

TEL AVIV UNIVERSITY

אוניברסיטת תל-אביב

THE LESTER AND SALLY ENTIN

FACULTY OF HUMANITIES

THE SHIRLEY AND LESLIE PORTER

SCHOOL OF CULTURAL STUDIES

הפקולטה למדעי הרוח

ע"ש לסטר וסאלי אנטין

בית הספר למדעי התרבות

ע"ש שירלי ולסלי פורטר

זמנים מודרניים : תבניות אספקטואליות ומודליות חדשות בעברית בת זמננו

חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה"

מאת :

דני כלב

הוגש לסנאט של אוניברסיטת תל-אביב

נובמבר 2017

עבודה זו נעשתה בהדרכת :

פרופ' מירה אריאל

ד"ר אורי מור

בעינינו, המאמינים בפיזיקה,
ההבחנה בין העבר, ההווה והעתיד
איננה אלא אשליה מתמדת.

אלברט איינשטיין (מארס 1955)

תודות

מסע מרתק בן חמש שנים מגיע לסיומו. שותפים רבים סייעו לי במהלכו. ללא עזרתם עבודה זו לא הייתה מגיעה לכלל הבשלה. תודתי מקרב לב לכולם.

בראש ובראשונה ברצוני להודות למורתי ורבתי מירה אריאל. את מירה זכיתי להכיר עוד בהיותי תלמיד לתואר בוגר. מאז היא מלווה אותי במסלול חיי האקדמיים. מירה לימדה אותי רבות על חקר הלשון וכן על החיים בכלל. הערכים שהיא הנחילה לדורות של תלמידים מלווים אותי והם לי מופת. מלבד התמיכה האקדמית, התובנות המחקריות שאליהן מירה סייעה לי להגיע, עידודה ואמונה הבלתי מעורער בי, מירה תמכה בי במלגות הצטיינות ממענק 431/15 של הקרן הלאומית למדע (ISF).

אורי מור הצטרף כמנחה בראשית לימודיי ומאז ליווה אותי במסירות אין-קץ בעצותיו הטובות, הפנה את תשומת לבי ל"פנינים היסטוריות" רבות השזורות בעבודה זו, ומעל לכל תרם בהערותיו המועילות ומאירות העיניים בענייני סגנון, עריכה ונוסח.

תודה מקרב לב ליעל משלר, אשר העניקה לי גישה לאוצר בלום שהוא בבת עינה: קורפוס העברית הדבורה של אוניברסיטת חיפה – מפעל חייה שאותו הקימה וטיפחה. תרומת הקורפוס למחקר הנוכחי ניכרת בכל פרק ופסקה בעבודה זו.

בית הספר לתרבות ע"ש שירלי ולזלי פורטר באוניברסיטת תל אביב ליווה אותי לכל אורך הדרך במלגות קיום ומלגות והצטיינות אשר אפשרו לי להקדיש את מרב זמני ומרצי למחקר.

דיקאן הפקולטה למדעי הרוח ע"ש לסטר וסאלי אנטין באוניברסיטת תל אביב העניק לי מלגות קיום ותמך בהשתתפותי בכנסים מחקריים. כמו כן תודתי לקרנות המלגות השונות אשר סייעו לי במהלך לימודיי: קרן המלגות ע"ש צבי ושושנה פוזיס, קרן איגנץ בוביס וקרן המלגות ע"ש הרווי קרוגר.

חשובה לי מכל תמיכתה הנלהבת במסירות אין קץ של אמי היקרה, רחל, וכן תמיכתם ועידודם של אחיי היקרים, גיא ורועי.

תוכן העניינים

מבוא	0
1	1
2	0.1
2	0.1.1
3	0.1.2
4	0.1.3
4	0.1.4
4	0.1.5
5	0.1.6
6	0.2
7	1
7	1.1
8	1.2
8	1.2.1
9	1.2.2
10	1.3
11	1.4
11	1.4.1
11	1.4.1.1
11	1.4.1.2
11	1.4.1.3
12	1.4.2
12	1.4.3
13	1.4.4
13	1.4.5
14	1.5
14	1.5.1
15	1.5.1.1
15	1.5.1.2
18	1.5.1.3
20	1.5.1.4
23	1.5.2
23	1.5.2.1
24	1.5.2.2
24	1.5.2.3
25	1.5.3
26	1.5.4
27	1.5.4.1
30	1.5.4.2
33	1.5.5
33	1.6
34	1.6.1
35	1.6.2
35	1.6.2.1
35	1.6.2.2
35	1.6.3
36	1.6.4
36	1.6.4.1
39	1.6.5
39	1.6.6
40	1.6.7
42	1.6.7.1
44	1.6.8
46	1.6.8.1
46	1.6.8.2
47	1.6.8.3
48	1.6.8.4

תוכן העניינים

49.....	התניות דקדוקיות.....	1.6.8.5
49.....	חזרה איקונית.....	1.6.8.6
ומסקנות		1.7 סיכום
50.....		
52.....	האספקט הדקדוקי	2
52.....	האתגרים בחקר האספקט	2.1
רקע	נקודת מבט : חזית לעומת	2.2 אספקט
53.....		
54.....	הגדרות האספקט	2.3
55.....	מהות המרקם הטמפורלי הפנימי	2.3.1
56.....	הפרפקט כאספקט	2.3.2
57.....	הסמנטיקה של הפרפקטיב והאימפרפקטיב	2.4
57.....	קריטריון האורתוגונומליות הטמפורלית	2.4.1
59.....	האספקט בשפות הסלאביות	2.4.1.1
64.....	מסלול הגרמטיזציה של הפרפקטיב הסלאבי	2.4.1.2
66.....	מה בין אריזה לפרפקטיביות?	2.4.1.3
67.....	ראיות נוספות לאורתוגונומליות טמפורלית	2.4.1.4
67.....	הפרפקטיב על פי ההגדרה של דאהל	2.4.2
68.....	הפרפקטיב כעבר היסטורי	2.4.3
69.....	אקציונזארט : אספקט לקסיקלי	2.5
70.....	מצב	2.5.1
71.....	פעילות	2.5.2
71.....	הגשמה	2.5.3
71.....	הישג	2.5.4
71.....	ביקורת על ונדלר ותאוריות בתר-ונדלריאניות	2.5.5
73.....	תהליך	2.5.6
73.....	אירוע	2.5.7
73.....	פעולה	2.5.8
74.....	סוגי אספקט נוספים	2.6
74.....	הפרוגרסיב	2.7
75.....	הבעת הפרוגרסיב בעברית	2.7.1
78.....	תבנית הלך ופעל בספרות המחקרית	2.7.2
79.....	פרדוקס פועלי התנועה	2.7.3
80.....	מסקנות	2.7.4
80.....	האספקט הפאזי	2.8
81.....	אספקט תחילי	2.8.1
81.....	גזירת פעלים בעברית כאמצעי להבעת אספקט פאזי	2.8.2
86.....	אספקטואליות בגזירת פעלים – האומנם?	2.8.2.1
88.....	אספקטים פאזיים נוספים	2.8.3
89.....	חזרתיות והרגליות	2.9
92.....	היה פועל הדורטיבי	2.9.1
93.....	סיכום ומסקנות	2.10
96.....	הפרפקט : גרמטיזציה, סמנטיקה וטיפולוגיה	3
96.....	הגדרת הפרפקט ומאפייניו הסמנטיים	3.1
96.....	הקומפליטיב	3.2
101.....	תבנית "בא ואמר" כנושאת משמעות קומפליטיבית	3.2.1
106.....	הרזולטטיב	3.3
107.....	קביעת זמן התצפית	3.3.1
108.....	מבדקים סמנטיים ותחביריים לזיהוי הרזולטטיב	3.3.2
110.....	תבנית הרזולטטיב <אחר/לאחר>+<שם פעולה>	3.3.3
111.....	הבעת רזולטטיב ממקור שמני	3.3.4
111.....	רזולטטיב משתמע	3.3.5
112.....	מבדק השכתוב הרזולטטיבי	3.3.6
113.....	הזיקה הסמנטית בין הקומפליטיב לרזולטטיב	3.3.7
114.....	רזולטטיב או רלוונטיות בהווה?	3.3.8
115.....	רלוונטיות רק בזמן הווה?	3.4

תוכן העניינים

116	הפרפקט כאספקט	3.5
117	סוגי פרפקט נוספים	3.6
118	פרפקט התנסותי	3.6.1
119	פרפקט אוניברסלי	3.6.2
124	תבנית הפרפקט האוניברסלי של פעלי הסכמה	3.6.2.1
128	נקודת החיתוך בין זמנים: אוניברסלית או תלוית שפה?	3.6.2.2
129	פרפקט המביע עבר קרוב ועבר מידי	3.6.3
130	הפרפקט ותאוריית המסומנות	3.6.4
131	הבעת עבר קרוב ללא פרפקט	3.6.5
132	אנטריוור עתיד	3.6.6
134	סיכום ומסקנות	3.7
137	תבניות פרפקט מבוססות פעל לא ליטרלי	4
139	גישת העתיד המודלי	4.1
144	אנטריוור עתיד על בסיס פעל לא ליטרלי	4.2
145	מבנה תבניות אנטריוור עתיד מבוססות פעל לא ליטרלי	4.2.1
145	תנאי האמת של אנטריוור עתיד ויפעל ליטרלי	4.2.2
147	רזולטטיב עתיד המבוסס על פעל לא ליטרלי	4.3
149	תבנית ו' הרזולטטיב	4.3.1
152	רזולטטיב במבנה אסינדיטי	4.3.2
152	תאוריה חלופית לתבניות מבוססות פעל לא ליטרלי	4.3.3
153	פעל לא ליטרלי וסוגיית המצב הנגרם	4.3.4
154	מקורות ו' הרזולטטיב	4.3.5
155	הפרפקט האל-זמני	4.4
157	תבנית "נגעת נסעת"	4.4.1
158	ניתוח על פי בר	4.4.1.1
158	הניתוח הסמנטי של הרישא	4.4.1.2
162	הניתוח הסמנטי של הסיפא	4.4.1.3
166	תבניות יורשות	4.4.1.4
167	רזולטטיב מבוסס פעל בלשון המקרא	4.4.2
168	תבניות נוספות להבעת פרפקט	4.5
168	הבעת פרפקט על פי צבעוני	4.5.1
170	"כבר" על פי הניתוח של סבי	4.5.2
172	ניתוח מבוסס-שימוש	4.5.3
173	הבעת פרפקט באמצעות כבר: מסקנות	4.5.4
175	סיכום ומסקנות	4.6
177	תבניות מודליות	5
178	מודליות מוכוונת-דוברת והורטטיבים	5.1
179	הקוהורטטיב	5.1.1
179	תבניות קוהורטטיב	5.1.2
180	תבנית הקוהורטטיב הפריפרסטי	5.1.2.1
180	אפעל הצהרתי	5.1.2.2
184	הציווי הפריפרסטי	5.1.3
185	הבינוני הקוהורטטיבי	5.1.4
185	קוהורטטיב מבוסס פעל	5.1.5
188	הגדרת העתיד המידי	5.1.5.1
192	השוואת הקוהורטטיב הפריפרסטי לקוהורטטיב מבוסס פעל	5.1.5.2
192	הקוהורטטיב בספרות המחקרית	5.1.5.3
193	מרזולטטיב להורטטיב רזולטטיבי	5.1.6
196	ציוויים	5.2
196	הציווי הנוטה	5.2.1
197	הציווי המובלע	5.2.2
200	הימנעות מציון גוף מין ומספר	5.2.2.1
200	שימוש במרככים	5.2.2.2
200	הצגת המבע כפועל לרווחת הנמען	5.2.2.3
200	פמיליאריות	5.2.2.4
201	הציווי הקטום	5.2.3

תוכן העניינים

202	הבינוני המצווה.....	5.2.4
203	הציווי הצבאי.....	5.2.5
204	הסמנטיקה של תוחמי הזמן.....	5.2.5.1
205	הרחבות דקדוקיות של הציווי הצבאי.....	5.2.5.2
207	היבטים סוציו-בלשניים של הציווי הצבאי.....	5.2.5.3
209	הציווי הצבאי כקומפליטיב.....	5.2.5.4
211	הציווי הצבאי לעומת הקוהורטיבי מבוסס פעל.....	5.2.5.5
212	הציווי הצבאי: רזולטטיבי וקומפליטיבי כאחד.....	5.2.5.6
212	היוסיב המובלע.....	5.3
215	האופטיבי.....	5.4
217	הגרמטיזציה של האופטיבי.....	5.4.1
219	מודליות אפיסטימית.....	5.5
219	אפשרות, סבירות וודאות מוסקת.....	5.5.1
220	ויתור ותנאי בטל.....	5.5.2
221	הבעת ספק באמצעות יפעל.....	5.5.3
222	תבנית לך תדע.....	5.5.4
223	ניתוח צורני וסמנטי.....	5.5.4.1
225	גידופים כתת-סוגה.....	5.5.4.2
225	סיכום ומסקנות.....	5.6
227	סיכום ומסקנות.....	6
227	הזמנים הדקדוקיים.....	6.1
228	לשאלת האספקט בעברית.....	6.2
229	ניתוח על פי אקציונזארט.....	6.2.1
232	המשמעות הסמנטית של פעל, פועל ויפעל.....	6.3
233	סוגית הגרמטיזציה.....	6.4
234	גילן היחסי של תבניות הפרפקט מבוססות פעל.....	6.4.1
236	ביבליוגרפיה.....	

רשימות הקיצורים

רשימת קיצורים מורפולוגיים

1	first person
2	second person
3	third person
ACC	accusative
AUX	auxiliary
COMP	complementizer
DAT	dative
F	feminine
FUT	future
IMP	imperative
INF	infinitive
IPFV	imperfective
M	masculine
PFV	perfective
PL	plural
PPT	past participle
PST	past
PRES	present
PTCP	participle
REFL	reflexive
SG	singular
SUBJ	subjunctive

רשימת קיצורים בהפניות

ex	example
fn	footnote
lit	literally

שמות הקורפוסים המקוצרים

מעמ"ד מאגר העברית המדוברת¹

משלר קורפוס השיח העברי הדבור של אוניברסיטת חיפה (משלר, ואחרים, 2017)²

Santa Barbara Corpus of Spoken American English (Du Bois, Chafe, Meyer, Thompson, Englebretson, & Martey, 2000–2005)³ SBC

¹ /http://cosih.com

² http://weblx2.haifa.ac.il/~corpus/corpus_website/main.htm

³ http://www.linguistics.ucsb.edu/research/santa-barbara-corpus

רשימת הטבלאות

1	טבלה 1: צורות נטיית הפועל בעברית ומשמעויותיהן במודל הסטנדרטי
51	טבלה 2: הזמנים היחסיים בעברית בת זמננו
60	טבלה 3: גזירת האספקט ברוסית
73	טבלה 4: אפיון סמנטי דפוסי הזמן הוונדלריאניים
82	טבלה 5: גזירת פעלים בעברית
97	טבלה 6: פעלים ותוחמים באנגלית
142	טבלה 7: מודל נטיית הפועל הסמנטי של טובין
166	טבלה 8: מאפייני הרישא והסיפא בתבנית <פעלת פעלת>
192	טבלה 9: הקוהורטטיב הפרסטי והקוהורטטיב מבוסס פעל
195	טבלה 10: טיפוסים שפות קוהורטטיביות
202	טבלה 11: צורות הציווי מבוססות יפעל

תקציר

לפי מיטב החוקרים צורות הנטייה פֶּעַל, פועל ופעל בעברית בת זמננו מביעות את הזמנים עבר, הווה ועתיד, בהתאמה. העברית היא אפוא שפה מוטת זמן (tense-prominent) על פי החלוקה הטיפולוגית שהציע בהט (Bhat, 1999). ארבעה פרסומים מחקריים הוקדשו בשלושים השנים האחרונות לניתוח נטיית הפועל בעברית ולמשמעויותיה הטמפורליות, המודליות והאספקטואליות. שלוש הקטגוריות הללו מוכרות בספרות המחקרית בראשי התיבות TMA (tense, modality, aspect).

מוצ'ניק (1986) ניתחה את דרכי ההבעה של זמן, אספקט ומודוס בעברית בהתבססה על קורפוס של עברית ספרותית (ספרו של חנוך ברטוב "שש כנפיים לאחד"), השונה באופן ניכר מהעברית הדבורה בימנו. הזמן שחלף מאז פרסום עבודתה וכן הפערים הניכרים בין העברית הדבורה לעברית הספרותית מעמעמים את תקפות ממצאיה באשר לעברית הדבורה בת זמננו.

צבעוני (תשנ"ג) התבססה על קורפוס אקלקטי הכולל מגוון יצירות ספרותיות – יצירות מקור ויצירות מתורגמות לעברית – וכן על עיתונות יומית. עבודתה מציגה ניתוח מפורט של נטיית הפועל בעברית. עם זאת גם מסקנותיה של צבעוני אינן משקפות בהכרח את דקדוק העברית הדבורה בת זמננו בשל הפערים הניכרים בין הסוגה הספרותית ללשון הדבורה. הניתוח של צבעוני פרגמטי ביסודו. אין הוא מבחין באופן שיטתי בין קוד, כלומר חוקי הדקדוק בעברית, לבין היסק, כלומר הפירוש המוסק של המבע בהתבסס על הקשרו הרחב, ידע העולם והנחות שונות הרלוונטיות אד-הוק לסיטואציה שבה המבע מופק.

עמבר (תשמ"ט) ניתחה את דרכי הבעת המודליות בעברית בת זמננו. היא התבססה על קורפוס אקלקטי הכולל קטעי עיתונות, אך לא קבעה הבחנה ברורה בין קוד להיסק, ואין היא דנה בהבעת הטמפורליות והאספקטואליות בעברית. לפיכך הרלוונטיות של עבודתה בהקשר הנוכחי מוגבלת רק לדיון בחלק מהתבניות המודליות בעברית. דקל (2010) התבססה על קורפוס עדכני של העברית הספונטנית הדבורה. היא אכן מציגה הבדלים ניכרים בין הסוגה הכתובה הספרותית (שאותה היא מכנה "עברית נורמטיבית"), לבין העברית הדבורה היומיומית. לאור הממצאים דקל טוענת שהעברית הדבורה איננה שפה מוטת זמן, אלא היא שפה מוטת אספקט. זאת בניגוד לטענת בהט (Bhat, 1999, p. 151) ובניגוד לדעתם של חוקרי עברית אחרים כאמור.

המסגרת התאורטית

בעבודה זו נחקרות דרכי הבעת הזמן, האספקט והמודליות בקורפוס השיח העברי הדבור של אוניברסיטת חיפה (משלר, ואחרים, 2017), שיסדה והרחיבה יעל משלר במהלך ארבעת העשורים האחרונים. המחקר הנוכחי מתמקד אפוא במשלב הדבור בן זמננו, ובכך הוא שונה מעבודותיהן של מוצ'ניק, עמבר וצבעוני הנסקרות לעיל. עם זאת חלק מהדוגמאות המנותחות במחקר הנוכחי – מקורן בלשון הכתובה. דוגמאות העברית הכתובה לוקטו מקטעי עיתונות יומית, דיווחי חדשות, פרסומים ברשתות חברתיות, כתוביות בתוכניות טלוויזיה וסיפורת. המסגרת התאורטית של

תקציר

המחקר הנוכחי שונה מהמחקרים הקודמים שתוארו לעיל בשני היבטים: קביעת הבחנה ברורה בין קוד להיסק, והמסגרת התאורטית.

המחקר הנוכחי מוקדש לזיהוי האמצעים הדקדוקיים להבעת תכני TMA בנטיית הפועל. דקדוקיות מוגדרת כחוקיות לשונית, אשר תורמת משמעות רלוונטית לתנאי האמת של המבע. זיהוי כללי הדקדוק מתבסס אפוא על הבחנה בין המשמעות הסמנטית (הדקדוקית) לבין המשמעות הפרגמטית המוסקת. ההבחנה בין שתי המשמעויות נסמכת על מבדק הביטוליות (cancelability) של גרייס (Grice, 1975), אשר קובע שמשמעות מוסקת ניתנת לביטול, בשונה ממשמעות דקדוקית, אשר איננה ניתנת לביטול. המחקר הנוכחי מבחין אפוא בין שני רובדי משמעות, שבמחקרים הקודמים לא הופרדו זה מזה באופן שיטתי:

- חוקי הדקדוק
- העשרה היסקית אשר מתבססת על הנחות רקע שונות, ההקשר השיחי, הנסיבות שבהן מופק המבע, בסיס הידע המשותף למשתתפים בשיח ועוד

המחקר הנוכחי מאמץ את גישת אריאל (Ariel, 2010, p. 128) המבחינה בין קוד דקדוקי להיסק (inference). אשר למסגרת התאורטית, ניתוח הדוגמאות והמסקנות העולות ממנו מתבססים על שתי תאוריות בלשניות שצמחו בחוגי הבלשנות מבוססת שימוש בעשורים האחרונים: דקדוק התבניות (Construction Grammar) של גולדברג (Goldberg, 1995) ותאוריית הגרמטיזציה (grammaticalization theory) שניציגיה הבולטים הם הופר (Hopper P. J., 1991), ביבי (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994) וטראוגוט ודאשר (Traugott & Dasher, 2001). נוסף על שתי מסגרות התאורטיות הללו, המחקר מתבסס גם על עבודותיהם של קומרי (Comrie, 1976; 1985), דאהל (Dahl, 1985) ובהאט (Bhat, 1999), אשר נחשבות לאבני דרך בחקר קטגוריות TMA. ניתוח על פי דקדוק התבניות מספק תובנות חדשות לגבי דקדוק העברית משום שהוא מגשר בין שני קצוות: מחד גיסא תפיסת הדקדוק המסורתית, הפילולוגית למעשה, ולפיה המורפולוגיה הנטייתית היא חזות הכול ואין בלתה. על פי גישה זו, בעברית אין אלא ארבע צורות נטייה, פעל, פועל, יפעל והציווי כאמור, אשר מביעות שלושה זמנים ומודוס אחד. מאידך גיסא, גישת הניתוח הפרגמטי, אשר מיושמת כאמור בעבודות של מוצ'ניק (1986), עמבר (תשמ"ט) וצבעוני (תשנ"ג), מרחיבה מדי משום שהיא מפרשת מבעים על פי הקשרם הרחב תוך טשטוש הגבולות בין ידע דקדוקי לפירוש מוסק. דקל (Dekel, 2010) אמנם לא מציינת זאת באופן מפורש, אך הניתוח שלה איננו מבחין בבירור בין קוד להיסק ולכך, כפי שאראה בהמשך.

מבחינה פורמלית גולדברג (Goldberg, 1995, p. 5) מגדירה תבנית דקדוקית C כזוג סדור הכולל צורה ומשמעות, ואשר בו מאפיין אחד לפחות של הצורה או המשמעות איננו ניתן לניבוי על בסיס הרכיבים של C או על בסיס תבניות דקדוקיות אחרות. לשון אחר, תבנית היא חוק דקדוקי. ההגדרה של גולדברג מאפשרת הרכבת תבניות מתבניות פשוטות יותר באופן רקורסיבי.

דקדוק התבניות מניח שניתן לקבוע יחס בין צורה למשמעות, אך היחס הזה איננו מוגבל לקטגוריות דקדוקיות מסורתיות כגון צורן נטייה או צירוף תחבירי. תבנית היא אפוא כל יחידה לשונית הנושאת משמעות אבסטרקטית

תקציר

עצמאית. התבנית הבסיסית היא המילה הגרודה (bare), שלה משמעות מילונית אחת או יותר. באופן דומה, הנגנה של שאלה היא תבנית דקדוקית בעברית משום שיש להנגנה כזו ערך מבחין מבע דקלרטיבי למבע אינטרוגטיבי (כהן ס', תשס"ט, עמ' 44). צורן דקדוקי, למשל סופית הריבוי –ים בעברית, נחשב אף הוא תבנית משום שהוא נושא משמעות אבסטרקטית של ריבוי, אשר קובע תנאי אמת לטענה המובעת. עם זאת רוב התבניות שיוצגו בעבודה זו הן מבנים תחביריים, אשר נלוות להם התניות סמנטיות שונות.

לכאורה דקדוק התבניות איננו שונה מניתוח דקדוקי בשיטות המסורתיות – אלה ואלה מגדירים את חוקי הדקדוק בשפה, אך אין הדבר כך. אדגים את הבדלי הגישות בניתוח ה**ציווי המובלע** (implicit imperative) בעברית (5.2.2). מבדיקת קורפוס משלר מתברר שהציווי המובלע הוא האמצעי הנפוץ ביותר להבעת הציווי בעברית הדבורה בימינו. מבעי הציווי המובלע כוללים פועל בצורת תפעל, אך ללא נושא דקדוקי לקסיקלי. כלומר ה**יעדר** הנושא הלקסיקלי מחד גיסא והשימוש בצורת תפעל מאידך גיסא הם קריטריונים המגדירים תבנית של ציווי מובלע. לפיכך בדוגמאות להלן צורות תפעל מביעות ציווי:

1. **תרשמי** גם את כל מה שאני אומר ו**תעבירי** את זה הלאה (משלר, דור חמש, 148–145)
2. בנחיתה הם אמרו לי: **תסגרי** וזהו (משלר, היא שונאת את ישראל, 203–204)

לכאורה אין הבדל בין הציווי המובלע לצורת עתיד חיווי בגוף שני, שאף אותה העברית מצינת באמצעות צורת תפעל. עם זאת כללי השימוש בהבעת עתיד חיווי בגוף שני **מחייבים** שימוש בנושא דקדוקי לקסיקלי:

3. אמרו לי: **את תקבלי** ככה וככה כסף... ו**את תוכלי** לנסוע, לעשות פה ושם (משלר, אופר בניו-יורק, 17–24)
4. היה אחד לקוח, וואי וואי, **אתם תמותו** [אילו נדרשתם לטפל בו] (משלר, דור חמש, 8–6)

הניתוח המסורתי המבוסס על מורפולוגיה נטייתית מתקשה להבחין בין משמעויות TMA השונות של **תרשמי** ב-(1) ו**תוכלי** ב-(2), מפני שבשתיהן צורת הנטייה זהה. לפי הניתוח המסורתי בשתייהן מובע עתיד חיווי. עם זאת דוברי העברית מפענחים את **תרשמי** ב-(1) ו**תסגרי** ב-(2) כמבעי ציווי, ואילו את **תקבלי** ב-(3) ו**תמותו** ב-(4) הם מפענחים כחיווי עתיד. בניתוח על פי דקדוק התבניות כל זוג מבעים לעיל אכן משקף תבנית דקדוקית נפרדת ומשמעות מקודדת שונה. לשון אחר, דקדוק התבניות מאפשר לזהות חוקיות דקדוקית אף אם איננה מסומנת בצורני נטייה. על פי גישת הניתוח הפרגמטי, המשמעות של ציווי ב-(1) וב-(2) לכאורה מוסקת בלבד, אך בשכתוב קל שעיקרו הוספת כינוי גוף לקסיקלי בעמדת הנושא, המשמעות המצויה באותם המבעים מתבטלת או לכל הפחות נחלשת מאוד:

5. את תרשמי גם את כל מה שאני אומר ואת תעבירי את זה הלאה

השכתוב לעיל מעיד שהפירוש של ציווי והפירוש של חיווי אינם תלויים בצורני הנטייה, אך הם אף אינם בגדר היסק פרגמטי; הם תלויי תבנית. אסכם ואומר שדקדוק התבניות חושף הכללות דקדוקיות שחומקות מהמכ"ם של ניתוח מסורתי מבוסס מורפולוגיה מחד גיסא, אך הוא גם משקיט רעשי רקע שניתוח פרגמטי עשוי ליצור עקב אי תחימה

תקציר

ברורה בין חוקי הדקדוק להיסקים פרגמטיים. יתרון נוסף שדקדוק התבניות מציע הוא היכולת לאתר תהליכי גרמטיזציה בשלביהם הראשונים. הגישה המסורתית מזהה תהליכים כאלה רק לאחר השלמתם, כאשר השינוי הדקדוקי משתקף בצורה נטייה.

תאוריית הגרמטיזציה מסבירה את המניעים לשינוי לשוני ואת החוקיות שעל פיה הם מתרחשים. בכך היא מאפשרת לחזור את סדר התרחשותם של השינויים הלשוניים על פי עקרונות אוניברסליים אף בהיעדר תיעוד היסטורי של כל שלבי תהליך השינוי (Hopper P. J., 1991, p. 21). התאוריה גורסת שהשינויים בלשון מונעים (motivated) על ידי שיקולים קוגניטיביים, שיחיים (discursive) וחברתיים. כלומר השינוי הלשוני איננו שרירותי, אף אם תוצאתו נתפסת כך. יתרה מזו, שינויים לשוניים ניתנים לחיזוי. אחד מעקרונות היסוד של התאוריה קובע (Traugott & Trousdale, 2010, p. 7; Diewald, 2006, p. 4; Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 4) שינוי לשוני לעולם מתרחש בצעדים זעירים, רבים ותכופים, כלומר באופן הדרגתי (gradual) ולא כקפיצה פתאומית, או "קטסטרופה לשונית", כפי שבלשנים היסטוריים נטו להניח בעבר (Traugott & Trousdale, 2010, p. 24). תאוריית הגרמטיזציה אפוא מאירה את המניעים לתופעות לשוניות הנראות שרירותיות ואף מנוגדות לאינטואיציה, לדוגמה השימוש בצורת פעל להבעת אירוע שזמנו המוחלט עתיד בדוגמאות (14) ו-(16) להלן.

שיטות המחקר והקורפוס

הבחירה בקורפוס משלר כמקור העיקרי לדוגמאות המנותחות היא טבעית ומתבקשת. כיום זהו קורפוס העברית הדבורה בת זמננו הגדול בעולם (משלר, בע"פ). הוא כולל מאות הקלטות המצטברות לעשרות שעות שמע בשיחות של מאות מידענים (informants). שני יתרונות משמעותיים נוספים העומדים לזכותו בהשוואה לקורפוסים אחרים הם פירוט לסוגות (genres) שונות והרחבתו המתמדת במהלך שני עשורים. הסוגות המתועדות בקורפוס הן בראש ובראשונה שיח דבור ספונטני במאות שיחות מוקלטות ומתועדות. כמו כן נכללות בקורפוס הקלטות מתומללות של תוכניות רדיו משני העשורים האחרונים ותמלילים של קטעי סרטי קולנוע ישראליים. קורפוס משלר הוא פרויקט מתמשך (longitudinal). הקלטות השיח הדבור המוקדמות ביותר בקורפוס הן מראשית שנות ה-90 של המאה ה-20 והמאוחרות ביותר הן מהשנים האחרונות. במחקר הנוכחי בחרתי להתמקד בפלח השיחות מהעשור האחרון (הקלטות מ-2008 ואילך) כדי להבטיח ייצוג עדכני של העברית הדבורה. לעדכניות הקורפוס חשיבות רבה משום שידוע שהלשון הדבורה משתנה בקצב מהיר מאוד, בניגוד לשפה הכתובה, שבה קצב השינויים מחלחל באיטיות רבה יותר. תעתיקי השיחות כפי שהם מובאים בקורפוס מציינים לכללי הפענוח של מבעים דבורים (זילבר-ורוד, 2005, עמ' 7, 9, 14, 45; יזרעאל, תשס"ו, עמ' 153 הערה 4; אזורוב, 2010, עמ' 7). הם כוללים בין השאר סימון מיוחד להיסוסים, הארכה בהגייה, דיבור סימולטני של מספר דוברים, הגברת הקול והנמכתו, שינויי הנגנה ספונטניים, שינויי הנגנה בעלי ערך מבחין וביניהם הנגנה של שאלה, חיזוי וכדומה, תופעות חוץ לשוניות כגון צחקוק, חיקוי קולי, תיאור רעשי רקע וסימונים מטא-לשוניים אחרים. במחקר הנוכחי הדוגמאות המצוטטות עברו נרמול: מידע שאיננו תורם לתנאי האמת של המבע, כלומר תופעות שאינן מתכנסות לחוקיות דקדוקיות, הושמטו לצורך הפשטות והבהירות. אין

תקציר

בכך חלילה משום המעטה בחשיבות המידע מטא-לשוני שמתועד בקדנות בתעתיקים, אך מכיוון שהמחקר הנוכחי איננו עוסק בניתוח אקוסטי של שיח דבור, תרומתו של מידע כזה איננה רבה בדיון העוסק בתבניות דקדוקיות. מנגד עודף מידע מטא-לשוני כאמור עשוי להקשות על הקוראים בהבנת הדוגמה המצוטטת. אדגים נרמול כזה. אציג תחילה את הדוגמה המנורמלת. מראה המקום כולל את שם הקורפוס, השיחה, ומספרי השורות המצוטטות:

6. ליאת: כן, זה התאריך שהוא נפטר בו, **אני חושבת** (משלר, השעון העתיד מצ'כיה, 31–34)

המקור לפני נרמול נראה כך:

7. ליאת: ...כן,

זה התאריך שהו--א,

נפטר בו,

אני חושבת

{acc}

הפסיקים מציינים גבול יחידת הנגנה בטון ממשך, המאותת לנמענים שהדוברת טרם סיימה את רצף הדיבור, אך ניתן גם להצביע על תופעות אקראיות: פסק ארוך לפני **כן** ביחידה הפרוזודית הראשונה, קטיעה פרוזודית בהגיית **הו--א** ביחידה הפרוזודית העוקבת והגייה מודגשת של המילה **חושבת**. במובאות אחרות הושמטו לעתים צייני שיח דוגמת **א--ה** שבאמצעותם הדוברת שומרת על תורה בשיח ומאותת לנמענים על תהליך עיבוד המבע שברצונה להפיק:

8.הקיצר א--ה,

{ארוך מאוד} (משלר, הרפתקה בדיסנילנד, 5)

כמו כן הפער הפונטי בין אופן ההגייה בדיבור אגבי, מהיר או חטוף, לעומת צורת ההגייה המשתקפת בכתב נורמלה במקרים רבים כדי להקל על הקוראים בפענוח המבע. כך למשל מבעים דוגמת **לוידת**, **אניצך** נורמלו לצורתם המקובלת בכתב: **לא יודעת**, **אני צריך** בהתאמה.⁴ עם זאת שינויי הנגנה שלהם ערך דקדוקי מבהין בעברית, ואשר מסומנים בתמלילים בסימן שאלה או בסימן קריאה, מופיעים בדוגמאות בלא שינוי.

מבנה העבודה

בעבודה חמישה פרקים נושאים וכן פרקי המבוא והסיכום. הפרק הראשון, הזמן הדקדוקי, מציג הגדרות לזמן הדקדוקי ולייצוגו הסמנטי לפי שתי תאוריות אוניברסליות מוכרות: תאוריית הזמן של יספרסן (Jespersen, 1924) והתאוריה

⁴ בקורפוס מופיעות במקרים כאלה שתי הצורות יחדיו. תחילה מופיע הפענוח לצדו תעתיק ההגייה בפועל: **אוקיי** [אוקה]. לכן לא התעורר קושי בנרמול. עם זאת לשם נוחות השמטתי כאמור את התעתיק.

תקציר

הרווחת ביותר בימינו בספרות המחקרית, תאוריית רייכנבך (Reichenbach, 1947). הדוגמאות מהקורפוס וניתוחן מעידים שצורני נטיית הפועל בעברית משמשים אמנם להבעת עבר, הווה ועתיד כפי שנטען לא אחת בספרות המחקרית, אך הם משמשים גם להבעה **לא ליטרלית**, כלומר הם מציינים אירועים שזמני התרחשותם אינם תואמים את צורות הנטייה של הפועל. לדוגמה **הולך** בצורת הבינוני עשוי להביע זמן הווה, אך גם עבר (תופעה המוכרת גם בשם **הווה נרטיבי**, ראו גם 1.6.8) בדוגמה (9) להלן. ב-(10) להלן צורת הבינוני מביעה דווקא עתיד ודאי (ראו גם 1.5.4):

9. אתמול אני **הולך** ברחוב ואת מי אני פוגש?

10. בעוד שבועיים אני **נוסע** לארה"ב

לאחר הדיון בזמנים המוחלטים מוצגים **הזמנים היחסיים** בעברית (1.6). מעט נכתב עליהם בספרות המחקרית, ואף המעט שנכתב איננו בהכרח תואם את הממצאים העולים מהקורפוס. לטענתי הזמנים היחסיים בעברית מקודדים בדקדוק, מאחר שהם קובעים את תנאי האמת של המשפט. למעשה השימוש בהם הכרחי בתנאים מסוימים, למשל בפסקאות זיקה ובפסקאות מושא. דקדוק העברית מבחין אפוא בין שני סוגי זמנים: זמנים מוחלטים, המוכרים בשמות עבר, הווה ועתיד, אך מקבילה להם מערכת של זמנים יחסיים, לדוגמה עתיד לעבר, הווה לעבר ואחרים. הקושי בזיהוי מערכת הזמנים היחסיים ובניסוח כללי הדקדוק לשימוש בהם נובע מהעובדה שמבחינה צורנית הם אינם נבדלים מהזמנים המוחלטים (שורצולד, 1981, עמ' 71–72). לפיכך פעל עשוי להביע הן עבר מוחלט, המודגם ב-(11) להלן, והן עבר יחסי, אשר מודגם ב-(12):

11. אורן **נוסע** שלשום לתל אביב

12. ביום ראשון נראה לכם את כל מה **שקרה**. **ויקרה הרבה** (ארז טל, האח הגדול VIP עונה 2, 26.6.2015)

פענוח המשמעות הטמפורלית של פעלים בעברית תלוי אפוא **בתבנית** שבה הפועל משובץ, ולא רק בצורת הנטייה של הפועל. זהו למעשה מסר השזור כחוט השני בעבודה זו לכל אורכה: יש לבחון את התבנית כדי לפענח את המסר המקודד במבע, משום שצורני הנטייה לבדם מספקים רק רמזים חלקיים, לעתים אפילו מטעים, באשר למשמעות TMA של הפועל הנוטה. בסיום הפרק מוצג זמן היסטורי חדש למדי בעברית בת זמננו, שאותו תיארה (מוצ'ניק, תשס"ב) כעתיד לעבר. בעבודה זו הוא נקרא **פוסטריור היסטורי**. צורתו יפעל כצורת העתיד המוחלט בעברית, אך הוא מביע אירוע בעבר המוחלט הנצפה מנקודת מבט פרוספקטיבית:

13. על אף גאוניותו הבר לא הצליח להבין מה קרה לגרמניה אהובתו. הוא **ימות** לפני פרוץ המלחמה השנייה,

ולא **יידרש** להפעיל בעצמו את גז הציקלון שפיתח, שרצח מיליוני יהודים יהודים (מתוך "החידה של פריץ

הבר, פושע המלחמה שבלעדיו היינו מתים מרעב" מאת יותם ראובני, הארץ, 12.5.2017)⁵

⁵ <https://www.haaretz.co.il/magazine/the-edge/premium-1.4085592>

תקציר

הפרק חותם בסיכום הממצאים, ומהם מתברר שמלבד שלושת הזמנים המוחלטים, קיימים בעברית עוד שמונה זמנים יחסיים המובעים באמצעות תבניות דקדוקיות שונות.

הפרק השני, האסקפט הדקדוקי, מתמודד עם סוגיה הנחשבת סבוכה ונטושת מחלוקות במחקר הבלשני – האסקפט. שתי האסכולות העיקריות באסקפטולוגיה מוצגות בו: מצד אחד האסכולה האירופית, השמרנית, העוסקת בעיקר בחקר האסקפט המורפולוגי בשפות דוגמת רוסית, יוונית קלאסית ושפות רומאניות בנות זמננו. לעומתה האסכולה האנגלו-אמריקנית עוסקת בניתוח המשמעות האסקפטואלית המוסקת מהלקסיקון ומההקשר, ובמידה פחותה מתייחסת לאסקפט הדקדוקי. הפערים בין שתי האסכולות מהותיים ונוגעים לשאלות מפתח במחקר הבלשני: האם אסקפט הוא תופעה אוניברסלית או שהוא ייחודי לשפות מסוימות? מהו התוכן הסמנטי המשותף לאסקפט בכל השפות בהנחה שהוא אכן קונצפט אוניברסלי? האסקפט הדקדוקי ברוסית, הנחשב לדעת חוקרים רבים הדגם לאסקפט נקודת המבט (viewpoint aspect), נדון בהמשך. אסקפט נקודת המבט מבחין הפרפקטיב לאימפרפקטיב. ההבחנה בין הפרפקטיב לאימפרפקטיב ברוסית נדונה רבות בספרות המחקרית, אך בקרב החוקרים אין הסכמה לגבי הכללה סמנטית שמבטאת באופן המדויק ביותר את ההבדלים בין שני האסקפטים הללו. לכאורה הפרפקטיב מביע פעולה שלמה ואילו האימפרפקטיב מביע פעולה בלתי שלמה (Alvestad & Lutz, 2016, p. 40), אך דאהל (Dahl, 1985, p. 85) מציע להתייחס לאסקפט בשפות הסלאביות כמקרה ייחודי, נפרד מאסקפט נקודת המבט בשפות אחרות. הוא אף תוהה אם נכון להתייחס לאסקפט הסלאבי כחלוקה בינארית בין פרפקטיביות ואימפרפקטיביות. הפרק מציע תובנות חדשות ואף נועזות בנוגע לאסקפט הדקדוקי ברוסית. מהניתוח עולה שגזירת הפעלים הפרפקטיביים ברוסית איננה שרירותית כפי שהיא מוצגת לא אחת בספרות המחקרית המערבית. ניתוח מבוסס-שימוש חושף את המשמעויות שצורות הפרפקטיב של פועל מסוים מביעות. מהדוגמאות בקורפוס עולה שתחיליות הפרפקטיב ברוסית משקפות לא אחת רכיב של **המחזות הפעולה**. האסקפט הפרוגרסיבי מוצג בהמשך בלויית תבנית ייחודית להבעתו בעברית, **הולך ופועל**, המוצגת בדוגמאות **הלך ושקע**, **הולך ואוזל**. בפרק מוצעת הגדרה מתמטית הרואה באסקפט הפרוגרסיבי פונקציה של שינוי רציף ומצטבר ביחס ישר להתקדמות בציר הזמן. בהמשך הפרק מוצגת התייחסות למחקרים קודמים שטענו שגזירת הפעלים בבניינים השונים מבטאת שינוי אסקפטואלי בעברית. רוזן (Rosén, 1977, pp. 179–188), ובעקבותיו (מוצ'ניק, תשמ"ו, עמ' 89; שורצולד, 1994, עמ' 112) הציגו זוגות של פעלים שבהם הצורה הגרודה בבניין פעל והצורה הגזורה בבניין אחר, לדוגמה **שכב: נשכב**, מבטאות לכאורה שינוי אסקפט. עם זאת ניתוח זוגות דומים של פעלים מגלה שהגזירה כאמור מבטאת תהליכים לקסיקליים שונים, אשר קשורים באופן משני לשינוי אסקפטואלי. הדיון הנרחב בתופעה איננו מוקדש רק להפרכת הטענה שהגזירה הפועלית היא אמצעי להבעת אסקפט דקדוקי בעברית אלא גם לצורך השוואה טיפולוגית עם גזירת האסקפט הפרפקטיב ברוסית. אמנם לא קיים קשר גנטי בין העברית לרוסית, אך ניתן להצביע על דמיון טיפולוגי בין שתי השפות בכל הנוגע לדרכי הגזירה הפועלית והמניעים לה. במקום להציג את האסקפט ברוסית כניגוד בינארי בין אימפרפקטיב לפרפקטיב מוצע לבחון את האימפרפקטיב ברוסית כצורת המקור בדומה לבניין פעל בעברית, ואילו בצורות הפרפקטיב הנגזרות מהאימפרפקטיב ניתן לראות תופעה מקבילה לגזירת פעלים בבניינים שונים מצורת המקור פעל. הפרק בוחן באופן ביקורתי את הגדרת הפרפקטיב אצל (Dahl, 1985). ההגדרה מעוררת מספר קשיים

תקציר

תאורטיים, בין השאר משום שהיא מפרה לכאורה את עקרון תער אוקאם. ניתן להסביר את משמעויות הפרפקטיב על פי דאהל באמצעות זמן עבר דקדוקי בלבד. המחקר הנוכחי מאמץ אפוא את הגישה המסורתית להגדרת האספקט ומתבסס על האספקט הדקדוקי ברוסית כראיה לכך שההבחנה בין הפרפקטיב לאימפרפקטיב איננה מתמצה רק בניגוד בין פעולה שלמה לפעולה בלתי שלמה, כפי שמקובל להניח, אלא היא מביעה משמעויות נוספות וביניהן הבעת רזולטטיב, פעולה מבוזרת, עשייה מכוונת ועוד.

פרקים 1 ו-2 מהווים הקדמה לחלק העיקרי בעבודה: **תבניות הפרפקט**. לטענתי העברית פיתחה בעשורים האחרונים עשרות תבניות דקדוקיות שמביעות משמעויות ששפות אירופיות דוגמת אנגלית מביעות באמצעות הזמנים הפרפקטיים. בעוד "הפרפקט האירופי" מתבסס על פועל העזר *to have* ו-*to be* בלוויית הבינוני הסביל (past participle) של הפועל הראשי, בעברית לא התפתחו צורות דקדוקיות במבנה דומה מסיבות שונות, בין היתר משום שהעברית איננה שפת *habere*. לכן במקום צורות הפרפקט האירופי העברית פיתחה תבניות שהמשותף להן הוא צורת פֶּעַל אשר מביעה אירוע שזמנו איננו עבר. למעשה זמן האירוע ברוב תבניות הפרפקט בעברית הוא דווקא עתיד. בתבניות אחדות מובע זמן הווה או שהתבנית אל-זמנית. הבחירה בצורת פעל לכאורה מפתיעה ואף מנוגדת לאינטואיציה של דוברי העברית. לכן אין זה מפתיע שעורכי לשון לא אחת מתקנים מבעים מסוג זה בהחליפם את צורת פעל ביפעל:⁶

14. מי שיעמיס על אברה את הסיפור שלו, מה הוא כועס, מה הוא מתוסכל, מה, מה קשה לו, **השאיר** את אברה עוד שנה בעזה (הקלטת שיחה בין יאיר לוטן למשפחת מנגיסטו, ספטמבר 2014)⁷

יום למחרת העיתונות המודפסת ומספר אתרי חדשות מקוונים שכתבו את משפט (14) כך:

15. מי שיעמיס על אברה את הסיפור שלו... **ישאיר** את אברה עוד שנה בעזה⁸

לטענתי גיוס צורת פעל להבעת פרפקט מונעת (motivated) ועולה בקנה אחד עם תאוריית הגרמטיזציה. הפרפקט כמושג תאורטי מביע אירוע הנצפה תמיד מנקודת מבט רטרוספקטיבית. לפיכך היחס בין זמן האירוע E לבין נקודת התצפית R הוא כבעבר יחסי: האירוע מסתיים לפני נקודת התצפית, וממנה הוא נראה כעבר, אף אם הוא צפוי להתרחש בעתיד המוחלט. בהצרנה רייכנבכית הפרפקט מיוצג E-R. כדי לבטא באופן איקוני את היחס E-R העברית גייסה אפוא את צורת פעל. אחת מתבניות הפרפקט הנסקרות בפרק, **אנטריוור עתיד** (3.6.6), כוללת גם את זמן התצפית באופן מפורש. לכן הנמען איננו מתקשה בפענוח המסר:

16. אם עד מחר בשתיים לא **קיבלתם** ממני אימייל

⁶ ניתן לראות בכך עדות נוספת לקצב האיטי שבו שינוי לשוני מחלחל אל השפה הכתובה מהשפה הדבורה.

⁷ <http://news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=1136572>

⁸ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4678285,00.html>

תקציר

קיבלתם איננו מביע אירוע בעבר, אלא מבטא יחס מורכב יותר של פרפקט עתיד (Future Perfect): קבלת האימייל תתרחש לאחר זמן הדיבור, אך בזמן הייחוס, מחר בשתיים, היא כבר תהיה אירוע בעבר.

פרק 3, הפרפקט: גרמטיזציה, סמנטיקה וטיפולוגיה, מבאר ומנתח את הסמנטיקה של הפרפקט כמושג תאורטי

אוניברסלי. בתחילתו מוצגות שתי הקטגוריות הסמנטיות הראשוניות, **הקומפלטביב (completive)** ו**הרזולטטיב (resultative)**, אשר מהן מתפתח הפרפקט הדקדוקי. הקומפלטביב הוא ציין דקדוקי שמביע את ביצוע הפעולה ביסודיות ועד תום (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 54). בספרות המחקרית הקומפלטביב מוזכר במשורה. לפיכך המחקר הנוכחי מאתר תבניות שבאמצעותן מובעת עשייה קומפלטביבית בעברית. מתברר שמלבד ביצוע ביסודיות ועד תום לקומפלטביב נלווית משמעות נוספת של עשייה מתוך כוונה. כוזר (תשס"ו) התייחס לתופעה זו בהקשר אחר וכינה אותה בשם **אגנטיות מוגברת**. הפרק קושר בין האגנטיות המוגברת להבעת משמעות קומפלטביבית בעברית ובשפות אחרות. לטענתי הבעת הקומפלטביב נפוצה מכפי שמקובל להניח, אך המשמעות הקומפלטביבית לעתים חבויה בתבניות דקדוקיות כגון **באו ואכלו**, אשר לא נותחו עד עתה כהבעה של קומפלטביביות.

הרזולטטיב הוא ציין דקדוקי המבטא מצב שהוא תוצאת אירוע (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 54). הרזולטטיב "אורז" ביחידה דקדוקית אחת הן את האירוע המכונן ואת תוצאתו – המצב הנגרם. לטענתי פרפקט רזולטטיבי מביע באופן המובהק ביותר **רלוונטיות בזמן הייחוס (current relevance)**.⁹ רלוונטיות בזמן הייחוס היא לדעת (Lindstedt, 2008) וחוקרי פרפקט אחרים משמעות הליבה (core meaning) של הפרפקט. בפרק מוצגות מספר תבניות רזולטטיביות בעברית.

הניתוח הסמנטי בפרק 3 מוביל למסקנה שהקומפלטביב והרזולטטיב קשורים זה לזה ביחס של גרירה סמנטית וקדם-הנחה. רזולטטיב מניח מראש ביצוע קומפלטביב של האירוע המכונן, שהרי אלמלא הביצוע הקומפלטביב סביר שהמצב הנגרם לא היה מתגשם. סקירה טיפולוגית אכן מעידה שהקומפלטביב והרזולטטיב נוטים להתלכד לצורה דקדוקית אחת בשפות רבות. במקרים רבים שניהם מתכנסים תחת מטריית הפרפקט (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 18), אך בשפות הסלאביות דווקא הפרפקטביב מביע את שתי המשמעויות הללו. אליבא דגרינברג (Greenberg, 1978) הפרפקט הוא קונצפט דקדוקי שכיח למדי בשפות העולם, אך מבחינה טיפולוגית הוא איננו יציב. במרוצת הזמן הפרפקט נוטה להתרחב לעבר משמעות כללית יותר: מהבעת רזולטטיב וקומפלטביב הוא עשוי לרכוש משמעויות כלייות יותר של פרפקט התנסותי (Experiential perfect; Existential perfect), עבר קרוב ואף משמעות של פרפקט אוניברסלי (Universal perfect), אשר מבטא אינטרוול שהחל בעבר ונמשך מאז ברציפות עד לזמן הדיבור (Iatridou, 2001, p. 191). באנגלית הפרפקט הרגיל והפרפקט הפרוגרסיבי משמשים גם להבעת הפרפקט האוניברסלי:

17. *We've known each other for thirty some years* (SBC011, 38)

18. *I've been trying to tell him I don't want a sexual relationship with him* (SBC002, 1319)

⁹ רלוונטיות בזמן הייחוס איננה התרגום המילולי של current relevance. בפרק 3 אטען שהרלוונטיות איננה מוגבלת רק לזמן הווה (current) אלא עשויה לנוע במרחבי הזמן, בהתאם לטיבו של הפרפקט. פרפקט עבר, Past Perfect באנגלית לדוגמה מביע רלוונטיות לזמן הייחוס, בעבר המוחלט. בדומה לו, Future Perfect מביע רלוונטיות לזמן הייחוס עתיד.

תקציר

לפרפקט האוניברסלי מוקדש דיון נרחב בפרק. לטענתי בעברית קיימת תבנית להבעתו (3.6.2.1). היא חלה על **פועלי הסכמה** כגון אהבתי, קניתי, לקחתי ועוד, ומשקפת עמדה חיובית (positive stance) של הדוברת כלפי הנמען או כלפי האובייקט המוזכר בשיח. הפעלים בתבנית הפרפקט האוניברסלי של פועלי הסכמה נוטים בצורת פעל, אך אין הם מביעים סיטואציה שהסתיימה לפני זמן הדיבור, אלא סיטואציה שנמשכת ברציפות מרגע תחילתה עד לזמן הדיבור ואף לאחר מכן:

19. אהבתי את השמלה

בעברית הדבורה (19) מתפרש כך: השמלה מצאה חן בעיניי מרגע שראיתי אותה ומאז אני **אוהבת** אותה. השתמעות שכיחה היא שהסיטואציה תימשך גם בעתיד. בסיכום הפרק נסקרות שפות שמייצגות פרפקט בשלבים אבולוציוניים שונים: אנגלית, צרפתית וגרמנית. בגרמנית הפרפקט הפך לציין זמן עבר כללי, ואיבד למעשה כמעט כל משמעות פרפקטית. זהו השלב האבולוציוני המאוחר ביותר של הפרפקט על פי תאוריית הגרמטיזציה. צרפתית ניצבת בשלב ביניים בין אנגלית לגרמנית. הפרפקט בצרפתית, *Passé Composé*, מביע עדיין תכנים פרפקטיים, אך הוא משמש כצורת עבר רגיל. אנגלית מוצגת כדוגמה של פרפקט אשר מביע משמעויות פרפקטיות מובהקות: רלוונטיות בזמן הייחוס, רזולטטיב, פרפקט אוניברסלי ועוד. הדיון באבולוציה של הפרפקט והדגמתה על שפות שונות חיוני מנימוק נוסף. התכנים הסמנטיים שהפרפקט מביע בשפה מסוימת מאפשרים לאמוד את גילו היחסי. פרפקט עול ימים נוטה להביע משמעויות ראשוניות של קומפלטטיב ושל רזולטטיב, ואילו פרפקט ותיק מביע זמן עבר רגיל כבצרפתית ובגרמנית. על סמך הטיפולוגיה הסמנטית הזו ניתן לאמוד את גילן של תבניות הפרפקט בעברית. להשערתי הן התפתחו בעשורים האחרונים משום שהן מביעות בעיקר משמעויות של קומפלטטיב ורזולטטיב.

פרק 4, תבניות פרפקט מבוססות פעל לא ליטרלי, סוקר את תבניות הפרפקט השונות בעברית ומנתה את משמעויותיהן המקודדות. רובן ככולן מבוססות כאמור על פעל לא ליטרלי, אך הן נושאות גוני משמעות שונים. תחילה מוצגת תבנית אנטריור עתיד (3.6.6), שמודגמת ב-(16) לעיל. לטענתי התבנית מביעה משמעות של *Future Perfect*, כלומר אירוע בעתיד הנצפה מנקודת מבט מאוחרת יותר, שבה השלכות האירוע או תוצאותיו רלוונטיות. בתבנית אנטריור עתיד מופיע ציין זמן מפורש המשמש זמן ייחוס. טיפוס התבניות השני נקרא **רזולטטיב עתיד** (4.3). בתבניות מסוג זה לא מופיע זמן תצפית מפורש. צורת פעל בתבניות הרזולטטיב מביעה מצב עתידי, שהוא תוצאת אירוע מוקדם יותר, אף הוא בעתיד:

20. המחיר אצלנו: 900. **הסכת**: 300

הסכת ב-(20) מתפרש כך: לאחר שתקנה אצלנו [טלפון סלולרי], **תימצא במצב** של חיסכון כספי בסך 300 שקלים. כלומר **הסכת** מביע מצב בעתיד, שהוא תוצאת אירוע הרכישה בעתיד מוקדם יותר. תבניות הרזולטטיב פרודוקטיביות בימינו. הן מספר התבניות הרב והן מספר התבניות של כל תבנית מעידים על כך. חלק ניכר מהפרק מוקדש לדיון

תקציר

בתבנית **שברת שילמת**, שמביעה לטענתי רזולטיבי אל-זמני. **שברת שילמת** מתפרש כך: בכל עת שאירוע שבירת פריט מתרחש, האחראי לשבר מחויב לשאת בנוזק. כלומר זוהי הבעת אמת כללית. התבנית נותחה על ידי (Bar, 2003), אשר טענה כי זוהי תבנית Future Perfect. הניתוח במחקר הנוכחי מעיד כי זוהי איננה תבנית סימטרית. הפועל הראשון (הרישא) שמביע את התנאי הוא רזולטיבי. הוא מבטא צפייה רטרופקטיבית באירוע, מנקודת המבט שלאחר השלמתו. זמן נקודת המבט הוא לטענתי רגע הכניסה למצב הנגרם, כלומר המצב שלאחר שבירת הפריט. הסיפא, **שילמת**, מביע פרפקט אל-זמני. תבנית רזולטיבית נוספת היא ו' **הרזולטיבי** (4.3.1):

21. שלוש פרסומות וחזרנו

התבנית איננה מביעה סיבה ותוצאה. הרי שידור שלוש פרסומות איננו הסיבה **לחזרנו**. לפיכך הפירוש המוצע רואה **בחזרנו** רזולטיבי עתיד כלומר 'נימצא במצב שלאחר חזרה לשידור מיד בתום שלוש פרסומות'. חלקן השני של הפרק מוקדש לתואר הפועל **כבר**. הן צבעוני (תשנ"ג) והן סבי (תשס"ט), מייחסים **לכבר** משמעות של פרפקט בעברית. עם זאת הדיון בפרק מחליש את טענותיהם משני נימוקים. **לכבר** מספר משמעויות מילוניות, רק חלקן טמפורליות. אחרות מביעות ניגוד, 'מעבר לסביר' ו'אפילו' (דובנוב, תשס"ח). משמעות מילונית נוספת של **כבר** היא **מיד**. גם לה אין פירוש לטענתי פרפקטי:

22. אני כבר מגיע

בשילוב צורת יפעל **כבר** נושאת לא אחת את המשמעות 'בטח, בוודאי'. זוהי משמעות מודלית, לא אספקטואלית:

23. יוסי כבר [=בטח, בוודאי] יסתדר לבד

מלבד המשמעויות המילוניות לעיל **לכבר** גם משמעות פרוצדורלית (שפר, תשע"ז, עמ' 116). משמעות פרוצדורלית איננה תורמת לתנאי האמת של המשפט אלא מספקת הנחיות כיצד לעבד את המבט ומרמזת אילו היסקים לגזור ממנו. לפיכך ייחוס משמעות של פרפקט דקדוקי **לכבר** הוא לטענתי דוגמה ליחסיות לשוניות (linguistic relativism), כלומר השלכת מציאות דקדוקית בשפה אחת, אנגלית למשל, על שפה אחרת, עברית. פרק 5, תבניות מודליות, מחייב הכשרת הקרקע מבחינה תאורטית. בדומה לאספקט המודליות נחקרה רבות בעשורים האחרונים,¹⁰ אך בקרב החוקרים אין תמימות דעים לגבי גבולות ההגדרה שלה. כמו כן המינוח של הקטגוריות המודליות השונות איננו אחיד. לאחר סקירה קצרה של הגישות השונות הפרק מציג תבניות מודליות שונות בעברית. חלקן תבניות פרפקט, כלומר אלו הן תבניות מבוססות פעל לא ליטרלי, אך הן אינן אינדיקטיביות אלא מביעות תכנים **הורטיביים** (hortative). הורטיביים הם מודוסים שבאמצעותם הדוברת מעודדת את הנמענים או מאיצה בהם לבצע פעולה. תבנית ה**קהורטיבי מבוסס פעל** (5.1.5) מביעה זירוז עצמי בגוף ראשון:

¹⁰ ראו למשל (Lyons, 1977; Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994; Palmer, 2001).

תקציר

24. הלכנו!

25. זותי!

בשני המבעים (24) ו-(25) הדוברת מביעה עידוד עצמי לבצע פעולה בעתיד המידי. ב-(24) מובע עידוד של הדוברת כלפי עצמה וכלפי נמען נוסף אחד לפחות. אלו הן בדיוק המשמעויות שהקוהורטיב המקראי מביע אם כי באמצעות ציין מורפולוגי ייחודי: "העתיד המוארך" (Gesenius, 1910, §108 pp. 319–321). לטענתי הבחירה בצורת פעל בתבנית הזו מונעת. היא מביעה רזולטטיב, כלומר הפעולה נצפית כביכול מנקודת המבט שלאחר השלמתה בעתיד המידי. **הלכנו!** מתפרש אפוא כך: 'החשיבו אותנו כמי שכבר אינם כאן'. עם זאת הפירוש המוצע מעורר שאלה מחקרית נוספת: האם זוהי תבנית מודלית קוהורטיבית או שהיא אספקטואלית רזולטטיבית? מהשוואה טיפולוגית מתברר שאין כל סתירה במיזוג שתי המשמעויות בתבנית אחת. ברוסית לדוגמה הציווי תמיד מציין גם אספקט. לפיכך הקוהורטיב מבוסס פעל הוא תבנית שמביעה פרפקט קוהורטיבית. תבנית דומה, בעלת חשיבות רבה גם בנוגע לסוגית הגרמטיזציה של תבניות הפרפקט (להלן), נקראת **הציווי הצבאי** (5.2.5):

26. שלושים שניות הקפתם את המאהל!

זוהי תבנית מוכרת היטב לדוברי עברית משירותם הצבאי. הם מפענחים אותה כציווי תקיף ואף בוטה. עם זאת התבנית כמעט לא הוזכרה בספרות המחקרית, ומעולם לא זכתה לניתוח סמנטי כה מקיף. רוזנטל (תשע"ה, עמ' 231–233) מציג בקצרה את הניתוח המוצע בעבודה זו במלואו בפרק 5.¹¹ קרוב לעשרים דוגמאות ציווי צבאי מנותחות בפרק. הצרנות (formulations) רייכנבכיות משמשות לביאור הסמנטיקה המורכבת של התבנית:

27. שתי דקות – העברתם את כל המש"ש¹² לעמוד החשמל שם

הייצוג בדיאגרמת רייכנבך של דוגמה (27) לעיל מעיד כי הציווי הצבאי הוא פרפקט רזולטטיבי משום שהוא מבטא את היחס $\sigma, E-R \rightarrow$. כלומר בנקודת הזמן R, שתי דקות בדיוק לאחר זמן הדיבור, תבצע "הערכת מצב" שבה הדוברת תבחן את תוצאת האירוע E ותקבע אם ביצעו משביע רצון, והאם כתוצאה ממנו מתקיים המצב σ של הימצאות החיילים והציוד ליד עמוד החשמל:

¹¹ רוזנטל ומחבר המחקר הנוכחי התכתבו בנושא.

¹² מש"ש – מסדר שימון שמירה. תרגולת צבאית שבה הטירונים פורשים את כל הציוד הצוותי על שמיכות צבאיות. מפקדי הצוות בודקים במסדר את ניקיונו, תקינותו ושלמותו של הציוד הפרוש (אנסבכר, 2009, עמ' 36).

תקציר

מלבד היותה צורת ציווי, תבנית הציווי הצבאי נושאת משמעות רזולטיבית וקומפליטיבית. ניתוח סמנטי של דוגמאות הציווי הצבאי המוצגות בפרק מעיד שהתבנית מקודדת משמעות קומפליטיבית. בכך נקשרים שני הקצוות. הדיון התאורטי בקומפליטיב בפרק 3 מיושם בפרק זה הלכה למעשה על תבנית ציווי. מהניתוח מתברר שהציווי הצבאי נושא משמעות קומפליטיבית. זיהוי המשמעות הקומפליטיבית הוא חידוש משמעותי, משום שזו ככל הנראה הפעם הראשונה שמחקר בלשוני מצביע על תבנית קומפליטיבית מובהקת בעברית בת זמננו.

תבניות מודליות אחרות שמעולם לא תועדו בספרות המחקרית בעברית מוצגות לאחר מכן. תבנית ה**יוסיב**

המובלע (5.3) מביעה מעין ציווי בגוף שלישי. היא מבוססת על הסדר המסומן נושא-נושא-מושא. הנשוא הוא פועל סביל:

28. יוחזר גלעד שליט!

גם במקרה זה, הדמיון הסמנטי למודוס היוסיב בלשון המקרא מוביל לניתוח התבנית כמודוס, ולא כצורת עתיד רגילה. תבנית מודלית נוספת הנסקרת בפרק היא ה**אופטיטיב** (5.4), שהוצגה לראשונה על ידי בר-אדון (Bar-Adon, 1966) ולאחר מכן על ידי אריאל (Ariel, 1978, p. 79). הרי דוגמאות שימוש בה:

29. שיילך מפה!

30. שתלכי לעזאזל

31. שאני יבין... [כך]

האופטיטיב מביע איווי, איחול, רצון, אך גם שאלה רטורית, עלבון ופעולות דיבור נוספות. לכאורה מביעה פותחים במילת שעבוד, אך לפני מילת השעבוד אין פסוקית עיקרית. משום כך מוצע בפרק לנתח מחדש (reanalyze) את ה-ש התחילית כציווי אופטיטיב ולא כמילת שעבוד. בשונה ממודוסים אחרים האופטיטיב חל על כל הגופים. הדיון במקורותיו של האופטיטיב בעברית בוחן אם זוהי תבנית שהתקיימה בעברית של מגילות בר כוכבא כפי שטוענת (Bar, 2003, p. 95), או שזוהי פיתוח מקורי של העברית בת זמננו. בפרק נטען שהאופטיטיב הוא פיתוח מקורי של העברית בת זמננו. על פי השחזור המוצע התבנית נוצרה על ידי השמטת הפסוקית העיקרית במבע של איווי. הסבר דומה הוצע על ידי קימרון (מור, תשע"ו, עמ' 347) בהתייחסו לתבנית דומה בתעודות מדבר יהודה.

בהמשך הפרק מוצגות תבניות של מודליות אפיסטמיות (epistemic modality). הציינים האפיסטמיים הנפוצים מבטאים **אפשרות** (possibility) שהטענה אמיתית, **סבירות** (probability) – כלומר דרגת מחויבות גבוהה מאפשרות

תקציר

– שהטענה אמיתית וודאות מוסקת (inferred certainty), שמבטאת מחויבות גבוהה, אם כי לא מוחלטת, של הדוברת לאמיתות הטענה (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 179). בעברית דרגות המחויבות השונות של מבעים אפיסטמיים מובעות על פי רוב באמצעות תארים ותוארי פועל. אפשרות מובעת בין השאר באמצעות **כנראה**, **ייתכן ש**, **אפשר ש**:

32. יונית: הבעיה שהוא [=קו אוטובוס], לפעמים הוא פשוט לא מגיע!

סשה: הוא לא יוצא, **כנראה**.

יונית: כן, מה, כאילו מדלגים על שעות (משלר, ימי לימוד אידיאליים, 252–258)

סבירות מובעת בין היתר באמצעות **צריך ואמור** לפני שם פועל:

33. רימון מים, זה כמו רימון רגיל? רק שאתה פשוט מפיל אותו למים? ואז הוא מתפוצץ כאילו, ואמור אָ--ה, זה.

... **אמור לפגוע** בצוללנים (משלר, רימון, 30–43)

ודאות מוסקת מובעת באמצעות **חייב, בטוח, בטח**:

34. אין אין, אין מוניות שירות כבר אחרי שתיים עשרה, **בטוח** אין (משלר, יום הסטודנט בחיפה, 126–129)

מודליות מסוג נוסף מביעה פקפוק בהגשמת האירוע (dubitative mood). הפרק מציג שתי תבניות של הבעת פקפוק.

הראשונה היא **יפעל המסופק** (5.5.3), אשר באמצעותה הדוברת מביעה פקפוק בטענה p ובכך רומזת שהטענה p-אמיתית. לפיכך הדוגמה להלן דו-משמעית בהתאם לפירוש של **תגיע**. לפי הפירוש הליטרלי-טמפורלי השאלה ב-(35) היא פעולת דיבור של בקשת מידע מהנמען לגבי אירוע בעתיד:

35. איך היא **תגיע** להופעה בהיכל התרבות?

ל-(35) גם פירוש מסופק של שאלה רטורית, כלומר הדוברת רומזת שסיכויי הגשמת האירוע אפסיים.

תבנית **לך תדע** (5.5.4) נראית על פניה כצורת ציווי, אך ניתוח הדוגמאות של מבעיה בפרק מגלה שזו תבנית

להבעת ספק. הדוברת מבטאת באמצעותה את המסר שהגשמת האירוע למעשה בלתי אפשרית:

36. **לך תדע** כמה פעמים לקחת שוחד עד שתפסו אותך (YNET, 7.6.2017)¹³

¹³ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4972530,00.html>

תקציר

ממצאים ומסקנות

בסיכום פרק 5 נבחנת הטענה הרווחת כי העברית דלה בציני מודליות (Berman R. A., 2011, p. 9). זוהי כמוכח הכללה הנוגעת לצורני נטיית הפועל, אך מגוון התבניות הנסקרות בפרק מעיד שהעברית עשירה בתבניות מודליות. לראיה הציווי מובע בעברית בחמש תבניות שונות, הקוהורטיב מובע בלא פחות מארבע תבניות שונות ומלבדן קיימות בעברית תבניות יוסיב ואופטיב כאמור.

הפרק חותם במסלול הגרמטיזציה המשוחזר של תבניות הפרפקט ההורטיבי, הלא הן הקוהורטיב מבוסס פעל (24) והציווי הצבאי (26). לטענתי ראשיתן בצורת פעל שהביעה עבר מוחלט. שינויי משמעות מזורגים העניקו לפעל משמעות של עבר יחסי (ראו 1.6.1), וממנו נגזרו תבניות שונות בדרגות התמחות (specialization) עולה: אנטריור עתיד, שממנו נגזרות תבניות רזולטיב עתיד (שתיהן תבניות פרפקט שנדונות בפרקים 3 ו-4). מתבניות רזולטיב עתיד התפתחו הקוהורטיב מבוסס פעל והציווי הצבאי. ניתן להיווכח שמבחינה סמנטית כל תבנית מוכלת בתבנית הקודמת לה: כל רזולטיב הורטיבי הוא רזולטיב, אך לא ההפך; באופן דומה כל רזולטיב הוא אנטריור, אך לא כל אנטריור הוא רזולטיב, וכן הלאה. מסלול הגרמטיזציה של תבניות הפרפקט מבוססות פעל הוא כלהלן:

רזולטיב הורטיבי (קוהורטיב מבוסס פעל)

37. עבר מוחלט < עבר יחסי < אנטריור עתיד < רזולטיב עתיד

רזולטיב הורטיבי קומפליטיבי (ציווי צבאי)

פרק 6, סיכום ומסקנות, מסכם את ממצאי המחקר הנוכחי. הפרק דן בהשלכות התאורטיות של ממצאי הפרקים הקודמים ובעיקר במסלול הגרמטיזציה של תבניות הפרפקט המוצע ב-(37). לפי תאוריית הגרמטיזציה הכיוון ההתפתחותי אמור להיות הפוך לחלוטין. הרזולטיב ההורטיבי אמור היה להפוך לרזולטיב כללי, משום שהאחרון מביע משמעות כללית יותר. הרזולטיב בתורו אמור היה להפוך לאנטריור מאותה הסיבה, והאנטריור – לעבר יחסי. כלומר תאוריית הגרמטיזציה טוענת כי השינוי הלשוני נע ממשמעות ספציפית למשמעות כללית יותר. בכך מתאפשר שימוש תכוף יותר בתבנית, שהרי היא מתאימה להבעת סיטואציות רבות יותר. כיצד ניתן ליישב את הסתירה בין המסלול המוצע ב-(37) לעיל לבין הניבויים שמציגים טראוגוט ודאשר (Traugott & Dasher, 2001), הופר (Hopper P. J., 1991), בייבי (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994) וחוקרים ידועי שם אחרים? בפרק מוצע שהיפותזת החד-כיוונית (unidirectional hypothesis), כלומר ההנחה שהגרמטיזציה נעה לעולם בכיוון אחד, ללא חזרה לאחור, תקפה בעיקר לגבי שפות בעלות מורפולוגיה ליניארית, שבהן צורנים משורשים זה לזה. לעומת זאת, בשפות שמיות המורפולוגיה הנטייתית איננה תמיד כזו. ההבדל בין שְׁבֵר, שְׁבוּר לשוֹבֵר איננו נעוץ במוספית או בתחילית, אלא בשינוי התבנית הפרוזודית (McCarthy, 1981). כלומר המורפולוגיה השמית לא תמיד מאפשרת לתחום קו גבול ברור בין הצורנים השונים. לטענתי בשפות עם מורפולוגיה לא משרשרת דוגמת העברית תהליך השינוי הלשוני איננו מציית להיפותזת החד-כיוונית באופן קפדני. אם נבחן שנית את התבניות השונות שאליהן מתייחס מסלול הגרמטיזציה המוצע ב-(37) לעיל, נראה שלכולן משותף מאפיין בולט: הן מבוססות על צורת פעל ללא שינוי

תקציר

מורפופונולוגי נוסף. הגרמטיזציה של אותן התבניות מתבטאת אפוא בשני מישורים: במשמעות הדקדוקית החדשה שפעל רוכש בכל שלב, ובהקשר שבו פעל "נעטף", כלומר בתבנית שבה הוא משובץ. אלו שניים שהם אחד, שכן התבנית קובעת את המשמעות המלאה, אך המשמעות המלאה נגזרת בין היתר ממשמעות הליבה של פעל. ייתכן שזו דרכה של העברית לחרוג מהנחת החד-כיוונית מבלי להפר בריש גליה את כלל היסוד של תאוריית הגרמטיזציה: דקדוקים לעולם נעים קדימה.

בפרק הסיכום נבחנת התזה של (Dekel, 2010), אשר לפיה העברית היא שפה מוטת אספקט. הפרק סוקר את הממצאים של דקל ואת מסקנותיה לאור הממצאים שהוצגו במחקר הנוכחי. הניתוח של דקל מעורר לא מעט תהיות. אציג בקצרה כמה מהן.

לטענת דקל פעלים דוגמת **לא יודעת וחושבת** מביעים אספקט פרוגרסיבי (op. cit., p. 106), אף על פי שאלו פועלי מצב שאינם מביעים דינמיות.

לפי דקל שלוש הקטגוריות TMA מוציאות זו את זו. כלומר פועל נוטה מביע רק אחת משלוש המשמעויות זמן, אספקט, מודליות. זוהי קביעה שמתעלמת מהמציאות הדקדוקית בשפות רבות. כפי שהראיתי בפרק 5, ברוסית, שפה מוטת-אספקט (Bhat, 1999, p. 180), אין אפשרות להביע ציווי ללא אספקט, ולמעשה אין בה קטגוריה פועלית כלשהי, נוטה או בלתי נוטה, ללא ציין אספקט. כיצד אם כך דקל תנתח את הצייווי ברוסית? כאספקט בלבד? או כהבעת מודליות בלבד?

הניתוח הסמנטי של דקל איננו תמיד עקבי. אין בו הבחנה ברורה בין קוד להיסק. למעשה היא מסווגת פעלים נוטים בעברית בקטגוריות TMA על פי אקציונזארט (2.5), וכן על פי משמעותם המוסקת מההקשר (בעיקר בניתוח צורות יפעל כמודוסים שונים). אף על פי שהיא מיישמת ניתוח פרגמטי ולקסיקלי, דקל רואה בממצאי הניתוח שלה עדות למשמעות הדקדוקית של נטיית הפועל בעברית.

בונה (Boneh, 2016, p. 64–65) בחנה את התזה של דקל על צירופי פעלים המשקפים דפוסי זמן ונדלראיניים שונים. היא מראה שצורת פעל-דו-משמעית בכל דפוסי הזמן מלבד הישגים. כלומר פעל מביע משמעות פרפקטיבית או אימפרפקטיבית בדפוסי הזמן מצב, פעילות והגשמה. המבדק של בונה מתבסס על שימוש במשפטים מורכבים שבהם פסוקית הזמן פותחת ב**כש** בלוויית צירוף פועלי מסוג הישג, ואילו בפסוקית העיקרית מופיע צירוף פועלי בדפוס זמן משתנה. בדוגמה להלן מוצג צירוף זמן מסוג מצב בפסוקית העיקרית:

38. כשנכנסתי לחדר, רותי שמחה (דוג' 22 במקור)

למביעים מדגם (38) שני פירושים אפשריים: חופף (overlapping), כלומר הכניסה לחדר היא אירוע נקודתי שהתרחש במהלך האינטרוול שבו רותי הייתה שמחה. בפירוש החופף **שמחה** אימפרפקטיבי, שכן זוהי סיטואציה דורטיבית שאיננה תחומה בזמן. מנגד הפירוש העוקב (consecutive) פרפקטיבי. הוא ממקם כל אחת משתי הסיטואציות **נכנסתי לחדר, שמחה** על ציר הזמן בלא חפיפה ביניהן: תחילה נכנסתי לחדר, לאחר מכן רותי שמחה. שתי המשמעויות, החופפת והעוקבת, קבילות בעברית. לכן לא ניתן לטעון שפעל מקודד פרפקטיביות. אילו פעל היה ציין אספקט

תקציר

פרפקטיבי כפי שדקל טוענת, הפירוש החופף לא היה קביל בעברית. מכאן נובע שהעברית איננה מקודדת אספקטים בנטיית הפועל. בניגוד לטענת דקל ממצאי המחקר הנוכחי מעידים שהעברית מוטת זמן, כפי שאמנם טענו חוקרים קודמים (Bhat, 1999, p. 151), אך הזמנים המקודדים בצורות פעל, פועל ויפעל הינם **יחסיים**, לאו דווקא מוחלטים. משכך, כשהם חוברים לתבניות המוצגות בפרקים 4 ו-5, נוצרים גוני משמעות חדשים המקודדים אספקטים ומודוסים שונים. תרומת המחקר הנוכחי היא הצגת קטלוג של תבניות TMA השונות בעברית בת זמננו. רובן לא תועדו עד כה במחקר הבלשני; חלקן תועדו במחקרים קודמים, אך הניתוח הנוכחי המבוסס על דקדוק התבניות ותאוריית הגרמטיזציה מציע תובנות חדשות הן לגבי המשמעויות המדויקות של כל תבנית והן לגבי המאפיינים הטיפולוגיים של העברית בת זמננו.

לפי מיטב החוקרים (בלאו, תשל"א, עמ' 112; Berman, 1978, p. 17; רובינשטיין, תש"ם, עמ' 15–17; שורצולד, 1981, עמ' 72; מוצ'ניק, תשמ"ו, עמ' 52; צבעוני, 2012, עמ' 22) העברית בת זמננו (להלן: **העברית**) היא שפה **מוטת-זמן** (tense-prominent). משמע נטיית הפועל בעברית מביעה זמן דקדוקי (Bhat 1999, p. 151). בטבלה 1 מוצגים הזמנים הדקדוקיים עבר, הווה ועתיד מוחלטים ומודוס הציווי בצורות הנטייה שלהם פֶּעַל, פּוֹעֵל, יפֶּעַל, פֶּעַל בהתאמה:

טבלה 1: צורות נטיית הפועל בעברית ומשמעויותיהן במודל הסטנדרטי

צורת נטייה	משמעות
פֶּעַל	זמן עבר
פּוֹעֵל	זמן הווה
יפֶּעַל	זמן עתיד
פֶּעַל	ציווי

למודל דקדוקי זה אקרא **המודל הסטנדרטי**.¹⁴ הוא מקובל על מרבית החוקרים (Dekel, 2010, p. 98). לזכותו שני יתרונות בולטים: חסכוניות ושקיפות. החסכוניות מתבטאת בהיעדר מספר צורות המביעות משמעות אחת; השקיפות מתבטאת בכך שלכל צורה מיוחסת משמעות דקדוקית אחת בלבד. כלומר המודל הסטנדרטי מגדיר יחס 1:1 בין צורני נטייה לזמן הדקדוקי. עם זאת בשנים האחרונות החלו להתעורר השגות לגבי תקפותו. שורצולד (1994, עמ' 109) מעירה: "הפועל העברי עשוי להביע תוכני זמן, אספקט ומודוס. בעברית בת-זמננו משמשים שלושת הזמנים הדקדוקיים...להבעת התכנים האלה...". דקל (2010, p. 121) קובעת עמדה נחרצת אף יותר, וטוענת שנטיית הפועל בעברית איננה מביעה כלל זמן דקדוקי אלא אספקט ומודליות. האם העברית אכן מוטת-זמן או שהיא מוטת-אספקט? המחקר הנוכחי ינסה להשיב על השאלה הזו. לשם כך תוצג בפרקים הבאים תמונת מצב עדכנית, סינכרונית, מבוססת-שימוש של התבניות הדקדוקיות השונות שבאמצעותן העברית מביעה את קטגוריות TMA. הגישה התאורטית הננקטת

¹⁴ אין בנמצא דקדוק עברי המכונה "מודל סטנדרטי". זהו מונח מתחום הפיזיקה, אשר מבטא תאוריה שהורכבה ממספר תאוריות משלימות. בהשאלה לתחום חקר העברית המונח מייצג שתי משמעויות: האחדה לתאוריה אחת והסכמה רחבה לגבי תקפותה. אדגים זאת על צורת יפעל. רוזן (Rosén, 1977, p. 183) רואה ביפעל "זמן דקדוקי פוטנציאלי". שורצולד (1994, עמ' 111, 109) רואה ביפעל את צורת העתיד אשר לה נלווים גם תכנים מודליים. כלומר על אף הבדלי המינוח והבדלי המשמעות הקלים החוקרים נוטים להסכים על התכנים הסמנטיים שנטיית הפועל בעברית בת זמננו מביעה. המודל הסטנדרטי משקף את התכנים המוסכמים הללו, אך זוהי כאמור הפשטה לצורך הנוחות.

במחקר הנוכחי משלבת את דקדוק התבניות (להלן) עם תאוריית הגרמטיזציה. שיטות המחקר והעקרונות המנחים
בניתוח הדוגמאות ומשמעותן יוצגו כעת.

0.1 שיטה ועקרונות מנחים

בשונה ממחקרים קודמים (מוצ'ניק תשמ"ו; עמבר תשמ"ט; צבעוני תשנ"ג); (Dekel 2010), שהתבססו על "ניתוח
סמנטי" כהגדרתן של מבעים בעברית, כלומר על ניתוח היסקי-פרגמטי, המחקר הנוכחי מוקדש לזיהוי האמצעים
הדקדוקיים להבעת תכני TMA בנטיית הפועל. דקדוקיות מוגדרת במחקר הנוכחי כחוקיות לשונית אשר תורמת
משמעות רלוונטית לתנאי האמת של המבע. זיהוי כללי הדקדוק מתבסס אפוא על הבחנה בין המשמעות הסמנטית
(הדקדוקית) למשמעות הפרגמטית המוסקת. ההבחנה בין שתי המשמעויות נסמכת על מבדק הביטוליות
(cancelability) של גרייס (Grice, 1975), אשר קובע שמשמעות מוסקת ניתנת לביטול – בשונה ממשמעות
דקדוקית, אשר איננה ניתנת לביטול. כלומר המחקר הנוכחי מבחין בין שני רובדי משמעות, שבמחקרים הקודמים לא
הופרדו זה מזה באופן שיטתי:

- חוקי הדקדוק. תרומת הדקדוק למשמעות המבע מודגמת למשל בשימוש ההכרחי בכינוי גוף חוזר להבעת
פעולה רפלקסיבית:
 1. הוא; ניקה את עצמו;
 2. הוא; ניקה אותו;
- העשרה היסקית אשר מתבססת על הנחות רקע שונות, ההקשר השיחי, הנסיבות שבהן מופק המבע, בסיס הידע
המשותף למשתתפים בשיח ועוד. המחקר הנוכחי מאמץ את גישת אריאל (Ariel, 2010, p. 128) המבחינה
בין קוד דקדוקי להיסק (inference).

0.1.1 קוד לעומת היסק

מוסכם שלא תמיד ניתן להפריד באופן חד משמעי בין משמעות מקודדת למשמעות מוסקת. מקרי ביניים כאלה מעידים
על פי רוב על תהליך גרמטיזציה שטרם הושלם. אין כמובן ודאות שהתהליך אכן יגיע אי פעם לסיומו בקידוד דקדוקי
מלא, אך ניתן לקבוע שקידוד דקדוקי מלא הִקל במקרים רבים כהיסק פרגמטי שהפך שכיח עד שהשתקע והתקבע
כמשמעות הדקדוקית (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, pp. 25, 285). אציג תבנית חג"ם (חסרי גוף ומספר)
כדוגמה לקידוד דקדוקי שטרם הושלם. לתבנית חג"ם ארבעה מאפיינים (כוזר, תשס"ב, עמ' 331): היא פותחת בנשוא,
הנשוא איננו נוטה נטיית גוף מין ומספר, הרכיב השני הוא נומינליזציה, תוכן המבע מודלי. לטענתי התבנית **אפשר**
<שם עצם> מתגבשת **כתבנית הורטיבית** (hortative) בעברית הדבורה, כלומר הדוברת מפנה באמצעות מבעי
התבנית בקשה או הוראה אל הנמען אף על פי שלמבע צורת שאלה:¹⁵

¹⁵ התבניות ההורטיביות בעברית נסקרות בהרחבה בפרק 5.

3. אפשר תפריט?

4. אפשר שקט?

אפשר <שם עצם> התפתחה מהתבנית **אפשר לפעול**, אשר מביעה **מודליות אפיסטמית**. מודליות אפיסטמית מגדירה את מידת מחויבות הדוברת לאמיתות הטענה. מלבד הפירוש של היתכנות למבני **אפשר לפעול** גם פירוש מוסק של הצעה או בקשה. לפיכך הדוגמה להלן עשויה להתפרש כציון מחויבות לא מוחלטת של הדובר לאמיתות הטענה – זוהי המשמעות המקודדת – או כהצעה, כמשמעות מוסקת:

5. אפשר עוד לנסוע לשם (משלר, סמים באוטו, 197)

תבנית **אפשר <שם עצם>** נוצרה על ידי השמטת שם הפועל **לקבל**, **לבקש** ודומים להם מתבנית **אפשר לפעול**. במקביל להשמטת שם הפועל התקבעה משמעותה כצורת בקשה מקוצרת בלבד, ללא פירוש אפיסטמי. כלומר השינוי המבני של **אפשר לפעול לאפשר <שם עצם>** מביע גם בידול במשמעויות השונות של שתי התבניות, אך תהליך הגרמטיזציה טרם הסתיים. לראיה ניתן להשיב על כנו את שם הפועל המושמט בתבנית **אפשר <שם עצם>** מבלי לבטל את המשמעות של בקשה או הצעה. לעומת זאת **לאפשר <שם עצם>** משמעות בלעדית של בקשה או הצעה. אין היא מתפרשת כהבעת מודליות אפיסטמית:

6. אפשר [לחייג] שיחה [מהנייד שלך]?

0.1.2 מחקר סינכרוני

ככלל המחקר הנוכחי איננו דן במקורות ההיסטוריים של התבניות הדקדוקיות הנסקרות, בין שמקורן ברובד היסטורי מוקדם, בין שבשאלה משפות שהעברית באה איתן במגע, בין שהן תוצאת התפתחות לשונית פנימית. במקרים מסוימים השוואה בין רבדים היסטוריים קודמים לעברית בת זמננו נעשית כדי להאיר פן מסוים בתבנית בת זמננו. לדוגמה בדיון בתבניות הקוהורטיבי בפרק 5 מוצג גם הקוהורטיבי המקראי כהדגמה של תכניו הסמנטיים האופייניים של המודוס. עם זאת מטרת המחקר הנוכחי היא כאמור תיאור סינכרוני מבוסס-שימוש של נטיית הפועל בעברית. לתבניות מסוימות מוצע מסלול גרמטיזציה משוער. אין לבלבל בינו לבין שחזור דיאכרוני-פילולוגי, משום שמסלול הגרמטיזציה המוצע איננו מתבסס על בחינת מקורות דיאכרוניים משכבות קודמות, אלא על שחזור סינכרוני לפי עקרונות תאוריית הריבוד (layering), אשר מניחה כי בתהליך הגרמטיזציה תוצרי שלבי התפתחות מוקדמים אינם נכחדים כליל, אלא ממשיכים לדור בכפיפה אחת עם תוצרי שלבי ההתפתחות מאוחרים (Hopper P. J., 1991, pp. 22–23; Traugott & Dasher, 2001, p. 12; Hopper & Traugott, 2003, p. 49) בדיון במסלול הגרמטיזציה של תבניות הפרפקט.

סוגית השיוך הגנטי של העברית, אשר עוררה עניין רב בקרב חוקרים בשלהי המאה ה-20 ובראשית המאה ה-21 (Kalev, 2010), איננה נדונה במחקר הנוכחי. כיום אין לי ספק שהעברית בת זמננו היא שפה שמית, הן מבחינה

גנטית והן מבחינה טיפולוגית, אך אין לכך – ולא רצוי שתהיה – השפעה על תיאור סינכרוני של הדקדוק, שהרי קביעת שיוך גנטי כזה או אחר איננה מוסיפה ואיננה גורעת מן הממצאים העולים מהקורפוסים השונים.

0.1.3 ניתוח מבוסס-שימוש

לצורך זיהוי תבניות TMA המחקר הנוכחי בודק את קורפוס השיח העברי הדבור של אוניברסיטת חיפה, קורפוס משלר.¹⁶ לקורפוס משלר יתרונות משמעותיים על פני קורפוסים אחרים של העברית הדבורה וביניהם גודלו, פילוחו לסוגות, ובנייתו לאורך ארבעה עשורים באופן שמאפשר לסקור רבדים תקופתיים ברזולוציה של שנה בודדת. כדי להבטיח את אחידות החתך הסינכרוני הדוגמאות המנותחות הן מהשנים 2008 ואילך.

0.1.4 מחקר איכותני

במחקר זה לא נעשה שימוש בכלים סטטיסטיים או בשאלונים. הכלל המנחה הוא: הדקדוק הוא החוקיות שעולה ממה שאוזנינו שומעות (בהקלטות הקורפוס) וממה שענינו רואות (בתמלילים הנלווים). כבודם של מחקרים כמותיים במקומו מונח, אך שאלת תדירות השימוש בתבנית מסוימת איננה מעניינו של המחקר הנוכחי. די בכך שהתבנית מודגמת פעמיים ויותר בהפקה ספונטנית על ידי דוברות שונות, בשיחות שונות כדי לקבוע שלפנינו תופעה דקדוקית. תדירות השימוש בתבנית אמנם נושאת משמעותית במחקרים בלשניים דיאכרוניים העוקבים אחר מגמת שינוי, אך נראה כי בעת הנוכחית מוקדם מדי לקבוע במסמרות מסקנות סטטיסטיות כל עוד אין בנמצא קורפוס לאומי רשמי של העברית בת זמננו.

לשימוש בשאלוני שיפוט מספר יתרונות, אך גם חיסרון בולט. **בעיית המדידה** קובעת שהתנהגותה של כל מערכת משתנה בעת שמתבצעת מדידה שלה.¹⁷ בהקבלה שאלונים יוצרים הטיה בקרב הנבדקים. במחקר הנוכחי מיושם אפוא העיקרון הסטרוקטורליסטי המנחה שאין להציג לדוברים שאלות מטא-לשוניות. זהו תפקידם של בלשנים להשיב עליהן, ואף הם יודו כי מציאת התשובה איננה מלאכה קלה ונטולת מחלוקות.

0.1.5 מאפייני הגרמטיזציה

קטגוריה דקדוקית שהשלימה את תהליך הגרמטיזציה במלואו ניתנת לזיהוי בנקל. דוגמאות לכך הן צורני הריבוי בעברית ובנייני הפועל. כלומר התוצר הסופי של גרמטיזציה שלמה הוא צורן חבור, אך לתופעה דקדוקית הקורמת עור וגידים לנגד עינינו אין עדיין ייצוג מורפולוגי. לפיכך זיהוי תהליכי גרמטיזציה בעיצומם מתבסס על מאפיינים שכיחים שתאוריית הגרמטיזציה זיהתה:

¹⁶ זכויות היוצרים בקורפוס שייכות ליעל משלר. במחקר הנוכחי הקורפוס נקרא בקצרה "קורפוס משלר". לפרטים נוספים על הקורפוס וגישתה אל רשימת הקבצים (הקלטות ותמלילים) ניתן להגיע מהקישור להלן: http://webIx2.haifa.ac.il/~corpus/corpus_website.
¹⁷ בעיית המדידה היא אחד הקשיים המושגיים המורכבים ביותר במכניקת הקוונטים. במדעי החברה התופעה המקבילה נקראת **אפקט הצופה**: https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%90%D7%A4%D7%A7%D7%98_%D7%94%D7%A6%D7%95%D7%A4%D7%94

- החוורה (bleaching) של הפירוש הלקסיקלי (Traugott & Dasher, 2001, pp. 83–84). בתבנית הפרוגרסיב הולך ודועך, הנדונה בפרק 2, הפועל הולך איננו נושא משמעות ליטרלית של הליכה אלא כמטפורה של התקדמות. כלומר הפירוש הלקסיקלי של הולך בתבנית הזו הוחוור במידה רבה.
- פרודוקטיביות המאפשרת לדוברים להפיק מבעים חדשים באופן יצירתי. בכך תבניות דקדוקיות נבדלות מצירופים כבולים וממבעים אידיומטיים.
- התקבעות (fixation) הסדר התחבירי (Traugott & Dasher, 2001, p. 81). לדוגמה תבניות חג"ם הפותחות בנשוא או התיחום העליון בזמן בתבנית הציווי הצבאי הנדונה בפרק 5.
- שחיקה פונולוגית (phonological attrition) לדוגמה gonna באנגלית (Traugott & Dasher, 2001, p. 84), וכן צגור > תקגור > תקגור בעברית כצורת ציווי קטום (Bat-El, 2002, p. 674).

0.1.6 דקדוק תבניות

קשה עד בלתי אפשרי למצוא במערכת הפועל צורות נטייה שאינן מוכרות למודל הסטנדרטי.¹⁸ הסבירות שייווצרו בעתיד הקרוב צורנים חדשים איננה גבוהה משום שתהליך גרמטיזציה מלא המסתיים במורפולוגיה חבורה וביחס של 1:1 בין הצורן לפונקציה אורך מאות רבות של שנים. הגרמטיזציה של הצורה going to > gonna להבעת עתיד ודאי באנגלית החלה לפני למעלה מ-700 שנים (Hopper & Traugott, 2003, p. 3), אך טרם הושלמה. לפיכך הניסיון לזהות שינוי לשוני רק באמצעות ניתוח צורני הנטייה מציג תמונה חלקית בלבד של תהליכי שינוי לשוני. הדקדוק משתנה כל העת, אך שינוי מורפולוגי, אם בכלל, צפוי כאמור להתרחש רק לקראת סופו של תהליך הגרמטיזציה (op. cit., 7). כדי לזהות שינוי דקדוקי בהתהוותו המחקר הנוכחי מתבסס גם על תאוריית דקדוק התבניות (Construction Grammar; Goldberg, 1995). בין יתרונותיה הבולטים האפשרות לזהות תהליכי גרמטיזציה בתחילת דרכם ולא רק בסופם. תבנית דקדוקית C מוגדרת כזוג סדור של צורה ומשמעות שבו מאפיין אחד לפחות של הצורה או המשמעות איננו ניתן לניבוי על בסיס הרכיבים של C או על בסיס תבניות דקדוקיות אחרות. ההגדרה הרקורסיבית מאפשרת הרכבה של תבניות חדשות מתבניות קיימות (Goldberg, 1995, p. 5). דקדוק התבניות נבדל מהמודל הסטנדרטי באופן מהותי. בעוד שהאחרון רואה בצורן נטול הקשר יחידת משמעות דקדוקית, דקדוק התבניות בוחן את ההקשר שבו צורן מסוים משובץ ומבחין בין תבניות שונות המבוססות על אותו צורן. דוגמה לכך היא ההבחנה בין תבנית עתיד חיווי לתבנית הציווי המובלע בעברית. הבעת חיווי עתיד מחייבת שימוש בנושא לקסיקלי ופועל בצורת יפעל. הציווי המובלע מבוסס על שימוש בצורת תפעל ללא כינוי גוף לקסיקלי. לפי המודל הסטנדרטי, בשלוש הדוגמאות להלן הפעלים תהיי ותהיה מביעים עתיד. לפי דקדוק התבניות דוגמה (107) מביעה חיווי עתיד, ואילו (8) ו-(109) מדגימות ציווי מובלע. כלומר ההבחנה בין שתי המשמעויות כבר מדקדקת בתבניות שונות:

7. איזה כיף לדעת שאת תהיי אמא של הילדים שלי (משלר, על גברים נשים והדדיות, 7–9)

¹⁸ בניין התפעל מוצג לעתים כדוגמה לחידוש כזה, אך ככל הידוע לי הוא חל על שלושה שורשים בלבד: התפטר, התנדב והתאובד. לפיכך ייתכן שאין מדובר בחידוש דקדוקי פורה.

8. מיום שהתחתנת איתו את האמא שלו. לכן **תהיי** אמא שלו. **שימי** לב למצוקות שלו, למה שחסר לו... (אתר

יהדות נט, 30.11.2013)¹⁹

9. **תהיה** אמיתי (משלר, אכזבה, 142)

0.2 מבנה העבודה

פרק 1 דן בקטגוריית הזמן הדקדוקי וסוקר את התבניות השונות שבאמצעותן העברית בת זמננו מביעה זמנים מוחלטים ויחסיים. פרק 2 דן באספקט הדקדוקי ובהבדלים בינו לבין האספקט הלקסיקלי, הלא הוא אקציונזארט (Aktionsart). פרקים 3 ו-4 עוסקים באספקט מסוג אחר: הפרפקט הדקדוקי. פרק 3 מציג את הגישות התאורטיות לחקר הפרפקט, את הסמנטיקה שלו ואת אבני הבניין הסמנטיות שמהן הוא מתפתח: הקומפליטיב והרזולטטיב. פרק 4 סוקר את תבניות הפרפקט השונות בעברית. בפרק 5 נדונות התבניות המודליות בעברית. מוצגות בו תבניות פרפקט מודליות, המדגימות שילוב של אספקט ומודליות כקידוד דקדוקי. כמו כן הפרק סוקר תבניות הורטטיביות ואפיסטמיות אחרות. פרק 6 מסכם את ממצאי הפרקים הקודמים ואת השלכותיהם התאורטיות. בין השאר נדונה הטענה שהעברית הדבורה היא שפה מוטת אספקט, ונבחנות השלכות מסלול הגרמטיזציה המוצע בפרק 5 לאור עקרונות תאורית הגרמטיזציה. התרומה של המחקר הנוכחי היא אפוא בהצגת קטלוג של תבניות TMA השונות בעברית בת זמננו. רובן לא תועדו עד כה במחקר הבלשני; חלקן תועדו במחקרים קודמים, אך הניתוח הנוכחי המבוסס על דקדוק התבניות מציע תובנות חדשות הן לגבי המשמעויות המדויקות שלהן והן לגבי כללי השימוש בהן. המסקנה העיקרית העולה מממצאי המחקר הנוכחי היא שהעברית אכן מוטת-זמן, אך הזמנים המקודדים בצורות פעל, פועל ויפעל הינם יחסיים, לאו דווקא מוחלטים. משכך, כשהם חוברים לתבניות המוצגות בפרקים 4 ו-5, נוצרים גוני משמעות חדשים המקודדים אספקטים ומודוסים שונים.

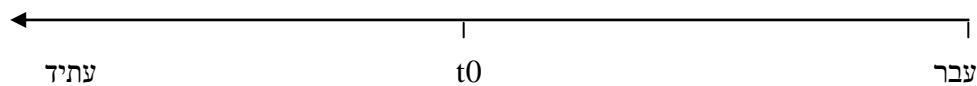
¹⁹ <http://www.yahadoot.net/item.asp?id=1011&cid=11>

1 הזמן הדקדוקי

בפרק אציג את מושגי היסוד בסמנטיקה של הזמן ובכללם זמן דקדוקי, זמן מוחלט וזמן יחסי. אדגים את ייצוגו הסמנטי של הזמן הדקדוקי במודלים של יספרסן ושל רייכנבך. הדיון התאורטי יכולול ניתוח דוגמאות בעברית ובשפות אחרות. לאחר מכן אסקור את הזמנים המוחלטים והיחסיים בעברית בת זמננו כפי שהם משתקפים בקורפוס (משלר, ואחרים, 2017), בשיח ספונטני ובלשון הכתובה. אראה כי למרות הדלות של צורני נטיית הפועל הזמנים היחסיים בעברית נפוצים בשימוש והם תורמים לתנאי האמת, כלומר הם חלק מהדקדוק. אטען כי הם מהווים נדבך חיוני בתהליך הגרמטיזציה של תבניות פרפקט עתיד מבוססות פֶּעַל.

1.1 מושגי יסוד: זמן דקדוקי ואירוע

הזמן הדקדוקי (tense) ממקם אירוע על פני ציר הזמן (Comrie, 1985, p. 1). מקובל לייצג את הזמן הדקדוקי כציר אופקי שצדו האחד מייצג את העבר וצדו השני, המסומן בחץ, את העתיד. ההווה מיוצג בנקודה הדאיקטית (deictic point) t_0 הניצבת במרכז הציר.²⁰ המיקום היחסי של ציוני הזמנים על פני הציר תלויה בכיוון הכתיבה בשפה הנדונה. בעברית זמן עבר ניצב מימין לנקודה הדאיקטית והעתיד משמאלה:

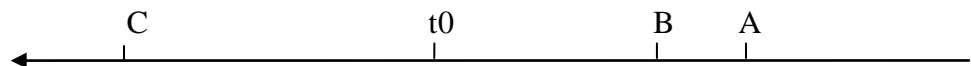

סדר התרחשותם של אירועים קובע את מיקומם על פני ציר הזמן ביחס לנקודה הדאיקטית (Bhat, 1999, pp. 15–16). הנקודה הדאיקטית היא פרמטר שערכו נקבע על ידי הדקדוק (להלן) או באופן לקסיקלי באמצעות תיאור זמן מפורש. לערך המוצב בנקודה הדאיקטית אקרא **ערך הזמן**. בהינתן שני אירועים A ו-B שזמן התרחשותם איננו חופף, המוקדם מבין השניים יופיע מימין לאירוע העוקב. לדוגמה בהינתן האירועים A, B, C שסדר התרחשותם כלהלן:

• A קודם ל-B ושניהם התרחשו בזמן עבר

• C חל בעתיד

מיקום האירועים על ציר הזמן הוא כלהלן:

²⁰יספרסן משתמש במונח **נקודת האפס** בהתייחסו לנקודה הדאיקטית במודל שלו, זמן הווה. נקודת האפס מייצגת פער אפסי בין זמן הדיבור לזמן הווה. הד למינוח של יספרסן ניתן למצוא בין היתר אצל (פולק, תשס"ט, עמ' 226; צבעוני, 2012, עמ' 21) ובעבודות אחרות. מכיוון שבעבודה זו הניתוח הסמנטי מתבסס על המודל של רייכנבך (1.2.2 להלן) הנקודות הדאיקטיות יסומנו בה לפיו.

אירוע נקודתי (punctive event) אורך כהרף עין. הוא מתרחש בבת אחת, או לפחות נתפס כך, ומשנה את מצב העניינים בעולם. הרי דוגמאות אירועים נקודתיים:

1. הבלון יתפוצץ
2. הדלת נטרקה
3. הרכב התנגש במעקה

אירועים נקודתיים מצוינים על ציר הזמן בנקודה או ללא סימון מיוחד. לעומת זאת, אירוע **דורטיבי (durative)** מתרחש בפרק זמן הנתפס ארוך מהרף עין. זמן התרחשותו הוא **אינטרוול (interval)** כלומר פרק זמן רציף. אירוע דורטיבי מיוצג כתיבה אופקית על פני ציר הזמן. להלן דוגמאות לאירועים דורטיביים:

4. חיכיתי לשליח
5. היא כתבה כל הבוקר
6. המתנו בתור

באיור להלן A מציין אירוע נקודתי ו-B – אירוע דורטיבי:

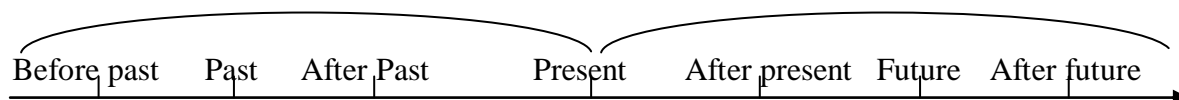

1.2 מודלים סמנטיים לייצוג הזמן הדקדוקי

החלוקה הבסיסית לשלוש קטגוריות זמן: עבר, הווה ועתיד – אין די בה לבטא את משמעויות הזמנים הדקדוקיים הקיימת בשפות שונות. מספר מודלים סמנטיים לייצוג זמן דקדוקי הוצעו על ידי בלשנים ופילוסופים מאז ימי אריסטו (Binnick, 1991, p. ix). אציג להלן את שני המודלים המוכרים ביותר: מודל יספרסן ומודל רייכנבך.

1.2.1 מודל יספרסן

מודל יספרסן (Jespersen, 1924, p. 254–289) כולל שבעה זמנים רעיוניים ערוכים על ציר אופקי שבמרכזו זמן הווה. משני צדי ההווה ניצבים שלושה גוני זמן עבר ושלושה גוני זמן עתיד באופן סימטרי. מעל לציר האופקי מופיעים שמות הזמנים הרעיוניים באנגלית:²¹

המודל של יספרסן מבחין היטב בין העבר הפשוט לעבר לעבר (Past Perfect) באנגלית באמצעות דרגות ריחוק שונות:

²¹ יספרסן מציין את המונחים הלטיניים של הזמנים הרעיוניים באנגלית מתחת לציר הזמן. אלו אינם נכללים באיור לעיל.

7. I saw John
8. I had seen John

הזמן הרעיוני ב-(7) הוא Past, ואילו ב-(8) הזמן הרעיוני הוא Before past. עם זאת המודל של יספרסן מתקשה לייצג את הסמנטיקה האספקטואלית של הזמנים הפרפקטיים באנגלית.²² זוהי אחת מחולשותיו הידועות.

1.2.2 מודל רייכנבך

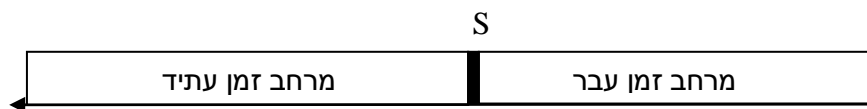
רייכנבך (Reichenbach, 1947, p. 288–291) הציג את מודל שלוש הנקודות באמצע המאה ה-20. נוסף ליכולתו לייצג את זמן האירוע, מודל רייכנבך מתמודד היטב עם ייצוג האספקט בכלל ועם ייצוגם של הזמנים הפרפקטיים בפרט. ייצוג האספקט במודל רייכנבך מתבטא ביחסים בין זמן האירוע לזמן הייחוס (להלן). למודל רייכנבך יתרון משמעותי נוסף – מינימליזם. אין הוא כולל זמנים רעיוניים. בשל יתרונותיו מודל רייכנבך הוא הרווח בספרות המחקרית בנושאי זמן דקדוקי ואספקט. המודל כולל את הפרמטרים:

- E זמן האירוע (time of event)
 - S זמן הדיבור (time of speech) החופף על פי רוב לזמן מוחלט הווה²³
 - R נקודת הייחוס (point of reference) אשר ממנה נצפה האירוע E
- החידוש אצל רייכנבך לעומת יספרסן הוא נקודת הייחוס R. רייכנבך אמנם לא מגדיר באופן פורמלי כיצד נקבע ערכה, אך מהדוגמאות שהוא מנתח ניכר כי R רלוונטית בזמנים הפרפקטיים (Bhat, 1999, p. 29–30), וכפי שאראה להלן, R רלוונטית גם בזמנים היחסיים. ערך הזמן של R עשוי להיות זמן כלשהו המובע באמצעות תיאור זמן מפורש, זמן הפועל בפסוקית העיקרית או נקודת זמן שהוזכרה קודם לכן בשיח. ל-R שני מאפיינים נוספים:
- המיקום של R על פני ציר הזמן תלוי מבע והקשר, בעוד S מציינ תמיד את זמן הדיבור. במילים אחרות, S קבוע ואילו R משתנה.
 - כאמור רלוונטי בזמנים היחסיים והפרפקטיים. בזמנים המוחלטים הרגילים נקודת הייחוס מתלכדת עם S או עם E.²⁴

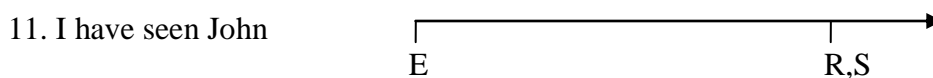
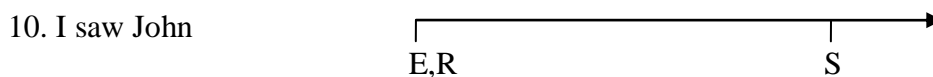
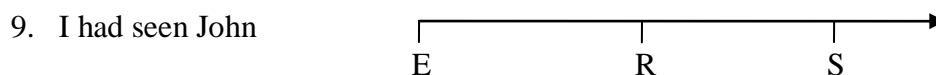
²² יספרסן (1924, p. 269) אף אומר זאת באופן מפורש: The system of tenses given above will probably have to meet the objection that it assigns no place to the perfect... This, however, is really no defect in the system, for the perfect cannot be fitted into the simple series, because besides the purely temporal element it contains the element of result.

²³ במודל רייכנבך זמן הדיבור מצוין ב-S במקום הציין t0.
²⁴ התלכדות כזו מצוינת בפסיק בין הפרמטרים החופפים: E,R לדוגמה.

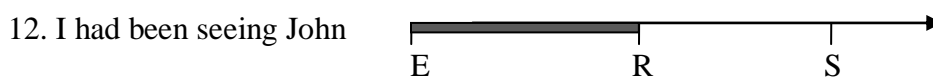
במודל רייכנבך ניתן לייצג הבדלים סמנטיים בין זמנים דקדוקיים שונים באותו **מרחב זמן**. אגדיר את מרחב הזמן כך: קטע רציף על פני ציר הזמן התוחם זמן תפיסתי. **מרחב זמן עבר** לדוגמה הוא המקטע שקודם לנקודה S בציר הזמן. באופן דומה, **מרחב זמן עתיד** הוא המקטע שלאחר הנקודה S:

רייכנבך (1947, p. 290) מצרין עבר פשוט (Past Simple), פרפקט הווה (Present Perfect) ופרפקט עבר (Past Perfect) כלהלן:

הרי הצורות הפרוגרסיביות המקבילות:

1.3 החלוקה הטיפולוגית על פי בהאט

בהאט (Bhat, 1999) מחלק את שפות העולם לשלושה טיפוסים בהתאם לנטיית הפועל בהן:

- שפות מוטות זמן (tense-prominent)
- שפות מוטות מודוס (mood-prominent)
- שפות מוטות אספקט (aspect-prominent)

זוהי כמובן אידיאליזציה מכיוון שבמרבית השפות המוכרות לנו נטיית הפועל מקודדת לפחות שתיים משלוש הקטגוריות לעיל, ובשפות מסוימות שלושתן מקודדות דקדוקית (op cit, p. 92). בספרות המחקרית הקטגוריות לעיל מצוינות בראשי התיבות TMA (tense, modality, aspect). לעתים נוספת קטגוריה רביעית לסיווג הטיפולוגי,

Evidentiality, אשר מציינת את מידת מחויבות הדוברת לאמיתות הטענה (Dahl, 2015). עם זאת בקרב החוקרים אין הסכמה לגבי הפרדתה מקטגוריית המודליות הכללית. בהאט גורס כי כמעט בכל שפה קטגוריה אחת מבין השלוש דומיננטית באופן מובהק. זיהוי הקטגוריה הדומיננטית מתבסס על מבדקים דקדוקיים ושכיחות השימוש. שפה מוטת זמן מתאפיינת בריבוי זמנים דקדוקיים, בצורני נטייה סינתטיים יותר בהשוואה לצורני הקטגוריות האחרות, ובאובליגטוריות של הבעת הזמן הדקדוקי בהקשרים רבים יותר בהשוואה להבעת מודוס ואספקט. על פי הקריטריונים הללו צרפתית ואנגלית הן שפות מוטות זמן אף על פי ששתיהן מקודדות את כל שלוש הקטגוריות בנטיית הפועל. גם העברית בת זמננו מוטת-זמן (Bhat, 1999, p. 151). ברוסית, שפה מוטת אספקט (op. cit., p. 180), כל צורה פועלית, נוטה ובלתי נוטה, נושאת סימון אספקט דקדוקי. האספקט מקודד בשם הפועל, בשם הפעולה, במודוסים ובצורות הבינוני והסביל. לעומת זאת הרוסית מתאפיינת במיעוט זמנים דקדוקיים.

1.4 זמן מוחלט וזמן יחסי

הזמן הדקדוקי נחלק לשני סוגים עיקריים: **זמן מוחלט** (absolute tense) ו**זמן יחסי** (relative tense). השוני ביניהם מתבטא בערך הזמן המוצב בנקודה הדאיקטית. אציג את שניהם בלויית דוגמאות.

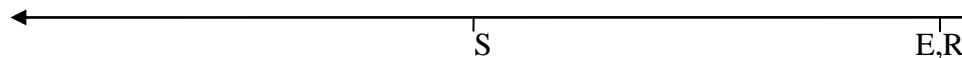
1.4.1 הזמן המוחלט

בזמן המוחלט ערך הזמן המוצב בנקודה הדאיקטית הוא זמן הדיבור. זמנו המוחלט של אירוע נקבע לפי מיקום האירוע על ציר הזמן ביחס לזמן הדיבור.

1.4.1.1 עבר מוחלט

אירוע E שזמן התרחשותו קודם לזמן הדיבור S חל בעבר מוחלט. זמן הייחוס R מתלכד עם E:

15. אורן **נסע** שלשום לתל אביב

1.4.1.2 הווה מוחלט

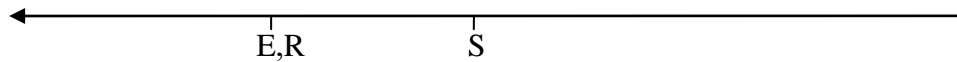
אירוע המתרחש בזמן הדיבור חל בהווה מוחלט. בהווה מוחלט שלושת הפרמטרים S, E ו-R מתלכדים בנקודה אחת:

16. אני לא יכול לדבר, אני **נוהג** כרגע

1.4.1.3 עתיד מוחלט

אירוע שזמן התרחשותו מאוחר לזמן הדיבור חל בעתיד מוחלט. S ו-R מתלכדים:

אשוב לזמנים המוחלטים והיחסיים בעברית בהמשך.

1.4.2 דרגות ריחוק בזמן

מספר הזמנים הדקדוקיים תלוי שפה. בתצורה המינימלית הזמן הדקדוקי מבטא חלוקה בינארית בין שני מרחבי זמן מוחלט: עבר לעומת לא-עבר או עתיד לעומת לא-עתיד (Comrie, 1985, p. 48). בשפות עתירות זמנים דקדוקיים נקודות החיתוך מפורטות ברזולוציה עדינה יותר. **דרגות ריחוק** (remoteness) מחלקות את מרחב הזמן באותן שפות ליחידות זמן טבעיות או יחסיות. לדוגמה זמן עבר דקדוקי המפרט אירועים שהתרחשו היום בלבד (hodiernal) קיים בספרדית (op. cit., 85). בשפות אחרות קיים זמן עבר המציין אירועים שהתרחשו אתמול בלבד (hesternal), ואילו לציון אירועים שהתרחשו לפני כן קיים זמן דקדוקי נוסף (pre-hesternal). באופן דומה במרחב העתיד המוחלט ניתן למצוא הקצאת זמנים דקדוקיים לאירועים שעתידיים להתרחש היום בלבד (hodiernal future), מחר בלבד (crastinal future), אירועים המאחרים למחר (post crastinal) וכיוצא בזה (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 247). בשפות מסוימות מקודדת הבחנה בין **דרגות ריחוק יחסיות**. אלה עשויות לכלול ציינים דקדוקיים לעתיד מידי (immediate future), עתיד בלתי מסומן ועתיד רחוק (Comrie, 1985, p. 88).

1.4.3 הזמן היחסי

כאמור בזמנים יחסיים הנקודה הדאיקטית איננה זמן הדיבור. בדוגמה להלן זמן הפועל **נִדְאָי** הוא הנקודה הדאיקטית שלפיה נקבע זמן פסוקית המושא. לפיכך **שילמתם** מבטא **עבר יחסי לנִדְאָי** ולא לזמן הדיבור. זהו **עבר לעתיד**, אך אין הוא מבטא עבר מוחלט:

18. אנא **נִדְאָי ששילמתם** את כל חשבונות החשמל, מים ארנונה וועד בית עד 15.7.2015 (מ"א, 16.6.2015)

מהקשר ברור כי החשבונות טרם שולמו לפני זמן הדיבור. לכן ניתן להסיק **ששילמתם** חל בעתיד המוחלט. פעולת התשלום חייבת להתרחש לאחר זמן הדיבור אך לפני פעולת הווידוא. זמן יחסי המביע קדמות של אירוע לנקודת ייחוס נקרא **אנטריור** (anterior; 'קודם' בלטינית) (Reichenbach, 1947, p. 297).

דוגמה (18) מציגה את המאפיין העיקרי של הזמן היחסי, והוא כאמור הצבת ערך זמן שונה מזמן הדיבור בנקודה הדאיקטית. ערכי זמן כאלה עשויים לכלול:

- תאריך או אירוע היסטורי מוכר המצוינים באופן מפורש במבע או שהוזכרו קודם לכן בשיח
- תואר פועל **מרצף** (sequencing) הקובע את סדר התרחשות האירועים. לדוגמה **קודם לכן, באותה עת, לאחר מכן, לפני כן, אז, עד ש**
- תיאור זמן דאיקטי לדוגמה **אתמול, מחר, לפני חודשיים, בעוד עשור**

- זמן הפועל בפסוקית ראשית במשפט מורכב

ניתן להוכיח כי כל זמן דקדוקי הוא יחסי (אך לא ההפך) משום שהזמן המוחלט הוא מקרה פרטי של זמן יחסי שבו ערך הזמן הוא זמן הדיבור. בשל שכיחותו הרבה שפות רבות מקודדות את הזמן המוחלט בצורות דקדוקיות (Bhat, 1999, p. 16). הזמנים היחסיים הם:

- **עבר יחסי** המביע אירוע הקודם לנקודה הדאיקטית
- **הווה יחסי** המביע אירוע החופף לנקודה הדאיקטית
- **עתיד יחסי** המביע אירוע המאוחר לנקודה הדאיקטית

1.4.4 שפות ללא זמן דקדוקי

בשונה מתפיסת הזמן הקוגניטיבית קידוד דקדוקי של זמן איננו אוניברסלי. בשפות רבות וביניהן הופי (Hopi), בורמזית (Burmese), דיירבל (Dyirbal) אין כלל צייני זמן דקדוקי בנטיית הפועל (Comrie, 1985, p. 50). נטיית הפועל בשפות ללא זמן דקדוקי מביעה מודוס או אספקט, ואילו זמן האירוע מוסק מההקשר או שהוא מובע באופן לקסיקלי באמצעות תיאור זמן דוגמת **אתמול**, **בשנה שעברה** וכדומה.

1.4.5 תוארי פועל דאיקטיים ודאיקטיים מוחלטים

לטענתי תיאורי הזמן הדאיקטיים **אז**, **פעם**, **הבוקר**, **היום**, **מחר**, **אתמול** ודומים להם נחלקים לשתי קטגוריות: דאיקטיים לעומת דאיקטיים-מוחלטים. החלוקה לשתי הקטגוריות נחוצה משום שכפי שאראה להלן, קיימות מגבלות דקדוקיות על השימוש בתיאורי זמן דאיקטיים מוחלטים. בתיאורי הזמן הדאיקטיים ניתן להשתמש באופן אורתוגונולי, להבעת זמנים שונים:

1. נסעתי הביתה **אז**
2. אני אדע **אז**
3. כתבתי **פעם** יומן
4. אני אכתוב **פעם** יומן
5. היא כתבה לו **הבוקר/היום/השבוע**
6. היא תכתוב לו **הבוקר/היום/השבוע**

לעומתם צייני הזמן הדאיקטיים מוחלטים אינם אורתוגונוליים. הם קבילים רק בזמן מוחלט אחד (שורצולד, 1981, עמ' 72). **אתמול**, **שלשום**, **מחר**, **מחרתיים**, **בעוד <יחידת זמן>** הם צייני זמן כאלה. חלקם מביעים עבר מוחלט בלבד, חלקם – עתיד מוחלט בלבד:

7. נסעתי *מחר*/מחרתיים*/בעוד חודש
8. אני אקבל תשובה מחר/מחרתיים/בעוד חודש
9. היא תגיע *שלשום*/אתמול*/לפני שבוע
10. הוא הגיע שלשום/אתמול/לפני שבוע

רוזן (Rosén, 1977, p. 197 fn 183) מתייחס לתופעה בהציגו מבע לא דקדוקי: *היא תבוא אתמול. חוסר הדקדוקיות נובע מהניגוד בין הזמן המוחלט של **תבוא** לזמן המוחלט המקודד ב**אתמול**.²⁵ עם זאת עליו לחלוק על קביעתו (שם, שם) כי עקב דלות צורני הזמן הדקדוקי בעברית לא מתאפשר בה קיום של זמנים יחסיים. דוגמה (18) לעיל וכן הדיון ב-(1.6) להלן מעידים בבירור שקיימים בעברית זמנים יחסיים מוצרכים.

1.5 הזמנים המוחלטים בעברית

לפי המודל הסטנדרטי בעברית החדשה שלושה זמנים: עבר, הווה ועתיד (רובינשטיין, תש"ם, עמ' 15), אשר מיוצגים בשלוש צורות בעלות מאפיינים מורפולוגיים: פעל, פועל ויפעל (שורצולד, 1981, עמ' 71). יתרונו וחסרונו כאחד של המודל הסטנדרטי הוא חוסר ההבחנה בין מושג הזמן הפיזיקלי לזמן הדקדוקי. כלומר המונחים **עבר** ו**עתיד** מציינים הן צורת נטייה והן זמן פיזיקלי (צבעוני, 2012, עמ' 20), כפי הנראה מתוך הנחה שצורת הנטייה והזמן הפיזיקלי אכן חופפים. החלוקה לשלושת הזמנים המוחלטים מוכרת משפות רבות אחרות. היא מכונה "חלוקה טבעית" (Binnick, 1991, p. 126). בעבר אף נטו לראות בה אוניברסל לשוני (ibid.), אך לנוכח גילוי שפות ללא זמן דקדוקי ובעיקר, לאחר שהתברר עד כמה הן נפוצות, הנחת האוניברסליות ננטשה (op. cit., p. 130). הדגמת שלושת הזמנים המוחלטים בעברית הדבורה תתבסס על שיחה אחת (משלר, השעון העתיד מצ'כיה, 2013) בין שישה משתתפים: 2 גברים ו-4 נשים המייצגים שלושה דורות. בשיחה 483 יחידות פרודוזיות. היא תשמש מיקרו-קורפוס. הבחירה בשיחה בודדת נועדה להבטיח את אחידות הסוגה, תוך הקפדה על פילוח דמוגרפי הולם של קבוצות גיל ומגדר, ושילוב של מספר רב יחסית של משתתפים.

1.5.1 עבר מוחלט

מהדוגמאות עולה שהעבר המוחלט מובע בעברית בצורת פעל כצפוי. לטענתי העברית איננה מבחינה באמצעות הדקדוק בין דרגות ריחוק שונות בעבר. עבר רגיל (בלתי מסומן), עבר לעבר, עבר סיפורי ועבר היסטורי (להלן) מובעים כולם באמצעות פעל. לעבר מידי נלווה לעתים תואר פועל המבטא מידיות: **עכשיו**, **הרגע** או **בדיוק**, אך אראה שניתן להביע עבר מידי גם בלעדיו.

²⁵ בונה (Boneh, 2016, p. 61) מציגה טיעון דומה באמצעות הדוגמה הלא דקדוקית: *אתמול היא תכתוב את הנאום.

1.5.1.1 עבר היסטורי כסוגה עצמאית

העבר ההיסטורי איננו מוגדר באופן חד משמעי בספרות המחקרית. ניתן כמובן לתהות אם קיימת הצדקה לקטגוריה דקדוקית כזו, ואם כן, במה היא נבדלת מעבר סיפורי. כפי שאראה להלן, בשפות מסוימות קיימת תבנית דקדוקית ייעודית להבעת עבר היסטורי. אין כוונתי להווה הנרטיבי (הנדון ב-1.6.8 להלן), אלא לזמן דקדוקי המיועד לתיאור אירועים היסטוריים. לפיכך אגדיר תחילה את מאפייני העבר ההיסטורי. באמצעותם ניתן יהיה לזהות תבניות דקדוקיות ייחודיות להבעת עבר היסטורי:

1. תיאור של תקופה או סיטואציה שהתרחשו בעידן שונה, טרם לידתם של משתתפי השיח. כלומר משתתפי השיח, או לפחות חלק מהם, לא היו עדים לאירועים המדווחים.
2. דיווח מתוך מקור היסטורי כלשהו, עדות כתובה, ממצא אפיגרפי או עדות בעל פה של "זקן השבט".
3. נושא הדיון איננו זוטות יומיום כהכנת ארוחת ערב, אלא אירוע בעל חשיבות לקהילה, שבט, עדה, אומה או שושלת. אירועים מסוג זה עשויים לכלול מהפכה, הכרזת עצמאות, תאריך לידה או פטירה של דמות מפורסמת, הכתרה, פרוץ מלחמה או סיומה, הקמת יישוב או מוסד מוכר או אירוע חסר תקדים בתולדות האנושות כגון הנחיתה הראשונה על הירח, תינוקת המבחנה הראשונה וכדומה.
4. בעבר נרטיבי סדר הפעלים תואם את סדר התרחשותם. לעומת זאת בעבר ההיסטורי כל אירוע עומד בפני עצמו. ייתכנו פלשבקים, דילוגים בזמן ותנודות (oscillations) בין תקופות היסטוריות שונות. לשון אחר, העבר הנרטיבי מובע כרצף איקוני (1.5.1.2 להלן) של אירועים, ואילו העבר ההיסטורי איננו בהכרח איקוני.
5. בשפות עתירות זמנים דקדוקיים, תימצא על פי רוב צורה דקדוקית ייחודית להבעת העבר ההיסטורי. עצם השימוש בה מעניק ממד היסטורי לאירועים המתוארים. בצרפתית משמש לשם כך *Passé Défini*, ביוונית קלאסית – האאוריסט וההווה הנרטיבי (Weymouth, 1891, p. 267). בעברית בת זמננו נעשה לעתים שימוש בצורת ויקטול (שורצולד, 1994, עמ' 109) להבעת עבר היסטורי ואף פסידו-היסטורי.²⁶

1.5.1.2 עבר נרטיבי לעומת עבר היסטורי: שמ"א כח 3 כמקרה מבחן

להלן אדגים את מאפייני (5) לעיל באמצעות פסוק מהמקרא שבו מפורטים שני אירועים היסטוריים. אין הכוונה להציע פירוש חדש לטקסט המקראי, כי אם לבסס טענתי שתיאור אירועים היסטוריים איננו איקוני. הנחת האי-רציפות תיבחן בהמשך בניחות תבניות בעברית בת זמננו. להלן הפסוק:

19. וישמואל מת וינספדו לו כל ישראל ויקברוהו בקרמה ובעירו ושאול הסיר קאבות ואת הידענים מהארץ (שמ"א כח

(3)

²⁶ שורצולד (שם, שם) מדגימה שימוש כזה בעברית בת זמננו בצטטה טור של ס' קשת, "מותני עבה מקוטנכם", המהדהד בבירור את מלכים א' 12: "ויהי לתקופת הימים ובני ישראל מוספים לשבת בהרי הלבנון וממאנים לצאת...ויצעקו בני הלבנון: צאו מארצנו. ויחר אפו של אריאל השרוני, שר המלחמה, ויפל חתיתו עליהם ויאמר..." (המוסף לשבת של ידיעות אחרונות, עמ' 17, 4.2.1983).

על פי הניתוח שמציע פולק (תשס"ט, עמ' 225),²⁷ צורת קטל משמשת נקודת מוצא טמפורלית, ואילו צורות ויקטול אחריה מבטאות רצף (sequence) אירועים עוקבים. רצף מוגדר כסידור איקוני של אירועים המתרחשים כל אחד בתורו לפי סדר הופעתם במבע (Comrie, 1976, p. 5). בפסוק מודגמים שני רצפים עצמאיים. תחילה מוצג אירוע היסטורי הפותח בקטל: ושמואל מת ואחריו רצף צורות ויקטול: ויספדו לו, ויקברהו. הן הסימון בצורת ויקטול והן ידע העולם מלמדים כי לפנינו רצף, שהרי ההספדים וטקס הקבורה יכולים היו להתקיים רק לאחר פטירתו של שמואל. חלקו השני של הפסוק מציג אירוע היסטורי אחר: ושואל הסיר את האבות ואת הידעונים. הסיר הוא צורת קטל. מכאן אנו למדים שזוהי נקודת מוצא טמפורלית חדשה, משמע אירוע היסטורי העומד בפני עצמו. הסרת האבות והידעונים איננה בהכרח אירוע עוקב לקבורת שמואל. האפשרויות לסידור הכרונולוגי של שני האירועים ההיסטוריים הן:

1. הרחקת האבות והידעונים קדמה למותו של שמואל. תיאור ההרחקה הוא פלשבק. זוהי אכן דעתם של פרשנים ומתרגמי מקרא שונים (להלן).
2. שני האירועים התרחשו באופן סימולטני. אף ייתכן שקיים קשר סיבתי בין השניים – מותו של שמואל היה אות ל"טיהור" שביצע שאל באבות ובידעונים משום שהם נתפסו בעיניו גורם חתרני אשר איים על סמכותו השלטונית והדתית.²⁸
3. הסרת האבות והידעונים ומותו של שמואל אינם קשורים זה לזה. המספר מציג את שני האירועים כרקע אקספוזיטורי למפגש הדרמטי בין שאל לבעלת האוב מעין דור בהמשך הפרק. כלומר שני האירועים ההיסטוריים התרחשו בתקופות שונות, אך לא ברור מה פער הזמנים ביניהם ואיזהו המוקדם מבין השניים. יש לציין שפטירתו של שמואל מצוינת קודם לכן בפרק כה, בנוסח כמעט זהה:

20. וַיָּמָת שְׁמוּאֵל וַיִּקְבְּצוּ כָּל יִשְׂרָאֵל וַיִּסְפְּדוּ לוֹ וַיִּקְבְּרוּהוּ בְּבֵיתוֹ בְּרָמָה וַיָּקָם דָּוִד וַיֵּרֶד אֶל מְדִבְרַת פָּאָרְן (שמ"א כה 1)

על פי הכתוב בשמ"א שמואל נאסף אל אבותיו בשיבה טובה ונקבר בעירו. כלומר שאל לא הרחיקו מעירו. לפיכך הרחקת האבות והידעונים התרחשה אחרי פטירתו של שמואל. עם זאת ניתן להעלות על הדעת ששאל הרחיק את האבות והידעונים בימי שמואל, אך לא העז לפגוע בשמואל עצמו. רמז לכך עשוי להימצא בדברי שמואל לבעלת האוב המופנים לשאל:

²⁷ שרדר (Schröder, 1766) העלה טענה דומה. דבריו מובאים בתרגום לאנגלית אצל (McFall, 1982, p. 21):
 ...the Future [i.e., *yiqtol*] has yet another [use]—unique and peculiar to the Hebrews, in that it receives the force of our Past, and designates a matter as truly past—not however by itself nor absolutely, but in relation to some preceding past event—for when different events are to be narrated, which follow the one from the other in some kind of continuous series, the Hebrews consider the first as past [i.e., *qatal*], the others, however, which follow—as future on account of the preceding [past].

²⁸ רמזים למתיחות בלתי פוסקת בין שאל לנביאים מופיעים בין השאר בשמ"א יג 13; טו 34; יט 18–20.

21. וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל וְלָמָּה תִשְׁאַלְנִי וַיְהִי הָסֵר מֵעֲלֶיךָ וַיְהִי עֶרְךָ (שם, 16)

כלומר אלוהים סר מעימך והיה לאויבך. ער היא מילה ארמית שפירושה 'אויב, צר'. ייתכן שהסיבה לסור החסד האלוהי מעם שאול היא רדיפת הנביאים. לעומתה הסיבה המצוינת בפסוק 18, הסלחנות ששאול גילה כלפי עמלק, נשמעת לטעמי כהתרצה (rationalization) בדיעבד.

מתרגמי המקרא ללשונות אירופה המודרניות ישבו על המדוכה. רוב התרגומים מציגים את שני האירועים ההיסטוריים מבלי לקבוע את סדרם הכרונולוגי. בגרמנית, אנגלית, שוודית, דנית, פורטוגלית, צרפתית וכן בשפות אחרות, צורת העבר לעבר (pluperfect) משמשת לתיאור שני האירועים משום כך אין אפשרות לקבוע רק על סמך הזמן הדקדוקי בלשון התרגומים המודרניים את סדרם הכרונולוגי של האירועים. עם זאת תרגומים אחדים מעזים לקבוע סדר אירועים מחייב. אציג תחילה את התרגום לשוודית בנוסח Nya Levande Bibeln, 'ביבלייה חיה חדשה' (2004), המפרש את הפסוק כהתרחשות סימולטנית של שני האירועים ההיסטוריים תוך שימוש בתואר הפועל samtidigt 'בו זמנית, באופן סימולטני'.²⁹ התרגומים שלי לעברית מהגרסה השוודית ליטרליים:

22. Under tiden hade Samuel dött, och hela Israel hade sörjt honom. Han begravdes i sin hemstad Rama. Kung Saul hade *samtidigt* drivit bort alla medier och trollkarlar ur Israel (Nya Levande Bibeln, 2004)³⁰

'בינתיים שמואל מת, וכל ישראל התאבלו עליו. הוא נקבר בעירו, רמה. שאול המלך באותה העת גירש את כל מגלי העתידות והמכשפים מישראל'

בתרגום אחר לשוודית, Svenska Folkbibeln 'ביבלייה עממית שוודית' (2015), המתרגמים אינם מציינים סדר כרונולוגי מחייב. האירועים מפורטים בהתאם לנוסח המקורי בעברית, אך ללא תוארי פועל מרצפים:

23. Samuel var nu död, och hela Israel hade hållit dödsklagan över honom. De hade begravt honom i hans egen stad Rama. Och Saul hade drivit ut andebesvärjare och spåmän ur landet (Svenska Folkbibeln 2015)³¹

'שמואל מת, וכל ישראל ספדו לו. הם קברו אותו בעירו רמה. ושאול הרחיק את הדורשים במתים ומגלי העתידות מהארץ'

²⁹ samtidigt היא גם מילה דנית. המשמעויות בשתי השפות אינן חופפות במלואן, מאחר שבדנית קיימת משמעות לקסיקלית נוספת של ניגוד, בדומה ל-while באנגלית. כדי לשלול את האפשרות שב-(22) לעיל samtidigt נושאת משמעות של ניגוד, נבדקו כל ההיקריות של samtidigt בנוסח שוודי נוסף, Svenska-1917. שתי היקריות של samtidigt נמצאו בו באסתר א 9 וברמיה לט 10. שתיהן ליטרליות. מנגד גרסת Svenska 1917 לשמ"א כה 3 כמעט זהה ל-(23) לעיל. samtidigt איננה מופיעה בה:

Och Saul hade drivit ut andebesvärjare och spåmän ur landet

³⁰ <https://www.biblegateway.com/passage/?search=Isam28:3&version=SVL>

³¹ <https://www.biblegateway.com/passage/?search=Isam28:3&version=SFB15>

תרגום La Bible du semeur 'ביבליית הזורע' (1999) לצרפתית רומז שהצגת שני האירועים יחדיו בשם"א כח 3 נועדה לצורך האקספוזיציה וכי אין ביניהם קשר. הביטוי d'autre-part 'מאידך גיסא, לעומת זאת', אשר איננו מופיע במקור, מבטא שלילה של קשר סיבתי בין האירועים ואי-רציפות כרונולוגית:

24. Entre-temps, Samuel était mort et tout Israël avait pris le deuil à cause de lui. On l'avait enterré à Rama, dans sa ville. *D'autre part*, Saül avait fait disparaître du pays tous ceux qui évoquaient les morts et ceux qui pratiquaient la divination (La Bible du semeur, 1999)³²

'בינתיים שמואל מת וכל ישראל התאבלה עליו. קברו אותו ברמה, בעירו. מאידך גיסא, שאול העלים מהארץ את כל הדורשים במתים והמנחשים'

מהממצאים ניתן להסיק שבלשון המקרא העבר ההיסטורי מובע בצורת קטל המציגה את **אירוע העונג**, ואילו ההתפתחויות שבהמשך מובאות כרצף של צורות ויקטול.³³ כלומר אין באפשרותנו להסיק מסדר מסירתם של אירועים היסטוריים בטקסט המקראי את סדר התרחשותם, שכן כל אירוע כזה עומד בפני עצמו. לעומת זאת העבר הנרטיבי, המובע כאמור ברצף צורות ויקטול, מופיע בסדר איקוני (רייני, תשמ"ט, עמ' 152). להלן אראה שהבחנה דומה בין עבר היסטורי לעבר נרטיבי ככל הנראה קיימת גם בעברית הדבורה, אך בתבניות אחרות. עוד אעיר כי מערכת זמני הפועל במקרא היא סוגיה מורכבת שחוקרים רבים מתחבטים בה מאות שנים. למעלה מ-15 תאוריות שונות ניסו עד כה להסביר אותה במידה חלקית של הצלחה (Hatav, 1997, pp. 10–24). מכל מקום דיון מקיף ומלא בזמני הפועל בלשון המקרא חורג מתחום המחקר של עבודה זו.

1.5.1.3 עבר מוחלט מבוסס פעל בעברית דבורה

קטעי השיחה המובאים להלן (משלר, השעון העתיק מצ'כיה, 2013) משמשים מיקרו-קורפוס לחקר הבעת הזמנים המוחלטים בעברית הדבורה. סביב השולחן יושבים יעקב ואביבה, זוג מבוגר וחובב עתיקות, בתם ליאת הנשואה ליניב ונכדותיהם דר ומור. יעקב הוא בן קיבוץ תל יוסף. ב-(25) להלן מודגמים מספר שימושי עבר: עבר רגיל מופיע פעמיים: **הגענו והבאנו**. עבר לעבר מופיע **בהתקלקל**. העבר הקרוב מובע בלויית **עכשיו**: **קראנו עכשיו** ופעם נוספת בצורת פעל: **שמענו**. כלומר שלושת גוני העבר הללו מובעים באמצעות פעל בלבד:

³² <https://www.biblegateway.com/passage/?search=Isam28:3&version=BDS>

³³ פולק (תשמ"ט, עמ' 235) טוען כי קטל נפוץ בפתיחת פרשיות רבות, וכי ההתפתחויות בהמשך מופיעות בצורות ויקטול. פתיחת פרשה איננה מבטאת תמיד אירוע היסטורי, אך רבות מהן פותחות בתיאור אירוע היסטורי ומכאן לטענתי הזיקה בין קטל להבעת עבר היסטורי.

25. אביבה... הגענו לתל אביב... הבאנו ת'שעון, ..ש-- יש לנו גונג, כזה?..., שהתקלקל, לתיקון,

ליאת: ...אבא, קראנו עכשיו,

על גוסטב בק--ר

אביבה: שמענו על ה--

ליאת: אז א--ה,

אביבה: שען,

שהוא משהו משהו (2-14)

בהמשך השיחה מוזכר מועד פטירתו של יצרן השעון, גוסטב בקר. מאפייני העבר ההיסטורי (1-3) שפורטו ב- (1.5.1.1) לעיל מתקיימים באירוע זה: כל משתתפי השיח נולדו לאחר האירוע המדובר, המידע הגיע אליהם מן הכתב (בחיפוש באינטרנט), האירוע הוא תאריך פטירתו של אדם מפורסם יחסית.³⁴ בהבעת האירוע הדוברים משתמשים בצורת פעל כצפוי, אך בלוויית תיאור זמן אבסולטי:

26. אביבה: ...הוא מת,

באלף שמונה מאות,

דר: /??/?/ שעון א--ה,

אביבה: שמונים וחמש (17-20)

את חשיבות האירוע ההיסטורי ניתן להסיק גם מהדיון הער בתאריך הפטירה של יצרן השעון:

27. יעקב: ...יש /נדמה לי/ תאריך,

של א--ה,

אלף....

א--ה,

...אלף שמונה מאו--ת [שמונה מאות],

...שבעים ומשהו--.

ליאת: ...כן,

זה התאריך שהו--א נפטר בו,

אני חושבת (25-34)

לטענתי העברית הדבורה מציינת עבר היסטורי בפעל בלוויית התאריך או השנה שבה התרחש האירוע, בניגוד לשאר גוני העבר שצורתם פעל גרידא. לראיה בדוגמה להלן יניב מזכיר אירוע היסטורי נוסף, ייסוד קיבוץ הזורע ב-1936.

³⁴ כאמור אביבה ויעקב הם חובבי עתיקות. מהשיח ניכר שהם ובתם מודעים למוניטין שצבר גוסטב בקר בשנות תהילתו ולפרסים שבהם שעונו זכו. עוד על בקר: <http://www.clockguy.com/SiteRelated/SiteReferencePages/GustavBeckerHistory.html>

ציון השנה במקרה זה איננו הכרחי מכיוון שקודם לכן אביבה ויעקב הזכירו את שנת עלייתם ארצה של סבו וסבתו של יעקב, 1936. אף על פי שניב מתייחס לאירוע אחר, הוא מציין שייסוד הקיבוץ התרחש "אז" כלומר בשנה שסבו וסבתו של יעקב עלו ארצה. למרות היתרות לכאורה של מידע שכבר נמסר בשיחה, ניב מפרט את שנת ייסוד הקיבוץ, לטענתי משום שזהו אירוע היסטורי:

28. דר: ...באיזה שנה הם [=סבא וסבתא] הגיעו לארץ?

אביבה: ..בשלושים ושש.	
יעקב: שלושים וש--ש,	
	...אמא של--י,
	..נסע--ה,
	...ז..כרונה לברכה,
	נסעה להביא אותם,
	ניב: הקימו את הזורע אז.
	אביבה: ..הם כבר/היו/
	ניב: בשלושים ושש (261–270)

מדוגמאות (26–28) ניתן להסיק בזהירות שבעברית הדבורה מתקיים גם מאפיין (5) של עבר היסטורי, דהיינו קיומה של צורה דקדוקית ייעודית להבעתו, והיא פעל בלוויית ציין זמן אבסולטי, אך הנושא מחייב מחקר נוסף. רוב האירועים בעבר אינם מלווים בציון זמן מפורש. זמן האירועים **הגענו לתל אביב והבאנו את השעון** איננו מצוין. ניתן רק לקבוע שאלה אירועים בעבר לא מידי, משום שבשעת השיחה הדוברים אינם נמצאים עוד בתל אביב. השימוש התכוף בפעל להבעת עבר ללא תיאורי זמן מחליש את הטענות של דקל (Dekel, 2010, p. 112) שפעל איננו מקודד זמן עבר, ושדוברי העברית מסיקים את זמן האירוע מתיאורי זמן נלווים.

1.5.1.4 עבר לעבר ויחסיות לשונית

סוגיה נוספת העולה מהדיון היא מידת הרלוונטיות של קטגוריות זמן דקדוקי שאין להן סימון דקדוקי מוצרך בעברית. עבר לעבר הוא דוגמה לקטגוריה כזו. דוגמה (25) ודוגמה (33) להלן מעידות שהעברית איננה מסמנת אותו באופן שונה מהעבר הרגיל. למסקנה דומה הגיעה מוצ'ניק (תשמ"ו, עמ' 23), אשר חקרה קורפוס ספרותי של עברית ישראלית. לעומת זאת צבעוני (2012, עמ' 86) איננה חד משמעית בסוגיה. מחד גיסא היא טוענת כי בעברית אין צורות פועל מיוחדות להבעה של עבר לעבר. מאידך גיסא היא קובעת (שם, עמ' 93, 96) שבעברית "נדרש אדוורב זמן" להבעת עבר לעבר. לא ברור אם כוונתה להצרכה דקדוקית ממש או שהאדוורב נדרש לשם מניעת דו-משמעות פוטנציאלית. כך או כך היא מדגימה צורות פעל בלא תוארי פועל המביעות עבר לעבר (שם, עמ' 94). בדיקת שיח טבעי בעברית דבורה מעלה שיש בסיס לטענתה שתואר פועל נדרש במקרים מסוימים. בשיח שבו מפורטים מספר אירועים ונקודות ייחוס בזמנים לא עוקבים, פענוח סדר ההתרחשויות איננו טריוויאלי ואולי אף בלתי אפשרי ללא הסתמכות על ביטויים

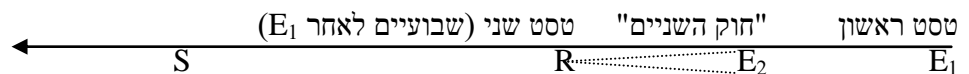
מרצפים. אציג להלן דוגמה לכך. בדוגמה להלן מפורטים שני אירועים ונקודת ייחוס עוקבת לאירוע המאוחר. כולם חלים בעבר אך הם אינם מובאים בסדרם הכרונולוגי. הפירוש של נכנס כעבר לעבר לטסט השני נסמך במידה רבה על תוארי הפועל **כבר** ו**בדיוק**:

29. נעמה: כמה אבי היה מבואס אחרי שהוא נכשל בטסט הראשון.

אבי: [...] כי אז בדיוק, שבועיים אחרי ז--ה... זה היה הטסט השני שלי [...]

כבר נכנס **בדיוק**, התוקף של ה--ה... החוק של השת--יים (משלר, טסט ראשון, 31–44)

בחינת הרישוי השנייה שאליה ניגש הדובר היא נקודת הייחוס R. **כבר** מבטא קדמות (anteriority) של E_2 ל-R.³⁵ **בדיוק** מציין צמידות (proximity) בין E_2 ל-R. כלומר הדובר ניגש לטסט השני מיד לאחר שנכנס לתוקפו החוק המתיר לנהגים חדשים להסיע שני נוסעים לכל היותר:

ללא **כבר** ו**בדיוק** סדר האירועים עמום. ניתן להסיק שהטסט השני והחלת החוק התקיימו בו-זמנית, או שסדר האירועים מבטא רצף:

30. נעמה: כמה אבי היה מבואס אחרי שהוא נכשל בטסט הראשון.

אבי: כי אז בדיוק, שבועיים אחרי זה, זה היה הטסט השני שלי. **נכנס** התוקף של החוק של השניים.

אסכם ואומר כי **כבר** ו**בדיוק** הם אמצעים שבהם הדוברת עושה שימוש כדי למנוע דו-משמעות, אך הם אינם מוצרכים. לפיכך בבואנו לבחון את מערכת הזמנים הדקדוקיים בכל שפה הדיון אמור להתמקד בממצאים בשפה הנסקרת, תוך הימנעות מהשלכת מאפייני שפה אחרת עליה.³⁶ הדיון להלן יתבסס על קטגוריות שהעברית מביעה באופן עקבי באמצעים דקדוקיים תוך ניפוי קטגוריות דקדוקיות שאינן מובעות בתבנית ייעודית בעברית. אדגיש כי בדבריי אין כדי לשלול את קיומו של פרפקט דקדוקי בעברית. ההפך הוא הנכון. בפרקים הבאים אציג עדויות ברורות לכך שדוברי העברית מבחינים היטב בין פרפקט עתיד לעתיד בלתי מסומן.

צבעוני בחנה הבעת עבר בדרגת עומק שלישית, כלומר עבר לעבר לעבר. לטענתה, בעברית ו"גם בשפות אחרות אין אמצעי מורפולוגי לציון זמן הקודם לעבר של עבר" (שם, עמ' 96). בעברית אכן אין אמצעי מורפולוגי כזה, אך בצרפתית ספרותית מוכרים **זמנים על-מורכבים** (les temps surcomposés) המביעים בין היתר עבר לעבר לעבר

³⁵ צבעוני (תשנ"ג, עמ' 56) טוענת ש**כבר** מביע "הווה פרפקטי" בעברית, כלומר Present Perfect. סבי (תשס"ט) מציג טענה דומה.

המשמעויות של **כבר** ובכלל זה הטענה שהוא מביע פרקט יידונו בהרחבה בפרק 4.
³⁶ יחסיות לשונית (linguistic relativism) נחקרה רבות מאז אמצע המאה ה-20. בורודיטקי ועמיתותיה (Boroditsky, Schmidt, & Phillips, 2003) סוקרות מחקרי מפתח שנערכו בנושא במבוא למאמרם. רובינשטיין (תש"ם, עמ' 15) יוצא אף הוא נגד יחסיות לשונית בחקר העברית המקראית.

(VET, 2007, p. 12).³⁷ דוגמה (31) להלן לקוחה מקומרי (1985, p. 76), אשר מצטט יצירה ספרותית מהמאה ה-19 מאת סטנדאל (Stendhal).³⁸ כדי להקל על פענוח רכיבי הזמנים הדקדוקיים בפירוש, מספרתי אותם בסדר הופעתם במקור. עוד אציין שהאימפרפקטיב בצרפתית חל רק על צורות עבר (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 196). מקובל לציין ללא ממד הזמן:

31. quand il *avait*₁ *eu*₂ *rassemblé*₃ les plus effrontés de chaque métier, il leur *avait*₄ *dit*₅ 'régnons ensemble'

'When he *HAVE.IPFV.3SG*₁ *HAVE.PPT.SG.M*₂ *gather.PPT.SG.M*₃ the.PL.M most advanced of each trade, he to-them *HAVE.IPFV.3SG*₄ *say.PPT.SG.M*₅ "let us rule together"'

המשפט פותח בפסוקית זמן המביעה עבר לעבר באמצעות זמן דקדוקי נדיר, plus-que-parfait surcomposé, בפסוקית הראשית מופיע פועל בצורת עבר לעבר, כלומר דרגת עומק אחת פחות מזו המובעת בפסוקית הזמן. לו התקיים באנגלית זמן דקדוקי מקביל ל-plus-que-parfait surcomposé (31) בוודאי הייתה נראית כך:

32. When he *had had gathered* the most advanced of each trade, he *had said* to them: 'let us rule together'

אין בעברית עדויות להבעת עבר לעבר באמצעים דקדוקיים. צבעוני (2012, עמ' 96) מדגימה עבר בדרגת עומק ראשונה עד חמישית. כולן מופיעה צורת פעל ללא סימון נוסף. סדר האירועים מוסק מההקשר ומהיררכיית השעבוד של פסוקיות הזיקה:

33. האיש שחזר איתנו באוניה, שכחתי מה שמו, היה סוכן של מכונות תפירה, ואמי קנתה אצלו מכונת תפירה שעליה תפרה לי חולצות ומכנסיים עד ליום שבו הלכתי בפעם הראשונה אל החייט וינטר (שם, שם)³⁹

כל הפעלים בדוגמה (33) מביעים אירועים בזמן עבר מוחלט. סדר האירועים מהמאוחר אל המוקדם:

1. שכחתי מה שמו
2. האיש חזר איתנו באוניה; היה סוכן של מכונות תפירה (?)
3. הלכתי בפעם הראשונה אל החייט וינטר
4. אמי תפרה לי עליה חולצות ומכנסיים
5. אמי קנתה אצלו מכונת תפירה; היה סוכן של מכונות תפירה (?)

³⁷ עוד על הזמנים העל-מורכבים בצרפתית ושימושיהם: https://fr.wikipedia.org/wiki/Temps_surcompos%C3%A9
³⁸ קומרי מצטט את סטנדאל אצל (Imbs, 1960, p. 131–135).
³⁹ הקורפוס של צבעוני כולל יצירות ספרותיות שונות, חלקן ספרות מקור בעברית וחלקן תרגומים מאנגלית לעברית. הדוגמה לקוחה מ-(קינן, 1988, עמ' 8).

ייתכן סדר כרונולוגי שונה לחלק מהאירועים. אפשר שהמחבר שכח את שם האיש עוד קודם להפלגה באונייה. אפשר שהאיש ששמו נשכח היה סוכן מכירות גם בעת ההפלגה ולא רק בעת שאמו של המספר קנתה מאותו אדם עלום שם מכונת תפירה. צבעוני אכן מציעה סדר אירועים שונה במקצת מהמפורט לעיל בהכירה את היצירה במלואה. מכאן נובע שסדר האירועים בעברית מקודד רק באופן חלקי באמצעות שעבוד, אך נדרש היסק משלים כדי לתארך סדרת אירועים מפורטת כזו. והנה גם בדוגמה כה מורכבת מבחינת סדר האירועים העברית איננה מצריכה שימוש בתיאורי זמן מפורשים.

1.5.2 הווה מוחלט

כצפוי העברית הדבורה מביעה הווה מוחלט בצורת הבינוני. לא נמצאו עדויות להבעת הווה באמצעות פעל, יפעל או פריפרזות פועליות. מכיוון שהדיון נסב על תבניות פועל בעברית, טענות קיום ואי-קיום המובעים באמצעות **יש ואין**, וכן משפטים שמניים כלהלן אינם נכללים בו:

34. אביבה: איזה גבינה יש כאן למריחה? (92–93)

35. אביבה: זה שעון מאוד ידוע ומוכר (46–48)

ניתן לזהות שלושה שימושים עיקריים להווה המוחלט בעברית הדבורה: הבעת הווה **עכשווי** (*hic-et-nunc present*; Rosén, 1977, p. 195), משמע פעולה המתבצעת כאן וברגע זה, הבעת הווה הרגלי ובכלל זה אמת כללית, והבעת מודליות אפיסטימית באמצעות צירופים כבולים. אדגים את שלושת שימושי ההווה להלן.

1.5.2.1 הווה עכשווי

הווה עכשווי כולל נושא מפורש וצורת בינוני תואמת. הפועל עשוי להביע:

- פעולה פרוגרסיבית, כלומר תהליך המתרחש בזמן הדיבור: **שומעת** ב-(36), **מדברים** ב-(37)
- פועל המביע מצב נוכחי: **רוצה** ב-(38) **וזוכרת** ב-(39)

36. אביבה: את **שומעת**? (1)

37. דר: על מה **אתם מדברים**? (40)

38. אביבה: אני **רוצה** למרוח [גבינה] (112)

39. דר: אני **זוכרת** שאמרת לי (151–152)

יש להבחין בין פועל מצב לפועל המביע הווה הרגלי. פועלי מצב מבטאים סיטואציה דורטיבית, אך משכה מוגבל לאפיזודה הנוכחית – לארוחת הערב שבה השיחה מתקיימת. לפיכך **אני רוצה למרוח** תקף לכאן ועכשיו, אך בתום האפיזודה הנוכחית יש להניח שהמבע לא יהיה תקף.

1.5.2.2 אמת כללית

ההבחנה בין אמת כללית להווה הרגלי איננה תמיד חד-משמעית, משום שהאמת הכללית היא הרחבה של ההווה ההרגלי. היא מבטאת סיטואציה התקפה תמיד לכלל הזולת. אחד הרמזים לזיהוי מבעי אמת כללית הוא השימוש בגוף שני גנרי, הלא הוא "פסבדו-נוכח" (הורביץ, 1999).⁴⁰ בדוגמה (40) יעקב מספר לנכדתו על משקל לתבואה שהורי הוריו התקינו בקיבוץ. נכדתו דר לא הבינה את הסיבה לשקילת מכוניות באמצעות המתקן. יעקב מסביר שהמשקל לא נועד לשקילת מכוניות כי אם לשקילת הסחורה ברוטו תוך קיזוז הטרה (משקל הרכב). הוא משתמש בגוף נוכח, אך אין הוא מתכוון ספציפית לנכדתו אלא לכלל הזולת. זוהי אמת כללית:

40. דר: למה צריך לשקול ת'מכונית? (155)

יעקב: את לא שוקלת ת'מכונית (160)

בדוגמה אחרת צורת הבינוני רבים ללא נושא דקדוקי משמשת להבעת אמת כללית. לטענתי למבעי אמת כללית דקלרטיביים ניתן להוסיף **כולם/כל אחת** בעמדת הנושא הדקדוקי או את משלים פועל **תמיד**:

41. אביבה: זה שעון שתולים אותו ככה על שרשרת (354–357)

42. זה שעון שכולם תולים אותו **תמיד** ככה על שרשרת

1.5.2.3 הווה הרגלי

בהווה ההרגלי הנושא הדקדוקי הוא רפרנט מוגדר: שם פרטי או כינוי הגוף המצביע על אדם או חפץ ספציפיים. **הולכת** מבטא הרגל של הדוברת שאיננו בהכרח תקף בהכרח לרפרנטית אחרת:

43. דר: הוא [שעון יד] יפה בתור תכשיט?

אביבה: כן! **אני הולכת** איתו (376–378)

בדוגמה נוספת להווה הרגלי הנושא הדקדוקי הוא מכסה שאיננו אוטם היטב. משום כך נהוג לעטוף את הכלי בשקית. המבע איננו תקף רק לאפיזודה הנוכחית אלא דרך קבע:

44. ליאת: השארת את השקית? כי המכסה לא **סוגר**.. טוב (459–461)

מספר נוסחאות המבוססות על פועלי תפיסה בצורת הבינוני מביעות מודליות אפיסטמית: **נדמה לי**, **נראה לי**, **אני חושבת**. הדוברת מבטאת באמצעותן מחויבות פחותה ממוחלטת לאמיתות הטענה. תבניות של מודליות אפיסטמית נדונות בפרק 5. אציג מספר דוגמאות למבעים מסוג זה:

⁴⁰ גוף שני גנרי נדון גם ב-(5.5.4).

45. יעקב: יש נדמה לי תאריך של אה, אלף... (25–27)

46. ליאת: כן, זה התאריך שהוא נפטר בו, **אני חושבת** (31–34)

47. מור: לא, הוא מהצד השני. **נראה לי** (338–340)

מבעי מודליות אפיסטמית כלעיל אינם נוטים בזמן עתיד: ***ייראה לי**, ***אני אחשוב**, ***יידמה לי** קבילים אם בכלל רק במשמעותם הליטרלית ולא יופיעו בסוף מבע.

1.5.3 עתיד מוחלט

ככלל הבעת עתיד איננה נפוצה באף סוגה בעברית (שורצולד, 1981, עמ' 74). במיקרו-קורפוס הנדגם יפעל הוא הצורן המשמש להבעת עתיד מוחלט באופן בלעדי. מבעי עתיד נחלקים לשתי קטגוריות: חיווי עתיד וצורות מודליות שונות, אשר זמנן עתיד או שהן אל-זמניות. במבעי חיווי עתיד צורת יפעל מלווה בנושא דקדוקי מפורש. העתיד המידי איננו מסומן באופן ייחודי, אך ב-(48) **הנה** רומז על מידיות, כאילו האירוע קרוב עד כי ניתן להצביע עליו. ב-(49) **אביא** חל אף הוא בעתיד המידי של כאן ועכשיו, אך המידיות מוסקת מההקשר. ב-(50) **יעשה** מביע עתיד רגיל:

48. ליאת: הנה, סבתא **תספר** לך (42–43)

49. דר: אני **אביא** לך (172)

50. אביבה: נראה, מה הוא [=השען] **יעשה** (451–452)

נראה ב-(50) לעיל מדגים תופעת קליטיזציה של כינוי גוף מדבר כתחילית *ni-* לצורת אפעל (Ariel, 2000, p. 224): התוצאה הפונטית היא **נפעל**, אשר עשוי להתפרש 'אני אפעל' או '[אנו] נפעל'. התופעה מתועדת גם בקורפוס כהן (Cohen, 2016, p. 88). זיהוי הנושא הדקדוקי במקרים אלו תלוי בהקשר. בדוגמה לעיל **נראה** פירושו **אני** אראה משום שהדוברת מתארת פעולה שהיא תבצע לבדה – ביקור אצל השען. אציג כעת מספר דוגמאות של ציווי, בקשה ואיווי (volitive). בכולן צורת תפעל בלא כינוי גוף מביעה בקשה או הפצרה. לפעולות דיבור מסוגים אלה הנגנה עולה של שאלה היא מרכז אופציונלי. ב-(51) מודגם לטענתי **הקשר מגשר** (bridging context) בין פירוש ליטרלי כעתיד אינטרוגטיבי לבין ציווי מרוכך. הקשר מגשר מבטא משמעות-ביניים שפענוחה מצריך הסתמכות על הקשר (Traugott & Trousdale, 2010, p. 36):

51. יניב: דר, **תביאי** עוד קוטג'?

הפירוש הליטרלי של-(51) הוא שאלת כן/לא: 'האם תביאי עוד קוטג'? אך בהקשר הנתון הפירוש המוסק הוא בקשה מרוככת. בכך מתקיים התנאי שהציבו (Evans & Wilkins, 2000, p. 549), ולפיו בשלב ההקשר המגשר הפונקציה

הדקדוקית החדשה – ציווי במקרה דנן – עדיין בגדר היסק תלוי הקשר.⁴¹ בדוגמה אחרת מופיע ציווי נוטה בהנגנה של שאלה. שני מרכיבים נוספים הם מילת הנימוס **בבקשה** ופנייה אל הנמענת בשם החיבה **דרי**:

52. ליאת: דרי, **תני** לי בקשה [כך] חתיכה מהחלה? (283–284)

יפעל בפסוקית תכלית איננו מביע ציווי עתיד אלא **סוביונקטיב** (subjunctive). בשפות שונות הסוביונקטיב הוא מודוס מוצרך בפסוקיות מושא ובפסוקיות זיקה (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994). אחת הראיות לכך **שיהיה** ב-(53) וב-(54) מביע מודליות היא אל-זמניותו. אף על פי **שיהיה** ב-(54) מתייחס לאירועים שהתרחשו לפני למעלה מחצי מאה, החלפתו ב**יש** או **היה** איננה דקדוקית, כאמור משום שהפועל בפסוקית איננו אינדיקטיבי.⁴² אוסיף שבסוציולקט של המידענים (informants) רווחת השמטה של המילית **כדי** בפתחה של פסוקית תכלית. זוהי תופעה נפוצה בעברית הדבורה:

53. ליאת: אתה יכול עכשיו להוציא את זה, **שיהיה** טעים? (475–477)

54. יעקב: אמרו לו [לסב, לפני עלייתו ארצה] **שיביא** [...] כלי תזמורת!

אביבה: הם לא היו אמידים [...] אבל, אה, כנראה **שיהיה** להם משהו למכור (239–257)

1.5.4 תבניות עתידאיות

תבניות פועליות שנוטות בזמן הווה דקדוקי ומביעות עתיד מוחלט מוכרות בשפות רבות וביניהן אנגלית, לטינית וצרפתית (Binnick, 1991, p. 119; Dowty, 1991, p. 154–159). אכנה תבניות מסוג זה **עתידאיות** (futate). אציג תחילה תבניות עתידאיות באנגלית ואסקור את ההסברים שחוקרים שונים הציעו להן.⁴³ הסברים דומים הוצעו גם לגבי צורות עתידאיות בעברית, ולכן ראוי להתעכב עליהם. אמשיך בהדגמת תבניות עתידאיות בעברית ואציע להן ניתוח סמנטי חלופי.

באנגלית מספר תבניות עתידאיות מקודדות:

55. Tom *is to leave* tomorrow

56. You *'re about to do* something silly

57. She *'s going to win* the race

⁴¹ “meaning B [=the new grammatical function] is only contextually-implicated” (ibid.)

⁴² האופטיב, שיידון בפרק 5, הוא מודוס איווי בפסוקית עיקרית. לפיכך מקובל לראות בסוביונקטיב ובאופטיב מודוסים בתפוצה תחברית משלימה.

⁴³ הגדרת המונח futurate ביחס לאנגלית איננה אחידה. מהדוגמאות שביניק מציג נראה כי הוא מתייחס אל תבניות שבהן הפועל נוטה בצורת הווה אך הן מקודדות זמן עתיד. פרינס אצל גודמן (Goodman, 1973, p. 76) מייחסת את ההגדרה למשפטים באנגלית שמשמשת בהם צורת הווה דקדוקי בלוויית תוארי פועל שזמנם המוחלט עתיד.

למעשה, גם צורת העתיד באנגלית עתידאית משום שהיא מבוססת על פועלי העזר will ו-shall בנטיית הווה ופועל ראשי בצורת המקור:

58. The bomb *will go off* at 2PM (Dowty, 1991, p. 155 ex 33a)

הבחנה זו הובילה את פאלמר (Palmer, 1971, p. 198) לטעון כי מבחינה צורנית קיימים באנגלית שני זמנים בלבד: עבר והווה. העתיד לדידו איננו אלא "המצאה של מדקדק".⁴⁴ להערכתו הטענה של פאלמר מבטאת הכללה רחבה הרבה יותר, ולפיה צורות עתיד דקדוקי – מקורן בצורות הווה. תבניות עתידאיות עשויות לשמש הקשר מגשר בתהליך הגרמטיזציה של העתיד הדקדוקי. בייבי טוענת שפועלי תנועה הם המקור הלקסיקלי הנפוץ ביותר בגרמטיזציה של עתיד דקדוקי (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 272). היא אמנם רומזת בכך שהתופעה מונעת מכוח המטפורה האוניברסלית "זמן הוא מרחב" (Haspelmath, 1997; Janda L. A., 2004, p. 489), אך אוסיף כי תבניות עתיד המבוססות על פועלי תנועה כ- (57) לעיל עתידאיות במקורן, וכמותן תבניות עתיד דקדוקי שמקורן בהבעת חובה (obligation). מקור לקסיקלי נוסף לגרמטיזציה של עתיד דקדוקי הוא הבעת רצון ומשאלה בהווה (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 254). הגרמטיזציה של העתיד הדקדוקי תידון בהרחבה בפרק 4. דאוטי (Dowty, 1991, p. 154–159) מראה שגם צורות הווה באנגלית עשויות לבטא אירוע בעתיד. הדוגמאות שהוא מציג ב- (59–60) להלן נבדלות מהתבניות שביניק מציג ב- (55–57) לעיל בהיבט משמעותי – הן אינן מקודדות עתיד מוחלט. זמן האירוע מוסק מתיאור זמן מפורש או מהקשר:

59. The bomb *goes off* at 2PM (Dowty, 1991, p. 155 ex 33b)

60. The bomb *is going off* at 2PM (op. cit., ex 33c)

בעברית התבניות העתידאיות כוללות בינוני המביע עתיד ממועד (scheduled) והצורות הפריפרסטיות הולך לפעול ועומד לפעול. שתיהן מקודדות עתיד קרוב. אציג אותן כעת.

1.5.4.1 עתיד בצורת הבינוני

ידוע זה מכבר שהבינוני בעברית בת זמננו עשוי להביע גם עתיד מוחלט (בן-אשר, תשכ"ט, עמ' 34). בספרות המחקרית מקובלת הטענה כי קיים הבדל בין הבעת עתיד באמצעות הבינוני להבעתו באמצעות יפעל (Tobin, 1997, p. 63–64). הבינוני לכאורה מביע עתיד קרוב (צבעוני, 2012, עמ' 151), שאליו ככל הנראה רוזן מתייחס כעתיד עוקב (להווה) (Rosén, 1977, p. 195), ואילו יפעל הוא ציין עתיד רגיל (מוצ'ניק, תשמ"ו, עמ' 32–33). בדוגמה להלן הדוברת משתפת במפגש משפחתי שבועי. בתום המפגש היא שואלת:

⁴⁴ "There is then, a real sense in which English has no future tense[...] The [future tense] paradigm... is purely a grammarian's invention" (ibid.).

61. עם מי אני נוסעת [=אסע] הביתה? (משלר, הימנעות מהחלפת גלגל, 231–232)

נוסעת הוא אכן אירוע בעתיד הקרוב, אך זוהי השתמעות בלבד.⁴⁵ הבינוני העתידאי מקודד לטענתי דרגת ודאות גבוהה מזו של יפעל האינדיקטיבי. הוודאות הגבוהה מובילה להסקת עתיד קרוב. בדוגמה להלן הדובר מתייחס להופעה שאליה מכר משותף מתעתד ללכת באותו היום:

62. כרמל: רוני היום הולך להופעה של דפז מוד (משלר, תערוכת הגופות, 84–85)

בהשמטת תיאור הזמן, המבע נושא אותה משמעות של ודאות גבוהה, אך ההשתמעות של עתיד קרוב נחלשת. האירוע עשוי להתקיים במועד מאוחר להיום, לדוגמה בעד חודש:

63. רוני הולך להופעה של דפז מוד

מהנתונים עולה שהשימוש בבינוני להבעת עתיד איננו נפוץ במיוחד. רוב האירועים הממועדים מובעים באמצעות יפעל, בין שהם חלים בעתיד קרוב בין שלא:

64. ניב: אני אגיע לשם...בערך בשבע וחצי (שם, 345–348)

כמו כן יפעל איננו תמיד בר-החלפה עם הבינוני. בדוגמאות להלן אין ודאות גבוהה שהאירוע יתרחש במועד המצויין. לכן החלפת אשתדל במשתדל ואנסה במנסה איננה קבילה, אלא אם כן זמן האירוע משתנה בהתאם להווה:

65. ניב: אני אשתדל/משתדל [להגיע] לפני [שבע וחצי] (שם, 351)

66. ניב: אני אנסה/*מנסה להגיע לפני (שם, 376)

דורון (תשס"ז, עמ' 257) טוענת כי ידוע שאירועים שלא ניתן לתכנן מראש אינם קבילים בצורות עתידאיות. זוהי טענה מוכרת מהבלשנות הגנרטיבית של ראשית שנות ה-70 של המאה ה-20 (Vetter, 1973, p. 105), אשר דנה בתופעה באנגלית. עם זאת הן באנגלית והן בעברית מוכרות דוגמאות נגד המעידות כי תכנון מוקדם איננו תנאי הכרחי לשימוש בצורות עתידאיות (Goodman, 1973, p. 79). דאוטי מציג דוגמת-נגד קנונית:

67. $\sqrt{\text{The sun sets tomorrow at 6:57PM (Dowty, 1991, pp. 156, ex 36)}}$

גם בתרגום לעברית מתקבלת דוגמת נגד:

⁴⁵ בפתיה של תעתיק השיחה מצוין כי היא הוקלטה לקראת סיומו של מפגש משפחתי שבועי, שאורך כחצי שעה. כלומר זמן הנסיעה הצפויה הוא לכל היותר חצי שעה לאחר זמן הדיבור, אך מובן שאין להסיק את המידע הזה מהדקדוק בלבד.

לפיכך דרישת התכנון מראש הוחלפה בנוסח מרוכך, ולפיו בתבנית עתידאית יופיע אירוע הניתן לניבוי על פי התנהגות בעבר (predetermined on the basis of past events) (Dowty, 1991, p. 156). את הכלל קבע (Goodman, 1973, p. 78), אם כי בנוסח שונה.⁴⁶ הכלל של גודמן מסביר את קבילותם של (67) ו-(68) לעיל, אך לטענתי "ניבוי על פי התנהגות בעבר" איננו אלא שם נרדף להיסק פרגמטי. לשון אחר, זוהי וודאות גבוהה באצטלה פורמליסטית. הבינוני העתידאי איננו חידוש של העברית בת זמננו. הוא מופיע כבר בלשון המקרא. אין בכוונתי לטעון שהעברית בת זמננו משמרת בכך רציפות דקדוקית מימי המקרא; לנוכח הכלל שהוצע לעיל הקובע כי עתיד דקדוקי מקורו בהבעת הווה, אך טבעי שתבנית כזו תפתח בעברית בת זמננו בין באופן עצמאי ובין כתרגום שאילה משפות אחרות. אדגים שימוש מאלף בבינוני עתידאי בלשון המקרא:

69. ... וַתֵּגֵד לְדָוִד מִיְכָל אִשְׁתּוֹ לֵאמֹר אִם אֵינָהּ מְמַלֵּט אֶת נַפְשָׁךָ הַלַּיְלָה מִחַר אֶתָּה מוֹמֵת (שמ"א י"ט 11)

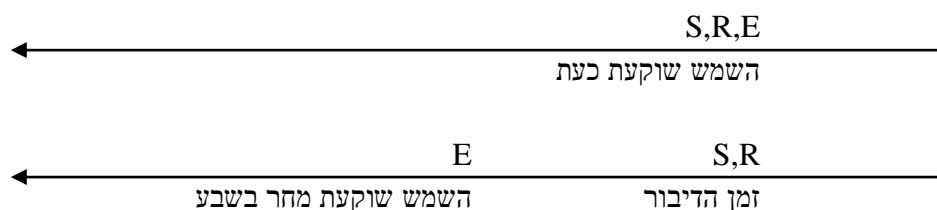
אמנם בשמ"א מסופר על הימלטויות קודמות של דוד מפני שאול, אך ההימלטות הנדונה כאן איננה מתוכננת מראש. השימוש במומת להבעת עתיד מוחלט מאתגר את טענתה של דורון בדבר תכנון מראש. הרי מדובר בצורת סביל, כך שאין לייחס לנושא הדקדוקי תכנון או כוונה להיות מומת. לטענתי הבחירה בצורת הבינוני ב-(69) מבטאת הַתְּוֹנָה, כלומר "אינדיקטיביזציה" של אירועים אשר הבעתם בצורת יפעל עשויה להתפרש באופן מודלי, ולכן פחות ודאי. נבחן נוסח משוכתב של הפסוק:

70. אם לא תמלט את נפשך הלילה, מחר תומת

בלשון המקרא ל-(70) לפחות שתי משמעויות מודליות: הפצרה בנמען ועידודו; פקפוק בהגשמת התוצאה. כלומר ההשתמעות היא: 'אם לא תיאות להימלט הלילה, יש חשש כבד שתומת מחר'. מנגד השימוש בצורת הבינוני ב-(69) מתפרש כקביעת עובדות שוודאותן מוחלטת. נראה כי ההשתמעות של ודאות גבוהה התקבעה בתבנית הבינוני העתידאי ברבדים היסטוריים מאוחרים של העברית. בלשון חכמים הבינוני מציין לא-עבר (שרביט, תש"ס, עמ' 111), כלומר הוא מביע עתיד אינדיקטיבי נוסף להבעת הווה. יקטול התייחד להבעה מודלית (שם, עמ' 114). ראוי לציין שבכל הדוגמאות לעיל באנגלית, בעברית בת זמננו ובעברית מקראית מופיע תיאור זמן מפורש המעגן את האירוע בעתיד המוחלט. מפתה אפוא לטעון שעוגן הזמן מוצרך בצורות עתידאיות, אך ב-(63) מוצגת דוגמת נגד. על כך עמדו גם דורון (תשס"ז, עמ' 256) וצבעוני (2012, עמ' 152). עם זאת טענתה של דורון כי הבינוני העתידאי מבטא "הרחבה של E

⁴⁶ גודמן הציע תיאוריה מורכבת המבוססת על שלושה כללים משלימים. הם מנוסחים בסרבול, והם תקפים לתופעות ייחודיות לאנגלית. הדיון בנושא איננו רלוונטי להווה העתידאי בעברית, ולכן לא ארחיב את הדיון בו.

מההווה אל העתיד כך שיכלול גם את שלבי התכנון" (שם, שם) איננה משכנעת. כאמור התכנון איננו תנאי הכרחי לשימוש בתבנית. יתרה מזו, הרחבת משך האירוע מזמן הדיבור עד לזמן התרחשותו מאולצת. ב-(68) לדוגמה נתקשה לטעון ששקיעת החמה מחר בשבע היא אירוע שנמשך יממה שלמה. נראה כי הקושי שדורון מנסה לפתור בכך הוא הצורך בהבחנה סמנטית בין הבינוני העתידאי לעתיד בצורת יפעל. עם זאת ספק אם בכלל קיים הבדל סמנטי בייצוג הזמן בין שתי התבניות. לטענתי השוני בין התבניות מסתכם בדרגת הוודאות בלבד. זהו הבדל של מודליות ולכן לא ניתן לייצגו בהצרנה רייכנבכית. ההצרנה שאציע לבינוני העתידאי מתבססת על ייצוג ההווה הליטרלי בעברית תוך הסטת E למרחב זמן עתיד. אדגים תחילה הצרנה של הווה ליטרלי ואחריו את הבינוני העתידאי:

1.5.4.2 עומד לפעול והולך לפעול

העתיד המידי מוגדר אצל בייבי (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 244) ציין של אירוע "ממשמש ובא" אך אציע הגדרה מפורשת יותר. לטענתי העתיד המידי תקף לאפיזודה הנוכחית, זו של כאן ועכשיו. לפיכך משתתפי השיח הנוכחי צפויים ליטול חלק באירוע בין כמבצעים בין כעדים. בשיחה להלן הדוברות פותרות יחד בחינת תרגול באנגלית. הן מתכוונות להאזין להקלטת סיפור קצר שמופיע בכתב בשאלון הבחינה. ההקלטה מיועדת ללקויי למידה המתקשים בקריאת הסיפור. הן מתייעצות בנוגע ליתרונות ולחסרונות בהאזנה להקלטה. **הולכים לשמוע** מבטא אירוע בעתיד המידי:

71. הדר: איזה קלטת?

נטע-לי: שעכשיו / שהם נותנים /

אנחנו **הולכים לשמוע**,

מישהי: / זה ו-? /

נטע-לי: את הטקסט, של המבחן--? , (משלר, מבחן באנגלית, 71-77)

למבעי עתיד מידי ניתן להוסיף תיאורי זמן המבטאים מיידיות: **עכשיו, כבר, מיד, הרגע**. גלינרט (Glinert, 1989, p. 124) טוען שקיים הבדל משלבי בין **הולך לפעול לעומד לפעול**. לדידו **עומד לפעול** מוגבה מבחינת המשלב, ו"מציין עתידיות בביטחון רב יותר מאשר צורת העתיד הפשוט".⁴⁷ לעומתו **הולך לפעול** אגבי

⁴⁷ "denotes futurity with more certainty than the simple future form" (ibid.)

(casual) יותר ומביע כוונה או אירוע ממשמש ובא. מקובלת עליי ההבחנה המשלבת שהוא מציע, אך בנוגע להגדרות הזמן קביעותיו מתאפיינות בחוסר בהירות. למעשה **עומד לפעול** מבטא מידידות קרובה יותר לזמן הדיבור מאשר הולך לפעול, אך אין בכך להעיד על ודאות גבוהה יותר. על כך עמדה צבעוני (2012, עמ' 154): "תמוהה בעינינו קביעתו כי 'עמד' [לפעול] מראה על עתיד ביתר ודאות מאשר צורת העתיד הפשוט". היא אכן מראה שההבדל בין **הולך לפעול** ל**עומד לפעול** הוא של "רמת ההתבטאות", דהיינו המשלב. כמו כן היא טוענת שהדוגמה שגלינרט מציג להלן "נשמעת מלאכותית" (שם, עמ' 158). לטענתי היא אף איננה קבילה:

72. הרכבת ממש הולכת לנסוע (Glinert, 1989, p. 124)

דרך ההבעה המקובלת יותר בעברית בת זמננו היא:

73. הרכבת ממש עומדת לזוז/לצאת/לנסוע [בכל רגע]

צבעוני (שם, שם) מדגימה כי "בהרבה הקשרים" כלשונה לא ניתן להמיר את **עומד לפעול בהולך לפעול**:

74. *אני הולך לצאת

לטענתי ההקשרים שאליהם צבעוני מתייחסת מתכנסים לכלל דקדוקי לכיד ומונע – לא ניתן לצרף את **הולך** כציינ זמן עתיד לפועל תנועה נוסף:

75. *היא הולכת לבוא

76. *אני הולך ללכת

77. *הוא הולך להגיע

הסיבה לכך היא שגם בשמשו כפועל עזר **הולך** איננו מוחזר לחלוטין; הוא עודנו נושא משמעות דינמית כלשהי, בניגוד ל**עומד**, אשר עבר החוורה מלאה. כלומר השימוש ב**הולך** כפועל עזר הוא חידוש מאוחר יחסית בעברית. תהליך הגרמטיזציה שלו ככל הנראה טרם הסתיים. צבעוני אכן מראה שהחלפת **הולך בעומד** קבילה תמיד: עומד לצאת, עומד לבוא, עומדת להגיע. אשר לטענה של גלינרט כי **עומד לפעול** מביע כוונה, הרי שניתן להפריכה בקלות:

78. הקיר עומד לקרוס בכל רגע

רובינשטיין (תשל"א, עמ' 172) קובע כי ניתן להמיר את פועלי העזר **הולך ועומד** בתבנית **עתיד לפעול**. עתיד לפעול היא צורת העתיד הרחוק בלשון חכמים (שרביט, תש"ם, עמ' 113). בקורפוס (משלר, ואחרים, 2017) לא נמצאו דוגמאות לשימוש בתבנית זו. לפיכך קביעתו של רובינשטיין יפה למשלב הרשמי בלבד בימינו:

79. ...העלינו את הסברה, שהחוק **עתיד להיעלם** ושרידיו יישארו בחילופים המורפופונמיים הבודדים...
(שורצולד, 1981, עמ' 51)

לטענת גלינרט (1989, p. 124) פועלי העזר **עמד ועומד** הן צורות אורתוגנליות מבחינה טמפורלית. משמע שתי הצורות נושאות משמעות לקסיקלית זהה לכאורה. אין הדבר כך. לפנינו אחד המקרים הנדירים בעברית שבהם נטיית הפועל משנה לא רק את זמן הפועל אלא גם את המשמעות הלקסיקלית שלו. בניגוד לטענת גלינרט **עמד לפעול** איננו מבטא ודאות גבוהה אלא ההפך מכך. זוהי לטענתי תבנית מודלית שממנה משתמע ספק בהגשמת הפעולה (dubitative mood). צבעוני (2012, עמ' 159) בדומה לגלינרט רואה ב**עמד לפעול** ביטוי להבעת פעולה "שעומדים לעשותה בעתיד [לעבר] הקרוב", ובכך היא מטשטשת את ההבחנה בין שתי המשמעויות. **עמד לפעול** כאמור מבטא פעולה שהייתה קרובה להשלמה בעבר, אך תוצאותיה לא ידועות ומכאן משתמע ספק בהגשמתה:

80. העגלה **עמדה לצאת** בכל רגע. אבל תמיד בא עיכוב חדש (שם, שם)

במקום אחר (שם, עמ' 162–165) היא עורכת הבחנה ברורה בין אירוע שתוצאות ביצועו אינן ידועות או אינן רלוונטיות – ובו התבנית **עמד לפעול** קבילה – לבין אירוע שתוצאותיו ידועות, ולכן לא ניתן להמיר את **היה עתיד לפעול בעמד לפעול**:

81. צעיר היה ואת נעוריו **עתיד היה לשמר** לאורך ימים (שם, עמ' 163)

82. #צעיר היה ואת נעוריו **עמד לשמר** לאורך ימים⁴⁸

כאמור (82) איננו קביל בשל הבדלי המשמעות בין **עמד לפעול** המבטא ספק בהגשמת האירוע לעומת **עתיד היה לפעול** המבטא ודאות שהפעולה התגשמה. ייתכן שב- (82) מודגמת הפרה של עקרון האופן (maxim of manner) הגרייסיאני (Grice, 1975). לכאורה אין הצדקה לשימוש בצורה העמומה והלא ודאית **עמד לפעול** אלא אם כן קיים אצל הדוברת ספק בדבר התרחשות האירוע. מכיוון שהמבע המקורי (81) שולל ספק כזה, השכתוב בלתי קביל.

⁴⁸ צבעוני מסמנת את המבע בכוכבית, כלומר כלא דקדוקי. נראה שהמבע עשוי להיות קביל בהחלט בהקשרים אחרים, אך הוא מוזר בהקשר הנתון.

1.5.5 הזמנים המוחלטים: סיכום ומסקנות

ניתוח דוגמאות הזמנים המוחלטים מציג תמונה התואמת במידה רבה את המודל הסטנדרטי: צורות פעל, פועל ויפעל מביעות בהתאמה עבר, הווה ועתיד מוחלטים. מהקורפוס ניכר ש"זליגה" של צורות להבעת זמנים אחרים איננה תכופה. מלבד השימוש הלא שכיח בבינוני להבעת עתיד ודאי, אין לכאורה עדויות לשימוש לא ליטרלי בשלוש צורות הנטייה. אך זהו רושם מטעה. האתגר הראשון בפני המודל הסטנדרטי הוא קיומם של הזמנים היחסיים בעברית. רוב חוקרי העברית לא עמדו על משמעות התופעה ועל היקפה. רוזן (1977, p. 197 fn 183) טוען שמערכת הזמנים בעברית דלה מכדי לייחד צורות נטייה להבעת זמנים יחסיים. ברמן (Berman R. A., 1978, p. 139–140; 2011, p. 9) מבטאת טענה דומה על אודות דלות צורני הנטייה בעברית. ברמן ונאמן (Berman & Ne'eman, 1994, p. 289) מדגימים זמנים יחסיים בפסוקיות מושא בעברית. סבי (תשס"ט, עמ' 43, 46) נסמך על דלות צורני הנטייה כדי להסביר את אי-קיומם (לכאורה) של זמנים יחסיים בעברית. צבעוני (2012, עמ' 22) טוענת שהזמנים בעברית יחסיים, אך כוונתה ככל הנראה לכלל הזמנים המבוססים על נקודה דאיקטית, כלומר היא כוללת את הזמנים המוחלטים בין הזמנים היחסיים. היא נסמכת על בלאו (תשל"א, עמ' 112), אשר טוען: "בעברית הישראלית הזמנים הם 'יחסיים', כי הם מתייחסים אל זמנו של הדובר: ההווה מתרחש בזמן אחד עם דיבורו של הדובר, העבר קודם לו והעתיד בא אחריו." למעשה בלאו מתאר מערכת זמנים מוחלטים לפי הסיווג המקובל בספרות המחקרית שהצגתי ב-(1.4.1) לעיל. בדומה לבלאו, רובינשטיין (תש"ם, עמ' 15–16) מגדיר זמן "מנקודת מבטו של המדבר" בשם זמן סובייקטיבי. זוהי הגדרה שאיננה רווחת בספרות הבלשנית, וממנה משתמע שזמן הדיבור נתפס כהווה (מוחלט) רק מנקודת מבטה של הדוברת. אך הדוברת פונה בדבריה אל עוד נמען אחד לפחות, החולק איתה את ה"סובייקטיביות" הזו. לשון אחר, הזמן הסובייקטיבי הוא ככל הנראה זמן מוחלט. צבעוני (2012, עמ' 32) מציגה ניגוד בין הבעת זמן אובייקטיבי באנגלית בפסוקית המושא ב-(83) לעומת מה שהיא מכנה "הצהרה סובייקטיבית" ב-(84):

83. He said he would visit us when the weather *was* finer

84. He said he would visit us when the weather *is* finer

בעבודה זו אצמד להגדרות המקובלות בתאוריות הזמנים האוניברסליות של יספרסן ורייכנבך, ובכלל זה להבחנה בין זמן מוחלט לזמן יחסי.

1.6 הזמנים היחסיים בעברית

שורצולד (1981, עמ' 71–72) טוענת כי בעברית קיימים שלושה זמנים דקדוקיים שצורותיהם פעל, פועל ויפעל, "אך למעשה, שלוש הצורות האלו משרתות גם את תוכני הזמן האחרים", כלומר הן משמשות גם להבעת זמנים יחסיים שאותם היא מדגימה:

במשפט "אמרתי לו שאבוא" יש צורות עבר (אמרתי) ועתיד (אבוא)... צורת העתיד עשויה להביע תוכן **עתיד בעבר** או **עתיד מוחלט ביחס להווה**, משמע "אמרתי לו שלשום שאבוא עוד אתמול" או "אמרתי לו אתמול שאבוא מחר"... לשון אחר: **מספר המסמנים קטן ממספר הזמנים**, ושלושת הזמנים הדקדוקיים משמשים להבעת גיוונים בתוכני זמן רבים (שם, ההדגשות שלי).

למיטב ידיעתי, זו ההתייחסות המפורטת המוקדמת ביותר לזמנים היחסיים בעברית הישראלית. שורצולד אף רומזת על הסיבה לקושי בזיהוי הזמנים היחסיים. בשפות הודו-אירופיות רבות הזמנים המוחלטים נבדלים בצורתם מהזמנים היחסיים. באנגלית *will arrive* להלן מבטא עתיד מוחלט. *would arrive* היא צורת העתיד לעבר:

85. He says he *will arrive*

86. He said he *would arrive*

בעברית צורות הזמנים המוחלטים והזמנים היחסיים זהות. פעל מביע הן עבר מוחלט והן עבר יחסי, כפי שהודגם ב- (18) לעיל. הדוגמה מובאת כאן שנית:

87. **אנא נְדַאי ששילמתם** את כל חשבונות החשמל, מים ארנונה וועד בית עד 15.7.15

אציג כעת את שלושת הזמנים היחסיים בעברית, אפרט את הסתעפותם לתת-סוגים דוגמת עבר לעבר, עבר לעתיד וכדומה, אציג ניתוח סמנטי שלהם ואראה כי הם תורמים לתנאי האמת של המבע.

1.6.1 האנטרירור

כאמור ב-(1.4.3) לעיל האנטרירור בהגדרתו המינימליסטית הוא עבר יחסי (Reichenbach, 1947, p. 297). הוא מבטא קדמות של אירוע לנקודת ייחוס שונה מזמן הדיבור. בייבי (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 54) מצמצמת את הגדרת האנטרירור. היא רואה בו אירוע קודם לנקודת ייחוס, שבה תוצאותיו רלוונטיות. כלומר אנטרירור על פי בייבי הוא פרפקט, ואילו אצל רייכנבך אנטרירור הוא עבר יחסי כפשוטו.⁴⁹ כפי שאראה בפרקים הבאים לפרפקט משמעויות מקודדות שונות מאשר לעבר יחסי. משום כך אצמד בעבודה זו להגדרת האנטרירור המינימליסטית של רייכנבך. האנטרירור נחלק לשני סוגים:

- אנטרירור עבר שסימונו E-R-S->
- אנטרירור עתיד שסימונו (E-R)&(S-R)

⁴⁹ בייבי טוענת בפירוש שאנטרירור משמש אצלה מושג חלופי לפרפקט. היא מנמקת את בחירתה בבלבול בין הפרפקט לפרפקטיב. בכך היא אמנם מנטרלת בלבול בין שני המושגים, אך הופכת את המונח **אנטרירור** לדו-משמעי:

Some terminological confusion arises due to the existence of terms perfect and perfective. To alleviate this problem, we have decided to use the term "anterior" rather than "perfect" for what in English is called Perfect (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 55).

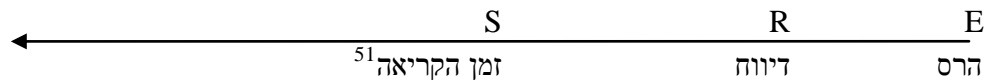
1.6.2 זמנים יחסיים לעבר

במשפטים מורכבים זמן הפועל בפסוקית הראשית הוא נקודת הייחוס R, ואילו הפועל בפסוקיות המושא ובפסוקיות הזיקה הוא E. אדגים להלן את הזמנים היחסיים לעבר באמצעות משפט מורכב. זמן הפסוקית העיקרית עבר מוחלט. זמן פסוקית המושא יחסי.

1.6.2.1 עבר לעבר: אנטריוור עבר

בדוגמה להלן דיווח חל בעבר המוחלט, אך הרס בפסוקית המושא מתפרש כאירוע קודם לדיווח. לפיכך הרס מבטא עבר לעבר, כלומר זהו אנטריוור עבר:

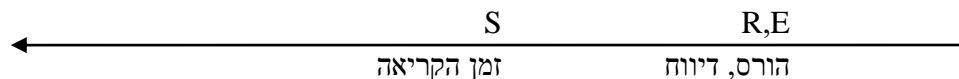
88. צבא מצרים דיווח שהרס 20 מנהרות תת קרקעיות לאורך הגבול עם הרצועה (7.12.2015, Ynet)⁵⁰

1.6.2.2 הווה יחסי לעבר

החלפת צורת פעל בפסוקית המושא גוררת שינוי בזמן היחסי שהפסוקית מביעה:

89. צבא מצרים דיווח שהוא הורס 20 מנהרות תת קרקעיות

הורס הוא הווה יחסי לדיווח בפסוקית הראשית. הפירוש של (89) הוא שפעולת ההריסה מתבצעת בזמן הדיווח. שתיהן חלות בעבר מוחלט.

1.6.3 עתיד יחסי לעבר: הפוסטריוור

צורת יפעל בפסוקית המושא מציינת עתיד יחסי. העתיד היחסי נקרא פוסטריוור (posterior; לטינית: 'מאוחר'). בדומה לאנטריוור הפוסטריוור נחלק לשני סוגים (Reichenbach, 1947, p. 297):

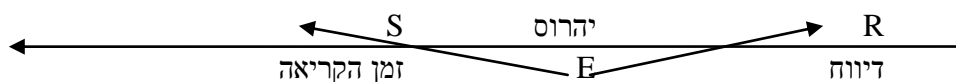
- פוסטריוור עבר, כלומר עתיד לעבר וסימונו (R-S)&(R-E)
- פוסטריוור עתיד, הלא הוא עתיד לעתיד וסימונו: S-R-E->

החלוקה לעיל מלמדת כי פוסטריוור עתיד מביע לעולם אירוע שזמנו עתיד מוחלט ואילו פוסטריוור עבר הוא כול-זמני (omnitemporal) – הוא עשוי להביע אירוע שזמנו המוחלט עבר, הווה או עתיד. אדגים זאת:

⁵⁰ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4736068,00.html>

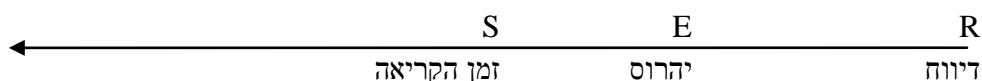
⁵¹ בדוגמאות בכתב מקובל להציב ב-S את זמן קריאת המבע. זמן הדיבור רלוונטי בהן רק במובאות של דיבור ישיר.

90. צבא מצרים **דיווח שיהרוס** 20 מנהרות תת קרקעיות

הזמן המוחלט של **יהרוס** ב-(90) איננו מקודד. כל שידוע לנו הוא **שיהרוס** מאוחר ל**דיווח**. לפיכך ייתכנו שלושה פירושים טמפורליים ל-(90):⁵²

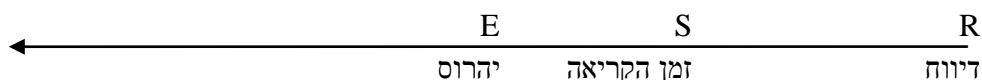
- פעולת ההריסה התרחשה לאחר הפרסום, אך הסתיימה לפני זמן הקריאה. זמן ההריסה הוא עתיד יחסי ועבר מוחלט:

- נניח שצבא מצרים דיווח לאחרונה, אתמול לדוגמה, שבכוונתו להרוס את המנהרות למחרת היום. פעולת ההריסה מתבצעת בעת קריאת הידיעה. זמן ההריסה הוא עתיד יחסי והווה מוחלט:

- פעולת ההריסה צפויה להתרחש לאחר S. זמן ההריסה הוא עתיד יחסי ועתיד מוחלט:

1.6.4 זמנים יחסיים לעתיד

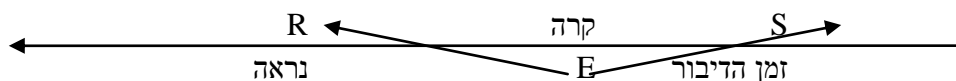
במשפט מורכב שבו זמן הפסוקית הראשית עתיד מוחלט, זמן פסוקית המושא יחסי לעתיד.

1.6.4.1 אנטריוור עתיד

אנטריוור עתיד הוא כול-זמני מכוח הגדרתו הסמנטית (E-R)&(S-R). ב-(91) זמן הפועל **נראה** הוא נקודת הייחוס בעתיד שממנה נצפה הפועל **קרה** בפסוקית המושא:

91. ביום ראשון **נראה** לכם את כל מה שקרה (ארזו טל, האח הגדול VIP עונה 2, 26.6.2015)

⁵² **יהרוס** איננו מוגבל למרחב זמן מוחלט בודד. אירוע מסוג זה מסומן ב-E בלוויית חצים אל מרחבי הזמן שבהם הוא עשוי להתרחש.

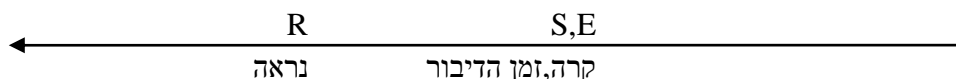

כל שהדקדוק נותן בידינו הוא קדמותו של **קרה לנראה**. לפיכך **לקרה** שלושה פירושים טמפורליים אפשריים:

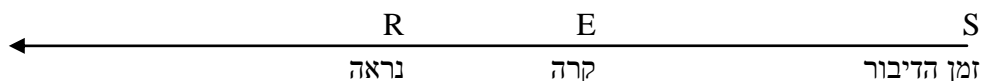
- אירוע שהתרחש לפני זמן הדיבור.⁵³ פירוש כזה אפשרי למשל אם הפקת התוכנית מחזיקה תיעוד מצולם שטרם שודר, ובכונתה לשדר אותו בתוכנית הקרובה. **קרה** לפי הפירוש הזה הוא עבר יחסי לעתיד ועבר מוחלט:

- בעת הדיבור מתרחש אירוע שהצופים אינם עדים לו. האירוע מצולם באותה העת, אך ישודר בתוכנית הבאה. **קרה** לפי הפירוש הזה הוא עבר יחסי לעתיד והווה מוחלט:

- אירוע שיתרחש לאחר זמן הדיבור. פירוש כזה אפשרי למשל אם אירוע משמעותי צפוי להתרחש בבית האח הגדול בימים הקרובים. האירוע יצולם וישודר לאחר מכן בתוכנית הבאה. **קרה** לפי הפירוש הזה הוא עבר יחסי לעתיד ועתיד מוחלט:

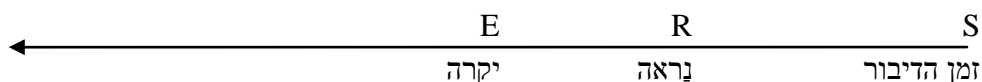
מדוגמאות (90) ו-(91) אנו למדים שלא ניתן למפות פוסטריור עבר ואנטריור עתיד לזמן מוחלט קבוע. בשניהם האירוע עשוי להתרחש בכל אחד משלושת הזמנים המוחלטים. לדוגמה אנטריור עתיד, שצורתו פעל, עשוי להביע אירוע שזמן התרחשותו עתיד מוחלט. ואכן זהו המקרה ב-(91). אגלה כעת שלמבע המקורי נלווה משפט נוסף המפיג את העמימות הטמפורלית הנובעת מהשימוש בזמן יחסי:

92. ביום ראשון נראה לכם את כל מה שקרה. ויקרה הרבה מאוד

האם כעת, כשנתון בידינו שקרה מתייחס לאירוע בעתיד מוחלט, נוכל להחליפו בצורת הזמן המוחלט **יקרה?** שינוי כזה בלתי אפשרי מפני שהוא גורר תנאי אמת שונים:

⁵³ כפי שניתן להסיק מהכמת כל בפסוקית המושא **קרה** איננו מתייחס בהכרח לאירוע בודד. ייתכן שהוא מבטא **אפיזודה**. אפיזודה כוללת אירוע אחד או יותר המבטאים רציפות בזמן, במיקום ובמשתתפים (Hengeveld & Mackenzie, 2008, p. 157), לחלופין ייתכן שזהו אירוע בודד דורטיבי או אף אירוע **מבוזר** (distributive), שבמהלכו כל משתתף עושה פעולה אחת בתורו (Comrie, 1976, p. 24). התוכן האספקטואלי של הסיטואציה איננו משנה את הפירוש הטמפורלי של הפועל, ולכן לא אעסוק בו כעת. האספקט הדקדוקי יידון בפרק 2.

93. ביום ראשון נראה לכם את כל מה שיקרה

ב-(93) נראה עודנו זמן הייחוס של פסוקית המושא בעתיד מוחלט, אך יקרה הוא כעת אירוע מאוחר לנראה. לשון אחר, עבר יחסי הפך עתיד יחסי – יקרה מציין עתיד לעתיד, הלא הוא פוסטריור עתיד. באלו תנאים עשוי (93) להיות אמתי? נדמיין שביום ראשון הקרוב ישודר בתוכנית קדימון שיחשוף פרטים של המשימה שהדיירים יידרשו לבצע במהלך כל אותו השבוע. כלומר השידור ביום ראשון יספק לצופים הצצה מוקדמת לעתיד לקרות מאוחר יותר בבית האח הגדול.

לטענתי פוסטריור עתיד בעברית מובע כרצף הרמוני של צורות יפעל בפסוקית הראשית ובפסוקית המושא. ההגדרה רקורסיבית. כל צורת יפעל בפסוקית משועבדת מבטאת אירוע מאוחר לזמן הפסוקית המשעבדת. אציג תחילה דוגמה נוספת לפוסטריור עתיד כדי להראות דוגמת שימוש טבעי ואינטואיטיבי בו:

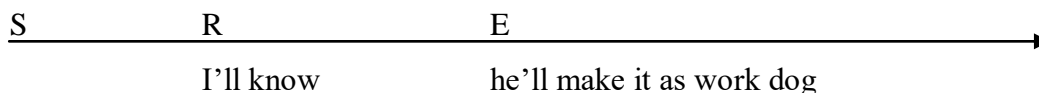
94. האלופה תפתח בשבוע הבא את אימוניה עם הסגל המלא וביום שני תגלה מול מי תשחק במוקדמות ליגת

האלופות (אתר ישראל ספורט, 17.6.2016)⁵⁴

באנגלית פוסטריור עתיד נדיר למדי, אך הוא מסומן בתבנית דקדוקית ייחודית המודגמת ב-(95) להלן. הדובר, שוטר המתמחה באילוף כלבי גישוש, מציג לכתב חדשות גור כלבים שאותו הוא מתכוון לאמן ככלב גישוש משטרתי. השוטר מעיד שרק בעוד חודשים ספורים (couple of months) הוא ידע אם הגור כשיר לתפקיד וישמש בעתיד מאוחר יותר כלב גישוש משטרתי. שני הפעלים במשפט חלים בעתיד, אך הם אינם בו-זמניים: תחילה הדובר ידע דבר מה, ורק לאחר מכן גור הכלבים ישמש כלב גישוש משטרתי – אם אכן יתברר שהוא כשיר למשימה:

95. In a couple of months I'll know if he *will make* it as a work dog (ITV 2014)

'בעוד כמה חודשים אדע אם הוא יצליח למלא תפקיד של כלב גישוש'

הפסוקית הראשית בדוגמה (95) מביעה מצב שיתקיים בעתיד מוחלט: אני אדע (I will know). פסוקית התנאי הפותחת ב-if מביעה אירוע שזמנו מאוחר לזמן הפסוקית הראשית. הסימון הצורני של הפעלים בשתי הפסוקיות זהה,

⁵⁴ <https://www.isport.co.il/include/ajax/showArticle-19524>

אך מהשימוש הנדיר בצורת העתיד אחרי מילת התנאי if ניתן לקבוע כי הפסוקית המשועבדת מביעה עתיד לעתיד. לעומת זאת צורת הווה (יחסי) בפסוקית התנאי מביעה אירוע בו-זמני לפסוקית העיקרית: I'll know if he likes it.

1.6.5 זמנים מוחלטים-יחסיים

שני הקטבים של הזמנים היחסיים – אנטריוור עבר מחד גיסא ופוסטריוור עתיד מאידך גיסא – הם **זמנים מוחלטים** – יחסיים (absolute-relative tenses). יחסיותם נובעת כאמור מהצבת ערכי זמן נבדלים ב-R וב-S, אך באנטריוור עבר ובפוסטריוור עתיד ניתן להצביע על מאפיין של זמן מוחלט. בכל אחד מהם E חל במרחב זמן מוגדר: עבר מוחלט או עתיד מוחלט. באנטריוור עבר E יופיע תמיד לפני S, ולכן כל אנטריוור עבר חל בעבר מוחלט. בפוסטריוור עתיד E לעולם מוצב אחרי S, ולכן הוא חל תמיד בעתיד מוחלט (Comrie, 1985, p. 64). כאמור בשאר הזמנים היחסיים הדקדוק איננו קובע את זמנו המוחלט של האירוע. הזמן המוחלט במקרים כאלה מוסק מההקשר כבדוגמה (92) לעיל או שהוא נותר עלום כבדוגמה (90) לעיל.

1.6.6 חילופי זמן יחסי וזמן מוחלט

חטב (Hatav, 2010, p. 273) מראה לכאורה שהעברית עשויה להעדיף הבעת זמן מוחלט על פני הבעת זמן יחסי בפסוקיות משועבדות. היא טוענת שפירוש המבע בשני המקרים מתבסס על היסק פרגמטי ולא על קידוד דקדוקי. כראיה היא מציגה דוגמה לשימוש בזמן מוחלט בפסוקית שבה אמור להופיע זמן יחסי:

96. המשטרה תפסה את האיש, ששעה לאחר מכן גנב את האוטו

אכן **גנב** פוסטריוורי לתפסה, אף על פי שלשניהם צורת פעל. לכאורה זוהי דוגמת נגד הסותרת את הניתוח שהצגתי בדוגמה (88) לעיל, אך נראה כי חטב ממעיטה בחשיבות הביטוי המרצף **שעה לאחר מכן**. בלעדיו **גנב את האוטו** במבע להלן מתפרש כאנטריוור עבר בלבד:

97. המשטרה תפסה את האיש, שגנב את האוטו

לטענתי במקרים שבהם אדוורב זמן קובע את סדר האירועים הבחירה בזמן יחסי או בזמן מוחלט אמנם איננה משנה את סדר האירועים, אך היא משנה את משמעות המבע באופנים אחרים. אדגים זאת בהבעת עתיד יחסי:

98. מרשי [החשוד ברצח] חיכה עם הנרצח עד שאמבולנס יגיע (עו"ד ארי שמאי בריאיון לחדשות ערוץ 2, יוני

(2012)

ב-(98) **יגיע** מאוחר **לחיכה**. לא ניתן לקבוע בוודאות אם אמבולנס אכן הגיע לזירת הרצח. אחליף כעת את **יגיע** היחסי **בהגיע** שמבטא זמן מוחלט. השימוש בזמן מוחלט בפסקית המשועבדת ב-(99) משקף את אופן הביטוי השגור והבלתי מסומן בעברית:

99. $\sqrt{\text{מרשי חיכה עם הנרצח עד שאמבולנס הגיע}}$

תנאי אמת של (98) ו-(99) שונים. הפסוק (99) אמיתי רק אם אמבולנס הגיע לזירה – אציין כי כך אכן היה באותו אירוע – ואילו פסוק (98) אמיתי בין שאמבולנס הגיע לזירה ובין שלא. מדוע העברית איננה מצריכה שימוש בזמן יחסי בפסקית הזמן ב-(98) בניגוד להצרכת הזמן היחסי בדוגמאות (88) ו-(91) לעיל? לטענתי ההבדל בהצרכה נובע מהשימוש בביטוי **עד ש**. בדומה לביטויים מרצפים אחרים, **עד ש** קובע סדר אירועים בלתי ניתן לשינוי. לכן האירוע בפסקית הראשית קודם בהכרח לאירוע המתואר בפסקית הזמן בדוגמאות להלן:

100. עבדתי עד שיצאתי הביתה

101. *יצאתי הביתה עד שעבדתי

ב-(100) סדר האירועים: תחילה עבדתי, לאחר מכן יצאתי. שינוי סדר הפעולות איננו אפשרי כפי שניתן לראות ב-(101), אך כאשר הביטוי המרצף מושמט היפוך הסדר אפשרי:

102. עבדתי ויצאתי הביתה

103. יצאתי הביתה ועבדתי

לפיכך הן **הגיע** ב-(99) והן **יגיע** ב-(98) מתפרשים כאירוע פוסטריורי **לחיכה**, אך הבחירה **בהגיע** מנטרלת עמימות באשר להגעת האמבולנס. להערכתו השימוש ב**יגיע** ב-(98) איננו מקרי. מטרתו לטשטש את חלקו של הלקוח ברצח, שכן מהשימוש ב**יגיע** עשוי להשתמע שקורבן הרצח מצא את מותו עקב אי-הגעת האמבולנס כביכול. **הגיע** פוסל מראש היסק כזה, ומטיל חשד כבד על הלקוח.

1.6.7 פוסטריור היסטורי

מוצ'ניק (תשס"ב, עמ' 65) מציגה תבנית ייחודית להבעת פוסטריור עבר בעברית ספרותית ועיתונאית. אכנה את התבנית **פוסטריור היסטורי**. להלן דוגמאות שימוש בה:⁵⁵

⁵⁵ תודה למירה אריאל על דוגמאות (104–106) ועל הדיון בנושא, שתרם לי תובנות רבות.

104. באוקטובר 1924 היה זיגמונד פרויד למדען הראשון שדיוקנו עיטר את שער מגזין "טיים". אלברט איינשטיין **יזכה** לכבוד דומה חמש שנים מאוחר יותר (מתוך "כיצד עולה בידה של כנופיה קטנה לכפות את מלחמתה על הרוב ולגרום לו לשרת את שאיפותיה?" מאת ערן רולניק, הארץ, 5.5.2017)⁵⁶
105. על אף גאוניותו הבר לא הצליח להבין מה קרה לגרמניה אהובתו. הוא **ימות** לפני פרוץ המלחמה השנייה, ולא **יידרש** להפעיל בעצמו את גז הציקלון שפיתח, שרצה מיליוני יהודים (מתוך "החידה של פריץ הבר, פושע המלחמה שבלעדיו היינו מתים מרעב" מאת יותם ראובני, הארץ, 12.5.2017)⁵⁷
106. יצחק שמיר, שהתנגד בכל נפשו ומאודו להסכם השלום עם מצרים, נמנע בהצבעה משום שכיו"ר הכנסת לא נאה היה שיצביע נגד. כעבור שנים הוא **יעדיף** קואליציה עם העבודה על פני קואליציה עם הבייס הימני (מתוך "מה עוד צריך לקרות?" מאת אמנון אברמוביץ, ידיעות אחרונות, עמ' 20 14.5.2017)⁵⁸
107. [...] היא **תאמר** לי שבועות אחדים אחר כך, כשתקיץ מנסיון ההתאבדות שלה **ותבקש** לבחון את פניה בראי (מוצ'ניק, תשס"ב, עמ' 72, דוג' 16)
108. בערב האחרון לשהייתו בלבוב ערך א.מ. ליפשיץ – שלימים **יכתוב** מסת-דיוקן ראשונה על עגנון – מסיבה קטנה ומשונה (שם, דוג' 11)

בעברית הדבורה אין אף לא דוגמה אחת לשימוש בפוסטריור ההיסטורי. זוהי תבנית ייחודית לעברית הכתובה. הפוסטריור ההיסטורי נבדל מתבנית פוסטריור עבר בשלושה מאפיינים עיקריים:

- תבנית פוסטריור עבר שהודגמה ב-(90) לעיל משמשת רק בפסוקיות משועבדות. הפוסטריור ההיסטורי עשוי להופיע גם במשפט פשוט כ-(106) ו-(107) (מוצ'ניק, תשס"ב, עמ' 69 הערה 21).
- פוסטריור עבר הוא כול-זמני. לכן לא ניתן לתחום אותו למרחב זמן יחיד או להחליפו באופן גורף בצורת נטייה קבועה מראש (ראו 1.6.3 לעיל). בניגוד אליו הפוסטריור ההיסטורי לעולם מביע אירוע שזמנו עבר מוחלט. לפיכך ניתן להחליף כל פוסטריור היסטורי בצורת פעל ליטרלית (קדרי, תשמ"ד). להלן שכתוב של דוגמה (105):

109. על אף גאוניותו הבר לא הצליח להבין מה קרה לגרמניה אהובתו. הוא **מת** לפני פרוץ המלחמה השנייה, ולא **נדרש** להפעיל בעצמו את גז הציקלון שפיתח, שרצה מיליוני יהודים

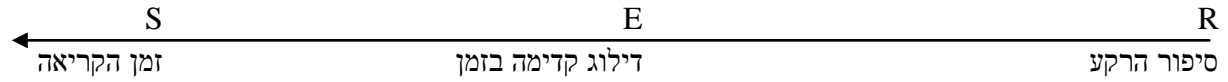
- הפוסטריור ההיסטורי **מצריך** אדוורב זמן. יהא זה ביטוי מרצף דוגמת **לאחר מכן**, **עד ש** וכדומה או תיאור זמן מפורש. תפקידו לתחום את זמן האירוע למרחב העבר המוחלט בלבד (מוצ'ניק, תשס"ב, עמ' 67, 71).
- בדוגמאות לעיל אדוורב הזמן מסומן בריווח. בפוסטריור עבר אין הצרכה דומה.

⁵⁶ <https://www.haaretz.co.il/magazine/the-edge/.premium-1.4066844>

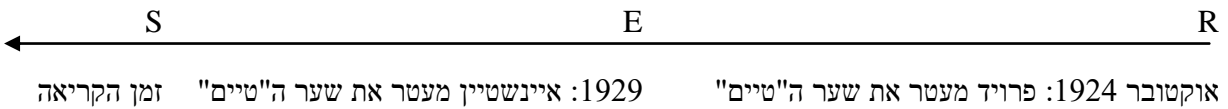
⁵⁷ <https://www.haaretz.co.il/magazine/the-edge/.premium-1.4085592>

⁵⁸ הטור פורסם גם ב-Ynet: <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4961735,00.html>

בהצרנת רייכנבך הפוסטריור ההיסטורי מיוצג כך:

ההצרנה של דוגמה (104) כלהלן:

1.6.7.1 מקורות הפוסטריור ההיסטורי וההשתמעויות הנלוות אליו

מוצ'ניק (תשס"ב, עמ' 67) טוענת: "השימוש בצורת יפעל להבעת 'עתיד לעבר' לא היה מקובל במקורות העבריים והוא חידוש של העברית בימינו". טענתה מתייחסת לתבנית הפוסטריור ההיסטורי בלבד, מאחר ששימוש ביפעל להבעת פוסטריור בפסקויות משועבדות איננו חידוש של העברית בת זמננו. בלשון המקרא מוכר שימוש כזה ביפעל:

110. וְאֵלֶּיֶשׁעַ חָלָה אֶת חָלְיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ (מל"ב יג 14)⁵⁹

לטענתי הפוסטריור ההיסטורי משמש להבעת עבר היסטורי בלשון הכתובה – בעיקר בלשון הסיפורת והעיתונות. כפי שאראה להלן, אותם מניעים מובילים לשימוש בפוסטריור ההיסטורי הן בלשון הסיפורת והן בלשון העיתונות.⁶⁰ בדוגמאות (104–106) מתוארים אירועים היסטוריים המקיימים את כל חמשת הקריטריונים שהצעתי ב-(1.5.1.1) לעיל. אציע אפוא כי בלשון הסיפורת הפוסטריור ההיסטורי מעניק ממד היסטורי, הרה-גורל ואף פטליסטי לאירוע. השימוש בתבנית מוצג תמיד מנקודת מבטו של המספר היודע כולו. הוא, בניגוד לקוראים, יודע את הצפוי לקרות ומשתף אותם בהבלחות של הצפוי לקרות. הצגת האירוע בצורת פעל ליטרלית מפשיטה אותו מההשתמעויות דרמטיות אלו. אף ייתכן שהפוסטריור ההיסטורי דומה ל"שפה" הקולנועית הנוהגת לשלב הבזקים מנקודות זמן מוקדמות ומאוחרות לנקודת הזמן הנוכחית בעלילה. הבזקים כאלה משמשים קצות חוט או רמזים להתפתחויות הצפויות בעלילה, ובעיקר – לסיום המפתיע. כלומר הפוסטריור ההיסטורי הוא לטענתי אמצעי ספרותי ליצירת סקרנות ומתח בקרב הקוראים. מוצ'ניק אכן מעידה שבארבע מיצירותיו המאוחרות של חיים באר, אשר שימשו קורפוס במחקרה, ניכר הבדל סטטיסטי מובהק בהיקריות הפוסטריור ההיסטורי בהתאם לסוגה: "מבנה זה רווח בכתיבתו העיונית (או העיונית למחצה) של חיים באר יותר מאשר בכתיבתו הריגושית" (שם, עמ' 73). היא מפרטת: ביצירתו "גם אֶקְבָּתָם גַּם שְׁנָאָתָם" (תשנ"ב)

⁵⁹ מוצ'ניק (תשס"ב, עמ' 70–71 הערה 24) מצטטת פסוק זה, אך ככל הנראה איננה רואה בו סתירה לטענתה המובאת לעיל. בהתייחסות אחרת לסוגיה היא מיישבת את הסתירה לכאורה כך: "נראה שהשוני בין המבנה שחודש בימינו לבין המצוי במקורות הוא, שכיום משמש יפעל להבעת... 'עתיד לעבר' גם במשפט עצמאי" (שם, עמ' 69 הערה 21, ההדגשות שלי). פולק (תשס"ט, עמ' 231) מנתח את מל"ב יג 14 כדוגמה לשימוש פרוספקטיבי (פוסטריור לשיטתי) ביקטול בלשון המקרא.

⁶⁰ מוצ'ניק (שם, עמ' 74–75) מציינת שחיים באר גם עיתונאי. כתיבתו העיתונאית עוסקת בעיקר בנושאי ספרות.

נמצאו 51 היקרויות של פוסטריור עבר בניגוד לארבעה מקרים בלבד ברומן הראשון של באר, "נוצות" (תש"ם), ו-31 היקרויות בספרו המאוחר ביותר, "חבלים" (תשנ"ח). שלא כמו שלוש היצירות האחרות בקורפוס, גם אהבתם גם שנאתם" איננו רומן המספר את סיפורו האישי של המחבר, אלא מעין מסה ספרותית הכתובה כסיפור ביוגרפי המתעד את המפגש בין עגנון, ביאליק וברנר ומתאר את חייהם של בני דורם. כלומר זוהי יצירה בעלת תכנים היסטוריים מובהקים. לכן לטענתי אין תמה שביצירה זו שיעור ההיקרויות של תבנית הפוסטריור ההיסטורי הוא הגבוה ביותר מכל ארבע היצירות שנחקרו.

קדרי (תשמ"ד, עמ' 47) רואה בשימוש ביפעל להבעת עתיד יחסי תחליף לתבניות אמור/עתיד/מיועד/התכוון/התעתד לפעול. יש לתהות אם הפוסטריור ההיסטורי אכן מביע אותה משמעות כשל תבניות אמור, מיועד והתכוון לפעול. שלושתן מבטאות ספק בהגשמת הפעולה מחד גיסא ותכנונה מאידך גיסא. למעשה אלו תבניות מודליות מובהקות. לעומתן הפוסטריור ההיסטורי מבטא אירוע ודאי ולא מתוכנן בהכרח, כפי שמעידים השכתוב (109) וכן שאר הדוגמאות לעיל. קדרי מציע אפשרות אחרת: מקור השימוש ביפעל להבעת עתיד יחסי בלשונות אירופה, ובהן אנגלית וצרפתית (שם, עמ' 48). הוא נוקט עמדה ביקורתית כלפי התופעה ומייחס אותה ללשון העיתונות "בעלת היומרה הספרותית" (שם, עמ' 49). הסבריו של קדרי מזכירים טענה נפוצה לגבי העברית בת זמננו שלפיה תופעות דקדוקיות חדשות בעברית מקורן "בלשונות אירופה" (שורצולד, תש"ע, עמ' 97). לטענתי מוטב להצביע על שפות ספציפיות – אנגלית וצרפתית במקרה דגן – מאשר להתחמש בפוליסת ביטוח רחבה המאגדת את כל לשונות אירופה, שהרי הרוסית ושאר השפות הסלאביות דלות למדי בזמנים דקדוקיים, ואין בהן כמעט זמנים יחסיים (Comrie, 1985, p. 67). בגרמנית וביידיש, שתי מועמדות מועדות כמקור לשאילה (Rosén, 1977, pp. 34-35), לא קיימת הרמוניה בין זמנים (sequence of tenses).⁶¹ לשונות אירופה האחרות, מלבד אולי הספרדית, שייתכן וחלחלה אל העברית החדשה בראשית ימיה בתיווך הלידנו (שורצולד, תש"ע, עמ' 98; מור, תשע"ו, עמ' 502), אינן רלוונטיות לדיון הנוכחי משום שהשפעתן על העברית בימינו זניחה. אם כך, האם ייתכן שמקור הפוסטריור ההיסטורי באנגלית? תחילה עלינו לנפות מהדיון תבניות זמן לא רלוונטיות. קדרי (שם, עמ' 48) וקוטשר אצל (מוצ'ניק, תשס"ב, עמ' 68) רומזים שמקור השימוש ביפעל להבעת פוסטריור היסטורי הוא פוסטריור עבר באנגלית המודגם ב-(86) לעיל. קדרי מציע אפשרות נוספת, סבירה יותר לטענתו, ולפיה מקור התופעה בצרפתית (שם, עמ' 50 הערה 5). לטענתי פוסטריור עבר באנגלית מקביל לפוסטריור עבר בעברית ולא לפוסטריור ההיסטורי. התבנית המקבילה באנגלית לפוסטריור ההיסטורי היא כלהלן:

111. The king lavished his favor on the man who *was to kill* him (Reichenbach, 1947, p. 298)

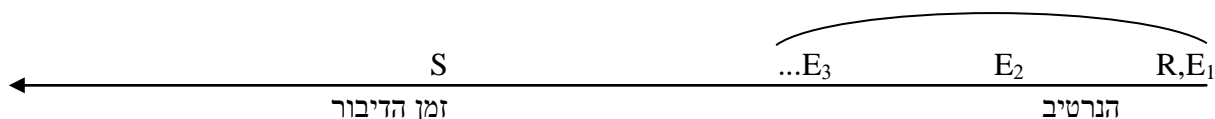
⁶¹ מוצ'ניק (תשס"ב, עמ' 68) מתרגמת את המונח sequence of tenses **רצף זמנים**. כפי שהראיתי ב-(4 לעיל) **רצף** מביע סידור כרונולוגי עוקב של אירועים מהמוקדם למאוחר, ואילו התופעה הדקדוקית sequence of tenses איננה מבטאת רצף אלא הרמוניה בין זמן הפסוקית העיקרית לזמני הפסוקיות המשועבדות. משום כך העדפתי תרגום שקוף יותר.

was to kill ב-(111) מביע את היחס הסמנטי R-E-S, שאותו כאמור הפוסטריור ההיסטורי מבטא בעברית. באנגלית ובעברית התבנית בשימוש בלשון הכתובה בלבד. בשתיהן השימוש בה נוסך נופך היסטורי (צבעוני, 2012, עמ' 44) ופטליסטי באירוע המתואר (להלן). אין לדעת אם הפוסטריור ההיסטורי אכן מבוסס על התבנית האנגלית לעיל, או בכלל על שאילה משפה אחרת, אך ב-(111) מודגמת התבנית הרלוונטיות לדיון במקורות הפוסטריור ההיסטורי בעברית.

מוצ'ניק מציעה הסבר חלופי. לטענתה הפוסטריור ההיסטורי הוא פרי התפתחות פנים-לשונית של העברית בת זמננו. היא נסמכת בין היתר על נטייתו של חיים באר למעט בשימוש ביסודות מלשונות אירופה מחד גיסא ועל ההשפעה הרבה של המקורות העבריים על כתיבתו מאידך גיסא. עוד היא טוענת כי אחת הסיבות לשימוש בתבנית בכתיבתו של באר היא "החשיבות האישית שמייחס הכותב לגורם הזמן" (שם, עמ' 73). דעתי כדעתה. הפוסטריור ההיסטורי הוא כנראה תוצאה של התפתחות פנים-לשונית בעברית. בעשורים האחרונים השימוש בו גובר, כפי שניתן להיווכח מהדוגמאות לעיל וכן מהביקורת שקדרי מותח על עצם השימוש בתבנית. אציע הסבר נוסף למקורות הפוסטריור ההיסטורי. העברית הדבורה ככל הנראה מביעה אירועים היסטוריים בתבנית דקדוקית ייעודית שצורתה פעל בלוויית תיאור זמן מפורש, כפי שהראיתי ב-(1.5.1.1) לעיל. להערכתי הפוסטריור ההיסטורי הוא המקבילה הספרותית לאותה תבנית. בדומה להבעת העבר ההיסטורי באמצעות פעל, הפוסטריור ההיסטורי מצריך אדוורב זמן מפורש, זאת בניגוד לשאר הזמנים היחסיים בעברית. נראה כי שתי התבניות מונעות מהרצון של דוברי העברית לציין אירועים היסטוריים באמצעות תבנית דקדוקית ייעודית. הצורך התקשורתי הזה ממומש בשתי תבניות בתפוצה משלימה, על פי המשלב. תופעה דומה של תבניות בתפוצה משלימה בין משלבים תודגם גם בפרק 5.

1.6.8 הווה נרטיבי

הווה לעבר והווה לעתיד הוצגו ב-(1.6.2.2) וב-(1.6.4) לעיל. בניגוד להווה לעבר, המצוי בעיקר בפסוקיות משועבדות, **ההווה הנרטיבי** מופיע ברגיל במשפט הפשוט.⁶² צורתו בינוני בלוויית נושא דקדוקי ממומש. ההווה הנרטיבי מופיע בדרך כלל בצרור פעלים המבטא **רצף אירועים** בעבר מוחלט (מוצ'ניק, תשמ"ו, עמ' 31). בהצרנת רייכנבך ההווה הנרטיבי מיוצג כך:

להלן דוגמאות הווה נרטיבי. עוגני הזמן מהווים נקודות ייחוס. הם מצוינים בקו תחתון וידונו ב-(1.6.8.5):

⁶² ההווה הנרטיבי מוכר גם בשם **הווה היסטורי** בספרות המחקרית (מוצ'ניק, תשמ"ו, עמ' 31; דורון, תשס"ז, עמ' 256; בורוכובסקי בר-אבא, תש"ע, עמ' 102). במחקר הנוכחי התואר **היסטורי** מיוחס לאירוע משמעותי לקהילה. מנגד דוגמאות השימוש בהווה הנרטיבי בעברית הדבורה מפרטות חוויות אישיות, יומיומיות, של הדוברת. לפיכך אצמד למונח **הווה נרטיבי**.

112. יש גשר, שעובר מהרכב לכיוון האצטדיון [...] אז אנחנו עמדנו על הגשר, אנחנו... פתאום אני רואה את כולם ככה מתקהלים (משלר, אלימות, 4-9)

113. אביבה: יום אח--ד, ..בבוקר,

..אני נוסעת באוטובוס,

..פתאום אני רואה את הרכב של החבלה?,

אלה...מהמ.

אביבה:]--ב,

...א--מ,

...מול ארומה שמה,

יש תחנת אוטובוס.

שמה...]

אלה:]--ה.

{pp}

אביבה:]--עומד,

...צלצלתי לו, מה--ר,

...כאילו ש--י, יעצור לי. (משלר, כיף בצבא, 136-152)

114. ישבתי אז עם עם א--ה, תמי סלש תמרה?

ואני יושב איתה, ואני מספר לה, היא אמרה משהו

[...] ואנחנו יושבים שם, במשך חצי שעה, אני מספר לה כאילו--

היא אומרת לי: אבל רגע, אני יודעת שיש לך [שישך] הורים וזה,

אז אני אומר לה: כן, זה הורים מאמצ--ים!

[...] אחרי זה, היא כמעט תפסה אותי על זה (משלר, הורים מאמצים, 21-50)

המונולוג להלן כולל צורות הווה נרטיבי בלבד:

115. אני מתאמן בחדר כושר אתמול בערב

מתאמן מתאמן מתאמן

נכנס להחזיר את החבל ללוקר

פתאום רואה שני גברים מתחבקים ומחייכים (סטטוס בפייסבוק של פלאו ספורט, 31.12.2015)

אסקור כעת את המאפיינים המבניים והדקדוקיים של ההווה הנרטיבי המשתקפים בדוגמאות לעיל.

1.6.8.1 פליאה

הזמנים היחסיים הקלאסיים שהוצגו ב-(1.6) לעיל מתארים על פי רוב אירוע בודד. לעומתם ההווה הנרטיבי מציג סיפור מלא הכולל אקספוזיציה, אמצע וסיום מפתיע. ב-(114) הדובר מפתיע את הנמענת בחשיפת עובדה שלא הייתה ידועה לה: הוא כביכול בן מאומץ. ב-(115) העלילה מגיעה לשיאה בשורה החותמת: המקום הכי פחות צפוי, מקדש הגבריות המיוזעת ונוטפת הטסטוסטרון, מתגלה כקן אהבים לשני גברים. ב-(112), ב-(113) וב-(115) לבנת ויציב (תשע"ג, עמ' 466) טוענות ש**פתאום** מזמין את הנמען לחלוק עם הדוברת את החוויה האישית שלה, אך בה בעת מכין את הנמען למידע מפתיע או לתפנית בעלילה. אוסיף על דבריהן ש**פתאום** הוא גם **ציינן מודליות של פליאה** (mirativity) בעברית. פליאה היא קטגוריה מודלית נפרדת ממודליות אפיסטמית, אשר מקודדת הפתעה או חוסר מוכנות תודעתית של הדוברת (unpreparedness of the speaker's mind) לנוכח מידע חדש, בין שמקור המידע מכלי ראשון בין שמכלי שני (Delancey, 1997, p. 33).⁶³ אשוב לנושא גם ב-(1.6.8.5) להלן.

1.6.8.2 רקע מול חזית ופענוח המסר

דורון (תשס"ז, עמ' 256) טוענת כי נהוג להשתמש בהווה הנרטיבי "כרקע לסיפור נוסף". אם הכוונה היא להבחנה בין חזית לרקע, מהדוגמאות ניכר בבירור כי ההווה הנרטיבי דווקא משמש להצגת העלילה העיקרית, ולא בכדי. בורוכובסקי בר-אבא (תש"ע, עמ' 102) גורסת שהשימוש בהווה הנרטיבי "מחיה" את תיאור ההתרחשות ומחזק את מעורבות המשתתפים בשיחה. לבנת ויציב (תשע"ג, עמ' 466) מציינות שהדוברת משתמשת בהווה הנרטיבי כדי לעורר עניין וכדי להעניק ממד דרמטי לעלילה.⁶⁴ זיו (2006, עמ' 146–147) מתייחסת לשימוש בהווה נרטיבי כאל חלק ממכלול אמצעים שהדוברת נוקטת לצורך ה"דרמטיזציה של המובאה", כלומר בהביאה ציטוט ישיר. ציטוטים הם מקרה פרטי – וככל הנראה סוגה עצמאית – של שימושי ההווה הנרטיבי. ייתכן שכוונתה של דורון לכך שההווה הנרטיבי לא יופיע בהיגד בודד, אלא ישתלב תמיד בתוך שיח עלילתי שלם. הטענה כמובן עולה בקנה אחד הן עם שמו של ההווה הנרטיבי והן עם הדוגמאות לעיל ולהלן. עם זאת הטענה הזו תקפה למעשה לגבי כל מבע בשיח טבעי. מעטים הם המקרים שבהם השיח מסתכם במשפט בודד וממצה. דורון מוסיפה: "כאשר אין מופיעים תיאורי זמן מפורשים, או שיח קודם מתאים, לא מתקבלת משמעות של ההווה היסטורי, אלא רק של הווה פשוט" (שם, ההדגשה שלי). היא מדגימה:

116. אני מטייל ברחוב (שם, דוג' 19)

⁶³ בספרות המחקרית מוטיב ההפתעה מקושר לתופעות דקדוקיות שונות. באנגלית למשל אחד משימושי Present Perfect הוא הצגת מידע חדש ומפתיע, תופעה שאותה בייבי (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 59) מכנה "hot news" value of the English Present Perfect כבדוגמה הקנונית! Nixon has resigned! באופן דומה ברוסית אחד משימושי הפרפקטיב הוא הבעת פליאה, לעתים בלויית ציין פליאה מפורש: **פתאום, לפתע** וכדומה (Janda L. A., 2004, p. 481).
⁶⁴ קיפרסקי (Kiparsky, 1968, p. 30) מכנה את ההווה הנרטיבי ("הווה ההיסטורי" בלשונו) בשפות הודו-אירופיות עתיקות גם בשם "הווה דרמטי" ("dramatic present tense").

ב-(116) זמן הווה הוא ללא ספק פירוש מועדף, אך לטענתי אין זה הפירוש הבלעדי. די בכך שבזמן הפקת המבע הדובר איננו מטייל ברחוב – ועל הנמען להיות מודע לכך – כדי שפירוש של הווה נרטיבי יהא קביל. אוכיח את טענתי באמצעות דוגמה טבעית הלקוחה משיחה בין שתי אחיות, מיה ודלית, בחנות החיות של דלית:

117. דלית: נו--?

מיה: בקיצר אז אָ...נועם מקבל, את הלזניה שלו--,

...ואנחנו מסתכלים, היא נראית, ..כאילו אָךְ

מישהו אכל אותה?, והחזירו אותה למטבח.

דלית: (שאיפת פליאה)

מיה: ...כאילו זניש {רוסית: 'את יודעת'}

דלית: לזניית בשר?

מיה: /???/ לְ

לא אָ--ה, עם ירקות.

דלית: /.../אָה/.

[...]

מיה: זה היה, מין... שלישי ריבו--ע, (משלר, לזניה, 1–24)

סביר להניח שעוד לפני השיחה המצוטטת לעיל מיה הזכירה שהיא ובן זוגה ביקרו מתישהו במסעדה.⁶⁵ לפיכך התנאי של דורון בדבר "שיח קודם מתאים" מתקיים כאן. עם זאת לטענתי גם קוראים שלא היו עדי שמיעה לשיחת ההכנה המשוערת מסוגלים לפענח את זמני האירועים בדיאלוג המובא לעיל כהווה נרטיבי. הפענוח מתבסס בין השאר על עובדות רלוונטיות כאי הימצאותה של מיה במסעדה בזמן הסיפור ואי הימצאותו של נועם בחנות באותה עת. רק לקראת סוף הדיאלוג מיה עוברת לצורת פעל הליטרלית היה, אך כאמור גם בלעדיה הקוראים יסיקו שזהו הווה נרטיבי. אעיר כי הפעלים אכל והחזירו אינם מעגנים את העלילה בעבר משום שהם אינם בו-זמניים לנרטיב אלא קודמים לו. כלומר אלו צורות המבטאות עבר לעבר.

1.6.8.3 חילופי פעל ופועל

מאפיין נוסף של הווה הנרטיבי הוא חילוף תכוף בין פעל לפועל בהבעת רצף בעבר מוחלט. ב-(114) מתוארים שלושה אירועים ברצף. שני הראשונים: אני נוסעת, אני רואה הם הווה נרטיבי. האירוע השלישי ברצף צורתו פעל ליטרלי: צלצלתי לו. ניתן להסביר את החילוף בקטיעת הנרטיב לצורך הוספת חומר בלתי רציף הכולל יסודות של אוריינטציה, מידע רקע והערכה (לבנת ויציב, תשע"ג, עמ' 461). עם זאת נקודת חידוש הנרטיב הקטוע מצויה עוד קודם בעומד, המתייחס לרכב החבלה שנזכר באירוע השני. מכאן אנו למדים שסדר שיבוץ הפעלים בנרטיב איקוני, אך צורתם

⁶⁵ זוהי השערת בלבד. תעתיק השיחה בקורפוס מובא מתחילתו.

משתנה חליפות בין פעל לפועל. בורוכובסקי בר-אבא (תש"ע, עמ' 101) מראה כי החילוף בין דרכי ההבעה בשיח הטבעי הספונטני, ובכלל זה חילופי פעל ופועל בנרטיב, "נראה שרירותי ומודגשת האפשרות להחליף בין האלטרנטיבות בכל מקרה ומקרה". אכן החלפת כל צורת פעל בפועל ולהפך מפיקה תוצאה קבילה בהחלט כפי שניתן להיווכח מהדוגמה המשוכתבת להלן. חומר בלתי רציף הושמט מהדוגמה לצורך בהירות. השכתובים מסומנים בהדגשה ובקו תחתון:

118. אביבה: יום אח--7, ..בבוקר,

.. נסעתי באוטובוס,

..פתאום ראיתי את הרכב של החבלה?,

[...]

...אני מצלצלת לו, מה--ר,

...כאילו ש-- יעצור לי

1.6.8.4 מבנה המסר

אציג להלן את עיקרי הטענות משדה ניתוח השיח ואתרום את תובנותיי בנושא. לדעת מספר חוקרים השימוש בהווה הנרטיבי כרוך במבנה המסר. הסברים אלו אמנם הוצגו בניתוח של שפות אחרות דוגמת האנגלית והצרפתית, אך נראה כי כוחם יפה במידה מסוימת גם לעברית הדבורה. לטענת צ'ייף (Chafe, 1994, p. 209) המעבר לצורת הווה נרטיבי באנגלית מתרחש בשיא של הסיפור ובבניית השיא. אכן ב-(114) הדובר עובר לצורת עבר ליטרלית בתיאור אירוע מאוחר לנקודת השיא: **אחרי זה, היא כמעט תפסה אותי**. וולפסון (Wolfson, 1982) טוענת שמטרת החילופים בין צורות עבר והווה נרטיבי באנגלית היא ארגון הנרטיב באפיזודות. לבנת ויצבי (תשע"ג, עמ' 465) מציגות טענה דומה לגבי העברית הדבורה, ולפיה החילוף בין פעל להווה נרטיבי מסמן את המעבר בין סיטואציה סיפורית כללית לבין אפיזודה ספציפית. כמו כן הן מדגימות (שם, עמ' 466) כי פתיחתה של אפיזודה מסומנת בציון שיח דוגמת **קיצר ופתאום**, בעוד האפיזודה עצמה מסופרת בהווה נרטיבי. מהדוגמאות לעיל ניכרת מגמה כזו, אך קיימות גם הפרות לכאורה. אציג דוגמאות לכך וכן דוגמאות נגד. בהתאם לניבויי התאוריה, **תפסה** ב-(114) מופיע לאחר הביטוי המרצף **אחרי זה** המציון מעבר לאפיזודה אחרת. כמו כן ב-(115) אין חילופים בין פועל לפעל משום שהדוגמה מבטאת אפיזודה אחת. אך ב-(114) מודגמת הפרה. **היא אמרה משהו** קוטע צרור צורות הווה נרטיבי בתוך אותה אפיזודה. מיד לאחר מכן הדובר חוזר לשימוש בהווה נרטיבי. כלומר נראה כי קיימת נטייה שיחית לארגן את הנרטיב באפיזודות באמצעות חילופי פעל והווה נרטיבי, אך אין מדובר בכלל קבוע ומוחלט.

נראה כי הסברים מבוססי מבנה המסר גולשים לעתים להנמקה מעגלית: הצורה הדקדוקית לכאורה מוכתבת על ידי מבנה המסר, אך חריגה לא מוסברת בצורה הדקדוקית מוסברת אד-הוק כשינוי כלשהו במבנה המסר. נותר לתהות, האם אותו שינוי במבנה המסר היה מזוהה גם בלא תלות בחילוף הצורה הדקדוקית? נושא מרתק זה ראוי לדיון נרחב מזה שאוכל לספק לו במחקר הנוכחי. ההסבר שמציעה בורוכובסקי בר-אבא משכנע יותר בעיניי: החילוף לא אחת

שרירותי, ולראיה ניתן להחליף את צורות פעל הללו בבינוני נרטיבי מבלי לגרוע כהוא זה מהתוכן המובע או מההשתמעויות הנלוות. לטענתי זהו אחד מאמצעי הגיוון שהדוברת נוקטת במסגרת של התניות דקדוקיות מסוימות (להלן), אך נתון בידה מרחב תמרון לבחירה חופשית בין צורות פעל ופועל. עוד אוסיף כי אם נבחן תופעות רבות אחרות בשיח הדבור ובכלל זה היסוסים, הארכה פונטית, התחלות נפל (false starts) ועוד נגלה גם בהן מידה לא מבוטלת של אקראיות.

1.6.8.5 התניות דקדוקיות

בכל הדוגמאות לעיל קודם לשימוש הראשון בהווה הנרטיבי **עוגן זמן** שמציב את העלילה בעבר מוחלט. ב-(112) **עמדנו** מכין את הקרקע לעלילה המתרגשת ובה מיד לאחר מכן ותחילתה מסומנת ב**פתאום**. ב-(114) **ישבתי אז** מציב את הסצנה ברגע מסוים בעבר מוחלט. בדוגמאות אחרות עוגן הזמן הוא תיאור זמן מפורש: **יום אחד בבוקר**⁶⁶ ב-(113) ו**אתמול בערב** ב-(115). זהו ביסוס לטענה של דורון (תשס"ז, עמ' 256) כי תיאורי זמן הכרחיים לפענוח ההווה הנרטיבי, אך לנוכח קיומן של דוגמאות נגד כ-(117) לעיל, אציע גרסה מוחלשת של ההכללה. עוגן הזמן אמנם איננו מוצרך, אך הוא רצוי ובמקרים רבים אף מצוי, שכן הוא מאפשר לנמען לפענח את רצף האירועים בסדרם העלילתי הנכון על אף החילופים התכופים בין פעל לפועל ועל אף קטיעות אפשריות לצורך הוספת חומר בלתי רציף. עוגן הזמן מנפה משמעויות לא רלוונטיות ובכך מרחיב את מגוון אמצעי ההמחשה וההמחזה (זיו, 2006) שעומדים לרשות הדוברת. זוהי חלק מתופעה רחבה יותר שתדון בפרקים הבאים: דוברי העברית מסיקים את זמן האירוע גם כאשר הפועל איננו ליטרלי ואף איננו מלווה בעוגן זמן.

רוזן (Rosén, 1977, p. 195) מציין בהערה כי ייתכן שההווה הנרטיבי מוגבל לגוף ראשון בלבד. השערה זו

הופרכה זה מכבר על ידי מוצ'ניק (תשמ"ו, עמ' 31), ועל כך מעידות אף הדוגמאות לעיל.

תופעה נוספת שראויה למחקר נוסף היא קיומן של סינגטמות נרטיביות. **פתאום** הוא כאמור ציין פתע, אך בארבע דוגמאות לעיל הוא סמוך לפועל **רואה**. לפיכך ייתכן ש**פתאום (אני) רואה** הוא צירוף כבול, או לקראת קיבועו כצירוף כבול. מעניין לבחון אילו פעלי חישה נוספים נוטים להופיע סמוך ל**פתאום** ומה צורת נטייתם.

1.6.8.6 חזרה איקונית

ב-(115) הדובר חוזר שלוש פעמים רצופות על הפועל **מתאמן**. אין זו תופעה ייחודית להווה הנרטיבי, אך יש לתת את הדעת על משמעות החזרה. לטענתי היא מבטאת באופן איקוני **סיטואציה דורטיבית**, כלומר אימון ממושך וענייני, נטול הסחות דעת או אירועים בלתי צפויים – עד שאירוע מפתיע אכן מתרחש. הגם שמבחינה דקדוקית החזרה מביעה אספקטואליות, היא משמשת אמצעי ליצירת מתח הולך וגובר אצל הנמען. אלו שניים שהם אחד, שכן דורטיביות היא

⁶⁶ **יום אחד בבוקר** הוא ביטוי דאיקטי לא מוחלט (1.4.5). לפיכך בהקשר אחר ניתן לכאורה לפרשו כציון זמן בעתיד מוחלט. עם זאת שילובו עם צורת הבינוני תקף רק להבעת עבר מוחלט. הפירוש של הווה מוחלט נפסל משום ש**יום אחד בבוקר** עשוי להתייחס לכל יום מלבד היום הנוכחי, ואילו בהתייחסות ליום לא מוגדר בעתיד נדרשת צורת יפעל או תבנית עתיד כלשהי: עומד לפעול, הולך לפעול, עתיד לפעול וכדומה.

אימפרפקטיביות, אשר משמשת להצגת אירועים ברקע, בעוד הפרפקטיב משמש בדרך כלל להצגת אירועים בחזית (Sasse, 2002, p. 228). חזרה דומה מודגמת גם אצל לבנת ויצ'יב (תשע"ג, עמ' 466 דוג' 4):⁶⁷

119. ואני חיכיתי למוצאי שבת כמו שמדבר מחכה למים

והגיע מוצ"ש

ואלעד לא מתקשר

לא מתקשר

לא מתקשר

ואחרי כמה זמן באמת הוא התקשר

ואמר ש- העניינים מתחילים להתחמם

בלי לגרוע מההסברים שהצעתי לעיל, החזרה בדוגמאות (118) ו-(119) מופיעה לפני התפנית המפתיעה בעלילה. ייתכן אפוא שבאמצעות החזרה הדוברת מְחַזֶּקֶת גם את הפליאה שאחזה בה לנוכח הגילוי.

1.7 סיכום ומסקנות

מהדוגמאות שהוצגו בפרק ומניתוחן עולים ארבעה ממצאים עיקריים לגבי מערכת זמני הפועל בעברית בת זמננו: הרחבת שימושי הבינוני להבעת עבר ועתיד, אי תלות בצורת הפועל לשם פענוח זמן האירוע, הצרכתם של הזמנים היחסיים ומספרם הגבוה.

"החלוקה הטבעית" לעבר, הווה ועתיד מוחלטים תואמת במידה מסוימת את צורני הנטייה פעל, פועל ויפעל בעברית בת זמננו. עם זאת ניתן להצביע על הרחבת שימושי הבינוני להבעת עבר (הווה נרטיבי, נדון ב-1.6.8 לעיל) ועתיד (תבניות עתידאיות, נדונות ב-1.5.4 לעיל). לטענתי אין הדבר מפתיע. ההפך מכך. הציפייה שזמן הווה ימוקם תמיד בנקודת האפס הדאיקטית ללא כל סטייה ימינה או שמאלה איננה סבירה. הדבר משול לנסיעה במסלול ישר ללא עקיפות או פניות בדרך. צורכי התקשורת האנושית וביניהם הרצון לעניין את הנמענים באמצעות דרמטיזציה והמחזה, כמן גם הצורך לבטא ודאות גבוהה בעתיד מובילים ל"מתיחת" מרחב ההווה הצר כתער אל מרחבי העבר והעתיד. התופעה מתועדת בשפות רבות אחרות. באנגלית צורות ההווה משמשות בנוסף להבעת הווה מוחלט גם בהווה הנרטיבי ובתבניות עתידאיות.

הממצאים מערערים הנחה רווחת נוספת שצורת הנטייה מקודדת באופן בלעדי את זמן האירוע. הדוגמאות מעידות שפענוח זמן האירוע מתבסס לא אחת על היסקים ורמזים הדוחקים את הפירוש הליטרלי של צורת הנטייה. למשל ההווה הנרטיבי בעברית מתפרש ללא קושי כרצף אירועים בעבר גם ללא תיאור זמן מפורש (דוגמה 117 לעיל).

⁶⁷ אישוש נוסף לטענתי כי החזרה מבטאת דורטיביות מופיע בהמשך בביטוי **ואחרי כמה זמן**.

באופן דומה, הבינוני העתידי ברוב המקרים מופיע בלויית תיאור זמן מוחלט בעתיד, אך גם בלעדיו ניתן להסיק שהאירוע חל בעתיד מוחלט (דורון, תשס"ז, עמ' 256).

תבניות הזמנים היחסיים בעברית הם הממצא המפתיע ביותר. הם מוצגים בטבלה 2 להלן. כפי שהודגם בין היתר ב-(1.6.4.1) לעיל הם תורמים לתנאי האמת של המבע. מספרם הרב, שמונה, עומד בסתירה להנחה הרווחת כי דלות צורני הנטייה איננה מאפשרת קיום זמנים יחסיים. תופעות אלו, אשר מאתגרות את המודל הסטנדרטי, מהוות לטענתי הקשר מגשר בין צורות הפועל הליטרליות לבין תבניות אספקט ומודוס המבוססות על צורות פועל לא ליטרליות. תבניות אלו יידונו בפרקים הבאים.

טבלה 2: הזמנים היחסיים בעברית בת זמנו

שם הזמן היחסי	יחס בין זמנים	הצרנה	מבנה	זמן מוחלט	דוגמה	נדון ב-
אנטריוור עבר	עבר לעבר	E-R-S	פעל, פעל	עבר	דיווח שהרס	1.6.2.1
פוסטריוור עבר	עתיד לעבר	R-E	פעל, יפעל	כול-זמני	דיווח שיהרוס	1.6.3
הווה יחסי	הווה לעבר	E,R-S	פעל, פועל	עבר	דיווח שהורס	1.6.2.2
הווה נרטיבי	הווה לעבר	E,R-S	פעל	עבר	הורס אמש	1.6.8
אנטריוור עתיד	עבר לעתיד	E-R	יפעל, פעל	כל-זמני	ידווח שהרס	1.6.4.1
פוסטריוור עתיד	עתיד לעתיד	S-R-E	יפעל, יפעל	עתיד	ידווח שיהרוס	1.6.5
הווה יחסי	הווה לעתיד	S-R,E	יפעל, פועל	עתיד	ידווח שהורס	1.6.4
פוסטריוור היסטורי	עתיד לעבר	R-E-S	יפעל+אדוורב	עבר	לימים יהרוס	1.6.7

מבין שלוש הקטגוריות TMA, האספקט הדקדוקי הוא הגילוי המאוחר ביותר, מראשית המאה ה-17. פילולוגים שחקרו כתבי יד בסלאבית כנסייתית עתיקה (Old Church Slavonic) הבחינו בתופעה שעד אז לא זכתה להגדרה דקדוקית: רכיבים אדוורביאליים (preverbs) החוברים לגזע הפועל משנים את משמעותו באופן המזכיר את השימוש בתחיליות הלטיניות sub-, con-, re- בגזירת פעלים מגזע משותף לדוגמה: subvert, convert, revert (Binnick, 1991, p. 138). עם זאת התברר כי המשמעות הנגזרת בסלאבית כנסייתית עתיקה איננה מודלית ואף איננה טמפורלית. אותם פילולוגים קבעו אפוא שמדובר בקטגוריה בפני עצמה, נפרדת מהמודוסים ומהזמנים הדקדוקיים בסלאבית כנסייתית עתיקה. לימים הקטגוריה תיקרא *vid* ('פרספקטיבה' ברוסית). **אספקט** הוא תרגום רומאני ל-*vid* (Sasse, 2002, p. 208 fn 8).

בפרק אציג תחילה את שתי האסכולות העיקריות לאספקטולוגיה, הלא היא חקר האספקט: האירופית והאנגלו-אמריקנית. אבחין בין אספקט לאספקטואליות, אגדיר את מושגי היסוד וביניהם אספקט, פרפקטיב ואימפרפקטיב, אבחן את האספקטים הרווחים בשפות אספקטואליות ובכלל זה האספקט הפרוגרסיבי, האספקט הפאזי והבעת החזרת וההרגלי. אסקור תאוריות אקזיונזארט (אספקט לקסיקלי) וביניהן "דפוסי הזמן" (time schemata) של ונדלר (Vendler, 1957) ואתיחס לטענה שגזירת פעלים בעברית מביעה אספקט. בפרק יוצגו תבניות אספקט שונות בעברית.

2.1 האתגרים בחקר האספקט

הדיון באספקט הוא המאתגר ביותר מבין שלוש הקטגוריות TMA. בין הסיבות לכך ניתן למנות את המינוח הלא אחיד ואת רמות ההפשטה הנעות בין שני קצוות בהתאם לאסכולות השונות: הפשטה קונצפטואלית מרבית מצד אחד ומנגד התמקדות בציינים מורפולוגיים קונקרטיים. חוסר האחידות במינוח מתבטא הן בשימוש במונחים שונים לאותה תופעה לשונית והן בשימוש במונח זהה להבעת מושגים תאורטיים שונים (Jespersen, 1924, p. 286).⁶⁸ כדי להמחיש את האתגרים הניצבים בפני "בלשנים מן המניין" (The Ordinary Working Linguist) בסבך המושגים והגישות לחקר האספקט (Sasse, 2002, p. 200) ניתן להזכיר את הבלבול בין הפרפקט לפרפקטיב – תופעה שכיחה בספרות המחקרית (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 55) ובחקר העברית בפרט – ואת המחלוקת עתיקת היום על סיווג נטיית הפועל בשפות שמיות כאספקט או כזמן דקדוקי (Sasse, 2002, p. 210). השימוש במינוח בלתי עקבי אמנם איננו ייחודי לאספקטולוגיה, אך בקרב חוקרים רבים רווחת התחושה ש"קשה להעלות על הדעת שדה מחקר בלשוני אחר הנגוע באי-בהירות טרמינולוגית ועיונית כה רבה" (op. cit., p. 199).⁶⁹ אם לא די בכך תאוריות השואפות להכללה מרבית נוטות להרחיב את תחולת האספקט מן המורפולוגיה אל הלקסיקון ואף אל ניתוח השיח. התוצאה היא

⁶⁸ "[N]owadays it would be possible, had one time and inclination, to give a very long list of terms, many of them with two or three or even more definitions, some of which are not at all easy to understand".

⁶⁹ "[T]here is hardly another field in linguistics so much plagued by terminological and notional confusion".

אספקט אוניברסלי לכאורה, אשר איננו משקף בהכרח את האינטואיציות של דוברי השפה ואת מגוון המשמעויות שהאספקט הדקדוקי מביע בשפה טבעית, כפי שאראה להלן בביקורת על ונדלר (2.5 להלן).

2.2 אספקט נקודת מבט: חזית לעומת רקע

ההיסטוריה המרתקת של האספקטולוגיה ראויה לדיון נרחב משאוכל לספק בפרק זה. לפיכך אציג בקצרה את שתי הגישות העיקריות, זו של האסכולה האירופית (continental) ומנגד גישת האסכולה האנגלו-אמריקנית. זאסה (Sasse, 2002) סוקר את הגישות השונות לחקר האספקט במהלך שתי המאות האחרונות. האסכולה האירופית רואה באספקט בראש ובראשונה קטגוריה מורפולוגית שמציינת הבחנה דקדוקית בינארית בין **סיטואציה פרפקטיבית**, כלומר גמורה, חד-פעמית, נקודתית, תחומה בזמן (temporally bounded), לבין **סיטואציה אימפרפקטיבית**, כלומר דורטיבית, בלתי תחומה בזמן ולעתים חזרתית (iterative) או הרגלית (habitual).⁷⁰ **סיטואציה**, המוכרת גם בשם **מאורע** (eventuality), היא מונח-על המבטא אירוע או מצב (להלן). התחימה בזמן מציינת את קצות האירוע. היא עשויה לציין את נקודת ההתחלה של האירוע (inception point), את נקודת הסיום שלו (endpoint) או את שתיהן יחדיו (Depraetere, 1995, p. 3). התחימה היא מקור פורה לאי-הבנות ובלבול שמצאו את דרכם אף לחקר העברית. הפרפקטיב כמושג תאורטי מבטא אירוע שיש לו נקודת סיום, אך אין בכך התחייבות לביצוע יסודי ועד תום (completive) של הפעולה, אלא רק על אי-הימשכותה מעבר לנקודת זמן מוגדרת. קומרי (Comrie, 1976, p. 18) מבחין לפיכך בין complete action ל-completed action, אך טיפולוגים הציגו לאחר מכן את המונח **קומפלטיוב** כדי להפריד בבירור בין שתי המשמעויות.⁷¹ הקומפלטיוב יידון בהמשך הפרק, ויוצג בהרחבה בפרק 3.

הפרפקטיב לא אחת מבטא סיטואציה **טלית** (telic). לסיטואציה טלית פוטנציאל לנקודת סיום טבעית, אשר ממנה לא ניתן להמשיך בפעולה. לסיטואציה **אטלית** (atelic) אין נקודת סיום טבעית. קריאת ספר מתחילתו ועד סופו היא פעולה טלית. לאחר קריאת העמוד האחרון הפעולה מגיעה לסיומה. לעומתה שחיה היא פעולה אטלית, שכן אין לה פוטנציאל סיום טבעי או נקודת השלמה שממנה לא ניתן להמשיך בה. הבחנה רווחת נוספת (Sasse, 2002, p. 228) רואה בפרפקטיב ציין של התרחשות **בחזית השיח** (foreground), ואילו האימפרפקטיב מבטא פעולות ברקע. בדוגמה להלן מתוארות שתי התרחשויות: **הכלה עלתה לרחבה** בשעה שאר המוזמנים לחתונה יושבים לאכול. **עלתה** היא אירוע בחזית ו**אכלו** מבטא פעולה המתרחשת ברקע:

1. הכלה **עלתה** לרחבה [...] בזמן שאכלו (משלר, הכלה והגרוק, 3–11)

בעברית פסוקית הזמן הפותחת בצירוף **בזמן ש** משמשת בין היתר לתיאור התרחשות ברקע. מכיוון שגטיית הפועל בעברית איננה מציינת הבחנה אספקטואלית בין חזית לרקע, שתי הפעולות, **עלתה ואכלו**, מובעות באמצעות פעל. על

⁷⁰ הגדרת הפרפקטיב והאימפרפקטיב הן כר פורה למחלוקת בין החוקרים. ההגדרות השונות יוצגו להלן ב-(2.4).
⁷¹ אם לא די בכך, הפרפקטיב בשפות סלאביות מביע בין שאר משמעויותיו פירוש קומפלטיובי במקרים מסוימים. במקרים כאלה אציין באופן מפורש שהמשמעות קומפלטיובית מלבד היותה פרפקטיבית גרידא.

חשיבות התופעה אעמוד בהמשך. בשפות שבהן קיים אספקט דקדוקי הפעלים **עלתה ואכלו** יסומנו בציני אספקט שונים כדי לבטא ניגוד בין חזית לרקע. באנגלית לדוגמה העבר הפרוגרסיבי (Past Progressive) מביע פעולה המתרחשת ברקע של התרחשות אחרת:

2. The bride *went* up to the dance floor while everyone *was eating*

אספקט נקודת מבט (Viewpoint aspect) מביע הבחנה בינארית כלעיל בין הפרפקטיב לאימפרפטיב ובכך יוצר הבחנה בין חזית לרקע. ההחלטה איזו התרחשות תוצג בחזית ואיזו תשמש רקע תלויה בנקודת מבטה של הדוברת (Comrie, 1976, p. 4). לפיכך עליית הכלה לרחבה עשויה לשמש רקע לפעולה אחרת שתוצג בחזית:

3. כשהכלה עלתה לרחבה, הצלם הפתיע אותה בהבזק מסנוור

כאמור האסכולה האנגלו-אמריקנית איננה תוחמת את הדיון באספקט למורפולוגיה הפועלית לבדה (Sasse, 2002, p. 212), אלא עוסקת במשמעות האספקטואלית של הנשוא כולו, ואף במשמעות הטענה השלמה. נראה כי המניע לכך טיפולוגי. בעוד האסכולה האירופית חוקרת בעיקר שפות עתירות מורפולוגיה נטייתית דוגמת יוונית קלאסית וצרפתית, האסכולה האנגלו-אמריקנית עוסקת בעיקר בשפות גרמאניות: אנגלית, גרמנית והולנדית. בשלושתן צייני האספקט הדקדוקי דלים או שאינם קיימים כלל (Sasse, 2002, p. 217). בקרב חוקרים מהאסכולה האנגלו-אמריקנית המונח **אספקט** איננו מבטא בהכרח אותן משמעויות שהאסכולה אירופית מייחסת לו, אלא הוא משמש מונח כללי לקטגוריה דקדוקית פועלית, בדומה ל-tense. בהכללה ניתן לומר כי האסכולה האנגלו-אמריקנית עוסקת באספקטואליות (aspectuality), כלומר בהבעת תכנים אספקטואליים באופן קומפוזיציונלי, ואילו האסכולה האירופית עוסקת באופן מסורתי באספקט מורפולוגי, המוכר גם בשם **אספקט דקדוקי**. ההבחנה בין אספקטואליות לאספקט דומה במידה רבה להבחנה ביו מודוס למודליות (Palmer, 2001).

2.3 הגדרות האספקט

אין זה מפתיע שלנוכח האי-הסכמות בין האסכולות השונות, למושג הבסיסי **אספקט** אין הגדרה המקובלת על כלל החוקרים והאסכולות. לפני הגדרת האספקט (להלן) אבהיר מה הוא מביע. מהדיון בפרק 1 עולה כי הזמן הדקדוקי ממקם אירוע על פני ציר הזמן ביחס לנקודה דאיקטית כלשהי. לעומתו האספקט איננו עוסק כלל במיקום האירוע על פני ציר הזמן, אלא הוא צופה אל תוך האירוע עצמו. ניתן לדמות את הזמן הדקדוקי לנקודת ציון המפנה למקום מסוים במרחב, ואילו האספקט משול לתצלום שמראה את הטופוגרפיה של המקום, גובהו מעל פני הים, סוג הקרקע וכדומה. מהתצלום בלבד לא ניתן לזהות את המקום, ואילו מנקודת הציון לבדה לא ניתן ללמוד דבר על הטופוגרפיה של המקום המצוין.

ההגדרה הרווחת בספרות המחקרית (Comrie, 1976, p. 20) רואה באספקטים "דרכים שונות לצפייה במרקם הטמפורלי הפנימי של הסיטואציה".⁷² הגם שזו ההגדרה המקובלת בימינו לאספקט הדקדוקי, היא לוקה במספר פגמים. אצביע על ארבעה:

- ההגדרה עמומה. מהות "המרקם הטמפורלי הפנימי" איננה נהירה למי שאיננו בקיא כבר בתאוריית אספקט, ומי שבקיא בתאוריה איננו נזקק להגדרה.
- התואר **טמפורלי** עשוי להתפרש באופן שגוי כהתייחסות לזמן האירוע, אף על פי שאספקט כאמור איננו מביע תכנים הנוגעים לזמן ההתרחשות. חוסר ההבחנה בין זמן דקדוקי לאספקט הוא אחד ממקורות הבלבול הרווחים בדיונים העוסקים באספקט, במיוחד בעברית, כפי שאראה בהמשך.
- באופן פרדוקסלי ההגדרה של קומרי יפה לאימפרפקטיב, אך היא פוסלת למעשה את הכללת הפרפקטיב בין האספקטים, שכן הפרפקטיב "צופה בסיטואציה מבחוץ, מבלי להבחין בהכרח במרקם הפנימי שלה"⁷³. (Comrie, 1976, p. 4).
- התייחסות בלעדית למרקם הטמפורלי הפנימי של הסיטואציה מצמצמת את תחולת האספקט לסוג מסוים של קטגוריות דקדוקיות, אך מוציאה מתחום הדיון קטגוריות דקדוקיות אחרות שנחשבות באופן מסורתי אספקטואליות. בייבי (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 54 fn 1) דוחה את ההגדרה המצמצמת של קומרי, בין השאר משום שהגדרתו מוציאה מתחום הדיון רלוונטיות בזמן ייחוס (current relevance)⁷⁴. אוסיף על דבריה שהגדרת קומרי מדירה משמעויות פרפקטיות נוספות: קומפלטיב, רזולטטיב ועוד (להלן).

2.3.1 מהות המרקם הטמפורלי הפנימי

מהו המרקם הטמפורלי הפנימי בהגדרת האספקט של קומרי? מקובל לראות בו התייחסות למאפיינים סמנטיים שונים של הסיטואציה ובכלל זה ההבחנה בין אירוע נקודתי לדורטיבי, בין סטטיביות לדינמיות, כלומר האם האירוע מחולל שינוי במצב העניינים בעולם או מבטא מצב קבוע ומתמשך, בין תחזימה בזמן לאי-תחזימה בזמן, בין אירוע בשליטת (controlled) המבצע לאירוע שאיננו נשלט, בין אירוע **בדיד** (discrete), כלומר חד-פעמי ושלם לאירוע המורכב מסדרה של אירועים הנתפסים כיחידת עשייה אחת (למשל: נעילת מספר דלתות בזו אחר זו, כמודגם ב-(14) להלן). הגדרה אחרת, שכיום רווחת פחות בספרות המחקרית, רואה באספקט "אופן ביצוע הפעולה".⁷⁵ הגדרה זו נרמזת גם במילה הגרמנית לאספקט: Aktionsart (מילולית: 'סוג הפעולה').⁷⁶ להגדרת האספקט כאופן ביצוע הפעולה עדיפות

⁷² "Aspects are different ways of viewing the internal temporal constituency of a situation".

⁷³ "The perfective looks at the situation from outside, without necessarily distinguishing any of the internal structure of the situation..."

⁷⁴ התרגום המילוי של current relevance הוא 'רלוונטיות בהווה', אך מכיוון שהפרפקט אורתוגונולי מבחינה טמפורלית, הרלוונטיות שהוא מביע משתנה בהתאמה עם זמן הייחוס. הנושא יידון ב-(3.4).

⁷⁵ בספרות המחקרית נוצר בידול תנייני בין אספקט לאקציונזארט (2.5 להלן).

⁷⁶ קומרי (1976, p. 6 fn 4) איננו מתרגם באופן מדויק את המילה הגרמנית Aktionsart. זהו הצמד המורכב משתי מילים: Aktion 'פעולה' (1) ו-Art 'סוג, טיפוס (1)'. המוספית s מציינת יחסת גניטיב של שם העצם Aktion (Buck, 1990, p. 15; Binnick, 1991, p. 145). לפיכך אקציונזארט בגרמנית הוא שם עצם ממין נקבה יחידה, ולא צורת ריבוי כפי שמשמע מהתרגום של קומרי 'kinds of action'. צורת הרבים, המשמשת גם באנגלית, היא Aktionsarten. עוד אעיר ששמות עצם בגרמנית בכל מין ומספר נכתבים תמיד באות ראשונה רישית,

מסוימת משום שהיא מאפשרת לכלול את הקומפליטיב (completive) ואת הרזולטטיב (resultative) בין האספקטים. קומפליטיב מציינן ביצוע יסודי ועד תום של הפעולה, ואילו הרזולטטיב מציינן מצב שהוא תוצאת השלמת הפעולה (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 18). שניהם יידונו בפרקים 3, 4 ו-5. שורצולד (1994, עמ' 109) משלבת בין הגדרתו של קומרי להגדרה המסורתית. לפי הגדרתה אספקט הוא "התייחסות אל טבע הפעולה מבחינת תחילתה, משכה, סיומה, חזרתה, הרגליותה, השלמתה או אי-השלמתה".

לאספקט הגדרה נוספת על דרך השלילה. כל סימון נטייה פועלי שאיננו נכלל בקטגוריות זמן דקדוקי או מודוס הוא אספקט (Comrie, 1976, p. 6 fn 3). הגדרה על דרך השלילה מאפשרת להרחיב את התאוריה בגמישות רבה, אך היא מקשה על קביעת מאפייני אספקט סמנטיים ברורים.

דומה לשורצולד, ההגדרה המוצעת בעבודה זו רואה באספקט קטגוריה דקדוקית המתייחסת לשלושה ממדים של הסיטואציה:

- **אופן הביצוע**, ובכלל זה ביצוע קומפליטיבי, עשייה בכוונה ומבחירה וכדומה.
- משכה, השלמתה או אי השלמתה. זהו המרקם הטמפורלי הפנימי של קומרי, המבחין בין סיטואציה פרפקטיבית לאימפרפקטיבית וכן בין אספקטים פאזיים שונים (2.8 להלן).
- פרפקטיבה, כלומר צפייה בפעולה או בתוצאותיה מנקודת מבט חיצונית, מאוחרת על פי רוב.

לפיכך הגדרת האספקט המוצעת בעבודה זו היא "התייחסות באמצעות ציין דקדוקי לאופן ביצוע הפעולה, משכה, השלמתה או אי השלמתה או לאופן שבו היא נצפית". להגדרה מרחיבה מסוג זה מספר יתרונות. בשפות רבות האספקט הדקדוקי איננו מתייחס אך ורק למבנה הטמפורלי הפנימי של הפעולה (Janda L. A., 2004, pp. 473-474). ברוסית הפרפקטיב עשוי לציין משמעות קומפליטיבית, עשייה בכוונה, רזולטטיב, כניסה לפעולה (inceptive aspect) ועוד. באופן דומה האימפרפקטיב ברוסית איננו מביע בהכרח פעולה בלתי שלמה. הוא עשוי להביע משמעות **עובדתית כללית** (general factual meaning), כלומר תיאור אירוע גמור, על פי רוב בזמן עבר, שהתוכן האספקטואלי שלו איננו מפורט (Alvestad & Lutz, 2016, p. 40).

2.3.2 הפרפקט כאספקט

בקרב החוקרים שנויה מחלוקת: האם הפרפקט הוא אספקט? דקלרק (Declerck, 2006, p. 38) טוען שמכיוון שהפרפקט איננו מתייחס למרקם הטמפורלי הפנימי של הסיטואציה, אין לראות בו אספקט. בניגוד אליו קומרי (Comrie, 1976, p. 52) רואה בפרפקט אספקט, אם כי "במובן שונה למדי מאספקטים אחרים". בעבודה זו הפרפקט מנותח כאספקט משום שהוא עונה על ההגדרה המרחיבה לעיל. מלבד זאת הפרפקט הוא אספקט על דרך השלילה, שכן הוא איננו זמן דקדוקי גרידא והוא אף איננו מודוס. הפרקים הבאים יידונו בפרפקט בעברית ובשפות אחרות בהרחבה.

אך באנגלית כללי האורתוגרפיה הגרמנית אינם מחייבים. לדקדקנות בפירוש המונח בגרמנית חשיבות תאורטית משום שהיא פותחת צוהר להגדרות חלופיות למונח **אספקט** ולאופן שבו הוא נתפס בראשית המחקר האספקטולוגי.

2.4 הסמנטיקה של הפרפקטיב והאימפרפקטיב

הדיון באספקט נקודת המבט הציג את מאפייני הפרפקטיב העיקריים, אך נמנע מהגדרה מפורשת שלו משום שלפרפקטיב אין הגדרה אחת מוסכמת. כמו כן מכיוון שהאימפרפקטיב מוגדר על פי רוב כמשלים של הפרפקטיב, הגדרת האימפרפקטיב תלויה במידה רבה בהגדרת הפרפקטיב – ולהפך. ניתן להסיק מכך שאספקט נקודת המבט קיים רק בשפות שבהן ניתן להצביע על הבחנה בינארית בין הפרפקטיב לאימפרפקטיב. אשוב לנושא בדיון בהגדרת הפרפקטיב של דאהל (2.4.2 להלן). אסקור כעת את המאפיינים הסמנטיים של הפרפקטיב והאימפרפקטיב על פי קומרי, אציג את קריטריון האורתוגונליות הטמפורלית של האספקט הדקדוקי, אדגים אורתוגונליות ברוסית ואדגים בקצרה מספר מאפיינים של האספקט הדקדוקי בשפות הסלאביות. לאחר מכן אדון בהגדרת הפרפקטיב של דאהל ואצביע על חולשותיה התאורטיות.

ההגדרה של קומרי (Comrie, 1976, p. 16) קובעת כי הפרפקטיב צופה בסיטואציה כיחידה אחת שלמה, ללא הבחנה בשלביה השונים. קומרי שולל טענה שרווחה בספרות המחקרית עד אמצע המאה ה-20 ולפיה הפרפקטיב מייצג "פעולה קצרה". הוא מראה שבשפות אספקט פרק זמן זהה באורכו עשוי להיות מובע הן באמצעות הפרפקטיב והן באמצעות האימפרפקטיב:

4. Victor Hugo habita^{PFV} ici 'ויקטור הוגו גר כאן'
5. Victor Hugo habitait^{IPFV} ici 'ויקטור הוגו גר כאן'

הזוג המינימלי לעיל מראה כי הבחירה באספקט תלויה כאמור בנקודת המבט של הדוברת. ב-(4) השימוש בפרפקטיב מבטא התייחסות לתקופת מגוריו של ויקטור הוגו כיחידה אטומית (unanalysable), ללא חלוקת משנה לשלבים שונים בסיטואציה. לעומת זאת ב-(5) אותה הסיטואציה מוצגת כתקופה הכוללת שלבים שונים: תחילה, אמצע וכדומה. האימפרפקטיב מספק אפוא הצצה בתמונה בודדת (frame) מסרטון שבו מתועדת הסיטואציה בשלמותה. לעומתו הפרפקטיב מבטא צפייה בשתי תמונות סטילס שבהן מוצג המצב "לפני" ו"אחרי" האירוע. דימוי הצפייה בסרטון ילווה את הצגת האספקטים השונים גם בהמשך הפרק.

כאמור סיטואציה אימפרפקטיבית עשויה לבטא רקע להתרחשויות אחרות המוצגות בחזית, לדוגמה: 'ניסיון הפיכה כושל התרחש בזמן שויקטור הוגו התגורר כאן' ולהבעת בו-זמניות: 'בעת שויקטור הוגו גר פה, נהוג היה...'. תופעה דומה של חילופי חזית ורקע הודגמה גם בניגוד בין (1) ל-(3) לעיל. לפיכך אספקט נקודת המבט הינו תווית סובייקטיבית. חשיבות הסובייקטיביות צפה ועולה בדיון באקציונזארט (2.5 להלן), משום שזהו אחד ההבדלים המשמעותיים בין האספקט הדקדוקי לאקציונזארט.

2.4.1 קריטריון האורתוגונליות הטמפורלית

קומרי עורך רדוקציה של האספקט למרכיביו הסמנטיים הבסיסיים. לשם כך הוא שולל אחד לאחד מאפיינים שבאופן מסורתי נחשבים פרפקטיביים. הוא מציג דוגמאות נגד משפות שונות. בין היתר הוא מראה שהפרפקטיב איננו מוגבל לזמן עבר בלבד. ברוסית כבכל השפות הסלאביות הפרפקטיב נוטה בזמנים עבר ועתיד וכן במודוסים השונים. לשון

אחר, הפרפקטיב בשפות הסלאביות **אורתוגונולי מבחינה טמפורלית**. תבנית תיחשב אורתוגונולית אם ניתן להטותה בשני זמנים מוחלטים לפחות מבלי שמשמעותה תשתנה. לטענתי אורתוגונוליות טמפורלית היא קריטריון משמעותי בזיהוי של תבניות אספקטואליות. האספקט הדקדוקי הרי איננו תלוי בזמן האירוע. לפיכך אין מניעה שמרקם טמפורלי פנימי או אופן ביצוע מסוימים – לדוגמה ביצוע קומפלטיבי או אספקט פרוגרסיבי – הבעתם תוגבל רק לזמן מוחלט אחד. הגבלה כזו עשויה להעיד שהאספקט מגלם גם את זמן האירוע. לפיכך תבנית הנחשבת אספקטואלית אך איננה אורתוגונולית חשודה. ייתכן שהיא איננה אספקטואלית ממש, אלא היא מבטאת זמן דקדוקי או מודוס בתחפוש. אדגים שתי תבניות בעברית. האחת אורתוגונולית ומביעה אספקט, והשנייה איננה אורתוגונולית ואיננה אספקטואלית. התבנית **יצא ל>מתנסה< לפעול** מביעה לטענתי משמעות של **פרפקט התנסותי** (Experiential perfect, Existential perfect), אשר מבטא סיטואציה שהתקיימה לפחות פעם אחת במהלך הזמן הקודם לנקודת הייחוס. התבנית תידון בפרק 3. אראה שהיא אורתוגונולית מבחינה טמפורלית:

6. דב מורן: **יצא לי ללוות** את הזמנים של החברה משלבים מוקדמים (ריאיון בכלכליסט, 19.3.2017)⁷⁷
7. אם אי פעם **יצא לי לחזור** לגיחה רביעית לרודוס, הכפר אמבוני בטוח יהיה ברשימה שלי (אתר NRG, 20.8.2010)⁷⁸

מנגד תבנית לא אורתוגונולית – נטייתה מוגבלת לזמן מוחלט אחד בלבד, או שהטייתה בזמנים דקדוקיים שונים משנה את המשמעות של המבע באופן אידיוסיןקרטי. על פי הגדרה זו התבנית **עומד לפעול**, אשר הוצגה בפרק 1, איננה אורתוגונולית. לכאורה התבנית נוטה בעבר ובהווה, אך בצורת פעל ב-(9) להלן משתמע ספק בהגשמת האירוע בעבר, בעוד שב-(8) לא משתמע ספק בהגשמת האירוע. שינוי צורת הנטייה **עמד לעומד** גורר אפוא שינוי בתנאי האמת של המבע מלבד השינוי הצפוי בזמן האירוע:

8. הרכבת **עומדת לצאת**

9. העגלה **עמדה לצאת**. אבל בכל רגע צץ עיכוב

אורתוגונוליות איננה תנאי מספיק ואף איננה תנאי הכרחי לזיהוי אספקט, מאחר שניתן להצביע על הפרות של הקריטריון בשפות שונות. באנגלית התבנית *used to* מביעה אספקט הרגלי. היא חלה רק בזמן עבר:

10. He used to go fishing

11. *He'll use to go fishing

דקלרק (Declerck, 2006, p. 34) מראה עם זאת שהאספקט ההרגלי בהווה מובע באנגלית בתבנית אחרת:

⁷⁷ <https://www.calcalist.co.il/local/articles/0,7340,L-3709832,00.html>

⁷⁸ <http://www.nrg.co.il/online/55/ART2/143/873.html>

12. [This is our precious beagle Fletcher. (...)] On the weekends, he *will sleep* until 11am and he *will actually make* little huffing noises at us if we try to wake him up sooner.

'זהו כלב הביגל היקר שלנו, פלצ'ר. בסופי שבוע הוא **נוהג לישון** עד 11 בבוקר ואף **נוהג לנהום** מעט אם אנו מנסים להעיר אותו לפני כן'

דקלרק רואה ב-will, would, used to פועלי עזר וטוען שהם עברו גרמטיזציה מלאה כצייני אספקט הרגלי. לפיכך used to איננו אורתוגנלי מבחינה טמפורלית.

צרפתית מאתגרת ביתר שאת את קריטריון האורתוגונליות. היא מבחינה בין אימפרפקטיב לפרפקטיב רק בזמן עבר באמצעות הניגוד בין Imparfait, המביע אספקט אימפרפקטיבי, ל-Passé Défini, המביע אספקט פרפקטיבי (הפרפקטיב בצרפתית נדון גם ב-2.4.3 להלן), בעוד שבזמנים המוחלטים הווה ועתיד לא קיימת הבחנה אספקטואלית דומה. האסימטריה בין הזמנים המוחלטים בצרפתית נגזרת מתופעה אוניברסלית שקומרי (Comrie, 1976, p. 64; 1985, p. 85) מכנה **העדפת זמן עבר** (present axis asymmetry). אירועים בעבר נפוצים יותר בשימוש בשפה בכל סוגותיה מאשר אירועים בזמנים אחרים. בשפות רבות העדפת זמן עבר מתבטאת גם בקיומם של ציינים דקדוקיים רבים יותר להבעת עבר דקדוקי מצייני הווה ועתיד דקדוקיים. שורצולד (1981, עמ' 74) מדגימה העדפה מובהקת של זמן עבר בסוגות שונות בעברית. העדפת זמן עבר מונעת. השיח האנושי משמש בעיקר לדיווח על אירועים שהתרחשו ונחוו על ידי הדוברים. משום כך שפות טבעיות נוטות לקודד קטגוריות דקדוקיות רבות יותר – ובכללן אספקט – בעבר המוחלט, אך בשאר הזמנים מקודדות פחות קטגוריות. לכאורה העדפת זמן עבר מערערת את קריטריון האורתוגונליות הטמפורלית. אם שפות נוטות לקודד יותר הבחנות בזמן עבר, הרי צפוי שקידוד אספקטים ישקף הטיה דומה לטובת זמן עבר. למעשה העדפת זמן עבר דווקא מחזקת את חשיבות קריטריון האורתוגונליות הטמפורלית בבחינת קל וחומר. אם על אף הנטייה האוניברסלית להעדפת זמן עבר תבנית דקדוקית מדגימה אורתוגונליות טמפורלית, הרי יש בכך אישוש להשערה שהתבנית מביעה אספקט. אראה להלן שאורתוגונליות טמפורלית אמנם מתקיימת בתבניות אספקטואליות שונות בעברית ובשפות אחרות. לפיכך במסגרת התאורטית המוצעת בעבודה זו עקרון האורתוגונליות ישמש עדות מסייעת לזיהוי אספקט. אורתוגונליות איננה הקריטריון היחיד ואף לא הקריטריון המכריע לזיהוי אספקט דקדוקי, אך היא בגדר עדות מסייעת.

2.4.1.1 האספקט בשפות הסלאביות

האספקט הדקדוקי ברוסית אורתוגונלי מבחינה טמפורלית כפי שאראה להלן. הדיון בו מתבקש מטעמים נוספים. לדעת חוקרים רבים האספקט בשפות הסלאביות שונה באופן מהותי מהאספקט הנטיית בשפות רומאניות, ובכללן (Janda L., 2004, p. 475). ההבדלים אינם מתמצים רק בהבחנה בין גזירה לנטייה, אלא במשמעויות השונות שהאספקט בשפות הסלאביות מביע, בקיומן של מספר צורות פרפקטיביות לאותו הפועל, בגזירה תניינית של האימפרפקטיב ובהיסקים פרגמטיים שונים. מאפייניו הייחודיים של האספקט בשפות הסלאביות הובילו חוקרים לתהות אם ההבחנה הבינארית בין סיטואציה תחומה לסיטואציה לא תחומה אכן אוניברסלית (Binnick, 1991, p. 139) וכן להרהר

בשאלה אם אבסטורקציית "נקודת המבט" מבטאת נכוחה את מגוון המשמעויות שהאספקט בשפות הסלאביות מביע (Dahl, 1985, pp. 21, 27, 69, 70, 80, 84–86, 189).⁷⁹ תקצר היריעה מדיון ממצה בנושא המרתק הזה בעבודה זו. לכן אציג בקצרה את הרקע ואדגים את האספקט ברוסית, הנציגה הפרוטוטיפית של השפות הסלאביות, כדי להראות עד כמה הוא שונה מהאספקט שבו האסכולה האנגלו-אמריקנית מתמקדת וכדי להדגים אספקט אורתוגונולי. גזירת הצורה הפרפקטיבית נעשית במספר דרכים (Binnick, 1991, p. 136). הוספת תחילית לגזע היא הנפוצה ביותר. סופיות (לצורך גזירת אימפרפקטיב תניינית) ושינוי טעם הן דרכי גזירה נוספות. במקרים מסוימים ההבחנה האספקטואלית מתבססת על **תשלים** (suppletion). ארבע האפשרויות לגזירת האספקט ברוסית מודגמות בטבלה 3 להלן.

טבלה 3: גזירת האספקט ברוסית

פירוש	אימפרפקטיב	פרפקטיב	תהליך הגזירה
לקרוא	<i>chítát'</i>	<i>prochítát</i>	תחילית
לתת	<i>davát'</i>	<i>dat'</i>	סופית (אימפרפקטיב) ⁸⁰
לבזוק, לפזר מעל	<i>nasypát'</i>	<i>nasýpat'</i>	שינוי טעם
לדבר, לומר	<i>govorít'</i>	<i>skazát'</i>	סופלציה

פעלים שבהם שינוי האספקט מאימפרפקטיב לפרפקטיב איננו גורר שינוי משמעות נוסף, כלומר התוצאה היא זוג מינימלי שרכיביו נבדלים זה מזה באספקט בלבד, נקראים **פרפקטיבים טבעיים** (natural perfectives; purely aspectual pairs), אך במקרים אחרים המשמעויות הנגזרות מהוספת ציין האספקט הפרפקטיבי אידיוסיןקרטיות.⁸¹ הפרפקטיביזציה מחוללת במקרים כאלו שני שינויים במשמעות: גזירת משמעות לקסיקלית חדשה והוספת משמעות פרפקטיבית. לא ניתן להסיר את המוספית כדי להביע סיטואציה אימפרפקטיבית, שהרי בכך מתבטלת גם המשמעות הלקסיקלית החדשה. הפתרון שפיתחו השפות הסלאביות הוא **גזירה תניינית** (secondary derivation) המשנה את המשמעות הפרפקטיבית לאימפרפקטיבית אך משמרת את המשמעות הלקסיקלית הגזורה. לדוגמה '*pisat*' 'לכתוב' היא צורת הבסיס של הפועל, ולכן היא גם צורת האימפרפקטיב. התחילית *vy* (מילולית: 'חוק') גוזרת אספקט פרפקטיבי, אך היא גם משנה את המשמעות הלקסיקלית: '*vypisat*' 'לרשום'^{PFV}. כדי להביע משמעות לקסיקלית זהה אך

⁷⁹ דאהל (1985, p. 85) מציע להתייחס לאספקט בשפות הסלאביות כמקרה ייחודי, נפרד מהאספקט בשפות אחרות. הוא אף תוהה אם נכון להתייחס לאספקט הסלאבי כחלוקה בינארית בין פרפקטיביות ואימפרפקטיביות:
The question that arises is whether the Perfectivity/Imperfectivity opposition in Russian, Polish, Czech and Bulgarian should be subsumed under PFV:IPFV at all.

אשוב לסוגיה ב-(2.4.2).
⁸⁰ *dai'* הוא פועל פרפקטיבי ראשוני (primary imperfective), כלומר צורת הבסיס שלו פרפקטיבית. על פי רוב בפעלים מסוג זה צורת האימפרפקטיב נגזרת מהבסיס על ידי סופית אימפרפקטיבית.
⁸¹ יש המערערים על הקביעה שתחילית הפרפקטיבים הטבעיים מרוקנת מכל משמעות סמנטית (Janda & Ljashevskaya, 2012), אך לא אדון בכך במסגרת עבודה זו.

אימפרפקטיבית נספחת לגזע הפועל הגזור סופית המבטלת את הפירוש הפרפקטיבי: 'vypisyvat' לרשום^{IPFV} (Comrie, 1976, pp. 89–90).

האימפרפקטיב ברוסית קיים בזמנים הדקדוקיים עבר, הווה ועתיד (Comrie, 1976, pp. 66–67), ומביע בין היתר סיטואציה הרגלית או חזרתית או פעולה שנקטעה או פעולה שתוצאותיה בוטלו. הפרפקטיב חל בזמנים עבר ועתיד (ההווה ברוסית אימפרפקטיבי בלבד). הוא מביע בין היתר פעולה שלמה, מוצלחת, קומפלטיבית, פעולה שתוצאותיה רלוונטיות בזמן הייחוס (רזולטטיב), פעולה חד-פעמית, פעולה הנעשית בכוונה או פעולה מבוזרת (distributive), כלומר משותפת למספר מבצעים שכל אחד מהם עושה אותה פעם אחת בתורו או שהיא מורכבת מסדרת פעולות זהות של מבצע יחיד (Comrie, 1976, p. 24 fn 1 following Isačenko). בזוג המינימלי (13) ו-(14) להלן (Comrie, 1976, p. 18) הפועל נבדל בסימון האספקט:

13. <i>on zapiral</i> ^{IPFV}	<i>vse</i>	<i>dveri</i> 'הוא נעל את כל הדלתות'
he lock.PST.3SG	all.ACC	doors.ACC
14. <i>on pozapiral</i> ^{PFV}	<i>vse</i>	<i>dveri</i> 'הוא נעל את כל הדלתות בזו אחר זו'
he lock.PST.3SG	all.ACC	doors.ACC

ב-(13) ניתן להסיק מהשימוש בצורת האימפרפקטיב שנעילת כל הדלתות מתייחסת למספר אירועי נעילה נפרדים, אשר בכל מהם נעילת כל הדלתות התרחשה בבת אחת. לדוגמה סוהר שמדי לילה נעל את דלתות תאי האסירים בבית הכלא בלחיצת כפתור. לעומת זאת ב-(14) התחילית הפרפקטיבית *po-* מציינת פעולה מבוזרת. כלומר המבצע נעל את הדלתות אחת אחרי השניה, עד שסיים לנעול את כולן.

הפרפקטיב משמש גם להבעת אירוע בעבר שהשלכותיו רלוונטיות בהווה. ב-(15) מהשימוש בפרפקטיב משתמע שתוצאת פתיחת החלון רלוונטית בזמן הדיבור – החלון עודנו פתוח. שימוש באימפרפקטיב לתיאור אותה הפעולה ב-(16) עשוי לרמוז כי החלון איננו פתוח עוד. רוסית שונה בכך משפות אחרות, שבהן רלוונטיות בהווה מובעת ברגיל באמצעות הפרפקט:

15. <i>on otkryl</i> ^{PFV}	<i>okno</i> 'הוא פתח את החלון'
he open.PST.3SG	window.ACC

16. *on otkryval*^{IPFV} *okno* 'הוא פתח את החלון'
 he open.PST.3SG window.ACC

פועל פרפקטיבי בעתיד מביע משמעות קומפלטיבית, עשייה מתוך כוונה ופעולה שלמה. האימפרפקטיב בעתיד מביע סיטואציה ברקע, סיטואציה חזרתית או הרגלית, פעולה העומדת להתחיל מיד, פעולה קטועה ועוד. בדוגמאות להלן מוצג הניגוד ברוסית בין האימפרפקטיב בעתיד (17), שצורתו פריפרסטית, לפרפקטיב בעתיד (18):⁸²

17. *kogda ty pridjosh', my búdem úzhinat*^{IPFV} 'כאשר תבוא, נהיה בעיצומה של ארוחת הערב'
 when you arrive, we shall.1PL dine.INF

18. *my pouzhinaem*^{PFV} 'נאכל ארוחת ערב'
 we dine.NON-PST.1PL

מהסקירה לעיל ניכרים הבדלים משמעותיים בין האספקט הדקדוקי ברוסית לאספקט בשפות שאינן סלאביות. ברוסית קיימות קרוב לעשרים תחיליות פרפקטיב שונות, חמש עד שש מהן נפוצות (Binnick, 1991, p. 137; Janda & Lyashevskaya, 2012), ואחרות שכיחות פחות. לפעלים מסוימים ניתן להוסיף מספר תחיליות פרפקטיביות כדי לגזור משמעויות לקסיקליות נבדלות, כדי להביע ניואנסים באופן ביצוע הפעולה (מבזורת, קומפלטיבית, רזולטטיבית) או כדי לאפיין את המרקם הטמפורלי הפנימי של הסיטואציה, לדוגמה להבעת פעולה בחזית לעומת פעולה ברקע. גזירה תניינית של האימפרפקטיב ייחודית לשפות הסלאביות. בשפות שיש בהן אספקט נטייתי התופעה איננה מוכרת. האימפרפקטיב ברוסית נתפס כצורה הבלתי מסומנת, ומשמש בין השאר להבעת משמעות עובדתית כללית, כלומר זוהי הצורה הקרובה מבין השתיים להבעת אספקט סתמי. תופעה נוספת, ספק פרגמטית ספק מקודדת, היא הבעה מנומסת ובלתי מנומסת על בסיס הבחנה אספקטואלית (Janda L. A., 2004, p. 474). הפרפקטיב מתפרש בלתי מנומסת בהקשרים מסוימים, בניגוד לאימפרפקטיב הנחשב אדיב יותר או ניטרלי. אדגים את התופעה בצ'כית:⁸³

19. *objedna-l*^{PFV} *js-em* *si* *televiz-i* 'הזמנתי מכשיר טלוויזיה'
 order-PST AUX-1SG REFL.DAT television-ACC.SG.F

20. *objednáva-l*^{IPFV} *js-em* *si* *televiz-i* 'הזמנתי מכשיר טלוויזיה'
 order-PST AUX-1SG REFL.DAT television-ACC.SG.F

דוגמאות (19) ו-(20) לקוחות משיחה מדומיינת לשירות לקוחות של ספק מוצרי חשמל. הלקוחה מנסה לברר מתי מכשיר הטלוויזיה שהזמינה יסופק. צורת האימפרפקטיב ב-(20) נחשבת אדיבה ומנומסת. מהשימוש בפרפקטיב ב-(19) משתמעת נימה של ביקורת או תלונה. אלו הם פירושים מוסקים. לזניצ'קה מציע שהפירוש האדיב מוסק מהיות ההזמנה

⁸² מבחינה דקדוקית זהו לא-עבר, אך הוא מתפרש תמיד כעתיד מפני שברוסית ההווה לעולם אימפרפקטיבי.
⁸³ תודתי למיכל לזניצ'קה (Michal Láznička) שהסב את תשומת לבי לתופעה וסיפק את הדוגמאות מצ'כית.

ב-(20) בלתי גמורה, משמע 'ידוע לי שההזמנה עדיין בטיפול, לכן אינני מביעה תרעומת אלא רק מבררת מתי היא תתבצע'. לעומת זאת ב-(19) ההזמנה היא אירוע שלם, אך תוצאתו, אספקת המכשיר, טרם התגשמה. לכן משתמעת מהמבע נימה של חוסר שביעות רצון. שימוש באימפרפקטיב להבעת נימוס מוכר גם משפות אחרות וביניהן צרפתית:

21. Je voulais dire 'ברצוני לומר (מילולית: רציתי לומר)'

I want.IPFV to-say

בלי לגרוע מהסברו של לזניצ'קה (Láznička), אציע הסבר אחר לתופעה. לינדסטט (Lindstedt, 2008, p. 368). דן בגרמטיזציה של הפרפקט. לדידו המשמעות הגרעינית של הפרפקט היא רלוונטיות בהווה, אך הוא מוסיף וטוען שבכל שפה שבה הפרפקט מביע רלוונטיות בהווה, אין זו המשמעות המקודדת היחידה שלו. הפרפקט באותה השפה נושא לפחות משמעות פרפקטית אחת נוספת: רזולטטיב, פרפקט התנסותי וכדומה. אנגלית היא דוגמה פרוטוטיפית. הפרפקט בה מקודד לפחות ארבע משמעויות פרפקטיות מובהקות (אלו יידונו בהרחבה בפרקים הבאים). ברוח זו אציע שהאספקט הדקדוקי לעולם נושא משמעויות נוספות מלבד תחימה בזמן. משמעויות אלה עשויות להיות מקודדות לחלוטין או מקודדות בחלקן. הכיצד? לטענתי די שיתפתח קידוד דקדוקי מערכתי של הבחנה בינארית כלשהי במערכת הפועל כדי שהבחנה הבינארית הזו תרכוש במרוצת הזמן משמעויות תנייניות שונות. כדי שתהליך רכישת המשמעויות התנייניות יתקיים על ההבחנה הבינארית להיות מדוקדקת לחלוטין (fully-grammaticalized), כלומר שני תנאים צריכים להתקיים בה:

- תחולה גורפת: ההבחנה לא תהא מוגבלת לקבוצה סמנטית הומוגנית (למשל פועלי תנועה), אלא תחול על כל הפעלים בשפה.
- השימוש בהבחנה הבינארית יהא מחויב (obligatory) מבחינה דקדוקית.

לטענתי בנסיבות לעיל צפוי שהיסקים מסוימים, חלקם צפויים, חלקם עשויים להיראות שרירותיים, יחברו לצורה אחת שתיקרא לצורך הנוחות **פרפקטיב**, ואילו הצורה המשלימה, שתיקרא **אימפרפקטיב**, תתפרש כניגודו של ההיסק שדבק בפרפקטיב. ההיסקים הנרכשים עשויים לכלול הבעה מנומסת לעומת הבעה בלתי מנומסת, פעולה הנעשית כוונה לעומת פעולה ללא כוונה מיוחדת, פעולה שמובילה לשינוי (דינמית) לעומת פעולה שאיננה מובילה לשינוי או כל תכונת סמנטית בינארית שניתן להעלות על הדעת – לדוגמה פעולה המתרחשת באור יום לעומת פעולה המתרחשת בחשכה. קומרי מראה שבראשיתה ההבחנה האספקטואלית בשפות הסלאביות לא הביעה תחימה בזמן (1976, p. 89), אלא שימשה לגזירת משמעות לקסיקלית חדשה באמצעות תחיליות.⁸⁴ כפי שהראיתי לעיל, פעלים פרפקטיביים עשויים להביע גם בימינו משמעויות אידיוסינקרטיות, לדוגמה 'vypisat' 'לרשום' > 'pisat' 'לכתוב'. ההבחנה האספקטואלית בת זמננו היא תוצאת תהליך גרמטיזציה שכלל מספר שלבים. בראשיתו התחילית הביעה גיוון סמנטי במשמעות

⁸⁴ תהליך גזירה דומה מוכר מלטינית. התחיליות sub-, con-, re- שימשו לגזירת פעלים שונים מגזע אחד לדוגמה subvert, convert, revert (Binnick, 1991, p. 138). תהליך גזירה דומה מוכר גם מאנגלית בת זמננו: eat > eat up. הוא נדון בפרק 3.

הלקסיקלית של הפועל. לאחר מכן התחילית רכשה משמעות נוספת של שינוי האקציונזארט של הפועל בנוסף לגיוון המשמעות הסמנטית. בשלב מאוחר יותר התחילית נתפסה כציין אספקט פרפקטיבי בנוסף להיותה ציין אקציונזארט ואמצעי גזירה לקסיקלית. לבסוף אחת התחיליות בכל לקסמה פועלית הפכה לציין אספקט גרידא, בעוד שאר התחיליות (בפעלים שלהם מספר צורות פרפקטיביות) ביטאו גם שינוי משמעות סמנטית. ראיה מסייעת למסלול הגרמטיזציה המוצע לעיל מצויה בעברית. הדיון בזמנים הדקדוקיים בעברית בפרק 1 מעיד ששלוש צורות נטייה: פעל, פועל ופעל מביעות את שלושת הזמנים המוחלטים, אך כל אחת מהן רכשה משמעויות נוספות. יפעל לדוגמה מביע עתיד מוחלט בעברית בת זמננו, אך הוא משמש גם להבעת עתיד יחסי (פוסטריור עתיד), עבר היסטורי (פוסטריור היסטורי) ומשמעות מודלית (תבנית יפעל המסופק הנדונה ב-5.5.3). דוגמה מובהקת יותר היא מערכת הבניינים בעברית. לטענתי היא התופעה הדומה ביותר למערכת האספקט ברוסית. בשתייהן מורפולוגיה גזרתית פועלת כמנגנון העשרה לקסיקלית. חלק מהמשמעויות הנגזרות ניתן לניבוי, אך במקרים אחרים הקשר הסמנטי בין פעלים שנגזרו מאותו השורש רופף למדי. הזוג קשר : התקשר והרביעיה חשב: הישב: התחשב: נחשב מדגימות קשר סמנטי רופף ביותר בין צורת הבסיס פעל לבין הפעלים הגזורים ממנה. אשוב לנושא ב-(2.8.1) להלן.

2.4.1.2 מסלול הגרמטיזציה של הפרפקטיב הסלאבי

איך מלכתחילה התפתחה ההבחנה האספקטואלית בשפות הסלאביות? אין בכוונתי לדון בשחזור דיאכרוני, שעליו נכתב רבות בספרות הבלשנית הדיאכרונית, אלא להציע מסלול גרמטיזציה מבוסס-שימוש⁸⁵ ולהראות שגם בימינו ניתן לזהות את מקורות התהליך ומניעיו. אציע השערות אינטואיטיביות, מונעות-קוגניציה ואיקוניות, לצורך הפענוח והשחזור, משום שבספרי דקדוק אין התייחסות לצורות הפרפקטיב מההיבט הבימתי (להלן), אשר יתגלה כמכריע בפענוח הרציונל הסמנטי בגזירת האספקט. הטענות שאציג להלן נועזות, אך הן מציעות כיוון שונה לפיצוח תעלומת האספקט בשפות הסלאביות ולהבנה מעמיקה יותר של תופעת האספקט בכלל.

נבחן פועל שהוצג לעיל: 'pisat' 'לכתוב'. בהוספת תחיליות שונות נגזרים גוני משמעות של פעולת הכתיבה. כפי שצינתי לעיל, התחיליות הפרפקטיביות הן מילות יחס עצמאיות, רובן ככולן בשימוש גם בימינו (Gepner, 2015, p. 7)⁸⁶ נבחן את הזוג 'vypisat' 'לרשום' > 'pisat' 'לכתוב'. מילת היחס -vy 'חוץ', החוברת תחילית לגזע גוזרת את המשמעות 'לרשום', אך הפירוש בעברית הוא קירוב (approximation) בלבד כפי שאראה מיד. לכאורה הבחירה בתחילית שהוראתה 'חוץ' שרירותית ועמומה. ברם מסקירת השימושים הנפוצים בפועל הגזור עולה שהוא מעדיף באופן מובהק שני שמות עצם כמושאיו הישירים:⁸⁷ לרשום המהאה, ולרשום מרשם רפואי:

⁸⁵ לשם בדיקת השימושים הפרטוטיפיים בכל פועל גזור נעזרתי במנוע התרגום הדו-כיווני reverso המבוסס על מאגר כתוביות של סדרות טלוויזיה וסרטים בשפות שונות. השוויתי תרגומים מרוסית לאנגלית ולהפך. השאלתה כללה את צורת הפועל הגזור ברוסית בנטיית עבר זכר יחיד: vypisal ו-vypisal ללא הקשר נוסף. 15 התשובות הראשונות הציגו את השימושים הפרטוטיפיים ביותר בפעלים הללו המשתקפים בכתוביות תרגום בסדרות ובסרטים שונים.

⁸⁶ <https://igdal.files.wordpress.com/2012/12/gepner.pdf>

⁸⁷ אלו אינן המשמעויות היחידות של הפעלים הללו. 'vypisat' נושא פירושים נוספים: 'לפטור', 'לשחרר'. גם פירושים אלו משקפים הרחקה או מחיקה מרשימה בדומה ל-write out באנגלית. עם זאת להלן אתמקד בפירוש פרוטוטיפי אחד של כל פועל גזור כדי לפשט את הדיון.

22. *doktor bakster otsenil sostojanije samira i vypisal lekarstva*⁸⁸

'ד"ר בקסטר בדק את סמיר ורשם [לו] תרופות'

23. *on xochet, chtob ja vypisal jemu chek* 'הוא רוצה שארשום לו המחאה'

לעומת זאת בפעולות כתיבה של מכתב, שיר או ספר ייעשה בדרך כלל שימוש בצורות פרפקטיב אחרות דוגמת
'*pisat*' > 'לכתוב' + 'na- על':

24. *delegacija zajavila, chto professor napisal neskol'ko pisem ministru vnutrenix del*⁸⁹

'המשלחת טענה שהפרופסור כתב מספר מכתבים לשר הפנים'

השאלה היא אפוא: במה שונות כתיבת המחאה וכתיבת מרשם רפואי משאר פעולות הכתיבה? כדי להשיב על כך עלינו להמחיש את פעולת הכתיבה הפרוטוטיפית של שני סוגי המסמכים הללו. זיו (2006) דנה ברכיב ההמחזה בשיח. היא מתארת אמצעים חוץ-לשוניים כגון חיקוי קול הדוברת שדבריה מצוטטים בדיבור ישיר, שימוש במימיקה ובתנועות גוף ייחודיות למצוטטת ואמצעים חוץ לשוניים נוספים לצורך "המחשת היבט מסוים של פעולת האמירה [של המצוטטת] נוסף על תוכנה המילולי" (שם, עמ' 143). זיו דנה אמנם במובאות של דיבור ישיר, אך לטענתי רכיב ההמחזה – ואחד: רכיב הכוריאוגרפיה – עשויים לשפוך אור על המניעים לבחירת התחיליות הפרפקטיביות ברוסית. אשוב לשאלה שבה עסקינן: במה שונות כתיבת המחאה וכתיבת מרשם רפואי משאר פעולות הכתיבה? המחזה של שתיהן תאיר את עינינו. תחילה הכותבת ממלאת בכתב טופס נייר בפנקס, לאחר מכן היא תולשת את המסמך החוצה מן הפנקס ומוסרת אותו למוטב. כלומר האירוע המלא כולל את הוראות כוריאוגרפיה כלהלן:

• **כתיבה**

• בסיומה תלישת המסמך הכתוב אל מחוץ לפנקס

• מסירת המסמך למוטב

שלוש הפעולות הללו נאורות בפועל הגזור '*vypisat*' 'לרשום', אך את סודות האריזה והכוריאוגרפיה מילונים וספרי דקדוק לא מגלים; לדידם זהו פועל פרפקטיבי המציין "פעולה שלמה" בלבד (Alvestad & Lutz, 2016, p. 40; Comrie, 1976, p. 4). מעניין לציין שגם באנגלית כתיבת המחאה עשויה לגייס פועל משדה סמנטי שאיננו קשור לכתיבה עצמה: *to cut a check* כלומר לחתוך, או לתלוש המחאה (ממולאת) ולמסרה למוטב (Spears, 2005, p. 138). אם כך ברוסית ובאנגלית האקט הפרפורמטיבי הוא לאו דווקא מילוי הטופס בכתב, אלא תלישת המסמך לאחר

⁸⁸ <http://context.reverso.net/%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%B4/%D1%80%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/%D0%B2%D1%8B%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%B0%D0%BB>

⁸⁹ <http://context.reverso.net/%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%B4/%D1%80%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/%D0%BD%D0%B0%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%B0%D0%BB>

מילוויו ומסירתו למוטב. הרי בלעדי המחוות הללו המסמך לא ימלא את ייעודו. ניתן להמחזיז באופן דומה צורה פרפקטיבית נוספת מאותו הגזע: *vpisat* 'לרשום' > *pisat* 'לכתוב'. מילת היחס -v- 'בתוך, אצל' נראית שרירותית אף היא. המשלים הפרוטוטיפי של *vpisat* 'לרשום, למלא בכתב' הוא הזנת פרטים בטופס רשמי, למשל הוספת שמות לצוואה:

25. *ja prosto vpisal moja dorogaja mama i moja podruga cheri*⁹⁰

'הרגע הוספתי [מילולית: כתבתי פנימה] את אמי היקרה ואת חברתי צ'רי'

כתיבת צוואה היא אקט שהוראות הבימוי שלו שונות לחלוטין מכתבת המחאה. צוואה איננה נתלשת מפנקס ואיננה חייבת להימסר למוטבים, אלא היא מסמך שניתן להוסיף לתוכו מוטבים חדשים, או לגרוע אותם. ואמנם *vpisat* הקנוני פירושו 'להוסיף למסמך כתוב, לכלול'. לטענתי דוברי רוסית רוכשים את הוראות הבימוי והכוראוגרפיה האלו בתהליך רכישת השפה, ולכן השרירותיות הרבה שמיוחסת לאספקט ברוסית פוסחת עליהם. ברם כאשר הפעלים הפרפקטיביים מוצגים כ"פעולה שלמה" גרידא, אין פלא שהמערכת האספקטואלית בשפות הסלאביות נתפסת אנטיגמטית לאלו שאינם דוברים ילידיים. המחזות הסיטואציה איננה ייחודית לרוסית. בעברית ניתן להצביע על שמות עצם שמגלמים המחזה דומה: **תלוש משכורת** או **תלוש מזון** הם מסמכים כתובים שבימים עברו נתלשו מתוך אצווה או פנקס. כיום תלושי משכורת הם על פי רוב קבצים דיגיטליים, אך שם העצם נושא עדיין הוראות בימוי וכוריאוגרפיה אנכרוניסטיות. בימינו הן עשויות להיראות שרירותיות ועמומות. באנגלית פעלים רבים מצריכים מילות יחס שגוזרות משמעות לקסיקלית חדשה, *eat > eat up* לדוגמה. בייבי (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 87) מציינת שהמשמעות הנגזרת קומפלטיבית הן באנגלית והן ברוסית.

2.4.1.3 מה בין אריזה לפרפקטיביות?

מהו הקשר בין אריזת הוראות ההמחזה בפועל לגזור לבין הפרפקטיביות המיוחסת לכל הפעלים הגזורים? כפי שהראיתי, כל פועל גזור כולל הוראות בימוי שונות בתכלית. עם זאת מבחינה דקדוקית כולם פרפקטיביים, ולכך יש ראיות חד-משמעיות בדקדוק.⁹¹ האם ההכללה שרואה בפעלים הגזורים כלעיל תופעה כללית אחת – פרפקטיביזציה – מונעת או שזוהי הכללת יתר מאולצת שמשרתת תאוריה מסוימת? לשון אחר, האם כתיבת המחאה, תלישתה ומסירתה לנמען היא סיטואציה פרפקטיבית יותר מאשר כתיבה בעלמא? קומרי (Comrie, 1976, p. 94) טוען שהוספת התחיליות לגזע האימפרפקטיבי ברוסית מצמצמת את המשמעויות האפשריות של הפועל הגזור.⁹² צמצום סמנטי כזה

⁹⁰<http://context.reverso.net/%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%BE%D0%B4/%D1%80%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/%D0%B2%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%B0%D0%BB>

⁹¹ כמודגם ב-(17) וב-(18) לעיל קיומה או אי-קיומה של צורת עתיד פריפרסטית היא אחד האמצעים להבחנה בין פועל אימפרפקטיבי לפועל פרפקטיבי (בהתאמה).

⁹² “[T]he addition of a prefix to a simple verb normally results in a restriction of the meaning of that verb, and one way in which such a restriction can be interpreted is as a restriction to a single unified complete action...”

מגדיר קווי מתאר ברורים יותר לסיטואציה, לתנאי האמת שלה ולמשלימי הפועל האופייניים לה. בהכללה הגזירה קובעת לסיטואציה גבולות מדויקים יותר, המתבטאים בין השאר בתחומה בזמן, שהרי סיטואציה מוגדרת היטב נוטה להיתפס טלית בניגוד לסיטואציית האם הגנרית שגזע הפועל הגרוד (bare), האימפרפקטיבי, מביע. יאנדה (Janda L. A., 2004) אכן מציעה מטפורה אחרת ברוח זו. היא ממשיכה סיטואציות פרפקטיביות לעצמים ספירים מוצקים ובעלי קווי מתאר מוגדרים היטב, ואילו סיטואציות אימפרפקטיביות מדומות אצלה לנוזלים. ייתכן אפוא שהבחנה הבינארית בין תחומה בזמן לאי תחומה בזמן היא ההכללה הרחבה, החסכונית והאוניברסלית ביותר, אך בה בעת נראה שהיא מטשטשת את מכלול המשמעויות שהפרפקטיביזציה ברוסית – וייתכן שאף בשפות לא-סלאביות אחרות – מבטאת.

2.4.1.4 ראיות נוספות לאורתוגונליות טמפורלית

סמית (Smith, 1991) וקליין (Klein, 1994) הגיעו להכללה אוניברסלית בייצוג הסמנטי של הפרפקטיב והאימפרפקטיב (Boneh, 2016, p. 57). בהצגה הסמנטית שהם מציעים הפרפקטיב מיוצג כאירוע E המוכל (included) בשלמותו בזמן הייחוס R. קיימת חפיפה מוחלטת בין זמן התרחשות האירוע E לנקודת הייחוס R שממנה האירוע הפרפקטיבי נצפה. מנגד בהצגת האימפרפקטיב זמן הייחוס R מוכל במלואו (properly included) בזמן האירוע E. משמע R הוא יחידת זמן קצרה מ-E, המוכלת כולה בפרק הזמן E. הצגת האימפרפקטיב מתיישבת עם הדימוי של צפייה בפריים בודד מתוך סרטון וידאו שמתעד את E בשלמותו. ההצגות מעידות באופן משתמע שהאספקט אורתוגונלי משום שהן אינן מגבילות את תחולתו לזמן עבר בלבד. דקלרק (Declerck, 2006, p. 30) מצדד אף הוא בגישה האורתוגונלית וטוען שהפרפקטיב עשוי לחול בעבר ובעתיד. הדוגמאות ברוסית מעידות אף הן על אורתוגונליות.

2.4.2 הפרפקטיב על פי ההגדרה של דאהל

דאהל (Dahl, 1985, p. 78) מציע הגדרה שונה לפרפקטיב, שעיקריה: פועל פרפקטיבי מציין אירוע בודד הנצפה כיחידה שלמה, בלתי-מנותחת, שלו תוצאה או נקודת סיום מוגדרות, בזמן עבר. ברוב המקרים האירוע פונקטיבי אך נתפס כמשנה מצב בבת אחת. הנוסח המלא להלן:

A [perfective] verb will typically denote a single event, seen as an unanalysed whole, with a well-defined result or end-state, located in the past. More often than not, the event will be punctual, or at least, it will be seen as a single transition from one state to its opposite, the duration of which can be disregarded.

ההגדרה של דאהל שונה מההגדרה של קומרי במספר היבטים, אך חשובה במיוחד קביעתו שהפרפקטיב חל בזמן עבר בלבד. בכך למעשה דאהל מוציא את השפות הסלאביות – ושפות נוספות רבות אחרות וביניהן יפנית, יוונית מודרנית, מספר שפות באנטו ועוד – מכלל השפות שבהן קיים אספקט נקודת מבט. הנימוקים של דאהל לכך – (1985, pp. 81–85) הוצגו לעיל, ועיקרם הטענות שהאספקט בשפות הסלאביות איננו באמת בינארי; פועל פרפקטיבי עשוי להופיע בהן במספר צורות, המביעות משמעויות אינהרנטיות שונות. כמו כן הפרפקטיב מביע בהן משמעויות שאינן נוגעות למרקם הטמפורלי הפנימי של הסיטואציה. לשון אחר, השפות הסלאביות שונות מרוב השפות האספקטואליות בסקירה הטיפולוגית של דאהל. במקום לנסות לכפות הר כגיגית ולהגיע להכללות רחבות ורופפות, דאהל מודה שהמציאות

הדקדוקית איננה תמיד נוחה לתאוריה, ולעתים אין היא מתכנסת לחוקיות סדורה. עם זאת הגדרת הפרפקטיב של דאהל בעייתית, מעוררת תהיות, והיא אף מכילה סתירות כפי שאראה להלן. האספקט הוגדר מלכתחילה כתופעה דקדוקית שנחשבה ייחודית לשפות הסלאביות. מאוחר יותר ההכללה הורחבה לשפות נוספות, רומאניות, גרמאניות ושפות שאינן הודו-אירופיות. ייתכן שהנסיון לכלול תופעות דקדוקיות שונות תחת קורת גג אחת ושמה **אספקט** מוביל לניתוחים מוטעים וליחסיות לשונית מופרזת. אשוב לנושא בהמשך. ברם הוצאת השפות הסלאביות מהכלל מרוקנת למעשה את מושג האספקט הדקדוקי מרוב תכניו הסמנטיים, משום שלפי ההגדרה של דאהל, הפרפקטיב איננו אלא זמן עבר בתחפושת. ניתן להסיק מהגדרתו שעברית היא שפת אספקט, משום שאין בהגדרה קריטריונים מבחינים בין זמן עבר גרידא לפרפקטיב ממש. יתרה מזו, אף בשפות שיש בהן מספר זמני עבר דקדוקיים ההגדרה מעוררת אי בהירות. לפי הגדרת דאהל העבר הפשוט באנגלית עשוי להיחשב פרפקטיב, משום שהוא מביע סיטואציה כיחידה שלמה, בלתי מנותחת. אכן למלכודת הזו נקלע ברטינטו (Sasse, 2002, p. 244 fn 32), שהציע לראות בעבר הפשוט באנגלית פרפקטיב.⁹³ אקשה ואשאל: אם הפרפקטיב הוא שם נרדף לזמן עבר בלתי מסומן, מה הצורך בו? הרי עקרון תער אוקאם מייטר פרפקטיב מסוג זה. די בזמן עבר דקדוקי להבעת המשמעויות שדאהל מייחס לפרפקטיב המדולל כמעט מכל תוכן אספקטואלי ממש.

אסכם ואומר, ההגדרה של דאהל נובעת מהכרה במציאות דקדוקית שבה לא מעט חוקרים וזרמים תאורטיים מתקשים להודות: האספקט בשפות הסלאביות שונה באופן מהותי, מהותי מדי, מהאספקט הנטייתי בשפות רומאניות, השונה אף הוא מהאספקטואליות באנגלית, הולנדית וגרמנית. זוהי אמירה אמיצה וחשובה. עם זאת היא מובילה את דאהל להגדרת פרפקטיב מדולל מתוכן סמנטי ממש, הגדרה אשר איננה עומדת במבחן תער אוקאם. מלבד זאת היא קובעת שני אבסורדים: מחד גיסא האספקט בשפות הסלאביות איננו אספקט נקודת מבט. מאידך גיסא חוקרים דוגמת ברטינטו, המסתמכים על הגדרת דאהל, טוענים שהעבר הפשוט באנגלית – ולאחרונה גם העבר בעברית – הוא לכאורה פרפקטיב. לא מיניה ולא מקצתיה. לכן עדיפה בעיניי הגדרת הפרפקטיב של קומרי, הרואה באספקט קטגוריה דקדוקית בלתי תלויה בזמן הדקדוקי. לטענתי הפרפקטיב הדקדוקי רלוונטי רק כאשר מתקיים ניגוד בינארי בינו לבין צורה אימפרפקטיבית מקבילה. בשפה ללא ניגוד כזה, עברית למשל, אין כל משמעות לאספקט פרפקטיבי, שהרי ממילא אין בידי הדוברת אפשרות לבחור את נקודת מבט שברצונה לבטא. בכך מתבטל ומתייטר מושג האספקט.

2.4.3 הפרפקטיב כעבר היסטורי

הפרפקטיב משמש להבעת **רצף אירועים** (sequence) באופן איקוני (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 54). על פי ההגדרה בפרק 1 סדר הפעלים ברצף משקף את סדר ההתרחשות (Comrie, 1976, p. 5). סדר לא איקוני בלתי קביל, אלא בהינתן ביטויים מרצפים אשר מגדירים סדר בלתי רציף.

⁹³ פרקויל (Verkuyl) מפרוץ את טענת ברטינטו (Sasse, 2002, p. 236). למעשה קיימת הסכמה רחבה שבאנגלית אין צורת פרפקטיב דקדוקי (Comrie, 1976, p. 3 fn 3) וכי צורת העבר הפשוט בה בלתי מסומנת מבחינה אספקטואלית.

לטענתי הפרפקטיב משמש בשפות שונות "עבר היסטורי" נוסף על משמעויותיו האספקטואליות. כדי לבסס את טענתי אציג דוגמאות מצרפתית. קומרי (1976, p. 17) יוצא מגדרו להסביר מדוע בצרפתית ניתן להשתמש בפרפקטיב בדוגמה להלן:

26. il régna^{PFV} trente ans 'הוא מלך שלושים שנה'

לכאורה בסיטואציה המתוארת מתבקש שימוש באימפרפקטיב בלבד, שהרי האירוע המתואר איננו נקודתי. קומרי מציג כי תקופת המלוכה בת שלושים השנים מוצגת ב-(26) כיחידה שלמה, בלתי מנותחת, אך הוא איננו מציג נימוקים לכך. למעשה ההסבר של קומרי מעגלי: הסיטואציה נתפסת כשלמה ובלתי מנותחת בשל צורת הנטייה שלה, Passé Défini, ואילו צורת הנטייה נבחרה כדי להציג את הסיטואציה באופן פרפקטיבי. אציע הסבר נוסף לשימוש בפרפקטיב ב-(26). הפרפקטיב בצרפתית, בדומה לאאוריסט ביוונית עתיקה, משמש **זמן עבר היסטורי** כהגדרתו בפרק 1. לפיכך בתיאור אירועים היסטוריים הפרפקטיב איננו מבטא רק תוכן אספקטואלי, אלא הוא תורם ממד היסטורי לנרטיב. דוגמה מאלפת לשימוש כזה בפרפקטיב מצויה בתרגום לצרפתית של לואי השני (Louis Segond) לבראשית א 3-5. לואי השני, תאולוג שוויצרי, תרגם את התנ"ך והברית החדשה לצרפתית בשלהי המאה ה-19. לנגד עיניו עמדה השאיפה להעמיד תרגום מקביל לנוסח המלך ג'יימס באנגלית.⁹⁴ הפעלים במובאה בצורת Passé Défini מובאים בהדגשה. מבחינה אספקטואלית אכן מתקיימים בהם כל מאפייני הפרפקטיב: סדרם איקוני, אין בהם התייחסות למבנה הטמפורלי הפנימי של הפעולה או לאופן ביצועה, והם אינם חופפים בזמן זה לזה. מבחינה אספקטואלית טהורה השימוש בפרפקטיב במובאה מוצדק, אך איננו הכרחי.⁹⁵ עם זאת הממד ההיסטורי, כלומר הייחוד שבבריאה, ניכר כאן בבירור, ולטענתי הוא שהוביל את כל מתרגמי התנ"ך לצרפתית להשתמש בפסוקים להלן בצורת הפרפקטיב. התרגום מצרפתית לעברית ליטרלי ומשקף את נוסח התרגום בצרפתית. שני פעלים בצורות נטייה אחרות מסומנים בכתיב עלי:

27. Dieu **dit**: Que la lumière soit^{SUBJ}! Et la lumière **fut**. Dieu **vit** que la lumière était^{IPFV} bonne;

אלוהים **אמר**: יהי אור! והאור **היה**. אלוהים **ראה** כי האור טוב;

et Dieu **sépara** la lumière d'avec les ténèbres. Dieu **appela** la lumière jour, et il **appela** les

ואלוהים **הפריד** את האור מבין החושך. אלוהים **קרא** לאור יום, והוא **קרא** לחושך לילה.

ténèbres nuit. Ainsi, il y **eut** un soir, et il y **eut** un matin: ce **fut** le premier jour.

ובכך, **היה** ערב, **והיה** בוקר. זה **היה** היום הראשון.

2.5 אקציונזארט: אספקט לקסיקלי

עד עתה הגדרת האספקט התבססה על קריטריונים דקדוקיים: צורני נטייה, צורני גזירה או פועלי עזר. מלבד האספקט הדקדוקי, הספרות המחקרית עסקה רבות ב**אספקט לקסיקלי**, כלומר המרקם הטמפורלי הפנימי שמקודד במשמעות

⁹⁴ <https://www.biblegateway.com/passage/?search=Gen%C3%A8se+1&version=LSG>

⁹⁵ בצרפתית בת זמננו הזמן הדקדוקי המורכב Passé Composé הוא צורת העבר הבלתי מסומנת, הוא משמש להבעת סיטואציות פרפקטיביות בניגוד ל- Imparfait המביע אימפרפקטיביות. ראו לדוגמה (Berman R. A., 2011, p. 9). אשוב לנושא בפרקים הדנים בפרפקט.

הלקסיקלית האינהרנטית של פעלים ללא תלות בצורת הנטייה שלהם. אספקט לקסיקלי מוכר בספרות המחקרית בשלל שמות. זאסה (Sasse, 2002, p. 203) מציג רשימה חלקית, ובכללה: פעולה (action), אפיון פועלי (verbal character), אפיון אספקטואלי (aspectual character), פוטנציאל אספקטואלי (aspectual potential) ואקציונזארט. זאסה אמנם יוצא נגד השימוש במונח אקציונזארט במשמעות אספקט לקסיקלי, משום שלטענתו אין הצדקה להבחנה בין הלקסיקון לדקדוק בפענוח המשמעות האספקטואלית, אך הגישה הנקוטה בעבודה זו מבחינה בין תבניות דקדוקיות למשמעויות שאינן מקודדות בדקדוק. הבחנה זו נחוצה מטעם נוסף. העברית בת זמננו איננה מציינת אספקט נקודת מבט באמצעים דקדוקיים. לפיכך המונח **אקציונזארט** מציין בעבודה זו תכנים אספקטואליים המקודדים בלקסיקון.

אקציונזארט מוכר עוד מימי אריסטו, אשר הבחין בין פעולות הנעות לעבר יעד (טליות), שאותן כינה *kineseis*, לבין פעולות שאינן כאלה (אטליות), שאותן כינה *energeiai*. ונדלר (Vendler, 1957) הציג מודל מפורט ובו חלוקה לארבעה **דפוסי זמן** (time schemata) של פעלים באנגלית.⁹⁶ דפוסי הזמן הם קטגוריות אספקטואליות. הרי הן:

- מצבים (states)
- פעילויות (activities)
- הגשמות (accomplishments)
- הישגים (achievements)

אציג תחילה את ארבעת דפוסי הזמן ואחרי כן אציג את הביקורת על תאוריית ונדלר.

2.5.1 מצב

מצב (state) מבטא סיטואציה שאיננה כרוכה בשינוי כלשהו ביישיות המעורבות. מצבים עשויים להתקיים במשך אינטרוול או לעד. אחד ממאפייניו של מצב הוא תקפותו בכל נקודה ונקודה באינטרוול:

28. הבית **עמד** שם במשך שנים

ב-(28) בכל נקודת זמן במהלך אותן שנים הבית עמד על תלו. קומרי (1976, p. 49) מציג הבחנה נוספת ולפיה לא נדרשת אנרגיה כדי לשמר מצב קיים, או שלכל היותר נדרשת כמות מינימלית של אנרגיה כדי שהמצב ימשיך להתקיים. **ישב** מביע מצב המצריך כמות מינימלית כזו של אנרגיה. יש להבחין בין הגדרות מדעיות לבין האופן שבו השפה תופסת את העולם. פועלי מצב אכן נתפסים תודעתית כמשמרי מצב קבוע מבלי שתידרש תשומת אנרגיה מתמדת לשימור המצב, אף שרק במקרים מעטים אלו הם פני הדברים:

29. הבית ניצב על הגבעה

30. האיש ניצב מולי

⁹⁶ המונח **דפוסי הזמן** הוא אומנם תרגום מילולי ל- time schemata של ונדלר, אך הם למעשה 'אקציונזארטים'. כדי להימנע מצורת הריבוי של אקציונזארט, אשתמש בביטוי **דפוסי זמן**, ואילו המונח **אקציונזארט** ישמש בעבודה זו בהתייחסות לתופעה הכללית של אספקט לקסיקלי.

ניצב הוא פועל מצב בשני המבעים, אך רק ב-(29) לא נדרשת תשומת אנרגיה מתמדת כדי לקיים את המצב. פועלי מצב קלאסיים הם **ידע, זכר, ישוב, חי, ישן, יכול, אהב ושנא**. צירופי פעלים כגון **היה בבית, נראה עייף** וכן תארים כגון **גדול, תשוש, שמח** מבטאים מצבים.

2.5.2 פעילות

פעילות (activity) היא סיטואציה דינמית, כלומר משנה מצב, המתרחשת במהלך אינטרוול. שחייה, ריקוד, נהיגה ואכילה הן דוגמאות לפעילויות. הן צורכות אנרגיה, מובילות לשינוי כלשהו בעולם, והן אינן נקודתיות. אם נקפיא את פעולת השחייה לשבריר שנייה לא נוכל לטעון ששחייה מתקיימת באותה נקודת זמן רגעית. פעילויות על פי רוב מבוקרות, כלומר נעשות מתוך רצון ובשליטת המבצע: כריש השוחה במים שולט בתנועותיו ויכול לעצור את פעילות השחייה בכל רגע. מאפיין נוסף של פעילויות הוא היעדר נקודת סיום טבעית. שחיה או ריקוד עשויים להימשך לעד. לפיכך פעילות היא סיטואציה דינמית ודורטיבית.

2.5.3 הגשמה

הגשמה (accomplishment) היא סיטואציה דינמית ודורטיבית שיש לה נקודת סיום טבעית. הדוגמאות שוונדלר (1957, p. 150) מציג כוללות בניית בית, החלמה ממחלה, כתיבה או קריאה של ספר והרכבת כיסא. הרכבת כיסא מסתיימת ברגע שהכיסא מוכן. באופן דומה החלמה ממחלה מסתיימת כשהחולה מבריא. קיומה של נקודת הסיום הטבעית הוא הקריטריון המבחין בין פעילות להגשמה.

2.5.4 הישג

הישג (achievement) הוא אירוע נקודתי המציין מעבר מידי ממצב אחד לאחר. הדוגמאות שוונדלר מציג כוללות זכייה במרוץ, הגעה לפסגת הר (אך לא העפלה אליו), חציית גבול, מציאת חפץ, התחלת פעילות, סיום פעילות ואיבוד חפץ. הישג מגלם משמעות פרפקטיבית. זוהי סיטואציה נקודתית ודינמית.

2.5.5 ביקורת על ונדלר ותאוריות בתר-ונדלריאניות

ונדלר הניח שהחלוקה הסמנטית לדפוסי זמן אוניברסלית, כלומר סיטואציה המביעה הגשמה באנגלית מביעה הגשמה גם בשפות אחרות. הנחה זו, בדומה להנחות אחרות בדבר האוניברסליות או אף המולדות (innateness) של הלקסיקון (Levinson, 2001), הופרכה כשהתאוריה נבדקה בשפות אחרות, ובמיוחד בשפות אספקט דקדוקי. סיטואציות אטליות ודורטיביות עשויות להיות מובעות בהן הן באמצעות הפרפקטיב והן באמצעות האימפרפקטיב (ראו דוגמאות 4, 5 ו-26 לעיל), על פי בחירת הדוברת.

אי-בהירות מתעוררת גם בנוגע לסוג היחידות המנותחות. מכותרת החיבור של ונדלר, *Verbs and Times*, ניתן להסיק שהוא מנתח "פעלים". למעשה ונדלר (1957, pp. 146–147) מנתח הן פעלים, לדוגמה *to run*, והן צירופים

פועליים כגון to win a race, שאותם הוא מכנה **מונחים** (terms) ומפרט: **מונחי הגשמה** (achievement terms), **מונחי מצב** (state terms) וכן הלאה. עם זאת ההנחה השגויה שפועל לבדו מקודד דפוס זמן קנתה לה שביתה בספרות המחקרית. קומרי (Comrie, 1976, p. 45) יוצא נגדה ומבהיר כי בפענוח התוכן האספקטואלי של הסיטואציה יש לנתח את הפועל בלויית משלימיו ובכלל זה הנושא הדקדוקי.⁹⁷ חוקרים אחרים הרחיקו לכת בקבעם שלא די בכך. לטענתם יש לנתח את המשפט כולו (Sasse, 2002, p. 216). זאסה שולל קביעה זו. הוא טוען שהצירוף הפועלי הכבול, ובמלים אחרות התבניות הפועליות (abstract verb phrases; constructions) דוגמת to stop running ו- to get exhausted, הן הקובעות את דפוס הזמן. עם זאת המחלוקת בסוגיה עומדת בעינה. חוקרים אחרים ביקרו את ריבוי דפוסי הזמן בחלוקה הוונדלריאנית לעומת החלוקה הבינארית באספקט נקודת המבט. לפיכך הם הציעו למזג דפוסי זמן שונים תחת הכללה רחבה יותר. מורלטוס (Mourelatos, 1978, p. 422) ובעקבותיו באך (Bach, 1981) מאחדים פועלי הישג ופועלי הגשמה תחת הקטגוריה **אירוע** (event; ראו להלן). באופן דומה הם מרחיבים את קטגוריית המצב כך שתכלול דפוסי זמן בלתי תחומים, דהיינו מצבים ופעילויות. בכך למעשה החלוקה הבסיסית בין סיטואציה תחומה בזמן לבין סיטואציה שאיננה תחומה בזמן הושבה על כנה. כיום הטענה שאספקט מביע חלוקה בינארית דומה היא בגדר קונסנזוס (Sasse, 2002, p. 201). הביקורת של מורלטוס על ונדלר משקפת פער עמוק יותר בין האסכולה האירופית לאסכולה האנגלו-אמריקנית. מורלטוס (1978, p. 418) טוען – ובצדק – שוונדלר וחסידיו התעלמו מהאספקט הדקדוקי ברוסית וביוונית ומהאינטראקציה בין אספקט דקדוקי לדפוסי הזמן השונים. גם הגדרת האספקט של קומרי זוכה לביקורת מרומת (1978, p. 421), שכן התייחסותה הבלעדית למרקם הטמפורלי הפנימי של הסיטואציה כרוכה כאמור בהדרת משמעויות נוספות שאספקט דקדוקי מביע: הרגליות, חזרתיות, ביזור (distribution) ועוד. הביקורת של מורלטוס מפנה אצבע אל פרדוקס: השפה שהגדירה מהו אספקט, רוסית, נושלה לחלוטין מהתאוריה של ונדלר, ואילו השפה האנגלית, שבה כלל לא קיים פרפקטיב דקדוקי, הפכה דגם להגדרת אספקטואליות. פרקויל (Verkuyl, 1993, p. 4) מותח ביקורת דומה על ונדלר. אביא את דבריו כלשונם:

In my view, Vendler's classification runs afoul of the evidence emerging from the linguistic tradition in the first half of this century that aspect is essentially a non-lexical property of sentence structure, both in non-Slavic and Slavic languages.

תאוריות בתר-וונדלריאניות (Sasse, 2002, p. 214) מתאפיינות בגישה פורמליסטית יותר. דפוסי הזמן מדורגים בהן בהיררכיה סמנטית לפי תכונות בינאריות: [±דינמי], [±טלי], [±דורטיבי], בסדר הזה. מכיוון שהתכונות הללו אטומיות ואוניברסליות, כוחן יפה הן לאפיון סמנטי של האספקט הדקדוקי והן לאפיון דפוסי הזמן של ונדלר. בכך הן מגשרות על חלק מהפערים בין שתי האסכולות. ההיררכיה הסמנטית מוצגת **בטבלה 4**. בראש ניצבת הסיטואציה, אשר

⁹⁷ קומרי אמנם איננו מפרט מדוע יש חשיבות לבחינת הנושא הדקדוקי, אך בפרקים הבאים אראה שפעולות מבוזרות (distributed actions) מצריכות מספר מבצעים. מכיוון שנטיית הפועל באנגלית איננה מציינת את מספר המבצעים ברוב הזמנים הדקדוקיים, יש צורך להתייחס גם לנושא הדקדוקי בניתוח הסיטואציה. גם בהבעת החזרתית וההרגלית בעברית (2.9 להלן) יש חשיבות לזהות הנושא הדקדוקי.

נחלקת לסיטואציה [–דינמית], הלא היא מצב, ומנגד סיטואציה [+דינמית], היא אירוע. אירוע נחלק לדפוסי זמן כלהלן: אירוע [+טלי], [–דורטיבי] הוא הישג. אירוע [+טלי], [+דורטיבי] הוא הגשמה. לבסוף אירוע [–טלי], [+דורטיבי] הוא פעילות.

טבלה 4: אפיון סמנטי דפוסי הזמן הוונדלריאניים

סוג סיטואציה	±דינמי	±טלי	±דורטיבי
מצב	–	–	+
פעילות	+	–	+
הישג	+	+	–
הגשמה	+	+	+

מורלטוס כאמור צמצם את ארבעת דפוסי הזמן של ונדלר לשלושה: מצב, תהליך ואירוע. אסקור את מאפייניהם.

2.5.6 תהליך

תהליך (process) הוא סיטואציה דינמית, אך בשונה מהישג, הוא מציג שינוי מתמיד של מצב העניינים. התמוססות של קרחון, צביעת קיר ונסיעה ליעד והם דוגמאות לתהליכים. בשפות שבהן קיים אספקט פרוגרסיבי (2.7 להלן), תהליך מובע ברגיל באמצעותו. בכל רגע נתון במהלך התרחשותם נמצא מצב עניינים שונה מקודמו: קרחון קטן יותר, שטח קיר צבוע גדול יותר וכדומה. מבחינה אספקטואלית, תהליך הוא סיטואציה דינמית הנצפית מבפנים, ללא תיחום עליון (כלומר זוהי סיטואציה אימפרפקטיבית). בתהליך טלי קיים פוטנציאל הגעה לנקודת סיום טבעית. למשל תהליך של ייבוש כבסים נמשך כל עוד אחוזי הלחות היחסית בכבסים גבוהים מנקודת סף מסוימת. לאחר הגעה לדרגת היובש היעודה התהליך מגיע לקצו. תהליכים טליים רבים מיוצגים בחיווי ויזואלי – תצוגת הזמן הנותר לסיום התוכנית של מכונת כביסה, תצוגת הורדת קובץ מרוחק להתקן אחסון מקומי, חיווי של טעינת סוללה במכשיר אלקטרוני וכדומה.

2.5.7 אירוע

אירוע (event) הוא סיטואציה דינמית. דינמיות מתאפיינת בשינוי מצב העניינים בעולם ובצריכת אנרגיה. אירוע עשוי להיות נקודתי או דורטיבי. אירוע דורטיבי טלי הוא תהליך, ואילו אירוע דורטיבי אטלי הוא פעילות. כלומר אירוע מלכד תחתיו את דפוסי הזמן תהליך ופעילות.

2.5.8 פעולה

פעולה (action) היא תהליך מבוקר (controlled) המבוצע במכוון (deliberately). המבצע מחליט על ביצועה ויכול להפסיק אותה בכל רגע:

31. צעדתי בשביל

32. השחיין שחה 200 מטרים

2.6 סוגי אספקט נוספים

מלבד הפרפקטיב והאימפרפקטיב בספרות המחקרית מוכרים שני סוגי אספקטים דקדוקיים נוספים: הפרוגרסיב והאספקטים הפאזיים. לטענתי קיימת בעברית תבנית דקדוקית ייחודית להבעת האספקט הפרוגרסיבי. אציג תחילה את המאפיינים הסמנטיים של הפרוגרסיב, אגדיר אותו, ואדגים את תבנית הפרוגרסיב. לאחר מכן אדון באספקטים הפאזיים, שבהם עסקו לא מעט חוקרי עברית בחמשת העשורים האחרונים, ואציג את המסקנות העולות מהדוגמאות.

2.7 הפרוגרסיב

קומרי רואה בפרוגרסיב אספקט הנגזר מהאימפרפקטיב (Comrie, 1976, p. 25). הוא מסתמך בין השאר על שפות דוגמת איטלקית, ספרדית וצרפתית שבהן השימוש בפרוגרסיב אפשרי, אך איננו הכרחי על פי כללי הדקדוק. קומרי מראה שהאימפרפקטיב משמש באותן שפות גם להבעת משמעות פרוגרסיבית. בדוגמה בצרפתית להלן שני פעלים בצורת האימפרפקטיב. הראשון, *savait* 'ידע', מביע סיטואציה סטטיבית, אך השני, *parlait* 'דיבר', מבטא סיטואציה פרוגרסיבית. בתרגום לאנגלית השימוש בפרוגרסיב הכרחי בפועל השני:

33. Jean *savait*^{IPFV} qu'il *parlait*^{IPFV} trop vite

'John *knew* that he *was speaking* too fast'

עם זאת הדעות נחלקות בסוגיה. יש הרואים בפרוגרסיב אספקט דורטיבי בלבד (Binnick, 1991, p. 284), כלומר לדידם הפרוגרסיב הוא אימפרפקטיב ותו לא. חוקרים אחרים טוענים שהפרוגרסיב הוא תהליך (2.5.6), כלומר הפרוגרסיב לדידם הוא סיטואציה דורטיבית ודינמית (Comrie, 1976, p. 12) ובכך הוא שונה מהאימפרפקטיב, אשר איננו מחייב דינמיות. חילוקי הדעות משקפים למעשה הבדלים טיפולוגיים בין-לשוניים. בעוד שבאנגלית ובשפות רומאניות התבנית הפרוגרסיבית משמשת הן להבעת פעילות והן להבעת הגשמה, בעברית ובשפות אחרות הפרוגרסיב מביע תהליך בלבד. אציג דוגמאות פרוגרסיב בספרדית לפעילות (34) ולהגשמה (35):

34. Est-oy bail-and-o 'אני רוקד (ברגע זה)'

be-1SG.PRES dance-PTCP-SG.M

35. Est-á limpi-and-o la casa 'הוא מנקה את הבית (ברגע זה)'

be-3SG.PRES clean-PTCP-SG.M the home

באופן דומה הזמנים הפרוגרסיביים באנגלית מביעים פרוגרסיביות רק בחלק משימושיהם. במקרים אחרים הם מביעים סיטואציה סטטיבית בלבד (Binnick, 1991, p. 282). לפיכך יש להבחין בין האספקט הפרוגרסיבי כמושג תאורטי לבין זמנים דקדוקיים הנקראים פרוגרסיביים:⁹⁸

36. I'm enjoying the seaside 'אני נהנה מהחוף'

גם פועלי תנוחה (posture verbs) נוטים באנגלית בזמנים הפרוגרסיביים, אף שהם סטטיביים (Sasse, 2002, p. 50
:fn 37)

37. John entered the room. The president *was sitting* as usually at his desk

יפים בעיניי דבריו של זאסה (ibid.), הטוען שהתופעה איננה שרירותית. פועלי התנוחה מבטאים דפוס זמן שהוא בין פעילות למצב. הנמצא בתנוחת ישיבה הגיע לתנוחה הסטטיבית בעקבות פעילות. ברוח זו אטען שהפרוגרסיב באנגלית מבטא את מכלול הכוראוגרפיה שפועלי התנוחה מגלמים, לא רק את התוצאה הסופית.

2.7.1 הבעת הפרוגרסיב בעברית

נבחן כעת את הבעת פרוגרסיב בעברית. לטענתי התבנית **הלך ופעל** מביעה אספקט פרוגרסיבי. התבנית מקודדת דורטיביות ודינמיות **מונוטונית** (להלן). היא אורתוגונית לחלוטין. בדוגמאות (38–41) להלן התבנית נוטה בפעל. דוגמאות (42–43) מביעות פרוגרסיביות בהווה. ב-(44–45) מודגמת פרוגרסיביות בעתיד:

38. הליברלים אחזו בשלטון באוטווה במשך שנים, אבל ב-2006 איבדו אותו לטובת השמרנים. מספר הכיסאות שלהם בבית הנבחרים **הלך והתמעט** עד שב-2011 הגיע ל-34 מושבים בלבד מתוך 308 אפשריים. (דמרקר, 20.10.2015)⁹⁹

39. ישראל אכן **הלכה והתייבשה** (מוסף ממון עמ' 2, ידיעות אחרונות 22.5.2015)

40. כשהלכה סוריה **ושקעה** במלחמת האזרחים העקובה מדם, היו בישראל שאיחלו הצלחה לשני הצדדים הלוחמים במדינה השכנה מצפון (אייל זיסר, ישראל היום, עמ' 39, 2.6.2015)

41. החבל פשוט **הלך והתהדק** (עמיר פלג, ידיעות אחרונות עמ' 6, 3.6.2015)

42. סוכנות האו"ם לפליטים העריכה ביום שישי האחרון כי 3,500 מהגרים עדיין לכודים בלב ים על סירות שהועמסו יתר על המידה וננטשו על ידי המבריחים ושהמזון והאספקה שבידיהם **הולך ונגמר** (22.5.2015 Ynet)¹⁰⁰

⁹⁸ הבחנה דומה בין פרפקט כמושג סמנטי לזמנים דקדוקיים בשפות שונות המכונים פרפקט תוצג בפרקים הבאים.

⁹⁹ <http://www.themarker.com/hrtz/1.2755960>

¹⁰⁰ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4661150,00.html>

43. כבר קרוב לעשור וחצי שהאיש הרע הזה, רגי'פ טאיפ ארדואן, הולך ועולה, הולך ומתחזק (בן דרור ימיני, ידיעות אחרונות עמ' 3, 8.6.2015)

44. האוטוארים אינם תופעה חולפת, המגמה הזו תימשך מאות ואלפי שנים קדימה, ותלך ותשתפר (פרופ' דוד פסיג, הריאיון למוסף 7 ימים של ידיעות אחרונות, עמ' 56, 18.9.2015)

45. הלילה הגשמים יילכו ויתחזקו [...] ממחר בלילה הגשם יילך וייחלש (Ynet, תחזית מזג האוויר 16.11.2015)

לסיטואציות הפרוגרסיביות בדוגמאות לעיל מאפיין סמנטי ייחודי: בכל רגע נתון במהלך התרחשותן, מצב העניינים שונה בהשוואה לנקודת זמן קודמת. כלומר **שינוי מתמיד** הוא תנאי הכרחי בפרוגרסיב בעברית, אך לא תנאי מספיק כפי שאראה להלן. התבנית ה**לך ופעל** היא לטענתי **פונקציה מונוטונית**. בעולם האלגברה והאנליזה הנומריית פונקציה אשר מתנהגת באופן זהה בכל **תחום הגדרתה** – היא עולה בלבד או יורדת בלבד – היא פונקציה מונוטונית.¹⁰¹ אתייחס לאינטרוול שבו הסיטואציה הפרוגרסיבית מתרחשת כאל תחום הגדרת הפונקציה. התבנית ה**לך ופעל** מבטאת את **שינוי מתמיד**, **חד-כיווני ביחס ישר להתקדמות בזמן**. ניתן לייצג סיטואציה מסוג זה כגרף שבו ציר הזמן אופקי (ציר X) ומידת השינוי מופיעה בציר אנכי (ציר Y). נבחן את דוגמה (39) כסיטואציה פרוגרסיבית טלית: אחוז הלחות בקרקע וכן כמויות המים המתוקים במעיינות, בכנרת ובאקוויפר החוף הם פרמטרים מדידים. הטענה המובעת היא שבכל נקודת זמן עוקבת ערכי הפרמטרים המדידים קטנו בהשוואה למדידה הקודמת. זוהי כאמור מונוטונית. בהגדרה מילולית מונוטונית מבטאת את התנאים הבאים:

- השינוי בפרוגרסיב הטלי הוא חד-כיווני – הוא גדל בלבד
- השינוי מתבטא **במנות קצובות**, כלומר מידת השינוי עקבית בכל יחידת זמן עוקבת
- המנות הקצובות **סדירות**, משמע אין פסיחה על מנת שינוי ו"פיצוי" מאוחר יותר

בעולם האנליזה הנומריית מתקיימת מונוטונית אידיאלית שמאפייניה מפורטים לעיל. במציאות היומיומית ייתכנו חריגות קלות דוגמת גשם בלתי צפוי בחודש אוגוסט, אך הן אינן סותרות את המגמה הכללית של שינוי מצטבר וסדיר. לעומתן חריגות משמעותיות מהמונוטוניות, למשל מכונית שמתקלקלת בזמן נסיעה ליעד, הופכות את הסיטואציה לבלתי-פרוגרסיבית. בתנאים של מונוטוניות מושלמת או קרובה למושלמת ניתן לנבא את משך הסיטואציה טרם התרחשותה. כאמור דינמיות מתמדת איננה תנאי מספיק, משום שנסיגה בשינוי גם היא מקרה של דינמיות מתמדת, אך היא סותרת את המונוטונית. בדוגמה (42) ניתן להסיק שהמזון והאספקה שבידי המהגרים הלכודים בלב ים מתמעטים באופן מונוטוני: בכל רגע עוקב כמות המזון והאספקה איננה גדלה לעומת קודמו. זהו תהליך טלי אשר בסופו המהגרים עלולים להיוותר באפס מזון ואספקה. יש לשער שהקישור במזון ובאספקה לא התרחש בבת אחת. באופן דומה ניתן לקבוע שב- (38) הצמצום במספר המושבים של הליברלים בפרלמנט בין השנים 2006 ל-2011 התרחש במספר מערכות בחירות ולא בפעימה אחת. כמו כן משתמע שבכל אחת ממערכות הבחירות מספר המושבים קטן לעומת מספרו

¹⁰¹ בהגדרתה המתמטית פונקציה מונוטונית עשויה להיות עולה בלבד או יורדת בלבד, אך האספקט הפרוגרסיבי, כשמו, מביע התקדמות, כלומר פונקציה עולה בלבד בגרף ה**הבשלה** (vesting) של התהליך.

לפני אותה מערכת הבחירות. לפיכך זוהי סיטואציה פרוגרסיבית. עם זאת הדוגמאות הללו מאתגרות לכאורה את טענת כי השינוי בפרוגרסיב חד-כיווני – עולה בלבד, משום שהן מבטאות פיהות כמותי. אין זו סתירה, שהרי הפרוגרסיב מבטא עלייה מתמדת בדרגת השינוי. בכל יחידת זמן עוקבת דרגת השינוי זהה או גבוהה יותר מאשר בקודמתה, אף אם השינוי מבוטא בערכים מספריים יורדים. ב-(44) הפרוגרסיביות רעיונית. היא איננה משתקפת באופן חומרי בכמויות של עצמים ספירים. לפיכך המונוטוניות נמדדת באמצעים עקיפים: תדירות השימוש הגדלה ב**ביצגנים** (avatars)¹⁰² ושיפור מתמיד ביכולותיהם למלא פונקציות אנושיות.

תבנית הפרוגרסיב בעברית מדוקדקת כמעט לחלוטין. לטענתי זהו אחד המקרים הבולטים שבהם העברית מביעה אספקט דקדוקי ממש, ולא אספקטואליות גרידא. בשונה מהזמנים הפרוגרסיביים באנגלית, אשר עשויים להביע גם סיטואציה סטטיבית כב-(36) לעיל, התבנית ה**לך ופעל** מחייבת קיומה של סיטואציה פרוגרסיבית למשעי, כלומר מונוטונית. בסיטואציה לא מונוטונית התבנית איננה קבילה:

46. *החייל ה**לך ונפצע**¹⁰³

47. *הילד ה**ולך וישן**

ב-(46) הסיטואציה דינמית, אך התבנית הפרוגרסיבית איננה קבילה משום ש**נפצע** איננו דורטיבי. ב-(47) הסיטואציה דורטיבית, אך איננה דינמית ולכן איננה מונוטונית. ב-(50) להלן השינוי מתמיד, אך לא מונוטוני:

48. √שווי תיק ההשקעות ה**ולך וגדל** בהתמדה

49. √שווי תיק ההשקעות ה**ולך וקטן** בהתמדה

50. שווי תיק ההשקעות שלו *ה**ולך ומתנדנד** בהתמדה

בכל דוגמאות התבנית ה**לך** איננו מביע משמעות ליטרלית של הליכה. לטענתי גיוסו כפועל עזר מונע. הליכה היא מטפורה של התקדמות, פרוגרסיה. סדר הרכיבים בתבנית גמיש במידת מה. שיפול פעלים כב-(40) איננו מבטא שינוי במשמעות, אלא משמש אמצעי להגבהת הסגנון ולגיוונו. במבעים שבהם הנשוא איננו פועל הבעת הפרוגרסיב מחייבת שימוש בפועל נוסף, **נעשה** או **נהיה**, כאוגד:

51. הוא ה**ולך ונהיה דרוך**, הוא חרד למתרחש (תמר גלבץ, 7 לילות עמ' 25, ידיעות אחרונות, 17.7.2015)

52. הפער הזה בין קשוי ההנעה לסיומת המדהימה ה**ולך ונעשה מעצבן**. משחקי הכס הולכת ומתנתקת מסדרת הספרים של ג'ורג' ר. ר. מרטין (עינב שיף, ידיעות אחרונות, המוסף 7 לילות עמ' 5, 19.6.2015)

¹⁰² יצגן הוא הוא שם בדוי, שם משתמש או דיוקן המזהה את דמותו של משתתף במשחק אינטרנט, מנוי בפורום וכדומה. במקרים מסוימים היצגן מופעל על ידי תוכנה המדמה בן אנוש או מתחזה לו.
¹⁰³ המבע קביל רק אם ה**לך** מתפרש באופן ליטרלי: לדוגמה, אם החייל ה**לך** שני קילומטרים בדרך לא סלולה ונפצע מממורה. פירוש ליטרלי איננו מהווה דוגמת נגד לתבנית הפרוגרסיב, ואין הוא מעניינו בדיון הנוכחי.

2.7.2 תבנית הלך ופעל בספרות המחקרית

הספרות המחקרית ממעטת להתייחס אל תבנית ה**לך ופעל** באופן מפורש. שורצולד (1994, עמ' 111) מציגה חמש דוגמאות, הכוללות תבניות שונות. בכולן היא רואה "הבעת המשכיות":

53. הולכים ובונים

54. הלך והחמיר

55. המענית משחירה והולכת

56. שכבתי ושכבתי

57. חזר ואמר

חמש הדוגמאות לעיל משקפות שלוש תבניות שמביעות תכנים אספקטואליים שונים. לכולן משותפת אי-היותן פרפקטיביות. **שכבתי ושכבתי** מביע דורטיביות (החזרה על אותו הצירוף הפועלי להבעאיקונית של דורטיביות הודגמה גם ב-1.6.8.6). **חזר ואמר** מביע חזרתיות (ראו גם 2.8.2 להלן). תבנית הפרוגרסיב מודגמת ב-(53–55). כוזר (תשס"ו, עמ' 126) מציע הבחנה חשובה: כאשר ה**לך** איננו אגנטי, כלומר אין הוא מביע פעולה המבוצעת בידי מבצע אנושי ובעל כוונה, "הלך מתפרש במשמעותו הקלאסית ששיעורה התגברותו של תהליך ספונטני או התמעטותו". כלומר הפרוגרסיביות אפשרית רק כאשר הנושא הדקדוקי איננו אנושי ובעל כוונה. ההבחנה בין מבצע אנושי ובעל כוונה לנושא דקדוקי שאיננו אנושי נחוצה כדי להבחין בין הבעת פרוגרסיב כבדוגמאות לעיל לבין תופעה אחרת שכוזר מכנה **אגנטיות מוגברת**.¹⁰⁴ כוונתו לפעולה הנעשית באופן פעיל במיוחד, מתוך כוונה ויוזמה, בידי מבצע אנושי (שם, עמ' 124). הוא מציג מספר דוגמאות לשימוש ב**הלך ופעל** להבעת אגנטיות מוגברת (שם, עמ' 126). אלו אינם מביעים פרוגרסיביות:

58. [...] כשבעצם אנחנו צריכים ל**לכת** ובאמת ל**חפור** בהיסטוריה הרחוקה שלנו... (דוג' 21 ב במקור)

59. אם רוצים לבטל חוק [...] אז יש דרכים לתקוף חוק. ל**לכת ולבטל** מנגנון שהנקבע בחוק באמצעות בית הדין להגבלים עסקיים... (דוג' 21 ג במקור)

60. היועץ המשפטי [...] ה**לך והגן** על המינוי הזה בבג"ץ (דוג' 21 ד במקור)

הדוגמאות הפרוגרסיביות אכן מתאפיינות בהיעדר אגנטיות מוגברת. התהליך הפרוגרסיבי ב-(39), (42) וב-(45) לעיל ספונטני או לכל הפחות איננו יזום ומכוון. אך מתברר שאין זה כלל מחייב, אלא נטייה כללית. בדוגמה (43) הנושא הדקדוקי אנושי, עתיר יוזמה ובעל כוונה. גם ב-(51) וב-(53) הנושא הדקדוקי אגנטי או עשוי להתפרש כך. נראה אפוא שקריטריונים נוספים מבחינים בין הבעת פרוגרסיב להבעת אגנטיות מוגברת. ניתן לזהות הבדלים נוספים בין שתי המשמעויות. רוב דוגמאות האגנטיות המוגברת אצל כוזר מבוססות על התבנית הבלתי נוטה ל**לכת ולפעול**. מנגד

¹⁰⁴ האגנטיות המוגברת והשלכותיה האספקטואליות יידונו בפרק 3.

דוגמאות הפרוגרסיב נוטות כולן. מלבד זאת האגנטיות המוגברת חלה בעיקר בסיטואציות פונקטיביות בדוגמאות (59) ו-(60). התבנית הפרוגרסיבית דורטיבית מעצם הגדרתה. לפיכך הלך ופעל המביע אגנטיות מוגברת מדגים לטענתי תבנית שונה. ניתן להבדיל בינה לבין הלך ופעל הפרוגרסיבי על ידי הוספת **בהדרגה**. בהבעת אגנטיות מוגברת התוצאה איננה קבילה:

61. היועץ המשפטי **הלך והגן** *בהדרגה על המינוי

62. אנחנו צריכים **ללכת** ובאמת **לחפור** *בהדרגה בהיסטוריה הרחוקה שלנו

עד עתה נמנעתי מלדון בטליות. מספר חוקרים גורסים שהפרוגרסיב טלי (Binnick, 1991, p. 286), אך יש הטוענים שטליות איננה תנאי הכרחי. אחת הסיבות לחוסר ההסכמה בנושא היא אי הבחנה בין האספקט הפרוגרסיבי כמושג עיוני לבין הזמנים הפרוגרסיביים באנגלית. לכך נוסף לא אחת הבלבול בין אספקט דקדוקי לאקציונזארט. לפיכך הסוגיה תיבחן לפי הדוגמאות בעברית. הן מעידות שהפרוגרסיב איננו טלי בהכרח. דוגמאות (42) ו-(53) טליות. לעומתן (43) ו-(48) אטליות. בדוגמה (45) הרישא אטלי והסיפא טלי. משמע בעברית הפרוגרסיב איננו מקודד טליות. ממד הטליות תלוי אקציונזארט (2.5 לעיל). למסקנה דומה הגיעו חוקרי הפרוגרסיב באנגלית. פועלי הגשמה בזמנים פרוגרסיביים מביעים סיטואציה פרוגרסיבית טלית כבדוגמה (63) להלן, ואילו פעילויות כ-(64) הן אטליות (Binnick, 1991, p. 286):

63. Cluny is repairing the plumbing 'קלוני מתקן את הצנרת'

64. Cluny is playing with the plumbing 'קלוני משחק בצנרת'

2.7.3 פרדוקס פועלי התנועה

קושיה אחרת עולה וצפה מהדוגמאות בעברית. מדוע תבנית הפרוגרסיב איננה קבילה במבעים המבוססים על פועלי תנועה?

65. *המטוס הולך וטס בדרכו לז'נבה

66. *המפרשיית הולכת ושטה לאיטה ברוח

67. *האצן הולך ורץ לקראת קו הסיום

ההסבר לטענתי נעוץ בעקרון האי-כפילות (horror aequi, מלטינית: 'סלידה מן הזהה'), אשר מבוסס על אוניברסל מוכר וותיק: דקדוקים נוטים להימנע מהצבת רכיבים או מבנים דקדוקיים זהים בסמיכות זה לזה (Szmrecsanyi, 2006, p. 39; Haspelmath, 1999).¹⁰⁵ עקרון האי-כפילות מודגם בין היתר בצורת הריבוי הזוגי בעברית. הוספת מספר מפורש לשם עצם בריבוי זוגי איננה דקדוקית בעברית: *שתי שעתיים, *שניים/*שני יומיים. כאשר ציין הזוגי

¹⁰⁵ את הביטוי horror aequi טבע הבלשן ההיסטורי קרל ברוגמן ב-1909. מאז הנושא נדון רבות בספרות המחקרית. עיקרון האי-כפילות מסביר בין היתר מדוע צרור צורות גרונדיאליות באנגלית איננו קביל: *He is starting doing it. ראו גם (Haspelmath, 1997).

הוא צורן ריבוי כללי ניתן להוסיף מספר מפורש משום ששם העצם איננו מקודד מספר: שש כנפיים, ארבע רגליים. בדומה כאשר המשמעות הפרוגרסיבית היא מרכיב אינהרנטי במשמעות הלקסיקלית של פועלי תנועה דוגמת **הלך**, **שחה**, **נסע**, **הפליג**, **טס**, **טיפס** ואחרים, חזרה על התוכן הפרוגרסיבי גם באמצעות תבנית דקדוקית הופכת יתרה (redundant), ולכן היא איננה דקדוקית. עם זאת פועלי תנועה בודדים מאפשרים שימוש בתבנית: הלך והתקדם, הולך ונסחף. כלומר ייתכן שהמגבלה על פועלי תנועה מעידה שפועל העזר בתבנית טרם הוחזר לחלוטין. בשלבי גרמטיזציה מתקדמים יותר עקרון האי-כפילות מתרופף עד שהוא נמוג. באנגלית פועלי העזר do ו-have הוחזרו לחלוטין. לכן המבעים להלן קבילים למרות שהם מפריים לכאורה את עקרון האי-כפילות:

68. I didn't do it

69. I've had enough

2.7.4 מסקנות

על פי ההגדרה המוצעת בעבודה זו האספקט הפרוגרסיבי מביע דורטיביות ושינוי מונוטוני. הדוגמאות ומבדקי הקבילות לעיל מעידים כי התבנית **הולך ופועל** היא אכן בוחן אפקטיבית לזיהוי סיטואציות פרוגרסיביות. בסיטואציה שאיננה פרוגרסיבית כדבעי התבנית בלתי קבילה. מלבד תבניות הפרפקט שיידונו בפרקים הבאים, תבנית **בא והולך** מצטיירת כאמור כאחד המקרים הבודדים של אספקט דקדוקי בעברית בת זמננו. בהמשך לדימוי הצפייה בסרטון, הפרוגרסיב לדעת חלק מהחוקרים (Binnick, 1991, p. 285) מביע צפייה **בנקודת החציון** (median phase) של האירוע, בשונה מהאימפרפקטיב, המשול לצפייה בתמונה או בחלק אקראיים מהסיטואציה כולה. נקודת החציון איננה בהכרח האמצע המוחלט, אלא האופן שבו הפרוגרסיב נתפס: "באמצע הפעולה". לפיכך יש הרואים בפרוגרסיב סוג של אספקט פאזי.

2.8 האספקט הפאזי

בשונה מאספקט נקודת המבט, אשר מבחין בין סיטואציה תחומה לסיטואציה בלתי תחומה, **האספקט הפאזי** (phasal aspect) מציין **שלבי-ביניים** (subintervals) שונים בהתפתחות האירוע (Dik, 1989, p. 190–192). קומרי (1976, pp. 4, 26) איננו מתייחס באופן ישיר לאספקט הפאזי. לדידו האימפרפקטיב מציין סיטואציה המורכבת מ"פאזות שונות" (consists of several successive phases), אך למעשה הוא קובע בכך הבחנה ברורה בין האימפרפקטיב, אשר מציג סיטואציה רב-שלבית מבלי לפרט את שלבי הביניים השונים המרכיבים אותה, לבין האספקט הפאזי, אשר מביע שלב-ביניים מוגדר בתוך הסיטואציה: תחילה, אמצע, המשך (continuation), חידוש (resumption), חדילה (egressive) ועוד. כהמשך לדימוי שהוצג בתחילת הפרק, האספקט הפאזי איננו משול לצפייה בתמונה אקראית מתוך סרטון של הסיטואציה, אלא הוא ניגש במישרין לתמונה (frame) מסוימת בסרטון על פי מספרה הסידורי.

בשפות אחדות קיימת חפיפה מסוימת בין האספקט הפאזי לאספקט נקודת המבט. בשפות ללא קידוד דקדוקי של אספקט פאזי שלבי הביניים מובעים באמצעים לקסיקליים. מבחינה תאורטית מספר שלבי הביניים בלתי מוגבל, משום

שניתן לפלח כל שלב ביניים ליחידות משנה: "ההתחלה של ההתחלה", "מעט לאחר ההתחלה" וכן הלאה. במידה מסוימת הגרמטיזציה של שלבי הביניים מזכירה את הגרמטיזציה של הזמנים הדקדוקיים שנדונה בפרק 1. יספרסן (Jespersen, 1924, p. 254–289) הציג כזכור שבעה זמנים רעיוניים, אך בשפות עתירות זמנים עשויים להתקיים זמנים רבים אף יותר, ומנגד ישנן שפות, דוגמת סינית מנדרינית, שבהן אין כלל זמן דקדוקי (Li, 2014).

2.8.1 אספקט תחילי

אספקט המציין את תחילת הסיטואציה מבטא את נקודת המעבר למצב חדש או את תחילתו של אירוע דינמי. ברוסית הפרפקטיב מביע ברגיל תיחום עליון, אך בפועלי תנועה הוא עשוי לציין אספקט תחילי (inceptive aspect; ingressive aspect). אין הדבר מפליא, משום שבהבעת תיחום עליון ובהבעת אספקט תחילי הפרפקטיב תוחם את הסיטואציה, אך מקצֶה האחר. במקרה כזה הפעולה איננה נתפסת בהכרח כשלמה. ב-(70) האימפרפקטיב מציין פעולה ללא תיחום עליון. ב-(71) מופיע אותו הפועל בצורת הפרפקטיב:

70. *masha shla^{IPFV} po parku* 'מאשה הלכה/נהגה ללכת/הייתה בעיצומה של הליכה בפארק'

walk.PST.SG.F

71. *masha poshla^{PFV} v-shkolu* 'מאשה יצאה (מילולית: הלכה) לבית הספר'

walk.PST.SG.F

הפועל *poshla^{PFV}* 'הלכה' ב-(71) איננו מביע פעולה שנשלמה בהכרח, אלא מציין את תחילת הפעולה. לפיכך פירושו 'מאשה התחילה בהליכה', אך אין ודאות שהיא הגיעה ליעדה. כדי להביע את המשמעות הזו ייעשה שימוש בפועל אחר, *prishla^{PFV}* 'הגיעה'.

2.8.2 גזירת פעלים בעברית כאמצעי להבעת אספקט פאזי

רוזן (Rosén, 1977, p. 179–188) התייחס לסדרת פעלים בעברית בת זמננו שבהם הניגוד **פעל** : **נפעל** וכן **פעל** : **התפעל** מבטא לכאורה אספקט תחילי: **עמד** 'היה ניצב' : **נעמד** 'עבר למצב עמידה', **שכב** 'היה בתנוחה אופקית' : **נשכב** 'עבר למצב שכיבה'. מוצ'ניק (תשמ"ו, עמ' 89) מוסיפה על דבריו וטוענת שהזוגות המינימליים **גר** : **התגורר** וכן **רץ** : **התרוצץ** משקפים הבדל אספקטואלי דומה. שורצולד (1994, עמ' 112) מציגה רשימה מפורטת יותר בלוויית פירושים המעידים בין היתר על הבדלי משמעויות אספקטואליים בין הזוגות המינימליים. בונה (Boneh, 2016, p. 65 fn 10) מציגה זוג נוסף: **שרר** : **השתרר**. להלן רשימת הזוגות המינימליים מכל המקורות לעיל:

טבלה 5: גזירת פעלים בעברית

פעל	פירוש	צורה גזורה	פירוש	סוג השינוי
עמד	היה ניצב	נעמד	עבר למצב עמידה	משלבי, תחילי
שכב	היה בתנוחה אופקית	נשכב	עבר למצב שכיבה	משלבי, תחילי
עצר	עמד מלכת, עבר למצב עצירה	נעצר	חדל לנוע	תחילי, משלבי
זכר	שמר בזכרונו	נזכר	העלה בזכרונו דבר מה נשכח	חידושי
היה	התקיים, נמצא במצב מסוים	נהיה	הפך ל-, שינה מצב	משלבי, תחילי
אבד	נמצא במקום לא ידוע, הושחת	נאבד	הפך בלתי ניתן לאיתור	משלבי
רץ	נע רגלית במהירות	התרוצץ	עבר ממקום למקום במהירות	מבוזרת
גר	שָׁכַן, דר	התגורר	שָׁכַן, גר	משלבי
הלך	התקדם רגלית, עזב	התהלך	נע רגלית ללא יעד מוגדר	משלבי, אטליות
ישב	היה בתנוחת ישיבה, התיישב	התיישב	עבר למצב ישיבה	משלבי, תחילי
שרר	היה, התקיים	השתרר	החל להתקיים, נכנס לתוקפו	תחילי

בדיקה בקורפוס (משלר, ואחרים, 2017) מגלה שהזוגות המינמליים משקפים מכלול של תופעות לקסיקליות, רובן אינן קשורות לאספקט, ומיעוטן קשורות באופן משני לאספקטואליות כתופעת לוואי לתהליך גזירה המונע משלל סיבות (להלן). אציג את המגמות השונות ואת המסקנות לאור הממצאים בקורפוס משלר.

הטענה שהמעבר לבניין אנאקוזטיבי מעידה על תהליך גזירה פרודוקטיבי של אקציונזארט או אף אספקט ממש איננה זוכה לאישוש, אף על פי שחוקרי עברית רבים טענו כך. ברוב הזוגות המינמליים ניכר הבדל משלבי ברור בין שתי הצורות. צורה אחת משמשת בעברית הדבורה, ואילו רעותה משמשת להבעת אותה המשמעות במשלב גבוה יותר או בעברית הכתובה בלבד. קשה להצביע על חוקיות בנושא. לעתים צורת פעל נחשבת מוגבהת או לכל הפחות נורמטיבית יותר: **עצר**, **עמד**, **שכב**, **היה**. בולטת במיוחד הצורה **אבד**, אשר איננה נוהגת בעברית הדבורה; במקרים אחרים הצורה הגזורה נחשבת מוגבהת או אף ספרותית בלבד. ניתן למנות את **התהלך**, **התגורר** ובמידה פחותה את **התרוצץ**.

במספר זוגות שתי הצורות גם יחד אינן רווחות בעברית הדבורה. מחליפה אותן צורה אחרת או צירוף כבול הנושאים אותה משמעות. הזוג **שרר:השתרר** לכאורה מביע שינוי אספקטואלי, אך שתי הצורות אינן מתועדות בקורפוס משלר. **נהיה** משמש במקומן להבעת כניסה לתוקף של מצב חדש:

72. אָרְרִי אִיזָה חֲצִי שְׁעָה עִישְׁנָתִי מִשְׁהוּ וּפְתָאוּם נָהִיָה שֵׁשׁ וְחֲצִי בְּבוּקָר! יַעֲנוּ-- וְנָלֹם! פְּשׁוּט יִשְׁבְּנו כָּל הַזְּמַן הַזֶּה עַד שֵׁשׁ וְחֲצִי בְּבוּקָר וְאִזּוּ זֶה נָהִיָה לִי כְּבֹד, כְּאִילוּ (מִשְׁלַר, חִיבוּק חִינָם, 65–75)

הַצּוּרוֹת גַּר וְהַתְּגוּרָר מוֹפִיעוֹת בְּפָרְקֵי הַמְּבֹאָה שֶׁל מִסְפֵּר שִׁיחוֹת. פָּרְקֵי הַמְּבֹאָה מְצִיגִים בְּקִצְרָה אֶת הַרְקֵעַ לְשִׁיחָה הַמְּתוֹעַתֶקֶת וְאֵת נוֹשְׂאֵיהָ בְּלִשׁוֹן תְּקִנִּית, כְּתוּבָה וּמוֹגָהֶת. בְּמִבּוֹאוֹת כְּאִמּוֹר שְׁתֵּי הַצּוּרוֹת מְבַטְאוֹת תּוֹכֵן סְמַנְטִי זֶה, אֲךָ הַתְּגוּרָר הִיא צוּרָה מוֹגְבָהֶת. לְעוֹמֵת זֹאת בְּתַעֲתִיקֵי הַשִּׁיחוֹת עֲצֻמָּן מוֹפִיעָה הַצּוּרָה גַּר בְּלִבָּד. בְּדוּגְמָה לְהֵלֵן חִילוּפֵי גַּר וְהַתְּגוּרָר הֵם אֲמֻצְעֵי סְגוּנֵי. נִיתֵן לְהַחֲלִיף בֵּינֵיהֶם:

73. מִירְבַּ עֵבְרָה לְפָנֵי מִסְפֵּר שְׁבוּעוֹת לְהַתְּגוּרָר בְּתֵל אֲבִיב אֲצֵל דּוּדְתָה, כְּאִשֶּׁר בֶּן זוּגָה, תּוֹמֵר, שְׂאִיתוּ הִיא גְרָה בְּשֵׁנָה הָאֲחֵרוֹנָה, נִשְׂאָר בְּחִיפָה (מִשְׁלַר, חֵלוּם אֲרוּטִי, הַמְּבֹאָה)

74. אֲמִי נוֹלְדָה בְּפוּלִין, וּבִילְדוּתָה הַתְּגוּרָרָה בְּכִמָּה מְמִדִּינוֹת בְּרִית הַמוֹעֲצוֹת לְשַׁעֲבֵר (מִשְׁלַר, תֵּת רֵמָה, הַמְּבֹאָה)

ב- (74) הַתְּגוּרָרָה מְבִיעַ לְכֹאֲרָה נִיוֹאֲנֵס אֲסַפְקוּטוּאֲלִי. הַתְּגוּרָרָה מְבַטָּא סִיטוּאֲצִיָּה מְבוֹזֶרֶת הַנִּרְקֶמֶת מִתְּקוּפּוֹת מְגוּרִים קְצוּבוֹת, כָּל אַחַת מֵהֵן הַתְּקִימָה בְּמִדִּינָה אַחֶרֶת. אוֹלָם זֶהוּ הִיֶּסֶק הַקְּשָׁרִי בְּלִבָּד הַנוֹבֵעַ מִצּוּרֵת הַרִיבּוּי שֶׁל תִּיאוֹר הַמְּקוֹם. נִיתֵן גַּם בְּמִקְרָה זֶה לְהַחֲלִיף אֶת הַתְּגוּרָרָה בְּגְרָה מְבִלִּי לְבַטֵּל אֶת הַפִּירוּשׁ הַמְּבוֹזֵר. מִשְׁמַע הַגְּזִירָה אֵינָנָה מִשְׁקַפֵּת אֲסַפְקוּט דְּקוּקִי בְּנִיגוּד לְטַעֲנַת מוֹצִ'נִיק (תִּשְׁמ"ו, עַמ' 89). יֵתֵרָה מְזוּ, (73) מֵהוּוֶה דּוּגְמַת נִגְד. אֵין בֵּה שְׁמֵץ הַשְּׁתַמְעוֹת שֶׁל פְּעוּלָה מְבוֹזֶרֶת. לְטַעֲנָתִי הַהִבְדֵּל בֵּין גַּר לְהַתְּגוּרָר מְשֻׁלְבִי, אֲךָ נִרְאָה שְׁקִימַת סִיבָה נּוֹסֶפֶת לְהַעֲדַפֵּת הַצּוּרָה הַגְּזוּרָה, וְהִיא מְנִיעַת הַדוּ-מִשְׁמַעוֹת בְּאִשֶּׁר לְזִמְן הַמוֹחֲלָט שֶׁל גְרָה.

אֲבָד: נֹאבָד אֵינָם מְבַטְאִים הַבְּדֵל אֲסַפְקוּטוּאֲלִי. **אֲבָד** הִיא הַצּוּרָה הַתְּקִנִּית, הַמוֹגְבָהֶת.¹⁰⁶ אֵין לָהּ זִכָּר בְּקוּרְפוּס.

נֹאבָד הִיא לְכֹאֲרָה הַצּוּרָה הַרְוּוּחַת בְּמִשְׁלַב דְּבוּר, בְּסַגְנוֹן אֲגָבִי וּבִשְׁפַת יִלְדִים, אֲךָ לְמַעֲשֵׂה בְּקוּרְפוּס אֶף אַחַת מֵהֵן אֵינָנָה מְתוֹעַדֶת. אֵת שְׁתִּיחָן מְחַלִּיפָה הַקּוּלּוּקְצִיָּה הַלֵּךְ לְאֵיבּוּד (Rosén, 1977, p. 184 fn 173):

75. אֲרִי: בּוֹא נֹאמֵר אֶתָּה מְחַפֵּשׁ אֵיזוּשֵׁי מִילַת מִפְתַּח בְּגוּגֵל?

דִּינָה: נוֹ?

אֲרִי: וַיֵּשׁ לָךְ פֶּרְסוּם בְּגוּגֵל?

דִּינָה: נוֹ

אֲרִי: אִזּוּ אֶתָּה מִמֶּשׁ מִפְּנֵה לְמַבְצַע הַסְּפִצִּיפִי הַזֶּה וְאֶתָּה לֹא נִכְנַס לְתוֹךְ הָאֵתֵר שֶׁלָּךְ וְהוֹלָךְ שֵׁם לְאֵיבּוּד אֵלָּא הוּא מְגִיעַ

לְעַמּוּד מְבַצַּע מְסוּיִם (מִשְׁלַר, עַמּוּד נַחִיתָה, 21–37)

¹⁰⁶ נֹאבָד הִיא צוּרָה תְּקִנִּית (Rosén, 1977, p. 184), אֲךָ בְּלִשׁוֹן הַדְּבוּרָה וּבְעִיקָר בְּקִרְבַּי יִלְדִים רוּוּחַת הַהִגִּיָּה נֹאבָד. רֹאוּ גַם: <http://hebrew-academy.org.il/2017/11/09/%D7%90%D7%91%D7%93-%D7%A0%D7%90%D7%91%D7%93-%D7%95%D7%94%D7%9C%D7%9A-%D7%95%D7%90%D7%99%D7%91%D7%95%D7%93/>

בדיאלוג ב-(75) החלפת הצירוף הולך לאיבוד באבד תישמע מוגבהת ואף מליצית. מנגד נאבד איננו שכיח בסוציולקטים של דוברי עברית בוגרים ומשכילים. כלומר הניגוד האספקטואלי כביכול בין אבד לנאבד כנראה לא קיים כלל בעברית בת זמננו, אך ייתכן שבעבר התקיימה הבחנה כזו.

הזוג עצר: נעצר מתאפיין אף הוא בתפוצה משלבת משלימה. עצר היא צורה מוגבהת מנעצר. היא מביעה מעבר למצב עצירה או גרימת עצירה: עצרתי את המנוע/הדימום. בשתי הדוגמאות להלן עצר מביע משמעות אינקואטיבית:

76. לפתע עצר מולי רכב

77. לאחר מספר צעדים האיש עצר לפתע

נעצר מחליף במשלב הדבור את עצר. להלן שכתוב בלשון הדבורה של הדוגמאות (76) ו-(77). השכתובים מעידים שעצר: נעצר מבטאים בעיקר הבדל משלבי ולא אספקטואלי:

78. פתאום נעצר מולי איזה רכב

79. אחרי כמה צעדים האיש נעצר פתאום

הזוג רץ: התרוצץ מבטא משמעויות סמנטיות שונות. כלומר לפנינו בידול לקסיקלי המבטא גם הבדלים אספקטואליים. ברמן (Berman R. A., 2011, p. 11) רואה בהתרוצץ צורה חזרתית (iterative). לטענתי התרוצץ מביע יותר מחזרתיות. זוהי סיטואציה מבוזרת הכוללת סדרת מעברים מהירים מיעד אחד למשנהו. אישוש לכך ניתן לזהות במבדק להלן. כאשר הפעולה איננה מבוזרת, התרוצץ איננו קביל. מנגד רץ פחות קביל בסיטואציה מבוזרת:

80. הוא (*התרוצץ) רץ הביתה

81. הוא רץ/התרוצץ (רץ?) מפקיד לפקיד

ניתן להצביע גם על הבדל משלבי בין רץ הבלתי מסומן להתרוצץ המוגבה. ישב: התיישב לכאורה מביעים הבדל אספקטואלי, אך נראה שהתיישב הוא תרגום שאילה משפות שבהן הפועל מצריך משלים חוזר כדי להבדיל בין גרימה לאינטרנזיטיביות (Rosén, 1977, p. 181). assoir בצרפתית ו-setzen בגרמנית וביידיש פירושה 'להושיב, לבסס, להניח'. בשלוש השפות צורת הרפלקסיב נדרשת כדי לבטא את המשמעות העומדת 'ישב'.¹⁰⁷ אדגים זאת בצרפתית:

82. je m'assois (מילולית: מושיב את עצמי)

¹⁰⁷ assoir בצרפתית ו-setzen בגרמנית וביידיש הם השתלשלות של אותו שורש הודו-אירופי קדום שממנו התפתחו שלושת הפעלים seat 'להושיב', set 'להציב' ו-sit 'לשבת' באנגלית. כלומר באנגלית שינוי מורפופונמי הבדיל בין גרימה לאינטרנזיטיביות. בניגוד אליה בגרמנית ובצרפתית ההבחנה בין המשמעויות מבוססת תחביר. נראה שבראשית ימיה העברית החדשה הושפעה יותר מגרמנית ומיידיש מאשר מאנגלית. משום כך התפתחה הצורה הפסידו-חוזרת התיישב, אעפ"י שישב הוא פועל עומד ממילא. שורצולד (1994, עמ' 112) מעירה: "יש הרואים בכך השפעת היידיש". הטענה ששתי הצורות מבטאות הבדל אספקטואלי אמנם זוכה לאישוש בקורפוס משלר, אך ההבדל הוא תופעת לוואי של שינוי מבנה הארגומנטים (Rosén, 1977, pp. 180-181).

I myself-seat.1SG.PRES

83. Elle **assoit** son expertise sur une collaboration forte 'היא **מבססת** את מומחיותה על שיתוף פעולה רחב'
She seat.3SG.PRES her expertise on a collaboration strong.F

הזוג **שכב**: **נשכב** מבטא הבדלים אספקטואליים (Berman & Ne'eman, 1994, p. 297) וכמוהו **עמד**: **נעמד**. בשני הזוגות צורת פעל סטטיבית או תחילית, ואילו צורת נפעל תחילית בלבד. עם זאת ברמן ונאמן מעירים שגזירה פועלית מסוג זה לצורך הבעה אספקטואלית איננה פרודוקטיבית בעברית בת זמננו. אראה להלן שבין **שכב** ל**נשכב** התפתח גם בידול משמעות לקסיקלי.

הדוגמאות בקורפוס משלר מעידות ש**עמד** מביע רק משמעות סטטיבית. **עמד** איננו קביל במשמעות תחילית של מעבר לתנוחת עמידה. בדוגמה להלן מופיעות שתי הצורות. במשפט **שמו את האמא עומדת** לא ניתן להחליף בין **עומדת** ל**נעמדת** משני טעמים. ראשית, לטענתי **נעמדת** מבטא עשייה מבחירה, ואילו בהקשר הנתון הבחירה איננה נתונה בידי האם אלא בידי מי שהנחה אותה לעמוד באותו המקום. שנית, הסיטואציה המתוארת איננה תחילית אלא סטטיבית. האם עומדת במקומה בעת שאירועים אחרים מתרחשים. בהמשך רעות משתמשת בצורה **נעמדת** לתיאור אותה האפיזודה, אך אין בכך סתירה לטענותיי לעיל משום שאין בדברי רעות במשפט האחרון רמז שהבחירה לא הייתה נתונה בידי האם. מלבד זאת רעות איננה מביעה סיטואציה סטטיבית בהכרח אלא מווחת על תחילת העמידה של האם ליד שער היציאה. הבחירה בין **עמד** ל**נעמד** אמנם מבטאת משמעות אספקטואלית שונה, אך בדומה לאספקט נקודת המבט, בידי הדוברת נתונה האפשרות לבחור איזו משמעות אספקטואלית להביע: סטטיבית או תחילית. לראיה ניתן להחליף את **נעמדה בהתחילה לעמוד**, כלומר הבעת משמעות תחילית לקסיקלית, אך לא ניתן להחליף את **עומדת** ל**נעמדת**:

84. רעות: מישהי נסעה לדיסנילנד בצרפת עם אָה שניים או שלושה ילדים שלה.

מור: אוקיי

רעות: הקיצר אָה, אָ היא **עמדה** בתור? תקשיבי, היא סובבה שנייה ת'ראש, תק, נעלמה הילדה. תוך שנייה? נעלו

את כל השערים של הדיסנילנד [...] והם עשו יציאה רק משער אחד. שמו את האמא **עומדת**? ***נעמדת**

עומדת בחוץ? ש..

מור: שהילדה תצא אליה, כאילו?

רעות: [...] בדיוק [...] אז אָה, האמא **נעמדה** בחוץ?,

מור: אוקיי.

רעות: נְפשוט הסתכלה וראתה, אחד אחד (משלר, הרפתקה בדיסנילנד, 6–79)

כאמור הזוג **שכב**: **נשכב** איננו מבטא הבדל אספקטואלי בלבד. קורפוס משלר מעלה ש**שכב** ברוב היקריותו מתפרש 'קיים יחסי אישות', בעוד של**נשכב** פירוש יחיד: 'היה בתנוחה אופקית'. להערכתי בעברית הדבורה הולך ומתהווה בידול

סמנטי בין שתי הצורות, אך הוא טרם הפך הכרחי. בדוגמה להלן **נשכב** מביע הרגליות (habituality), 'אתה נוהג לשכב'. ספק אם הוא נושא משמעות תחילית:

85. רונן: היא כאילו, מה זה היא נכנסת לי, למיטה שלי. איי! מניסי???

אילנה: סליחה! אתה **נשכב** ככה, על כל המיטה ומתרווח (משלר, לישון על הספה, 11–19)

בדוגמה להלן **שכב** מביע מצב מתמשך של שכיבה במיטה בבית חולים. לא ניתן להחליף את **שכבתי** ב**נשכבתי** מבלי לשנות את המשמעות הסטטיבית לתחילית. מהדוגמה להלן אנו למדים שקיים הבדל נוסף בין **שכב** ל**נשכב** שהוזכרה בספרות המחקרית בעברית. **שכב** איננו מבטא פעולה עצמונית בהכרח. ייתכן שהחולה שוכב במיטה משום שהשכיבו אותו בה. לעומת זאת **נשכב** מבטא עשייה עצמונית ומשתמעת ממנה שליטה של המבצע בפעולה:

86. כל זה היה פתוח. היה, זה, היה מלא דם. ו**שכבתי** בחדר /רגע/¹⁰⁸ על מזרון, נשענתי על הקיר, לידי ישבה ידידה שלי (משלר, תאוריית הזבובים, 42–48)

אדגים ביתר שאת את ההבדל בין עשייה עצמונית לבלתי עצמונית. לטענתי בעשייה עצמונית ניתן לשלב פעלים המבטאים בחירה ושליטה בסיטואציה: בחר לשכב, העדיף לשכב, החליט לשכב וכדומה:

87. החולה **שכב** מחוסר הכרה מספר ימים

88. החולה התעייף משוטטות במסדרונות המחלקה, חזר למיטתו ו**שכב/נשכב/בחר** לשכב לנוח

89. החולה הגיע למיון ללא הכרה ו***נשכב** עוד מספר ימים בטיפול נמרץ עד שהתעורר

בשתי הדוגמאות להלן **שכב** בהטיותיו השונות פירושו 'קיים יחסי אישות'. מעניין לציין ש**שכב** במשמעות קיום יחסי אישות מביע ב-(90) וב-(91) סיטואציה הרגלית, ללא כל ציין דקדוקי מפורש. דוגמאות אלו מפריכות את טענתה של דקל (Dekel, 2010) שפעל הוא ציין פרפקטיב בעברית:

90. הוא עושה לי, את רגילה ל**שכב** מהר עם גברים. ואני לא אוהב את זה (משלר, אכזבה, 94–98)

91. אנחנו ידידים כבר חמש שנים וגם היינו זוג. **שכבנו** והיינו מאוד קרובים, וגם כל השלבים בחיים הוא ליווה אותי (משלר, משהו רגשי, 84–92)

2.8.2.1 אסקפטואליות בגזירת פעלים – האומנם?

אסכם ואומר שהדוגמאות אינן מעידות על תהליך פרודוקטיבי וסדור של גזירת משמעות אסקפטואלית בעברית. אם נתעלם ממקרים שבהם ההבדל בין הזוגות משלבי בלבד דוגמת גר: התגורר, אבד : נאבד ועצר: נעצר, הרי שמספר

¹⁰⁸רגע/ איננו תיאור זמן כי אם ציין שיח שהוראתו: אל תקטעי אותי.

הדוגמאות שבהן ניתן להצביע על גיוון אספקטואלי מועט עד זניח. צרפתי (Tsarfaty, 2004, p. 2–3) כוללת דוגמאות נוספות וביניהן **עף: התעופף, התעצב ונעצב** כצורות אספקט תחילי לעומת **היה עצוב** הסטיבי, אך היא מודה שכל נסיון להגיע להכללה נתקל ביוצאי דופן, ושקשה להצביע על חוקיות סדורה. אוסיף על דבריה שמהדוגמאות מתברר עוד **שטיב האספקט הנגזר** איננו ניתן לניבוי. גזירת התפעל > פעל מביעה במקרים מסוימים משמעות אינקואטיבית, שבה ניתן לראות סוג של אספקט תחילי, אך **בהתרוצץ** המשמעות האספקטואלית איננה תחילית אלא מבוזרת. **התהלך** מביע אימפרפקטיב גרידא, כלומר הליכה ללא נקודת סיום או יעד מוגדרים (אטליות):

92. * הוא התהלך לבית הספר

93. הוא התהלך בחצר בית הספר ללא מטרה/במטרה ברורה

התיישב מביע ככל הנראה משמעות תחילית בניגוד ל**ישב** המביע הן מצב ישיבה והן משמעות תחילית של מעבר למצב ישיבה:

94. לא יכולתי לעמוד יותר אז **ישבתי/התיישבתי**

לטענתי המניע העיקרי לתהליכי הגזירה שמודגמים בטבלה 5 לעיל איננו הבעת ניואנס אספקטואלי, כי אם שינוי במבנה הארגומנטים ובכלל זה מעבר מצורה פעילה, **עצר** לדוגמה, לצורה סבילה או תיכונה (middle) דוגמת **נעצר** או הבחנה בין פעולה עצמונית ללא עצמונית כפי שהזוג **שכב: נשכב** מדגים. במקרים אחרים הגזירה מבטאת תפוצה משלבת משלימה. רוזן (Rosén, 1977, p. 180–181) מציין ששינוי במבנה הארגומנטים ובכלל זה שינוי במעמד (voice) הפועל עשוי לגרור שינוי אספקטואלי בעברית כמו גם בשפות אחרות. כפי שניתן לראות בטבלה 4 לעיל ביטול הדינמיות משנה את דפוס הזמן של אירוע למצב. רוזן מוסיף וטוען שהאמצעים המורפולוגיים המשמשים להבעת ניואנסים אספקטואליים, כלומר גזירת > פעל, ממלאים תפקידים דקדוקיים נוספים. גיוון המשמעות האספקטואלית איננה המניע היחיד לגזירה ולטענתי כאמור אין היא המניע העיקרי. ברמן (Berman R. A., 2011, p. 7) טוענת שמערכת הפועל בעברית איננה עקבית וכי היא עתירת פערים לקסיקליים. לפיכך קשה לראות בתהליכי הגזירה המודגמים בטבלה 5 לעיל מערכת אספקט דקדוקי של ממש. בונה (Boneh, 2016, p. 56) אף אומרת זאת בפירושי: "הדוגמאות...אינן משקפות ככלל תהליך פרודוקטיבי לגזירת אספקט לקסיקלי." ¹⁰⁹ אוסיף כי הממצאים מקורפוס משלר עולים בקנה אחד עם המסקנות של רוזן, ברמן, צרפתי, ברמן ונאמן ובונה שהוצגו לעיל. למעשה האמצעי השכיח להבעה לקסיקלית של תחילת הסיטואציה בעברית הוא צירוף הפעלים **תחיל לפעול**:

95. ואז אנחנו ניפרד, ואז אני **אתחיל לצאת** עם השנייה, ואז הראשונה **תתחיל לקנא** ותרצה, ותרצה לחזור אלי!

(משלר, הפותחת בקלפים, 80–86)

¹⁰⁹ "[T]he examples...do not illustrate a productive overall procedure for deriving lexical aspectual meanings."

תכנים אספקטואליים פאזיים נוספים מביעים **המשך** (continuation) של הסיטואציה, **חידוש** (resumption) שלה לאחר הפסקה, ו**חידילה** (egressive), כלומר נקודת היציאה מהסיטואציה. בעברית אין ציינים דקדוקיים להבעת האספקטים הללו. האספקט ה**ניסיוני** (conative; להלן) איננו פאזי, אך מכיוון שהוא איננו נכלל בין האספקטים של נקודת המבט ואיננו מובע בעברית באמצעות תבנית דקדוקית, אציג אותו בין האספקטים הפאזיים. התכנים האספקטואליים הללו מובעים ללא יוצא מן הכלל באופן לקסיקלי באמצעות תוארי פועל ונשואים מורחבים (Boneh, 2013). האמצעים הלקסיקליים להבעתם בעברית אינם קבועים. ניתן להביעם באופנים שונים, קומפוזיציונליים לחלוטין. כמו כן אין עדויות לתהליכי גרמטיזציה כגון קליטיזציה או החוורה. לכן אין לטעון שמדובר בתבניות. בונה (ibid.) מוסיפה שצייני דקדוק טמפורליים חייבים להופיע לפני הרכיבים הפאזיים:

96. הוא עומד [להפסיק לעשן]^{פאזי}

97. עומד [להתחיל להפסיק לעשן]^{פאזי}

98. * הוא [מפסיק]^{פאזי} לעמוד [לעשן]^{פאזי}

אספקט ההמשך (continuation) מבטא המשך של סיטואציה רציפה. המשך איננו זהה להבעת דורטיביות משום שניתן להוסיף לסיטואציה דורטיבית הבעת המשך (להלן). המשך מביע אפוא אי-קטיעה. תוארי הפועל **עוד** ו**עדיין** מביעים באופן לקסיקלי המשך הסיטואציה. ברמן ונאמן (Berman & Ne'eman, 1994, p. 298) מראים כי הצירוף **המשך לפעול** מביע אף הוא משמעות המשכית. בדוגמה (99) נעשה שימוש בשלושת האמצעים הלקסיקליים הללו להבעת המשך בהווה ובעתיד. השילוב של שלושתם מעיד כאמור שהבעת תכנים פאזיים איננה מדוקדקת בעברית:

99. בשיחה אסי מספר כי כל ההבטחות הללו היו ללא הועיל, **ועד היום הוא מחכה** לבחורה שתבוא אליו, אך כנראה **שהוא עוד ימשיך לחכות** וכבר איבד תקווה בנושא (משלר, הפותחת בקלפים, המבוא)

צבעוני (2012, עמ' 191) מראה כי התבנית **הוסיף לפעול** מביעה המשך בעברית הספרותית:

100. אבל אנמארי ואחיה **הוסיפו לישון**...

101. היא **הוסיפה להתכתב** איתו עד מאסרה בימי שלטון סטאלין

חידוש סיטואציה לאחר קטיעתה מובע באמצעות הצירופים **חזר לפעול**, **שב לפעול**:

102. נכנסנו למיטה, התעוררנו, ברבע לשתיים עשרה. מה זה התבאסתי, אמרתי לו י--א, איך רציתי לצאת וזה, מה זה התבאסתי. אומר לי, טוב מה אנחנו לא נוכל עכשיו **לחזור ל.. לישון** (משלר, חיי הלילה החיפאיים, 110–123)

חדילה מציינת הפסקת הסיטואציה. היא מובעת בצירוף הפסיק לפעול, ובמשלב גבוה או בלשון רשמית פסק לפעול:

103. מיה אמרה [...] שהיא לא רואה טוב בלוח. [...] ואני אמרתי די, הוא עשה לה בדיקה. שתפסיק לנג'ס. היא מקנאה ביהונתן, שיש לו משקפיים (משלר, משקפיים, 186–197)

רובינשטיין (1998, עמ' 93) מדגים צירוף אשר שימש ככל הנראה תבנית חדילה בעברית מקראית. צורתה קם מפעול. בפסוק להלן קם מכרע על ברכיו מביע חדילה של פעולת הכריעה, נוסף על המשמעות הליטרלית של קימה:

104. וַיְהִי כְּכֹלֹת שְׁלֹמֹה לְהִתְפַּלֵּל אֶל יְהוָה... קָם מִלְפָּנָי מִזְבַּח יְהוָה מְכָרַע עַל-בְּרָכָיו... (מל"א ח 54)

האספקט הניסיוני (conative) מביע ניסיון לבצע פעולה (Binnick, 1991, p. 59). הצירוף ניסה לפעול בעברית מביע באופן לקסיקלי תוכן אספקטואלי ניסיוני, אך נלווה לו היסק שכיח שהפעולה לא עלתה יפה, משום שפעולה שהתגשמה מובעת ברגיל בצורת פעל בעברית:

105. הכלב ניסה לעבור, והוא מפחד לעבור (משלר, חתול קטן ופרוותי, 229–230)

2.9 חזרתיות והרגליות

אגדיר סיטואציה חזרתית (iterative) כהבעה של מספר אירועים זהים, המתרחשים באותה אפיזודה. בניגוד אליה סיטואציה הרגלית כוללת סדרת אירועים זהים מאפיזודות שונות ומבטאת נוהג. לצורך הנוחות אתייחס אל שתיהן בשם הכולל סיטואציה רב-אירועית. קומרי (Comrie, 1976, p. 27) גורס שסיטואציה בודדת עשויה אף היא להיות הרגלית:

106. The Temple of Diana used to stand at Ephesus 'מקדש דיאנה ניצב באפסוס'

כאן המקום לתהות אם התבנית used to מביעה בהכרח סיטואציה הרגלית, או שהיא ציין דורטיביות בלבד במשמעותה המקודדת אך היא מתפרשת בדומה לציניי אימפרפקטיב בשפות שונות גם כסיטואציה רב-אירועית בהקשרים מסוימים. הספרות המחקרית בעברית ובשפות אחרות עסקה רבות בהרגלי ובחזרתי. הנושא, כצפוי, איננו פטור ממחלוקות. חוקרים רבים טוענים שסיטואציה רב-אירועית איננה אספקט (Boneh, 2016, p. 57 fn 7). סיטואציה רב-אירועית עשויה לכלול מספר אירועים פרפקטיביים (107) או מספר אירועים אימפרפקטיביים (108) מבלי שתוצג כל הבחנה דקדוקית ביניהם. אין בהבעת סיטואציה הרגלית התייחסות למרקם הטמפורלי הפנימי של כל אירוע אינדיבידואלי:

107. נהגתי לזנק לבריכה מהמקפצה

108. נהגתי לישון עד מאוחר

עם זאת ניתן להצביע על ארבעה נימוקים, אשר מכריעים את הכף לטובת ייחוס משמעות של אספקט לסיטואציה רב-אירועית:

- בשפות אספקט נקודת מבט שבהן האספקט בינארי, רוסית לדוגמה, האימפרפקטיב מביע בין השאר סיטואציה רב-אירועית. כך הם פני הדברים בשפות רומאניות, בגאורגית ובאחרות (Comrie, 1976, p. 26–32).
- כפי שהודגם ב-(106) התחימה בין ההרגלי לסיטואציה דורטיבית איננה חד-משמעית תמיד. הטענה שהאימפרפקטיב איננו אספקט רק כאשר הוא מביע סיטואציה הרגלית מאולצת.
- בשפות רבות הבעתה של סיטואציה רב-אירועית היא אורתוגנלית. ניתן להביע הרגליות בהווה ובעבר. לכן יקשה לטעון שההרגלי והחזרתי הם זמנים דקדוקיים.
- בספרות האספקטולוגית מקובל לראות בסיטואציה רב-אירועית אספקט, ובעיקר לראות בה ניגוד לפרפקטיב.

לפיכך אתייחס לחזרתי ולהרגלי כאל אספקטים.

התבנית **נהג לפעול** מוזכרת בספרות המחקרית כציין הרגליות (Glinert, 1989, p. 126). היא אורתוגנלית

באופן חלקי. היא מופיעה בצורות פעל ובבינוני אך לא בצורת יפעל. התבנית מחייבת סיטואציה רב-אירועית:

109. מקדש דיאנה *נהג לעמוד באפסוס

110. √הקבצן נהג לעמוד בצומת מדי יום

יפה בעיניי המבדק שמוצ'ניק (תשמ"ו, עמ' 99) מציעה לזיהוי ההרגלי באמצעות התבנית **היה רגיל לפעול**. מוצ'ניק טוענת בפירוש שההרגליות מחייבת סיטואציה רב-אירועית: "[האספקט ההרגלי] מציין פעולות או אירועים המתרחשים במשך תקופת זמן [...] וההופכים ל"נוהג" (שם, שם). תבנית נוספת להבעת ההרגלי בעברית היא **היה פועל**. היא מתועדת ברבדים היסטוריים קודמים של העברית. בלשון חכמים היא מדוקדקת לגמרי והוראתה סיטואציה הרגלית, חזרתית או דורטיבית (שרביט, תשמ"ם, עמ' 117). רוזן (Rosén, 1977, p. 184–185) טוען כי בעברית בת זמננו **היה פועל** הרגלי, אך לא חזרתי. החזרתי מובע באמצעות תבניות אחרות כפי שאראה להלן. צבעוני (2012, עמ' 240) טוענת: "כל פעולה הרגלית היא איטרטיבית אך לא כל פעולה איטרטיבית היא הרגלית" ומוסיפה: "פעולה איטרטיבית היא פעולה החוזרת על עצמה". בסיטואציה הרגלית צבעוני רואה "פעולה החוזרת על עצמה שיש בה סדירות מצד המבצע". לטענתי הקביעות הללו אינן נהירות ואף סותרות. וכי אין בפעולה החוזרת על עצמה "סדירות מצד המבצע"? וכי קיומו של מבצע הוא תנאי לחזרתיות או הרגליות? סיטואציה חזרתית עשויה להיות ספונטנית:

111. הגשם ירד **שוב ושוב**

אם "בסדירות מצד המבצע" כוונתה של צבעוני לקיומו של מבצע תבוני ולעשייה בכוונה, הרי שגם הנחה זו ניתנת להפרכה בנקל:

112. תצפיות [...] העלו כי רעידות אדמה **קדמו בדרך כלל** להתפרצות הר געש.¹¹⁰

ב-(112) **קדמו** מביע נוהג או הרגל, כלומר 'היו רגילות להתרחש'. המשמעות מוסקת מהשימוש בצורות הריבוי בנושא הדקדוקי, אך בעיקר מתואר הפועל **בדרך כלל**, אשר שולל במידה מסוימת את הנחת הסדירות של צבעוני. **בדרך כלל** מביע עקביות מסוימת או מגמה אך בדרגת מחויבות חלשה מזו שתמיד, לעולם, בכל מקרה ובלי יוצאים מן הכלל מביעים. צבעוני מבחינה בין השימוש בתבנית **היה פועל** לעומת פעל הרב-אירועי. לטענתה רק **היה פועל** הרגלי, ואילו פעל הרב-אירועי חזרתי. הד לקביעה מופיע אצל רוזן (Rosén, 1977, p. 184–185) כאמור. הוא קובע כי **היה פועל** איננו חזרתי, **אלא אם נלווה אליו אדוורב איטרטיבי**. אביא את דבריו כלשונם, משום שהם יפים גם לעברית הדבורה בימינו:

Lastly, we have to deal with the oppositions of the type *halax* 'went': *haya holex* 'used to go'. Semantically, the latter is not an iterative (only the addition of expressions such as *bexol-paam* 'every time', *le-itim krovot* 'frequently'... would lend iterativity to the expression thus formed)

צבעוני מציגה זוג מינימלי לכאורה לביסוס קביעתה:

113. לפעמים הוא יצא מהבית

114. לפעמים הוא היה יוצא מהבית

לדבריה (113) איטרטיבי, ואילו (114) הרגלי. לטענתי שניהם הרגליים משום שבשניהם אירועי היציאה מהבית התרחשו באפיזודות שונות. אין זו השתמעות גרידא אלא פירוש מקודד הנגזר מהמובן הלקסיקלי של **לפעמים**. **לפעמים** גורר משמעות רב-אירועית ורב אפיזודיות – כל פעם נכללת באפיזודה עצמאית. כאמור האריזה של האירועים באפיזודה בודדת או במספר אפיזודות היא הקריטריון המשמעותי להבחנה בין החזרתי להרגלי. כדי להביע משמעות איטרטיבית הסיטואציה צריכה להיארז באפיזודה בודדת. לשם כך יש להשמיט את **לפעמים** ולהחליפו בתיאור זמן אחר אשר איננו גורר רב-אפיזודיות:

115. החתול השתולל, קפץ על השולחן, **יצא מהבית ונכנס שוב ושוב/מספר פעמים** עד שנעלם

¹¹⁰https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%95%D7%95%D7%9C%D7%A7%D7%A0%D7%95%D7%9C%D7%95%D7%92%D7%99%D7%94#.D7.A8.D7.95.D7.97_.D7.95.D7.91.D7.A2.D7.99.D7.A8.D7.94_.D7.A4.D7.A0.D7.99.D7.9E.D7.99.D7.AA

ב-(115) אין השתמעות שהחטול נהג לצאת כנוהג רווח. הסיטואציה עשויה להתייחס לחטול שנכנס לבית באקראי ולאחר אותה אפיזודה לא נראה עוד. במקרה כזה הפירוש ההרגלי נשלל. אסכם ואומר כי ההרגלי מביע נוהג או מצב מתמשך לאורך תקופה בעבר (116) או בהווה כסוג של הבעת אמת כללית (117) או כהווה הרגלי:

116. עכשיו היה חבלן אחד ש-- עוד צעיר ומה זה מעצבן, כל הזמן היה מצייק לי (משלר, כיף בצבא, 153–157)
117. חיידקים נוטים להתרבות בתנאי חום ולחות
118. אין מוניות שירות כבר אחרי שתיים עשרה, בטוח אין. כאילו באמת, זה כל כך נדיר [...] אני פשוט כבר יודעת את זה, כי אני תמיד חוזרת ב-- זה (משלר, יום הסטודנט בחיפה, 127–135)

אשר להבדל בין היה פועל לפעל הרב-אירועי, ההבדל בין שתי התבניות משלבי בעיקר. פעל הרב-אירועי ב-(119) מוגבה מעט יותר מהייתי מבקר ב-(120):

119. ביקרתי שם כל יום
120. הייתי מבקר שם כל יום

צבעוני מציינת כי שתי הצורות "משמשות בעברית הישראלית לחילופין" (שם, שם). אם כך לא ברור מדוע היא מייחסת לכל אחת מהן משמעות שונה, במיוחד לאור קביעתה (שם, עמ' 240 הערה 4) שהבחנות בין החזרתי להרגלי "הן סמנטיות טהורות", כלומר מוסקות.

2.9.1 היה פועל הדורטיבי

בסוציולקטים מסוימים בעברית הדבורה לתבנית היה פועל יש משמעות נוספת של הבעת סיטואציה דורטיבית. כלומר זהו אימפרפקטיב לכל דבר המביע סיטואציה יחידה ברקע. שורצולד (1994, עמ' 113) מדגימה שימוש כזה, שאותו "ההוראה המתקנת שואפת לבטל", להבעת "עבר רגיל": "הייתי אוכלת 'אכלתי'. לטענתי זהו עבר אימפרפקטיבי. הוא מודגם בבירור בקטע השיחה להלן שלו הייתי עד שמיעה. שני הדוברים, ילידי ארצות ערב שונות, עלו לישראל בילדותם. העברית שבפיהם היא שפה שנייה. הדוברת גוערת בכך זוגה על שהעיר לנכדתם בזמן שהיא אכלה ארוחת ערב. הנכדה צפתה בטלוויזיה בזמן הארוחה, למורת רוחו של הסב, אשר הורה לנכדה לכבות את הטלוויזיה. הנכדה בתגובה נטשה את השולחן בבכי:

121. למה הפרעת לילדה? היא הייתה אוכלת! [=אכלה] (מתוך שיחה בין י"ר לבן זוגה, 2014)

הנשקה (Henshke, 2013, p. 275–279) מציגה את התופעה כחלק ממכלול מאפיינים לשוניים ייחודיים בקרב דוברי עברית אשר שפת אמם ערבית מרוקאית וטוניסאית. מאפיינים אלו באים לידי ביטוי ברומן **שום גמדים לא יבואו** מאת שרה שילה (2005). הנשקה מנתחת את הדוגמה להלן (op. cit., p. 278) כהבעת הרגליות בדומה להבעתו בעברית בקרב דוברים ילידיים:

122. איך שבאו להגיד לי שנפל, רציתי לרוץ למרכז לראות אותו, לא הייתי מאמינה לסיפורים שלהם

הנשקה טוענת שלפחות בחלק מהדוגמאות המובאות ברומן לא ניתן להסביר את השימוש בתבנית **היה פועל** כהבעת סיטואציה הרגלית, איריאליס או הבחנה בין הווה לעבר. כלומר דפוס השימוש בתבנית נראה "אקראי" לעתים, משום שהוא משמש גם לתיאור סיטואציות פונקטיביות. היא מציגה את הדוגמה המאלפת להלן, שבה קשה לייחס **להיה פועל** משמעויות דורטיביות:

123. בחלומות שלהם לא היו רואים דבר כזה. ארבעה אוטובוסים הזמנתי: אוטובוס אחד **היה לוקח** את המשפחה של מסעוד מהמושב... שלושה אוטובוסים **היו מביאים** את האנשים של העירייה. כל אוטובוס **היה עושה** סיבוב עם אלף תחנות... רק הריח של האוטובוס בפנים והניקיון שלו, אתה חושב שנכנסת בארמון. מתי שנסענו עם כולם באוטובוס לא היו רוצים להגיע לאולם בעיר, שהיו מקבלים באוטובוס מה שרואים רק באווירון: שתייה ופיצוחים ופירות ושוקולדים הכי יקרים

רוב הסיטואציות המתוארות ב- (123) אינן דורטיביות. אם כך מה הסיבות לשימוש התכוף בתבנית **היה פועל** בסיטואציות שהן בבירור פרפקטיביות? אציע שני הסברים אפשריים. ראשית, יש לזכור שהדוגמאות שהנשקה מצטטת אינן תעתיקי שיח ספונטני טבעי אלא פרי החירות היצירתית של המחברת. הנשקה (op. cit., p. 275) אכן טוענת שמחברת הרומן מפריזה במידת מה בשימוש בתבנית.¹¹¹ אפשרות אחרת היא שהתבנית משמשת בנוסף לשאר משמעויותיה לעיל גם להבעת עבר סיפורי. בדוגמה מתואר אירוע ייחודי בחיי הדוברת. לפיכך היא מבטאת את הייחודיות באמצעות זמן דקדוקי מסומן. עם זאת אין עדות לשימוש בתבנית לשם הבעת דורטיביות או עבר היסטורי בקרב דוברים ילידיים של עברית.

2.10 סיכום ומסקנות

אספקט הוא למעשה מכלול של תופעות דקדוקיות שונות למדי: גזירה לקסיקלית של משמעות פועלית חדשה, הבחנה בינארית בין חזית לרקע, שינוי במבנה הארגומנטים של הנשוא וכמובן הבעת מרקם טמפורלי פנימי של סיטואציות באמצעות צורני נטייה. להשערתי אף שפה לא פיתחה מלכתחילה אספקט דקדוקי כדי ליצור הבחנה בינארית בין סיטואציה תחומה לבלתי תחומה. ההבחנה הבינארית היא הכללה בדיעבד, ואף באופן סינכרוני היא איננה תקפה תמיד.

¹¹¹ "In my opinion, the author of *No Gnomes Will Appear* somewhat overuses compound tenses as compared to their actual distribution in the language of the periphery."

לדוגמה פועלי התנועה הפרפקטיביים ברוסית אשר מביעים תיחום תחתון דווקא במקום פעולה שלמה, כדוגמה (71) לעיל המובאת שנית להלן:

124. 'מאשה יצאה (מילולית: הלכה) לבית הספר' *masha poshla^{PFV} v-shkolu*

האספקט הוא אבסטרקציה עיונית מן הנועזות שגובשו במחקר הבלשני. הניסיון לכנס את שלל התופעות הדקדוקיות לעיל תחת קורת גג אחת ולהגדיר עבורן מכנה משותף רחב ביותר, אוניברסלי למעשה, של הבחנה בין סיטואציה תחומה לבלתי תחומה, מציע יתרונות ברורים, וביניהם היכולות להבין לעומקם תהליכי גרמטיזציה שונים דוגמת ההבחנה בין צורת הבעה מנומסת ללא מנומסת, בין סיטואציה בעבר שתוצאותיה רלוונטיות בהווה (רזולטיבי) לסיטואציה שאיננה נושאת משמעות כזו, בין אירועים למצבים וכדומה. עם זאת הכללה רחבה כל כך עשויה להוביל לעיוותים תאורטיים שונים. הגדרת הפרפקטיב של דאהל מדגימה עיוות תאורטי בעל השלכות מרחיקות לכת. היא מוציאה מהכלל שפות שנתפסות באופן מסורתי כדגם לאספקט נקודת המבט, ובה בעת מטשטשת את הגבול בין זמן עבר דקדוקי לאספקט דקדוקי. מה הפלא שבספרות התיאורית (descriptive) בעשורים האחרונים הולך ופוחת מספרן של השפות שבהן קיים זמן עבר, ומנגד עולה בהתמדה מספרן של השפות שבהן התגלה לפתע פרפקטיב אבוד. אין בכך להעיד שהמחקר הבלשני עד 1985 גישש באפלה, ומאז 1985 הוא חווה הארה, אלא בתופעה אחרת: "זמן עבר בתחפושת". יתר על כן הטענה שבשפה מסוימת קיים פרפקטיב מבלי שניתן יהיה להצביע על המשלים האימפרפקטיבי שלו מנוגדת לאוניברסל היחיד למעשה שכל תאוריות האספקט מסכימות עליו: הפרפקטיב הוא המשלים לאימפרפקטיב, וההפך: ללא האימפרפקטיב לפרפקטיב אין זכות קיום, שכן תער אוקאם מייתר אותו. נקודת המבט מתבטלת למעשה. קושי נוסף שהכללת היתר מעוררת הוא אי-בהירות טרמינולוגית שנדונה בהרחבה בפרק והקביעה הבעייתית שאליה הגיע דאהל: בשפות הסלאביות, שהגדירו מהו אספקט נקודת מבט, לכאורה לא קיימת הבחנה בינארית בין הפרפקטיב לאימפרפקטיב. עם זאת ייתכן שדאהל רומז בכך שתאוריית האספקט איננה באמת אוניברסלית כפי שמקובל לטעון. בפרפרזה לדברי פאלמר (Palmer, 1971, p. 198) שצוטטו בפרק הקודם, ייתכן שאספקט הוא המצאה של בלשנים יותר משהוא קטגוריה דקדוקית ממשית, כל שכן קטגוריה אוניברסלית.

הגדרת האספקט של קומרי מעוררת אף היא לא מעט מחלוקות וקשיים. היא כוללת סתירה פנימית בין ההתייחסות למרקם הטמפורלי הפנימי של הסיטואציה לבין הקביעה שהפרפקטיב הוא אספקט, אף על פי שהפרפקטיב מסתיר את המרקם הטמפורלי הפנימי של הסיטואציה. מלבד זאת ההגדרה מותירה מחוץ לתחום הדיון תופעות שנחשבות באופן מסורתי אספקטואליות לחלוטין, ובכלל זה הקומפליטיב, הרזולטיבי, הפרפקט ואחרות. תאוריות אקציונארט, ובמיוחד התאוריה של ונדלר, מעידים עד כמה האספקטולוגיה עשויה להרחיק לכת. הדיון באספקט לקסיקלי הוא ניסיון להגדיר מהו אספקט בלא תלות באספקט הדקדוקי. גם במקרה זה הביקורת על התעלמותו (ביודעין, יש להניח) של ונדלר מהאספקט הדקדוקי בשפות שונות לא איחרה להגיע. עם זאת לדפוס הזמן של ונדלר ולאופן שבו הם באים לידי ביטוי בתאוריות בתר-ונדליאניות חשיבות מכרעת. הם משמשים אבני בניין סמנטיות אוניברסליות ובלתי תלויות בדקדוק או בשפה מסוימת, שבאמצעותן ניתן להסביר ולפענח את הסמנטיקה של אספקט

דקדוקי בכל שפה. בדיון בהגדרת הפרוגרסיב ב-(2.7) הודגם יישום כזה של דפוסי הזמן לזיהוי המשמעות של הפרוגרסיב בשפות שונות.

בכל הנוגע לעברית האמת הפשוטה צריכה להיאמר: אין היא שפת אספקט. צייני האספקט הדקדוקי בה מסתכמים בעיקר בשתי תופעות מדוקדקות: הבעת הפרוגרסיב ותבניות הפרפקט, שיוצגו בפרקים הבאים. לעומת זאת, הטענה שגזירת פעלים באמצעות בניינים מביעה אספקט איננה ניצבת על קרקע מוצקה לאור הניתוח שהוצג ב-(2.8.2). ברוב זוגות הפעלים ניתן להצביע על מניעים מגוונים לגזירה: בידול המשמעות הלסקיקלית, הבדלי משלב ושינוי מבנה הארגומנטים. במקרים מעטים ניתן להצביע על שינוי אספקטואלי, אך הוא איננו סדיר. סוג האספקט בצורה הגזורה אף הוא איננו ניתן לניבוי. עם זאת לגזירת הפעלים בעברית חשיבות מסיבה אחרת. לטענתי, על אף ההבדלים המהותיים בינה לבין הרוסית יש דמיון טיפולוגי לא מבוטל בין גזירת הפעלים ברוסית שנדונה ב-(2.4.1.2) לבין גזירתם בעברית. בשתי השפות המניע העיקרי לתהליך הוא העשרה לקסיקלית, כלומר יצירת לקסמות פועליות חדשות. בשתי השפות ניתן לערוך הבחנה צורנית בינארית בין הגזע הגרוד: פעל בעברית והאימפרפקטיב ברוסית, לצורה הנגזרת. כמו כן בשתי השפות ניתן לגזור מהגזע הגרוד מספר צורות באמצעות תחיליות פרפקטיביות שונות ובאמצעות בניינים שונים. בשתי השפות תהליך הגזירה עתיר פערים לקסיקליים ומשמעויות אידיוסנקרטיות, אך למרות זאת ניתן להצביע על חוקיות מסוימת. למשל פעלים גזורים בבניין התפעל אינם מצריכים מושא ישיר; דאהל (Dahl, 1985, p. 77) מעיד שברוסית התחילית הפרפקטיבית *po-* נושאת משמעות סדירה למדי של פרק זמן קצר (*shortness of duration*). נקודת דמיון נוספת בין שתי השפות היא גזירה תניינית. בעברית ניתן לגזור מצורת התפעל פעלים בצורת **התפועל**, שמביעה את המשמעות 'אולץ להתפעל': התפותר, התנודב ואף התאובד, כלומר נדרש להתאבד ככסות להוצאה להורג, בעיקר במשטרים טוטליטריים. יאנדה וליאשבסקאיה (Janda & Ljashevskaya, 2012) אכן רואות בחמש תחיליות הפרפקטיב הנפוצות ברוסית מעין מגדירים פועליים (*verbal classifiers*). לטענתן כל תחילית נושאת משמעות סמנטית אבסטרקטית. ניתן לראות במגדירים הפועלים אמצעי גזירה הדומה לבניינים בעברית. עתה משהוכשרה הקרקע והונחו היסודות להבחנה בין אספקט לזמן דקדוקי ומודוס, להפרדה ברורה בין פרפקטיב לפרפקט ובעיקר לתחימת הגבול בין אספקט לאקציונארט, הגיעה העת להציג את תבניות הפרפקט בעברית בת זמננו.

3 הפרפקט: גרמטיזציה, סמנטיקה וטיפולוגיה

הפרק מגדיר מהו פרפקט כמושג סמנטי תאורטי ודן ובתהליכי הגרמטיזציה שלו. הדיון התאורטי יציג דוגמאות משפות שונות. בתחילה אציג את הקומפליטיב והרזוללטיב. חשיבותם רבה מפני שהגרמטיזציה שלהם מובילה להיווצרות פרפקט דקדוקי במקרים רבים. לאחר מכן אדון בתופעה האגנטיות המוגברת שכוזר זיהה ואקשור בין אגנטיות מוגברת למשמעות קומפליטיבית. בהמשך אסקור את המשמעויות המובהקות שהפרפקט הדקדוקי מביע תוך הדגמה מאנגלית, משום שהיא מהווה דגם קנוני. הפרק יחתום במסלול האבולוציה של הפרפקט.

3.1 הגדרת הפרפקט ומאפייניו הסמנטיים

הפרפקט (perfect) שונה מהותית מהפרפקטיב. בעוד הפרפקטיב מציין כאמור אירוע **בודד** ותחום בזמן, הפרפקט מקודד **יתס בין שתי נקודות בזמן**: זמן האירוע וזמן הייחוס המאוחר לאירוע (Comrie, 1976, p. 53). מכאן שהאירוע הפרפקטיב תחום אף הוא בזמן, אך הוא נבדל מהפרפקטיב בהיבטים מהותיים אחרים. הפרפקט עשוי להביע בין השאר סדרה של אירועים (פרפקט התנסותי, להלן), אירוע דורטיבי (פרפקט אוניברסלי, להלן) או תוצאת אירוע (רזולטטיב, להלן). הפרפקט, ובכלל זה Present Perfect באנגלית, מביע אירוע בעבר שהשלכותיו "רלוונטיות להווה" (Comrie, 1976, p. 52). חוקרים אף רואים ב-Present Perfect דגם קנוני של פרפקט דקדוקי (de Swart, 2007, p. 2273). זה סווארט מציעה הגדרה סמנטית-פורמלית, ולפיה הפרפקט הוא אופרטור הממפה אירוע תחום בזמן e לתוצאתו s החלה מייד לאחר e. האירוע ותוצאתו (e, s) צמודים זה לזה אך אינם חופפים בזמן (de Swart, 2007, p. 2278). לינדסטדט, בדומה לקומרי, גורס כי **הרלוונטיות להווה** (current relevance) היא המאפיין המובהק של הפרפקט (Comrie, 1976, p. 52; Lindstedt, 2008, p. 366). בכך שניהם רומזים שהפרפקט הקנוני הוא Present Perfect. כלומר הפרפקט איננו קונצפט אורתוגונאלי מבחינה טמפורלית. פורטנר מציג מספר משמעויות פרפקט מובהקות: רזולטטיב, פרפקט אוניברסלי ופרפקט התנסותי. הוא רומז שהפרפקט הוא קונצפט אורתוגונלי מבחינה טמפורלית, ומציג כראיה את קיומם של זמנים פרפקטיים אחרים: Past Perfect ו-Future Perfect, אך הניתוח שלו מתמקד בסמנטיקה של Present Perfect בלבד (Portner, 2011, p. 1218). באופן דומה זה סווארט איננה כובלת את הפרפקט לזמן הווה בלבד, אך הניתוח הסמנטי שהיא מציעה מבוסס Present Perfect. אציג להלן את המשמעויות הגרעיניות של הפרפקט: הקומפליטיב והרזולטטיב. בדומה לצבעי היסוד שמהם ניתן להרכיב כל צבע אפשרי, הקומפליטיב והרזולטטיב הם לטענתי אבני הבניין הסמנטיות שמהן מסתעפות כל משמעויות הפרפקט המובהקות במהלך האבולוציה שלו.

3.2 הקומפליטיב

הקומפליטיב (completive) הוא אספקט דקדוקי המביע ביצוע הפעולה "ביסודיות ועד תום" (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 18). הוא נחשב אספקט מכיוון שהוא מבטא את אופן ביצוע הפעולה. הדיון בקומפליטיב מתבקש, משום שפרפקט דקדוקי בשפות רבות התפתח כאמור מציני קומפליטיב. אסקור תחילת את המקורות הלקסיקליים

לקומפלטִיב ואציג מספר תבניות בעברית ובשפות אחרות, אשר נושאות משמעות קומפלטִיבית. שפות מפתחות קומפלטִיב משלושה מקורות לקסיקליים עיקריים (op. cit., 58):

- פעלים המביעים אובדן גמור, שינוי בלתי הפיך והיעלמות האובייקט המושפע: לגמור, לקבור, לאבד, לאכול, לטרוף ודומיהם
- מילות יחס וצייני כיוון ומקום: למטה, למעלה, לתוך וכיו"ב
- מקורות אידיוסִינקרטיים תלויי תרבות וגיאוגרפיה

גיוס של מילות יחס וצייני כיוון כמקור לקסיקלי של קומפלטִיב מתועד במספר שפות. באנגלית הוספת מילית מקום ומילות יחס לפעלים מהלקסיקון הבסיסי בעיקר גוזרת משמעות **טלית** (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 87). המשמעות הנגזרת מביעה ביצוע **קומפלטִיבי** של הפעולה (Comrie, 1976, p. 46; Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 54). אין מדובר בתהליך גזירה סדור החל על כל הפעלים באנגלית, בניגוד לסימון האספקטואלי בשפות סלאביות למשל, אך ניכרת באנגלית מגמה של גזירת משמעות קומפלטִיבית באמצעות הוספת **תוחם** (bounder) לפועל (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 87). המשמעות הלקסיקלית החדשה של הפועל בצירוף התוחם איננה ניתנת לניבוי תמיד, אך היא מבטאת תכנים קומפלטִיביים של אובדן גמור של האובייקט המושפע, שינוי בלתי הפיך במצבו או ביצוע יסודי ומוקפד של הפעולה.

טבלה 6: פעלים ותוחמים באנגלית

הפועל הגרוד	משמעות הפועל הבסיסית	הפועל בלויית תוחם	המשמעות הנגזרת
finish	לגמור	finish off	להרוג, לחסל
eat	לאכול	eat up	לאכול מבלי להותיר פירור
drink	לשתות	drink up	לשתות מבלי להותיר טיפה
burn	לשרוף, לבעור	burn down	לשרוף כליל
		burn up	להתלהט, לזהור
		burn in	לצרוב
		burn out	לדעוך, להישחק
write	לכתוב	write up	לחבר (דוח, מִפְרֵט שלם)
		write down	לרשום, להפחית ערך
		write off	למחוק, לקזז (למשל הוצאה מוכרת)
		write out	להעתיק, למחוק

כמודגם בטבלה 6 לעיל, פועל באנגלית עשוי לחבור לתחמים שונים ובכך לגזור משמעויות שונות. למשל מהפועל burn 'לשרוף, לבעור' נגזרים בין השאר: burn in 'לצרוב (פיקסלים על צג)', 'להריץ (מכשיר חשמלי חדש)', burn up 'להתלהט, להישרף', burn out 'לדעוך', ובהשאלה: 'להישחק (בעבודה)'. ברוב המקרים המשמעויות הנגזרות אידיוסיןקרטיות, כלומר בלתי ניתנות לניבוי, אך כאמור כולן קומפליטיביות. למשל burn down מבטא בעירה עד תום, burn out מביע דעיכה או שחיקה. שתיהן כרוכות בשינוי בלתי הפיך של האובייקט. burn in, שמשמעותו לצרוב, מבטא שינוי האובייקט המושפע באופן בלתי הפיך וכמוהו התלהטות, burn up. פועלי אכילה ושתייה שלהם נוספת מילית המקום up מביעים משמעות קומפליטיבית של היעלמותו המוחלטת של האובייקט המושפע. הפועל finish off 'לחסל' מבטא אף הוא שינוי טוטאלי ובלתי הפיך.

צייני קומפליטיב ממקור אידיוסיןקרטי מתועדים בשפות שונות. בקאר (Car), שפה אפרו-אסיאתית המדוברת

באיי ניקובר, הודו, הסופית n- מציינת תנועה לכיוון הג'ונגל המצוי במרכז האי, אך היא נושאת גם משמעות קומפליטיבית. הפירוש הקומפליטיבי התפתח ככל הנראה מהיסק שכיח: חפץ, בעל חיים או אדם שאבדו בג'ונגל נחשבו אבודים לעד. ההיסק השכיח הפך למקודד, והתווסף למשמעות המקורית של תנועה לעבר הג'ונגל במרכז האי. לפיכך התרת הדו-משמעות של הסופית מתבססת על ההקשר: כאשר הסופית נספחת לפועל תנועה דוגמת הלך, היא מתפרשת

כצייני כיוון, ואילו בפועל שאיננו מביע תנועה, למשל אכל, הסופית מתפרשת כקומפליטיב (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 60). למרות המרחק הגיאוגרפי בין דוברי קאר לדוברי העברית והיעדר מגע בין-לשוני, הביטוי

ירד לטמיון התקבע בעברית כמטבע לשון שפירושו אובדן גמור ובלתי הפיך בתהליך גרמטיזציה המזכיר את התפתחות הקומפליטיב בקאר. טמיון הוא אוצר המלך. ירד לטמיון מתייחס לרכוש שנגבה כמס לאוצר המלכות. הרקע ההיסטורי חשוב להבנת מקור הביטוי. בימי הבית השני הנציבים הרומים נהגו לגבות מס מהציבור באופן שרירותי. בברית החדשה יש מספר התייחסויות ביקורתיות לתופעה ובכלל זה גינוי המוכסים (publicans), שפעלו כזכיינים פרטיים לגביית מסים עבור השלטונות והותירו העודפים לעצמם. משום כך הם מתוארים כאנשים תאבי בצע וחסרי מצפון.¹¹² בקרב האוכלוסייה התבססה אז התפיסה שרכוש שהוחרם כמס, כלומר ירד לטמיון, לא ישוב עוד לבעליו ולכן הוא אבוד לצמיתות. הביטוי ירד לטמיון רווח גם בימינו בהוראתו האידיומטית בלבד של אובדן גמור ובלתי הפיך. הוא משמש רק בהקשרים שליליים:

1. היה משלח את הסרסורים [=מתווכים] מעל פניו, שיעשו במניות כטוב בעיניהם וכך ירדו לטמיון שלושים אלף רובל (ברקוביץ, כרך ב, מן המיצר יד).

¹¹² למשל בדרשה על ההר נאמר בין השאר: "כי אם תאהבו את אוהביכם מהו שכרם? הלא גם המוכסים יעשו זאת. ואם תשאלו לשלום אחיכם בלבד מה היתרון לכם? הלא גם המוכסים יעשו זאת" (מתי ה 46-47, תרגום דליטש)

בעברית בת זמננו לא קיים ציין דקדוקי מובהק לקומפלט. הוא מובע באופן לקסיקלי ובאמצעות תוארי פועל כגון **לגמרי, לחלוטין וביסודיות:**

2. שלושת אלפים שקל, זה ממש לא סיפור [למנוי שנת]. זה שווה **לגמרי!** (משלר, קאנטרי קלאב, 93–95)
3. בסוף היא התנשקה עם מישהו זר **לגמרי**, איזה ערס כזה (משלר, קטן מדי, 194–196)
4. א': היה כף?
- ג': היה סבבה **לגמרי** (משלר, מלצרות בלימודים, 69–71)
5. כולם עוזרים, והוא פשוט עומד בצד וכזה, הוא אפילו לא...אדיש **לחלוטין!** (משלר, השתמטות מהחלפת גלגל, 135–142)
6. מכונת הפוליש מנקה **ביסודיות** כל כתם, שאריות צבע ואבק (פרסומת באינטרנט למכונת פוליש, 2.2017)¹¹³

תואר הפועל **למשעי** משמש לעתים בלשון מליצית או כתובה כקומפלט. מקורו במילה יחידאית במקרא: "וּבְמַיִם לֹא רְחַצְתָּ לְמַשְׁעֵי" (יחזקאל טז 4). בתרגום יונתן **למשעי** מתורגם **לאתנקאה** שפירושה בארמית 'להתנקות'. לפי דעה אחת שורש המילה הוא מש"ע, והוא מקביל לשורשים קרובים בשפות שמיות אחרות שעניינם ניקיון ורחצה. לפי דעה אחרת המ"ם איננה שורשית. לפיכך שורש המילה הוא שע"י ופירושו בארמית 'להיות קָלָק', 'להחליק' ו'למרוח' (האקדמיה ללשון עברית).¹¹⁴ בימינו **למשעי** שכיח בהקשר של טיפוח אישי וניקיון הגוף. הוא מופיע בביטויים **חלק למשעי, מגולח למשעי ורחוץ למשעי**. עם זאת הקשרים החורגים מהשדה הסמנטי של טיפוח הגוף אינם נדירים:

7. בתמצית, ה-G6 הוא מכשיר חלומות, שחוזר ליסודות הבסיסיים של הסמארטפון הקלאסי: מעוצב **למשעי**, נוח לאחיזה ולשימוש, אמין ועמיד, ובעל ביצועים מעולים (ידיעות אחרונות, מוסף ממון עמ' 11, 7.4.2017)
8. וכתבי לי מה לבשת. החם לך **למשעי?** (השיר **שאלות** של ברטולט ברכט בתרגומו העברי של בנימין הרשב, 1978)

מלבד השימוש בתוארי הפועל לעיל, לטענתי קיימות בעברית מספר תבניות המקודדות פירוש קומפלט. כפי שאראה בהמשך.

הקומפלט איננו מביע רק אובדן גמור והיעלמות. הוא משמש גם בהקשרים ניטרליים וחיוביים. בהקשרים לא שליליים מבעים קומפלטיביים מתאפיינים בעשייה מתוך כוונה ובהשתדלות יתרה. כוזר הציג את המונח **אגנטיות**

¹¹³ [/https://www.facebook.com/defclean/videos/448263112041998](https://www.facebook.com/defclean/videos/448263112041998)

¹¹⁴ [http://hebrew-](http://hebrew-academy.org.il/2015/11/16/%d7%9c%d6%b0%d7%9e%d6%b4%d7%a9%d7%81%d6%b0%d7%a2%d6%b4%d7%9)

[academy.org.il/2015/11/16/%d7%9c%d6%b0%d7%9e%d6%b4%d7%a9%d7%81%d6%b0%d7%a2%d6%b4%d7%9](http://hebrew-academy.org.il/2015/11/16/%d7%9c%d6%b0%d7%9e%d6%b4%d7%a9%d7%81%d6%b0%d7%a2%d6%b4%d7%9)
/9

מוגברת המבטא "יוזמה רבה יותר, כוונה" בביצוע הפעולה (כוזר, תשס"ו, עמ' 128). כוזר אמנם איננו דן בקומפלטִיב, אך בתבניות מסוימות הוא מזהה הבעה של אגנטיות מוגברת. לטענתי, זוהי למעשה הבעה של קומפלטִיב. הקשר בין הקומפלטִיב לאגנטיות מוגברת צפוי ומונע, מאחר שביצוע יסודי ועד תום כרוך בהשקעת מאמץ מיוחד ובעשייה מתוך כוונה. לעומת זאת ביצוע לא קומפלטִיבי כרוך ברוב המקרים במאמץ ובהשתדלות פחותים. הקישור האסוציאטיבי בין קומפלטִיב לעשייה מתוך כוונה עשוי להפוך לקידוד דקדוקי כפי שאראה ב-(3.2.1) להלן. מבחינה טיפולוגית, ניתן לטענתי לזהות שני טיפוסים סמנטיים של קומפלטִיב: האחד כרוך באגנטיות מוגברת וייקרא להלן **קומפלטִיב של כוונה**. זהו קומפלטִיב שמביע את **אופן ביצוע הפעולה**. לעומתו, קומפלטִיב המביע היעלמות, אובדן או שינוי בלתי הפיך מתייחס בעיקר ל**תוצאת הפעולה**. קומפלטִיב מטיפוס זה ייקרא להלן **קומפלטִיב תוצאתי**. שני טיפוסים הקומפלטִיב אינם מוציאים זה את זה, שהרי ייתכן ביצוע יסודי ומוקפד המוביל לתוצאה טוטאלית ובלתי הפיכה. עם זאת בחלוקה גסה קומפלטִיב של כוונה שכיח בהקשרים ניטרליים וחיוביים כגון לימוד יסודי לבחינה, ניקיון קפדני וכדומה. לעומתו, הקומפלטִיב התוצאתי שכיח בהקשרים שליליים של הרס ואובדן. הספרות המחקרית אמנם איננה מכירה בהבחנה כזו בין שני סוגי הקומפלטִיב אך ייתכן שהסיבה לכך היא ההתייחסות המועטה שלה זוכה הקומפלטִיב במחקר הטיפולוגי, בניגוד לרזולטִיב למשל.¹¹⁵ להבחנה שאני מציע בין שני טיפוסים הקומפלטִיב יש חשיבות בזיהוי תבניות קומפלטִיב שונות. כפי שאראה להלן, חלק מתבניות הקומפלטִיב מביעות רק אחת משתי המשמעויות. להבחנה המוצעת יש חשיבות נוספת בזיהוי נקודת ההשקה בין הקומפלטִיב לרזולטִיב: קומפלטִיב תוצאתי קרוב יותר במשמעותו לרזולטִיב מאשר קומפלטִיב של כוונה. ההבחנה המוצעת בין שני סוגי הקומפלטִיב עשויה לסייע באיתור תבניות קומפלטִיביות שעד כה לא נחשבו כאלה. כך למשל הביטוי **ירד לטמיון**, שלו ניתן לייחס משמעות של קומפלטִיב, איננו מבטא את אופן ביצוע הפעולה, אלא מתייחס רק לתוצאתה – אובדן גמור ובלתי הפיך. משום כך הוא קביל רק בהקשר שלילי:

9. #מכונת הפוליש **מורידה לטמיון** כל כתם, שאריות צבע ואבק

הקומפלטִיב מוצג לעתים כציינ של פעולה גמורה (completed action) גרידא, אך קיים הבדל משמעותי בין פעולה קומפלטִיבית לפעולה גמורה. בדוגמה (10) להלן קריאת העיתון איננה בהכרח קומפלטִיבית משום שאין ודאות שהקריאה בוצעה ביסודיות ועד תום. הפועל **סיימתי** מציינ **תחימה בזמן** (Depraetere, 1995, p. 3) של האירוע:

10. סיימתי לקרוא עיתון

מנגד, בדוגמה להלן הביצוע הקומפלטִיבי מובע באופן לקסיקלי:

¹¹⁵ לא מן הנמנע כי ההתייחסות המועטה בספרות המחקרית נובעת מנדירותם של צייני הקומפלטִיב הנטייתיים. בייבי רומזת לכך: "Completive grams are not central inflectional grams that are obligatory, nor are they necessarily of high text frequency in the languages in which they occur, but they are not entirely marginal either" (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 34). ייתכן שנדירותם לכאורה של צייני הקומפלטִיב נובעת מכך שהמשמעות הקומפלטִיבית מסתרת בתבניות דקדוקיות כהיסק או כקידוד הנלווה לתכנים אחרים. צייני הקומפלטִיב בקאר דו-משמעי; המשמעות המדויקת של תבנית **בא ואמר** (להלן) בעברית איננה בגדר קונסנוזוס. אם כך ייתכן שהקושי בזיהוי הקומפלטִיב נעוץ בהגדרה מצמצמת מדי של המושג.

11. קראתי את העיתון מתחילתו ועד סופו/כולו/בשלמותו

לפיכך אציע שלושה קריטריונים לזיהוי משמעות קומפלטית:

- קידוד של ביצוע מוקפד, יסודי, ועד תום
- ייחוס כוונה תחילה למבצע הפעולה
- העממת (contrasting) זוגות מינימליים הנבדלים זה מזה רק במשמעות הקומפלטית

מאפיין שכיח נוסף של מבעים קומפלטיביים הוא שימוש בכמתים כוללים דוגמת **הכל**, **כולם**, **כל אחד**. הכמתים עצמם אינם מקודדים את המשמעות הקומפלטית מאחר שהם אינם מעידים בהכרח על ביצוע יסודי או על כוונה תחילה. הזוג המינימלי להלן מדגים זאת:

12. He shot everyone 'הוא ירה בכולם'

13. He shot everyone dead 'הוא ירה בכולם למוות'

בדוגמה (13) מובעת תוצאה טוטאלית ובלתי הפיכה. לכן זהו מבע קומפלטיבי (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 54). כמו כן ניתן לייחס למבצע כוונה תחילה, כהיסק. ראייה נוספת למשמעות קומפלטית היא השימוש בביטוי המכליל *everyone*. מנגד, דוגמה (12) איננה קומפלטית על אף קיומו של הכמת הכולל, מאחר שהיא איננה מקודדת תוצאה טוטאלית ובלתי הפיכה. ייתכן למשל שהיורה לא הצליח לפגוע בכולם, או שלא כל הנפגעים נהרגו. לפיכך פְּמָתִים כוללים ייחשבו "עדות מסייעת" בייחוס משמעות קומפלטית לתבנית דקדוקית, אך הם אינם בגדר תנאי מספיק ואף אינם בגדר תנאי הכרחי.

3.2.1 תבנית "בא ואמר" כנושאת משמעות קומפלטית

כוזר (תשס"ו) מציג את התבנית **בא ו<פעל>** כחלק מתבנית כללית יותר שהוא מכנה **פועלי רצף**, כלומר פעלים סמוכים זה לזה המבטאים אירוע אחד. לטענתו, **בא** הוא פועל עזר המביע הן אגנטיות מוגברת (שם, עמ' 34) והן היסק פרגמטי של ביקורת מצד הדובר כלפי הפעולה וייחוס של התרסה למבצע. הצירוף הנפוץ ביותר הוא **בא** ופועלי אמירה, בעיקר **בא ואמר**. בדוגמה להלן כוזר מנתח את האגנטיות המוגברת הנובעת מהשימוש בתבנית כאמצעי למתיחת ביקורת מצד הדובר על כך שהמבצע מסלף בכוונה את המציאות:

14. [הדובר מגיב על האשמות לאפליה לרעה של מתנחלי חבל עזה] אני חושב שמדינת ישראל משקיעה בביטחון

התושבים בחבל עזה ללא שיעור הרבה יותר מאשר בכל חלק אחר במדינה, ולבוא ולהגיד שיש תשומת לב

לשדרות ואין תשומת לב לחבל עזה פשוט לא נכון. (גדעון עזרא, ממלא מקום השר לביטחון פנים, רשת ב':

"בחצי היום", 26 בספטמבר 2004)

בדוגמה נוספת כוזר מפרש את הצירוף **בא ואומר** 'אוזר אומץ להודות'. הדוברת משבחת את פוטין על נכונותו להודות בכישלון. כלומר האגנטיות המוגברת מתפרשת במקרה הזה לחיוב:

15. המטרה העיקרית של נשיא רוסיה ולדימיר פוטין הייתה לייצב את השלטון ולתת תחושת ביטחון לתושבים, לאזרחים, ואתמול הוא **בא ואומר**: נכשלנו. היינו חלשים. (ענת דוידוב, רשת ב': "בחצי היום", 5 בספטמבר 2004).

די בשתי הדוגמאות לעיל להיווכח שהאגנטיות המוגברת יכולה להתפרש לחיוב או לשלילה לפי ההקשר. נראה שהתבנית מביעה בין השאר השתמעות מודלית של פליאה (ראו גם 1.6.8.1) בעקבות התפתחות מפתיעה. אעיר עוד בהקשר הזה כי הדוגמאות מעידות על אורתוגונאליות טמפורלית של התבנית. בדוגמאות שבהן הצירוף הוא פועל ראשי שאיננו פועל אמירה מיוחסת עשייה מתוך כוונה למבצע הפעולה:

16. **באים ולוקחים** אדם שהוא בן למשפחה בדואית קשת יום, אדם שלא יודע קרוא וכתוב... **ובאים וטופלים** עליו תיק, **באים ומעלילים** עליו, הופכים אותו לשעיר לעזאזל... (עו"ד בלתי מזוהה, ערוץ 2: "חדשות ערוץ 2", 9 בספטמבר 2004)

כוזר גורס כי התבנית התפתחה בעשורים האחרונים בעברית הדבורה, וכי **בא** מחליף את פועל העזר **קם** שרווח בתבנית מקבילה במשלב הספרותי ובעברית מקראית:

17. אַתָּה, תְּאֹזֵר מְתֵנִיָּה, וְקָמְתָּ וְדַבַּרְתָּ אֵלַיְהֶם, אֵת כָּל-אֲשֶׁר אֶנְכִי אֶצְנֹךָ (ירמיה א 17)

כוזר רואה באגנטיות המוגברת הבעה של מודלית, אך ניכר כי זוהי הבעה של אספקטואליות, שכן האגנטיות המוגברת משקפת את אופן ביצוע הפעולה: בכוונה תחילה וביוזמה יתרה. יתר על כן, הביצוע מתוך כוונה מיוחס **למבצע הפעולה** ולא לדובר. בדוגמאות נוספות כוזר מצביע על תוכן אספקטואלי אך רואה בו תוכן מודלי. בניתוח המבעים להלן, הנושאים תוכן אספקטואלי מובהק של חזרה (iteration), כוזר טוען כי הם מביעים מודליות:

18. הכנסת **שבה והתכנסה** היום

19. הוא כל הזמן **חזר ואמר**: אני מוכן לפשרות

יפים בעיני דבריה של הלוי-נמירובסקי בנוגע לשתי הדוגמאות לעיל: "אין צמד הפעלים מציין שתי פעולות נבדלות אלא ממלא פונקציית-עזר אספקטואלית-אדוורביאלית – לציין את היות הפעולה ממושכת ובלתי-מושלמת, וכן לחזק את התוכן הפעילי" (כוזר, תשס"ו, עמ' 181). אריאל (בע"פ) מוסיפה שפועל העזר בא והפועל הראשי חייבים להיכלל ביחידת הגנה אחרת. אחרת הם מתפרשים באופן ליטרלי.

גמליאל ואל-רחמן מרעי (Gamliel & Al-Rahman Mar'i, 2015) מציעים הסבר אחר לניתוח התבנית. הם טוענים כי פועל העזר **בא** מציין את תחילת הפעולה. כלומר **בא** הוא לטענתם ציין של **אספקט אינגרסיבי** (ingressive)

(aspect), המוכר גם בשם **אספקט תחילי** (inceptive aspect), ואשר נדון ב-(2.8.1). כזכור האספקט התחילי מקודד את נקודת תחילת האירוע. הם מתבססים על השוואת הדוגמאות בעברית לתבניות דומות במספר דיאלקטים של ערבית מדוברת. טענתם זו איננה חפה מקשיים (מור, תשע"ו, עמ' 506). דוגמאות שהם מציגים – חלקן לקוחות מרבדים היסטוריים מוקדמים של העברית, וחלקן מעברית בת זמננו. כוזר, כזכור, טוען כי ברבדים היסטוריים קודמים של העברית, התבנית **בא ואמר** כלל לא התקיימה ונראה כי הצדק עמו: לטענתי, בדוגמאות היסטוריות בעלות מבנה זהה לכאורה, **בא** נושא משמעות ליטרלית או ליטרלית-למחצה של פועל תנועה. בדוגמה להלן מראשית המאה ה-18, המחבר, נצר לשושלת רבנים ופוסקים מצפון אפריקה, דן בפילוסופיה של המוסר. הוא מייחס לאדם הראשון את תחילתו של עידן קלקול המידות:

20. ואמנם לא על הבורא תלונתנו כי אם על אדם הראשון אשר **בא וקלקל** עד להשחית ואך על ידו נשאר העולם לבטלה (פרץ, תע"ב [1712], עמ' 218)¹¹⁶

השמטת **בא** מדוגמה (20) עשויה להוביל להיסק שגוי ולפיו אדם הראשון **המשיך** מסורת של שחיתות שהתקיימה עוד לפניו. כלומר **בא** בדוגמה זו ספק ליטרלי ספק פיגורטיבי והוא אכן קרוב יותר לציון משמעות תחילית. יתרה מזו, המחבר הוא יליד מרוקו שהיגר לתוניס¹¹⁷ ולכן ייתכן שלשונו משקפת מאפיינים דקדוקיים של ערבית יהודית ודיאלקטים ערביים אחרים שהוא ללא ספק הכיר. עם זאת בדוגמאות בעברית דבורה בת ימינו הפועל **בא** מוחזר (bleached) לחלוטין, כפי שמעידות דוגמאות (14–16) לעיל וכן הדוגמאות להלן שמגמליאל ואל-רחמן מרעי מצטטים. לכן יש מקום לתהות האם דוגמה (20) שייכת לתבנית **בא ואמר** בעברית בת ימינו. בהתייחסו לדוגמאות אחרות כוזר שולל כל קשר כזה: "יש כמובן מקרים [בעברית קלאסית] שבהם הפועל [בא] מופיע ללא משלים ועם מילת חיבור המקשרת אותו לפועל הבא, אך מקרים אלה אינם נכללים במסגרת התבנית... (...). השימוש ב**בא** בעברית הישראלית בתבנית **בא ופעל** הוא אפוא חידוש" (שם, עמ' 11). להערכתי ניתן לראות בדוגמה (20) הקשר מגשר (bridging context). היא מייצגת שלב היסטורי מוקדם בהתפתחות התבנית, אשר בו המשמעות של **בא** הייתה עדיין ליטרלית למחצה.

בחינה של דוגמאות מעברית דבורה משקפת את השינוי הסמנטי שהתבנית עברה מאז המאה ה-18. בדוגמה (21) נראה כי הפועל **באה** מביע עשייה מתוך כוונה מיוחדת וחתימה לתוצאה של סילוק הערפל, בניגוד למשל להתפוגגות ספונטנית שלו. אין כאן השתמעות של התרסה או התגרות. יתרה מזו, **באה** תורם להיסק שפעולת פיזור הערפל בוצעה בכוונה מיוחדת ועד תום, וכי לאחר סיום הפעולה לא נותר עוד כל ערפול בנוגע לסוגיה המדוברת. אלה הם בדיוק התכנים הסמנטיים של קומלפטיב:

¹¹⁶ http://www.hebrewbooks.org/pagefeed/hebrewbooks_org_41906_227.pdf
¹¹⁷ עוד על שושלת פרץ:

<http://tunisia.co.il/%D7%97%D7%9B%D7%9E%D7%99%D7%9D%D7%A8%D7%91%D7%A0%D7%99%D7%9D%D7%9E%D7%A9%D7%A4%D7%97%D7%AA-%D7%A9%D7%95%D7%A9%D7%9C%D7%95%D7%AA-%D7%A8%D7%91%D7%A0%D7%99%D7%9D/%D7%9E%D7%A9%D7%A4%D7%97%D7%AA-%D7%A4%D7%A8%D7%A5>

21. לפני כן, זה היה שמועה, ואז היא [חברה מסחרית כלשהי] באה ו'העיפה' את הערפל בנוגע לזה (עמ' 56, דוגמה 6 במקור)

אציג דוגמה נוספת מעברית דבורה בת זמננו שגמליאל ואל-רחמן מרעי מייחסים לה משמעות תחילית:

22. בושה להם שהם **באו ואכלו** באמצע הצום!!! (עמ' 61, דוגמה 18 במקור)

אין ספק **כי באו ואכלו** ב-(22) מביע עשייה בכוונה, ובהקשר הנתון משתמעת התרסה. לעומת זאת, הטענה **כי באו** מציין את תחילת פעולת האכילה משכנעת פחות, משום שזמן האכילה מצוין באופן מפורש: באמצע הצום. ייתכן שאין הכוונה לאמצע הצום ממש אלא 'בעיצומו של הצום', אך לא סביר שהדוברים יציינו הן את זמן תחילת הפעולה (לכאורה באמצעות **באו**) ואת זמן הפעולה כיחידה שלמה (באמצע הצום). לפיכך יש לבחון את השאלה האם **באו** במקרה הזה, **ובא** בכלל, אכן נושאים משמעות אינגרסיבית במבדק נוסף. **עקרון האי-כפילות** (horror aequi) שהוצג ב-(2.7.3) מבוסס על אוניברסל מוכר (Szmrecsanyi, 2006, p. 39): דקדוקים נוטים להימנע מהבעת תוכן סמנטי זהה באמצעות צורנים סמוכים. כך למשל כפל יידוע בצורות ***האחותי**, ***האחות השלי** איננו דקדוקי בעברית. באופן דומה, נתקשה למצוא כפילות של ציין ריבוי אפילו בשמות עצם שצורתם תמיד ברבים כגון **חיים**, **מים** ו**שמים**. באנגלית עקרון האי-כפילות מודגם בין השאר באי-חזרה על ציין הזמן הדקדוקי בפועל הראשי אם הוא כבר מופיע בפועל עזר:

23. I *didn't* realize that...

לעומת:

24. *I *didn't* realized that...

עקרון האי-כפילות מונע מהשאיפה לדקדוק חסכוני. הפרות של העיקרון אמנם מתועדות, אך במקרים כאלה ניתן לראות בהן אמצעי להקלת העיבוד של מסר מסומן או מורכב.¹¹⁸ תחת הנחת האי-כפילות ניתן לצפות כי הדוגמאות המשוכתבות להלן, שבהן התוספות מסומנות בקו תחתי מציינות את תחילת הפעולה, יהיו בלתי קבילות:

25. ואז היא **באה** והתחילה להעיף את הערפל בנוגע לזה

26. היא **באה** והתחילה להגיד לי שהיא התאהבה בידיך שלה

27. בושה להם שהם **באו** והתחילו לאכול בדיוק באמצע הצום!!!

¹¹⁸ למשל בדוגמה השרים; שהנשיא שלה אותם; למצרים (Keenan, 1985, p. 146). הכפילות הדקדוקית של הראש הזוקק השרים והכינוי החוזר (resumptive pronoun) אותם מוסברת כך:

“what amounts to double marking...serves the purposes of identifying relationships that might not otherwise be fully clear to hearers” (Hopper & Traugott, 2003, p. 203).

אעיר עוד בהקשר הזה כדובר עברית ילידי כי הדוגמה לעיל נשמעת לי מאולצת. אריאל דנה בכינויים החוזרים בהרחבה ומראה כי התופעה מונעת מסיבות פרגמטיות וקוגניטיביות. (Ariel, 2008, p. 120–127)

אך מתברר שכל הדוגמאות לעיל קבילות. יתרה מזו, דוגמאות טבעיות אחרות מעידות כי הצירוף **בא והתחיל ל-** אינן נדירות:

28. אתמול הוא **בא והתחיל לנשק** אותי (נשיקה ראשונה שלי). ואני פשוט קפאתי במקום (אתר סטיפס, נדגם ב- 22.3.2017¹¹⁹)

29. יום אחד הגיעו אליי שני חברים, שאחד מהם היה ברסלבר חוזר בתשובה. הוא **בא והתחיל לדבר** איתי, ורק מהדיבורים שלו הרגשתי שיש פה מישהו שאני יכול להיאחז בו (אתר NRG, נדגם 22.3.2017¹²⁰)

30. כל פעם שהיא רבה עם חברה היא **באה והתחילה לנסות** להסית אותי נגדה (פורום איג"י, 14.1.2009¹²¹)

ניתן לטעון שלפחות בחלק מהדוגמאות הפועל **בא** ליטרלי או ליטרלי-למחצה. עם זאת ב-(29) מסופר על הגעת החברים במשפט הראשון. לפיכך **בא והתחיל לדבר** כנראה איננו ליטרלי אלא מביע עשייה מדעת ובכוונה תחילה. ב-(30) קשה להניח שבאה ליטרלי מכיוון שהביטוי **כל פעם** מעיד על פעולה הרגלית. המסקנה העולה הן ממבדק השכתוב והן מדוגמאות טבעיות היא כי ניתן להוסיף באופן מפורש את זמן תחילת הפעולה למבני התבנית. בכך ניתן לראות אתגר משמעותי לטענתם של גמליאל ואל-רחמן מרעי כי התבנית מקודדת אספקט אינגרסיבי.

הן כוזר והן גמליאל ואל-רחמן מרעי משווים את התבנית העברית לתבניות דומות בשפות אחרות. עם זאת ההשוואה של כוזר לאנגלית וכן הניתוח שלו, המבוסס על מעבר מפירוש ליטרלי של פועל תנועה מקביל ל**בא** לפירוש מוחזר לחלוטין משכנע יותר בעיניי בהיותו מדורג (gradual). שינוי מדורג במשמעות המתרחש כשרשרת ארוכה של מיקרו-שינויים רבים ותכופים, ולא כתזווה פתאומית, הוא אחד מעקרונות היסוד בתהליכי גרמטיזציה (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 4; Diewald, 2006, p. 7; Traugott & Trousdale, 2010)

תופעה דומה של מעבר הדרגתי מפירוש ליטרלי לפונקציה דקדוקית הרי מתועד גם בעברית כפי שניתן לראות בדוגמה (20) לעיל. יתרה מזו, טענתם של גמליאל ואל-רחמן מרעי כי הדמיון לכאורה בין העברית לדיאלקטים ערביים הוא פרי מגע בין העברית לאותם דיאלקטים (op. cit., p. 9) איננה נסמכת על ראיות מוצקות. לו המגע היה כה אינטנסיבי עד שהוביל לשאילה של תבנית ערבית לעברית בתרגום בבואה, כיצד ייתכן שדיאלקטים ערביים אחרים הדבורים באותו המרחב הגיאוגרפי אינם חולקים אותה תבנית? קושי נוסף בתאוריה של גמליאל ואל-רחמן מרעי נעוץ בהנחתם כי דמיון מבני מעיד בהכרח על מגע בין לשוני, וליתר דיוק על שאילה. לטענתי ניתן להציע הסבר אחר לדמיון המבני בין דיאלקטים ערביים לבין העברית הדבורה. ידוע כי פועלי תנועה הם מנוע צמיחה של תהליכי גרמטיזציה הקשורים לייצוג זמן, אספקט ומודוס בשפות רבות (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 5). לפיכך אין תמה

¹¹⁹ /https://stips.co.il/ask/571999

¹²⁰ http://www.nrg.co.il/online/11/ART2/789/304.html

¹²¹ http://igy.org.il/communities/topic/41687-%D7%9E%D7%99-%D7%A0%D7%95%D7%AA%D7%9F-%D7%9C%D7%9A-%D7%90%D7%AA-%D7%94%D7%96%D7%9B%D7%95%D7%AA-%D7%9C%D7%94%D7%AA%D7%A0%D7%94%D7%92-%D7%90%D7%9C%D7%99%D7%99-%D7%9B%D7%9E%D7%A4%D7%9C%D7%A6%D7%AA

כי בשפות רבות אחרות מתועדות תבניות המזכירות את המבנה **בא ופעל**. מנגד, הטענה כי העברית בת זמננו נזקקה דווקא לדיאלקט ערבי כמקור השראה ליצירת התבנית זקוקה לאישוש ראייתי שגמליאל ואל-רחמן מרעי אינם מספקים. נראה כי מבין שתי התאוריות, זו של כוזר מול זו של גמליאל ואל-רחמן מרעי, טענותיו של כוזר ניצבות על יסודות איתנים הן מבחינת הדוגמאות שהוא סוקר והן מבחינת הניתוח שהוא מציע. לפיכך אניח כי המשמעות המקודדת בתבנית היא אכן אגנטיות מוגברת. כמו כן, כוזר מציע מסלול גרמטיזציה וכרונולוגיה יחסית הנסמכים היטב על דוגמאות טבעיות רבות ומדורגות הלקוחות ממשלב אחיד. כוזר אמנם רואה בתבנית פרי התפתחות מקורית בעברית בת זמננו אך מציין כי היא לא צמחה יש מאין, אלא התבססה על התבנית המקראית שמודגמת למשל ב-(17) לעיל תוך החלפת פועל העזר **קם** בפועל תנועה קרוב: **בא**.

האם ניתן לראות בתבנית בא ואמר ציין של קומפליטיב בעברית? מדוגמאות (15) ו-(16) לעיל וכן מהדוגמה להלן עולה כי התבנית אורתוגנלית, ובכך יש אישוש מסוים לטענתי כי התבנית מביעה אספקט קומפליטיבי:

31. אנהנו **באים וטוענים** (יורם מלצר, "באים וטוענים", הארץ, 8.8.2007)¹²²

במבעים דוגמת (21) לעיל התבנית אמנם מביעה עשייה בכוונה וביצוע עד תום. מנגד, בדוגמה (22) מקודדת עשייה בכוונה, אך אין ודאות כי האוכלים לא הותירו פירור. הממצאים אפוא אינם חד-משמעיים. לפיכך ראוי לבחון תבנית מקבילה באנגלית. בייבי (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 57) מציגה תבנית בעלת מבנה דומה ומייחסת לה משמעות קומפליטיבית:

32. He **went and told** her the whole story 'הוא הלך וסיפר לה את כל הסיפור'

השימוש בביטוי המכמת *the whole*, העשייה בכוונה תחילה המובעת באמצעות התבנית, וביצוע הפעולה עד תום אכן מאפיינים קומפליטיב. עוד ראוי לציין שהתבנית מחייבת מבצע שניתן לייחס לו כוונה. כוזר רואה כאמור בתבנית המודגמת ב-(32) מקבילה של תבנית **בא ופעל** בעברית: שתיהן דומות הן במבנה והן בתכנים שהן מביעות. לפיכך התבנית העברית מביעה, לפחות בחלק משימושיה, את אשר התבנית המקבילה באנגלית מביעה: משמעות קומפליטיבית. אסכם ואומר, צייני הקומפליטיב בעברית אינם רבים. תוארי הפועל **לגמרי**, **לחלוטין** ול**משעי** מבטאים משמעות קומפליטיבית. מספר צירופים כבולים, **ירד לטמיון**, **הלך לעזאזל** ודומים להם, מביעים משמעות של אובדן גמור ובלתי הפיך. תבנית **בא ופעל** נושאת, לפחות בחלק משימושיה, משמעות קומפליטיבית הנגזרת מהאגנטיות המוגברת שהיא מביעה. הקומפליטיב קשור במידה רבה לרזולטיב כפי שאראה להלן.

3.3 הרזולטיב

הרזולטיב הוא קטגוריה דקדוקית המבטאת צפייה רטרוספקטיבית באירוע מנקודת המבט שלאחר השלמתו. הוא מביע **מצב** שהוא תוצאת פעולה (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 54). לפיכך מבחינה סמנטית ניתן לראות

¹²² <http://www.haaretz.co.il/literature/1.1432637>

ברזולטטיב זוג סדור הכולל **אירוע מכונן** כקדם הנחה ו**מצב נגרם** (Nedjalkov & Jaxontov, 1988, p. 6). האירוע המכונן והמצב הנגרם צמודים זה לזה בזמן אך אינם חופפים, אף לא באופן חלקי (de Swart, 2007, p. 2278). הרזולטטיב השכיח ביותר הוא **רזולטטיב הווה** המביע מצב נוכחי שנגרם עקב **אירוע מכונן** בעבר. עם זאת בשפות שבהן קיימת הבחנה דקדוקית בין שלושת הזמנים המוחלטים ניתן על פי רוב למצוא גם צורות רזולטטיב עבר ורזולטטיב עתיד בנוסף לרזולטטיב הווה. בעברית ובשפות אחרות קיימות מספר דרכים להבעת הרזולטטיב. הבעת הרזולטטיב מונעת על ידי השאיפה להעברת מסר יעילה. הרזולטטיב מאגד במבע אחד הן את האירוע המכונן והן את תוצאתו. לכן מבע רזולטטיבי חסכוני יותר מהבעה לקסיקלית של האירוע המכונן והמצב הנגרם.

3.3.1 קביעת זמן התצפית

במבעי רזולטטיב הווה זמן הצפייה הרטרופקטיבית באירוע המכונן (להלן: **זמן התצפית**) הוא זמן הדיבור (Comrie, 1976, p. 57–59). במבעי רזולטטיב עבר זמן התצפית חל בעבר מוחלט, ומוסק מההקשר או מצוין באופן מפורש. הספרות המחקרית ממעטת להתייחס לרזולטטיב עתיד בכלל, ולהגדרת זמן התצפית המדויק של מבעי רזולטטיב עתיד בפרט. לטענת נדיאלקוב ויחונטוב, ניתן לצפות לקיומן של מגבלות בנוגע לצורות רזולטטיב עתיד, כלומר להיעדרן המוחלט או לנדירות השימוש בהן, מפני שהרזולטטיב מביע מצב המשתרר לאחר אירוע. שפת ארצ'י (Archi), בת למשפחת הלשוניות הקווקזיות, שבה קיימים רזולטטיב עבר ורזולטטיב הווה, אך לא קיימת בה צורת רזולטטיב עתיד, היא דוגמה לכך (Nedjalkov & Jaxontov, 1988, p. 36).¹²³ להערכתי, המסומנות (markedness) של צורת רזולטטיב עתיד היא מקרה פרטי של תופעה כללית יותר: העדפת זמן עבר (Comrie, 1976, p. 64; 1985, p. 85). צייני זמן עבר דקדוקי שכיחים יותר בשפות העולם מצייני זמנים אחרים. באופן דומה הבעת אירועים בזמן עבר שכיחה יותר בשיח מהבעת אירועים בהווה ובעתיד. עם זאת היעדרן של צורות רזולטטיב עתיד איננה תופעה אוניברסלית אלא תלויה במאפייניה הטיפולוגיים של כל שפה, ובעיקר בקיומו של עתיד דקדוקי באותה השפה ובמידת השימוש בו.¹²⁴ מכיוון שבעברית הבעת זמן עתיד איננה מסומנת (marked) מבחינה דקדוקית.¹²⁵ אין תמה שגם צורות רזולטטיב עתיד אינן נדירות בה, כפי שאראה להלן. לטענתי במבעי רזולטטיב עתיד בעברית נקודת הזמן שבה המצב הנגרם נכנס לתוקפו היא גם זמן הצפייה הרטרופקטיבית באירוע המכונן. טענתי מתבססת על שלושה נימוקים:

- על פי רוב למצב הנגרם אין מועד תפוגה מקודד, אך הוא עשוי להיות מוגבל לפרק זמן מפורש, למשל: **הדלת תהיה נעולה במשך שלושה ימים/לתמיד**. לפיכך רגע הכניסה למצב הנגרם הוא נקודת הזמן היחידה לאחר השלמת אירוע הנעילה שקיומה מובטח בכל מבע רזולטטיב עתיד. קיומן

¹²³ “As the resultative expresses a state that occurs after an action, one may expect restrictions concerning the future tense forms. Such restrictions occur, it seems, in Archi...”

¹²⁴ בגרמנית קיים זמן עתיד דקדוקי אך השימוש בו נדיר. למעשה ניתן תמיד להחליף את צורת העתיד האינדיקטיבית בצורת ההווה בגרמנית (Comrie, 1985, p. 44). לפיכך ניתן לשער שצורות רזולטטיב עתיד יהיו נדירות בגרמנית, אך הנושא מחייב מחקר נוסף.

¹²⁵ לדוגמה העתיד הרגיל בעברית איננו פריפרסטי.

של נקודות זמן אחרות, למשל נקודת האמצע או נקודת הסיום של המצב הנגרם, איננו ודאי, שהרי מצב נגרם עשוי להתקיים לעד.

- רייכנבך אמנם איננו מגדיר את זמן הייחוס אך ברור כי המונח point of reference שבו הוא משתמש (Reichenbach, 1947, p. 290) הוא פונקטיבי ולא פרק זמן דורטיבי (duration). לפיכך זמן הייחוס הוא נקודת זמן מוגדרת המוכלת בפרק הזמן שבו המצב הנגרם בתוקף, ולא פרק הזמן שבו המצב הנגרם מתקיים.¹²⁶

- הניתוח המוצע כאן תואם את תפיסת הפרפקט כיחס של צמידות (proximity) בין האירוע לזמן הייחוס שממנו האירוע נצפה (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 86). זה סווארט ודקלרק מתייחסים אף הם לצמידות שהפרפקט – ובכלל זה הרזולטטיב – מבטא, אך נוקטים טרמינולוגיה שונה. לפי דה סווארט הפרפקט¹²⁷ מבטא יחס של "נגיעה" בין האירוע המכונן e למצב הנגרם s :
"This means that e and s 'abut', i.e. they touch on the time axis (so there is no temporal 'gap' between them), but they do not overlap" (de Swart, 2007, p. 2278).

דקלרק מגדיר אנטריוור, כלומר פרפקט, בין השאר כיחס של "הובלה" (leading up to) מזמן הסיטואציה (situation time) עד לזמן הייחוס (orientation time):

"...the situation time... begins before the orientation time and leads up to it" (Declerck, 2006, p. 125)

על אף השימוש במינוח שונה ניכר שהחוקרים לעיל תמימי דעים בנוגע לצמידות בין האירוע המכונן למצב הנגרם. ליחס הצמידות חשיבות בזיהוי תבניות פרפקט עתיד (להלן) ובניתוחן הסמנטי. אזכיר כי הרזולטטיב הוא קטגוריה דקדוקית המבטאת צפייה רטרופסקטיבית באירוע מנקודת המבט (מיד) לאחר השלמתו.

3.3.2 מבדקים סמנטיים ותחביריים לזיהוי הרזולטטיב

בשפות רבות צייני הרזולטטיב מבוססים על צורת הסביל. הסיבה לכך היא שבדומה לסביל, הרזולטטיב מביע את מצבו של המושפע באירוע ולא את תפקידו של המבצע (Nedjalkov & Jaxontov, 1988, p. 17; Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 94). בעברית צורות הבינוני הסבילות פֶּעוּל, מִפְּעַל וּמְפַעֵל משמשות להבעת רזולטטיב (בלאו, תשי"ב–תשי"ג, עמ' 76, עמ' 79 הערה 2). הבעת הרזולטטיב באמצעות צורות הסביל אורתוגונלית בעברית:

33. הדלת נעולה

¹²⁶ קליין (Klein, 1994) מציע גישה תאורטית שונה מרייכנבך. במודל של קליין זמן הייחוס הוא אינטרוול.
¹²⁷ הפרפקט הדקדוקי והרזולטטיב קשורים קשר הדוק הן מבחינה סמנטית והן מבחינה אבולוציונית (Nedjalkov & Jaxontov, 1988, p. 41). ראו גם (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 12)

34. הצמיג היה מפונצ'ר

35. הנגיף יהיה מוחלש

נעולה, מפונצ'ר ומוחלש בדוגמאות לעיל מביעים מצב שהוא תוצאת אירוע מכונן: הדלת נעולה כעת מאחר שהיא ננעלה קודם לכן; סביר להניח שהיא לא ירדה מפס הייצור במצבה הנוכחי. באופן דומה, הצמיג היה מפונצ'ר בעקבות אירוע מכונן; ניתן לשער בסבירות גבוהה שלפני האירוע הצמיג היה תקין. הנגיף יהיה מוחלש עקב מניפולציה ביולוגית (למשל כדי לשלבו בתרכיב חיסון) או עקב מוטציה אקראית שתשנה אותו; הוא איננו במצב מוחלש משחרר האבולוציה, שהרי אז לא היה מתעורר הצורך להחליש אותו. באנגלית ובשפות אחרות, בעיקר גרמאניות ורומאניות, הרזולטטיב מובע באמצעות תבנית זהה לצורת הסביל:

36. The door was closed

דוגמה (36) דו-משמעית. ללא הקשר נוסף, ניתן לפרשה הן באופן רזולטטיבי: 'הדלת נעולה' והן כאירוע סביל: 'הדלת ננעלה'. לכל פירוש ניתן לצרף משלימים שונים המבטלים את הדו-משמעות (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 63):

37. The door was closed *by the guard*

38. The door was *still* closed

מאחר שהרזולטטיב הוא מצב, ניתן לאיידך אותו באמצעות תוארי פועל סטיביים כגון **עדיין**. לעומת זאת, באירוע פונקטיבי תוארי פועל סטיביים אינם קבילים (Nedjalkov & Jaxontov, 1988, p. 15):

39. הדלת עדיין נעולה

40. *הדלת עדיין ננעלה

ניתן להראות כי הרזולטטיב מביע שתי טענות כאמור באמצעות מבדק שלילה. שלילה של האירוע המכונן או שלילת המצב הנגרם הופכת מבע רזולטטיבי לבלתי קביל:

41. #הדלת נעולה אבל היא איננה נעולה

42. #הדלת נעולה. היא מעולם לא ננעלה

הרזולטטיב עשוי להפוך ממצב נגרם לתואר גרידא. הגורם לכך הוא שחיקה סמנטית של קדם-ההנחה בדבר קיומו של אירוע מכונן. דרך אחרת להסבר התופעה היא מעבר סמנטי מתפיסת המצב המתואר במבע **מצב משני** (secondary)

(state) **למצב ראשוני** (primary state). מצב ראשוני, או מצב טבעי, נוצר כביכול מעצמו, ללא תלות ברצון וביוזמה של מבצע. למשל **הפרח יפה** מבטא את מצבו ראשוני של הפרח. לעומתו, מצב משני הוא תמיד תוצאת פעולה. מצב משני מחייב שינוי המצב הראשוני של המושפע, למשל **הפרח מיובש** (Nedjalkov & Jaxontov, 1988, p. 4). בדוגמאות להלן צורות סביל שהפכו למצב ראשוני בעברית:

43. דבר **חשוב**

44. מחיר מבצע **מיוחד**

45. סופ"ש **מושלם**

וכך גם באנגלית (Nedjalkov & Jaxontov, 1988, p. 6):

46. The village is surrounded by woods 'הכפר מוקף עצים'

3.3.3 תבנית הרזולטטיב <אחרי/לאחר>+<שם פעולה>

כאמור העברית מכירה מספר דרכים להבעת רזולטטיב. התבנית <אחרי/לאחר> + <שם פעולה> מביעה מצב שהוא תוצאת פעולה. השימוש בה שכיח בפעלים עומדים, שמהם כידוע לא ניתן לגזור בעברית צורות סביל, אך לעתים השימוש בתבנית מחליף את הרזולטטיב המבוסס על הבינוני הסביל:

47. המכשיר לאחר תיקון/מתוקן

48. אני אחרי לידה/מיולדת/ילודה

49. הוא כבר שנה **אחרי הפציעה** (משלר, דוקטורס אורדר, 51–53)

באירית (Irish Gaelic), שפה קלטית מהמשפחה ההודו-אירופית, תבנית רזולטטיב בעלת מבנה דומה הפכה לפרפקט (Comrie, 1976, p. 106):

50. táim tar éis teacht isteach 'הרגע נכנסתי'

I-am after coming in

בוולשית, שפה קלטית נוספת וקרובה רחוקה של האירית, הפרפקט מבוסס על מבנה זהה:

51. yr ydwyf i wedi ysgrifennu'r llythyr 'כתבתי מכתב (מילולית: אני לאחר כתיבת מכתב)'

3.3.4 הבעת רזולטיב ממקור שמני

תבנית הרזולטיב השמני משמשת במקרים שבהם תוצאת הפעולה היא תואר או שם עצם שאינם גזורי פועל. העברית מגייסת לשם כך את פועל העזר יצא, שעבר החזרה מלאה, ואחריו שם עצם או תואר המבטאים את המצב הנגרם. התבנית אורתוגונאלית. לטענתי, הבחירה בשורש יצא איקונית: הפועל קשור סמנטית לתוצאה, שהיא מהות הרזולטיב:

52. היא תצא קטנה מול כל הבית (לאון שוובסקי, האח הגדול עונה 5, אוגוסט 2013)

53. כמה יצאתי מטומטם עכשיו? (משלר, הנחיות כביסה, 136)

54. בלי פשרה כזו, גם העיר וגם המדינה יוצאות ניזוקות (אמנון רובינשטיין, בטור דעות, ישראל היום, 1.7.2016)

3.3.5 רזולטיב משתמע

צבעוני (תשנ"ג, עמ' 57) גורסת כי פעלים מסוימים בעברית "מביעים תוצאה במשמעותם", אך היא איננה מגדירה מהי אותה התוצאה: האם היא מצב נגרם? רלוונטיות לזמן הייחוס? דינמיות גרידא? לפחות בחלק מהמקרים, נראה כי צבעוני מתכוונת לפעלים טליים ולפעלים אינקואטיביים:

55. הבאתי לכם עוף. גם כן חי

56. מה היה לי? חליתי? לשונו תפוחה. הראש כבד כאבן.

בדוגמאות נוספות צבעוני כוללות פעלים סטיביים מובהקים דוגמת אהב והמתין וכן פעלים אטליים דוגמת שגה, אמר וחקר. היא איננה מציעה קריטריונים סמנטיים או תחביריים ברורים לזיהוי אותם פעלים המביעים לטענתה תוצאה. ניתן לשער כי לפחות בחלק מהדוגמאות היא מייחסת לפעלים בעברית תכונות סמנטיות ולקסיקליות שקיימות בשפות אחרות. למשל בצרפתית ובעוד שפות רומאניות צורת העבר המורכב Passé Composé של פעלי התנועה העומדים הגיע, חלף, הלך ודומיהם מצריכה את פועל העזר être, שפירושו 'להיות' במקום פועל העזר הרגיל avoir, שהוראתו היא כשל to have באנגלית:

57. je suis arrivé 'הגעתי'

I am arrive.PPT.SG.M (lit. 'I am arrived')

עם זאת פועל העזר être, שאכן הביע בתבנית העבר המורכב בצרפתית משמעות רזולטיבית, איננו עוד רזולטיבי בימינו (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 17). העבר המורכב איבד באלף שנות קיומו בצרפתית את

המשמעות הפרפקטית, הפך לצורת העבר הבלתי-מסומנת, ודחק כליל את צורת הפרפקטיב *Passé Simple* משימוש (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 85; de Swart, 2007, p. 2276)¹²⁸ יתרה מזו, גם אילו ניתן היה להצביע על משמעות רזולטטיבית של פעלי תנועה עומדים בצרפתית בימינו, אין בכך כדי להעיד על קיום משמעות רזולטטיבית באותם הפעלים בעברית או בכל שפה אחרת. אמנם העברית מביעה רזולטטיב גם באמצעות פעל אך הדבר אפשרי רק באמצעות תבניות כגון הקוורטטיב מבוסס-פעל (5.1.5 להלן). הדוגמאות שצבעוני מציגה אינן מהוות תבניות מוגדרות. מכאן ואילך לא אעסוק באותם פעלים שצבעוני מייחסת להם הבעת תוצאה במשמעותם, אלא אתמקד בתבניות רזולטטיב.

השימוש בצורת פעל במקום בבינוני הסביל להבעת רזולטטיב בעברית נובע לטענתי מאי-קיומן של צורות סביל בפעלים עומדים כגון **נסע**, **חזר**, **ריץ** ועוד. זיהוי הרזולטטיב במקרים אלו מתבסס על מבדקים סמנטיים ותחביריים דוגמת הבעה של צפייה רטרוספקטיבית באירוע לאחר השלמתו, פעלים לא ליטרליים ומבדק שכתוב רזולטטיבי.

3.3.6 מבדק השכתוב הרזולטטיבי

מבדק השכתוב הרזולטטיבי מביע באופן לקסיקלי-קומפוזיציונלי את התכנים המקודדים בתבנית רזולטטיב: אירוע מכוונן ומצב נגרם. השכתוב מציב את המושפע (*patient*) בעמדת הנושא הדקדוקי, אחריו מופיע הצירוף **במצב שלאחר** <פירוט המצב>. למעשה, מבדק השכתוב ממיר מבע הנושא תוכן רזולטטיבי לתבנית הרזולטטיב <אחרי/לאחר>+ <שם פעולה> שנדונה ב-(3.3.3) לעיל. למשל המבע המקורי **הדלת הייתה נעולה** לאחר מבדק השכתוב:

58. הדלת הייתה במצב שלאחר נעילה

מבדק השכתוב אורתוגונלי. לפיכך האוגד תואם את זמן תוקף המצב:

59. הדלת במצב שלאחר נעילה

60. הדלת תהיה/תימצא במצב שלאחר נעילה

מבדק השכתוב מעורר קושי. לכאורה, ניתן להחילו על כל פועל ובכך לרוקן מתוכן את ההבחנה בין רזולטטיב לבין אירוע בעלמא. לדוגמה המשפט **נפילתי מהאופניים** רזולטטיבי לכאורה מאחר שניתן להחיל עליו את מבדק השכתוב: **אני במצב שלאחר נפילה מהאופניים**. למעשה, מבדק השכתוב כפוף לקריטריון מבדיל: תקפות המצב הנגרם בזמן הייחוס. סב המזהיר את נכדו מפני רכיבה לא זהירה על אופניים ומשתף את הנכד בחוויית ילדות טראומטית שקרתה לפני שישים שנה כשהסב נפל מהאופניים ונפצע, איננו במצב **נוכחי** שלאחר נפילה מהאופניים, ולכן המבע **אני במצב שלאחר נפילה מהאופניים** איננו הולם את מצבו הנוכחי של הסב, אך שכתוב המבע כרזולטטיב עבר קביל בהחלט:

¹²⁸ השינוי ההיסטורי בצרפתית ומניעיו נדונים בחלק הסיכום והמסקנות (3.7 להלן).

הייתי (אז) במצב שלאחר נפילה מהאופניים. לעומתו, נערה הממתינה בתור לצילום רנטגן במיון אורתופדי עקב נפילה מהאופניים מספר שעות קודם לכן נמצאת במצב נוכחי שלאחר נפילה מהאופניים. קריטריון תקפות המצב בזמן הייחוס מוכר בספרות הבלשנית גם כרלוונטיות לזמן הווה (3.3.8 להלן).

3.3.7 הזיקה הסמנטית בין הקומפליטיב לרזולטיב

הקומפליטיב והרזולטיב קשורים זה לזה באופן הדוק. ב-(3.3) לעיל הוצגה נקודת ההשקה הסמנטית בין השניים – קומפליטיב תוצאתי. טשטוש הגבולות הסמנטיים בין הקומפליטיב לרזולטיב צפוי ומונע, שהרי מצב נגרם כרוך לא אחת בהיסק כי האירוע המכונן קומפליטיבי. הכיצד? עצם קיומו של מצב נגרם עשוי להוביל לקדם-ההנחה כי הפעולה המכוננת בוצעה באופן קומפליטיבי. יתרה מזו, הקומפליטיב והרזולטיב אינם מוציאים זה את זה: הקומפליטיב במשמעותו הגרעינית מתייחס לאופן ביצוע הפעולה, ואילו הרזולטיב מתייחס לתוצאתה. לכן כל אחד מהם חל על טווח זמן אחר. לטענתי הרחבת משמעות הקומפליטיב גם לתוצאת הפעולה היא הסיבה ששפות רבות מביעות את הקומפליטיב והרזולטיב באמצעות אותו ציין דקדוקי. ברוסית ובשפות סלאביות נוספות, הפרפקטיב מביע בין השאר הן קומפליטיב (Comrie, Aspect, 1976, p. 112; Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 89; Alvestad & Lutz, 2016, p. 40–41¹²⁹ והן רזולטיב (Comrie, 1976, p. 20; Nedjalkov & Jaxontov, 1988, p. 7) התלכדות (convergence) של קטגוריות סמנטיות קרובות תחת ציין דקדוקי אחד היא דוגמה להכללה (generalization) – שינוי דקדוקי הכרוך באובדן של דקויות משמעות תוך התגבשות של משמעות כללית יותר של הציין כדי להתאים אותו לשימוש בהקשרים רבים יותר (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 86). התלכדות איננה ייחודית רק לציין אספקט. בעברית ניתן להצביע על אובדן המספר הזוגי בשמות העצם והחלפתו בצורת הרבים כדוגמה להתלכדות כזו.¹³⁰ לנוכח השכיחות הרבה של טשטוש הגבולות הסמנטיים בין הקומפליטיב לרזולטיב ניתן לתהות אם נכון לראות בהם קטגוריות סמנטיות נפרדות. לטענתי התשובה לכך חיובית. למרות הקרבה הסמנטית וטשטוש הגבולות שפות רבות אכן מבחינות בין שתי הקטגוריות, ומייצגות כל אחת מהן באמצעות צורן ייעודי. יתרה מזו, בעוד הרזולטיב הוא קטגוריה דקדוקית נפוצה למדי (Nedjalkov & Jaxontov, 1988, p. 35) נראה שהקומפליטיב נפוץ פחות (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 34). בשפות רבות, ובכללן העברית, אין ציין דקדוקי ייעודי להבעת הקומפליטיב. משום כך, יש חשיבות לשימור ההבחנה בין שתי הקטגוריות. לדיון בקומפליטיב וברזולטיב ובדרכי הבעתם חשיבות נוספת. השניים מניעים תהליכי גרמטיזציה שונים, ובראשם היווצרות הפרפקט הדקדוקי. סקירה טיפולוגית של שפות שבהן קיים או התקיים פרפקט מעידה כי בכולן

¹²⁹ בייבי טוענת טענה חזקה אף יותר: לטענתה הפרפקטיב בשפות סלאביות (פרפקטיב גזירתי) הוא קומפליטיב לכל דבר, ולא רק ציין המשמש בין השאר להבעת קומפליטיב:

The derivational perfectives resemble completives in their meaning. There are other points of similarity as well: many of our completive grams were themselves derivational, and some of the lexical sources for completives are directionals, such as 'away', 'up', or 'into'. Derivational perfectives, then, are probably just highly generalized and elaborated completives.

¹³⁰ צורת הזוגי שרדה רק ביחידות זמן: שעתיים, יומיים, שנתיים וכיו"ב. באברי הגוף ובפריטי לבוש צורת הזוגי היא למעשה צורת הרבים: עיניים, רגליים, גרביים ונעליים אינם בהכרח זוגות. לכן נוצר הצורך בכידול בין גרביים (הנתפס כצורת הרבים) לזוג גרביים.

הפרפקט התפתח מקומפליטיב, מרזולטיביב או משניהם יחדיו. כלומר, הקומפליטיב והרזולטיביב הם תנאי הכרחי להתפתחות פרפקט (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 66–68; Lindstedt, 2008, p. 366).

3.3.8 רזולטיביב או רלוונטיות בהווה?

בראשית דרכו ההתפתחותית הפרפקט חל על פעלים טליים בלבד ומביע רזולטיביב (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 68–69; Lindstedt, 2008, p. 368):

61. She is gone¹³¹ 'היא איננה'

ב-(61) לעיל מובע המצב הנגרם: 'היא איננה כאן כעת', וקדם-הנחה: 'היא עזבה (לא מזמן)'. מבדק הוספת תואר הפועל הסטיביבי מאשש את הטענה כי (61) אכן מביע מצב ולא פעולה:

62. She is *still* gone 'היא עדיין איננה'

אך לא כל היקרות של Present Perfect מצביעה על מצב תוצאתי. בתהליך של הרחבה דקדוקית, הפרפקט באנגלית הוחל על סוגי פעלים שונים ובכללם פעלים אטליים (atelic). פרפקט של פועל אטלי איננו רזולטיביב אלא מביע רלוונטיות בהווה, כלומר היסק המבטא את הרלוונטיות של המבוע הפרפקטי לסיטואציה השייכה הנוכחית, זו של כאן ועכשיו:

63. She has slept 'היא ישנה (ולכן היא ערנית ונמרצת כעת)'

לטענתי הרזולטיביב הוא מקרה פרטי של רלוונטיות בהווה, שכן כל רזולטיביב מצביע על מצב נגרם נוכחי, ולכן הוא רלוונטי בנקודת הזמן הנוכחית. מנגד, רלוונטיות בהווה איננה גוררת רזולטיביב:

64. I've played all my cards and that's what you've done too (Andersson & Ulvaeus)¹³²

'השתמשתי בכל הקלפים שלי. וכך גם עשית אתה'

ב-(64) מוצגת דוגמה לפרפקט המביע רלוונטיות בהווה: 'השתמשתי בכל הקלפים שלי' ההיסקים הרלוונטיים בהווה עשויים להיות בין השאר: אין באפשרותי לשחק עוד; הפסדתי במשחק; אין לי הניסיון והכישרון הדרושים למשחק כזה וכן הלאה. רלוונטיות בהווה מתבטאת למעשה בהיסקים אד-הוק, כאלה שאינם נסמכים על שום עוגן דקדוקי מלבד עצם השימוש בפרפקט והתוכן הסמנטי של המבוע. שימוש כזה בפרפקט מתפרש כהנחה כללית לנמען להעשיר את המבוע

¹³¹ הפועל to go הוא כנראה השריד האחרון לשימוש בפועל העזר to be בפרפקט בימינו. באנגלית תיכונה פועלי תנועה עומדים נוספים הצריכו את פועל העזר be למשל: He is risen from the dead (מתי כה 6).

¹³² <https://genius.com/Abba-the-winner-takes-it-all-lyrics>

בהיסקים רלוונטיים לסיטואציה הנוכחית. אחת האינדיקציות לכך היא הקושי של תוכנות לתרגום ממוחשב ביצירת היסקים מסוג זה, בניגוד לתרגום ממוחשב של התוכן הליטרלי במבצע, הנתקל בפחות קשיים.¹³³

דוגמאות (63) ו-(64) מעידות כי ההכללה של זה סווארט ולפיה הפרפקט הוא אופרטור הממפה אירוע למצב נגרם – חזקה מדי. טענה חזקה פחות, ולפיה הפרפקט באנגלית מביע רלוונטיות בהווה מדויקת יותר, אך גם היא איננה מדויקת לחלוטין.

3.4 רלוונטיות רק בזמן הווה?

האם הרלוונטיות מוגבלת לזמן הווה בלבד? תיאור אירוע בעבר שתוצאתו רלוונטית לזמן הדיבור היא המקרה השכיח בשיח. עם זאת קידוד דקדוקי של רלוונטיות לזמנים מוחלטים נוספים קיים בשפות רבות. באנגלית למשל הזמנים הפרפקטיים Past Perfect ו-Future Perfect מביעים אירועים שהשלכותיהם רלוונטיות לזמנים המוחלטים עבר ועתיד, בהתאמה. בדוגמה להלן מובע אירוע בעבר שתוצאתו רלוונטית בנקודת ייחוס מאוחרת לו, החלה אף היא בעבר אך היא מופיעה בצורת ההווה ההיסטורי:

65. Alina: she wouldn't eat her lunch because she wanted dessert. Dessert comes around.
Mom *had cut* all the pastries in half? Cassandra takes five of them. (SBC006, 435–442)

'היא לא הסכימה לאכול מפני שהיא רצתה קינוח. אמא חתכה [עוד קודם לכן] את כל המאפים לחצאים? קסנדרה לקחה חמישה'

בדוגמה להלן מודגם Future Perfect בדיבור ספונטני באנגלית. דובר הבית הלבן באותה עת, רוברט גיבס, מתייחס לשאלת עיתונאי בנוגע לאירועי האביב הערבי שפרצו ימים ספורים קודם לכן במספר מדינות ערביות, והגיעו למצרים. העיתונאי שואל אם הנשיא אובמה מתכוון לפרסם הצהרה בעניין ההפגנות בכיכר תחריר ותוהה באשר למדיניותה של ארה"ב בנושא. גיבס בתשובתו רומז לאפשרות שהנשיא מוברק עשוי להתפטר כבר במהלך מסיבת העיתונאים הנוכחית. התפטרותו הצפויה של מוברק (שלא התרחשה בסופו של דבר) היא אירוע בעתיד הנצפה מנקודת מבט מאוחרת אף יותר: מועד סיום מסיבת העיתונאים. במלים אחרות, עד סיום מסיבת העיתונאים גיבס צופה שהתפטרותו של מוברק תהיה כבר עובדה מוגמרת. מובן שתהיה לאירוע כזה רלוונטיות בזמן הייחוס:

66. **Journalist:** He [President Obama] talked about it yesterday, but since he talked about it, the situation on the ground [Tahrir square] has changed pretty dramatically.

Robert Gibbs: And I don't doubt by the time I finish here it *will have changed* more, and may several times before we all go to bed tonight (28.1.2011).¹³⁴

¹³³ אעיד על כך מניסיון אישי כמפתח תוכנה בעבר הלא רחוק.

מודל אורתוגונלי דומה של שלושה זמנים פרפקטיים, אחד בכל זמן מוחלט, קיים בשפות אחרות וביניהן צרפתית, פורטוגלית, לטינית וגרמנית. קיומן של צורות פרפקט בשלושת הזמנים המוחלטים מעיד כי הפרפקט איננו כבול בהכרח לזמן הווה אלא ממפה אירוע לנקודת ייחוס מאוחרת. בניסיון לגשר בין תפיסת הפרפקט כמביע רלוונטיות בהווה (Iatridou, 2001; Comrie, 1976, p. 52; Portner, 2011) לתפיסת הפרפקט כאופרטור הממפה אירוע לתוצאתו (de Swart, 2007; Portner, 2011), אציע להרחיב את היריעה ולהגדיר את הפרפקט כאירוע E שהשלכותיו רלוונטיות לזמן ייחוס עוקב R. בייצוג רייכנבכי, הפרפקט הוא לתפיסתי E-R. ייצוגו של הפרפקט האורתוגונלי באנגלית הוא כלהלן (Reichenbach, 1947, p. 297):

67.

E-R-S	Past Perfect
E-R,S	Present Prefect
(E-S-R) ^ (E,S-R) ^ (S-E-R)	Future Perfect ¹³⁵

בייצוגי הפרפקט האורתוגונלי ב-(67) לעיל אין חידוש. החידוש הוא בטענתי, כי המשותף לכל ייצוגי הפרפקט האורתוגונלי לעיל הוא הזוג הסדור E-R שייקרא להלן **פרפקט גרעיני**. כלומר אציע לראות בפרפקט קונצפט ללא זמן מוחלט מוגדר, בניגוד להגדרה הרווחת הרואה בפרפקט E-R,S (de Swart, 2007, p. 2280). ההפרדה בין פרמטר המיקום על פני ציר הזמן לבין הפרפקט הגרעיני (כלומר השמטת הפרמטר S מהגדרת הפרפקט) נחוצה כדי להגדיר סוג רביעי של פרפקט: הפרפקט האל-זמני (Comrie, 1976, p. 1; Declerck, 2006, p. 17). הפרפקט האל-זמני מודגם בעברית בתבניות שונות ובכללן **שברת שילמת** (4.4.1 להלן). מלבד זאת, הפרפקט הגרעיני מסייע בזיהוי האורתוגונליות הטמפורלית של הפרפקט.

3.5 הפרפקט כאספקט

ב-(2.3.2) נדונה השאלה אם יש לראות בפרפקט אספקט. אסכם בקצרה את הדעות השונות. המתנגדים טוענים כי הפרפקט איננו מתייחס למבנה הטמפורלי הפנימי של הפעולה. לפיכך יש לראות בו זמן דקדוקי גרידא (Declerck, 2006, p. 38). לעומתם, המצדדים בתפיסת הפרפקט כאספקט טוענים שהוא מביע מצב תוצאתי, ולא את האירוע עצמו (Iatridou, 2001; de Swart, 2007)¹³⁶ ככזה, הפרפקט מקודד "פרספקטיבה שונה" (Declerck, 2006, p. 38). קומרי (Comrie, 1976, p. 52) רואה בפרפקט אספקט, אך "מסוג שונה", משום שהוא איננו מתייחס למבנה

¹³⁴ <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=88944>

¹³⁵ זמן האירוע ב-Future Perfect איננו בהכרח עתיד (למשל דוגמה 18 להלן), אך זמן הייחוס חל תמיד בעתיד (Comrie, 1985, p. 128). כדי להימנע מדיסיונקציה בת שלוש נוסחאות נהוג שילוב של שני תנאים: (E-R) & (S-R). קומרי רואה בסרבול הייצוגי נקודת תורפה במודל של רייכנבך, אך מורכבות הייצוג הפורמלי מעידה כי מודל רייכנבך מדויק דיו כדי להביע את כל הדקויות הסמנטיות. למעשה ניתן לראות בסרבול לכאורה עדות לחוסנו של מודל רייכנבך בייצוג הפרפקט.

¹³⁶ למעשה הכוונה היא לרלוונטיות בהווה, הנתפסת כסוג של מצב נגרם אצל חלק מהחוקרים (Iatridou, 2001; de Swart, 2007; Portner, 2011).

הטמפורלי הפנימי של האירוע. מסלוב (Maslov) אצל (Lindstedt, 2008, p. 365) מציע דרך ביניים. הוא רואה בפרפקט "צורה אספקטואלית-טמפורלית". הניתוח המוצע כאן מניח כי הפרפקט הוא אכן אספקט מכיון ש"התייחסות למבנה הטמפורלי הפנימי של הפעולה" בלבד הינה קריטריון מגביל מדי המתאים רק לסוג מסוים של אספקט, אך מוציא מתחום הדיון ציינים דקדוקיים אחרים כגון קומפליטיב ורזולטטיב. הפרפקט הוא קונצפט אורתוגנלי כפי שהודגם ב-(67). אורתוגנליות היא כאמור עדות מסייעת לזיהוי אספקט. מלבד זאת, הפרפקט מגלם צפיה באירוע מפרספקטיבה שונה. הוצאת הפרפקט מתחום הדיון האספקטואלי תקשה עלינו לאפיין את ההבדלים בין זמנים דקדוקיים בשפות שבהן קיים ניגוד בין זמנים פרפקטיים לזמנים פשוטים, למשל ההבדל בין Future Simple ל-Future Perfect באנגלית (Comrie, 1976, p. 6) או מערכת הפועל ביוונית קלאסית שבה קיימת הבחנה דקדוקית בין פרפקט, אימפרקט ופרפקטיב (אאוריסט).

לפרפקט מאפיין נוסף על דרך השלילה: הוא לא משמש כעבר נרטיבי, מפני שצורך פעלים פרפקטיים איננו משקף בהכרח את סדר ההתרחשות הכרונולוגית.¹³⁷ צורך כזה עשוי להביע אירועים סימולטניים, נשזרים (interleave) זה לתוך זה, או אירועים בסדר אקראי כפי שניתן לראות בדוגמה (64) לעיל. שני הפעלים הפרפקטיים בה: I've played ו-you've done אינם משקפים את סדר התרחשותם. ידע העולם שלנו שולל את האפשרות הזו, מכיוון שאם נניח שהדוברת חשפה תחילה את כל קלפיה, הרי בכך המשחק הגיע לסיומו בניצחון טכני של יריבה. בנסיבות כאלה לא ייתכן שיריבה חשף אף הוא את כל קלפיו, שכן ניצחון שלו נקבע עוד קודם לכן. מכיוון שבמבע (64) נטען שגם היריב חשף את כל קלפיו, הפירוש הסביר יותר הוא שתי פעולות מבוזרות, של הדוברת ושל הנמען, הנשזרות זו לתוך זו: הדוברת חשפה קלף, בעקבותיה חשף היריב קלף משלו, וחוזר חלילה עד שלדוברת לא נותרו עוד קלפים. השימוש בפרפקט מבטא סדר לא איקוני בהכרחי. בניגוד לפרפקט, הפרפקטיב מביע רצף איקוני.

3.6 סוגי פרפקט נוספים

פרפקט בראשית דרכו מביע רזולטטיב או קומפליטיב (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 105). בשלבי גרמטיזציה מאוחרים יותר הוא עשוי להביע יחסים סמנטיים נוספים בין E ל-R: רלוונטיות בזמן הייחוס, פרפקט התנסותי ועבר מידי. כולן משמעויות פרפקטיות מובהקות. כולן מתקיים היחס E-R. על דרך השלילה אובדן היחס הסמנטי E-R מעיד כי הפרפקט הפך לפרפקטיב או לזמן עבר פשוט (ibid.). לשון אחר, ניתן לשער את גילו היחסי של פרפקט דקדוקי לפי המשמעויות שהוא מביע. אשוב לעניין זה בהמשך. אציג כעת את משמעויות הפרפקט המובהקות בפירוט.

¹³⁷ יש להבדיל בין זמנים דקדוקיים הנקראים מסיבות היסטוריות פרפקט (כגון הפרפקט בלטינית ובגרמנית) המשמשים פרפקטיב לכל דבר לבין הפרפקט כמושג דקדוקי. קומרי מבדיל בין השניים באמצעות השימוש באות רישית עבור הראשון (The Latin Perfect) ואות קטנה עבור השני.

הפרפקט ההתנסותי (Experiential perfect, Existential perfect) מביע סיטואציה שהתקיימה לפחות פעם אחת במהלך הזמן הקודם לנקודת הייחוס. אנגלית מביעה פרפקט התנסותי באמצעות הזמנים הפרפקטיים. לעתים נלווה למבע תואר הפועל before או yet:

68. I'm one of the very few human beings *who've seen* the turtles having sex (SBC015, 1279–1283)

'אני בין יחידי הסגולה שיצא להם לראות צבים מקיימים יחסי מין'

69. Presenter: Have you heard of the Eurovision Song Contest *before*?

JT: *I've seen* the last two years, yes.

Presenter: *You have*?

JT: *I have*. (14.5.2016, בסטוקהולם, אומן אורח בתחרות האירוויזיון)

138 בעברית קיימות שתי תבניות להבעת הפרפקט ההתנסותי. התבנית **יצא ל-** <מתנסה> + <לפועל> מצריכה שם פועל: 138

70. איך זה שמעולם לא **יצא לי לשוחח** עם חרדית? (מאקו גאוה, 7.7.2015) 139

71. אם אתם מתעניינים בעבודה בחו"ל בטח כבר **יצא לכם לדבר** עם אנשים מהתחום (פורום עבודה בחו"ל, יוני 2017) 140

72. דב מורן: **יצא לי ללוות** את היזמים של החברה משלבים מוקדמים (ריאיון לכלכליסט, 19.3.2017) 141

תבנית נוספת להבעת פרפקט התנסותי בעברית מצריכה פסוקית נושא: **קרה ל-** <מתנסה> <ש> <פסוקית נושא>. בשתי התבניות ניתן לכלול צייני זמן מפורשים דוגמת **אתמול**, **השבוע** וכן ותוארי פועל טמפורליים ואספקטואליים דוגמת **פעם, אף פעם, תמיד וכבר**:

138 התבנית הדיטבית הזו, בדומה לתבניות דיטביות אחרות בעברית, מדגימות "מסלול מזורז" לשינוי לשוני שבעקבותיו נספח דקדוקי (adjunct) הופך לארגומנט פועלי (Ariel, Dattner, Du Bois, & Linzen, 2015).

139 <http://www.mako.co.il/pride-blogs/Article-990f29806a76e41006.htm>

140 <http://askmoshiko.co.il/%d7%94%d7%90%d7%9d-%d7%97%d7%99%d7%99%d7%91%d7%99%d7%9d-%d7%9c%d7%93%d7%a2%d7%aa-%d7%90%d7%a0%d7%92%d7%9c%d7%99%d7%aa-%d7%91%d7%9b%d7%93%d7%99-%d7%9c%d7%94%d7%a6%d7%9c%d7%99%d7%97-%d7%91%d7%a2%d7%91>

141 <https://www.calcalist.co.il/local/articles/0,7340,L-3709832,00.html>

73. קרה לכם פעם שהרגשתם כמו בסרט "המופע של טרומן"? הרגשה שכל העולם מאוחד סביבכם ורק אתם לא קשורים? (פורום בראש צעיר, 27.3.2008)¹⁴²

74. קרה לכם פעם שקניתם משחק ולא הצלחתם להריץ אותו? (פורום FXP, 30.11.2016)¹⁴³

קומרי (Comrie, 1976, p. 58) טוען כי הפרפקט ההתנסותי חל רק על סיטואציה בעבר וזמן ייחוס בהווה, אך לטענתי הפרפקט ההתנסותי אורתוגונלי. הדוגמאות להלן באנגלית ובעברית מדגימות זאת:

75. Half or more than half of...fairly young men...*had been* exposed to HIV virus (SBC002, 671–675)

76. אם אי פעם יצא לי לחזור לגיחה רביעית לרודוס, הכפר אמבוני בטוח יהיה ברשימה שלי (אתר NRG, 20.8.2010)¹⁴⁴

3.6.2 פרפקט אוניברסלי

הפרפקט האוניברסלי (perfect of persistent situation, continuative perfect, universal perfect, U-) (perfect, perfect leading up the present) מביע סיטואציה הנתפסת כאינטרוול שהחל בעבר ונמשך מאז ברציפות עד לזמן הדיבור (Iatridou, 2001, p. 191). באנגלית הפרפקט הפשוט והפרפקט הפרוגרסיבי משמשים גם להבעת הפרפקט האוניברסלי:

77. We've known each other for thirty some years (SBC011, 38)

78. I've been trying to tell him I don't want a sexual relationship with him (SBC002, 1319)

בדוגמה (77) לעיל מודגם פרפקט אוניברסלי המבוסס על צורת Present Perfect. פרפקט אוניברסלי מסוג זה חל על פעלים אטליים ובעיקר על פועלי מצב. הוא כולל לעתים תוארי פועל ספציפיים דוגמת for, since, so far המביעים התמשכות הסיטואציה מרגע תחילתה עד לזמן הדיבור. הימשכות הסיטואציה עד לזמן האמירה מקודדת בפרפקט האוניברסלי שכן נסיון לשלול את הטענה הזו מוביל למבע בלתי קביל:

79. *I've lived here for thirteen years but moved to a different town a year ago

הפרפקט הפרוגרסיבי, המודגם ב-(77–78) לעיל, מביע הימשכות הסיטואציה מנקודת תחילתה בעבר עד לזמן הדיבור. הוא מצריך פועל דינמי משום שהאספקט הפרוגרסיבי מביע ברוב שימושו תהליך ולא מצב. דוגמה (81) להלן איננה

¹⁴² <http://www.inn.co.il/Forum/Forum.aspx/t37375>
¹⁴³ <https://www.fxp.co.il/showthread.php?t=17824141>
¹⁴⁴ <http://www.nrg.co.il/online/55/ART2/143/873.html>

דקדוקית משום שהפועל הראשי בה סטטיבי. לעומת זאת הפרפקט האוניברסלי הפשוט חל על פועלי מצב (Comrie, 1976, p. 62). לכן דוגמה (80) קבילה:

80. I have known him for a long time

81. * I have been knowing him for a long time

בשפות שבהן לא קיים פרפקט אוניברסלי, ההווה הפשוט משמש להבעתו. עם זאת במקרים מסוימים בעברית ניתן להשתמש בצורת פעל ליטרלית כדי להביע סיטואציה שהחלה בעבר ונמשכת ברציפות עד לזמן האמירה:

82. בלשונו העשירה סיכם עמוס עוז קרוב לשלושה עשורים של הוראה במחלקה לספרות: "לא מכבר סיימתי 27 שנות הוראה במחלקה לספרות (...) **עבדתי** כאן קרוב ל-30 שנה בלי להיעלב אפילו פעם אחת, ואני מקווה שגם בלי להעליב"¹⁴⁵ (18.1.2015)

83. והוא שואל: אני רואה שיש פה עוד חדר, תמיד **גרת** פה? תמיד **גרת** ככה? כן, תמיד **גרתי** פה, תמיד **גרתי** ככה, ולפעמים זה התמלא (הבלוג של אביבה משמרי, 13.10.2011)¹⁴⁶

עבדתי ב-(82) מביע סיטואציה שהחלה בשנה מסוימת ונמשכת מאז עד לטקס הפרידה מהדובר. בעברית אין ציין דקדוקי המסמן פרפקט אוניברסלי, כך שללא ההקשר התומך, **עבדתי** עשוי להתפרש כאירוע פונקטיבי בעבר, כסיטואציה הרגלית בעבר או כאירוע דורטיבי בעבר. ההיסק הרווח (אך לא קבוע, כפי שאראה להלן) בכלום הוא שהסיטואציה איננה מתקיימת עוד בזמן הדיבור.

במבעי פרפקט אוניברסלי בעברית תוארי הפועל **תמיד**, **אף פעם**, **מעולם** (צבעוני, תשנ"ג, עמ' 56) וכן **עד עתה** ו**עד עכשיו** תורמים להיסק כי הסיטואציה שהחלה בעבר נמשכת עד לזמן הדיבור וייתכן שאף תימשך לאחר מכן:

84. לא, כי **עד עכשיו** הם **עבדו** נהדר (נכתב בסרקזם בתגובת 37 לכתבה על שירות לקוי בסניפי הדואר, 4.8.2015, YNET)¹⁴⁷

85. שלושים ימים ראשונים [לתקופת היותי רשום כמובטל] היא יכולה לשלוח אותי למה שהתעסקתי בו **עד**

עכשיו (משלר, לחתום אבטלה, 182–189)

86. **אף פעם לא הייתי** מובטל! (שם, 71)

¹⁴⁵ <http://in.bgu.ac.il/Pages/news/farewell-oz.aspx>

¹⁴⁶ <https://avivamishmari.wordpress.com/2011/10/13/hunger>

¹⁴⁷ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4687468,00.html>

בקרב החוקרים קיימת מחלוקת בדבר התיחום העליון של הפרפקט האוניברסלי. האם תנאי האמת שלו מחייבים הימשכות הסיטואציה גם לאחר זמן הדיבור, כלומר האם הפרפקט האוניברסלי איננו תחום, או שזמן הדיבור הוא התחום העליון של הסיטואציה, והימשכותה בעתיד הוא רק בגדר היסק? דפרטר איננה נוקטת עמדה מחייבת בנושא:

As will be pointed out below, it is a matter of debate whether or not a sentence with a perfect referring to a situation that starts in the past and leads up to the present is bounded to the right. (Depraetere, 1995, p. 4 fn 4)¹⁴⁸

לטענתי, התיחום העליון מקודד בפרפקט מעצם ההגדרה E-R. כלומר תנאי האמת של הפרפקט האוניברסלי מחייבים את תיחום הסיטואציה בזמן הדיבור, המהווה נקודת הייחוס של Present Perfect.¹⁴⁹ ביטול נקודת הייחוס מרוקן את הפרפקט מתוכנו הסמנטי העיקרי. עם זאת תיחום הסיטואציה בזמן הדיבור איננו שולל הימשכות האירוע גם בעתיד. לכן אטען שהפרפקט האוניברסלי מקודד את הימשכות הסיטואציה **לפחות** עד לנקודת הייחוס; הימשכותה לאחר זמן הייחוס היא אפוא היסק שכיח אך לא מקודד. כמקרה מבחן, האם **גרתי פה תמיד** ב-(83) מחייב כי הדוברת חדלה לגור באותו מקום ברגע האמירה? לא בהכרח. ייתכן שהדוברת תמשיך להתגורר בדירה גם בעתיד הנראה לעין, אך ניתן לשלול זאת בנקל מבלי להפר את תנאי האמת של המבע למשל בהנחה שהדיאלוג מתקיים בין הדוברת לבין מוביל המפנה את תכולת דירתה לקראת מעבר לדירה אחרת. באופן דומה הדוגמה להלן מביעה סיטואציה שעשויה להימשך בעתיד:

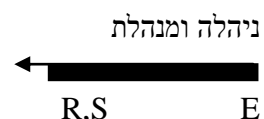
87. They've had this turtle for like thirty years (SBC015, 1386) כמו שלושים 'הצב הזה אצלם משהו
שנה'

הצב הנמצא ברשות בעליו כשלושים שנה עשוי להישאר ברשותם עוד שנים רבות, משום שצבים מאריכי חיים אף יותר מבני אדם, אך זהו היסק הניתן לשלילה. נניח שבעלי הצב נמצאים במרפאה שבה הוא נותח זה עתה. המנתח יוצא לבשר לבעלים את הבשורה המרה שהצב לא שרד את הניתוח. הוא מסביר לאנשי צוות חדר הניתוח עד כמה המצב רגיש: "הצב הזה ברשותם משהו כמו שלושים שנה!". הקשר כזה שולל את הימשכות הסיטואציה לאחר זמן הדיבור. הפרפקט האוניברסלי מקודד אפוא הימשכות הסיטואציה רק עד זמן הדיבור. הימשכותה גם בעתיד היא היסק בלבד. העברית מביעה הימשכות רציפה של סיטואציה מהעבר עד להווה בדרכים נוספות, שהן ספק תבניות ספק קומפוזיציונליות טהורות. תבנית **פעלה ופועלת** משרשרת שתי צורות נטיה לפחות של אותו הפועל. בדוגמה להלן הקוניוקציה **ניהלה ומנהלת** מביעה פרפקט אוניברסלי של אירוע רציף אחד:

¹⁴⁸ אצל דפרטר ימין ושמאל מציינים מיקום על פני ציר הזמן הנע משמאל (תחילת הסיטואציה) לימין (סיומה), בהתאם לכיוון הכתיבה באנגלית. בעברית הכיוונים הפוכים. לכן אצמד למונחים הניטרליים **תיחום עליון ותיחום תחתון**.
¹⁴⁹ יוצא מן הכלל הוא Present Perfect המשמש כפרפקט עתיד. במקרה כזה זמן הייחוס חל בעתיד מוחלט. כלומר על פרפקט כזה חלים כללי הדקדוק של Future Perfect. הנושא נדון ב-(3.6.6) להלן.

88. משפחת רבין **ניהלה ומנהלת** את זה [טקס האזכרה] כמו פרודוקציה משפחתית. אז כשבא לכאן קלינטון, בעשור לרצה, באמת הזמינו אותי. תודה רבה באמת! (מירי אלוני בריאיון לידיעות אחרונות, המוסף 7 לילות, עמ' 12, 17.12.2015)

בהצגת רייכנבך **ניהלה ומנהלת** הוא אינטרוול הנמשך מרגע תחילתו בעבר עד לזמן הדיבור. זמן הייחוס מתלכד עם זמן הדיבור:

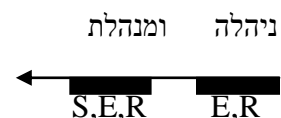

תרגום המבע לאנגלית מאשש את טענתי כי תבנית **פעלה ופועלת** מביעה פרפקט אונברסלי, מאחר שהקוניונקציה **ניהלה ומנהלת** מתורגמת כפועל יחיד בצורת פרפקט הווה פשוט או פרפקט הווה פרוגרסיבי ולא כשני פעלים:

89. Rabin's family *has been running* the memorial ceremony as if it was a family production
 90. ??Rabin's family ran and has been running the memorial ceremony as if it was a family owned production

הפירוש האוניברסלי של תבנית **פעלה ופועלת** איננו בר-ביטול. כלומר היא מקודדת בדקדוק. אומנם ניתן להציע פירוש דחוק למדי לדוגמה (88) שולפיו משפחת רבין ניהלה את טקס האזכרה בעבר, העבירה לאחר מכן את הניהול לגורם חיצוני, ולאחרונה שבה לנהל את הטקס. אך לשם כך יש להתיר את שני הפעלים בתבנית לדוגמה באמצעות שילוב אדוורב בין השניים:

91. משפחת רבין **ניהלה אז, וכעת** היא מנהלת את הטקס

לפיכך נראה שהתבנית **פעל ופועל** כבר מקודדת בעברית. הקוניונקציה איננה מבטאת שתי פעולות אלא משמעות לא קומפוזיציונלית של פרפקט אוניברסלי. ברוב הדוגמאות הקוניונקציה כוללת שני פעלים בצורות **פעל ופועל**:

92. יעקב עמידרור מודה: האמריקאים **האזינו ומאזינים** לנו (רוטרנט 30.12.2015)¹⁵⁰

93. ארדואן: ארה"ב **סיפקה ומספקת** נשק לכורדים שביצעו את הפיגוע (תיקדבקה 19.2.2016)

¹⁵⁰ <http://rotter.net/forum/scoops1/276365.shtml>

94. לצד אהוד ברק מככבים שם גם גבי אשכנזי.... ובכירים רבים אחרים שהוסיפו ומוסיפים ליטול תפקיד מרכזי בהיסטוריה הישראלית (ידיעות אחרונות, המוסף לשבת, עמ' 19, 19.2.2016)

דוגמאות שבהן התבנית מורכבת מצורות **פעל ויפעל** נפוצות פחות. השימוש בהן מביע אמת כללית התקפה בכל עת. כלומר אף זוהי הבעת פרפקט אוניברסלי. בדוגמה להלן משפחה של יולדת שסבלה מסיבוך רפואי מסכן חיים מאשימה את בית החולים בהתרשלות. תגובת בית החולים לטענות המשפחה מבטאת מחויבות להצלת חייה של היולדת באמצעות הקוניונקציה: **עשינו ונעשה** הכול. היסק סביר הוא שגם בעת הנוכחית בית החולים עושה הכול להצלת חיי היולדת, על אף היעדר צורת הבינוני בקוניונקציה, כלומר הצירוף **פעל ויפעל** מביע עשייה רציפה מהעבר עד לעתיד. מלבד הפירוש המקודד של זמן מוחלט עתיד, השימוש ביפעל נושא לטענות השתמעות מודלית של מחויבות מצד הדובר לעשייה מתמדת ויסודית:

95. היא התלוננה אבל לא התייחסו. קראו לה מפונקת. בית החולים: "**עשינו ונעשה** הכל להציל את חייה" (ידיעות אחרונות, עמ' 8, 16.12.2015)

בדוגמה נוספת השימוש בצירוף **עשתה ותעשה** מבטא עשייה רציפה ומחויבות של הדובר:

96. מדינת ישראל **עשתה ותעשה** כל מה שהיא יכולה מבחינה צבאית ומודיעינית כדי שאיראן לא תגיע למתקן גרעיני (המשנה לר' המוסד לשעבר, רוטרנט 20.12.2015)¹⁵¹

השאלה אם השימוש ב**פעל ויפעל** מוגבל רק לשורש **עשה** ראויה לבחינה נוספת. קוניונקציה דומה בשורשים אחרים לא אותרה עד כה.

במשפטים שמניים רווחת תבנית **היה ונשאר** להבעת פרפקט אוניברסלי. זמן הפועל **נשאר** עמום משום שבעברית דבורה וכן בעברית כתובה לא מנוקדת אין דרך להבדיל בין נשאר (צורת פעל) לנשאר (צורת פועל). לפיכך יש לבחון את נטיית הפועל בכינויי גוף אחרים. הממצאים מעידים כי נשאר מבטא צורת פעל:

97. המדיניות **הייתה ונשארה** להחזיר גופות [של מחבלים למשפחותיהם] (אמיר בר-שלום, חדשות ערוץ 1, 2.11.2015)

הצירוף **היה ונשאר** (ובמשלב גבוה: **היה ונותר**) מקודד בעברית כתבנית פרפקט אוניברסלי. בכל דוגמאות השימוש בו המשמעות היא של מצב הנמשך מנקודת זמן בעבר עד לזמן הדיבור. אין עדות לסיטואציה דורטיבית בעבר שאיננה עוד

¹⁵¹ <http://rotter.net/forum/scoops1/273973.shtml>

בתוקף בזמן הדיבור. צבעוני (תשנ"ג, עמ' 58) מציגה שתי דוגמאות לשימוש בתבנית, אך איננה רואה בצירוף **היה ונשאר** סינטגמה ייחודית להבעת פרפקט אוניברסלי. לטענתה, הדוגמאות להלן הן מקרים פרטיים של תבנית **היה וקטל**. עם זאת היא איננה מציגה דוגמאות לשימוש בפעלים אחרים מלבד **נשאר**:

98. התחום המוזנח אצל להט **היה ונשאר** קידום המגזרים החלשים

99. הם היו **ונשארו** כל כך בלתי מציאותיים, כמו אותה שרלילה...

צבעוני (שם, שם) טוענת עוד כי "פועל הקיום **היה** מביע מצב בעבר, ואילו הפועל בצורת קטל שאחריו מביע את תוצאת המצב או את המשכו [עד לזמן הדיבור]". לטענתה, הימשכות המצב עד לזמן הווה מקודדת אך ורק בצירוף הכבול **היה ונשאר**; שיבוץ של פעל אחר במקום **נשאר** מתפרש באופן ליטרלי כרצף אירועים בעבר:

100. לא עברה שעה אחת, והנה מחפש אחריו מזכירו של הרבי כשבפיו חדשה מרעושה: הרבי הוציא

מחדרו – בתשובה – את התיק הרפואי, כאשר עליו, מבחוץ, הוא רושם בכתב יד קודשו, ובאותיות קידוש לבנה: "היה והלך" ¹⁵²...

היה והלך מתייחס לגידול ממאיר שהתגלה בגופו של שליח, אך בבדיקה נוספת נוספת נוספת נעלם. עדות נוספת על דרך השלילה לכך שהיה **ונשאר** הוא צירוף כבול המביע פרפקט אוניברסלי מופיעה בדוגמה להלן, שבה הפועל **נשארה** מביע סיטואציה דורטיבית, שאיננה תקפה עוד בזמן הדיבור. לפיכך קשה לטעון ש**נשאר** לבדו מביע את הימשכות המצב עד לזמן הדיבור. המסקנה היא כי הפירוש של פרפקט אוניברסלי מקודד בסינטגמה **היה ונשאר**, אך לא בתבנית כללית יותר **היה ופעל**. בדוגמה להלן הדוברת מספרת על פריצה לרכבה. קולות הפריצה העירו את בני הבית, אך היא נשארה במיטה ונרדמה עד לבוקר שלמחרת:

101. ד': הוא כבר ירד למטה? ואת **נשארה** במיטה?

ו': **נשארת** במיטה. לא היה לי כוח לקום... כנראה הספקתי להירדם אחר כך...למחרת

בבוקר... שמעתי את ההמשך של הסיפור (משלר, גנב מכונית, 105–121)

3.6.2.1 תבנית הפרפקט האוניברסלי של פעלי הסכמה

קטגוריה סמנטית של פעלים המביעים הסכמה, אישור והתחייבות ייקראו להלן **פועלי הסכמה**. הקטגוריה כוללת פעלים דוגמת **נתן, קיבל, קנה, אהב** וכו'. לכל אחד מהם שני פירושים רווחים. הפירוש הליטרלי-קונקרטי מתאפיין בפעל

¹⁵² <http://www.chabadonweb.com/contents.asp?aid=18268>

ליטרלי ומציין אירוע שהגיע לסימומו לפני זמן הדיבור: **קניתי עיתון**, **קיבלת משכורת**. לעומת זאת, צורת פֶּעַל של אותם פעלים במשמעותם הפיגורטיבית מתפרשת גם כפרפקט אוניברסלי:

102. ל': אפשר לתפוס איתך טרמפ בחזרה?

ז': **נתתי** [=אתן לך טרמפ] (28.6.2016)¹⁵³

הפירוש הליטרלי-קונקרטי של **נתתי** הוא 'העברתי דבר מה לבעלותו של מישהו אחר'. בפירוש הליטרלי פעולת ההעברה קודמת לזמן האמירה, כלומר זוהי סיטואציה פונקטיבית בעבר. לעומת זאת בדוגמה (102) לעיל נעשה שימוש בפירוש הפיגורטיבי של **נתתי** כפועל הסכמה, המאשר את נכונות הדוברת להסיע את הנמענת ליעדה לאחר המפגש. **נתתי** בדוגמה זו מביע אפוא **מצב של הסכמה** בין הדוברת לנמענת ולא אקט קונקרטי של נתינה. לטענתי, השימוש בצורת פֶּעַל להבעת סיטואציה המתקיימת בזמן הדיבור מונע. פעל מציין את **רגע הכניסה למצב הסכמה**, בעבר המידי. מאותו רגע מצב ההסכמה שריר וקיים עד להודעה חדשה. בדוגמה (102) סביר להניח כי ההסכמה תקפה לפחות עד לסיום האירוע החברתי שבו המשתתפות בשיח נוטלות חלק. הדוברת יכלה להביע את הסכמתה באופן ליטרלי, למשל באמצעות המבע המפורש "אתן לך טרמפ" או במבע חד-מילתי כגון **בוודאי**, **בטח**, **כמובן** וכן. לטענתי, הבחירה בפועל הסכמה נועדה בין השאר לבטא גם מסר של פמיליאריות וקרבה אישית בין המשתתפים בשיח. ניתן להיווכח בכך על דרך השלילה. בלשון פורמאלית, ייעשה על פי רוב שימוש במבעים מפורשים וליטרליים להבעת הסכמה במקום בהיסק המתבסס על המשמעות הפיגורטיבית של הפועל.

פעלי הסכמה הם תת-קטגוריה של **פועלי הביצוע** (Performative Verbs). אוסטין (1962) הבחין בין טענות

(statements), כלומר מבעי חיווי המתארים עובדות בעולם ושניתן לקבוע להם ערך אמת, לבין **מבעי ביצוע** (Performatives) הכוללים פועלי ביצוע. מבעי ביצוע יוצרים מציאות חדשה, בבחינת בעצם האמירה – העשייה. משום כך, לא ניתן לייחס להם ערך אמת. פעלי ביצוע משמשים ל**פעולות דיבור** (Speech Acts) מסוגים שונים: התחייבות, הבטחה, שבועה, איום, עלבון, קללה, תלונה ועוד. לטענתי קיימת חפיפה מסוימת בין פועלי ההסכמה בעברית לבין פעולות דיבור מסוג **התחייבות חוזית** (contractual). בעברית ובאנגלית פעולות דיבור מסוג זה חלות על פעלים בגוף ראשון. עם זאת ניכרים שני הבדלים בין פעלי הביצוע באנגלית לפועלי ההסכמה בעברית. הפעלים באנגלית נוטים בהווה. זמנם ליטרלי. בעברית הם מופיעים הן בצורת הבינוני והן בצורת פֶּעַל לא ליטרלית המתפרשת כמצב בהווה. מלבד זאת, בעברית השימוש בפועלי הסכמה מחייב פמיליאריות בין המשתתפים בשיח. באנגלית הסיטואציה עשויה להיות פורמאלית, למשל בטקס נישואין, בניסוח צוואה ובמינוי לתפקיד רשמי.

לכאורה רגע הכניסה למצב הסכמה חופף לזמן הדיבור ולכן צורת הפועל הצפויה היא פֶּעַל במקום פֶּעַל. לטענתי,

הכניסה למצב נתפסת כרגע שבו **התגבשה ההסכמה בתודעת הדובר**. מיד לאחר מכן, הדובר מביא הסכמה זו לידי ביטוי באופן מילולי באמצעות הפקת מבע של הסכמה. הפרש הזמנים המדויק בין רגע גיבוש ההסכמה בתודעת הדובר

¹⁵³ תודתי למירה אריאל על הדוגמה.

לבין הבעתה באופן מילולי הוא נושא למבדק נוירו-בלשני, אך ניתן לשער כי דרושות לכל הפחות מספר עשיריות שנייה לגיבוש ההסכמה בתודעת הדובר. מתברר שגם הפרש זמן מזערי כזה נתפס בקרב דוברי העברית כחוצה גבולות בין טווחי זמנים מוחלטים. כלומר די שרגע הכניסה למצב התודעתי יקדים את זמן הפקת המבע במספר עשיריות שנייה כדי שהעברית תסמן אותו בצורת עבר. לטענתי, העברית שונה טיפולוגית מאנגלית בנקודות החיתוך של מרחבי הזמן המוחלט (cutoff points), כלומר בגבולות בין עבר להווה מוחלטים ובין הווה לעתיד מוחלטים (שאלת האוניברסליות של נקודת החיתוך נדונה ב-3.6.2.2 להלן). באנגלית פועלי הביצוע משקפים תהליך קוגניטיבי דומה שבו תחילה מתגבשת הסכמה בתודעת הדובר ומיד לאחר מכן היא באה לידי ביטוי באופן מילולי, אך פער הזמנים בין גיבוש ההסכמה בתודעת הדובר לבין הבעתה באופן מילולי איננו חוצה את טווח הזמן שבין תפיסת ההווה לתפיסת העבר בקרב דוברי השפה. משום כך, פועלי הביצוע באנגלית מופיעים בצורת ההווה (Austin, 1962, p. 5):

103. I give and bequeath my watch to my brother

104. I name this ship the *Queen Elizabeth*

בעברית פועלי הסכמה נוטים בצורת פֶּעַל, אך היא לא ליטרלית ומתפרשת כמביעה מצב קיים בהווה ואף בעתיד. הדוגמה להלן מציגה נוסח סטנדרטי של מסירת הודעה על התפטרות לממונה, המאשר את קבלת ההתפטרות ובכך יוצר מעין הסכמה בין המשתתפים:

105. א': הריני מגיש בזאת את התפטרותי

ב': **קיבלתי** [=אני מאשר/מקבל את התפטרותך']

106. מה **לקחתי**? [=מה אזמין מהתפריט?] [ד"ק, 15.8.2013]

הדובר ב-(106) מתלבט בין מספר מנות עיקריות בתפריט בעוד המלצר עומד לצדו וממתין לבחירתו. מובן מההקשר שהפועל **לקחתי** איננו מביע עבר אלא מתייחס לאירוע בעתיד המידי: הזמנת מנה מתפריט. לאקט ההזמנה עצמו קודמת כניסה למצב של גמירות דעת וגיבוש החלטה אצל המזמין. המלצר כמובן איננו קובע את המנה אך נהוג שהוא מאשר את קבלת ההזמנה בהנהון או במחווה כלשהי. בכך נוצר **מצב של הסכמה** בין המשתתפים בשיח, והוא זה שמוביל לשימוש בצורה **לקחתי** להבעת אירוע שאיננו חל בעבר. שימוש דומה באינטונציה של שאלה בפועל הסכמה מודגם להלן:

107. לגור במגדל יוקרתי ב-4750 שקל לחודש. **קניתם?** (דה מרקר 17.01.2017)¹⁵⁴

קניתם לעיל איננו ליטרלי-קונקרטי, אלא פיגורטיבי: 'האם אתם מסכימים עם התופעה?' או 'האם המחיר מקובל עליכם?' הפירוש הפיגורטיבי שכיח גם בביטויים דוגמת **לא קניתי את ההסברים שלו** או לחלופין, **קניתי!** שפירושו 'הדבר מקובל עליי'. המשותף לכל הדוגמאות הפיגורטיביות של **קנה** הוא כניסה למצב של הסכמה לנוכח הנתונים וייחוס

¹⁵⁴ <http://www.themarker.com/markets/1.3255585>. הכותרת המצוטטת לעיל שונתה לאחר תאריך הפרסום לנוסח ניטרלי ונטול פמיליאריות: "עסקה ראשונה למגורייט: דוור בר השגה במגדל יוקרתי ב-4,750 שקל בחודש".

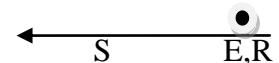
אמינות לאותם נתונים עד כדי נכונות לקנות דבר מה מהצד המדווח. הדוגמה מראה כי בניגוד לפועלי הביצוע באנגליה, פועלי ההסכמה בעברית עדויים לחול גם על גוף שני. עם את אין בנמצא דוגמאות לפועלי הסכמה בגוף שלישי, ככל הנראה מפני שמצב הסכמה יכול להתקיים רק בין הנוכחים בשיח.

משהתגבשה בתודעת הדובר ההסכמה שבאה מיד לאחר מכן לידי ביטוי מילולי, מצב ההסכמה נכנס לתוקף. **נתתי** ב-(102) לעיל מביע התחייבות של הדוברת שתוקפה יפוג במשתמע לאחר מתן הטרמפ לנמענת, או עד שהנמענת תשחרר את הדוברת מהתחייבותה, למשל אם יוצע לנמענת טרמפ על ידי משתתפת אחרת באותו אירוע. ב-(105) **קיבלתי** מביע הסכמה שתוקפה בלתי מוגבל בזמן. אם פועלי ההסכמה בעברית אכן מביעים פרפקט אוניברסלי, מהו התיחום העליון בזמן שהם מקודדים? ניתן לטעון שפועלי הסכמה הם מקרה פרטי בעברית, ובמידה רבה הם אכן חריגים בהתנהגותם הטמפורלית-אספקטואלית. עם זאת ייצוגם בדיאגרמת רייכנבך דומה לייצוג של מבעים רזולטטיביים בעברית. במבעים רזולטטיביים, בדומה לפועלי הסכמה, קיים אירוע מכונן המוביל למצב נגרם. רגע הכניסה למצב הנגרם ברזולטטיב הוא גם זמן התצפית באירוע המכונן. למצב הנגרם אין תאריך תפוגה מקודד. לפיכך הוא תקף עד להודעה חדשה כבדוגמה (105) לעיל או שתאריך התפוגה שלו מוסק על פי ההקשר ומוסכמות חברתיות כבדוגמה (102) לעיל. ההבדל בין הפירוש הליטרלי-קונקרטי של פעלי הסכמה לבין הפירוש הפיגורטיבי שלהם מודגם באמצעות **נתתי** ליטרלי-קונקרטי:

108. **נתתי** את כל החסכנות שלי, חצי מיליון שקל, ליועץ השקעות. ואז הכל נמחק (דה מרקר

155(4.4.2016)

נתתי בדוגמה לעיל הוא אירוע פונקטיבי E החל לפני זמן הדיבור S. בכל פעל ליטרלי-פונקטיבי נקודת הייחוס R טריוויאלית ומתלכדת עם זמן האירוע. נרח הייצוג בדיאגרמת רייכנבך:

לעומת זאת **נתתי** ב-(102) הוא אירוע פונקטיבי E הקודם לזמן הדיבור S ומוביל למצב הסכמה והתחייבות מרצון σ . רגע הכניסה למצב σ הוא נקודת הייחוס R שממנה E נצפה. המצב σ תקף לפחות עד לזמן הדיבור S ואף לאחר מכן:

תבנית הפרפקט האוניברסלי של פועלי הסכמה מקודדת לחלוטין לטענתי. הייחודיות הטמפורלית-אספקטואלית שלהם, אשר באה לידי ביטוי בצורות פעל המבטאות סיטואציה הנמשכת עד לזמן האמירה ואף לאחריו, איננה תלויה באקציונארט. הייחודיות של פועלי הסכמה נובעת מהדקדוק ולא מהלקסיקון. כפי שאראה להלן, לא ניתן לשייך את פועלי ההסכמה לדפוס זמן מסוים, נניח הישגים או מצבים.

¹⁵⁵ <http://www.themarket.com/markets/1.2904157>

מצבים מספקים אישוי נוסף לטענתי כי פועלי ההסכמה מציינים לכללי דקדוק ייחודיים של תבנית מסוימת.

פעלי מצב בעלי פירוש ליטרלי-קונקרטי מחד גיסא, ופירוש פיגורטיבי של הסכמה מאידך גיסא מתנהגים כפועלי ההסכמה הפונקטיביים **נתתי וקיבלתי**. כאשר הפירוש הוא ליטרלי-קונקרטי צורת פֶּעַל של פעלים סטטיביים מביעה זמן מוחלט עבר בלבד, ללא השתמעות של הימשכות הסיטואציה עד לזמן הדיבור. בדוגמה (109) להלן **אהבתי** מתפרש באופן ליטרלי ולא כפועל הסכמה. מההקשר ברור שהוא מבטא סיטואציה סטטיבית בעבר שאיננה תקפה יותר בזמן הדיבור: 'אהבתי את המרק אז, אך אינני אוהבת אותו כעת'. לעומת זאת, בפירושו הפיגורטיבי אותו הפועל עשוי להביע פרפקט אוניברסלי ב-(110) וב-(111) להלן:

109. מ': אני זוכרת שטעמתי לך את המרק והוא לא היה טעים.

ש': כן, הוא לא היה משהו. אני לא יודעת למה **אהבתי** אותו (משלר, מלך המרק, 121–127)

110. **אהבתי** את השמלה [=השמלה מוצאת חן בעיניי]

111. **אהבתי** (בפסיסבוק, תרגום של like באנגלית)

אהבתי ב-(110) מציין את הרגע שבו הדוברת ראתה לראשונה את השמלה ובתודעתה התגבשה ההכרה כי השמלה מוצאת חן בעיניה. מאותו רגע המצב התודעתי תקף עד שיהול בו שינוי, למשל שינוי באופנת הלבוש בעתיד. הדואליות של **אהבתי**, הבאה לידי ביטוי במשמעות ליטרלית קונקרטי מחד גיסא ובמשמעות פיגורטיבית של הסכמה מאידך גיסא, מעידה כאמור כי התבנית היא שקובעת את המרקם הטמפורלי-אספקטואלי של פעלי ההסכמה.

3.6.2.2 נקודת החיתוך בין זמנים: אוניברסלית או תלוית שפה?

ההבדל בזמני הפועל בין אנגלית לעברית ניכר בין היתר בתרגומים מעברית לאנגלית ולהיפך, שבהם כל שפה משתמשת בזמן דקדוקי אחר לתיאור אותה סיטואציה. בתרגום של (105) לעיל, **קיבלתי** מוסב באנגלית לזמן הווה:

112. A: I hereby submit my resignation

B: I *accept*

ההנחה הרווחת בקרב בלשנים היא כי אותה סיטואציה תמוקם בכל שפה מוטת-זמן באותו מרחב זמן: בהווה, בעבר או בעתיד. אך, להערכת כל שפה מוטת-זמן מגדירה באופן אינדיבידואלי את נקודות החיתוך בין מרחבי הזמן מכיוון שזמן הדיבור איננו מוגדר באופן מוחלט. למעשה, זמן הדיבור הוא הפשטה נוחה מבחינה תיאורטית, אך ניסיון להגדיר אותו באופן מדויק ייתקל בלא מעט שאלות שעליהן דוברי שפות שונות עשויים להשיב באופן שונה:

- האם זמן הדיבור זהה לזמן הפקת יחידת האינטונציה הנוכחית בלבד או שהוא שקול למשך יחידת שיח שלמה?
- האם החלפת תור בין המשתתפים בשיח מאפסת את זמן הדיבור? כלומר האם זמן הדיבור תלוי תור דיבור?
- באיזה מרחק (ביחידות זמן) מזמן הדיבור, אם בכלל, נמצאים מרחבי הזמן עבר ועתיד?

השאלות לעיל ראויות למחקר פסיכו-בלשני מעמת, אך על סמך פערים בייצוג הזמנים הדקדוקיים בין המקור לתרגום נראה שזמן הדיבור באנגלית נתפס כיחידת זמן ארוכה יותר מאשר בעברית. משום כך מרחב הזמן הווה ארוך יותר באנגלית מאשר בעברית. התנהגותם השונה של פועלי ההסכמה בעברית לעומת פעלים מקבילים באנגלית רומזת אף היא על נקודות חיתוך שונות בין השפות. ייתכן שהשימוש בצורות הווה מסוימות להבעת עתיד מוחלט באנגלית (למשל שימושי Present Perfect כאנטריוור עתיד, להלן) מעידות על כך. הספרות המחקרית דנה בסוגיית נקודת החיתוך (Comrie, 1985, p. 87–91; Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 98), אך הדיון הן אצל קומרי והן אצל בייבי נסב על המרחק בין זמנים דקדוקיים שונים באותו מרחב זמן ובאותה השפה, למשל בהבדלים בין עבר קרוב, עבר רגיל ועבר רחוק. דאהל (1985, p. 36–67) ערך סקר רב-לשוני (TMA Questionnaire) לזיהוי קטגוריות של זמן דקדוקי, אספקט ומודוס בשלושים שפות. עם זאת דטהל מתמקד בזיהוי קטגוריות דקדוקיות בכל שפה. הוא למשל בודק אם בפינית קיים עתיד דקדוקי, אך הסקר עוסק במידה פחותה בקביעה המדויקת של נקודות החיתוך בכל שפה. באופן דומה, הסקר הרב-לשוני שערכו בייבי ועמיתיה (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994) עוסק בזיהוי קטגוריות דקדוקיות תוך שימת דגש על תהליכי גרמטיזציה, איתור המקורות הלקסיקליים ששפות שונות נוהגות לגייס כדי ליצור קטגוריות של נטיית הפועל, ומהו מסלול ההתפתחות הצפוי של כל קטגוריה כזו. שאלת האוניברסליות של נקודת החיתוך בין מרחבי הזמן איננה נדונה באופן ישיר במחקר של בייבי ועמיתיה.

3.6.3 פרפקט המביע עבר קרוב ועבר מידי

הפרפקט הדקדוקי משמש בין השאר להבעת עבר קרוב (perfect of recent past). זהו מקרה פרטי של רלוונטיות בהווה, שכן סביר שמה שהתרחש זה עתה רלוונטי לשיח הנוכחי (Comrie, 1976, p. 60; 1985, pp. 84, 85). בדוגמה להלן Present Perfect מביע עבר מידי:¹⁵⁶

113. Tammy: I think I want a tape deck with two places for two tapes so I can copy [...]

Brad: From what *you've told* me ... about your desire to make quality copies of tapes, this is gonna be the tape deck that would fit your needs [...]

Tammy: Okay. Well what *you've said* helps me a lot (SBC016, 614–630)

בדיאלוג לעיל שני המשתתפים בשיח הם הקונה הפוטנציאלית תמי והמוכר בראד. שניהם משתמשים בפרפקט כדי להתייחס לדברים שאמרו זה עתה זה לזו. בראד מתייחס לדרישה הטכנית שהציגה תמי בתחילת השיחה באומרו: *what you've told me* 'לפי מה שאמרת לי [הרגע]'. תמי מתייחסת להמלצה של בראד בנוגע לסוג הרשמקול המתאים

¹⁵⁶ בדיון הנוכחי אינני עורך הבחנה בין **עבר קרוב** ו**עבר מידי** משום שבאנגלית לא קיימת הבחנה דקדוקית בין שניהם. הדיאלוג ב-(133) מדגים למעשה עבר מידי, כלומר אירוע שהתרחש בסיטואציה הנוכחית של כאן ועכשיו, אך מכיוון שקומרי כולל מקרים כאלה תחת המטרייה הרחבה של עבר קרוב, אמנע מדקויות שאינן רלוונטיות לדיון הנוכחי.

לצרכיה: *what you've said helps me a lot* 'מה שאמרת לי [עכשין] עוזר לי מאוד'. לכאורה הדוברים יכלו להשתמש בעבר הפשוט *Past Simple*, אך הבחירה בפרפקט מנטרלת דו-משמעות פוטנציאלית בין שני סוגי עבר אפשריים: עבר רגיל ועבר קרוב. השימוש בעבר הפשוט עשוי להתפרש כהתייחסות לדברים שנאמרו זה עתה בדיאלוג המצוטט, או כעבר רחוק יותר, למשל בהתייחסות לשיחה קודמת שאולי התקיימה בין השניים יום קודם. באנגלית משמעות הפרפקט כעבר קרוב נבחרת בתהליך של אלימינציה: הפירוש הקומפלטבי-רזולטטיבי, הפירוש האוניברסלי והפירוש ההתנסותי נפסלים בהקשר הנוכחי. הפירוש ה"זוכה" בדיאלוג לעיל הוא של רלוונטיות בהווה, ובאופן ספציפי יותר: עבר מידי. עוד ראוי לציין שבדיאלוג המצוטט שני המשתתפים משתמשים בפרפקט. זוהי עדות לכך ששניהם פענחו נכונה את משמעות הפרפקט הרלוונטית לסיטואציה. ייתכן שתשובתה של תמי אף מבטאת הדהוד (Du Bois & Giora, 2014) לדברי בראד.

3.6.4 הפרפקט ותאוריית המסומנות

הבחירה האפשרית בין הפרפקט לעבר הפשוט מדגימה את עקרון **המסומנות** (markedness) בדקדוק. לכאורה, צורני דקדוק שונים מביעים משמעויות ייחודיות ולכן הם אינם מתחרים זה בזה, אלא מצויים בתפוצה משלימה. למעשה לא תמיד הדקדוק מכתוב שימוש בלעדי בצורן מסוים כי להביע משמעות מוגדרת. קיימת אפשרות הבעה מסומנת פחות, ומנגד אפשרות הבעה מסומנת יותר להבעת אותו קונצפט (Horn, 1984, p. 22). האספקט הפרפקטיבי ברוסית במשמעותו הפרוטוטיפית מציין פעולה תחומה בזמן (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 64), שלמה (Alvestad & Lutz, 2016, p. 40) ואף ביצוע קומפלטבי (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 89). האימפרפקטיב הוא המשלים של הפרפקטיב, ולכן הוא מביע פעולה בלתי תחומה בזמן. אך האימפרפקטיב איננו מביע בהכרח פעולה בלתי תחומה. הוא עשוי להביע גם פעולה תחומה בזמן, **מבלי לסמן אותה ככזו**. לפיכך הצורה הבלתי מסומנת, הקרובה ביותר לניטרלית מבחינת סימון אספקטואלי ברוסית היא האימפרפקטיב (Comrie, 1976, p. 113). לפיכך המערכת האספקטואלית ברוסית למעשה מציבה בפני הדוברים שלוש אפשרויות הבעה ולא שתיים בלבד:

- לסמן פעולה כשלמה באמצעות הפרפקטיב
- לסמן פעולה כבלתי שלמה ככזו באמצעות האימפרפקטיב
- להביע באמצעות האימפרפקטיב את עצם קיומה של הפעולה מבלי להתייחס לשלמותה או לאי-שלמותה

האפשרות האחרונה מוכרת בספרות המחקרית כ**משמעות עובדתית כללית** (general factual meaning). היא מציינת את עובדת התרחשותו של אירוע מבלי לפרט את התוכן האספקטואלי שלו. לפיכך במקרה של פעולה שלמה קיימת תחרות (aspectual competition) בין הפרפקטיב לאימפרפקטיב (Alvestad & Lutz, 2016, p. 40). ניצחון של כל אחד מהאספקטים משקף היסקים שונים עבור אותה סיטואציה. באופן דומה, העבר הפשוט באנגלית הוא הצורה הבלתי מסומנת להבעת אירוע בעבר. הבחירה בו במקום בפרפקט להבעת עבר קרוב אפשרית (Comrie, 1985,

95). p. מנגד, הבחירה בפרפקט מביעה תוכן מסומן ונושאת תמיד ערך מוסף כלשהו הנלווה להבעת אירוע בעבר. בדומה לתחרות האספקטואלית ברוסית דוברי האנגלית יכולים לבחור בהבעת משמעות עובדתית כללית באמצעות העבר הפשוט או להביע תכנים נוספים באמצעות השימוש בפרפקט: משמעות רזולטיבית, עבר קרוב או פרפקט אוניברסלי. הבחירה כמוכן איננה חופשית לגמרי; במבע הכולל ציון זמן מדויק השימוש בפרפקט בלתי-דקדוקי: 114. *I have seen him a second ago

הבחירה בפרפקט בדוגמה (113) אפוא אופציונלית. היא תורמת פירוש של עבר מידי, אך ללא השימוש בפרפקט ניתן להביע עבר מידי גם באופן לקסיקלי:

115. From what *you just told me* ... about your desire to make quality copies of tapes, this is gonna be the tape deck that would fit your needs

הבחירה בפרפקט מדייקת את המסר, אך מציגה את המסר כמסומן. לכן הדוברים עשויים להימנע מהשימוש בפרפקט כשברצונם להביע משמעות עובדתית כללית. עדות נוספת לכך שהעבר הפשוט באנגלית בלתי מסומן היא השימוש בו להבעת סיטואציה אימפרפקטיבית. אמנם מקובל להניח שלשם הבעת העבר ההרגלי תשמש התבנית הכוללת את פועל העזר *used to* ואילו להבעת סיטואציה סטטיבית או פרוגרסיבית ישמש תמיד הפרוגרסיב. אך דוגמאות טבעיות מעידות שאת שני אלו ניתן להביע גם באמצעות העבר הפשוט:

116. And it was well known that every time he *paid* his men on a Saturday he always *took* good care to palm off a cuppell [sic] of shillings... (*Hull Packet*, 7.9.1883 in *Coin News*, November 2015, p. 61)

'ידוע היה שמדי שבת, כשהוא שילם לעובדיו, הוא הקפיד "להשחיל" [מעין אסימונים או תווי זיכוי שבהם ניתן להשתמש רק בבית העסק עצמו] בשווי כמה שילינגים [שקוּזו משכר העובד השבועי]'

3.6.5 הבעת עבר קרוב ללא פרפקט

מבעים של עבר קרוב באנגלית כוללים לעתים רבות תוארי פועל כגון *now*, *recently*, *just* ו-*already* המסייעים להבנה כי האירוע התרחש זה עתה, במיוחד בעת השימוש בעבר הפשוט במקום בפרפקט. בעברית פֶּעַל ליטרלי בלוויית תוארי הפועל **עכשיו**, **הרגע**, **בדיוק וזה עתה** מביע עבר קרוב או עבר לעבר הקרוב לנקודת הייחוס בהבעת עבר לעבר:

117. א': איפה אני יכול להסתובב?

ל': שמה איפה שהאוטו הכסוף ההוא הסתובב [...] אתה לא יכול להסתובב פה! או שכך? או שלא יודעת.

א': **עכשיו בלבול** אותי קצת? (משלר, מועד ב, 86–96)
118. עמיתו של סאקלי לקונגרס, ג'ף דאנקן, **בדיוק עזב** את המתחם, כאשר, לגרסתו, פגש את היורה, שניות לפני שפתח באש (ישראל היום, עמ' 7, 15.6.2017)

בשפות מסוימות קיים זמן דקדוקי ייעודי, נבדל מהפרפקט, להבעת עבר קרוב. בצרפתית משמש לכך זמן דקדוקי פריפרסטי, *Passé Récent*, המורכב מפועל העזר *venir* 'לבוא' ואחריו שם הפועל הראשי:

119. Je viens de parler 'הרגע דיברתי (מילולית: אני בא/ה מלדבר)'

התפתחות זמן דקדוקי ייעודי להבעת עבר קרוב מעידה בין השאר כי הפרפקט באותה שפה הולך ומאבד את התכנים הסמנטיים האופייניים לו והופך לפרפקטיב או לעבר בלתי מסומן (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 12).

3.6.6 אנטריוור עתיד

הספרות המחקרית ממעטת להתייחס לשימוש ב-*Present Perfect* להבעת אירוע הנצפה מנקודת ייחוס שזמנה עתיד, כלומר לשימוש ב-*Present Perfect* במשמעות של *Future Perfect*. רייכנבך (1947, p. 296) מדגים את התופעה ומצביע על האנומליה לכאורה שבשימוש בצורת *Present Perfect* להבעת אנטריוור עתיד:

120. We shall hear the record when we have dined 'נאזין לתקליט לאחר שנאכל'

דוגמה נוספת מאנגלית בת זמננו מעידה כי התופעה איננה נדירה. בהודעה לעיתונות שפרסם הבנק המרכזי של אנגליה במארס 2017 בעקבות תלונות על שימוש בשומן מן החי בתהליך הייצור של שטרות חדשים של 5 ליש"ט, מופיע שימוש כזה ב-*Present Perfect*. המכתב מתייחס למדיניות הבנק בעתיד, לקראת ההנפקה הצפויה של שטר חדש בעריך של 20 ליש"ט בשנת 2020:

121. The new polymer note is due to be issued in 2020 and production has not yet begun. It is necessary, however, to secure the supply of materials for the new £20 several years before that issuance. The Bank [of England] has delayed the signing of the relevant contracts for supply of materials for the £20 polymer *until we have decided* the best way forward weighing all the considerations" ("BoE addresses £5 vegan concerns", *Coin News* April 2017, p. 69)

'השטר החדש מפולימר אמור להיות מונפק ב-2020 ותהליך הייצור שלו טרם החל. הכרחי, עם זאת להבטיח אספקת חומרי גלם לשטר החדש של 20 ליש"ט שנים אחדות לפני מועד ההנפקה. הבנק של אנגליה עיכב

חתימה על חוזרים רלוונטיים לאספקת חומרי גלם לשטר של 20 ליש"ט מפולימר **עד שנחליט** מהי הדרך הטובה ביותר להתקדם, תוך התחשבות בכל השיקולים.

דוגמאות (120) ו-(121) לעיל מספקות רמז עקיף לנדירות השימוש ב-Future Perfect. בקורפוס SBC אין אף לא דוגמה אחת שלו. נראה כי Present Perfect הוא הדרך המועדפת להבעת אנטריוור עתיד באנגלית בת זמננו. ייתכן שהתופעה מונעת גם מסיבות קוגניטיביות. שימושים כאלה נתפסים כמקרים גבוליים שבין הווה לעתיד. ייתכן שבעברית טווח הזמן הנכלל תחת קטגורית עתיד מוחלט חופף בחלקו לטווח הזמן של ההווה המוחלט באנגלית. עם זאת Future Perfect לא נכחד לגמרי כפי שדוגמאות (66) לעיל ו-(122) להלן מעידות. ניתן אף למצוא אותו בשיח טבעי ספונטני כלהלן:

122. Maria: Tomorrow we will go home, and on the way to the airport, we will stop to pay our respects at the Holocaust Memorial. That way, we *will not have come* here in vain (Woman in Gold, 2015, 00:59:00)

בסצנה המתומללת לעיל גיבורת הסרט, מריה, פונה אל בא-כוחה הנלווה אליה במהלך ביקורם בווינה. שניהם צאצאים לאותה משפחה שנמלטה מאוסטריה במלחמת העולם השנייה. דבריה נאמרים לאחר כישלון ההליך המשפטי להשבת יצירה שהוחרמה ממשפחתה בתקופת השואה. מריה פונה אל בא-כוחה וטוענת כי אם הביקור באנדרטה ייצא לפועל למחרת בדרכם אל שדה התעופה, הרי שביקורם של השניים בווינה לא היה לשווא למרות ההפסד המשפטי. הביקור בווינה E הוא אירוע רב-זמני שהחל ימים אחדים לפני זמן הדיבור ויגיע לסיומו למחרת, כלומר בעתיד המוחלט. מועד סיום הביקור המדויק נתון לפרשנות: האם זהו רגע ההמראה בווינה, או רק לאחר הגעתם לביתם בארה"ב הביקור יגיע לסיומו. יהא אשר יהא, מועד סיום הביקור הוא זמן הייחוס R שבו ניתן יהיה לקבוע אם הביקור בווינה לא היה לשווא למרות התבוסה המשפטית. דוגמה (122) מציגה אפוא מאפיין ייחודי של Future Perfect – זמן האירוע איננו בהכרח עתיד מוחלט; הוא יכול לחול גם בעבר או בהווה. יתרה מזו, האירוע עשוי להיות רב-זמני (Comrie, 1985, p. 128), אך זמן הייחוס R חל תמיד בעתיד המוחלט. העמימות בנוגע לזמן המוחלט של האירוע במבעי Future Perfect מבליטה מאפיין ייחודי של הזמנים הפרפקטיים: המידע העיקרי המקודד הוא הרלוונטיות של האירוע בזמן הייחוס, בשעה שבזמנים הפשוטים המידע העיקרי הוא זמן האירוע עצמו. עדות נוספת לעמימות כזו ניתן למצוא באנגלית. כפי שהודגם ב-(114) לעיל, Present Perfect איננו דקדוקי כשנלווה אליו ציון זמן מפורש (Comrie, 1976, p. 54; de Swart, 2007, p. 2274):

123. *I have got up at five o'clock this morning

3.7 סיכום ומסקנות

המשותף לכל משמעויות הפרפקט המובהקות הוא היחס הסמנטי E-R. עם זאת החיפוש אחר פרפקט במבנה קנוני בעברית משול לחיפוש מטבע מתחת לפנס. במספר שפות לפרפקט אין מבנה קנוני. בפרוטו הודו-אירופית הפרפקט הפרה-היסטורי התבסס על רדופליקציה של גזע נטיית האינדיקטיב (Lindstedt, 2008, p. 373). בשלב מאוחר יותר, התפתחה צורת פרפקט פריפרסטית המבוססת על פועלי העזר הקנוניים *esse* 'להיות' ו-*habere* 'יש'. שרידים של הפרפקט הפרה-היסטורי מצויים בשפות קלאסיות כיוונית, לטינית וסנסקריט בדמות פעלים "יוצאי דופן" (irregular verbs), אך למעשה פעלים אלה מייצגים טיפוס גזירה שנחשב לשכיח בשלב פרה-היסטורי. בלטינית למשל ניתן לזהות את הפרפקט מבוסס רדופליקציה בנטיית הפועל *dat* 'הוא נותן' בלטינית:

124. 'הוא נתן' *dedit* > 'הוא נותן' *dat*

באופן דומה התופעה מודגמת ביוונית קלאסית (Comrie, 1976, p. 61):

125. 'פרמתי (פרפקט) *λέλυκα* > 'אני פורם' *λύω*

באכדית, שפה שמית מזרחית המתועדת החל מהמאה ה-26 לפנה"ס, הפרפקט מבוסס על גזירה מסוג אחר: שזירה של התוכית (*ta* infix) בין אותיות השורש: (Caplice, 2002, pp. 25, 31–32)

126. 'פרס (פרפקט) *ip-ta-ras* > 'פרס' *iprus*

פרפקט במבנה לא קנוני איננו נחלתן של שפות עתיקות בלבד. בסקר של דאהל 85% מהשפות שבהן קיים פרפקט דקדוקי הוא מבוסס על המבנה הקנוני-פריפרסטי. ייתכן שגם אירית וולשית אינן מדגימות מבנה פרפקט קנוני, על אף צורתו הפריפרסטית. זהו שיעור גבוה ללא ספק, אך ב-15% מהשפות הפרפקט הדקדוקי איננו במבנה קנוני (Dahl, 1985, p. 129). אם כן המבנה הקנוני איננו תנאי הכרחי לקיום פרפקט. האם המבנה הקנוני הוא לכל הפחות תנאי מספיק? כלומר האם בכל שפה שבה קיים פרפקט במבנה קנוני הוא אכן מביע את משמעויות הפרפקט המובהקות או למצער חלק מהן? מניחות הפרפקט בגרמנית ובצרפתית מודרניות מתברר שהתשובה לכך שלילית. *Passé Composé* הוא זמן דקדוקי פריפרסטי שהופיע לראשונה במאה ה-11 בצרפתית כרוולטטיב. באלף שנות קיומו הוא איבד את המשמעות הרזולטטיבית וכן משמעויות פרפקט מובהקות נוספות. בד בבד הוא דחק כליל את הפרפקטיב ההיסטורי *Passé Simple* משימוש. *Passé Composé* צועד בבטחה לקראת הפיכתו לפרפקטיב (de Swart, 2007, p. 2279). חוקרים אחרים גורסים שהוא כבר הפך לפרפקטיב (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 12) וכעת הוא

מתקדם לקראת הפיכתו לזמן עבר בלתי מסומן (Comrie, 1985, p. 82).¹⁵⁷ בגרמנית דבורה בת ימינו הפרפקט (das Perfekt) דחק כליל את העבר הפשוט (das Präteritum) משימוש, וירש את מקומו כציין עבר בלתי מסומן (Comrie, 1976, p. 53). קשה להצביע על משמעות פרפקט מובהקת אחת שנותרה מקודדת בפרפקט הגרמני. השינוי הדקדוקי בגרמנית שבמהלכו הפרפקט הפך לזמן עבר בלתי מסומן צפוי, וייתכן שהוא בלתי נמנע לנוכח העובדה שלא השתמר בגרמנית ניגוד בין צורות עבר דקדוקי שונות. כצורך זמן עבר היחיד בגרמנית דבורה בימינו, המשמעות המקודדת של הפרפקט היא המכנה המשותף הרחב ביותר – הבעת אירוע הקודם לזמן הדיבור. לעומת זאת, ההווה משמש בדרך כלל להבעת משמעות של פרפקט אוניברסלי (op. cit., p. 60):

127. Ich wart-e schon drei Tag-e 'אני ממתין כבר שלושה ימים'
I wait-PRES.1SG already three day-s

אמנם הפרפקט בגרמנית עשוי לציין משמעויות פרפקט מסוימות דוגמת רזולטטיב, עבר קרוב, פרפקט התנסותי ורלוונטיות להווה, אך הן מוסקות בלבד. מנגד, ניתן לכלול תיאור זמן מדויק במבני פרפקט בגרמנית (de Swart, 2007, p. 2276):

128. Sara ist um sechs Uhr abgefahren 'שרה עזבה (פרפקט) בשעה שש'
Sara is at six O'clock leave.PPT

הדוגמה לעיל מעידה שהפרפקט בגרמנית הפך מ E-R,S ל-E,R-S. הוא חדל להיות פרפקט מובהק והפך זמן עבר בלתי מסומן (Reichenbach, 1947, p. 290).

גרמנית וצרפתית מדגימות תהליך אבולוציוני שבמהלכו פרפקט בעל מבנה קנוני איבד משמעויות פרפקט מקודדות והפך לזמן עבר כללי יותר, מסומן פחות. עם זאת בשתיהן המבנה הקנוני נותר ללא שינוי כמעט. לפיכך מבנה קנוני איננו ערובה מספקת לקיומו של פרפקט כקטגוריה סמנטית-דקדוקית. מסיבה זו יש לבחון אם צורת פרפקט קנונית אכן מקודדת משמעויות פרפקט מובהקות בשפה נתונה. לעומת זאת, למבנה התבנית, בין אם הוא קנוני ובין אם לאו, חשיבות פחותה בבואנו לקבוע אם היא מביעה פרפקט דקדוקי.

אובדן משמעויות הפרפקט המובהקות שכיח כאמור. הפרפקט הוא קטגוריה שכיחה למדי מבחינה טיפולוגית, אך היא מתאפיינת בחוסר יציבות (Greenberg, 1978, p. 75–76). במהלך כמה מאות שנים הפרפקט נוטה לאבד את המשמעויות הראשוניות של קומפלטטיב ורזולטטיב בתהליך של הרחבה דקדוקית. בשלב התפתחות מאוחר יותר הוא מביע רלוונטיות לזמן הייחוס, עבר קרוב ופרפקט התנסותי. לאחר מכן הוא הופך לציין פרפקטיב גרידא, בדומה ל-

¹⁵⁷ דה סווארט מבססת את מסקנותיה על השוואת תרגומים של הזר מאת אלבר קאמי (1942). קאמי נחשב פורץ דרך בשימוש ב-Passé Composé להבעת פרפקטיב ביצירה ספרותית, שכן עד ראשית שנות הארבעים של המאה ה-20 נהוג היה להשתמש ב-Passé Simple לשם כך (de Swart, 2007, p. 2282). למעשה החידוש של קאמי מתבטא בכך ששילב לראשונה ביצירה ספרותית את הנורמה שרווחה כבר באותה עת בצרפתית הדבורה. בכך נסתם הגולל על השימוש ב-Passé Simple בצרפתית ספרותית בעת החדשה. בלשון הדבורה חדל השימוש ב-Passé Simple עוד קודם לכן.

Passé Composé בצרפתית בת ימינו. בשלב האחרון הפרפקט הופך לזמן עבר בלתי-מסומן (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 80–82). גרמנית בת ימינו היא הדוגמה הפרוטוטיפית לשינוי דקדוקי כזה. הדיון ההיסטורי בפרפקט מספק כלים לזיהוי גילו היחסי של פרפקט בשפה נתונה. פרפקט "צעיר" יביע על פי רוב קומפליטיב ורזולטטיב (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 105; Lindstedt, 2008, p. 368). פרפקט "בוגר" יביע הכללות רחבות יותר, כלומר רלוונטיות לזמן הייחוס ואנטריוור. פרפקט ותיק ישמש כפרפקטיב עם שרידי רלוונטיות בהווה דוגמת עבר קרוב ופרפקט התנסותי. בשלב ההתפתחותי האחרון הפרפקט יביע עבר בלתי מסומן. לקביעת גילו היחסי של הפרפקט חשיבות באיתור תבניות הפרפקט בעברית וניתוחן. אציג אותן בפרק הבא.

4 תבניות פרפקט מבוססות פעל לא ליטרלי

בעשורים האחרונים העברית הדבורה מפתחת מספר תבניות להבעת פרפקט עתיד. הן נבדלות זו מזו בניואנסים שונים, אך לכולן משותף השימוש בצורת פעל לא ליטרלית להבעת אירוע בעתיד הנצפה מנקודת ייחוס רטרופקטיבית, מאוחרת לזמן האירוע. החידוש בתבניות הוא השימוש המפתיע לכאורה בצורת פעל במקום בצורת יפעל. על פי כללי הדקדוקי הנורמטיביים יפעל משמש להבעת אירוע בעתיד ובכלל זה אנטריוור עתיד:

1. שליחת תרופות כגון משככי כאבים חזקים כמו אופיואידים ותרופות נוספות המוגדרות כסמים **תאפשר** רק **לאחר שהחולה יציג** את המרשם המקורי ואת תעודת הזהות שלו בבית המרקחת ו**יחתום** על יפוי כוח מיוחד עבור השליח (ישראל היום, עמ' 15, 15.5.2014)

הפעלים **יציג ויחתום** ב-(1) הם אירועים בעתיד המגיעים לסיומם לפני הסיטואציה המובעת בפועל **תאפשר** בפסקית הראשית. היחס האנטריוורי בין הפסקית המשועבדת לראשית מתבטא גם בשימוש בצירוף השעבוד **רק לאחר ש**, המביע את קדמות (anteriority) האירועים המפורטים בפסקית תיאור הזמן לנקודת הייחוס בפסקית הראשית. העברית מביעה אנטריוור עתיד אף ללא פסקית ראשית. במקרה זה, נקודת הייחוס מובעת באמצעות צירופי יחס ותוארי פועל **מרצפים** (sequencing) דוגמת **בתוך <טווח זמן>**, **לאחר ועד** הקובעים את סדר האירועים הכרונולוגי:

2. אם אכן יוחלט על בחירות, הן צפויות להיערך כבר בנובמבר. המשמעות היא שטורקיה **תעבור** שתי מערכות בחירות עמוסות וטעונות בתוך פחות מחצי שנה (ידיעות אחרונות, עמ' 7, 14.8.2015)

הפועל **תעבור** מתבטא רצף של שני אירועי בחירות שצפוי להסתיים לפני נקודת הייחוס המפורטת בביטוי **בתוך פחות מחצי שנה**. ערכה המחושב של נקודת הייחוס הוא לא חצי שנה מזמן הדיבור אלא חצי שנה ממערכת הבחירות הראשונה, שהתקיימה מספר חודשים לפני זמן הדיבור. דוגמה (2) מאירה שני היבטים משמעותיים בניתוח מבעי אנטריוור ופענוח נקודת הייחוס שלהם:

- אנטריוור העתיד בעברית עשוי להביע אירוע שזמן התרחשותו איננו עתיד, ובלבד שנקודת הייחוס תחול בעתיד. בדוגמה (2) לעיל רצף האירועים כולל אירוע בעבר: מערכת הבחירות הראשונה, ואירוע אפשרי בעתיד: מערכת הבחירות השנייה הצפויה להתקיים בתוך שלושה חודשים. שני האירועים מסמנים את קצותיו של אינטרוול המגיע לסיומו לפני נקודת הייחוס שממנה האינטרוול נצפה לאחור סיומו.
- פענוח זמן הייחוס עשוי להצריך חישוב מורכב. לשם הצבת ערך זמן לתוחם העליון **בתוך פחות מחצי שנה** נדרשת ידיעת המועד של מערכת בחירות אחת לפחות. בדוגמה המובאת נתון המועד המתוכנן של מערכת הבחירות השנייה, נובמבר 2015. מועד זה חל שלושה חודשים לאחר זמן הכתיבה (כלומר זמן הווה), אך התוחם העליון **בתוך חצי שנה** מאפשר לנו להסיק כי מערכת הבחירות הראשונה התקיימה כשלושה חודשים

לפני זמן הכתיבה. לפיכך חישוב זמן הייחוס כרוך במספר פעולות אריתמטיות של חיסור וחיבור. כלומר החישוב איננו טריוויאלי. הדבר מפתיע מכיוון שהספרות המחקרית מדגימה צורות פרפקט שזמן הייחוס בהן מובע באופן מפורש, או שהוא מוסק באופן טריוויאלי מתיאורי זמן, זמן הפסוקית הראשית וכן הלאה.

בדוגמה (3) זמן הייחוס המוסק הוא מיד בתום 12 חודשים לאחר זמן הדיבור. האירוע האנטריורי, הפעלת הכרטיס, חייב להתרחש לפני כן. זמן האירוע לא מקודד אך ההיסק השכיח הוא שהאירוע יתרחש בעתיד. משום כך, **יופעל** מופיע בצורת יפעל:

3. במידה וכרטיסך לא **יופעל** תוך 12 חודשים, הוא **יבוטל** (מכתב המצורף לכרטיס אשראי של לאומי קארד, 12.9.2016)

כפי שאדגים להלן, בעברית הדבורה ניתן כעת להחליף את צורת יפעל הליטרלית בצורת פעל הלא ליטרלית כדי להביע באופן איקוני אנטריור עתיד. החלפת צורת יפעל בצורת פעל מייצרת מבע קביל לחלוטין:

4. במידה וכרטיסך לא **הופעל** תוך 12 חודשים, הוא **יבוטל**

החלפה איקונית כזו אפשרית גם בדוגמה (1) לעיל:

5. שליחת תרופות כגון משככי כאבים חזקים כמו אופיואידים ותרופות נוספות המוגדרות כסמים **תתאפשר** רק לאחר שהחולה **הציג** את המרשם המקורי ואת תעודת הזהות שלו בבית המרקחת ו**חתם** על ייפוי כוח מיוחד עבור השליח

לטענתי, מבעי אנטריור עתיד שבהם פעל לא ליטרלי מחליף יפעל ליטרלי הפכו רווחים בעברית הדבורה רק בשני העשורים האחרונים. עדות עקיפה לתקופה שבה התחולל השינוי הדקדוקי ניתן למצוא בדוגמה להלן (Bar, 2003, p. 97):

6. תודיעי לי כשהגעתי

בר גורסת כי השימוש בהגעתי במקום בתגיעי להבעת Future Perfect "איננו נפוץ ביותר, אך גם לא נדיר ביותר"¹⁵⁸. ניתן להסיק מכך כי עד שנת 2000 לערך¹⁵⁹ השימוש בצורת יפעל להבעת אנטריור עתיד היה הנורמה בעברית הדבורה. כעת, לאחר שני עשורים, נראה כי המגמה התהפכה. צורות פעל הלא ליטרליות להבעת Future Perfect רווחות יותר

¹⁵⁸ "[The use of] *pa'al* for expressing Future Perfect in simple, non-conditional sentences is not too common, but not very rare." (ibid.)

¹⁵⁹ עבודת הדוקטור של בר, שעסקה במבני משפטי תנאי בעברית, פורסמה ב-1999. ממצאי עבודת הדוקטור שלה שימשו אותה בספרה (Bar, 2003). הדוגמאות המובאות ממנו משקפות אפוא את העברית הדבורה בשלהי שנות ה-90 של המאה ה-20.

הן בכמות המבעים והן במגוון התבניות המאפשרות שימוש כזה. המגמה אף מחלחלת ללשון הכתובה כפי שניתן ללמוד מדוגמה (25) להלן.

4.1 גישת העתיד המודלי

בר מבחינה בין משפטי תנאי מפורשים, שבהם מופיעות מילות תנאי דוגמת **אם**, **אילו** ו**ולו** לבין משפטים מורכבים שכוללים פסוקיות תיאור זמן. היא מראה כי פסוקית תיאור זמן ופסוקית תנאי נבדלות בעוצמת המודליות המובעת בהן. בפסוקית הזמן **כשהגעתי** בדוגמה (6) לעיל קיימת קדם-הנחה, או לפחות דרגת ודאות גבוהה יותר, שהאירוע המתואר בפסוקית אכן יתממש בהשוואה לפסוקית תנאי. הנעלם בפסוקית הזמן הוא מועד התרחשות האירוע, לא עצם התרחשותו. לעומת זאת בפסוקית תנאי אין ודאות שהאירוע אכן יתקיים. הזוג המינימלי להלן, המתבסס על שכתוב של דוגמה (2) לעיל, מדגים זאת:

7. ספק רב אם תתקבל החלטה לקיים בחירות, אך **אם** אכן יוחלט על בחירות, המועד הצפוי לעריכתן הוא בנובמבר.

8. #ספק רב אם תתקבל החלטה לקיים בחירות, אך **כשיוחלט** על בחירות, המועד הצפוי לעריכתן הוא בנובמבר.

דוגמה (7) קבילה לחלוטין, מכיוון שפסוקית התנאי מתיישבת עם הטלת הספק בקיום הבחירות, אך ב-(8) קיום הבחירות ודאי יותר עקב השימוש בפסוקית תיאור זמן. דרגת הוודאות הגבוהה איננה מתיישבת עם הספק המובע בתחילת המשפט. התוצאה היא מבע מוזר. להבחנה בדרגות מודליות שונות המיוחסות לפסוקיות תנאי ולפסוקיות תיאור זמן השלכות על ניתוח תבניות אנטריוור עתיד מבוססות פעל לא ליטרלי. מההבחנה כאמור משתמע שהמודליות המיוחסת לפסוקיות תיאור זמן ולפסוקיות תנאי איננה גורפת ואף איננה אוטומטית. באנגלית ניתן להבחין בין משפטי תנאי בעלי דרגת מודליות גבוהה, המובעת באמצעות פעלים מודליים (modal verbs) מפורשים כבדוגמה (9) להלן, לעומת משפטי תנאי מסוג (10) ו-(11), שבהם הפועל בפסוקית התנאי מופיע בצורת האינדיקטיב:

9. Should it fail

10. If it fails

11. When it fails

ב-(9) מובעת דרגת אי-ודאות גבוהה מזו המובעת ב-(10), שאותה ניתן לפרש כמודליות רבה יותר, אף על פי שבשני המבעים מופיעה פסוקית תנאי. בדוגמה (11) מובעת דרגת אי-ודאות הנמוכה מבין השלוש, מאחר שפסוקית הזמן מביעה כאמור ודאות גבוהה יותר מפסוקיות תנאי והפועל מופיע בצורתו האינדיקטיבית.

בקרב בלשנים מהאסכולה הצרפתית וביניהם לגופיק (Legoffic) אצל (Lefevre, 1999, p. 15) וכן לפבר (op. cit., chapter 1) רווחת היפותזת המודליות הגורפת, אשר לפיה כל משפט נושא תוכן מודלי. לפבר מגדירה את המשפט כמבנה המכיל את הפרדיקט והבעה מודלית (יזרעאל, תשס"ו, עמ' 414). ללא תלות באסכולה הצרפתית, חטב

מייחסת למבעים של הרגליות ואל-זמניות (habituals and generics) משמעות מודלית משום שהם "פועלים ככמתים על עולמות אפשריים" (Hataf, 2010, p. 267–268). לפי שתי הגישות האלו, פסוקיות תנאי זמן הן מודליות ללא עוררין. מנגד, הייררכיית המודליות של בר מאתגרת את הטענה שפסוקיות זמן ותנאי מודליות ללא עוררין. אישוש לכך ניתן למצוא בין השאר בדרגות הקבילות השונות של דוגמאות (7) ו-(8) בעברית וכן בדוגמאות (9–11) לעיל באנגלית. הן מעידות על דרגות מודליות שונות לפסוקיות תנאי ולפסוקיות זמן. בכך יש אישוש לטענה של בר שהמודליות איננה אוטומטית וגורפת. אציע לפרש את ההייררכיה של בר באופן מעט שונה באמצעות מיפוי מחדש של ערכי המודליות כלהלן. לטענתי, פסוקיות תנאי זמן אינן בהכרח מודליות. הן עשויות להיות מודליות או אינדיקטיביות. לפיכך רק סימון דקדוקי מפורש מביע מודליות. סימון כזה כולל שימוש בפעלים מודליים, בנטייה דקדוקית של מודוס דוגמת **לו יהי** בעברית או במילת תנאי המבטאת תנאי בטל כגון **אילו ואלמלא**. מנגד, פסוקית זמן שממנה משתמעת ודאות גבוהה שהאירוע יתקיים איננה מודלית אלא נושאת משמעות אינדיקטיבית. החלוקה הזו נסמכת על קיומן של שפות שבהן קיימת הבחנה דקדוקית ברורה בין שני צורנים דקדוקיים של זמן עתיד (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 248). הראשון מציינ **ודאות עתיד** (future certainty), למשל אירוע ממועד (scheduled) או כזה שקיומו איננו מוטל בספק. הצורן השני מביע **היתכנות עתיד** (future possibility), כלומר מידת ודאות נמוכה יותר. המיפוי שאציע הוא כלהלן:

- מודליות גבוהה לפי ההייררכיה של בר היא מודליות גרידא לשיטתי, וניתן לראות בה היתכנות עתיד.
- מודליות פחותה לפי ההייררכיה של בר היא הבעה אינדיקטיבית לשיטתי, כלומר היא איננה מודלית כלל, וניתן לראות בה ודאות עתיד, או במילים אחרות עתיד אינדיקטיבי.

בהתבסס על החלוקה הזאת אציע תאוריה חלופית לגישה הרווחת הרואה בצורת יפעל בעברית, ובכלל בזמן עתיד, צורות מודליות מעצם היותן פרוספקטיביות. לגישה הזו אקרא **העתיד המודלי**. גישת העתיד המודלי איננה רואה בצורת העתיד זמן דקדוקי אינדיקטיבי המקביל לזמן עבר מצדו השני של ציר הזמן. יספרסן גורס כי באנגלית לא קיים זמן עתיד דקדוקי אינדיקטיבי לגמרי אלא שילוב של עתיד ו"דבר מה נוסף": משמעות של איווי (volition), יעד (destiny) או ספק. המשמעויות הנוספות באות לידי ביטוי במבנים פריפרסטיים שבהם משולב פועל עזר מודלי כגון shall, will או may (Jespersen, 1924, p. 50). יספרסן ככל הנראה מבסס את טענתו על הדיאכרוניה, כלומר על המשמעויות הלקסיקליות (ההיסטוריות למעשה) של will 'רצה' ו-shall 'חייב' באנגלית, אף על פי שהמשמעויות המודליות האלה מוחוררות כמעט לחלוטין בשמשם כפועלי עזר. לטענתו בצרפתית, בניגוד לאנגלית, צורת העתיד מבוססת על מורפולוגיה נטייתית אינדיקטיבית, אף על פי שגם בשפות רומאניות הגרמטיזציה של זמן עתיד מבוססת על הפיכת פועל עזר *habere*, שמביע בעלות, לסופית בפועל הראשי כלהלן: מהמשמעות הליטרלית של בעלות נגזר ההיסק של חבות כלשהי, מאחר שבעליו של רכוש מחויב לדאוג לו, לשלם עליו מסים ולשמור עליו. היסק כזה שכיח בשפות שונות והוביל להתפתחות תבניות המביעות מודליות דאונטיית בעברית ובאנגלית:

13. *We have to invite him to the New Year's Eve party (SBC006, 674)*

'אנחנו צריכים להזמין אותו לסילבסטר'

ההיסק של מחויבות כלעיל התפתח להיסק של זמן עתיד, משום שעצם החובה לבצע פעולה, למשל הצורך להזמין מישהו לסילבסטר, פירושה שהפעולה טרם בוצעה. אילו הפעולה בוצעה, החובה להזמין כבר לא הייתה תקפה בזמן הדיבור. תקפות החובה בזמן הדיבור מובילה להיסק שהפעולה תבצע בעתיד מכיוון שקשה ואולי אף לא ניתן לחמוק ממנה. ההיסק של זמן עתיד התקבע כמשמעות המקודדת. בתהליך הגרמטזיציה של נטיית העתיד הדקדוקי בשפות הרומאניות פועל העזר *habere* התקצר במספר שלבים עד שהפך לסופית (Traugott & Dasher, 2001, p. 116):

Lat.	canta-re habe-o 'to sing I have'	>	Fr.	chanter-ai 'I will sing'
	sing-INF have-1SG.PRS			sing-1SG.FUT

לפיכך נראה כי יספרסן מסתמך למעשה על שני נימוקים דיאכרוניים: המשמעות הלקסיקלית ההיסטורית של פועלי העזר *will* ו-*shall* והמבנה הפריפרסטי של העתיד הדקדוקי באנגלית, אך לא על ניתוח סינכרוני מבוסס-שימוש. קומרי לעומת זאת מציג נימוקים המחלישים את טענותיו של יספרסן. הוא מראה שמבעים המציינים אירוע בעתיד, למשל:

14. *It will rain tomorrow*

אינדיקטיביים משום שהם מתארים מצב עניינים בנקודת זמן המאוחרת לזמן הדיבור. ניתן לקבוע להם ערך אמת בנקודת הזמן שבה האירוע צפוי להתרחש. מבעים מסוג זה נבדלים באופן מובהק ממבעים מודליים כגון:

15. *It may rain tomorrow (Comrie, 1985, p. 44)*

גישת העתיד המודלי מקובלת על חוקרים רבים (Comrie, 1985, p. 8; Dahl, 1985, p. 103) ובכללם חוקרי העברית. רוזן טוען כי בעברית הישראלית אין עתיד דקדוקי של ממש אלא "זמן דקדוקי פוטנציאלי" (potential tense) המבטא שילוב של זמן דקדוקי ומודוס (Rosén, 1977, p. 197). הוא מציג כדוגמה את הביטוי *נלך העשוי להתפרש הן כעתיד אינדיקטיבי והן כמבע הורטטיבי* (op. cit., p. 231), אך הוא לא מראה כי הפירוש ההורטטיבי מקודד בצורת יפעל. אמנם ניתן להצביע על תבניות מבוססות יפעל המביעות הורטטיב ואפיסטימיות, אך הפירוש המודלי נגזר מהתבנית כולה ולא מהשימוש בצורת יפעל עצמה (הנושא נדון בפרק 5).

שורצולד (1994, עמ' 110) נוקטת גישה דומה. היא רואה ביפעל צורה אשר "מביעה תכנים מודאליים על פי רוב", אך גם "בעלת תוכן של עתיד, בצד התכנים המודאליים".

טובין (Tobin, 1989, p. 63–64) מייחס ליפעל משמעות מודלית. הוא מסווג את נטיית הפועל בעברית לפי שתי תכונות בינאריות: ±קרוב לאירוע, ±נחווה על ידי הדובר. על פי החלוקה הזו, צורת יפעל מבטאת תמיד אירוע מסוג לא נחווה, ולא קרוב:

טבלה 7: מודל נטיית הפועל הסמנטי של טובין

תכונת בינארית	פעל (עבר)	פועל (הווה)	יפעל (עתיד)
נחווה (experienced)	+	+	-
קרוב (proximate)	-	+	-

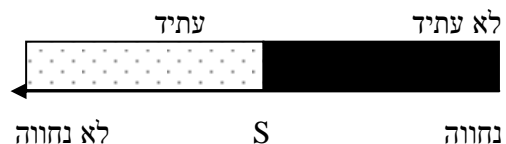
המודל של טובין איננו מסביר את שימושי פעל להבעת אירוע בעתיד. לכאורה מדובר באירוע מטיפוס לא נחווה ולא קרוב, אך אלו בדיוק הערכים של צורת יפעל על שלל משמעויותיה. אם לעומת זאת נפרש את השימוש בפועל לא ליטרלי כאמצעי להבעת פעולה שכביכול נחווה, לא ניתן יהיה להבחין בין פעל ליטרלי לבין פעל לא ליטרלי, שכן שניהם מסווגים נחווה, לא קרוב. כמוצא מהסבך ניתן לטעון, אף אם בדוחק, כי פעל לא ליטרלי מבטא אירוע קרוב. בדרך זו ניתן להבדיל בין פעל לא ליטרלי (קרוב, לא נחווה) לפועל ליטרלי (לא קרוב, נחווה כאמור), אך בכך יתבטל למעשה הצידוק הסמנטי לשימוש בתכונות שטובין מציע, שכן נידרש אז להניח שהערך קרוב איננו חל רק על אירועים הממוקמים על הנקודה הדאיקטית S בלבד, אלא הוא חל גם על הבעת עתיד קרוב באמצעות צורת הבינוני למשל. הטענה של טובין ששימוש בצורת הבינוני להבעת אירוע בעתיד מבטאת אירוע נחווה, קרוב מעוררת תהייה. אם האירוע טרם התרחש, קשה להסביר כיצד הוא נתפס כאירוע שנחווה. טובין מציע שבמקרים כאלה הדובר משתמש בבינוני כדי "לבטא תחושה סובייקטיבית", כאילו האירוע בעתיד הוא כביכול מציאות קיימת, כזו שנחווה כביכול, אך זוהי טענה מעגלית. על פי המודל של טובין האירוע מסווג נחווה מפני שהוא בצורת הבינוני, ללא קשר לזמן התרחשותו הריאלי, ואילו הערך החיובי של הפרמטר נחווה נקבע עקב השימוש בצורת הבינוני (op. cit., p. 63). מלבד זאת, ניתן לחלוק על הטענה כי הבינוני מבטא תמיד תחושה של מציאות שנחווה, אובייקטיבית או סובייקטיבית. מבעים של אמת כללית למשל אינם נתפסים בהכרח כעובדה מוגמרת:

16. אם שותים לא נוהגים

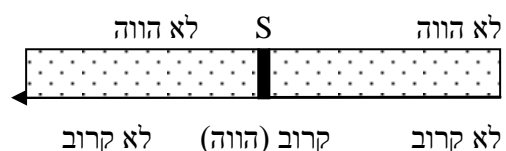
17. גומרים הולכים

טובין מייחס למורפולוגיה הנטייתית משמעות טמפורלית ברוח המודל הסטנדרטי, ולפיה פעל מביע עבר, הבינוני מביע הווה, ויפעל מביע עתיד. התכונות נחווה וקרוב הן אפוא דרך עקיפה להגדיר זמנים מוחלטים ברוח המודל הסטנדרטי,

מבלי לקרוא להם בשמותיהם המפורשים. ניתן להראות שההגדרה של **נחווה** חוצה את ציר הזמן בדיוק בנקודה הדאיקטית S: כל מה שקודם ל-S הוא בגדר **נחווה**, ומה שמאוחר ל-S **לא נחווה**. במלים אחרות, ניתן להחליף את **נחווה** בתכונת **עתידי**:

באופן דומה, הפרפטר **קרוב** הוא בעצם זמן הווה בתחפושת. **קרוב** כולל אירועים הממוקמים על S. אירועים בעבר ובעתיד הם מטיפוס **לא קרוב**. ניתן אפוא להחליף את **נחווה** בתכונת **הווה**:

אסכם ואומר כי המודל של טובין אלגנטי וחסכוני. אלו הם גם יתרונותיו של המודל הסטנדרטי. דא עקא – בדומה למודל הסטנדרטי, המודל של טובין איננו משקף את הבעת האספקט ולא את קיומם של זמנים יחסיים בעברית. משום כך, ניתוח סמנטי המבוסס על המודל של טובין, ובכלל זה ייחוס משמעות מודלית גורפת לצורת יפעל, איננו מציע תובנות חדשות על נטיית הפועל בעברית.

לטענתי אין כל סיבה להניח שהבעת אירוע בעתיד היא בהכרח מודלית רק מפני שהאירוע טרם התרחש. באופן דומה אין צידוק אובייקטיבי לטענה שאירוע בעבר הוא בהכרח ודאי, ולכן הוא אינדיקטיבי. בשני המקרים ייתכן ספק בנוגע לקיום האירוע. מחלוקות היסטוריות בדבר אמיתותם של תיאורים היסטוריים ונרטיבים יעידו כי גם העבר איננו תמיד ודאי ומוחלט. יתר על כן, הזיכרון האנושי איננו מושלם. אירוע שהתרחש עלול להישכח או שהוא ייזכר באופן שונה מכפי שאכן התרחש.¹⁶⁰ מנגד, אירועים שכלל לא התרחשו עלולים להישתל במוחם של נבדקים. לפיכך נראה כי גישת העתיד המודלי משקפת בעיקר את העובדה ששפות נוטות לפתח עתיד דקדוקי בשלב אבולוציוני מאוחר להופעת זמן עבר אינדיקטיבי, ומשום שבחלק מהשפות המקור הלקסיקלי של זמן עתיד הוא מודלי: הבעה של חובה

(obligation) ואיווי (volition), כאמור. בר רומזת למסלול גרמטיזציה דומה של יפעל בעברית: בלשון המקרא יפעל הביע בעיקר משמעות מודלית, אך בעברית החדשה יפעל מביע גם עתיד אינדיקטיבי (Bar, 2003, p. 93).

בניגוד להנחה הרווחת שצורות עתיד דקדוקי מתפתחות תמיד מצורות מודליות, קיימות עדויות ברורות שהמקור הלקסיקלי השכיח ביותר לגרמטיזציה של זמני עתיד הוא פועלי תנועה. בייבי מראה שהפעלים **בא** ו**הלך** הם שני המקורות הלקסיקליים הנפוצים ביותר לגרמטיזציה של עתיד דקדוקי (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 272). ניתן להסיק מכך שהזיקה בין זמן עתיד לצורות מודליות איננה אוניברסלית משום שפועלי תנועה אינם מקודדים

¹⁶⁰ אריסטו טען שהעבר והעתיד נבדלים זה מזה בין השאר בכך שאת העבר ניתן לזכור אך לא את העתיד. הטיעון של אריסטו קנה לו אחיזה בהגנה על תיאוריית העתיד המודלי (Dahl, 1985, p. 103).

משמעות מודלית אינהרנטית. בין השאר, פועלי תנועה משמשים מקור לקסיקלי לגרמטיזציה של זמנים דקדוקיים אחרים דוגמת עבר מידי, למשל *Passé Récent* בצרפתית, ולהבעת אספקט, למשל הקומפליטיב (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 58). אמנם אין מחלוקת על כך שצורות מודליות מוכוונות-דוברת (speaker-oriented) כגון ציווי, קוהורטיב ויוסיב חלות בעתיד (Lyons, 1977, p. 747), אך ממצאי הסקר של דאהל תומכים בהנחה שזמן עתיד ברוב השפות שבהן הוא קיים נחשב זמן דקדוקי (tense) ולא מודוס (Dahl, 1985, p. 106–107). הופעתן המאוחרת של צורות עתיד דקדוקי בשפות רבות כנראה תורמת אף היא לגישת העתיד המודלי וראויה להסבר. להערכת התופעה נובעת מהנטייה האוניברסלית להעדפת זמן עבר. העבר שכיח יותר בשיח, ולכן הוא מסומן פחות מבחינה תפיסתית ומבחינה דקדוקית (Comrie, 1976, p. 64; 1985, p. 85). העתיד הדקדוקי אמנם מסומן יותר מהעבר הדקדוקי, בין השאר מפני שהוא נפוץ פחות בשיח, אך מסומנות איננה בהכרח מעידה על מודליות.

4.2 אנטריור עתיד על בסיס פעל לא ליטרלי

אציג להלן מספר תבניות שבאמצעותן העברית מביעה אנטריור עתיד.¹⁶¹ המשותף לכולן הוא קיומו של התנאי הסמנטי המורכב (E-R) + (S-R) כלומר אירוע הקודם לנקודת ייחוס עתידית. זמן האירוע האנטריורי איננו מוגדר. הוא עשוי לחול בזמן שאיננו בהכרח עתיד. בדוגמה (2) זמן האירועים מתפרס מהעבר המוחלט עד לעתיד המוחלט, בדומה לדוגמה להלן באנגלית שהוצגה בפרק 3:

18. Maria: Tomorrow we will go home, and on the way to the airport, we will stop to pay our respects at the Holocaust Memorial. That way, we *will not have come* here in vain
(Woman in Gold, 2015, 00:59:00)

התנאי הסמנטי המורכב לעיל מביע את המשמעות המקודדת של Future Perfect באנגלית ובשפות אחרות שבהן קיימת צורת פרפקט עתיד (Comrie, 1985, p. 70). באנגלית למבעי Future Perfect נלווה היסק שכיח שהאירוע האנטריורי חל בעתיד (op. cit., p. 26). זהו גם ההיסק הרווח בעברית כפי שאראה להלן. צורות פעל לא ליטרליות בתבניות אנטריור עתיד מהוות אתגר עיבודי עבור הנמען, משום שעליו להסיק תחילה כי הפועל איננו ליטרלי, ובכך לבטל את הפירוש של זמן עבר מוחלט המיוחס ברגיל לצורת פעל. אחד מעקרונות היסוד של דקדוק התבניות קובע כי ככל שהשימוש בתבנית כלשהי נפוץ יותר, הקושי בעיבוד מבעים באותה התבנית פוחת (Goldberg, 2009, p. 93). לכן די שהנמען יזהה את התבנית כאנטריור עתיד כדי שיפענח את המבע באופן מדויק, על אף הצורה הלא ליטרלית של פעל. אם כן האתגר העיבודי איננו נעוץ בעצם השימוש בצורת פעל לא ליטרלית אלא בצורך לקבוע תחילה אם המבע מתבסס על תבנית אנטריור עתיד כלשהי.

¹⁶¹ אנטריור עתיד הוא מקרה פרטי של פרפקט עתיד (Future Perfect). מכיוון שפרפקט עשוי להביע מספר משמעויות מובהקות: קומפליטיב, רזולטיב, רלוונטיות לזמן הייחוס (ובכלל זה אנטריור) וכן הלאה, אשתמש ב**אנטריור** כדי לבטא יחס סמנטי של קדמות האירוע לזמן ייחוס מפורש. תבניות המביעות מצב נגרם ייקראו **רזולטיב**.

4.2.1 מבנה תבניות אנטריוור עתיד מבוססות פעל לא ליטרלי

תבנית אנטריוור עתיד מורכבת מפעל לא ליטרלי ומתוחם עליון מפורש שזמנו עתיד מוחלט. התוחם העליון הוא זמן הייחוס במבעי אנטריוור עתיד, והוא המאפיין העיקרי של התבנית המבדיל בינה לבין תבניות אחרות המבוססות על פעל לא ליטרלי (להלן). התוחם העליון עשוי להיות תיאור זמן כגון **הערב**, **עד מחר בשתיים**, **בעוד רבע שעה** או זמן הפסקית העיקרית במשפט מורכב שבו משובצות פסקית תנאי או פסקית תיאור זמן הכוללות פעל לא ליטרלי. במשפטים מורכבים הפסקית המשועבדת פותחת בביטוי מרצף (sequencing) המגדיר את הסדר הכרונולוגי של האירועים המפורטים במשפט דוגמת **לאחר ש**, **כש**, **אחרי ש**, **ברגע ש**, **בדיוק כש/אחרי ש**, **מיד כש/אחרי ש**, ובלשון הדבורה אף **וואנס** (once):

19. **וואנס** נתתי לזה שם (ר"פ, בהרצאה בסמינר מחלקתי, 20.3.2017)

תבנית אנטריוור עתיד מתאפיינת בשקיפות סמנטית גבוהה מכיוון שהרכיבים E ו-R מובעים בה באופן לקסיקלי:

20. [אם **עד מחר בשתיים**] R לא [קיבלתם] E ממני אימיל, תודיעו לי (עוזר הוראה לכיתה, יוני 2012, בע"פ)

21. אם לא [החזרתי] E צלצול [עד הערב] R, תתקשר אליי (ד"ב, ינואר 2014, בע"פ)

22. [תודיעי] R לי **כש[הגעת]** E (Bar, 2003, p. 97)

קיבלתם ב-(20) הוא אירוע מאוחר לזמן הדיבור וקודם לתוחם העליון שתיים בצהריים למחרת. התוחם העליון הוא כאמור זמן הייחוס שבו האירוע והשלכותיו רלוונטיים. תתקיים בו "הערכת מצב", ובעקבותיה יוחלט אם לפנות לעוזר ההוראה כדי להסב את תשומת לבו שהמייל המיוחל לא הגיע או לחלופין לעיין במבחן הבית המצורף אליו. דוגמאות (21) ו-(22) מציגות מבנה דומה. ב-(22) פסקית הזמן **כשהגעת** מביעה אירוע אנטריוורי בעתיד, ופירושה 'לאחר שתגיע'. אירוע ההגעה יתרחש לאחר זמן הדיבור אך עליו להסתיים לפני זמן האירוע **תודיעי**, המהווה זמן ייחוס. מבעי אנטריוור עתיד מתאפיינים בהיסק שכיח של **צמידות** בין E ל-R. לפיכך הפירוש המוסק של (22) לעיל הוא 'תודיעי לי **מיד** לאחר שתגיע'. דוגמאות (20–22) ממלאות אחר תנאי האנטריוור של דקלרק: אין חפיפה בזמנים בין E ו-R, אך שניהם צמודים זה לזה.

4.2.2 תנאי האמת של אנטריוור עתיד ופעל ליטרלי

דוגמה (23) מלמדת שפעל לא ליטרלי עשוי להופיע גם במשפט פשוט:

23. א': אז אני לוקחת הפסקה של כמה דקות בחוץ. אשוב ונוכל לסיים את החקירה במהירות.

"זה הזמן שלך. **בעוד רבע שעה** החקירה הזו **הסתיימה**, בין שאת מנצלת את הזמן לשאלות או לעישון,"

אמר זורו בתוכחה (אלפון, 2016, עמ' 279)

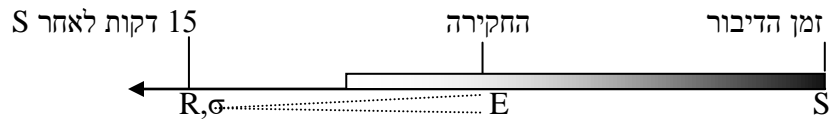
לכאורה, המשמעות של **בעוד רבע שעה החקירה הזו הסתיימה** זהה לזו של:

24. בעוד רבע שעה החקירה הזו **תסתיים**

ב-(23) וב-(24) אירוע החקירה יסתיים בעתיד, אך שתי הדוגמאות מביעות תנאי אמת שונים. ב-(24) תיאור הזמן **בעוד רבע שעה** הוא **נקודת הסיום** של אירוע החקירה – 'החקירה תסתיים בעוד רבע שעה בדיוק', לא קודם לכן:

מנגד, דוגמה (23) מביעה אנטריוור עתיד. לפיכך **הסתיימה** מחייב שהחקירה תגיע לסיומה לפני התחום העליון כלומר 'בעוד רבע שעה נימצא כבר במצב שלאחר תום החקירה ס':

המשמעויות המקודדות של **הסתיימה** ו**תסתיים** בדוגמאות (23) ו-(24) משקפות תפוצה משלימה. בשתיהן אירוע החקירה חל בעתיד, אך **הסתיימה** מקודד את התנאי: נקודת הזמן 15 דקות לאחר זמן הדיבור **איננה יכולה להיות נקודת הסיום** של אירוע החקירה. לעומת זאת, **תסתיים** מקודד את התנאי המשלים: **נקודת הסיום של החקירה חייבת לחול בדיוק 15 דקות לאחר זמן הדיבור**. תנאי האמת השונים של שתי הדוגמאות מעידים כי לא קיים חילוף חופשי בין פעל לא ליטרלי ליפעל. לכל אחת מהצורות משמעות דקדוקית שונה.

להשערתי, הצורך של דוברי העברית להביע באופן חד-משמעי יחס אנטריוורי הוא המניע להתפתחות של תבניות אנטריוור עתיד המבוססות על פעל לא ליטרלי. הבחירה בפעל אמנם גובה מחיר עיבודי מסוים משום שהצורך הופך בכך לדו-משמעי מבחינת הזמן המוחלט שהוא מביע, אך נראה כי השאיפה להבעה מדויקת של יחס אנטריוורי באמצעות הדקדוק, שאיננה אפשרית בשימוש בצורת יפעל, גברה על השאיפה ליחס אידאלי של 1:1 בין צורן נטיית הפועל בעברית לזמן מוחלט קבוע.

בדוגמה (25) מודגם ההיסק של צמידות בין האירוע האנטריוורי לתחום העליון:

25. נא השמד מסמך זה **לאחר שלמדת** את המספר (מכתב מלווה לקוד הסודי של כרטיס ישראכרט, דצמבר 2016)

הנמען לא נדרש באופן מפורש להשמיד את המספר הסודי מיד לאחר למידת המספר, אך פירוש המבע כאילו הנמען מתבקש להשמיד את המסמך שנתיים לאחר לימוד המספר הסודי איננו סביר. הדבר מעיד שהמידות היא ספק היסק ספק קידוד:

26. ?? נא השמד מסמך זה שנתיים ויותר לאחר שלמדת את המספר

לתבנית אנטריוור עתיד נלווה היסק של ביצוע קומפליטיבי. ב-(25) הנמען מסיק שאין להשמיד את המסמך לאחר לימוד חלקי של המספר הסודי. משמע, **למדת** פירושו 'תלמד ביסודיות עד שלא תזדקק כלל למסמך'.
דוגמה (25) מעידה כי תבניות פרפקט עתיד מחלחלות לאיטן אל העברית הכתובה הרשמית. היא כוללת מאפיינים של סגנון רשמי: שימוש בציווי נוטה: **השמד** (בניגוד לציווי המובלע, הרווח יותר בלשון הדבורה), מילית הבקשה **נא** ומילת היחס **לאחר** במקום **אחרי** הנהוגה במשלב הלא-פורמאלי הן בדיבור והן בכתב. על אף הנוסח הרשמי **למדת** מופיע במקום הצורה התקנית לכאורה **תלמד**. זהו אישוש נוסף לטענתי שתבנית אנטריוור עתיד התפתחה עקב הצורך להביע יחס אנטריוורי באמצעות הדקדוק.

4.3 רזולטטיב עתיד המבוסס על פעל לא ליטרלי

תבנית רזולטטיב עתיד היא למעשה משפחת תבניות בעלות מאפיינים דומים. ניתן לשער שכולן התפתחו מתבנית פרוטוטיפית אחת. בכולן משובץ פעל לא ליטרלי, אך בניגוד לתבנית אנטריוור עתיד, אין הן כוללות תיחום עליון מפורש. מבנה התבנית מעורר שתי שאלות:

- כיצד מפענחים הדוברים את זמן האירוע הנכון בהיעדר תוחם עליון מפורש?
- מהם המניעים לשימוש בתבנית שהמבנה שלה מצריך לכאורה עיבוד מורכב בהשוואה לאנטריוור עתיד ולעבר אינדיקטיבי?

שכיחותם הגבוהה של מבעי הרזולטטיב והגיוון הניכר במבני התבניות (להלן) מעידים כי אין באתגר העיבודי כדי להרתיע את דוברי העברית. בדוגמאות הרזולטטיב להלן מופיע משפט מורכב. הפסוקית המשועבדת בראש המבע מבטאת תנאי כלשהו בעתיד. משובץ בה פועל ליטרלי בצורת יפעל או בינוני. הפסוקית העיקרית בסוף המבע כוללת פעל לא ליטרלי המבטא את התוצאה:

27. מי שיעמיס על אברה [מנגיסטון] את הסיפור שלו, מה הוא כועס, מה הוא מתוסכל, מה, מה קשה לו, **השאר** את אברה עוד שנה בעזה (שיחה מוקלטת בין יאיר לוטן למשפחת מנגיסטון, ספטמבר 2014)

28. אם ממשל הנשיא אובמה ימנע מישראל מלתקוף את הטילים, והם יגיעו לידי חיזבאללה בלבנון, הרי שאסד וחיזבאללה **חיזקו** שוב את עמדותיהם בסוריה ובלבנון (תיקדבקה, 3.6.2012)

29. בוא נגיד שאם תצליח לשכנע אותי, ואני אולי המקרה הכי קשה שיהיה לך, **שיחקת** אותה (דפני לייף בריאיון, ידיעות אחרונות, המוסף 7 ימים, 13.7.2012)

30. וכשאתה פועל בניגוד למרכיבי התפקיד שלך ואומר דברים שחצי מהציבור לא מסכים איתם, **הכנסת** את הצבא לפינה לא נכונה (אלוף במיל' דן ביטון בפייסבוק, יולי 2016)

מזמן האירועים בפסקיות המשועבדות, ניתן להסיק שהסיפא חל בעתיד. עם זאת לא סביר שפעל הלא ליטרלי בסיפא מביע יחס אנטריוורי לרישא מכיוון שהאירוע ברישא **קודם לאירוע בסיפא**. אם כך מהי הסיבה לשימוש בצורת פעל בסיפא? לטענתי, פעל לא ליטרלי נושא תמיד **מסר מסומן יותר** מצורת יפעל ליטרלית – הצורה הצפויה לכאורה בסיפא. המסר המסומן הוא: 'אין זהו אירוע גרידא אלא תוצאתו'. השימוש בצורת פעל להבעת רזולטטיב עתיד אף איקוני. הוא מבטא צפיה רטרוספקטיבית בפעולה מנקודת המבט שלאחר השלמתה. הפעולה נתפסת אפוא **כעבר יחסי** לזמן התצפית. שימוש בצורת עבר אינדיקטיבי להבעת רזולטטיב מתועד גם בשפות אחרות (Nedjalkov & Jaxontov, 1988, p. 61).

כאמור פענוח מבעי רזולטטיב עתיד מצריך מאמץ עיבודי רב בהשוואה לתבנית אנטריוורי עתיד מכיוון שבהיעדר תוחם עליון מפורש הנמען נדרש להסיק את זמן המצב הנגרם על פי ההקשר או על בסיס ידע חוץ-לשוני. בהיעדר הקשר עשיר די הצורך המבע עשוי להתפרש באופן שגוי כעבר אינדיקטיבי. למרות זאת, הדו-משמעות הפוטנציאלית של מבעי רזולטטיב עתיד כדאית, מכיוון שהתבנית מקודדת באופן חסכוני מסר עשיר הכולל הן יחס של סיבה ותוצאה בין האירוע המכונן למצב הנגרם והן את התוצאה. מהגדרת הרזולטטיב בפרק 3 ניתן להסיק כי מיד עם תום האירוע המצב הנגרם נכנס לתוקפו, אך כאמור לא תיתכן חפיפה בזמן בין השניים.

דוגמאות (27–30) לעיל מבוססות כולן על משפטי תנאי. ניתן לשער שמשפטי תנאי הם אכן המקור שממנו התפתחה התבנית, מאחר שכל רזולטטיב מבטא תנאי משתמע: קיום האירוע המכונן הוא תנאי הכרחי למצב הנגרם. מבעים רזולטטיביים דוגמת **הנגיף מוחלש** מביעים אף הם תנאי משתמע. אלמלא בוצעה בנגיף מניפולציה גנטית, הוא לא היה במצבו הנוכחי. ניתן להקשות ולטעון כי גם ללא האירוע המכונן הנגיף עשוי היה להיחלש בעקבות מוטציה אקראית, אך בכך אין סתירה מאחר שמדובר בהחלפת אירוע מכונן אחד באחר. האם ייתכן קיומו של נגיף מוחלש בלא אירוע מכונן? לטענתי הדבר בלתי אפשרי, משום שהאירוע המכונן הוא שמבדיל בין תואר גרידא לבין מצב נגרם. ללא אירוע מכונן הנגיף עשוי להיות **חלש**, אך לא **מוחלש**. תואר גרידא מביע אפוא **מצב ראשוני** (primary state), כזה שמתקיים מאז ומתמיד. לעומתו הרזולטטיב מביע **מצב משני** (ראו גם 3.3.2) שהוא תוצאת אירוע מכונן (Nedjalkov & Jaxontov, 1988, p. 4). משפטי תנאי ותבנית רזולטטיב עתיד קשורים אפוא קשר הדוק. עם זאת הרחבה דקדוקית

הובילה להגמשת התבנית ולפיתוח גרסאות שונות שלה שאינן כוללות מבנה תנאי מפורש. הדוגמאות להלן מדגימות רזולטטיב עתיד המבוסס על פעל לא ליטרלי אשר איננו משובץ במבנה של משפט תנאי קלאסי:

31. ביום שהם יתחתנו... אין, **גמרנו** עם העצמאות שלו (משלר, פרידה, 109–115)

32. המחיר אצלנו: 900. **חסכת**: 300 (מתוך אתר האינטרנט של סלקום, יולי 2013)

ב-(31) התנאי משתמע: **אם הם יתחתנו או לאחר שהם יתחתנו**, התוצאה תהיה קץ לעצמאות שלו. ב-(32) התנאי המשתמע: 'אם תקנה אצלנו טלפון נייד ב-900 שקלים, תימצא במצב של חיסכון כספי של 300 שקלים'. **חסכת** מביע מצב שיתממש לכאורה רק לאחר רכישה מהחברה המפרסמת. **גמרנו עם העצמאות** מביע כניסה למצב של נאמנות לבת הזוג. הדוגמאות מעידות כי התנאי במבע רזולטטיבי משתמע מעצם היות המצב הנגרם המאוחר מבין שני הפעלים במבע, אך מבנה תנאי מפורש איננו הכרחי.

4.3.1 תבנית ו' הרזולטטיב

תבנית שתיקרא להלן ו' **הרזולטטיב** מבוססת על החלפת מבנה השעבוד של משפטי תנאי בקוניונקציה. האיבר הראשון בה מביע את הסיבה והשני את התוצאה. ההבדל המבני בין שעבוד לאיחוי מבטא הבדל במשמעות. מבעי ו' הרזולטטיב אינם מביעים תמיד יחס של סיבה ותוצאה. אציג תחילה דוגמה שמבטאת יחס של סיבה ותוצאה:

33. קחו עז, ציידו אותה בנעלי ברזל ותנו לה לרקוע בעליזות על רצפת הגראז' שלכם, ו**קיבלתם** את הסאונד של

השיר (דנה ספקטור, ידיעות אחרונות, המוסף 7 ימים, 2.5.2014)

קיום צרור הפעולות בציווי ב-(33) מהווה תנאי כולל שתוצאתו מפורטת באיבר השני: **וקיבלתם את הסאונד של השיר**, משמע תימצאו במצב שלאחר השיפה ראשונית לחוויה החושית המתוארת, ולא בהכרח במצב שלאחר האזנה ל"שיר" במלואו. הניתוח המוצע מתבסס על דפוס הזמן של **קיבלתם** – הישג (2.5.4). האזנה לשיר בשלמותו היא הגשמה (2.5.3), אך הדוברת ב-(33) לא התחייבה למשמעות הזאת. בגרסה נוספת, "רזה" יותר, של תבנית ו' הרזולטטיב לא מופיע פועל מפורש באיבר הראשון. האיבר הראשון בדוגמאות (34–36) להלן איננו פסוקית מלאה, אלא **תוחם זמן תחתון** (temporal lower-bound). רק לאחר סיומו האירוע המפורט באיבר השני יתרחש:

34. שלוש פרסומות ו**חזרנו** (ערוץ 2)

35. חמש דקות ו**ירדנו** [מהמטוס, לאחר סיור קצר בו] (סדרת הטלוויזיה **תא גורדין** פרק 8, יוני 2013)

36. וקבלו טיפ: לחיצה כפולה על לחצן ההפעלה, גם במצב נעילה, מזניקה את המצלמה. עוד פחות משנה –
והנצחתם את הצעד הראשון של הילד (ידיעות אחרונות, המוסף ממון עמ' 11, מתוך סקירת מכשיר גלקסי
(28.4.2017, S8

תוחם הזמן התחתון עשוי להופיע כאירוע ברישא או כתיאור זמן. בדוגמה (34) האירוע הפוסטריורי, החזרה לשידור, יתממש רק בתום שידור שלוש פרסומות. זמן השידור של שלוש פרסומות הוא **האינטרוול המינימלי** שיחלוף עד להתרחשות האירוע העוקב. בדוגמה (35) תוחם הזמן התחתון **חמש דקות** הוא ביטוי פיגורטיבי המציין פרק זמן קצר, לא דווקא חמש דקות מדודות. הדובר, קצין בחיל האוויר שגויס כסוכן של הביון הרוסי, משכנע קצינה בחיל האוויר, שאיננה מודעת להיותו של הדובר סוכן מגויס, לעלות יחד לסיור חטוף ומנוגד לפקודות החיל במטוס קרב כדי שהדובר יוכל לטמון בו ציוד ריגול מבלי שהנמענת תבחין בכך. בנסיבות הללו ברור כי השהות של השניים על המטוס אמורה להיות קצרה.

כאמור אברי תבנית ו' הרזולטטיב הרזה אינם מקיימים בהכרח יחס של סיבה ותוצאה. ב-(34) שידור שלוש פרסומות איננו האירוע הגורם לחזרה לשידור. שלוש הפרסומות הן פרק זמן קצוב הנמדד ב"יחידות זמן" מוכרות היטב לצופים, אשר אחריו יתרחש האירוע העוקב. ככלל, שימוש ביחידות זמן סטנדרטיות שכיח בתבנית הזו:

37. אפליקציות: **90 שניות וקיבלתם** תשובה.

כותרת משנה: לנעול את המכשיר במנגינה, לשתף ולשוחח עם הצוות, כרטיס ביקור בניעור, **מקבלים תשובות**
בדקה וחצי. (19.5.2014 Ynet)¹⁶²

38. **12 דקות וסיימתם:** אימון כושר שלם לכל הגוף (20.3.2017 Ynet)¹⁶³

נראה כי תבנית ו' הרזולטטיב מותחת את הגדרת הרזולטטיב עד לקצה. האם מבעיה אכן רזולטטיביים גם כאשר הם אינם מביעים יחס של סיבה ותוצאה? כדי להשיב על כך יש לבחון תחילה אם ו' הרזולטטיב מביעה אנטריוור עתיד (3.6.6). כל רזולטטיב הוא אנטריוור משתמע, משום שהרזולטטיב מבטא צפיה רטרופקטיבית בפעולה. לעומת זאת לא כל אנטריוור הוא רזולטטיב משום שאנטריוור איננו מקודד מצב נגרם. באנטריוור כזכור פעל הלא ליטרלי מביע את נקודת הזמן המוקדמת יותר, אך מהדוגמאות לעיל מתברר שבכל מבעי ו' הרזולטטיב פעל הלא ליטרלי מביע דווקא את נקודת הזמן המאוחרת. כך למשל החזרה לשידור ב-(34) תתרחש רק אחרי הקרנת הפרסומות, לא לפנייהן. לכאורה המסקנה היא שו' הרזולטטיב איננה מביעה יחס אנטריוורי, אך אין זו התמונה המלאה. לטענתי מבעי ו' הרזולטטיב כן מקיימים יחס אנטריוורי, משום שמתקיים בהם עקרון הצפיה בפעולה מנקודת המבט שלאחר השלמתה. **חזרנו** למעשה מביע הסתכלות על רגע החזרה לשידור מנקודת מבט מאוחרת יותר, כביכול לאחר החזרה לשידור. באופן דומה, **ירדנו** ב-(35) נצפה מנקודת מבט שלאחר הירידה מהמטוס, כאילו הדובר והנמענת כבר נמצאים מחוץ למטוס. כלומר פעל

¹⁶² <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4521287,00.html>

¹⁶³ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4937488,00.html>

הלא ליטרלי בסיפא מבטא יחס אנטריורי משתמע. הסיפא אמנם לא כולל תוחם עליון מפורש כמו בתבנית אנטריור עתיד, אך הוא מבטא צפיה רטרופקטיבית בפעולה מנקודת המבט שלאחר השלמתה. לפיכך הסיפא הוא סוג של אנטריור.

התבוננות באיבר הראשון במבעי ו' הרזולטיבי מעידה כאמור כי אין הוא האירוע המכונן; בחלק מהמבעים אין כלל אירוע מפורש. אם כך, מה תפקידו של האיבר הראשון? לטענתי, הוא תוחם זמן תחתון בלבד, בין אם הוא מפרט אירוע קונקרטי ובין אם הוא תיאור זמן. מדוע נחוץ תוחם זמן תחתון במבצע רזולטיבי? הגדרת הרזולטיבי (3.3) כורכת יחדיו אירוע מכונן ומצב נגרם, אך אין בה דרישה לקיום תוחם תחתון, שלכאורה איננו תורם לתוכן הרזולטיבי מאומה. לטענתי, התוחם התחתון תורם היסק של **מידיות**. הביטויים המשמשים כתוחמים תחתונים מייצגים פרקי זמן קצרים מאוד או פעולות המתבצעות כהרף עין:

39. ביס וטקסט **וסיימת** (מושיק עפיה, האח הגדול VIP עונה 2, 7.6.2015)

40. זבנג וגמרנו¹⁶⁴

ב-(39) התוחם התחתון הוא משך הזמן שבמהלכו יושלמו שני אירועים: אכילת מנת קינוח דוחה בטעמה ומיד אחריה קריאת כתובית המשבחת את המנה. שני האירועים הם חלק ממשימה של הפקת פרסומות היתוליות לקינוחים. כדי להקשות על דיירי הבית במשימה הקינוחים שמוגשים להם אינם מעוררי תיאבון בלשון המעטה. ב-(39) הדובר מעודד דייר אחר שמתקשה לעמוד במשימה. המסר שהוא מבטא: על אף הסלידה הברורה מהקינוח ביכולתך להשלים את המשימה כהרף עין; סבלך יהיה קצר מאוד, ויסתכם בנגיסה מהירה ובדקלום חפוז של טקסט. מיד לאחר מכן, תימצא במצב שלאחר השלמת המטלה: **וסיימת**. ב-(40) הביטוי האדיומטי מפרט תוצאה מידית: **גמרנו**, כלומר נימצא במצב של פתרון הבעיה מיד לאחר פעולה מהירה ועוצמתית. המכנה המשותף של תוחמי הזמן **שלוש פרסומות**, **חמש דקות**, **90 שניות**, **זבנג** הוא ההיסק כי נדרש פרק זמן קצר מאוד להגשמת התוצאה. להערכתי, הביטויים הללו מבטאים פרק זמן **קצר אף מציפיות הנמען או קדם-ההנחה**: זמן השידור של שלוש פרסומות קצר באופן משמעותי מהפסקת פרסומות סטנדרטית בת שבע דקות, סיור במטוס אורך בדרך כלל יותר מחמש דקות ולכן עשוי להרתיע את הנמענת, אך לנוכח המהירות שבה הסיור צפוי להסתיים היא עשויה להיעתר לבקשת הנמען. זבנג, כלומר מכה עוצמתית חד-פעמית ומהירה, עומד בניגוד לקדם-ההנחה כי לפתרון הבעיה נדרשים זמן רב וסבלנות. אסכם ואומר כי תבנית ו' הרזולטיבי מכילה שני אברים. הראשון רומז על מידיות התוצאה. האיבר השני מביע מצב נגרם בעתיד המידי באמצעות פעל לא ליטרלי. פעל הלא ליטרלי מבטא הן אירוע בעתיד והן את המצב הנגרם בעקבות אותו אירוע. המצב הנגרם נצפה מנקודת ייחוס משתמעת המאוחרת לאירוע, כבכל רזולטיבי עתיד.

¹⁶⁴ זבנג שאולה מיידית: זבענק 'מכה, מהלומה'. היא מתועדת בעברית מראשית המאה העשרים. הצירוף **זבנג וגמרנו** נטבע על ידי ההומוריסט אפרים קישון (רוזנטל, מילון הצירופים, 2009).

4.3.2 רזולטטיב במבנה אסינדרטי

הרחבה דקדוקית מאפשרת להשמיט את ו' החיבור מתבנית ו' הרזולטטיב. במקרה כזה היחס הקונויקטיבי מוסק. כבכל מבעי רזולטטיב עתיד, פעל הלא ליטרלי מביע גם במקרה של השמטת ו' החיבור תוצאה בעתיד המידי. בדוגמה (41) להלן מפורט מתכון. מתכונים הם סדרת תנאים בצורת ציווי ולכן **קיבלתם**, המפרט את התוצאה, איננו אירוע בעבר. אחד האמצעים לזיהוי התוכן הרזולטטיבי הוא האפשרות לשכתוב כלהלן: "**והתוצאה**: קיבלתם...":

41. קחו מסננת נוחה. העמידו בכיור (...) צקו פנימה כל יוגורט, גבינה או לבן... השאירו ללילה בכיור. **קיבלתם** ממרח מקסים (ידיעות אחרונות, מוסף הבישול של 7 ימים, 26.5.2017)

דוגמה נוספת לתנאי בציווי שתוצאתו היא פעל לא ליטרלי מעידה כי הרזולטטיב איננו מביע בהכרח סיטואציה חד-פעמית. הוא עשוי לבטא תוצאה הצפויה תמיד בהתקיים תנאים מסוימים. זהו **רזולטטיב גנומי**. בדוגמה להלן המחבר איננו מתייחס לאירוע היסטורי ספציפי אלא לתופעה מוכרת של התקוממות עממית נגד אליטה המרכזת בידיה עוצמה כלכלית רבה מדי:

42. ... עוני העמים מקורו בצבירה יתרה של כוח פוליטי וכלכלי על ידי אליטה שלטונית צרה. הפל את האליטה, **הצלת** את המולדת. (סבר פלוצקר, ידיעות אחרונות, עמ' 32, 1.9.2013)

4.3.3 תאוריה חלופית לתבניות מבוססות פעל לא ליטרלי

הספרות המחקרית ממעטת לעסוק בצורות פעל לא ליטרליות בעברית הדבורה. חטב מתייחסת לשימושי פעל לא ליטרלי כבדוגמה להלן:

43. טגנו את הבצלים והקישואים, ולאחר שהבצלים **השחימו** מוספים את החציל (Hatav, 2010, p. 269)

לטענת חטב **השחימו** מביע עבר יחסי גרידא, אך השימוש במילת היחס **לאחר** בתחילת הפסוקית מעיד על יחס אנטריורי מובהק בין השחמת הבצלים לבין הפעולה העוקבת, הוספת החציל. ראייה נוספת לכך היא סדר הפעולות ההכרחי: תחילה יש להשחים את הבצלים. רק לאחר סיום הפעולה הראשונה ניתן להוסיף את החציל. היפוך הסדר או ביצוע שתי הפעולות בו זמנית איננו אפשרי. כמו-כן, הזמן המוחלט שבו הפעולות מבוצעות איננו רלוונטי. בין אם המתכון נוסה בעבר בין אם הוא מנוסה ברגע זה או שהוא ינוסה בעתיד, סדר הפעולות לעיל הכרחי. לטענתי סדר הפעולות **מקודד** במבע באמצעות שימוש בצורת פעל הלא ליטרלית. **השחימו** מביע פעולה שחייבת להסתיים לפני הוספת החציל. אין מחלוקת על כך שאנטריור הוא סוג של עבר יחסי, משום שהאירוע E בזוג הסדור <E-R> קודם תמיד לנקודת הייחוס שממנה הוא נצפה, אך העבר היחסי והאנטריור נבדלים זה מזה הן בתכנים הסמנטיים שהם מביעים והן בציינים הדקדוקיים שלהם. בשפות שבהן קיים פרפקט דקדוקי הוא ישמש בין השאר להבעת אנטריור, אך פרפקט דקדוקי לא

ישמש להבעת עבר יחסי גרידא. **השחימו** הוא אנטריוור אל-זמני משום שהוא מביע יחס מוצרך של קדמות לאירוע מאוחר יותר עם השתמעות של צמידות בין השניים: 'מיד לאחר השחמת הבצל יש להוסיף את החציל'. חטב מבדילה בין שימושי פעל לא ליטרלי עם תחמת זמן מפורשת, כלומר אנטריוורים לשיטתי, לבין שימושי פעל לא ליטרלי ללא תחמת זמן מפורשת, המביעים כולם רזולטיבי לשיטתי. היא רואה בקטגוריה הראשונה "זמן יחסי" כאמור, אך מתקשה להציע הסבר לדוגמאות של שימוש בפעל לא ליטרלי ללא תחמת זמן מפורשת.¹⁶⁵ ככל הנראה הקושי נובע מעירוב של תבניות רזולטיבי שונות, המצייתות כל אחת לכללי דקדוק עצמאיים. כך למשל חלק מהדוגמאות שחטב מצטטת הן **קוהורטיבי מבוסס פעל**. זוהי תבנית רזולטיבי מודלי החלה על גוף ראשון בלבד (התבנית נדונה ב-5.1.5), בדוגמאות אחרות חטב מציגה למעשה רזולטיבי אינדיקטיבי המבוסס על פעל לא ליטרלי. אלו הן תבניות אספקטואליות, אך לא מודליות, כפי שהראיתי לעיל ושאראה להלן. משום כך, עליו לחלוק על המשמעות המודלית הגורפת שחטב מייחסת לכלל שימושי פעל הלא ליטרליים (ibid.).

4.3.4 פעל לא ליטרלי וסוגית המצב הנגרם

סוגיה נוספת עודנה דורשת ביאור. הסיפא בכל תבניות רזולטיבי עתיד מבוססות פעל לא ליטרלי הוא פועל נוטה. מנגד, הרזולטיבי הוא מצב, ולכן צפוי לכאורה שבסיפא יופיע שם פעולה, בינוני פעול או שם עצם המביע מצב. האם תבניות רזולטיבי עתיד שנסקרו לעיל מבטאות מצב? התשובה חיובית. פעל הלא ליטרלי מגלם שני תפקידים בו זמנית: הוא מביע הן את האירוע המכונן והן את המצב הנגרם. **חזרנו** ב-(34) לעיל מביע את אירוע החזרה לשידור. מדובר באירוע פונקטיבי, הישג, ומיד אחריו נכנס לתוקפו המצב הנגרם: הימצאות הדוברים במצב **שלאחר החזרה** לשידור, כלומר את הימצאם בסיטואציה של שידור. באופן דומה, **ירדנו** ב-(35) מביע הן את הירידה מהמטוס בעתיד המידי והן את המצב הנגרם כתוצאה מכך: נהיה כבר לאחר הירידה מהמטוס, כלומר נימצא במקום אחר. התוכן הסמנטי שפעל הלא ליטרלי מביע בתבניות הרזולטיבי הוא **הימצאות המבצע כביכול במצב שלאחר <שם הפעולה>**. הימצאות במצב שלאחר פעולה פירושה כי הפעולה קדמה למצב, ושהיא גרמה לו. אחזור ואדגיש כי הן הפעולה והן המצב הנגרם חלים תמיד לאחר התוחם התחתון. לפיכך תבניות ו' הרזולטיבי מבטאות למעשה שלוש נקודות זמן: תוחם תחתון המפורט באיבר הראשון, אירוע המתרחש מיד לאחר התוחם התחתון ומצב נגרם החל מיד עם השלמת האירוע. הגדרת הרזולטיבי כוללת רק את שני הרכיבים האחרונים המתלכדים לצורת פעל לא ליטרלי. לכן לכאורה האיבר הראשון בתבנית ו' הרזולטיבי, המביע את התוחם התחתון, איננו נחוץ ליצירת רזולטיבי¹⁶⁶, אך כאמור הוא תורם היסק של מידיות התוצאה. כדי לבסס את טענתי, אראה כי ניתן להמיר את צורת פעל הלא ליטרלי לפי מבדק השכתוב הרזולטיבי (ראו 3.3.6). מכיוון שהתבנית מקודדת רזולטיבי עתיד, מבדק השכתוב כולל תוספת האוגד **יהיה** המציין זמן עתיד:

44. אפליקציות: 90 שניות ותהיו לאחר קבלת התשובה

¹⁶⁵ I am not sure how to account for these data but the fact that the phenomenon is restricted to certain verbs both in Hebrew and Greek and to the first person plural in Hebrew suggests that the past tense cannot be used freely to refer to the future (Hatav, Relative and absolute tense interpretation in Modern Hebrew, 2010, p. 283).

¹⁶⁶ עדות לכך היא קיומם של מבעים ללא רישא מפורש, למשל בדוגמה (32) לעיל.

45. שלוש פרסומות ונהיה לאחר החזרה [לשידור]

46. ביס וטקסט ותהיה כבר לאחר (סיום) [המשימה]

4.3.5 מקורות ו' הרזולטיב

להערכת, תבנית ו' הרזולטיב התפתחה ממתבעות לשון דוגמת **זבנג וגמרנו** בעברית הדבורה ועוד **ניצחון כזה ואבדנו** בלשון הכתובה. על אף ההבדל המשלבי בין השניים, הם מדגימים קונונקציה אסימטרית, שהאיבר הראשון בה איננו משפט שלם אלא אירוע או אינטרוול ובאיבר השני פעל לא ליטרלי המביע אירוע הנצפה מנקודת ייחוס מאוחרת לו. התבנית הנגזרת מעוד **ניצחון כזה ואבדנו** היא עוד <שם עצם> **כזה ואבדנו**. היא מביעה חוסר שביעות רצון, זלזול וחשש מפני הצירוף השמני המשובץ במקום **ניצחון**. מתברר שהיא פרודוקטיבית למדי:

47. עשור בלי עשר: עוד שיעור כזה ואבדנו (ירון דרוקמן בטור ביקורת על מערכת החינוך, דצמבר 2009)¹⁶⁷

48. עוד חבר כזה ואבדנו (שם קומדיה של ריי קוניי שתורגמה לעבירת והוצגה לראשונה ב-2011)¹⁶⁸

49. תעתועי דרעי: עוד 'שלום' כזה ואבדנו (טור פרשנות פוליטית מאת מני חדד, אוגוסט 2016)¹⁶⁹

50. עוד נקודה כזו ואבדנו: 0:0 בין נתניה לעכו (אור בוקר, מבקר משחקי כדורגל, דצמבר 2015)¹⁷⁰

זבנג וגמרנו ועוד **ניצחון כזה ואבדנו** הן להערכת דוגמאות פרוטוטיפיות שקבעו את הנוסחה לתבניות רזולטיב מבוססות קונונקציה. עם זאת הפרודוקטיביות של עוד <שם עצם> **כזה ואבדנו** איננה מסבירה את התפתחות שאר תבניות רזולטיב עתיד שהודגמו לעיל וביניהן רזולטיב עתיד במבנה משפט תנאי (דוגמאות 28–30 לעיל) וכן תבנית **שברת שילמת** (4.4 להלן). בדוגמאות (47–50) המבוססות על הדגם הפרוטוטיפי האיבר **ואבדנו** איננו ניתן להחלפה יתרה מזו, עוד <שם עצם> **כזה ואבדנו** משמשת רק להבעת עמדה ביקורתית של הדובר. בשאר תבניות הרזולטיב עמדת הדובר ניטרלית. למרות ההבדלים התוכניים והמבניים בין עוד <שם עצם> **כזה ואבדנו** לבין תבניות רזולטיב אחרות הפרודוקטיביות של עוד <שם עצם> **כזה ואבדנו** מעידה כי צירופים כבולים (idioms) קבעו **דפוס כללי** של רזולטיב, שבו האירוע הראשון מהווה תוחם תחתון לאירוע פוסטריורי המבטא תוצאה. התוחם התחתון התפתח להערכת מתאור סיבה, שעבר החוורה סמנטית. אירוע גורם מהווה תמיד תוחם תחתון לרזולטיב מכיוון שהמצב הנגרם איננו יכול להתממש אלא לאחר האירוע המכונן. במרוצת הזמן התוכן הסיבתי נשחק. נותר ממנו רק משך הזמן המוביל לתוצאה. בכל המבנים המבוססים על דגם עוד <שם עצם> **כזה ואבדנו** קיים היסק של מידיות התוצאה, אך

¹⁶⁷ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3819623,00.html>

¹⁶⁸ <http://www.pashbar.co.il/show.php?id=1392>

¹⁶⁹ <http://www.bhol.co.il/107833/%D7%AA%D7%A2%D7%9C%D7%95%D7%9C%D7%99-%D7%93%D7%A8%D7%A2%D7%99-%D7%A2%D7%95%D7%93-%D7%A9%D7%9C%D7%95%D7%9D-%D7%9B%D7%96%D7%94-%D7%95%D7%90%D7%91%D7%93%D7%A0%D7%95-%D7%9E%D7%A0%D7%99-%D7%97%D7%93%D7%93.html>

¹⁷⁰ <http://www.netanyanet.co.il/%D7%A1%D7%A4%D7%95%D7%A8%D7%98-%D7%A0%D7%AA%D7%A0%D7%99%D7%94/%D7%97%D7%93%D7%A9%D7%95%D7%AA-%D7%A1%D7%A4%D7%95%D7%A8%D7%98/1879-%D7%A0%D7%AA%D7%A0%D7%99%D7%94-%D7%A2%D7%9B%D7%95>

נראה כי המידיות היא גם היסק של פעל הלא ליטרלי עצמו. לראיה, כל התבניות המבוססות על פעל לא ליטרלי – לא רק הרזולטטיביות – כרוכות בהיסק של מידיות.

4.4 הפרפקט האל-זמני

הפרפקט כאמור מוגדר כזוג סדור הכולל אירוע ונקודת ייחוס מאוחרת לאירוע. נקודת הייחוס ממוקמת בציר הזמן במרחב זמן מוגדר: עבר מוחלט, הווה מוחלט או עתיד מוחלט. בהתאם לכך הפרפקט האורתוגונלי באנגלית ובשפות נוספות מביע:

- פרפקט עבר (עבר לעבר), Past Perfect, שבו זמן הייחוס חל בעבר
- פרפקט הווה, Present Perfect, שבו זמן הייחוס חל בהווה
- פרפקט עתיד (עבר לעתיד), Future Perfect, שבו זמן הייחוס חל בעתיד

בדוגמאות (51–53) להלן אירוע הנצפה משלוש נקודות ייחוס שונות מדגים את האורתוגונליות באנגלית:

51. Mary has left

52. By the time John arrived, Mary had left

53. By the time John arrives, Mary will have left

מהדוגמאות לעיל עשוי להיווצר הרושם כי הדקדוק האנגלי מקודד תמיד את זמנה המוחלט של נקודת הייחוס. האם ניתן להביע פרפקט אל-זמני, כזה המביע יחס אנטריוורי מבלי להתחייב לזמן המוחלט של נקודת הייחוס? פורטנר מציג פרפקט אל-זמני (שאותו הוא מכנה tenseless perfect) להלן:

54. *Having fallen asleep*, Ben was carried to his bed (Portner, 2011, p. 1218 ex. 7c)

קומרי מדגים שימוש בצורת הבינוני הפרפקטי (Perfect Participle) בהקשרים הקובעים נקודות ייחוס בזמנים שונים (Comrie, 1976, p. 1):

55. *Having said that...*

הצירוף *having said* מביע פעולת אמירה הקודמת לנקודת הייחוס, אך זמנה המוחלט של נקודת הייחוס מוסק מההקשר. בדוגמה (56) זמן הייחוס הוא הווה משום שהצירוף הפועלי בפסוקית הראשית חל בהווה. בדוגמה (57) זמן הייחוס הוא עבר בהתאם לזמן הצירוף הפועלי בפסוקית הראשית:

56. *Having met Harry earlier*, I don't need to see him again,

57. *Having met Harry earlier*, I didn't need to see him again

השימוש בתואר הפועל earlier מבטל פירוש של זמן מוחלט בעתיד, אך בדוגמה אחרת של הבינוני הפרפקטי ניתן להסיק גם נקודת ייחוס בעתיד. ב-(58) להלן נושא הדיון הוא יוזמת חקיקה נגד מכירה בחסר בשוקי ההון לאחר המשבר הפיננסי ב-2008. על פי החקיקה המוצעת רשויות הפיקוח הפיננסיות במדינות אירופה יוכלו להגביל או לאסור לגמרי מכירה בחסר בנסיבות יוצאות דופן **לאחר התייעצות** עם הרשות האירופית החדשה לפיקוח על שוקי ההון. מההקשר ברור כי זמן ההתייעצות עם הרשות החדשה יחול בעתיד, לאחר שהחקיקה תיכנס לתוקף. פירוש אפשרי אך סביר פחות הוא שההתייעצות התקיימה לפני זמן פרסום הידיעה. זמן הייחוס במקרה זה הוא הווה. עם זאת ללא הקשר מסייע הבינוני הפרפקטי באנגלית הוא אל-זמני:

58. Under the proposals, national regulators would, in exceptional circumstances, be allowed to temporarily restrict or ban short-selling in any financial instrument, *after having consulted* with the new European Securities and Markets Authority (New York Times 15.9.2010)¹⁷¹

בעברית שימוש בצורות שמניות דוגמת <לאחר/אחרי>+<שם פעולה> מאפשר להביע משמעות של פרפקט אל-זמני. הצירוף **לאחר פגישתם** להלן מדגים זאת. נקודת הייחוס היא הפועל **הוקלטה**, אשר מביע אירוע בעבר מוחלט ולכן **לאחר פגישתם** מתפרש כעבר לעבר:

59. השיחה הוקלטה יומיים **לאחר פגישתם** הראשונה והיא התנהלה באמצעות הטלפון (משלר, הבגידה בדני, המבוא)

התבנית <לאחר/אחרי> + <שם פעולה> אל-זמנית משום שזמן הייחוס איננו מקודד בה, אלא מוסק מההקשר. החלפת הצורה **הוקלטה** ב**מוקלטת** מסיטה את זמן הייחוס של **לאחר פגישתם** מעבר להווה, ואילו השימוש בצורה **תוקלט** מסיטה את זמן הייחוס לעתיד:

60. השיחה מוקלטת/תוקלט יומיים **לאחר פגישתם** הראשונה

התבנית <לאחר/אחרי>+<שם פעולה> אל-זמנית, אך קשה לראות בה צורה פועלית נוטה. האם ניתן להצביע על פועל נוטה שמביע פרפקט אל-זמני בעברית?

¹⁷¹ <http://www.nytimes.com/2010/09/16/business/global/16euro.html>

4.4.1 תבנית "נגעת נסעת"

מלבד השימוש בצורות שמניות, אראה להלן כי העברית מביעה פרפקט אל-זמני באמצעות התבנית <פעלת פעלת> המודגמת ב**נגעת נסעת**, **שברת שילמת**, **קניתם זכיתם**, **דיברת חיבלת!** ועוד. **נגעת נסעת** הוא ככל הנראה המבע הפרוטוטיפי שקבע את מבנה התבנית <פעלת פעלת> ואת משמעותה. המאפיינים סמנטיים בביטוי **נגעת נסעת**, חלקם מקודדים וחלקם מוסקים, מופיעים בכל המבעים של התבנית, כפי שאראה להלן. מקור הביטוי הוא כלל במשחק שחמט הקובע כי שחקן הנוגע בתורו באחד מכליו חייב להמשיך במסע עם אותו הכלי, ללא אפשרות להתחרט. השחקן איננו רשאי להחליף כלי, למשל מצריח לריץ, או לבטל את המהלך ולחזור לעמדת המתנה לאחר הנגיעה בכלי. מכיוון שמדובר בכלל במשחק, הן **נגעת** והן **נסעת** אינם אירועים בעבר מוחלט אלא מבטאים אמת כללית, אל-זמנית. היסק נוסף הוא מידיות: עם הנגיעה בכלי וכתוצאה ממנה משתרר מיד מצב חדש של חובת השחקן להמשיך במסע באותו הכלי עד לסיום המהלך. בהשאלה הביטוי מבטא כניסה של אחד הצדדים למצב של התחייבות בלתי חוזרת להשלים פעולה שהוא החל בה, למשל במשחק, בעסקה או באינטראקציה חברתית. לדוגמה מרגע החתימה על זיכרון דברים בעסקת נדל"ן הרוכש הפוטנציאלי מתחייב להשלים את העסקה. אי-עמידה בהתחייבות זו עלולה להוביל לנקיטת צעדים משפטיים נגדו ולאובדן התשלומים שכבר העביר למוכר. דוגמה נוספת מתועדת ב"תעודת הזהות"¹⁷² של דיירת באח הגדול עונה 3. הדיירת מספרת על שימוש חד-פעמי בסם הרואין שהוביל להתמכרות ממושכת. היא חוזרת על הביטוי שלוש פעמים בגרסאות שונות שבהן בין השאר היא מסבה את הפעלים לגוף ראשון יחיד: **נגעתי**, **נסעתי**, ככל הנראה כדי לבטל את הפירוש הגנרי האל-זמני המקודד בתבנית בשימוש בגוף נוכח ולהבליט אירוע ספציפי שבו היא צרכה לראשונה מנת סם. בכך היא מנסה להעניק לפעלים את הפירוש הליטרלי-פרפקטיבי של אירוע חד-פעמי בזמן עבר ולדחוק את הפירוש האל-זמני המקודד בתבנית. כדי להבטיח שהנמען אכן עומד על ההבדל האספקטואלי-טמפורלי בין **נגעת נסעת** לפירוש השונה שהדוברת רוצה להביע, היא נעזרת בציין השיח **אתה יודע**, אשר מסב את תשומת לבו של הנמען להבדלי המשמעות בין מטבע הלשון המוכר לבין הגרסה הפרטית השונה שהדוברת עומדת לבטא. מיד לאחר מכן היא חוזרת בהטעמה על הביטוי המשוכתב **נגעתי**, **נסעתי** בלויית כינוי גוף מפורש, כנראה כדי להבליט את חד-פעמיותה של החוויה ואולי גם כדי לרמוז שכעת היא משוקמת:

61. זה היה סילבסטר. שנת '90. החברות מציעות: בואו נקנה מנה הרואין. הלכו, קנו מנה. כל אחת שתי שורות. שלושתן מקיאות את הנשמה. ואני? אני בסלון...**קוראים לסם הזה "נגעת נסעת"**. אתה יודע: **נגעתי**, **נסעתי**. אני **נגעתי**, **נסעתי**. ומאז לא יצאתי מזה עוד שמונה שנים (מתוך תעודת הזהות של פרידה הכט, משתתפת ב"אח הגדול" עונה 3, דצמבר 2010. ההדגשות שלי)

¹⁷² תעודת הזהות היא סרטון שמציג את הדייר לצופים בתחילת העונה.

דוגמה (61) מעידה שדוברי העברית מודעים להבחנה בין פעל לא ליטרלי, אל-זמני, המשמש בין השאר בתבנית <פעלת פעלת>, לבין פעל ליטרלי-פרפקטיבי על אף הזהות הצורנית בין השניים. ההבחנה בין שתי המשמעויות השונות של צורת פעל עומדת בבסיס הניתוח של תבניות הפרפקט בכלל ותבנית <פעלת פעלת> בפרט כפי שאציג להלן.

4.4.1.1 ניתוח על פי בר

בר מנתחת את **שברת שילמת** כתבנית משפט תנאי שבה הפועל הראשון הוא פסוקית תנאי. קיום התנאי מוביל לתוצאה המפורטת בסיפא, הפועל השני בתבנית. הסיפא מביע לטענתה פרפקט עתיד (Future Perfect). עם זאת בניתוח שלה ניכר חוסר בהירות טרמינולוגית בנוגע להגדרת הפרפקט ובעיקר חוסר הבחנה בין הפרפקט לפרפקטיב (Bar, 2003, p. 96). היא רואה בפעל הלא ליטרלי בתבנית <פעלת פעלת> "אספקט פרפקטיבי" אך מנתחת את המבעים כפרפקט עתיד. הנחת היסוד בעבודה זו היא כי קיים הבדל מהותי בין הפרפקט לפרפקטיב בתכנים הסמנטיים שהשניים מביעים ובאופן ייצוגם הסמנטי (ראו גם 2.3.2). רייכנבך מייצג סיטואציות פרפקטיביות כ**התלכדות** של זמן האירוע וזמן הייחוס, כלומר E,R. לעומת זאת, הוא מייצג את הפרפקט כזוג סדור הכולל את זמן האירוע ואת נקודת הייחוס המאוחרת לו, כלומר E-R (Reichenbach, 1947, p. 290–291). קומרי נוקט גישה דומה ומבחין בבירור בין הפרפקטיב לפרפקט (Comrie, 1976, pp. 12, 52). לפיכך בבואנו לנתח את תבנית <פעלת פעלת> עלינו להכריע תחילה אם היא מביעה פרפקטיב כפי שבר גורסת או פרפקט. תחילה אציג את הרישא, ואחריו אדון בסיפא.

4.4.1.2 הניתוח הסמנטי של הרישא

אראה להלן כי הרישא מביע תנאי אל-זמני. התנאי הוא אירוע הנצפה מנקודת ייחוס מאוחרת. מהי? לכל משפטי התנאי מאפיין אוניברסלי: הם מקיימים יחס אנטריורי בין הסיבה לתוצאה. לכן לטענתי האירוע בסיפא הוא גם נקודת הייחוס שממנה נצפה האירוע ברישא לאחר השלמתו. במבני התבנית **שברת שילמת** קיים היסק של מידיות בין הסיבה לתוצאה: מיד לאחר שבירת הפריט התוצאה, **שילמת**, נכנסת לתוקף. לפיכך הפירוש של **שברת שילמת** הוא 'ברגע ששברת/תשבור דבר מה, חלה/תחול עליך החובה לשלם עבור הפריט'. התשלום עצמו איננו חייב להתבצע מיד, אך **החובה לשלם** עבור הנזק נכנסת לתוקפה מיד לאחר השבר וכתוצאה ממנו. באופן דומה, **נגעת נסעת** מבטא אירוע פונקטיבי כסיבה, שתוצאתה היא כניסה למצב של התחייבות, בין אם מרצון ובין אם לאו. כפי שהודגם ב-(61) לעיל, שימוש חד-פעמי בסם ממכר ("נגיעה") הוביל לכאורה באופן מידי למצב של התמכרות קשה שנמשכה שמונה שנים ("נסיעה"). נוסף להיסק של מידיות, השימוש בצורת פעל מבטא לטענתי גם היסק של **אוטומטיות** בין הסיבה לתוצאה. כלומר עם התרחשות האירוע ברישא, התוצאה המפורטת בסיפא בלתי נמנעת. עם זאת המידיות איננה בהכרח מקודדת בתבנית. בדוגמה להלן התוצאה המובטחת של חתימה על הוראת קבע בבנק היא היסכון בזמן ובכסף:

62. הוראת קבע חתמת [כך] זמן וכסף חסכת (מתוך חשבון הארנונה הדו-חודשי באשדוד, יולי 2015)

ההיסכון בכסף איננו מושג מידית עם החתימה על טופס ההרשאה לחיוב בהוראת קבע, אלא יתבטא בהנחה בתשלומי הארנונה בעתיד. לפיכך מדובר על היסכון מצטבר לאורך זמן שיחל עד חודשיים לאחר החתימה ולא מיד במעמד

החתימה. עם זאת השימוש בתבנית <פעלת פעלת> בדוגמה (62) נועד ליצור רושם של מידיות ואוטומטיות בין החתימה לתוצאה המקווה של חיסכון בזמן ובכסף, אף אם במציאות התוצאה איננה מידית.

בדומה לאאוריסט הגנומי (Gnomic Aorist) ביוונית קלאסית (Reichenbach, 1947, p. 291), התבנית <פעלת פעלת> איננה מתייחסת לאירוע חד-פעמי אלא מביעה כאמור **אמת כללית** התקפה תמיד וחלה על כלל הזולת. כדי להעניק למבע פירוש חד-פעמי המתייחס לאירוע קונקרטי הדוברת נדרשת לבטל באופן ברור את הפירוש האל-זמני למשל באמצעות חריגה בולטת מהמבנה הקנוני של התבנית. בדוגמה (61) לעיל הדוברת מדגימה חריגה כזו. היא עוברת לגוף ראשון וחוזרת על הנוסח המשיכתב **נגעתי, נסעתי** מספר פעמים. העברית מביעה אמת כללית גם באמצעות הבינוני הסתמי (צבעוני, תשנ"ג, עמ' 62): **אם שותים לא נוהגים** (ראו גם 1.5.2.2). מובן שאיסור הנהיגה בעת שיכרות איננו מוגבל רק לזמן הווה; הוא תקף תמיד. הביטוי **שברת שילמת** מביע אפוא משמעות קרובה, אך לא זהה, לזו המובעת **באם שוברים אז משלמים**. הפרודוקטיביות בטביעת מבעים חדשים בתבנית <פעלת פעלת> והשימוש הגובר בה מעידים כי היא מהווה אמצעי שכיח להבעת אמת כללית בעברית הדבורה. נראה כי הקומפקטיות של התבנית, המתבטאת בהשמט מילת התנאי מהרישא ובמבנה אסינדרטי, תורמת לאטרקטיביות שלה. להערכת השכיחות הגוברת והולכת של שימושי פעל לא ליטרלי להבעת פרפקט בתבניות אחרות תורמת אף היא לפופולאריות של <פעלת פעלת>.

הרחבה דקדוקית (expansion) היא כאמור אחת האינדיקציות לפרודוקטיביות של תבנית (Hopper & Traugott, 2003, p. 114). ואכן, קיימות עדויות להרחבה כזו. בר מציגה את הדוגמה להלן המעידה כי התבנית איננה מוגבלת לגוף נוכח:

63. קניתם זכיתם (Bar, 2003, p. 96)

הרחבות לגופים נוספים אמנם נדירות אך נתקלתי בדוגמה של שימוש בגוף מדבר באתר הכרויות שבו מגוי יכול להשאיר עקבות דיגיטליים בפרופיל של משתמש אחר ובכך להביע עניין בפרופיל. אחד המנויים פרסם סטוס המעיד על כך:

64. עקבתי אהבתי! (סטוס של פרופיל משתמש באתר אטרף דייטינג, יולי 2013)

נראה כי השימוש ב**אהבתי** בסיפא מתכתב עם תבנית הפרפקט האוניברסלי של פעלי הסכמה שנדונה ב-(3.6.2.1). ככל הנראה מיזוג בין שתי התבניות העניק לדובר רישיון פואטי להרחיב את תבנית <פעלת פעלת> לגוף מדבר באופן חד-פעמי, אך ייתכן שהדוגמה מעידה כי התבנית איננה מוגבלת עוד לגוף שני בלבד.

הטענה של בר כי פעל הלא ליטרלי בתבנית¹⁷³ מביע פרפקטיב עולה בקנה אחד עם מאפיינים סמנטיים דומים של האאוריסט ביוונית קלאסית ובשפות אחרות. האאוריסט (מילולית: 'אל-זמני') הוא ציין הפרפקטיב. הוא משמש בין השאר להבעת אירוע תחום שזמן התרחשותו מוסק מהקשר (Comrie, 1976, p. 12 fn 1) ולהבעת רצף (ראו גם 1.5.1.2). במבעים **שברת שילמת, חסכת הרווחת, קניתם זכיתם** ואחרים הפעלים מביעים אירועים שלמים, תחומים

¹⁷³ בתבנית יש שני פעלים בצורת פעל לא ליטרלי. נראה שבר התכוונה לשניהם.

ורציפים אך ללא חפיפה ביניהם, שכן האירוע בסיפא מתרחש רק לאחר סיום האירוע ברישא. מאפיין אאוריסיטי שלישי הוא כאמור אל-זמניות. אכן התבנית <פעלת פעלת> איננה מקודדת זמן מוחלט מוגדר אלא תקפה בכל זמן שהוא. עם זאת ניתן להצביע על שתי תופעות המאתגרות את הפירוש הפרפקטיבי שבר מייחסת לתבנית. <פעלת פעלת> מתירה שימוש בפעלים המבטאים סיטואציה אימפרפקטיבית. בדוגמה להלן הפועל **נשארת** מופיע בלוויית ציון זמן המביע סיטואציה דורטיבית של היתלות על מתקן מתח למשך זמן ממושך יחסית: דקה תמימה, במקום שניות ספורות כמקובל:

65. באילת למי שיודע יש כמו אתגרים שעולים בשביל לנסות 10 שקל ויש כאלה 20 שקל ואם אתה מצליח אתה

מקבל 100 או 200 שקל. לדוגמה: מתח שהעמוד בו אתה מחזיק את הידיים משוחרר וזה קשה מאוד ואתה

צריך להישאר דקה. **נשארת דקה** הרווחת, **לא נשארת** הפסדת (פורום "על כל שאלה תשובה",

174(12.9.2016

פועל המצב **נשאר** מביע ברגיל סיטואציה סטטיבית ובלתי תחומה בזמן (אחת מתבניות הפרפקט האוניברסלי מתבססת על הפועל הזה, ראו 3.6.2). ניתן לטעון כי הישארות על המתח במשך דקה מביעה סיטואציה תחומה בזמן (time-bounded), אך לפי הניתוח של דפרטר, תחומה בזמן איננה גוררת טליות (telicity) משום שכל פועל מצב יכול להיות תחום בזמן באמצעות הוספת תיאורי זמן מפורשים, למשל **ישבתי ברכב שעה** או **היכינו לאישור שנתיים** (Depraetere, 1995). לפיכך **נשארת דקה** איננו מבטא סיטואציה פרפקטיבית פונקטיבית. דוגמה נוספת המהווה אתגר להיפותזת הפרפקטיב לקוחה מכרזה של האחים שמיר ככל הנראה מימי ראשית המדינה. הכרזה מזהירה חיילים מפני חשיפת מידע בטחוני בשיחות פרטיות:

66. דיברת חיבלת!

לטענתי, **דיברת** איננו חייב להביע אירוע חד-פעמי. ניתן בהחלט לפרש אותו כסדרה של אירועים שבמהלכם הנמען שוחח עם אנשים לא מורשים ובכך חשף מידע לאורך זמן, למשל בנסיעותיו באוטובוס. יתרה מזו, לטענתי כל פועל עשוי להופיע בתבנית <פעלת פעלת> ובכלל זה פעלי מצב דוגמת **היה, חלה, ידע**, פעלים בלוויית תוארי פועל דורטיביים כגון **במשך שעה, ליומיים** ותארי פועל סטטיביים דוגמת **תמיד, אף פעם**. בדוגמה נוספת מאתר האינטרנט של מכון הרזיה מוכר מתפרסם מבצע המזכה בהחזר כספי לקוח שישל לפחות 10 ק"ג ממשקלו במסגרת התוכנית שנקבעה לו:

67. מבצע "רזית זכית" בהרזייה חינם (מתוך אתר האינטרנט של מרזי מורית, אפריל 2017)¹⁷⁵

¹⁷⁴ <https://www.fxp.co.il/showthread.php?t=17621635>

¹⁷⁵ <https://marze-morit.com/%D7%AA%D7%A7%D7%A0%D7%95%D7%9F-%D7%9E%D7%91%D7%A6%D7%A2-%D7%A8%D7%96%D7%99%D7%AA-%D7%96%D7%9B%D7%99%D7%AA-%D7%91%D7%94%D7%A8%D7%96%D7%99%D7%94-%D7%97%D7%99%D7%A0%D7%9D>

תנאי ההשתתפות במבצע הם משלוח תמונה של הלקוח לפני הירידה במשקל ולאחריה: "לאחר השגת המשקל הרצוי (בהתאם למספר הק"ג שנקבע לך להפחתה) יש להצטלם בתמונות נוספות וברורות. על התמונות לשקף באופן ברור את המשקל החדש שלך בהתאם לדיווחי ההרזיה שדיווחת [כך]" (שם). אין ספק שרזית מתייחס לתהליך (2.5.6) ממושך של דיאטה הנפרשת על פני חודשים, ולא להישג (למשל ניתוח בריאטרי). לכן רזית מביע **סיטואציה פרוגרסיבית** (2.7) ולא פרפקטיבית.

דוגמאות (65–67) לעיל מעידות כי הרישא איננו מקודד סיטואציה פרפקטיבית, בניגוד לטענתה של בר. הסיטואציה עשויה להיות פונקטיבית, דורטיבית, פרוגרסיבית או הרגלית. לפיכך הרישא בתבנית <פעלת פעלת> עשוי להביע כל אספקט וכל זמן התרחשות. מכיוון שהשימוש בצורת פעל איננו מביע עבר מוחלט, אציע הסבר חלופי לשימוש בו: **פעל הלא ליטרלי ברישא הוא פרפקט**. כדי לבסס את הטענה אראה כי האירוע ברישא הוא עבר יחסי לסיפא ונצפה ממנו. בכך מתקיים בין השניים היחס E-R. כמו-כן, קיים היסק שכיח של צמידות בזמן בין השניים. בדוגמה **רזית זכית** ההקשר וידע העולם מלמדים כי הזכיה בפרס אפשרית רק לאחר תום תהליך הירידה במשקל, בין אם הוא הסתיים כבר, מתרחש כעת או עתיד להתרחש בעתיד לאחר שהלקוח ישלים תוכנית לירידה במשקל. ניתן אפוא לשכתב את המבע באמצעות שימוש בביטויים מרצפים המבטאים יחס אנטריורי בין הרישא לסיפא באופן מילולי:

68. הזכיה אפשרית רק לאחר השלמת תהליך הרזיה

69. רק עם תום הרזיה אתם עשויים לזכות

ניתן להצרין את מבעי התבנית באמצעות דיאגרמות רייכנבך המבטאות אספקטים שונים ברישא:

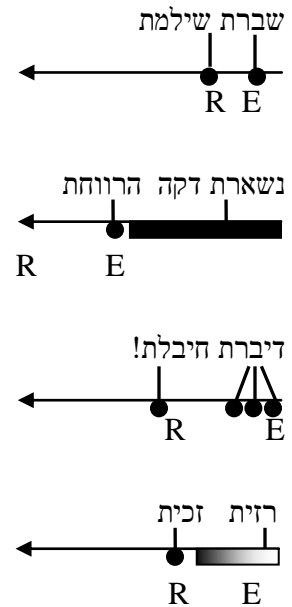
• סיטואציה פונקטיבית: **שברת** שילמת

• סיטואציה דורטיבית: **נשאר** דקה הרווחת

• סיטואציה הרגלית: **דיברת** היבלת!

• סיטואציה פרוגרסיבית: **רזית** זכית

נקודת הייחוס שממנה נצפה האירוע ברישא היא האירוע בסיפא:

4.4.1.3 הניתוח הסמנטי של הסיפא

למרות הזהות הצורנית בין הרישא לסיפא, אטען כי התוכן האספקטואלי שהם מבטאים איננו זהה. בחלק מהדוגמאות הסיפא מבטא חובה החלה על מבצע הפעולה ברישא. כלומר הסיפא נושא לעתים השתמעות של מודליות דאונית (Lyons, 1977, p. 823). במבעים כתובים עם השתמעות כזו מופיע לעתים סימן קריאה:

70. שכרת, שילמת! (ידיעות אחרונות, המוסף 24 שעות, עמ' 12, 6.12.2012)

עם זאת התוכן המודלי בסיפא מוסק בלבד, משום שבדוגמאות אחרות אין השתמעות של ציווי או חובה: **רזית זכית**,

הוראת קבע חתמת זמן וכסף חסכת, דיברת חיבלת!

בדומה לרישא, הסיפא אל-זמני. כל שהזקדוק מקודד הוא יחס פוסטריורי בין הסיפא לרישא הנגזר מכך שהתוצאה תמיד מאוחרת לסיבה. הפועל בסיפא הוא אפוא **עתידי יחסי** (פוסטריור) לפועל ברישא. מדוע אם כן הוא מופיע בצורת פעל? השערה אחת גורסת כי מדובר בהדהוד סימטרי של הרישא (מירה אריאל, בע"פ). אכן החריזה הנובעת מהסימטרייה בצייני הגוף ובנטיית הפועל בין שני חלקי הפסוק הופכת כל מבע של התבנית לסיסמה שיווקית קצרה וקליטה. הפרסומת **לחצת קיבלת**¹⁷⁶ מבטאת את המידיות ואת קלות השימוש ביישומון: לכאורה מרגע שהמבוטח לוחץ על כפתור, ההחזר הכספי לכיסוי הוצאותיו מועבר באופן מידי ואוטומטי לחשבונו. המסר הזה מובע במבע של שתי מלים. עם זאת הרציונל הפונולוגי-הקוגניטיבי של הדהוד איננו המניע היחיד – ולטענתי זהו אף איננו המניע העיקרי – לשימוש בצורת פעל בסיפא, מאחר שזוג פעלים בצורת יפעל עשוי לשמש באופן דומה לטביעת סיסמה שיווקית קליטה ומינימליסטית. בדוגמאות להלן הפועל הראשון מגדיר את התנאי. הפועל השני מפרט את התוצאה:

¹⁷⁶ מתוך פרסומת ברדיו של דיוידשילד (שירות ביטוח רפואי לישראלים בחו"ל). תודה לרחל גיורא על הדוגמה.

71. תטעם תבין (מגזין הטלוויזיה "רייטינג", סביבות 2003)¹⁷⁷

72. תתקדם. תרוויח. (סיסמת פרסומת של חברת ביטוח ישיר, מאי 2017)¹⁷⁸

הפירוש של (72) לאחר העשרה פרגמטית הוא: 'אם תתקדם לפוליסת הביטוח שאנחנו מציעים, תזכה ברווח כספי משום שהפוליסה שלנו זולה יותר משל המתחרים ומציעה כיסוי רחב יותר'. התוכן העשיר הזה מובע באמצעות שני פעלים בצורת יפעל ליטרלי. לפיכך הדהוד לבדו איננו מסביר את הבחירה המפתיעה לכאורה בצורת פעל בשני אברי התבנית <פעלת פעלת> משום שאז היינו מצפים למצוא תבנית פרודוקטיבית מתחרה במבנה <תפעל תפעל>.

הסבר אפשרי אחר לשימוש בפעל בסיפא הוא הבעת פרפקט אל-זמני, בדומה לרישא. בר אכן מנתחת את הפועל בסיפא כפרפקט עתיד (Bar, 2003, p. 96). היא מציגה מספר דוגמאות של תבניות תנאי אחרות שבהן הרישא חל בעתיד, אך הסיפא מופיע בצורת פעל לא ליטרלית:

73. אם נפסיד לא קרה כלום

74. ברגע שבית המשפט יתחיל להכניס שיקולי כדאיות לתוך פסקי הדין, גמרת עם המדינה

בשונה מתבנית <פעלת פעלת> האל-זמנית, דוגמאות (73) ו-(74) לעיל מביעות תנאי בעתיד בלבד. ב-(73) משפט התנאי מתייחס לאירוע פרטני. אין זו הבעת אמת כללית. ב-(74) לא ברור אם מדובר באמת כללית או בהתייחסות לפסיקה ספציפית. למרות ההבדלים בין דוגמאות (73) ו-(74) לבין מבעים בתבנית <פעלת פעלת>, הן מאירות את המניעים לבחירה המפתיעה לכאורה בצורת פעל בסיפא של תבנית <פעלת פעלת>. בדיון ברישא הצגתי את זמן האירוע בסיפא כזמן הייחוס של האירוע ברישא, אך בסיפא אין אפשרות להצביע על נקודת ייחוס מפורשת. לכאורה בהיעדר נקודת ייחוס קשה לטעון כי צורת פעל בסיפא היא פרפקט, אך בדיון בתבניות רזולטטיב עתיד לעיל הצגתי מספר דוגמאות שבהן צורת פעל מביעה אירוע בעתיד:

75. ביום שהם יתחתנו... אין, גמרנו עם העצמאות שלו (משלר, פרידה, 109–115)

76. שלוש פרסומות וחזרנו

על פי הניתוח המוצע ב-(4.3) לעיל פעל לא ליטרלי המביע אירוע בזמן עתיד מוחלט ללא תיחום עליון או נקודת ייחוס מפורשים מתפרש כרזולטטיב עתיד, כלומר הוא משקף צפייה בתוצאת אירוע בעתיד מנקודת המבט שלאחר השלמת האירוע. נקודת התצפית איננה מצוינת באופן מפורש במבעים מסוג רזולטטיב עתיד. לפיכך הסיפא בתבנית <פעלת פעלת> הוא רזולטטיב, שבו המצב הנגרם נכנס לתוקף מיד עם השלמת האירוע ברישא. רגע הכניסה למצב הנגרם הוא גם זמן הייחוס שממנו נצפה האירוע ברישא לאחר השלמתו. הפועל בסיפא כורך אפוא יחדיו מצב נגרם ונקודת ייחוס של הרישא. נקודת הייחוס מוכלת בפרק הזמן שבו המצב הנגרם מתקיים. לפיכך היחס האסימטרי בין הרישא לסיפא מתבטא בסוגי הפרפקט השונים שכל אחד מהם מביע: הרישא מביע אנטריוור אל-זמני עם נקודת ייחוס מפורשת. הסיפא

¹⁷⁷ תודה לאורי מור על הדוגמה.

¹⁷⁸ <https://www.haaretz.co.il/misc/1.1300157>

לעומת זאת רזולטטיבי. רגע הכניסה למצב הנגרם הוא גם זמן הייחוס שממנו נצפה האירוע ברישא. הניתוח המוצע כאן תואם את התפיסה האינטואיטיבית של צמידות בין הרישא לסיפא מחד גיסא ואי-חפיפה ביניהם מאידך גיסא. אסכם את הדיון. בהתאם לקריטריונים שהצעתי ב-(4.2) לעיל הרישא הוא אנטריוור, משום שניתן להצביע על נקודת הייחוס המפורשת שלו. לעומתו, הסיפא הוא רזולטטיבי על פי הקריטריונים שהצעתי ב-(4.3) לעיל, מאחר שהוא מביע צפייה רטרופקטיבית בתוצאת פעולה, אך איננו כולל נקודת ייחוס מפורשת. המאפיינים הסמנטיים של הרישא והסיפא מסוכמים בטבלה 8 להלן.

בר איננה מתייחסת לסיפא כרזולטטיבי באופן מפורש אלא רואה בו פרפקט עתיד. עם זאת היא מציגה ראיות עקיפות המחזקות את טענתי כי הסיפא רזולטטיבי. בהציגה את הדוגמה להלן:

77. כאשר ננצה, **עשינו** משהו (Bar, 2003, p. 97)

היא מסבירה את השימוש ה"לא שגרת"י **בעשינו** להבעת זמן מוחלט עתיד באמצעות שכתוב של (77) כלהלן:

78. כאשר ננצה, **נדע/נרגיש/נחשוב** שעשינו משהו

בשכתוב לעיל פעל לא ליטרלי מוחלף בעבר יחסי. השכתוב כרוך בהעתקת הפועל הראשי במבע המקורי לפסוקית מושא והוספת פסוקית עיקרית שבה משובץ פועל אפיסטמי בצורת יפעל ליטרלית. שכתוב מסוג זה מזכיר את מבדק השכתוב (3.3.6). אין זה מפתיע. בשניהם מודגמת הזיקה הקיימת בין תבניות הפרפקט בעברית לבין העבר היחסי (1.6.1).

בר מוספיה וטוענת כי האמצעי השכיח להבעת פרפקט עתיד בעברית היא שימוש בפועל העזר **יהיה** בלוויית הבינוני הפעול:

79. כשתבוא, המשחק **יהיה גמור** (Bar, 2003, p. 96)

למעשה דוגמה (79) מציגה את אחת מדרכי ההבעה הלקסיקליות של רזולטטיבי עתיד. פועל העזר **יהיה** מבטא עתיד מוחלט, ואילו הבינוני הפעול מביע מצב נגרם. לעומת זאת הבעת אנטריוור עתיד בעברית מתבססת על תבניות אחרות הכוללות בין השאר שימוש בצורת יפעל ליטרלית, וכן שימוש בצורת פעל לא ליטרלית בלוויית תוחם זמן מפורש. חיזוק נוסף לטענתי כי הסיפא מביע רזולטטיבי מתבסס על מבדק השכתוב הרזולטטיבי. נבחן את המבדק בדוגמה **קניתם זכיתם**. החלפת הפועל בסיפא בתבנית הרזולטטיבי השמני <לאחר/אחרי>+<שם פעולה> מייצרת מבע קביל:

80. בעקבות הקניה, תימצאו במצב **שלאחר זכיה**

באופן דומה, החלפת הסיפא הרזולטטיבי בפועל העזר **יצא** מייצרת מבע רזולטטיבי מובהק:

בהצגה רייכנבכית להלן מודגם המבנה הטמפורלי-אספקטואלי של **קניות זכיתם**. E הוא אירוע הקנייה המופיע ברישא. הסיפא מביע את המצב הנגרם σ – מצב של זכייה בעקבות הקניה. רגע הכניסה ל- σ מהווה את נקודת הייחוס R שממנה E נצפה. כאמור σ ו-R חופפים בזמן משום שנקודת הייחוס מוכלת באינטרוול שבו σ מתקיים:

הביטוי **קנית קנית** מהווה חיזוק נוסף לטענתי כי הסיפא מביע רזולטטיב:

82. הדשן של SERA בסדר אך ה-JBL טוב ממנו. ואם כבר **קנית קנית**, לא נבאס אותך¹⁸⁰

83. אדוני זה בעיה שלך. **קנית קנית**. אתה מוזמן לנסות למכור את השחקן הזה ולהרוויח את הכסף חזרה ואפילו

פחות או יותר¹⁸¹

לכאורה **קנית קנית** הוא מבע טאוטולוגי, אך לפי התאוריה הפרגמטית מבעים מסוג זה נושאים מסר לא מפורש, המועבר בין השאר באמצעות הפרות של **מוסכמות שיח** גרייסיאניות (Gricean maxims). בהנחה כי מתקיים שיתוף פעולה בין משתתפי השיח, הנמען מייצר היסקים המעשירים את המסר הליטרלי וגוזר **אימפליקטורות** (particularized conversational implicatures). אימפליקטורות הן היסקים תלויי הקשר הניתנים לביטול מבלי לשנות את ערך האמת של המבע המקורי (Grice, 1975, p. 45). לפיכך **קנית קנית** איננו טאוטולוגיה חסרת-פשר. **קנית** ברישא ליטרלי ומתייחס לאקט הטכני של הנחת הפריט בעגלת הקניות והתשלום עבורו בקופה. לעומתו, **קנית** בסיפא מתייחס ל**תוצאת** אקט הקניה — המצב של התחייבות חוזית בלתי ניתנת לביטול מצד הקונה.¹⁸² הנחות אלו נקראות **הנחות אקספליקטוריות** (explicated inferences). הן תורמות לתנאי האמת של **האקספליקטורה** (explicature). האקספליקטורה היא הטענה המלאה לאחר העשרת המבע המקורי בהיסקים התורמים לתנאי האמת (Ariel, 2008, p. 163–164; 2010, p. 21–22). האקספליקטורה של **קנית קנית** מבטאת אפוא את סופיות העסקה: 'מרגע שקנית הנך נכנס למצב של מחויבות לעסקה. אין החזרות, אין החלפות ואין החזר כספי'. ובאופן כללי יותר, מבעים טאוטולוגיים מסוג זה מביעים את המסר: העבר איננו ניתן לשינוי (Wierzbicka, 1987, p. 102).

¹⁷⁹ בלאו (תשי"ב-תשי"ג, עמ' 79 הערה 2) מציין את השימוש ב**מורוחים** במשמעות רזולטטיבית בשפת ילדים בראשית שנות החמישים של המאה ה-20. בימינו זוהי צורה שגורה בעברית.

¹⁸⁰ <http://aqua.org.il/forums/archive/index.php?t-81724.html>

¹⁸¹ <https://www.fxp.co.il/showthread.php?t=14608814&page=2>

¹⁸² **קנית קנית** הקדים בשנים רבות את תקנות הגנת הצרכן (ביטל עסקה) תשע"א-2010, המקנות לצרכן את הזכות לבטל עסקאות מסוימות באופן חד-צדדי וללא סיבה ולקבל את כספו חזרה. שינוי החקיקה כאמור צמצם באופן ניכר את סוגי העסקאות שבהן הקונה מתחייב באופן בלתי חוזר, אך קיימים מגזרים עסקיים דוגמת נופש ותיירות שבהם הכלל **קנית קנית** עודנו תקף – הקונה איננו יכול לבטל עסקה מרגע שהתחייב לה.

טבלה 8: מאפייני הרישא והסיפא בתבנית <פעלת פעלת>

איבר	צורה	גוף	זמן מוחלט	זמן יחסי	אספקט	נקודת ייחוס
רישא	פעל לא ליטרלי	נוכח/ת/ים (גנרי)	אל-זמני (אמת כללית)	אנטריור לסיפא	פרפקט אל-זמני	מפורשת, זמן הכניסה למצב
סיפא	פעל לא ליטרלי	נוכח/ת/ים (גנרי)	אל-זמני (אמת כללית)	פוסטריור לרישא	רזולטטיב אל-זמני	משתמעת, כבכל רזולטטיב

4.4.1.4 תבניות יורשות

עושר הדוגמאות בתבנית **שברת שילמת** והרחבות דקדוקיות שלה המודגמות בין השאר ב-(63) וב-(64) לעיל מעידים על הפרודוקטיביות שלה בעברית בת זמננו. מלבד אלו, העברית פיתחה מספר תבניות ספציפיות יותר שנגזרות כהורשה (inheritance) מתבנית האם <פעלת פעלת> (Goldberg, 1995, p. 99). תבנית יורשת כזו היא **אמרת א**, **אמרת ב**. היא נושאת משמעות דומה אך לא זהה לזו של תבנית האם. חלות עליה התניות דקדוקיות ופרגמטיות עצמאיות כפי שאראה להלן.

התבנית **אמרת א**, **אמרת ב** מחייבת שימוש בשני חלקי פסוק הפותחים בפועל האל-זמני **אמרת**. לכל מופע של **אמרת** נלווה משלים שונה. התבנית מבטאת זהות בין א לב. הפירוש האקספליקטורי הוא אפוא: 'אמנם אמרת א, אך למעשה אמרת באופן לא מפורש ב, משום שאלו מושגים נרדפים או קשורים זה לזה ביחס של סיבה ותוצאה'. בהיותה יורשת מתבנית <פעלת פעלת>, **אמרת א**, **אמרת ב** היא מעין משפט תנאי. עם זאת היא איננה מביעה יחס מפורש של אירוע מכונן ומצב נגרם. בדוגמה להלן הלקוחה ממודעת פרסומת לרכב נעשה שימוש בנוסחה מצמצמת אף יותר של התבנית: **אמרת א**, **אמרת הכל**.¹⁸³ טיבו של **הכל** מוסק מההקשר. הפירוש עשוי להיות חיובי, כלומר הרכב המדובר הוא לכאורה כליל השלמות מבחינת עיצוב, מחיר ונוחות:

84. אמרת Baleno, אמרת הכל (פרסומת בערוצי תקשורת ועיתונות מודפסת, יולי 2016)¹⁸⁴

בדוגמה אחרת **הכל** נושא תוכן של ציפיות שליליות וביקורת משום שטיבו של א מופר לדובר. הדובר מבטא את ביקורתו כלפי א ברמיזה. בדוגמה להלן מופיע שמה של אישיות בעמדה שיפוטית בכירה. הדובר כנראה איננו שבע רצון מפסיקותיה, אך הוא מביע את ביקורתו כלפיה במבע הסתום להלן:

85. אמרת מירה אריאלי אמרת הכל... (מתוך דיון בפורום ייעוץ משפטי לוועדי הבתים, 20.12.2013)¹⁸⁵

לעומת זאת בדוגמה להלן הדובר מפיג את העמימות הטבועה בתבנית ומפרט בדיוק למה כוונתו:

¹⁸³ השימוש בתבנית מתועד כבר מאמצע שנות הארבעים של המאה ה-20 (האלטר, תש"ז, עמ' 7): "כבשת את העבודה – כבשת הכול. דברי עידוד לעובד חדש בישובי עמק החולה".

¹⁸⁴ <http://www.suzuki.co.il/content/%D7%91%D7%9C%D7%A0%D7%95>

¹⁸⁵ <http://web.kehilot.co.il/forum/forumshowmessage.asp?fnumber=118&ID=308619&sunid=308591>

86. אמרת בקריית גת "משפחת בוכריס" אמרת ערכים עם פשוטות, אידיאלים ושמחת חיים. אמרת "אופק בוכריס"

אמרת ראש החץ לכל אלו (ידיעות אחרונות, המוסף לשבת, עמ' 9, 4.3.2016)

המשמעות של משפט תנאי נשחקה בתבנית **אמרת א אמרת ב**. במרבית המקרים המבצע מופק רק לאחר שהנמען ביטא כבר את א. משום כך, הספק בנוגע לקיום התנאי ברישא לא קיים למעשה.

4.4.2 רזולטיב מבוסס פעל בלשון המקרא

בעברית המקראית המאוחרת ניתן לאתר דוגמאות שימוש דומות ב- <פעלת פעלת> להבעת רזולטיב עתיד:

87. לך פְּנוּס אֶת כָּל הַיְהוּדִים הַנְּמַצְאִים בְּשׁוּשָׁן וְצוּמוּ עָלַי וְאֶל תְּאֲכְלוּ וְאֶל תִּשְׁתּוּ וְשִׁלַּשְׁתּוּ יָמִים לַיְלָה יוֹם גַּם אֲנִי וְנַעֲרַמִּי אֶצְמוּ כֵּן; וּבְכֵן אָבוּא אֶל הַמֶּלֶךְ, אֲשֶׁר לֹא כָדַת, וְכֹאֲשֶׁר אֶבְדַּתִּי, אֶבְדַּתִּי (אסתר ד 16).

רצף אירועים בעתיד: **אצום, אבוא, קודם** למשפט התנאי **כאשר אבדתי אבדתי** ומעיד **שאבדתי** חל בעתיד. עם זאת זהו מבנה טאוטולוגי המורכב מחזרה על פועל זהה, ואילו בתבנית <פעלת פעלת> הפעלים שונים. בהנחה ששני המופעים של **אבדתי** אינם נושאים תוכן זהה, ניתן להציע את האקספליקטורה: 'אם נגזר עליי ללכת לאבדון, יהי כן. אקבל עליי את הדין ואשלים עם רוע הגזירה'. התבנית מבטאת אפוא גישה פטליסטית לאירוע בעתיד (Wierzbicka, 1987, p. 102). כהן (2008, עמ' 71) מציע שני פירושים טמפורליים אפשריים למבצע. בפירוש הראשון **אבדתי** הוא פוסטריור עתיד (1.6.5) ל**אבוא**, כלומר S-R-E, אך כהן מעיר שזהו "שימוש חריג מאוד בצורת קטל". הפירוש הנוסף שכהן מציע רואה ב**אבדתי** אנטריור עתיד (3.6.6) ל**אבוא**, כלומר S-E-R: "אסתר מתכוונת, שעצם המחשבה וההכנות לביצוע המעשה הנ"ל הם כבר אובדנה, או במילים אחרות, אובדנה חל עוד לפני הגעתה אל המלך, כלומר זוהי דוגמה של קדימות בעתיד" (שם, שם). כהן איננו מתייחס באופן מפורש לממד הרזולטיבי המובהק של המבצע. לטענתי הבחירה בצורת פעל (קטל) מביעה צפייה רטרופקטיבית באירוע מנקודת המבט שלאחר השלמתו. לכן יש לפרש את **אבדתי אבדתי** כרזולטיב עתיד. **אבדתי** ללא ספק מאוחר ל**אבוא**, משום שהוא מבטא את התוצאה של האירוע "אבוא... אשר לא כדת". דברי אסתר מבטאים את ההשלכות הצפויות של הפרת הכללים בארמון המלך. השימוש בצורת פעל מביע אפוא לא את זמן האירוע אלא צפיה רטרופקטיבית בתוצאתו. בבשורה על פי יוחנן מתועדת דוגמה דומה. הנציב הרומאי פונטיוס פילטוס פונה אל ראשי הכהנים במבנה טאוטולוגי לכאורה, אשר השתמר ברוב התרגומים המודרניים של הברית החדשה. הרי הנוסח העברי:

88. ויאמרו ראשי הכהנים היהודים אל פילטוס: "אל-נא תכתוב 'מלך היהודים' כי אם-אשר אמר 'אני מלך

היהודים"'. ויען פילטוס ויאמר: "את אשר כתבתי כתבתי" (יוחנן יט 21–22, תרגום דליטש)

שני המופעים של **כתבתי** ליטרליים ומציינים אירוע חד-פעמי בעבר, אך גם במקרה זה המבנה הטאוטולוגי מביע את עמדתו הנחרצת של המבצע ואת חוסר נכונותו לחזור בו (Wierzbicka, 1987, p. 102). כלומר **כתבתי** ברישא מבטא את הפעולה הקונקרטי של כתיבת פשעו של הנצל על לוח עץ והצמדת הלוח לצלב: "...ופילטוס גם כתב על לוח

וישם על הצלב... (יוחנן יט 19). לעומת זאת **כתבתי** בסיפא מבטא את סופיות הפעולה – 'לא אשנה אף תג'. דוגמה נוספת בהשראת <כאשר פעלתי; פעלתי> זכורה לי מימי שירותי הצבאי. מכר שלי התלונן על שירות הקבע הממושך שלו. כששאלתי אותו מדוע אין הוא מבקש להקדים את שחרורו השיב לי:

89. כאשר חתמתי חתמתי

כלומר 'השלמתי עם רוע הגזירה, ולכן אשרת עד תום התקופה שעליה התחייבתי'. בדומה לדוגמה (88) גם ב-(89) לעיל זמן הפעלים ליטרלי ומביע עבר מוחלט.

אסכם את הדיון. קיימים מספר הבדלים בין תבנית <פעלת פעלת> בעברית בת זמננו לאסתר ד טז. <פעלת פעלת> חלה בימינו על גוף שני כמעט ללא יוצאים מן הכלל, היא מצריכה שני פעלים שונים, והיא מבטאת אמת כללית. אסתר ד טז מתייחס לאירוע קונקרטי. לפיכך נראה שתבניות הפרפקט ובכללן <פעלת פעלת> הן פיתוח מקורי של העברית בת זמננו.

4.5 תבניות נוספות להבעת פרפקט

חוקרים גורסים שהעברית מביעה פרפקט באמצעים אחרים, ללא קשר לתבניות שתוארו לעיל. צבעוני (תשנ"ג) מצביעה על תואר הפועל **כבר** כאמצעי להבעת פרפקט בעברית. בהתבססו על צבעוני סבי (תשס"ט) מציע תאוריה הרואה בשימושי **כבר** אמצעי להבעת פרפקט אורתוגונולי בעברית. אציג תחילה את התאוריה של צבעוני ולאחר מכן אסקור את התאוריה של סבי.

4.5.1 הבעת פרפקט על פי צבעוני

צבעוני שוללת את קיומן של דרכי הבעת פרפקט דקדוקי בעברית: "צורות מקבילות לצורות הפועל המביעות את ההווה הפרפקטי [Present Perfect] באנגלית אינן קיימות במורפולוגיה העברית (...). בעברית מובע ההווה הפרפקטי באמצעות צורות קטל או בינוני עם אדוורבים ספציפיים של זמן..." (שם, עמ' 55). היא מדגימה פעל שפירושו המוסק הוא כשל פרפקט אוניברסלי (3.6.2):

90. במשך השנים **התאמצתי** לדחוק את זכרם מדעתי, כאילו לא היו ולא נבראו (שם, עמ' 56)

התאמצתי ב-(90) מבטא אינטרוול הנמשך מהעבר עד לזמן הדיבור, מאחר שתיאור הזמן **במשך השנים** מתפרש 'עד לזמן הדיבור'. **במשך השנים** ממלא תפקיד דומה לזה של *for*-*1* *since* באנגלית בהבעת פרפקט אוניברסלי. אמנם הפרפקט באנגלית מסומן תמיד באופן דקדוקי ולכן אין צורך להסיקו, אך התרומה של *for*-*1* *since* היא שלילת פירושי פרפקט אחרים: התנסותי, עבר קרוב, רלוונטיות בהווה או רזולטטיב (Mittwoch, 1993; Iatridou, 2001, p. 191):

91. They've had this turtle for like *thirty years* (SBC015, 1386) כמו שלושים'

שנה¹⁸⁶

בעברית פירוש של פרפקט אוניברסלי בר-ביטול. החלפת תיאור הזמן באז, באותה עת וצייני זמן פונקטיביים אחרים מבטלת אותו:

92. התאמצתי אז לדחוק את זכרם מדעתי, כאילו לא היו ולא נבראו

נכווית מתפרש כפרפקט התנסותי עקב השימוש בפועל פונקטיבי ובתואר הפועל בעבר המקביל במידה רבה ל-before באנגלית:

93. נכווית בעבר? (שם, שם)

גם במקרה זה, החלפת תיאור הזמן עשויה לבטל את הפירוש ההתנסותי ואת ההשתמעות של רלוונטיות בהווה הנלווית בדרך כלל לפרפקט התנסותי:

94. נכווית אז/שלושום בבוקר/באותה תאונה?

מהדוגמאות של צבעוני נוצר לכאורה הרושם שהעברית איננה מביעה פרפקט באמצעים דקדוקיים, וכי פירושים של פרפקט התנסותי ופרפקט אוניברסלי הם בגדר היסק בלבד. צבעוני (שם, עמ' 56) רואה בכבר "אדוורב שכיח לציון ההווה הפרפקטי". לטענתה, משמעותו של כבר היא כי האירוע החל לפני זמן הדיבור, וכי האירוע רלוונטי להווה. סוגיית הרלוונטיות להווה היא אתגר שחוקרים מתחבטים בו לא מעט (ראו 3.3.8), מכיוון שלכאורה כל אירוע בעבר המוזכר בשיח רלוונטי במידה כזו או אחרת לזמן הדיבור – אלמלא כן אותו אירוע לא היה מוזכר מלכתחילה. כדי להימנע מהגדרה כוללנית מדי חוקרים רבים רואים ברלוונטיות בהווה מעין רזולטטיב, אך ללא הדרישה הפורמאלית להבעת מצב נגרם ממש (Comrie, 1976, p. 12; Portner, 2011). רלוונטיות בהווה היא לכל הפחות קשר אינטואיטיבי בין אירוע בעבר למצב העניינים הנוכחי. הזיקה בין השניים איננה בהכרח של סיבה ותוצאה, אלא מבטאת קשר אסוציאטיבי, אד-הוק, בין האירוע לסיטואציה הנוכחית. הסקת הקשר בין האירוע למצב הנוכחי מתבססת גם על ידע חוץ-לשוני. צבעוני מדגימה רלוונטיות להווה במבע להלן:

95. סליחה גברתי, האם לא נפגשנו כבר ברכבת מגנואה? (שם, שם)

ניתן להסיק כי לפני זמן הדיבור התקיימה בין הדובר לנמענת פגישה. מכיוון שכעת השניים נפגשים שנית, הדובר מצביע על הרלוונטיות של המפגש הראשון לסיטואציה הנוכחית – השניים אינם זרים זו לזו. לטענתי, ניתן לפרש את כבר שבו צבעוני רואה ציין של הווה פרפקטי כאופרטור שפירושו 'קודם לזמן הייחוס'. במקרה כזה זמן הייחוס המוסק

¹⁸⁶ הדוגמה נדונה גם ב-(3.6.2, דוגמה 87).

הוא זמן הדיבור, אך ניתן לבטל את ההיסק הזה באמצעות שימוש בזמן ייחוס מפורש אחר או על פי ההקשר. שאר הדוגמאות שצבעוני מציגה אכן תואמות את הפירוש הזה של **כבר**. משום כך ניתן להחליף בהן את **כבר** בצירוף **קודם** (לזמן הייחוס):

96. ארוחת ערב אכלת כבר?

97. ידידי הקרובים החלו לייאש אותי מכבר

שני תוארי פועל נוספים: **תמיד** ו**פעמים** משמשים לטענתה להבעת הווה פרפקט, אך כאמור המשמעות הפרפקטית בדוגמאות מוסקת בלבד.

4.5.2 "כבר" על פי הניתוח של סבי

סבי (תשס"ט) רואה ב**כבר** ציין של אירוע שהתרחש או החל לפני זמן הדיבור, ושהוא רלוונטי בזמן הדיבור. הוא מתבסס על הכללותיה של צבעוני, אך בניגוד אליה הוא נסמך על דוגמאות פרי עטו. מידת קבילותן לא אחת מעוררת תהייה. כך למשל הוא מציג את הזוג המינימלי להלן (שם, עמ' 43) לאישוש טענת הלוונטיות בזמן הדיבור של **כבר**:

98. כבר אכלתי עכשיו

99. אכלתי עכשיו

דוגמה (98) איננה טבעית בעיניי. נראה שהיא מעידה דווקא ש**עכשיו** ו**כבר** באותו צירוף פועלי מוציאים זה את זה. להערכתי הדבר נובע מסתירה הדדית או לחלופין, מכך ששניהם מביעים משמעות דומה מאוד (horror aequi); ראו גם (2.7.3). לטענתי, הזוג המינימלי האפשרי בהקשר הנתון הוא:

100. כבר אכלתי

101. אכלתי עכשיו

הדוגמאות (100) ו-(101) אינן זהות במשמעותן. **כבר אכלתי** מביע אירוע שהחל והסתיים לפני זמן הדיבור. לעומת זאת, **אכלתי עכשיו** מביע עבר מידי (צבעוני, תשנ"ג, עמ' 58). **אכלתי עכשיו** יופיע על ציר הזמן צמוד כמעט ל-S, **אכלתי כבר** יופיע בעבר הרחוק יותר, ו**אכלתי** ללא תוארי פועל יתפרש כעבר רחוק עוד יותר:

הפירושים המוסקים של (100) ו-(97) מבטאים תכנים פרפקטיים. **אכלתי עכשיו** מתפרש כאמור כעבר מידי. **אכלתי כבר** מתפרש כרלוונטיות בהווה: 'אכלתי כבר [=לזמן]', ולכן אינני רעב כעת'.

סבי מתייחס לשימושי **כבר** שאינם חלים בעבר. הוא מראה כי בפעלים בהווה ובעתיד ל**כבר** יש שתי משמעויות נפרדות, המובעות בהנגגה שונה:

102. אני כבר מכין ארוחת ערב

כבר הלא מוטעם ב-(102) מתפרש כך: בזמן הדיבור הדובר נמצא בעיצומה של הכנת ארוחת ערב. **כבר מכין** מבטא אפוא הווה פרוגרסיבי (Present Progressive). לעומת זאת **כבר** המוטעם באותו מבע מתפרש כעתיד קרוב: הכנת ארוחת הערב תחל מיד. ניתן להחליף את **כבר** המוטעם בתכף או מיד תוך שימור המשמעות המקורית של המבע. בהכללה ניתן לקבוע כי שתי המשמעויות של **כבר** ממקמות אירוע על פני ציר הזמן בין אם בהווה המוחלט בין אם מעט מעבר לו, בעתיד המידי, בתנאי שהפועל בצורת הבינוני. סבי טוען כי בפועלי הישג (2.5.4) **כבר** מביע זמן ייחוס הווה ומבסס את טענתו על זוג מינימלי נוסף:

103. עכשיו אני מוצא לך את הספר

104. אני כבר מוצא לך את הספר

בשתי הדוגמאות לעיל זמן האירוע הוא העתיד "הקרוב מאוד", כלומר העתיד המידי. זמן המציאה, בשונה מזמן החיפוש, הוא פונקטיבי וקצר אף מזמן הדיבור. לפיכך **מוצא** מבטא אירוע פונקטיבי הצפוי להתרחש בעתיד המידי, ולא אירוע המתרחש בזמן הדיבור ממש. אם בשני המקרים זמן האירוע הוא העתיד המידי, ועל כך אין עוררין, מה ההבדל בין **עכשיו לכבר**? לטענתי, **עכשיו** מביע עתיד מידי, כלומר מתיחת מרחב הזמן הקצר של ההווה אל עבר העתיד המידי. לעומת זאת, **כבר** תורם משמעות מודלית של **סבירות גבוהה** (5.5.1) להתרחשות האירוע בעתיד המידי. ההבדל בין שני המבעים הוא אפוא מודלי ולא אספקטואלי. אישוש לטענתי ניתן למצוא בשכתוב של המבעים. החלפת **כבר** בציון זמן מפורש שאיננו מבטא עתיד מידי יוצרת מבע בלתי קביל:

105. #אני כבר מוצא לך את הספר. זה ייקח חודשיים לפחות

106. √אני כבר מוצא לך את הספר. זה ייקח חצי דקה

דובנוב (תשס"ח) בחנה את שימושי **כבר** בקורפוס של עברית כתובה מראשית המאה ה-20. היא מראה כי ל**כבר** מספר משמעויות, אך רק חלקן טמפורליות. **כבר** מביע ניגוד, 'מעבר לסביר' ו'אפילו'. שפר (תשע"ז, עמ' 116) מציגה משמעויות ממולנות נוספות, וביניהן **מיד**. **מיד** על פי רוב איננה נושאת משמעות פרפקטית, אלא טמפורלית. טענתו של סבי כי **כבר** עם פועלי הישג בצורת הבינוני מביע פרפקט נתקלת בקושי נוסף. אם זמן הייחוס הוא S כפי שסבי טוען, ואילו זמן האירוע חל בעתיד המידי, הרי שהאירוע E מאוחר לזמן הייחוס ובכך מתבטל התנאי הסמנטי הבסיסי E-R שהפרפקט מקודד.¹⁸⁷ לטענתי כבר בצורת הבינוני מבטא מידיות, שממנה משתמעת דרגת ודאות גבוהה.

¹⁸⁷ ניתן להציע ניתוח שונה, שבו זמן הייחוס איננו זמן הדיבור. לניתוח מסוג זה עשויה להיות משמעות פרפקטית, אך לא אעסוק בכך.

סקירה של שימושי **כבר** בקורפוס משלר מעידה שמנעד המשמעויות של **כבר** בצורת הבינוני מגוון יותר. בדוגמה להלן שתי שותפות לדירה, מ' ור', מתבדחות על המראה הצעיר של ר'. מ' מעלה אפשרות שהמראה הצעיר של ר' עשוי לגרום לכך שלא יתירו לה כניסה ללונה פארק מכיוון שקיימת מגבלת גיל מינימלי לשימוש במתקניו. לטענתי השימוש ב**כבר** בדוגמה להלן איננו מביע זמן ייחוס או זמן אירוע. זמן האירוע מובע באמצעות תיאור הזמן היום, כלומר 'בימינו':

107. מ': היום **כבר** לא מכניסים אותה ללונה פארק. אומרים לה שהיא קטנה מדי

ר': לא, זה בגלל שאני גמדה (משלר, האקס, 107–112)

השמטת **כבר** מבטלת את הניגוד המובע ב-(107) בין המצב הנוכחי למצב העניינים בעבר. לפיכך התרומה של **כבר** היא הבעת מצב עניינים מתקדם יותר המנוגד למצב עניינים פחות מתקדם בעבר. הפירוש של (107) לאחר העשרה היסקת הוא אפוא: 'בעבר היו מאשרים לר' כניסה ללונה פארק מכיוון שלא חלה אז הגבלת גיל, אך מאז המצב השתנה: בימינו יש גיל מינימלי לשימוש במתקנים. ר' כביכול לא עומדת בו בגלל מראה הצעיר'. **כבר** אפוא מבטא ניגוד בין שני מצבי עניינים (דובנוב, תשס"ח, עמ' 5) תוך הצבעה על המצב הנוכחי, המתקדם יותר מבחינת סדר הזמנים, ואולי גם מבחינת תקנות הבטיחות. בדוגמה אחרת שתי חברות ט' ול' משוחחות על חוויית טיול בספרד שבמהלכו ט' רגזה על חברה שלישית ורצתה להקדים את חזרתה לארץ. ט' עוברת לדיבור ישיר בתיאור הרגע שבו היא רצתה לחזור לארץ במקום להמשיך בטיול כמתוכנן. **כבר** מביע שאיפה להקדמת החזרה לארץ לרגע זה (זמן הדיבור) כחלופה, ואף כניגוד, למועד המקורי:

108. [...] ההיפך הגמור ממה שהרגשתי באותו רגע שזה היה: 'וואי, אני כל כך מתה **כבר** לחזור לארץ'!

במיוחד אחרי כל הדיבורים שלה (משלר, היא שונאת את ישראל, 101–106)

השמטת **כבר** מבטלת את הניגוד בין שני המועדים האפשריים של החזרה לארץ. סבי (שם, עמ' 51) סבור כי **כבר** בדוגמה (110) להלן מביע "השלכות להווה של העובדה שיוסי יסתדר לבד". הטיעון מציג את **כבר** כציינן של זמן ייחוס בהווה, אך הוא מדגים את האתגר שהרלוונטיות בהווה מציבה: כמעט כל מבע עשוי להתפרש – במידה משכנעת יותר או פחות – כרלוונטי איכשהו להווה. לפיכך גם (109) עשוי להתפרש כרלוונטי להווה באותה המידה:

109. יוסי יסתדר לבד

110. יוסי כבר יסתדר לבד

לטענתי גם במקרה זה יש להבחין **כבר** מוטעם מלא מוטעם. **כבר** ב-(110) איננו מוטעם ולטענתי הוא אף איננו מביע רלוונטיות להווה, אלא ודאות גבוהה שיוסי יסתדר לבד. לראיה, ניתן להחליף **כבר** מסוג זה בתוארי הפועל **בטח**, ללא ספק ודומיהם:

111. יוסי כבר/בטוח/בטח/ללא ספק יסתדר לבד. הוא הרי ילד גדול ובעל נסיון חיים רב

112. ??יוסי כבר יסתדר לבד. הוא לא הכי בוגר וספק אם יש לו הידע והנסיון הדרושים

באנגלית **כבר** בדוגמה (110) מתורגם surely ולא already:

113. Yossi will *surely* get by

לעומת זאת, בצורות יפעל **כבר** המוטעם מביע עתיד מידי. ניתן להחליפו בתוארי פועל המביעים מידיות דוגמת **תקף ומיד:**

114. אני כבר/מיד/תיכף אכתוב לו. #עוד חודש אמצא לכך את הזמן

בהקשרים מסוימים **כבר** אכן תורם להיסק של אנטריוור עתיד. בדוגמה להלן **כבר יגלו** הוא אנטריוור עתיד **לתשוב**. המילית **כבר** אמנם איננה מוצרכת; בלעדיה פענוח המבע עדיין אפשרי, אך מכיוון ששני האירועים מופיעים בצורת יפעל וסדר הופעתם איננו תואם את סדר התרחשותם, **כבר** מציינת את המוקדם מבין השניים ובכך היא מסייעת לפענוח רצף האירועים הנכון:

115. קלינגר שידל את אשתו שתלך ותמצא חנות-מכולת, ועד שתשוב **כבר** יגלו הוא ומנשה מקור-מים

(מוצ'ניק, תשמ"ו, עמ' 39 דוג' 175)

4.5.4 הבעת פרפקט באמצעות כבר: מסקנות

לפחות בחלק ממשמעויותיו **כבר** מקביל ל-already באנגלית. צבעוני וסבי מסתמכים על הדמיון במשמעות של השניים כדי לטעון ש**כבר** משמש להבעת פרפקט בעברית. הפרפקט באנגלית ובשפות אחרות איננו תלוי בתואר הפועל already אלא מסומן באמצעות ציינים דקדוקיים. ניתן להשתמש בפרפקט באנגלית על שלושת זמניו ללא already:

116. She has/had/will have left

מנגד, already מופיע באנגלית גם במבעים לא פרפקטיים:

117. Shut up already!

118. She already left

משמע השימוש ב-already אינו תנאי הכרחי, ואף איננו תנאי מספיק להבעת פרפקט באנגלית. ההנחה ש**כבר** מביע פרפקט בעברית רק משום שהוא התרגום של already איננה מוצקה דיה. אם נסתמך על נימוק כזה, נוכל אף להציע טיעון בלתי סביר אחר. המקבילה בעברית של מילית השלילה not, המשמשת בין השאר לשלילת הפרפקט, מביעה פרפקט בעברית. קיים הבדל מהותי בין התרגום של צורן דקדוקי משפת המקור לשפת יעד שבה לא קיים צורן דקדוקי

מקביל, לבין **הצבעה** על צורן מקביל בשתי שפות. למשל בתרגום משפה שבה קיים זמן הווה דקדוקי לשפה שבה לא קיים זמן הווה דקדוקי המתרגם יידרש להביע משמעות קרובה לזמן הווה בשפת היעד, למשל באמצעות שימוש בצורת עתיד, הנתפס כסוג של לא-עבר, אך המבע המתורגם איננו מעיד על קיום של צורת הווה דקדוקי בשפת היעד. לעומת זאת, בתרגום משפה שבה קיים זמן הווה דקדוקי לשפת יעד שגם בה קיים הווה דקדוקי צפוי שהמתרגם ישתמש בצורן המקביל בשפת היעד. הנמשל ברור: תרגום של מבעים פרפקטיים מאנגלית לעברית **מנטרל** לא אחת את הניואנסים האספקטואליים השונים המקודדים באנגלית וביניהם קיומו של זמן ייחוס, התמשכות של הסיטואציה מהעבר עד לזמן הדיבור ועוד. תוצאת התרגום לעברית איננה מעידה על קיומו של פרפקט בעברית, אלא מצביעה על האמצעים שבאמצעותם העברית עשויה להביע תכנים פרפקטיים מוסקים ואף על הזרכים שבהן התרגום לעברית מנטרל קידוד דקדוקי של שפת המקור. יפים בעיניי דבריו של רובינשטיין (תש"ם, עמ' 16) באותו עניין: "וידועה בעיתו של המתרגם מלשון אחת לאחרת: לעתים קרובות לשון המוצא עשויה להביע בצורותיה הדקדוקיות פחות ממה שלשון המטרה עשויה לסמן בצורותיה, ויש אשר הדברים הפוכים". האמצעי הקרוב ביותר להבעת פרפקט דקדוקי בעברית הוא ככל הנראה תבניות פרפקט הנסקרות ב-(4.2) וב-(4.3) לעיל.

נראה כי ניתן לגזור את כל המשמעויות של **כבר** מפירוש כללי יותר של מצב עניינים מתקדם יותר מזה שהיה מוסק ללא השימוש ב**כבר**. על כך עמדה איפוליטו (Ipolito, 2007). נראה כי מלבד הפירוש הטמפורלי המקודד שהיא מציעה, ל**כבר** נלווה היסק שכיח של ניגוד כלשהו בין המצב המוקדם למצב המתקדם יותר.¹⁸⁸ לכן ניתן לפרש את **כבר** **אכלתי** כך: 'אני כעת בשלב מתקדם יותר: לאחר אכילה, בניגוד לקדם-ההנחה שלא אכלתי'. באופן דומה **אני כבר מכין ארוחת ערב** המביע הווה פרוגרסיבי מתפרש כך: 'אני בשלב מתקדם יותר מששערת: אני בעיצומה של הכנת ארוחת הערב בניגוד לקדם-ההנחה שאמצא בשלב הזה רק בעתיד הקרוב'. את **אני כבר מכין ארוחת ערב** המביע עתיד מידי ניתן לפרש: 'אני קרוב יותר לשלב הכנת ארוחת הערב מהמועד המשוער'. **כבר** בלתי מוטעם בצורת יפעל מביע כאמור דרגת ודאות גבוהה יותר. ניתן לראות בכך היסק שנגזר מהפירוש הכללי של הימצאות בשלב מתקדם יותר. טיב ההתקדמות מוסק מן ההקשר. ברירת המחזל היא התקדמות על פני ציר הזמן. נראה כי משמעות הגרעינית המשותפת לכל המשמעויות של **כבר** היא אכן הימצאות במצב עניינים מתקדם יותר ממהתואר בקדם ההנחות בשיח. האם ניתן לראות במשמעות הגרעינית הזו של **כבר** אספקט? ראשית, יש לבחון אם "מצב עניינים מתקדם יותר" מתייחס בהכרח לציר הזמן או שזהו כאמור היסק בלבד. בדוגמה להלן אין פירוש כזה. הדוברת מתארת מצב עניינים בלתי רגיל שבו בעת ביקור בגלידריה מפורסמת בווינה, היא כמעט הצטרפה למלצרים השרים. **כבר** מביע מצב המנוגד למצב העניינים המקובל לפיו הדוברת איננה נוהגת לשיר במקומות ציבוריים (או בכלל):

119. כשאנחנו ישבנו בַּזְנוֹנִי והם שרו? תאמיני לי אני **כבר** כמעט שרתי יחד איתם (משלר, וינה, 1-4)

ניגוד כזה בין מצב מקובל למצב יוצא דופן איננו נוגע לציר הזמן. לפיכך ספק אם אכן בהיעדר הקשר ברירת המחזל היא התקדמות על פני ציר הזמן.

¹⁸⁸ ייתכן שזו אף המשמעות המקודדת של **כבר** משום שבכל שימושיו קיימת השתמעות כלשהי של ניגוד. אך כדי לקבוע זאת בוודאות נדרש מחקר נוסף.

אסכם ואומר שמהדוגמאות לעיל מתברר ש**כבר** איננו מקודד משמעות פרפקטית. בהכללה **כבר** מביע מצב עניינים מתקדם יותר מקדם-ההנחות בשיח. הניגוד בין קדם-ההנחות לבין מצב העניינים המתקדם יותר עשוי להתפרש בין היתר כהסטת מיקומו של אירוע על פני ציר הזמן כב- (108) לעיל. בדוגמאות נוספות הניגוד מתפרש כהיסק של מידיות כב- (114) לעיל וכהיסק של ודאות גבוהה כב- (111) לעיל. במקרים אחרים **כבר** מציין ניגוד כלשהו בין מצב עניינים משוער למצב בפועל. טיב הניגוד מוסק מן ההקשר כמודגם ב- (119) לעיל. עם זאת הדיון בכבר ובשלל משמעויותיו ראוי למחקר נוסף מבוסס-שימוש.

4.6 סיכום ומסקנות

העברית לא פיתחה פרפקט קנוני המבוסס על פועל עזר סטטיבי ובינוני פעול. מהן הסיבות לכך? מבחינה טיפולוגית העברית איננה שפת *habere* (Tobin, 1997, p. 1856) – אין בה פועל שמשמעותו כשל *to have* באנגלית. לפועל עזר שכיח נוסף בצורות פרפקט קנוניות, **היה**, אין בעברית נטיית הווה. לכן הסיכוי שפרפקט במבנה קנוני יתפתח בעברית קלוש לכאורה. אך המציאות הדקדוקית מורכבת יותר. תבנית שאותה אכנה **פסידו-פרפקט** קיימת בעברית. המבנה שלה זהה למבנה הפרפקט הקנוני הפריפרסטי. קיומה מעיד שהמאפיינים הטיפולוגיים לעיל אינם מהווים מכשול להתפתחות פרפקט קנוני בעברית:

120. יש לי את זה כתוב

121. הוא התקשר אליהם אחרי כמה ימים כדי לוודא שזה באמת. ויש לו את זה בכתב (משלר, המעבר ל"הוט", 58–61)

122. יש לך חדר מוזמן?

הפירוש הליטרלי של (120) זהה לכאורה לפירוש הליטרלי של *I have it written* באנגלית, שממנו התפתח המבנה השגור *I have written it* (Reichenbach, 1947, p. 298 fn 4). לכן מפתיע שתבנית הפסידו-פרפקט לא הפכה לצורת פרפקט בעברית. ייתכן שהסיבה לכך היא הבדלי המשמעות המקודדים בכל שפה. באנגלית (ובשאר השפות שבהן קיים פרפקט קנוני) הפירוש המקודד של *I have written it* הוא שהדוברת כתבה את המסמך. הזהות הרפרנציאלית בין הדוברת למבצעת הפעולה אפוא מקודדת. בתבנית הפסידו-פרפקט בעברית אין אפילו השתמעות כזו – דוגמה (121) היא גרסה מעט שונה של הפסידו-פרפקט. מההקשר ניתן להסיק שהנושא הדקדוקי הוא בעליו של מסמך שנכתב על ידי אחרים. השונות הרפרנציאלית בין המבצע לנושא הדקדוקי כנראה מונעת מהתבנית העברית לרכוש את משמעויות הפרפקט המובהקות.

התבניות המבוססות על פעל לא ליטרלי בעברית מביעות כולן תכנים המאפיינים פרפקט "צעיר", כזה שהתפתח לאחרונה (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 81). הרי הן:

- תבנית רזולטטיב עתיד המבוסס על פעל לא ליטרלי (4.3 לעיל; הקוהורטיב מבוסס פעל 5.1.5)
- תבנית אנטריר עתיד (4.2) מבטאת רלוונטיות של האירוע לזמן הייחוס
- תבנית הפרפקט האוניברסלי של פועלי הסכמה (3.6.2.1) מבטאת רלוונטיות לזמן הייחוס
- תבנית הציווי הצבאי (5.2.5) מקודדת משמעות קומפליטיבית

גם בתבניות הפרפקט האל-זמניות (4.4.1) מובעים תכנים של רזולטטיב ואנטריר. לעומת זאת, תכנים המאפיינים פרפקט ותיק, למשל פרפקט התנסותי (3.6.1), עבר קרוב (3.6.3) ופרפקטיב (2.2), אינם מובעים באמצעות תבניות מבוססות פעל לא ליטרלי. לתבנית הפרפקט ההתנסותי מבנה פריפרסטי ייחודי. היא אורתוגונלית ומבוססות על פועלי העזר הליטרליים **יצא** ו**קרה**. הפרפקטיב בעברית מובע באמצעות פעל ליטרלי המשמש כציון זמן עבר בלתי מסומן.¹⁸⁹ עבר קרוב מובע בעברית באמצעות פעל ליטרלי בלויית תוארי פועל. המסקנות הן כי תבניות פעל הלא ליטרליות שהוצגו בפרק זה מביעות פרפקט על אף המבנה הלא קנוני שלהן, משום שהן מקודדות משמעויות פרפקט מובהקות. אותן תבניות התגבשו לאחורונה, מאחר שהן מביעות תכנים סמנטיים המאפיינים פרפקט צעיר.¹⁹⁰

¹⁸⁹ ראו גם (6.2) באותו עניין.
¹⁹⁰ לדיון בגילן היחסי של תבניות הפרפקט ראו (6.4.1).

תבניות הפרפקט המבוססות על פעל לא ליטרלי שהוצגו בפרקים 3 ו-4 אינדיקטיביות. הן מקודדות אספקט, הפרפקט. חלקן מקודדות זמן עתיד ואילו אחרות אל-זמניות. העברית מפתחת תבניות פרפקט דומות אשר מביעות תכנים הורטטיביים מובהקים, ולטענתי תכנים אלו מקודדים. **הורטטיביים** (hortatives) הם מודוסים שבאמצעותם הדוברת מעודדת וממריצה את הנמען לבצע פעולה (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 179). התבניות ההורטטיביות מוזכרות, אם בכלל, במשורה בספרות המחקרית העוסקת בעברית בת זמננו. על פי רוב האזכור כולל דוגמאות ספורות, רובן ללא ניתוח סמנטי. צבעוני (תשנ"ג, עמ' 85) מציינת שבקורפוס שבדקה לא נמצאו דוגמאות לשימוש בצורות פעל להבעת אירוע בעתיד. אין הדבר מפתיע. הקורפוס שהיא חקרה כולל יצירות ספרותיות המייצגות משלב שונה באופן מהותי מהעברית הדבורה. היא מתייחסת לדוגמה אחת בלבד, **הלכנו**, שבה היא רואה מקרה פרטי של פעל המביע "זמן עתיד קרוב בלשון הדיבור". באופן דומה בר (Bar, 2003, p. 97) מנתחת את הדוגמה **בסדר, הלכתי** כהבעת פרפקט עתיד בצורת פעל, אך צבעוני ובר אינן מציינות שזו תבנית. שורצולד (1994, עמ' 111) מנתחת את **הלכנו** כ"אספקט מוגמר שזמנו עתיד", כלומר פרפקט עתיד, אך ללא ההתייחסות מפורשת לתוכן ההורטטיבי. עם זאת היא רומזת לקיומה של תבנית הורטטיבית מבוססת פעל בניתוח של שתי דוגמאות אחרות: **שרנו?** כלומר 'הבה נשיר', **ורצת?** שהיא מפרשת 'הבה נראה אותך רץ'. בשתייהן היא רואה "הבעות מודאליות של עידוד". זהו ככל הנראה האזכור המוקדם ביותר של הבעת הורטטיביות באמצעות פעל לא ליטרלי כתופעה דקדוקית. חטב (Hatav, 2010, p. 282–283) שוללת את הניתוח של שורצולד. לטענתה אין בעברית אפשרות לשימוש חופשי בצורת העבר להבעת זמן עתיד, מאחר שצורות פעל לא ליטרליות המביעות תוכן הורטטיבי חלות לדבריה רק על מספר מצומצם של פועלי תנועה בגוף ראשון בלבד. היא מציגה תופעה דומה, מוגבלת בהיקפה, ביוונית מודרנית כחיזוק לטענתה.

כפי שאראה להלן, בעברית הדבורה קיימת הבחנה ברורה בין תבנית פעל לא ליטרלי הורטטיבי בגוף ראשון לבין תבנית פעל לא ליטרלי הורטטיבי בגוף שני. ההבחנה מתבטאת בכללי הדקדוק שלהן, במשמעות המקודדת בהן ובהיסקים הפרגמטיים הנלווים לכל אחת מהן. לפיכך אכנה את שתי התבניות בהתאם לתוכן ההורטטיבי. התבנית שאכנה **קוהורטטיב מבוסס פעל לא ליטרלי** מביעה עידוד וזירוז עצמי בגוף ראשון בדומה לקוהורטטיב הנטייתי בלשון המקרא הקלאסית (Gesenius, 1910, §108 pp. 319–321). תבנית נוספת, **הציווי הצבאי**, מביעה ציווי תקיף בגוף שני. כמו כן אסקור תבניות הורטטיביות ואפיסטמיות המבוססות על צורנים אחרים: יפעל, פעל, הבינוני ופריפרזות (periphrases).

5.1 מודליות מוכוונת-דוברת והורטיביים

החלוקה על פי ליונס (Lyons, 1977, p. 746) לקטגוריות מודליות מתבססת בין השאר על מונח השאול מהפסיכולוגיה הביהביוריסטית (Skinner, 1957, p. 35–52), שייקרא להלן **התְּנִיּוֹת** (mands).¹⁹¹ התוויות הן פעולות דיבור מסוג פקודה, הוראה, בקשה, המלצה, והפצרה (entreaty), אשר באמצעותן הדוברת מתווה לנמען דרך פעולה או דפוס התנהגות רצויים. ליונס כולל מודוסים של התוויות בקטגוריה המודלית **יוסיב** (jussive). הציווי הוא אפוא מקרה פרטי של יוסיב בגוף שני. אין הוא משמש להבעת פקודות בלבד אלא גם למתן רשות, הצעה ובקשה (op. cit, p. 532).

בייבי (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 179) מציגה חלוקה שונה במקצת. לשיטתה **מודליות מוכוונת-דוברת** (speaker-oriented modality) כוללת אמצעים דקדוקיים להבעת בקשה, תחינה, עידוד, המלצה, הוראה, אך גם איסור או אזהרה של הדוברת אל הנמען. המודוסים בקטגוריה הזו כוללים בין היתר:

- הורטיביים
- ציווי (imperative) מביע פקודה או הוראה של הדוברת לנמען
- איסורים (prohibitives) הם ציוויים האוסרים דבר מה
- תוכחות (admonitives) מביעות אזהרה ותוכחה

בייבי איננה כוללת את הציווי בין ההורטיביים, משום שלשיטתה הציווי מביע פקודות בלבד, בעוד ההורטיביים הם מודוסים שבאמצעותם הדוברת מעודדת את הנמען לפעולה, מתירה לו לפעול או מבקשת ממנו רשות לעשייה. החלוקות של ליונס ושל בייבי אינן שונות זו מזו באופן ניכר. ליונס מייחס חשיבות לגוף שאליו מופנית ההתוויה, בעוד החלוקה אצל בייבי תואמת את סוג פעולת הדיבור המובעת. החלוקה שאנקוט להלן משלבת בין שתי הגישות מאחר שבתבניות ההורטיביות בעברית קיים מתאם גבוה בין הגוף שאליו ממוענת ההתוויה לבין אופי ההתוויה. למשל תבנית החלה על גוף ראשון בלבד מביעה בדרך כלל תוכן קוהורטיבי, ואילו תבנית החלה על גוף שני בלבד מביעה באופן מובהק ציווי. לעומת זאת, העברית איננה מקודדת תבניות ייעודיות להבעת איסורים או תוכחות. אלו מובעים באמצעות שלילת התבניות ההורטיביות הרגילות או באמצעים לקסיקליים.

¹⁹¹ המונח mands הוא ככל הנראה גזירה לאחור מהמילים reprimand, command, demand. כולן מבטאות פעולות דיבור שבאמצעותן הדוברת מתווה לנמען כיוון פעולה והתנהגות רצויים. למיטב ידיעתי, למונח mands לא הוצע עד כה תרגום עברי. לפיכך בחרתי במונח עברי ניטרלי המשקף את מכלול המשמעויות ופעולות הדיבור שהמונח המקורי מבטא באנגלית.

5.1.1 הקוהורטיב

הקוהורטיב (cohortative) בלשון המקרא, הנקרא גם "עמיד מוארך", הוא מודוס מוכוון-דוברת המבטא זירוז ועידוד עצמיים (קימרון, 1994, עמ' 49); (Amir-Coffin & Bolozky, 2005, p. 41). צורתו היסודית זהה לצורת יקטול בגוף ראשון ביחיד וברבים בתוספת התנועה הסופית הָה. ¹⁹² לעתים נלווית לפועל מילית הבקשה **נא**:

1. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶסְרָה נָא וְאָרְאָה אֶת הַמַּרְאֶה הַגָּדוֹל הַזֶּה (שמות ג 3)

2. וַנִּתְקַה אֶת מוֹסְרוֹתַימוֹ וְנִשְׁלִיכָה מִמֶּנּוּ עֲבֹתַימוֹ (תהלים ב 3)

הקוהורטיב המקראי מבטא משאלה של הדוברת להגשמת אירוע בעתיד. הגשמת האירוע תלויה במידה רבה במעורבות הדוברת בעשייה, בניגוד לציווי, המטיל את האחריות לביצוע הפעולה על כתפי הנמען. בדוגמה (1) לעיל הדובר הוא האחראי הבלעדי לביצוע הפעולה המובעת ב**אֶסְרָה נָא**.

קוהורטיב המבטא בקשת רשות מופנה כלפי הדוברת וכלפי הנמענים כאחד. ניתן לפרשו: 'הנח לי לבצע דבר מה', 'ברצוני או ברצוננו לבצע דבר מה'. הוא מודגם להלן:

39. אֶעֱבְרָה בְּאַרְצְךָ בְּדֶרֶךְ בְּדֶרֶךְ אֵלֶיךָ (דברים ב 27)

40. וַיֹּאמֶר אַבְיָשִׁי בֶן צְרוּיָה אֶל הַמֶּלֶךְ לָמָּה יִקְלַל הַפֶּלֶב הַמָּת הַזֶּה אֶת אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ אֶעֱבְרָה נָא וְאֶסְרָה אֶת רֵאשִׁי (שמ"ב טז 9)

5.1.2 תבניות קוהורטיב

פילולוגים נהגו לראות בקוהורטיב מודוס נטייתי הקיים בשפות שמיות בלבד (Kennett, 1901, p. 21–23); (קימרון, 1994, עמ' 49), אך אסכולות בלשניות הרחיבו את תחולת המונח לכל מבנה דקדוקי המביע זירוז ועידוד עצמיים בגוף ראשון (Jouion, 1923, §114, p. 307). לפיכך הקריטריון העיקרי לזיהוי הקוהורטיב הוא פונקציונלי ולא נטייתי. ¹⁹³ ברוח זו יש המחשיבים את הציווי בגוף מדברים בצרפתית ובשפות נוספות כקוהורטיב (Ammann & van der Auwera, 2004). הקוהורטיב קיים בין היתר בשומרית (Gragg, 2006, p. 640), באירית (5.1.5 להלן) וכן באנגלית וברוסית, כפי שאראה ב-(5.1.5.3).

¹⁹² בנוסח המסורה מצויות דוגמאות בודדות של קוהורטיב בגוף שלישי (Gesenius, 1910, 48d p.130): וְעוֹלָתְךָ יִדְשָׁנָה סְלָה (תהלים כ

(4) Jouion אומר זאת במפורש: "ככלל יש להבחין בין הקוהורטיב כמודוס (על פי הסמנטיקה), לבין צורת [נטייה] קוהורטיבית. ההקשר מעיד לעתים בבירור על משמעות קוהורטיבית אף על פי שצורת הנטייה איננה קוהורטיבית" (שם, שם, התרגום מצרפתית שלי, ד"כ). אעיר עוד שהמילה syntaxique במקור איננה מתייחסת לתחביר בהכרח. בראשית המאה ה-20 המילה syntaxe בספרות הבלשנית הצרפתית הביעה דקדוק באופן כללי, ובכלל זה סמנטיקה ואף פרגמטיקה.

5.1.2.1 תבנית הקוהורטיב הפרפרסטי

בעברית בת זמננו צורת העתיד המוארך איננה פרודוקטיבית¹⁹⁴. עמיר-קופין ובולוצקי (Amir-Coffin & Bolozky, 2005, p. 41) גורסים שהיא בשימוש רק במשלב הכתוב, אך גם בו היא נתפסת ארכאית ומליצית. בעברית הדבורה צורת העתיד המוארך איננה קיימת מלבד הצירוף הכבול **הבה נגילה**. את מקומו של העתיד המוארך כציין קוהורטיב ממלאות מספר תבניות דקדוקיות. השכיחה ביותר היא **הקוהורטיב הפרפרסטי**. היא מורכבת מפועל העזר **בוא/י/ו** בלוויית הפועל הראשי בצורת נפעל:

41. **בואי נגיד** שכל החבר'ה שלה זה זוגות (משלר, הבגיזה בדני, 86)

42. אמרתי טוב, **בוא נראה** מה קורה. פעם שביעית הוא מתקשר? (משלר, דור חמש, 121–124)

43. **בואו ונישאר** לשקיעה, ולא נלך לשיעור (משלר, מטלת סוף שנה, 104–105)

44. א': **בוא נעשה** עכשיו חידון טריוויה ו**בוא נראה** מי מנצח.

ר': **בואי נעשה** (משלר, לישון על הספה בסלון, 207–210)

השימוש בגוף מדברים בפועל הראשי כולל תמיד את הדוברת בין הנמענים. פועל העזר **בוא** עבר **החווה** (bleaching) מלאה. הוא נושא שתי פונקציות דקדוקיות: סימון איקוני של מודליות מוכוונת-דוברת על ידי שימוש בנטיית הציווי¹⁹⁵ ופירוט שאר הנמענים על פי נטיות גוף שני השונות:

- **בוא** כולל נמען נוסף
- **בואי** כולל נמענת נוספת
- **בואו** כולל לפחות שני נמענים נוספים

בדוגמה (43) נראית חריגה קלה מהמבנה האסינדיטי **בואו נישאר**. במקומו מופיעה הקוניונקציה **בואו ונישאר**, אך להערכתי ההבדל המבני במקרה זה איננו מבטא משמעות שונה, שכן הדוגמה נושאת תוכן הורטיבי ברור של עידוד הדובר והנוכחים האחרים לפעולה משותפת. כמו כן, **בוא** איננו מתפרש בה באופן ליטרלי.

5.1.2.2 אפעל הצהרתי

בעברית הרשמית צורת **אפעל** בלא נושא דקדוקי לקסיקלי עשויה להביע סיטואציה בזמן הווה (Rosén, 1977, p. 195). לתבנית זו, שאותה אכנה להלן **אפעל הצהרתי**,¹⁹⁶ נלוות השתמעויות מודליות שונות. הדוגמה להלן מצטטת התכתבות בין מנהלת תקציב המחקר של חוקרת בכירה לבין מנהלת החשבונות מטעם המוסד האקדמי שבו היא

¹⁹⁴ כבר בלשון חז"ל (שרביט, תש"ם, עמ' 111)

¹⁹⁵ כלומר לטענתי הציווי בעברית הוא המודוס הורטיבי הלא מסומן מבין הורטיבים. לכן צורת ציווי עשויה לציין הורטיביות באופן כללי.

¹⁹⁶ פעלים פרפורמטיביים כרוכים בשינוי המציאות (Austin, 1962). פעלים הצהרתיים הם בעיקר פעלי אמירה. אמירתם או העלאתם על הכתב איננה מלווה בהכרח בשינוי כזה.

מועסקת. **אעדכן** נושא תוכן הצהרתי: 'ברצוני/בכוונתי לעדכן [אותך]' או 'אני מבקשת לעדכן [אותך]' (מירה אריאל, בע"פ):

45. בהמשך לשיחתנו הטלפונית מיום רביעי, **אעדכן**: [...] אכן התשלום של הזמנת הציוד שמספרה [...] לא הועבר לספק. התכתבתי איתו והוא יטפל בהעברת החשבונית אליהם... (מתוך הודעת דוא"ל למנהלת חשבונות, יולי 2017)

אפעל הצהרתי חל על מספר מצומצם של פעלים בגופים מדבר ומדברים ובכללם **אבקש/ך**, **אבהיר**, **אוסף**, **אעיד**, **אעיר**, **אציע**, **אדגיש**, **אסכם** ו**אומר**, **אמליץ** וכן הביטוי **אעמיד דברים על דיוקם**. רוב מבעי התבנית כוללים פועלי אמירה. מכיוון שהתבנית מביעה זמן הווה, ניתן להמיר את אפעל בצורות ליטרליות של בינוני בלוויית כינוי גוף מדבר. **אבקשך** בר המרה (convertible) ל'אני מבקשת ממך', **אוסף** ל'אני מוסיפה' וכן הלאה. מלבד ההבדל המשלבי בין **אפעל** ל**אני פועלת** אפעל הצהרתי נושא השתמעות של התוויה¹⁹⁷ ולטענתי הוא אף נושא השתמעות של אי הסכמה עם הנמען תוך הצעת דרך פעולה חלופית. האי הסכמה ניכרת בבירור ב**אבהיר**, **אעיר** ו**אעמיד דברים על דיוקם**, אך היא משתמעת גם בפעלים שאינם נושאים משמעות אינהרנטית של תיקון. **אמליץ** ו**אציע** עשויים להתפרש כהוראה לנקוט פעולה שעד כה טרם התבצעה:

46. הנגבי: **אמליץ** לחשוף לציבור את המסמכים החסויים בפרשת ילדי תימן (הארץ, 29.10.2016)¹⁹⁸

לכאורה ניתן לפרש את **אמליץ** באופן ליטרלי כאירוע בעתיד, אך בגוף הכתבה מופיע ציטוט מפי הדובר המעיד כי תוקף ההמלצה הוא בהווה, שכן הוא משתמש באוגד **היא** במקום בצורה הפועלית **תהיה**:

בראיון לתוכנית "פגוש את העיתונות" אמר הערב (שבת) הנגבי: "**ההמלצה היא** לחשוף את כל החומרים שעמדו בפני שלוש ועדות החקירה שחקרו את הפרשה במשך השנים. אין סיבה, הצדקה או עילה הגיונית מדוע למנוע מהציבור מלראות את החומרים האלה. (שם, ההדגשות שלי)

בדוגמה נוספת הדובר, ראש המטות המשולבים של ארה"ב, ממליץ על פעולה קרקעית בעיראק. בכותרת הידיעה מופיעה הצורה **אמליץ**:

47. **אמליץ** על פעולה קרקעית נגד דאעש (אתר NRG, 16.9.2014)¹⁹⁹

¹⁹⁷ רון מכנה מבעים מסוג זה herewith situation 'סיטואציית מצורף בזה' ובכך רומז שזהו סגנון אופייני לעברית רשמית כתובה. הוא משווה בין אפעל ללא כינוי גוף לבינוני בלוויית כינוי גוף מדבר ומראה שהבינוני איננו נושא את ההשתמעות הקוהורטיבית הנלווית לאפעל: "... 'agid lxa 'I tell you' (idiomatically like 'let me tell you', contrasting the suppletive aorist ani omer lxa 'I am telling you', which is not 'coincidental')" (Rosén, 1977, pp. 195-196).

¹⁹⁸ <https://www.haaretz.co.il/news/education/.premium-1.3106355>

¹⁹⁹ <http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/623/435.html>

בגוף הכתבה מובאים דבריו, ומהם ניכר בבירור כי ההמלצה חלה בהווה: "ראש הכוחות [כך] המשולבים [...] אמר היום [...] כי הוא ממליץ לפרוש חיילי קרב אמריקאים בעיראק כדי להילחם בקיצונים... (שם, ההדגשות שלי). למבעי אפעל הצהרתי לא ניתן להוסיף כינוי גוף מפורש בעמדת הנושא. הוספה כזו מבטלת את המשמעות ההצהרתית ומסבה את זמן האירוע מהווה לעתיד הלא מידי. כמו כן היא מחלישה – או אף מבטלת כליל – את ההשתמעות של התוויה. לפיכך החלפת **אמליץ באני אמליץ** בדוגמאות (46) ו-(47) לעיל מתפרשת כתיאור אירוע שיתקיים רק לאחר האפיזודה הנוכחית.

יש להבחין בין אפעל הצהרתי, תבנית אשר מתאפיינת כאמור בתחולה בזמן הווה ובאי-קבילותו של כינוי גוף מפורש בעמדת הנושא, לבין שימושים אחרים באפעל ללא כינוי גוף המבטאים איווי (volitive) או למצער עשייה מתוך בחירה. למבעי איווי ניתן להוסיף כינוי גוף בעמדת הנושא ללא שינוי המשמעות המקורית של המבע. הפירוש של איווי ניכר בבירור בפעלים שתוכנם הלקסיקלי מבטא משמעות כזו דוגמת **אשמח וארצה**. מנגד פעלים שלא ניתן לייחס להם משמעות של איווי או של עשייה מתוך בחירה קבילים פחות בצורת אפעל בלא כינוי גוף. בדוגמה (48) להלן **אתמוטט** מבטא פעולה שאיננה בשליטת הדוברת, ולכן המבע מוזר. מאותה הסיבה, **אחלה** ב-(49) איננו קביל. **אבדק** ב-(50) הוא פועל סביל. בהיעדר הקשר מפורש המבטא עשייה מתוך בחירה לצורות הסביל בעברית נלווה ההיסק שהפעולה איננה נעשית בכוונה ומתוך בחירת הדוברת:

48. ברצוני להודיעכם/הריני להודיעכם כי **אתמוטט**

49. הריני להודיעכם כי **אחלה**

50. ברצוני להודיעכם/הריני להודיעכם כי **אבדק**

לעומת זאת בהינתן הקשר מפורש של עשייה מתוך בחירה ומרצון, **אבדק** קביל, וכמוהו שאר הדוגמאות להלן. לכולן ניתן להוסיף כינוי גוף מדבר לפני הפועל, ובכולן משתמעת עשייה מבחירה ומרצון:

51. ברצוני להודיעכם/הריני להודיעכם כי **אבדק** מרצוני החופשי בפוליגרף כדי להפריך כל חשד נגדי

52. הריני להודיעכם ש[אני] **אתמודד** בבחירות

53. אני שמח לבשר לכם כי **אשדרג** את חבילת הנופש שהזמנתם דרך האתר ללא תוספת תשלום

צורות **אפעל** בלא כינוי גוף מאפיינות סגנון רשמי ומרוחק. בקורפוס משלר ובמאגר העברית המדוברת (מעמ"ד) לא מתועדת אף תמנית אחת של אפעל ללא כינוי גוף.²⁰⁰ בקורפוס (Cohen, 2016) הכולל כ-50,000 מילים מהקלטות של 20 מידענים שנערכו בין השנים 1999 עד 2002, נמצאו ארבע דוגמאות בלבד לשימוש באפעל ללא כינוי גוף

²⁰⁰ תודה ללאון שור שבדק את קורפוס מעמ"ד.

מתוך 129 צורות אפעל בסך הכל. כפי שאראה להלן, מדובר למעשה בשתי דוגמאות, שכן בשתיים מבין הארבע התניה דקדוקית מונעת שיבוץ של כינוי גוף לפני הפועל. להלן כל ארבע הדוגמאות של אפעל ללא כינוי גוף בקורפוס כהן:

54. אני עדיין המפקד שלך, ועדיין ממשיך לעזור לך, **וימשיך** לעזור לך (Cohen, 2016, p. 86 ex 41)

55. אם אני **יבוא ויגיד** לה (p. 87 ex 42)

56. לא **אקרא** לזה בעירבון מוגבל (ex 43)

57. **אתן** לך (ex 44)

השימוש באפעל ב-(56) מבטא איריאליס הנובע בין השאר מהשלילה. זהו ככל הנראה **יפעל המסופק** שנדון ב-5.5.3 להלן. ב-(57) ההקשר איננו רחב דיו כדי להבהיר אם מדובר בחיווי עתיד ממש או בהבעה מודלית של קוהורטיב או איריאליס, אך בשתי הדוגמאות לעיל כינוי הגוף אכן הושמט. לראיה, ניתן להוסיף אותו למבעים מבלי לשנות את משמעותם. לעומתן דוגמאות (54) ו-(55) אינן משקפות השמטה של כינוי גוף מדבר משום שבשתיהן מודגמות תבניות של רצף פעלים, אשר אינן מאפשרות שיבוץ כינוי גוף מלכתחילה. דוגמה (54) מבטאת אינטרוול רציף הנמשך מזמן הדיבור אל העתיד, בדומה למבעי הפרפקט האוניברסלי בתבנית **פעלה ופועלת** שהודגמו ב-(3.6.2). במבעים אלה הנושא הדקדוקי עשוי להופיע רק לפני הפועל הראשון ברצף:

58. משפחת רבין **ניהלה ומנהלת** את זה [טקס האזכרה] כמו פרודוקציה משפחתית. אז כשבא לכאן קלינטון, בעשור לרצה, באמת הזמינו אותי. תודה רבה באמת! (מירי אלוני בריאיון לידיעות אחרונות, המוסף 7 לילות, עמ' 12, 17.12.2015)

שזירת כינוי גוף בין **ניהלה למנהלת** משנה את משמעות המבע:

59. משפחת רבין; **ניהלה והיא; מנהלת** את זה

לטענתי המבע המשוכתב (59) קביל, בדוחק רב, אם הוא מבטא שני אינטרוולים בלתי רציפים, משמע משפחת רבין ניהלה בתקופה מסוימת את הטקס, לאחר מכן חדלה מכך, וכעת היא שוב אחראית על ניהולו:
ניהלה והיא מנהלת

לפיכך היעדר כינוי הגוף לפני **ימשיך** (אמשיך) ב-(54) איננו מעיד על השמטה. זוהי הצרכה דקדוקית, שכן הוספת כינוי גוף בתווך עשויה להתפרש כקטיעת האינטרוול הרציף לשני אינטרוולים בדידים:

60. אני עדיין המפקד שלך, ועדיין ממשיך לעזור לך, **ואני ימשיך לעזור לך**

ניתן לפרש את **ואני ימשיך לעזור לך** כחידוש העזרה לאחר הפסקתה. לחלופין אפשר לנתח את המבע כמשפט פשוט שבו קוניונקציה של שלושה נשואים. כלומר אין מדובר במשפט מאוחד בעל שלוש פסוקיות. חיזוק לכך מופיע בצירוף הפועלי **ועדיין ממשיך לעזור לך**, שבו הנושא הדקדוקי איננו מפורט מפני שהוא מופיע לפני רצף הנשואים.

אם אני אבוא ואגיד ב-(55) מדגים את תבנית בא ופעל, אשר נדונה ב-(3.2.1).

הנושא הדקדוקי במבני תבנית זו מופיע רק לפני פועל העזר. לפיכך היעדר כינוי הגוף לפני **אגיד** מוצרך דקדוקית, שכן הוספתו מובילה לפירוש ליטרלי של הפועל **אבוא**.

מהדיון לעיל מתחוויר כי אפעל ללא כינוי גוף נדיר ביותר בעברית הדבורה. שתי דוגמאות בלבד מתוך 129

בקרפוס כהן מגלמות השמטה ממש. בשתיהן דוברים משכילים בעלי מודעות לשונית גבוהה נוקטים משלב פורמאלי (Cohen, 2016, p. 88).

5.1.3 הציווי הפריפרסטי

פועל העזר **בוא** כציווי של מודליות מוכוונת-דוברת איננו מוגבל רק להבעת הקוהורטיבי. תבנית **בוא תפעל** מביעה ציווי. בדומה לתפקידו הדקדוקי בהורטיבי הפריפרסטי, **בוא** הוא פועל עזר מוחזר, הנושא משמעות הורטיבית ומפרט את מספר הנמענים ואת מגדרם:

61. **בוא תאיר** את עיניי! (משלר, אכזבה, 89)

62. אז **בוא תהיה** גבר (משלר, אכזבה, 134)

63. עכשיו הם אמרו לי: **בואי תזרקי** [רימון] (משלר, כיף בצבא, 51–53)

64. **בוא תעבוד** בבזק (משלר, מענקים ומלגות, 115)

בניגוד לקוהורטיבי, המביע פעולה שהדובר מבצע או משתתף בביצועה, הציווי הפריפרסטי מטיל את האחריות לביצוע הפעולה על הנמען בלבד. עמבר (תשמ"ט, עמ' 32) עורכת הבחנה דומה בין מבעים מודליים שבהם הדובר נכלל בין מבצעי הפעולה לבין מבעים שבהם הדובר איננו נכלל בין מבצעי הפעולה. עם זאת אין היא מנתחת תבניות דקדוקיות גולדברגיאניות, אלא מציגה ניתוח פרגמטי של מבעים הנושאים השתמעויות מודליות. משום כך המסקנות שאליהן היא מגיעה אינן בגדר הכללות דקדוקיות המתכנסות לתבניות ברוח עבודה זו.

לטענתי העברית תוחמת באופן ברור את ההבדל בין הקוהורטיבי הפריפרסטי לציווי הפריפרסטי באמצעות כינוי

הגוף החבור לפועל הראשי: הפירוש של **בוא נלך** קוהורטיבי ואילו התבנית **בוא תראה**, שבה הפועל הראשי נוטה

בגוף שני, מביעה ציווי. אף על פי כן, נראה ששתי התבניות יורשות מתבנית כללית יותר, שבה פועל העזר **בוא** מצוין

מודליות מוכוונת-דוברת. ייתכן שבוא נושא גם השתמעות של אגנטיות מוגברת בהשוואה לצייווי המובלע (5.2.2) להלן).

5.1.4 הבינוני הקוהורטיבי

בדומה לבינוני המצווה (5.2.4 להלן), תבנית נוספת המבוססת על בינוני רבים והיעדר כינוי גוף מפורש בעמדת הנושא עשויה לבטא בין היתר קוהורטיבי, אך זהו פירוש מוסק בלבד:

65. מתלבשים ורצים לקולנוע! (מוצ'ניק, תשמ"ו, עמ' 55, דוגמה 51)

66. זזים!

67. הולכים!

68. ממשיכים?

מבעי הבינוני הקוהורטיבי מתפרשים כהצעה, ניסיון שכנוע, המלצה ועידוד המופנים אל הנמענים ואל הדוברת כאחד. רובם פועלי תנועה, כפי שניתן להיווכח מדוגמאות (65–67) לעיל, אך למעשה לא קיימות הגבלות סמנטיות על סוגי הפעלים הנוטים בתבנית. הפירוש הקוהורטיבי, בהיותו מוסק, בר-ביטול: **אוכלים!** למשל עשוי להתפרש כהצעה או הזמנה לעצור בצד הדרך לארוחת צהריים, אך הוא עשוי גם להתפרש כצייווי כאשר הורה פונה לילד בהוראה להפסיק לשחק ולהסב לשולחן או כמבע חיווי אמפטי (emphatic). בהנגנה של שאלה הבינוני הקוהורטיבי מתפרש כבקשת רשות, כהצעה מנומסת ולעתים כשאלה. ההבחנה בין שני הפירושים מוסקת על פי הנסיבות. בדוגמה (68) המבע אכן עשוי להתפרש כשאלת כן/לא שעליה הנמענים עשויים להשיב בחיוב או בסירוב, אך בנסיבות שונות, למשל כאשר במאי קולנוע מפנה את השאלה אל שחקנים הנמצאים בהפסקה כדי לרמוז להם לשוב לצילומים, תשובה שלילית מצד הנמענים סבירה פחות. בחלק מהמבעים מופיע ציין שיח דוגמת **יאללה, קדימה** וכדומה. צייני השיח חותמים את נושא הדיון הקודם ומאותתים על מעבר לנושא חדש (מירה אריאל, בעל פה).

5.1.5 קוהורטיבי מבוסס פעל

תבנית קוהורטיבי נוספת מבוססת על פעל לא ליטרלי בגוף ראשון. רוב מבעיה כוללים פועלי תנועה, אך אראה להלן שהתבנית הופכת בהדרגה "סובלנית" גם כלפי פעלים משדות סמנטיים אחרים. בדומה לצייווי, כינוי הגוף של הנושא הדקדוקי איננו מופיע במפורש. **הלכנו** ב-(69) להלן, המביע זירוז עצמי המופנה אל הדובר עצמו ואל הנמענים לעזוב את המקום שבו הם נמצאים בזמן הדיבור, הוא הדוגמה הרווחת ביותר בשיח וכן בספרות המחקרית:

69. **הלכנו** (שורצולד, 1994, עמ' 111)

התיעוד המוקדם ביותר לשימוש בתבנית הזו הוא מ-1951 בטור סאטירי שכותרתו "תמונה מחיי הנוער הארצישראלי" (קינן, 1952, עמ' 185).²⁰¹ המחבר מתאר באופן הומוריסטי אופנות קלוקלות בקרב הנוער דאז כגון שמות אנגלו-סקסיים: מייק, אייק וג'וני, שזירת מילים ערביות בשיח: **אהלן**, **יאללה** וג'**מאע**, שתיית אלכוהול, ירידה מהארץ ושימוש לא אורתודוקסי בזמני הפועל במבע **יאללה, זזנו?** בסוף המובאה להלן:

70. [...] ואיך קינג קונג? ובוזמבו? וצ'רלי?

— מסתובבים יחד בעולם ומכייפים. מה התכנית להערב?

— הולכים לשתות אצל ג'ק.

— מי יהיה?

— ג'וני והחתיכה שלו, וטרזן, וזאת האמריקאית החדשה פליס, ואיילין ואירין וכל הג'מאע.

— היי את מי רואים, אהלן ג'וני! את מי אתה מחפש?

— את אייק.

— אתה בא היום אל ג'ק?

— לא, אני הולך אל בינג. הוא קיבל פטפטון ותקליטים מאמריקה.

— חברה, בואו אל בינג. למי יש מכונה? הו, הנה לוס! היא תשיר לנו כושי, כושי, כושי!

— יאללה, **זזנו?**

מובאה (70) מאפשרת לקבוע במידה סבירה של ודאות כי השימוש בפעל לא ליטרלי להבעת קוהורטיב התפתח בעברית הישראלית זמן לא רב לפני 1951, משום שקינן מתייחס אליה כאל אופנה לשונית חדשה בקרב הנוער. בדוגמאות מאוחרות יותר ניכר שימוש בפעלים נוספים. תבנית הקוהורטיב מבוסס פעל מבחינה בין הגופים מדבר למדברים בדומה לקוהורטיב בלשון המקרא. בדוגמאות (71) ו-(72) הפועל נוטה בגוף מדבר ומביע תוכן קוהורטיבי:

71. יאללה ביי. **הלכתי** ללמוד (סטטוס בפייסבוק, 23.1.2012)²⁰²

72. עוד פעם הקלישאה הזו על מלכודות תיירים? עזובה ומבנים מטים ליפול זה יותר טוב? יאללה, לא מאתגר,

זזתי (תגובית לכתבה בנושא שחזור מתחם התחנה בגבול ת"א-יפו, הארץ, 5.9.2013)

בחלק מהדוגמאות מופיעים צייני השיח **יאללה**, **טוב** או **בסדר** בתחילת המבע. בדומה לתפקידם בבינוני הקוהורטיבי, הם מציינים את תחזמת הדיון בנושא הקודם ומעבר לנושא חדש – רצון הדוברת לנוע למקום אחר (מירה אריאל, בעל פה):

²⁰¹ תודה לאורי מור על ההפניה.

²⁰² תודה למירה אריאל על הדוגמה.

73. קשר העין נוצר ושנינו מזהים זה את זה מרחוק. ... המכונית עוצרת לידי, הדלת נפתחת. "אתה רמי?" אני שואל והוא מאשר בחיוך. אני עולה לרכב, מתיישב וחוגר את החגורה. "יאללה, נסענו הביתה?" (ידיעות אחרונות,

מוסף ממון, עמ' 4, 8.15.2014)

74. בסדר. הלכתי (Bar, 2003, p. 97)

בדוגמה להלן הדובר מביע את רצונו לצאת ממסעדה לאחר סיום הארוחה ותשלום החשבון. השימוש בהנגנה של שאלה שכיח במבעים קוהורטיביים משום שהוא מותיר למשתתפים מרחב תמרון לנסיגה מכובדת אם הנמענים לא ייעתרו להפצרה:

75. קמנו? (א"ב בע"פ, 7.6.2015)

מבעים אחרים מבטאים רצון לסיים שיחה בגלל אילוץ זמן, הצורך להפנות קשב למשימה אחרת המצריכה ריכוז, או הגעה למקום שבו לא ניתן לשוחח. הדוגמה להלן לקוחה מצ'ט בתוכנת מסרים מידיים. אחד המשתתפים נאלץ לסיים את השיחה כדי לשוב לעבודה וכתב:

76. ברחתי (א"ר, מתוך שיחה בווטסאפ, ספטמבר 2014)

שימוש מקורי בפועלי תנועה מודגם להלן. פרשתי מביע את רצון הכותב לפרוש לשנת לילה ולהיפרד משאר המשתתפים בצ'ט:

77. פרשתי (סטטוס בצ'ט בפייסבוק, יולי 2014)

ניכר מהדוגמאות שהתבנית פרודוקטיבית למדי בעברית הדבורה, ושהיא איננה מוגבלת לקבוצה סגורה של פועלי תנועה ספורים. יש בכך אתגר משמעותי לטענות של חטב כי התבנית מוגבלת למספר מצומצם של פועלי תנועה, וכי אין בעברית אפשרות לשימוש חופשי בצורת העבר להבעת זמן עתיד (Hatav, 2010, p. 283). הדוגמה להלן לקוחה משיחה בין שתי עובדות בחנות אופנה שבה גלריה עליונה סמויה מעין הקונים. העובדות נוהגות לעלות לגלריה לרענון ומנוחה, כל אחת בתורה, רק כאשר עומס הלקוחות מאפשר זאת. אחת העובדות מודיעה לעמיתתה על רצונה לצאת להפסקה קצרה במבע עליתי, כלומר ברצוני לצאת להפסקה. החשיבי אותי כמי שכבר עלתה לגלריה ויצאה להפסקה קצרה:

78. עליתי (מוכרת בחנות אופנה לעמיתה, נובמבר 2014)

בדוגמאות (76) ו-(78) לעיל מוצגים פעלים שאינם בשימוש תכוף במבעי התבנית. הם מעידים כי דוברי העברית אינם בוחרים מבעים ממאגר לקסיקלי סופי. הם יצירתיים ומודעים לכללי הדקדוק הקפדניים של התבנית, אף על פי שכללים

אלו אינם נלמדים באופן פורמלי. עדות נוספת לכך מובאת להלן. הדוברת רומזת לנמען כי הגיעה העת לעזוב את המקום שבו שניהם נמצאים ולצאת לדרכם. במקום מטבעות הלשון הצפויות **הלכנו וזזנו** היא בוחרת בפועל תנועה ממשלב גבוה:

79. פסענו? (ר"כ, 3.7.2013)

נראה כי בראשיתה תבנית הקוהורטיב מבוססת פעל חלה על פועלי תנועה ספורים המביעים רעיון משותף אחד: רצון הדוברת לנוע ממקומה הנוכחי לעבר יעד אחר, אך בדינו דוגמאות המעידות על הרחבת התבנית למשמעויות נוספות. התבנית מתירה שימוש בפעלים שאינם פועלי תנועה מובהקים. בדוגמה להלן במאי מבקש משחקנים לסיים את ההפסקה ולשוב לצילומים. השימוש בתבנית הקוהורטיב מבוסס פעל מרכז את הבקשה, בהיותה ממוענת לכאורה גם כלפי הדובר. בכך הדובר רומז שהוא איננו פוקד על השחקנים מעמדה בכירה, אלא הוא שותף לעשייה בדיוק כמותם. מרכז נוסף הוא השימוש באינטונציה של שאלה, כאילו מדובר בהצעה ולא בדרישה, אף על פי שבמקרה זה סירוב מצד הנמענים סביר פחות:

80. המשכנו? (במאי לשחקנים, מתוך תיעוד דוקומנטרי של צילום סרט בערוץ 2, אפריל 2012)

בפרסומת טלוויזיה ששודרה בערב פסח תשע"ד נראים עבדים בונים פירמידות. אחד העבדים מבקש לסיים את יום העבודה ולשוב לביתו. הוא קורא לעמיתיו:

81. עבדים, היינו? (פרסומת בערוץ 2, ערב פסח תשע"ד)

בקרב דוברי העברית המבוע ב-(81) מעורר אסוציאציה ישירה לשיר **עבדים היינו** בהגדה של פסח. **עבדים, היינו?** מבטא יותר מהדהוד גרידא, שכן זהו ציטוט מדויק של הפתיח מהשיר המוכר בהגדה. עם זאת המשמעויות שונות בתכלית. המשמעות המקורית של סיטואציה סטטיבית בעבר הרחוק מוחלפת בעידוד עצמי לפעולה לרווחת הנמענים בעתיד המידי. ככלל **היינו? והיינו!** הם פעלים נפוצים בתבנית, ופירושים: 'בואו נעזוב את המקום בהקדם':

82. היינו? (פרסומת של נטויז'ן בערוץ 2, ינואר 2013)

5.1.5.1 הגדרת העתיד המידי

לטענתי, הקוהורטיב מבוסס-פעל מביע שאיפה ורצון של הדובר בפעולה **בעתיד המידי** (immediate future). בייבי (1994, p. 271) מגדירה את העתיד המידי כמבטא אירוע "ממשמש ובא, או עומד להתרחש",²⁰³ אך אין היא מציבה תחילה ברורה בין עתיד קרוב (near future) לעתיד מידי. קומרי מדגים הבחנה דקדוקית באנגלית בין עתיד רגיל לבין עתיד מידי, המובע באמצעות התבנית about to arrive (1985, p. 59), אך גם האנגלית לא מציבה נקודת חיתוך

²⁰³ "A future gram restricted to referring to events which are imminent or about to occur is an immediate future" (ibid).

ברורה בין עתיד מידי לעתיד רגיל. לטענתי העתיד המידי בעברית תקף לאפיזודה הנוכחית, זו של כאן ועכשיו. אפיזודה היא מצב עניינים לכיד (a coherent state-of-affairs) הכולל אירוע אחד או יותר המבטאים רציפות בזמן, במיקום ובמשתתפים (Hengeveld & Mackenzie, 2008, p. 157). לפיכך המשתתפים בשיח הנוכחי הם אלו שצפויים ליטול חלק בהתרחשות הצפויה בעתיד המידי, בין כמבצעים בין כעדים לאירוע. הדוגמאות לעיל רומזות רובן ככולן כי המידיות מקודדת בתבנית. לראיה זזתי ב-(72), נסענו ב-(73), ברחתי ב-(76), פרשתי ב-(77), עלייתי ב-(78), המשכנו? ב-(80) והיינו? ב-(81) הם מבעים בעלי "חיי מדף" קצרים במיוחד. הם תקפים רק למשך האפיזודה שבה הם נאמרו, ויכולים להיות מופנים רק לנמענים הנוכחים באותה אפיזודה. לעומת זאת הקוהרטטיב הפריפרסטי איננו מקודד מידיות, אף על פי שחלק ניכר ממבעיו מתייחס לעתיד המידי. אישוש נוסף לטענתי כי שתי תבניות הקוהרטטיב נבדלות בקידוד המידיות מודגם בזוג מינימלי הלקוח מתחום תירות הנופש. שני יישומים ממוחשבים המיועדים למטיילים ונופשים נקראים **בוא נעוף**, ו**עפתי!**

83. בוא נעוף לחו"ל עם השטיח המעופף – דילים עד 50% הנחה אז בוא נעוף (אתר הפייסבוק של בוא נעוף,

אוגוסט 2017)²⁰⁴

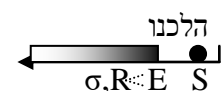
84. עפתי! (אתר אינטרנט לתרמילאים, אוגוסט 2017)²⁰⁵

היישומון **בוא נעוף** מציע נופש אקראי ליעד שלא הוגדר מראש. לאחר התקנתו היישומון נותר רדום עד יום רביעי מדי שבוע. אז הוא מתעורר לפעילות בהציעו חבילות נופש לאותו סוף השבוע בארץ ובחו"ל. אין באפשרות משתמשי היישומון לקבוע את משך הנופש ואת תאריך היציאה. לכן ייתכן שחבילות הנופש שיוצעו למשתמשים לא יקלעו לטעמם. המשתמשים ימתינו אפוא ליום רביעי שלאחר מכן לקבלת הצעות נופש חדשות וחוזר חלילה. היישומון **בוא נעוף** מייצג אם כך אירוע נופש לא ממועד (scheduled) ובדרגת ודאות לא גבוהה. בניגוד אליו **עפתי!** הוא אתר אינטרנט למטיילים שכבר ערכו הכנות קונקרטריות לטיול: הם רכשו כרטיסי טיסה ליעד, תכננו מסלול ואף הזמינו חדרים באכסניות. האתר מאפשר להם להתייעץ עם מטיילים אחרים שביקרו באותו יעד. **עפתי!**, בניגוד ל**בוא נעוף**, מותאם לאירוע קונקרטי, ממועד ובדרגת ודאות גבוהה. השימוש בתבניות קוהרטטיב שונות בשמות היישומים איננו מקרי. הוא משקף את **מידת הוודאות** של אירוע הנסיעה. כפי שהראיתי בפרקים 3 ו-4, לדרגת ודאות גבוהה נלווה היסק שכיח של מידיות, משום שאירוע בעתיד המידי נתפס ודאי יותר מאירוע בעתיד רחוק. קיימים הבדלים רלוונטיים נוספים בין קהלי היעד של שני היישומים הממוחשבים, וביניהם הגיל הממוצע של הלקוחות, מעמדם הסוציו-אקונומי, יעדי הנסיעה המועדפים ומשך הטיול. כלומר קיימת התאמה בין החתך הסוציו-דמוגרפי של קהלי הלקוחות השונים לתבנית הקוהרטטיב שבה הם ישתמשו.

²⁰⁴ <https://he-il.facebook.com/%D7%91%D7%95%D7%90-%D7%A0%D7%A2%D7%95%D7%A3-615543848613430/>

²⁰⁵ <https://afty.lametayel.co.il>

הקוהורטיב מבוסס פעל מקודד אירוע בעתיד המידי, אך גיוס צורת פעל להבעת אירוע בעתיד טעון הסבר. בדומה לתבניות אנטריור עתיד ורזולטיב שנסקרו בפרקים 3 ו-4, גם בתבנית זו פעל הלא ליטרלי מביע צפייה באירוע מנקודת המבט שלאחר השלמתו, כאילו הדוברת נמצאת כבר במצב הנגרם מהשלמת האירוע. אראה להלן כי הקוהורטיב מבוסס פעל אכן רזולטיבי. המבע הקנוני **הלכנו** מצביע על המצב הנגרם שיתקיים בעתיד המידי לאחר עזיבת הדוברים את מקומם הנוכחי, כאילו הם כבר נמצאים בנקודת הזמן שלאחר השלמת הפעולה ובמקום אחר. אין ספק שזמן האירוע במבעים קוהורטיביים חל תמיד בעתיד המוחלט, משום שבעת הפקת המבע הדוברים עדיין נמצאים במקום שאותו ברצונם לעזוב. ככלל מבעי מודליות מוכוונת-דוברת מבטאים סיטואציה רצויה בעתיד (Lyons, 1977, p. 823). יתרה מזו, תחילתה של פעולת העזיבה חייבת להיות מאוחרת להפקת המבע **הלכנו**, מאחר שאם הדוברת והנמענים נמצאים כבר בעיצומה של הפעולה שאליה המבע מתייחס, הפקת מבע המעודד אותם לבצע פעולה שכבר מתבצעת מוזרה. לפיכך נתון בידינו כי זמן האירוע שאליה מתייחס המבע הקוהורטיבי חל תמיד בעתיד מוחלט. המצב הנגרם מאירוע העזיבה מאוחר לאירוע ולכן חל אף הוא בעתיד. כלומר **הלכנו** – וכמוהו כשאר המבעים בתבנית זו – מביעים רזולטיב עתיד. דיאגרמת רייכנבך מדגימה את המבנה הטמפורלי-אספקטואלי של התבנית. כפי שהראיתי בפרקים 3 ו-4, הרזולטיב מיוצג כזוג סדור הכורך אירוע מכונן E ומצב נגרם של אי-הימצאות במקום הנוכחי σ . נכנס לתוקפו מיד לאחר השלמת האירוע. רגע הכניסה למצב הוא גם נקודת הייחוס R. מכיוון שזמן האירוע חל תמיד בעתיד, S קודם לאירוע המכונן:

הרזולטיב הוא פרפקט, מאחר שהוא מקודד את היחס E-R בין האירוע המכונן לנקודת הייחוס שממנה האירוע נצפה. לפיכך הקוהורטיב מבוסס-פעל הוא **תבנית פרפקט מודלית-רזולטיבית**. לכאורה השילוב של אספקט פרפקטי בתבנית המקודדת משמעות הורטיבית מפתיע. דקל (Dekel, 2010, p. 161) שוללת במרומז את האפשרות שנטיית הפועל בעברית תקודד בה בעת מודליות ואספקטואליות, אך בשפות רבות ניתן למצוא מודוסים שמקודדים אספקט.²⁰⁶ בכל השפות הסלאביות, מודוס הציווי נושא תמיד סימון פרפקטיבי או אימפרפקטיבי. ברוסית הזוג המינימלי להלן מדגים ציווי בצורת האימפרפקטיב והפרפקטיב בפועל 'sided' 'לשבת':

85. *sidi*^{IPFV}! 'שב/י!'

sit.IMP.2SG

86. *posidi*^{PFV} 'קצת/י!'

sit.IMP.2SG

²⁰⁶ אין להסיק מכך שהאספקט משני לקטגוריה המודלית. ייתכן שההיפך מכך, משום שרוסית מסווגת **מוטת-אספקט** (aspect-prominent). כלומר האספקט הוא הקטגוריה הבולטת ביותר בנטיית הפועל בה, ואילו המודוס והזמן הדקדוקי דומיננטיים פחות (Bhat, 1999, p. 180).

בכל המודוסים ההורטטיביים ברוסית ובכללם הקוהורטטיב והיוסיב סימון האספקט מוצרך, אך מכיוון שרק לציווי צורת נטייה נבדלת מההווה האינדיקטיבי, הוא מדגים את חובת סימון האספקט באופן מובחן וברור (Alvestad & Lutz, 2016, p. 40–48).

בצרפתית קיימות שתי צורות ציווי. צורת הציווי הרגילה, המודגמת ב-(87) וב-(89) להלן, מביעה פקודה, הוראה או בקשה ללא סימון אספקטואלי. צורת ציווי נוספת, *L'impératif Passé*, מביעה ציווי פרפקטי. היא משמשת להבעת בקשה/הוראה שביצועה אמור להסתיים לפני נקודת ייחוס מאוחרת יותר. כלומר זהו ציווי אנטריורי. הציווי הפרפקטי בצרפתית מודגם ב-(88) וב-(90) להלן:

87. Rangez votre chambre 'סדרו את החדר שלכם'

arrange.IMP.2PL

88. Ayez rangé votre chambre avant son arrivée²⁰⁷ 'דאגו שהחדר יהיה מסודר לפני הגעתו'

have.IMP.2PL arranged

89. Rentrez ce soir 'חזרו הערב'

return.IMP.2PL

90. Soyez rentrés avant huit heures 'חזרו (מילולית: היו חוזרים) לפני השעה שמונה'

be.IMP.2PL returned

באנגלית ניתן להביע ציווי פרפקטי בנוסף לצורת הציווי הרגילה, שבה אין סימון אספקטואלי. הזוג המינימלי להלן מדגים את שניהם:

91. Do it 'עשה/י/ו זאת'

92. Have it done by noon 'דאג/י/ו שזה ייעשה עד הצהריים'

באופן דומה ניתן להביע בתבנית המבוססת על פועל העזר *let's* הבחנה בין קוהורטטיב פרפקטי לקוהורטטיב בלתי מסומן. הקוהורטטיב הבלתי מסומן מודגם ב-(93) להלן. הקוהורטטיב הפרפקטי מודגם ב-(94):

93. Let's do it! 'בוא נעשה את זה!'

94. Let's have/get it done! 'בוא נדאג שזה יתבצע!', 'יאללה, עשינו את זה?'

²⁰⁷ <http://la-conjugaison.nouvelobs.com/regles/conjugaison/imperatif-passe-156.php> עם זאת אעיר כי השימוש בצורת הציווי הפרפקטי בצרפתית נדיר למדי.

בעברית ניתן להצביע על תבנית רזולטטיבית דומה אך פרודוקטיבית פחות, בין היתר בגלל היעדר צורות סביל בפעלים העומדים:

95. תהיו מקולחים כשאחזור הביתה

אין אפוא סתירה בהיותה של תבנית הקוהורטיב מבוסס-פעל מודלית ורזולטטיבית כאחת.

5.1.5.2 השוואת הקוהורטיב הפריפרסטי לקוהורטיב מבוסס פעל

אסכם את ההבדלים בין הקוהורטיב הפריפרסטי לקוהורטיב מבוסס פעל. שתי התבניות נושאות משמעות הורטטיבית מקודדת, אך הן נבדלות זו מזו בתוכן האספקטואלי. תבנית הקוהורטיב הפריפרסטי מביעה אירוע בעתיד ללא סימון אספקטואלי. זהו הקוהורטיב הבלתי מסומן בעברית הדבורה מכל הבחינות. לעומתה, תבנית הקוהורטיב מבוסס-פעל מקודדת רזולטטיב בעתיד המידי. ניתן להצביע על הבדל נוסף במבנה הארגומנטים של הצירוף הפועלי. בתבנית **בוא ניסע** מספר המבצעים המינימלי הוא שניים: הדוברת ונמען אחד לפחות. לעומתה, ל**זאתי** בתבנית הקוהורטיב מבוסס פעל מבצע יחיד – הדוברת עצמה. הבחנה דומה בין מבצע יחיד בגוף מדבר למספר מבצעים בגוף מדברים קיימת גם בקוהורטיב המקראי בדוגמאות (1) ו-(2) לעיל. ההבדלים בין שתי התבניות מסוכמים בטבלה 9:

טבלה 9: הקוהורטיב הפריפרסטי והקוהורטיב מבוסס פעל

דוגמה	שם התבנית	מודוס	זמן האירוע	אספקט	גופים
בוא נלך	קוהורטיב פריפרסטי	קוהורטיב	עתיד	-	מדברים
הלכנו	קוהורטיב מבוסס פעל	קוהורטיב	עתיד מידי	פרפקט רזולטטיבי	מדבר, מדברים

5.1.5.3 הקוהורטיב בספרות המחקרית

הספרות המחקרית ממעטת להתייחס לקוהורטיב. ליונס איננו מזכיר את הקוהורטיב באופן מפורש, ככל הנראה משום שהוא כולל אותו בקטגוריה כללית של יוסיב (1977, p. 748). בייבי אף היא איננה מציינת את הקוהורטיב בין ההורטטיבים (1994, p. 171). פאלמר נוקט גישה דומה. הוא משייך מבעי זירוז עצמי בגוף ראשון לקטגוריה כללית יותר של יוסיב או הורטטיב (Palmer, 2001, pp. 81–82). לכן עשוי להיווצר הרושם שהקוהורטיב ייחודי לשפות שמיות, כפי שהערת ב-(5.1.2) לעיל, או שהוא מודוס נדיר מבחינה טיפולוגית, אך אלו אינם פני הדברים. תבניות קוהורטיב קיימות בשפות מודרניות ועתיקות, אך לא אחת הן מכונות בשמות אחרים. באירית מודוס הציווי חל על כל הגופים. צורות הציווי בגוף מדבר ומדברים הן למעשה קוהורטיב (MacMathúna & ÓCorráin, 1997, p. 328):

96. boga-igí ar aghaidh 'התקדמו הלאה'

move.IMP.2PL

97. boga-im ar aghaidh 'אתקדם-נא הלאה'
move.IMP.1SG

98. boga-imis ar aghaidh 'בואו נתקדם הלאה'
move.IMP.1PL

בצרפתית צורת הציווי חלה בגופים שני יחיד ורבים וכן בגוף מדברים. הציווי בגוף מדברים הוא למעשה קוהורטיבי (Ammann & van der Auwera, 2004, p. 296–297):

99. Soyons contents avec ça! 'בואו נסתפק בזה!'
be.IMP.1PL

מסיבה לא ברורה Amman & van der Auwera רואים בקוהורטיבי מודוס החל בגוף מדברים בלבד, כנראה מפני שבשפות שהם סוקרים הקוהורטיבי איננו חל על גוף מדבר (op. cit., p. 309 fn 7). אירית, רוסית ואנגלית²⁰⁸ מעידות שהקוהורטיבי, לפחות בחלק מהשפות, מבחין בין הגופים מדבר ומדברים. תבנית הקוהורטיבי מבוסס-פעל מבחינה אף היא בין זזתי לזנו. לפיכך אצמד להגדרה המסורתית הרואה בקוהורטיבי מודוס החל הן על גוף מדבר והן על גוף ראשון רבים (Gesenius, 1910, §108, pp. 319–321).

5.1.6 מרזולטיבי להורטיבי רזולטיבי

תאוריית הריבוד (layering) גורסת כי בתהליך הגרמטיזציה של קטגוריה דקדוקית (functional domain) תוצרי שלבי התפתחות מוקדמים אינם נכחדים כליל, אלא ממשיכים לדור בכפיפה אחת עם תוצרי שלבי ההתפתחות מאוחרים (Hopper P. J., 1991, pp. 22–23; Traugott & Dasher, 2001, p. 12; Hopper & Traugott, 2003, p. 49). לפיכך ניתן לשחזר את מסלול ההתפתחות של קטגוריה דקדוקית על סמך רבדיה הדיאכרוניים המשוקעים באותו חתך סינכרוני. להלן אציע שחזור בהתאם לעקרונות הריבוד. אטען כי התוכן ההורטיבי התווסף לתבנית הקוהורטיבי מבוסס-פעל בשלב מאוחר יחסית, ואילו המשמעות הרזולטיבית התקבעה בתבנית קודם לכן. אחת הראיות לכך היא קיומן של תבניות רזולטיבי אינדיקטיביות המבוססות אף הן על פעל לא ליטרלי, למשל תבנית רזולטיבי עתיד (4.3) או תבנית הרזולטיבי האל-זמני (4.4.1). להערכת תבנית רזולטיבי עתיד דומה רכשה בהדרגה פירוש הורטיבי כהיסק אד-הוק. ההיסק הפך קונבנציונלי והתקבע בתבנית כמשמעות מקודדת. אם אכן המשמעות ההורטיבית נוספה לאחר קידוד המשמעות הרזולטיבית, נצפה למצוא מבעים של התבנית המהלכים על הקו הדק שבין מודוס לחיווי. כלומר נוכל להצביע על מבעים שאינם מבטאים תוכן הורטיבי מובהק. דוגמאות מסוג זה יתאפיינו בין השאר באינטונציה יורדת שמציינת סוף מבע חיווי, בניגוד לאינטונציה עולה של שאלה. דוגמה (72) לעיל איננה מבטאת תוכן הורטיבי מובהק. היא מוצגת שנית להלן:

²⁰⁸ באנגלית הקוהורטיבי בגוף מדבר מובע כך: let me go.

100. עוד פעם הקלישאה הזו על מלכודות תיירים? עזובה ומבנים מטים ליפול זה יותר טוב? יאללה, לא

מאתגר, **זזתי**.

הפועל **זזתי** איננו ליטרלי, משום שבזמן הדיבור (או ליתר דיוק הכתיבה) הדובר עדיין נמצא במקומו המקורי. המבע מבטא את מצב הדובר בעתיד המידי, תוך התייחסות לעזיבתו הצפויה כאילו היא כבר עובדה מוגמרת הנצפית מנקודת מבט רטרוספקטיבית. לכן **זזתי** הוא רזולטטיב עתיד מובהק התואם את הגדרת הרזולטטיב מבוסס פעל שהוצג בפרק 4. מנגד התוכן הקוהורטיבי של זירוז עצמי ובקשת אישור לפעול אינם בולטים במבע באותה המובהקות שבה מובע התוכן הרזולטטיבי. המבע מבטא אפוא ספק חיווי בעתיד, ספק איווי וזירוז עצמי. ניתן לייחס למבע פירוש הורטיבי, אך ניתן גם לבטלו בהעשרה הקשרית:

101. **זזתי**. יש לי תור לטיפול שורש בעוד 10 דקות

טיפול שורש איננו אירוע שהדובר שש לקראתו. סביר יותר שהוא נאלץ להגיע לטיפול בלית ברירה. אם כך **זזתי** ב- (101) איננו מבטא איווי וזירוז עצמי מבחירה אלא אילוץ מכורח הנסיבות. כלומר אין זו הבעת איווי. ניתן להקשות ולטעון כי אילוץ מבטא מודליות דאונטית, אך הפירוש הדאונטי דוחק את הפירוש הקוהורטיבי משום שלטענתי השניים מוציאים זה את זה.²⁰⁹ דוגמה (100) תומכת בשחזור המוצע לעיל – **זזתי** משקף לכאורה שלב גרמטיזציה מוקדם של תבנית הקוהורטיב מבוסס-פעל, שבו הפירוש הקוהורטיבי עדיין טרם התקבע. עוד אעיר שהפירוש הדאונטי בר-ביטול אף הוא. לפיכך המשמעות המודלית במבעי הקוהורטיב מבוסס-פעל דוגמת (100) איננה תמיד מובהקת וחד-משמעית. נבחן כעת השערה נוספת המבוססת על ההנחה שהמשמעות הרזולטטיבית התקבעה בתבנית לפני המשמעות הקוהורטיבית. לפי הנחה זו דוגמאות שבהן מובע תוכן קוהורטיבי מובהק מחד גיסא והשתמעות רזולטטיבית רפה מאידך גיסא – לא ימצאו כלל. ואכן, בכל הדוגמאות שהוצגו לעיל (69–84) הפירוש הרזולטטיבי מובהק. ככולן פעל איננו ליטרלי, ובכולן מובעת צפייה רטרוספקטיבית בתוצאת הפעולה. יש בכך כדי לבסס את השערת המשמעות הקוהורטיבית התוספה לתבנית רזולטטיב עתיד בשלב מאוחר ובאופן הדרגתי. להערכתי, ההיסק הקוהורטיבי נוצר במבעי רזולטטיב עתיד בגוף ראשון שבהם השתמע רצונה של הדוברת בביצוע הפעולה המדווחת. כך למשל בדוגמה (78) לעיל יציאה להפסקה תורמת לרווחת (beneficial) מבצעת הפעולה. לכן סביר שהדוברת חפצה שהפעולה תתקיים. כלומר מלבד הדיווח העובדתי על תוצאת האירוע, 'החשיבי אותי כמי שכבר איננה נמצאת כאן', **עליתי** מבטא איווי של הדוברת. ניתן אפוא להגיע להכללה: כאשר נטל הביצוע רובץ על כתפי הדוברת, והפעולה תורמת לרווחתה, נוצר ההיסק שהדוברת חפצה בביצוע הפעולה. משום כך המבע עשוי להתפרש כעידוד מטעם הדוברת כלפי עצמה וכלפי הנמענים. זהו היסק שאכנה **ההיסק הקוהורטיבי**. מבעים שבהם ההיסק הקוהורטיבי מובהק אף יותר הם אלו שבהם הנמענים והדוברת שותפים לעשייה שמתוצאתה יצאו נשכרים היא והם יחדיו. במלים אחרות, ההיסק הקוהורטיבי מובהק יותר בגוף מדברים, למשל **יאללה, נסענו הביתה? ב-(73) ועבדים, היינו? ב-(81) לעיל**, מאשר בגוף מדבר.

²⁰⁹ טענתי מתייחסת למשמעות הסינכרונית של תבנית. מבחינה דיאכרונית, מודליות דאונטית עשויה לעבור התמרה למודליות מוכוונת-דוברת ואף לנדוד אל מרחבי החיווי. הגרמטיזציה של עתיד חיווי בשפות הרומאניות היא דוגמה לכך (ראו פרק 4).

לטענתי הסיבה לכך היא שהתרחבות התבנית לגוף מדבר כההליך של השלמת הפרדיגמה מתרחשת אם בכלל רק לאחר התגבשותה בגוף מדברים. קיימות מספר עדויות עקיפות לכך שהקוהורטיב בגוף מדבר תנייני: מבעי קוהורטיב מבוסס פעל בגוף מדבר נפוצים פחות ממבעים בגוף מדברים ותוכנם ההורטיבי לא אחת מובהק פחות מבגוף מדברים. לעתים נדירות תישמע אינטונציה של שאלה במבעי גוף ראשון יחיד. עם זאת הראיה המשכנעת ביותר להיותו של גוף מדבר תנייני היא הטיפולוגיה של הקוהורטיב. מבחינה הסתברותית, ניתן לכאורה לצפות לקיומם של שלושה טיפוסים שפות שבהן קיים קוהורטיב כמפורט בטבלה 10:

טבלה 10: טיפוסים שפות קוהורטיביות

טיפוס קוהורטיבי	גופים	שפות לדוגמה
1	מדבר, מדברים	עברית, רוסית, אירית, אנגלית
2	מדברים	צרפתית, אלבנית
3	מדבר	-

בכל שפה שבה קיים קוהורטיב בגוף מדבר, הוא חל גם על גוף מדברים, אך לא ההיפך. למיטב ידיעתי שפות מטיפוס 3 לא קיימות כלל. מכאן אנו למדים שהקוהורטיב בראשיתו חל על גוף מדברים. לאחר מכן המודוס עשוי להתרחב לגוף מדבר. לעומת זאת נראה שהקוהורטיב לעולם איננו מתפתח בגוף מדבר תחילה. אלמלא כן היו בנמצא שפות מטיפוס 3 – שפות שפיתחו קוהורטיב בגוף מדבר, אך הוא טרם התרחב לגוף מדברים. ייתכן שהמסומנות של גוף מדבר עומדת בבסיס הטענה שהקוהורטיב חל על גוף מדברים בלבד (Ammann & van der Auwera, 2004, p. 309 fn 7).

לאחר התבססות ההיסק הקוהורטיבי במבעי רזולטיב עתיד ההיסק הפך למשמעות המקודדת בתבנית. אכן בכל הדוגמאות לעיל מובעות פעולות שהן לרווחת המבצעים, או למצער פעולות שנעשות מדעת ומתוך בחירה. מנגד, דוגמאות קוהורטיב מבוסס-פעל שמביעות היזק עצמי בזדון לא מתועדות. נראה שהדקדוק איננו מתיר מבעים דוגמת **חלינו?** שפירושו 'בוא נגרורם לעצמנו לחלות' או **טבענו!** 'בוא נטבע בכוונה!'.
מבעים הורטיביים לסוגיהם הם "גרסה מרוככת של ציווי" (Traugott & Dasher, 2001, p. 177). משום

כך להיסקים ההורטיביים בגופים ראשון ושני תוכן משתמע משותף של עידוד הנמענים לביצוע הפעולה, אך כאמור ההיסק הקוהורטיבי נוצר והתגבש רק במבעי רזולטיב עתיד בגוף ראשון. במבעי רזולטיב עתיד בגוף שני התפתחו לטענתי היסקים הורטיביים מסוג שונה.

נבחן מספר מבעי רזולטיב בגוף שני כדי להתרשם מסוגי ההיסקים הנלווים אליהם. **בקנייתם זכיתם יש** השתמעות של עידוד הנמענים לבצע פעולה, ביו השאר מכיוון שהתוצאה המובעת בסיפא רצויה לנמענים. לעומת זאת **בשברת שילמת** הסיפא איננה משקפת בהכרח רצון או כוונה של המבצע, אלא חובה ואילוץ החלים עליו. **נגעת נסעת** מבטא כלל שאיננו פועל לרווחת המבצע, אלא מטיל עליו מגבלה. כלומר, מבעים רזולטיביים בגוף שני עשויים להתפרש בין השאר כעידוד הנמען לביצוע פעולה אך גם כהטלת חובה או מגבלה עליו. היסק שכיח נוסף במבעי

רזולטטיב עתיד בגוף שני הוא רווחת המבצע. למשל **הוראת קבע חתמת, זמן וכסף חסכת**. עם זאת הדוברת, שאיננה נושאת בנטל העשייה, היא שרומזת כי הפעולה תתרום לרווחת הנמען. אין זו בהכרח עמדת הנמען עצמו. "המתקת הגלולה" באמצעות הצגת פעולה שהנמען אחראי לבצע כפעולה שתתרום לרווחתו מאפיינת מבעי ציווי רבים באנגלית (Ariel, 2008, p. 153). המתקת הגלולה איננה אי-אמירת אמת חלילה, אך לא תמיד היא כרוכה בגילוי נאות. נבחן את **רזית זכית** למשל. פעולת הרזייה מוצגת כתורמת לרווחת המבצע, ובכך יש מן האמת, אך היא כרוכה במאמץ לא מבוטל מצד הנמען. ייתכן שהמבצע ירתע מביצוע הפעולה התורמת לכאורה לרווחתו אם ישמע שירידה משמעותית במשקל היא תהליך ממושך המחייב שינוי יסודי באורחות החיים, מעקב רפואי, שגרת אימונים גופניים ועוד. לעתים הרווח של המבצע קטן מהרווח של הדובר, או המפרסם במקרה דנן. חתימה על הוראת קבע לתשלום הארנונה עשויה אמנם לחסוך לחותם זמן וכסף למבצע, אך מדובר בחיסכון פעוט ובטרח לא מבוטל מצד החותם. הרווח הצומח לרשות המקומית מחתימת הנמען על הוראת קבע משמעותי יותר. נראה אפוא כי מבעי רזולטטיב בגוף שני מתאפיינים בהיסק של **חובה ונטל המוטלים על הנמען בלבד**, בין אם התוצאה לרווחתו ובין אם לאו. זהו מאפיין מובהק של הציווי (Palmer, 2001, p. 80; Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 210). מאפיין נוסף של הציווי הוא תחולתו על גוף שני בלבד (Lyons, 1977, p. 747).

אסכם את עיקרי המסקנות לעיל. לטענתי תבניות הורטטיביות מבוססות פעל לא ליטרלי הביעו בתחילה רזולטטיב אינדיקטיבי. למשמעות הרזולטטיבית נוספו בהדרגה היסקים הורטטיביים של עידוד, המרצה ובקשה המופנים מהדוברת אל הנמענים. היסקים אלה **התמיינו לפי גופי המבצעים**: מבעים רזולטטיביים בגוף ראשון הפכו קוהורטטיביים, ואילו מבעים רזולטטיביים בגוף שני התגבשו כתבניות ציווי.

5.2 ציוויים

העברית הדבורה עשירה בתבניות ציווי. מלבד הציווי הנוטה, ארבע תבניות נוספות מביעות ציווי. חלקן עברו גרמטיזציה מלאה. הן מקודדות תוכן הורטטיבי בלבד. לעומתן באחרות התוכן ההורטטיבי מוסק מההקשר, מההנגנה כדיבור ומהפיסוק בכתב. אסקור את תבניות הציווי השונות, אציע מניעים להיעלמות הציווי הנוטה מהעברית, אדגים מסלול גרמטיזציה של אחת מהן, ואראה שהיא מקודדת משמעות קומפלטיבית.

5.2.1 הציווי הנוטה

הציווי הנורמטיבי בעברית החדשה מתואר במחקרים קודמים רבים וביניהם (Bar-Adon, 1966; Berman R. A., 1978, p. 179 fn 1; Bar, 2003, p. 94; Amir-Coffin & Bolozky, 2005, p. 35) תחיליות המין והמספר (אותיות אית"ן) של צורת **תפעל**.²¹⁰ אכנה צורה זו **הציווי הנוטה** כדי להבדילה משאר תבניות הציווי. שרידים של הציווי הנוטה קיימים בעברית הדבורה בעיקר בלקסיקון הבסיסי בבניין פעל ובמידה פחותה בבניין פיעל (Alvestad & Lutz, 2016, p. 27 fn 6). בבניינים נפעל, התפעל והפעיל הציווי הנוטה איננו בשימוש

²¹⁰ זהו כמובן הסבר סינכרוני. קרוב לוודאי שמבחינה דיאכרונית התהליך התרחש בסדר הפוך: תחילה נוצרו צורות ללא תחיליות. לאחר מכן נוספו להן התחיליות המוכרות כאותיות אית"ן בעקבות קליטיזציה של כינויי הגוף הלקסיקליים.

(Bolozky, 1979, p. 19), ככל הנראה בגלל מורכבותו המורפולוגית.²¹¹ סיבה אפשרית נוספת לדעיכת השימוש בציווי הנורמטיבי בעברית הדבורה היא ההומופוניות של צורות הציווי בבניין התפעל וצורות עבר בגופים נסתר ונסתרים. התופעה מודגמת להלן:

102. שרון התפטרו! (מתוך שלטים מתוך ההפגנה בעד הקמת ועדת חקירה ממלכתית לטבח בסברה

ושתילה, כיכר מלכי ישראל, 25.9.1982)²¹²

103. שרון ובגין התפטרו! (שם, שם)

דוגמאות (102) ו-(103) דו-משמעיות. הן עשויות להתפרש הן כציווי והן כמשפטי חיווי המדווחים על אירועים בעבר שתוכנם מפתיע או דרמטי. יש המציינים את צורת שלילת הציווי, שבה נעשה שימוש ב**תפעל**, כגורם נוסף להיעלמות הציווי הנוטה מהעברית הדבורה (חנן אריאל, 2016 בהרצאה בכנס Language Contact, Continuity and Change in the Emergence of Modern Hebrew, 4.7.2016). שלילת הציווי מודגמת להלן:

104. אל תחפש לי תירוצים עכשיו (משלר, אכזה, 136)

תהא הסיבה לכך אשר תהא, היעלמות הציווי הנורמטיבי איננה ייחודית לעברית בת זמננו. בלשון המקרא ניתן למצוא דוגמאות לשימוש כזה (Alvestad & Lutz, 2016, p. 27):

52. וַיֵּצֵא גַם אֶת הַשָּׁנִי גַם אֶת הַשְּׁלִישִׁי גַם אֶת כָּל הַהֲלָכִים אַחֲרֵי הָעֶזְרִים לֵאמֹר כַּדָּבָר הַזֶּה תִּדְבְּרוּן אֶל עַשׂוֹ, בְּמִצְאָכֶם אֹתוֹ (בראשית לב 20)

53. שֵׁשֶׁת יָמִים תִּעֲבֹד, וְעֲשִׂיתָ כָּל-מְלֶאכֶתְךָ (שמות כ 8)

5.2.2 הציווי המובלע

צורת **תפעל** משמשת בין השאר להבעת ציווי בתבנית שאכנה להלן **ציווי מובלע** (implicit imperative). על השימוש בתפעל לציווי עמדו כבר חוקרי העברית הישראלית זה מכבר (Bar-Adon, 1966, p. 413); (שורצולד, 1981, עמ' 40 הערה 1); (Amir-Coffin & Bolozky, 2005, p. 44). הציווי המובלע מחלחל גם אל העברית הכתובה. התבנית מתאפיינת בהיעדר כינוי גוף מפורש בעמדת הנושא הדקדוקי. בניגוד להבעת החיווי בעתיד, הכוללת את כינוי הגוף בצורתו המלאה או המקוצרת (Ariel, 2000, p. 224). להלן מודגם החיווי בעתיד. בכלם כינוי גוף מפורש:

²¹¹ הסבר נוסף נדון ב-(5.2.2) להלן.

²¹² <https://www.haaretz.co.il/premium-1.2737493>

105. אמרו לי: **את תקבלי** ככה וככה כסף... **ואת תוכלי** לנסוע, לעשות פה ושם (משלר, אופר בניו-יורק,
(24–17)

106. היה אחד לקוח, וואי וואי, **אתם תמותו** [אילו נדרשתם לטפל בו] (משלר, דור חמש, 6–8)

הניגוד בין תבנית חיווי עתיד לתבנית הציווי המובלע מודגם להלן. **תהיי** ב-(107) הוא חיווי עתיד, אך ב-(108–110)
תהיי ותהיה מביעים ציווי:

107. איזה כיף לדעת **שאת תהיי** אמא של הילדים שלי (משלר, על גברים נשים והדדיות, 7–9)

108. מיום שהתחתנת איתו את האמא שלו. לכן **תהיי** אמא שלו. **שימי** לב למצוקות שלו, למה שחסר לו...
(אתר יהדות נט, 30.11.2013)²¹³

109. **תהיה** אמיתי (משלר, אכזבה, 142)

110. ליאת, **תחזיקי** את עצמך, **תהיי** חזקה (משלר, חיפוש עבודה, 148–150)

הציווי המובלע נפוץ בעברית הדבורה. זוהי תבנית הציווי השכיחה ביותר במאגר משלר. היא מודגמת בפעלים נוספים
להלן:

111. **תשמעי**, אני מאוד רוצה שנישאר ידידים (אכזבה, 146–147)

112. **תפסיקו** להתקשר, פשוט **תפסיקו!** (דור חמש, 92–93)

113. **תקשיב** לי! (שם, 138)

114. אדוני **תקשיב** (שם, 142)

115. **תרשמי** גם את כל מה שאני אומר ו**תעבירי** את זה הלאה (שם, 145–148)

116. **תגידי**, איך מחברים אָריבר [=נגן מדיה]? למכונת (דילמת המכנס, 2–6)

117. **תיכנסי** לאיזהו משהו [=פורום או מגווע חיפוש באינטרנט] ו**תשאלי** (שם, 60–61)

118. אז אמרת לה מה: **תעברי** לחו"ל (היא שונאת את ישראל, 168–170)

119. בנחיתה הם אמרו לי: **תסגרי** וזהו (היא שונאת את ישראל, 203–204)

120. **תראה**, אני פשוט לא מבין (...) הייתה פה אישה שדיברה, אבל אנחנו לא מקשיבים לה (סלייסר,

(111–106)

ברוב המקרים הציווי המובלע זהה בהגייתו לצורת החיווי תפעל, אך בדיבור מהיר החיריק והשווא הנע בהברה הראשונה עשויים להיחטף. כאשר החיטוף ממזג את הסותם השני האטום /t/ עם הגה שורק נוצרות צורות ציווי חדשות: **צַגרי** < **תסגרי** (בולוצקי, תשס"ב, עמ' 245) וכן:

121. צ'מע [=תשמע] (משלר, הדירות, 45; מועד ב, 36)

²¹³ <http://www.yahadoot.net/item.asp?id=1011&cid=11>

בחלק מהדוגמאות (111–120) לעיל צורת הציווי המובלע בראש המבע משמשת כציון שיח. התוכן ההורטטיבי בציוני שיח מסוג זה מוחזר. **תשמעי** ב-(111) היא אחת מצורות הפניה (vocative) הרווחות בעברית הדבורה. פעלים אפיסטמיים נוספים, **תקשיב** ב-(113) ו**תראה** ב-(120), מביעים פונקציה שיח דומה. בדוגמה (116) ציון שיח מסוג אחר, **תגידי**, מאותת לנמען כי הדוברת מבקשת ממנו מידע. ציוני שיח בצורת ציווי אינם תופעה ייחודית לעברית. Stefanowitsch and Gries מציגים תופעה דומה באנגלית. (Ariel, 2008, p. 159)²¹⁴ עם זאת העובדה שציוני השיח בעברית מבוססים על צורת הציווי המובלע ולא על צורת הציווי הנוטה מאששת את הטענה כי הציווי המובלע אכן דוחק, ולמעשה דחק, את הציווי הנוטה מהעברית הדבורה. כאמור ב-(5.2.1) לעיל, להיעלמות הציווי הנוטה הוצעו הסברים המבוססים על מניעים מורפולוגיים, אך הוצע גם הסבר סוציו-בלשני. בולוצקי (Bolozky, 1979, p. 18) טוען כי הציווי נתפס בלתי-מנומס ולכן הוא מוחלף בצורות מרוככות יותר. אריאל (Ariel, 2008, p. 159) מציגה טיעון דומה: דוברים נמנעים ברגיל משימוש בציווי, אלא אם המבע מבטא פעולה לרווחת הנמען, או הוא לכל הפחות איננו מטיל עליו מעמסה. הימנעות מצורת הציווי כנורמה חברתית של נימוס אכן מתועדת בסרבית, במקדונית ובשפות נוספות (Ammann & van der Auwera, 2004, p. 310 fn 26). עם זאת הטענה כי נורמות של נימוס עומדות מאחורי היעלמות הציווי הנוטה נתקלת במספר מהמורות.

בעברית הדבורה ניתן להצביע על תופעות המבטאות מגמה הפוכה לשיקולים החברתיים שהובילו לכאורה להיעלמות הציווי הנוטה. אצביע על הגרמטיזציה של הציווי הצבאי (5.2.4 להלן) ושל תבניות הורטטיביות אחרות, אשר אינן מתאפיינות בהכרח בעידון ובנימוס (Bar-Adon 1966, 410)²¹⁵. יתרה מזו, הופעת תבניות חלופיות לציווי הנוטה דוגמת הציווי הפרפרסטי (5.1.3) והציווי המובלע (5.2.2) אינן מעידות על היעלמות הציווי מהשפה. הן מעידות לכל היותר כי הציווי הנוטה נדחק מהשפה. כדי להציג מגמה עקבית של דעיכת השימוש בציווי יש לבחון את תדירות השימוש בפעולות דיבור אשר כוללות פקודה, הוראה, איסור ואזהרה – ללא תלות בתבנית ספציפית – ולהראות שלאורך זמן השימוש בהן פוחת במקביל לדעיכת השימוש בציווי הנוטה. למיטב ידיעתי, מחקר כזה טרם נערך. עם זאת אריאל מעלה טענה מעניינת בהקשר הזה. מחזורי גרמטיזציה של שימוש מנומס שהופך לא מנומס הם תופעה שגורה, משום שהכסות המנומסת העוטפת פעולת דיבור המטריחה את הנמען או מצווה עליו לפעול איננה מסווה לאורך זמן את האי-נוחות שנגרמת לו (בע"פ). במילים אחרות, ההיסק של טורה ואי-נעימות סופו שידבק בתבנית. או אז השימוש בה יהפוך בלתי הולם בנסיבות מסוימות, היא תצא משימוש ותוחלף בתבנית אחרת.

²¹⁴ “[Imperatives] also often involve actions which don’t produce results (e.g. *let, see, look, listen, and don’t worry head the list*). In fact, they tend to call the addressee’s attention to something.” (ibid)

²¹⁵ בר-אדון אף חש צורך להסביר מדוע מבעים אלו כה בוטים:

One may hear such forms quite often in the harsh commands, which the younger generation uses without too much thinking, whenever irritated by their peers (although they may sound really terrible in English) (ibid).

ספק נוסף מתעורר לנוכח דוגמאות (111–120) לעיל. עולה מהן בבירור שדוברי העברית אינם נרתעים משימוש בציווי גם כאשר הפעולה איננה לרווחת הנמען. רבות מהן מטילות על הנמען טורח או שהן כרוכות באי-נוחות עבורו. זוהי הפרה של אחד מעקרונות הנימוס של Lakoff הקובעת כי אין להכביד (impose) על הנמען (Horn, 1984, p. 15). בדוגמה (118) הדוברת מורה לנמענת, שמתחה קודם לכן ביקורת על ישראל, לעבור לארץ אחרת: **תעברי לחו"ל**. ב-(115) לקוח פונה אל מוקדנית שירות בהוראה מטריחה ונטולת גינוני נימוס: **תרשמי ותעבירי הלאה**. ב-(119) צוות האוויר בטיסה פונה לנוסעת בדרישה לכבות מכשיר אלקטרוני לפני הנחיתה בהוראה: **תסגרי וזהו**. הדרישה איננה מותרת לנמענת מרחב תמרון. בכך מופר עקרון נימוס נוסף של הותרת אפשרויות בחירה (keep options) בידי הנמען. ב-(112) הדוברת מפגינה קוצר רוח ובוטות: **תפסיקו להתקשר**, פשוט **תפסיקו!** מכאן אנו למדים שהשימוש בציווי בעברית הדבורה לעתים מלווה בחוסר נימוס. למרות זאת אין ראיות שדוברי העברית ממעטים להשתמש בציווי. מבר-אדון אנו למדים שמבעי ציווי לא מנומסים אינם תופעה חדשה בעברית הישראלית. כלומר קשה להצביע על שינוי בנורמות השיח בעברית כהסבר להיעלמות הציווי הנוטה. האם ייתכן שבעברית, בניגוד לשפות אחרות, חסרים ציווי נימוס, ומשום כך המבעים נתפסים מלכתחילה בלתי מנומסים? במילים אחרות האם לדוברי העברית אין ברירה אחרת אלא להישמע חסרי נימוס בגלל תכתיבי השפה? נראה כי אין אלה פני הדברים. העברית מכירה מגוון אמצעים לריכוך פעולות דיבור של בקשה, הוראה, איסור ואזהרה בין אם הם מובעים בצורת ציווי ובין אם בדרכים אחרות. אציג מספר מרככים כאלה.

5.2.2.1 הימנעות מציון גוף מין ומספר

שימוש בשם הפועל במקום בפועל נוטה משמש כצורת ציווי: **יש לכבות** מכשירים אלקטרוניים לפני הנחיתה. מבעים אלה מציגים את הציווי באופן בלתי אישי, כחובה כללית שלה מניעים אובייקטיביים. דרך נוספת להימנעות מגוף שני היא שימוש בצורת הבינוני רבים: לפני הנחיתה **מכבים** מכשירים אלקטרוניים.

5.2.2.2 שימוש במרככים

מילות הנימוס **בבקשה**, **נא**, **אנא** ובמטותא מרככות מבעי ציווי: **אנא כבו** מכשירים אלקטרוניים לפני הנחיתה.

5.2.2.3 הצגת המבע כפועל לרווחת הנמען

אמצעי ריכוך נוסף הוא כאמור תיאור התועלת שתצמח לנמען מביצוע הפעולה, אף אם הפעולה כרוכה באי-נוחות או בטרחה עבורו: **למען בטיחותכם**, כבו מכשירים אלקטרוניים לפני הנחיתה. שילוב של מספר אמצעי ריכוך נחשב מנומס אף יותר: **למען בטיחותכם**, **נא כבו** מכשירים אלקטרוניים לפני הנחיתה.

5.2.2.4 פמיליאריות

הבעת ידידות כלפי הנמען עשויה להעביר את המסר שהמבע הוא לרווחתו ובכך לרכך את הטון האימפרסונלי במבעי ציווי מסוימים. כלומר **חבר'ה**, **כבו מכשירים סבבה?**

בעברית קיימים אפוא אמצעים מגוונים לריכוך מבעים מצווים, אך בדוגמאות שנסקרו לעיל לא נעשה בהם שימוש. משלר (Maschler, 2003) טוענת שבאנגלית ובשפות אחרות השימוש במרככים רב יותר מאשר בעברית הדבורה, אך יש לשער שסוגות שיה אחרות עשויות להציג מגמה שונה. כך למשל מנחה בטקס ישתמש על פי רוב בנוסח המרוכך **נא לשבת** (במקום **שבו**).

ניתן להציע הסבר נוסף להיעלמות הציווי ולפיו בעבר הקפידו הדוברים פחות על נימוס. משום כך השימוש בציווי היה מקובל בעבר בניגוד לימינו, אך למיטב ידיעתי אין כל ראיות לכך שהחברה האנושית הייתה מנומסת פחות בעבר. נימוס הוא תופעה חברתית שמטרתה העיקרית להגדיר יחסי כוחות ולהימנע מעימותים. אלו צרכים שמלווים כל חברה אנושית משחר האבולוציה. מובן שהאופן שבו הצרכים האלו משתקפים בלשון תלויי שפה ותקופה. לפיכך בהנחה המנוגדת כי נימוס לשוני אכן התקיים מראשית השפה האנושית, קיים קושי להסביר את השימוש בציווי בטקסטים עתיקים. הרי לכאורה שיקולי נימוס אמורים אז כהיום למנוע אז את השימוש בציווי. אף על פי כן, בלשון המקרא השימוש בציווי איננו נדיר. שאלה נוספת העולה מהדיון היא אילו טקסטים עתיקים הגיעו לידינו: האם הם מבטאים את לשון הנתינים הפונים אל אדונים ואלים בנימוס מופגן או שהטקסטים משקפים דווקא את לשון המצווים על נתיניהם. אומר בזהירות כי הטקסט המקראי ככל הנראה מאזן בין שתי הסוגות, אך הנושא מחייב מחקר נוסף. אסכם את הדיון במסקנה כי הטיעון הסוציו-בלשני איננו המניע העיקרי להיעלמות הציווי. הציווי הנוטה אכן נעלם מהעברית הדבורה כמעט לגמרי. יש אף ראיות להיעלמותו עוד בתקופות מוקדמות יותר, אך אין בכך כדי להעיד שנימוס הוא הסיבה לכך. מנגד העושר בתבניות הציווי בעברית כפי שאציג להלן מחליש את הטענה שהשימוש בציווי בעברית פוחת. אריאל מסבירה זאת בשימור עקבי של היחס בין חיווי עתיד לציווי בעברית. התבנית נטולת ציון הגוף המפורש נתפסת כצורת הציווי ואילו התבנית שבה מופיע כינוי הגוף המפורש היא צורת החיווי. זהו היחס שהתקיים במידה רבה בין הציווי הנוטה לצורת תפעל בלשון המקרא. בעברית הדבורה ניתן להצביע על יחס זהה בין הציווי המובלע, נטול כינוי הגוף המפורש, לחיווי עתיד כפי שניתן לראות בדוגמאות (105–110) לעיל.

5.2.3 הציווי הקטום

בעברית הדבורה התפתח **ציווי קטום** (truncated imperative) המבוסס על השללת תחילית גוף שני *ti-* מצורת תפעל או חיטוף התנועה התחילית שלה (Bat-El, 2002; Bolozky, 1979, p. 21). שלוש תבניות הציווי מבוססות יפעל מוצגות בטבלה 11:

טבלה 11: צורות הציווי מבוססות יפעל

ציווי מובלע	ציווי קטום	ציווי נוטה
תִּשְׁתַּקוּ	שְׁתַּקוּ, צְתַקוּ	שְׁתַּקוּ
תִּכְנַס	כְּנַס	הִכְנַס
תִּסְתַּלְקוּ	סְתַלְקוּ, צְתַלְקוּ	הִסְתַּלְקוּ

בנטיית גוף מסוימות הציווי הנוטה והציווי הקטום זהים בצורתם. משום כך צִלְצַל, שָׁמַע, קָח וּלְךָ מְנוּחָיִם כצורות של ציווי הנוטה, אף על פי שלמעשה אלו צורות ציווי קטום (בולוצקי, תשס"ב, עמ' 245). ההומופוניה גורמת להערכת יתר של שכיחות הציווי הנוטה בעברית הדבורה מפני שצורות ציווי קטום מנותחות באופן שגוי כציווי נוטה. בולוצקי (שם, שם) מראה שניתן להבחין בין שתי הצורות בהטיות גוף אחרות. שְׁתַּקוּ הוא ציווי קטום, משום שצורת הנקבה וצורת הרבים הן שְׁתַּקִּי וּשְׁתַּקִּי (במקום שְׁתַּקִּי וּשְׁתַּקִּי בציווי הנוטה). לעומת זאת בוא הוא צורת הציווי הנוטה, משום שצורת הציווי הקטום המתבקשת היא בוא /vo/, שאיננה קיימת בעברית.

5.2.4 הבינוני המצווה

צורת פועל משמשת גם להבעת ציווי תקיף. התבנית כוללת כינוי גוף בעמדת הנושא הדקדוקי וצורת בינוני מתאימה. באיסור (prohibitive) מילת השלילה **לא** קודמת לפועל. יש הרואים בפירוש המצווה היסק בלבד (שורצולד, 1994, עמ' 113), אך להערכת הציווי כבר מקודד בתבנית:

123. **את באה** איתי עכשיו! (שם, שם)
124. **את לא שואלת** שאלות! (לבנה זוהרים, האח הגדול עונה 5, אוגוסט 2013)
125. **אתה לא קם** חמוד! (אם לתינוקה בעגלה, ירושלים, 2.9.2013)²¹⁶
126. לובה, אמם של שלמה ומשה, נעמדה בפתח. "**אתה לא הולך** לשום מלחמה", היא צעקה (ידיעות אחרונות, מוסף יום כיפור, עמ' 19, 13.9.2013)
127. **אתה פותח** את הדלת עכשיו! (שיחה בין שכנים, בע"פ, יוני 2015)
128. נתתי כזו צעקה. אמרתי לו: עכשיו **אתה מחייג** לטכנאי הכי בכיר (משלר, מכונת הכביסה,

(150–147)

שימוש בצורה **פועלים** ללא כינוי גוף מפורש בעמדת הנושא מביע ציווי קולקטיבי התקף תמיד וכלפי כלל הזולת. באופן דומה, השימוש בצורת **לא פועלים** ללא כינוי גוף מפורש מביע איסור קולקטיבי (צבעוני, 1993, עמ' 375):

²¹⁶ תודה לאביגיל ו' שתיעדה את הדוגמה.

129. בינתיים סוגרים את המים! (פרסומת בטלוויזיה לעידוד החיסכון במים, 2012)
130. לא לוקחים מפתח של חביתוש בלי רשות של רגע ודודלי! (רגע עם דודלי פרק 14, שודר בטלוויזיה החינוכית לראשונה ב-27.12.1978)²¹⁷

לטענתי הבינוני המצווה – והבינוני ההורטטיבי בכלל – מביע ודאות גבוהה מזו של תבניות הציווי מבוסס יפעל. תיאורי הזמן **עכשיו** ב-(123) וב-(127) ומיד תורמים אף הם להיסק של מידיות. המידיות היא כנראה היסק של דרגת הוודאות הגבוהה שהתבנית מקודדת. עם זאת המידיות איננה מקודדות בתבנית, שכן ניתן להביע באמצעות הבינוני המצווה ציווי שאיננו חל באפיוזודה הנוכחית. מידת הוודאות הגבוהה כעל הנראה מקודדת בתבנית:

131. מחר את הולכת הביתה אחרי הבחינה (Dekel, 2010, p. 16 ex 2)
132. את סוחבת רק את המערכת [שעות] של היום למחרת. את לא סבל! (משלר, את לא סבל, 63–67)
133. אני נותן לך משכורת של שנה שלמה אבל **אתה מוצא** לי את אבא שלי (משלר, המסע לפולין, 277–280)

הבינוני המצווה נתפס אדיב פחות מצורות ציווי מבוססות יפעל, כנראה משום שהוודאות הגבוהה נתפסת כהאצה בנמען וכביטול מרחב התמרון שלו. הבינוני המצווה מכריז למעשה כי לנמען אין ברירה אחרת.

5.2.5 הציווי הצבאי

בעגה הצהלית מתועדות לא פחות מ-11 תבניות לניסוח פקודות (רוזנטל, תשע"ה, עמ' 227–235). רובן מבוססות על תבניות המוכרות מהעברית הדבורה וביניהן הציווי הנוטה (5.2.1), הציווי המובלע (5.2.2), הציווי הקטום (5.2.3), הבינוני המצווה (5.2.4) ואחרות. תבנית ציווי ייחודית לעגה הצבאית, אשר תיקרא להלן **הציווי הצבאי**,²¹⁸ מבוססת על תוחם זמן מפורש בראש המבע, פעל לא ליטרלי בגוף שני והיעדר כינוי גוף בעמדת הנושא. התבנית מביעה ציווי תקיף בעתיד המידי. בדוגמה להלן הדובר מקצה לנמענים שלושים שניות כדי לבצע את הוראותיו השונות: להגיע לנגרייה, להכניס גופה לארון²¹⁹ ולשוב למקומם. תוחם הזמן ליטרלי. במקרים רבים הדובר נעזר בשעון עצר או באמצעי אחר למדידה מדויקת של הזמן כדי לוודא שהוראותיו בוצעו במלואן בפרק הזמן שהוקצב לנמענים:

134. שלושים שניות הייתם בנגרייה הכנסתם אותה לארון וחזרתם לכאן²²⁰

²¹⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=CISthFaavIE>. תודה למירה אריאל על הדוגמה.

²¹⁸ התבנית בשימוש בעיקר בהווי הצבאי, אך יש עדויות לשימוש בה מחוץ לצבא במסגרות אזרחיות לחלוטין (ראו דוגמה 150 להלן). התבנית מוכרת מראשית שנות ה-70 של המאה ה-20 (מירה אריאל, בע"פ).

²¹⁹ הציווי לקוח מהסרט **מבצע סבתא**, קומדיה סאטירית העוסקת בין השאר בהווי הצבאי (במאי: דרור שאול, 1999).

²²⁰ כל דוגמאות הציווי הצבאי בעבודה זו לקוחות מ-(רוזנטל, תשע"ה, עמ' 320–322), אלא אם כן צוין אחרת.

בדוגמה אחרת מפקד כיתת טירונים קוצב לנמענים ארבעים שניות לפתיחת שתי אלונקות וקשירת שני חיילים המדמים פצועים לאלונקות:

135. ארבעים שניות פתחתם שתי אלונקות וקשרתם חזק את הפצועים (אנסבכר, 2009, עמ' 84)

בציווי הצבאי ניכרות תופעות אופייניות ללשון הצבאית ובכלל זה השמטה של מילות יחס (רוזנטל, תשע"ה, עמ' 159) ושל מילות חיבור (רוזנטל, תשע"ה, עמ' 131, 146). משום כך תוחם הזמן בראש המבע איננו כולל את מילות היחס המוצרכות **ב** או **בתוך** כמקובל בעברית הדבורה. הפירוש של **שלושים שניות** בדוגמה (134) הוא אפוא 'בתוך שלושים שניות לכל היותר'. בחלק מהמבעים מופיע צרור פקודות, לעתים במבנה אסידנטי. הצרור איקוני ומחייב ביצוע הפקודות לפי סדרן במבע. הפירוש של הדוגמה להלן הוא לפיכך: בתוך שלושים שניות עליכם לגעת בגדר ולשוב למקומכם הנוכחי:

136. שלושים שניות נגעתם בגדר – חזרתם

דוגמה נוספת לצרור פקודות במבנה אסידנטי:

137. שתי דקות הבאתם את כל הפק"לים, פתחתם לי שלשות הליכה

הפועל **היה** נפוץ במבעי הציווי הצבאי. לעתים הוא מתפקד כפועל דינמי ואף כפועל תנועה, אך בדוגמה להלן הפירוש של **הייתם פה אחרי הקשב** הוא סטטיבי: 'לאחר הקפת העץ, שובו למקומכם, קראו הקשב ועמדו במקום':

138. שלושים שניות הקפתם את העץ והייתם פה אחרי הקשב

5.2.5.1 הסמנטיקה של תוחמי הזמן

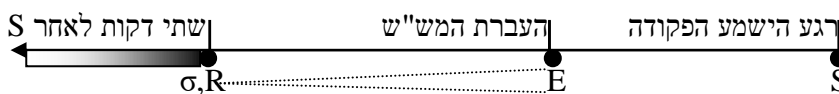
תוחמי הזמן מפורטים ברזולוציה עדינה של שניות ודקות. אלו יחידות זמן המבטאות **מיידיות**. יחידות זמן ארוכות יותר, יומיים או חודש, אינן מתועדות ולא בכדי. הן אינן מבטאות מיידיות ולכן הן אינן קבילות. אם כך המיידיות כלולה בתנאי האמת של הציווי הצבאי.

התוחם העליון מגדיר נקודת ייחוס מפורשת בעתיד המידי, שממנה נצפית הפעולה, וליתר דיוק **תוצאת הפעולה**, לאחר השלמתה. לפיכך הציווי הצבאי הוא פרפקט עתיד רזולטטיבי, הדומה לתבניות פרפקט עתיד אחרות המבוססות על פעל לא ליטרלי: הקוהורטיב מבוסס-פעל (5.1.5) ורזולטטיב עתיד, שנדון בפרק 4. לכאורה התוחם העליון מאפיין אנרטירור עתיד גרידא, אך מניתוח המבעים עולה בבירור שהציווי הצבאי מביע תוכן רזולטטיבי, אשר מודגם בין היתר בדוגמה (139) להלן. הנמענים נדרשים לסחוב את הציוד הצוותי, שנפרש דקות ספורות קודם לכן לצורך מסדר, עד

לנקודה מרוחקת ליד עמוד חשמל. שתי דקות בדיוק לאחר השמעת הפקודה על הנמענים להימצא במצב שלאחר העברת כל הציוד למקומו החדש. המצב הנגרם σ – הימצאות כל החיילים על צידם המלא במקומם החדש – הוא תוצאת השלמת הפעולה. המסר המקודד בציווי הצבאי הוא אפוא דרישה מהנמענים לכוון מצב עניינים מסוים בתוך פרק הזמן המוקצב:

139. שתי דקות – העברתם את כל המש"ש²²¹ לעמוד החשמל שם

הייצוג בדיאגרמת רייכנבך של דוגמה (139) לעיל מראה כי הציווי הצבאי הוא פרפקט רזולטטיבי משום שהוא מבטא את היחס $\sigma, E-R \rightarrow$. בנקודת הזמן R , שתי דקות בדיוק לאחר זמן הדיבור, תתבצע הערכת מצב שבה המפקדים יבחנו את תוצאת האירוע E ויקבעו אם ביצעו משביע רצון, ואם כתוצאה ממנו מתקיים המצב σ :

5.2.5.2 הרחבות דקדוקיות של הציווי הצבאי

בכל מבעי הציווי הצבאי המתועדים לא מופיע כינוי גוף מפורש בעמדת הנושא הדקדוקי. תופעה זו מאפיינת את כל צורות הציווי האחרות בעברית מלבד הבינוני המצווה (5.2.4). בחלק מהדוגמאות ניתן לזהות הרחבות דקדוקיות של התבנית, ובניהן ציווי בגוף שלישי, כלומר יוסיב, אך גם במבעי ציווי בגוף שלישי ההוראה מופנית למעשה כלפי הנמענים, שכן הם האחראים לביצועה. השימוש בגוף שלישי מציב את האובייקט המושפע (patient) בעמדת הנושא הדקדוקי, בדומה לסביל. זוהי אפוא דרך להבעת ציווי אימפרסונלית. בדוגמה להלן הנמענים נדרשים לאסוף חפיסות סיגריות, מחסניות ופריטים אישיים אחרים לתוך ארגז חימוש (פָּרוּס). הפקודה **הכל היה בתוך הברוס** כמובן איננה מופנית אל הפריטים עצמם אלא כלפי כיתת החיילים. ניתן לפרש את ההוראה כך: 'עליכם לוודא שבתוך דקה כל הפריטים יימצאו בתוך הברוס':

140. דקה הכול היה בתוך הברוס

המבע להלן כולל שתי פסוקיות במבנה אסינדטי. הפועל **הייתם** בגוף נוכחות מופנה לחיילות הניצבות מול מפקדת הכיתה.²²² בפסוקית העוקבת **הביאה** מביע לכאורה ציווי בגוף נסתרת, אך האחראיות לביצוע הן החיילות שאליהן מופנית ההוראה בפסוק הראשון. **כל אחת** מתפרש 'כל אחת מכן':

²²¹ מש"ש – מסדר שימון שמירה, תרגולת צבאית שבה הטירונים פורשים את כל הציוד הצוותי על שמיכות צבאיות. מפקדי הצוות בודקים במסדר את ניקיונו, תקינותו ושלמותו של הציוד הפרוש (אנסבכר, 2009, עמ' 36).
²²² על אף השימוש בצורה **הייתם** הפונה לכאורה לגוף נוכחים. בעברית הדבורה – ובכלל זה בעברית הצה"לית – הסופית *tem* בגוף נוכחים בנטיית פעל מציינת גם נוכחות (Dekel, 2010, p. 95). ראו גם דוגמה (146) להלן.

141. חמש דקות והייתם למטה על מדי ב'. כל אחת הביאה את השמיכות שלה

לחלק ממבעי הציווי הצבאי נלווה רכיב לקסיקלי נוסף, **זוז**, בסוף המבע:

142. חמישים שניות הייתם כאן בחזרה, **זוז**

143. עשר הקפות מסביב למגרש ולמגורים, סיימתם, שלושה סטים של שלושים כפיפות בטן ועשרים

שכיבות סמיכה. **זוז**

לכאורה **זוז** הוא צורת ציווי נוטה או קטום, אך מדוגמאות (142) ו-(143) אנו למדים שבניגוד לנטיית הציווי בכל תבניותיו המוכרות **זוז** איננו נוטה בהתאם למספר הנמענים ולמינם. מה תפקידו במבעי הציווי הצבאי? שילוב פועלי תנועה בתבניות דקדוקית מוכר מהדיון בפרק 3 בתבנית **בא ופעל**. להשערת הרכיב **זוז** מוסיף משנה תוקף לפקודה, כלומר זוהי דרך הבעה של אגנטיות מוגברת (כוזר, תשס"ו). כזכור אגנטיות מוגברת היא מאפיין קומפלטיבי (הקומפלטיבי בציווי הצבאי יידון ב-5.2.5.4 להלן):

144. ארבע דקות חֶרְפָּת – **זוז**

אני נוטה להניח שמבחינה דיאכרונית **זוז** ציין את נקודת הזמן המדויקת שבה על הנמענים להתחיל לפעול. נחיצותו של רכיב כזה ניכרת במיוחד במבעי ציווי ארוכים כ-(105) לעיל, אשר כוללים צרור פקודות או מלל רב. שיבוץ **זוז** בסוף המבע עשוי לשמש **אות** (cue) לנמענים לפעול. לפי הפירוש הזה **זוז** הוא ציין של אספקט תחילי (ראו גם 2.8.1), אך כדי לבסס את הטענה יש לבחון מבעי ציווי צבאי נוספים. אם יתברר מהנתונים ש**זוז** לעולם חותם מבעי ציווי צבאי, ושהוא אכן נוטה להופיע בפקודות ארוכות יהיה בכך חיזוק משמעותי לטענה ש**זוז** מציין נקודת זמן מדויקת לתחילת הביצוע. ניתן להציע פירוש המשלב בין שתי ההשערות. בדומה לתבנית **בא** ואמר ייתכן ש**זוז** החל כציין של תחילת זמן הביצוע, אך לאחר שהיקה סמנטית תפקידו הסינכרוני הפך כללי יותר – הוספת משנה תוקף לפקודה, או הנחיה לנמענים לפעול בלא התמהמהות. רוזנטל (בתכתובת עם מחבר המחקר בנושא) מעיד כי **זוז** הוא "אולי הפועל הפעיל ביותר בפקודות מהדגם הזה".

הגבול בין ציווי לקוהורטיבי מיטשטש בדוגמה להלן. היא מזכירה את תבנית הקוהורטיבי מבוסס-פעל בשימוש בפועל התנועה **זוזו** להבעת זירוז עצמי, אך תוחם הזמן **שבע קטנות** (דקות) מעיד כי זהו הציווי הצבאי שהופך סובלני גם כלפי פקודות בגוף מדברים. מאפיין נוסף שמטה את הכף לטובת זיהוי הדוגמה כציווי צבאי הוא תוכן המבע, המבטא פקודה, בניגוד לקוהורטיבי, המביע פעולות הנעשות מתוך בחירה ולרווחת המבצעים:

145. ותגיד לו שיזדרז, **שבע קטנות זוזו**, זה לא בצלאל פה

דוגמה (145) מהווה אישוש נוסף למסלול הגרמטיזציה המשוער שהוצג ב-(5.1.6) לעיל. כאמור, תבניות הפרפקט ההורטיביות נגזרות כולן מתבנית רזולטטיב עתיד המבוססת על פעל לא ליטרלי. לטענתי התבניות ההורטיביות

התפצלו מתבנית האם תוך כדי רכישת משמעויות הורטטיביות מוסקות בהתאם לגוף המבצע. המשמעויות ההורטטיביות המוסקות השתקעו בהדרגה בכל תבנית יורשת עד שהפכו לפירוש המקודד שלה, ובכך סיווגו את התבניות למודוסים העצמאיים קוהורטיבי וציווי.

אינדיקציה נוספת להרחבה דקדוקית היא השמטת תוחם הזמן המפורש. הוא אמנם מוצרך קונצפטואלית, שכן בלעדיו המבע עשוי להתפרש באופן ליטרלי כעבר אינדיקטיבי. אף על פי כן הדוברים עשויים שלא להזכירו אם הוא ציון במבע קודם או אם זמן הייחוס הוא רגע זה ממש. להלן פקודה בתוקף ביצוע מידי. ניתן לפרשה כך: 'עליכן להימצא כבר ברגע זה במצב של עמידה בשלשות תוך המתנה לקבלת המ"כיות!', אך מובן שזמן הביצוע בפועל מאוחר לזמן הפקת המבע, ולכן הוא זמן האירוע חל במרחב העתיד המידי:

146. הסתדרתם בשלשות והמתנתם לקבלת המ"כיות

הסתדרתם בשלשות והמתנתם

 σ, R, E, S

5.2.5.3 היבטים סוציו-בלשניים של הציווי הצבאי

הציווי הצבאי, כפי שניתן להסיק משם התבנית, נפוץ בעיקר בצה"ל. מכיוון שמרבית הגברים והנשים בישראל מתגייסים לשירות חובה בגיל 18, רוב דוברי העברית מכירים את התבנית ומפענחים ללא קושי את המשמעויות המקודדות בה כמו גם את ההיסקים הפרגמטיים הנלווים אליה. הציווי הצבאי נחשב תקיף ואף בוטה. בשיח בין עמיתים במקום עבודה או בין שכנים למשל השימוש בו בלתי הולם ועשוי להתפרש כגסות רוח. לעומת זאת, השימוש בתבניות ציווי אחרות באותן הנסיבות אפשרי, כל עוד הוא כולל שימוש במרככים או מביע פעולה שהיא לרווחת הנמען. בשיח המצוטט להלן בין שני תלמידי מחקר, ד' משתמש בצורת הציווי הקטום **שלח** ללא מרככים, אך מכיוון שהוא מביע בקשה שהיא לרווחת הנמען, המבע מתפרש כאמצעי להבעת פמיליאריות וקירבה:

147. ל': תגיד, יש מצב שתעיף מבט באבסטרקט שלי ל[כנס בלשני]?

ד': כן **שלח** לי למייל (שיחה בווטסאפ, 10.4.2017)

החלפת הציווי הקטום בציווי הצבאי בשיח לעיל תקינה דקדוקית אך איננה הולמת:

148. ל': תגיד, יש מצב שתעיף מבט באבסטרקט שלי ל[כנס בלשני]?

ד': ?? דקה **שלחת** לי למייל!

חוסר הנימוס בציווי הצבאי נובע מביטול אפשרויות הבחירה של הנמען. אמנם מבעי ציווי ככלל עשויים "לדחוק לפינה" את הנמענים מבלי להותיר להם את מרחב התמרון המקובל במבעים מנומסים, אך הציווי הצבאי מגדיל לעשות: לא די שהוא מבטא דרישה לבצע פעולה שאיננה לרווחת הנמען ברובם המכריע של המקרים, הוא אף כופה על הנמענים מסגרת זמנים קשוחה. בשיח היומיומי בין מכרים שווי מעמד ואף בשיח פורמלי, למשל בין עורכי דין המייצגים צדדים

שונים בדיון משפטי או בין מכרים, כפיית מסגרת זמנים באמצעות קידוד דקדוקי תתפרש כחוסר נימוס בולט. אדגיש כי תחימה בזמן אפשרית בהחלט בשיח הפורמלי מבלי שהיא תתפרש כאקט בלתי מנומס כל עוד היא לא מקודדת בדקדוק. הדוגמה להלן מציגה תיחום עליון לקסיקלי. נוסח דומה מקובל בפרסומים דומים ואיננו מתפרש כחוסר נימוס:

149. שימו לב, המועד האחרון להגשת התקצירים שונה. הצעות להרצאות ומושבים כמפורט בצרופה, יתקבלו **עד לתאריך 18.6.17** (מתוך הקול הקורא לכינוס המ"ד של האגודה הישראלית לבלשנות שימושית, יוני 2017)

הציווי הצבאי מהווה לכאורה אתגר לתאוריית הגרמטיזציה. כפי שהראיתי לעיל, העברית פיתחה לפחות עוד ארבע תבניות נוספות להבעת ציווי. מה אפוא המניע ליצירת תבנית ציווי נוספת עליהן, על אחת כמה וכמה תבנית המתאפיינת בחוסר נימוס ניכר? אם נורמות חברתיות אכן מכתיבות הימנעות משימוש בתבנית הנתפסת בלתי מנומסת, מדוע שפה תטרח לפתח תבנית שלכאורה דוברי השפה יימנעו משימוש בה? התשובה להערכתי נעוצה בצרכים השונים שהתקשורת האנושית ממלאת. בנסיבות מסוימות – שאינן חריגות במיוחד, כפי שאראה להלן – הדקדוק נדרש להגדיר יחסי מרות ברורים בין הדוברים לנמענים. הצורך בסוגי ציווי שונים, מנומסים יותר ומנומסים פחות, קיים בכל חברה אנושית. בסוציולוגיה מוכר המושג **מוסדות כוללניים** (total institutes), שבהם האדם מופשט מזהותו ומהרגליו הקודמים, ונכפות עליו נורמות והתנהגויות חדשות (גופמן, 2006/1957). בתי כלא, בתי חולים פסיכיאטריים, מחנות צבא, מנזרים דתיים ומוסדות סיעודיים הם דוגמאות למוסדות כוללניים. בחברה אוטופית אולי לא קיים הצורך במוסדות כוללניים, אך בחברה אנושית טבעית, מוסדות כאלה, שבהם קיימת הייררכיה ברורה מכוח החוק, פרוטוקול השיח מצריך ביסוס סמכות בין היתר באמצעים דקדוקיים. אף אם נתעלם ממסגרות פורמאליות כצבא או בתי סוהר, התקשורת האנושית ולו היומיומית ביותר מתנהלת לעתים מתוך הייררכיה ברורה, בלתי מפורשת ומוסכמת מתוקף הנסיבות. בעת חיזור, למשל, הצד המחזר והצד המחוזר נמצאים בעמדות שונות בתכלית, אשר מכתיבות כללי שיח שונים: שימוש תכוף במחמאות כלפי הצד המחוזר, הימנעות ממבעים לא מנומסים כלפיו וניסוח עקיף ומרומז, המותר לשני הצדדים מרחב תמרון ונסיגה. הצד המחזר והצד המחוזר מתנהלים אפוא לפי פרוטוקול שיחי שמשקף חוסר שוויון מובנה. ואכן, באתרי היכרויות ניתן לזהות שימוש בפרוטוקול שיחי שונה בין דמויות מצודדות, המשויכות על פי רוב לצד המחוזר, ומנגד דמויות שנתוני הפתיחה שלהן משייכים אותן לצד המחזר. אין זה מקרי אפוא שבאתר היכרויות ישראלי לגייז, משתמש הנחשב מצודד מבחינת גיל, מראה חיצוני ומקום מגורים פרסם סטטוס הכולל שימוש בתבנית הציווי הצבאי:

150. אין תמונה? **לא פנית**, תודה! (אתר אטרף דייטינג, 2011)

יש לפרש את דוגמה (150) כך: 'אם אינך נוהג לצרף תמונה בפנייתך הראשונה אליי, אל תטרח לפנות אליי'. בדומה לדוגמה (146) לעיל, השמטת תוחם הזמן המפורש מבהירה כי הציווי תקף מידי, החל מרגע הפרסום. אין ספק שזהו

ניסוח בוטה,²²³ אך מלבד העברת המסר המילולי הסטטוס נושא מסר סמוי נוסף: המחבר ממצב את עצמו במעמד של מחזור. לכן הוא רשאי להתנסח בלשון בוטה. אילו הוא נדרש להתבטא לפי פרוטוקול שיחי של מחזור, הדקדוק והסגנון שהיה נוקט היו שונים בתכלית.

לדוגמה (150) חשיבות נוספת. היא מעידה שגם בנסיבות טריוויאליות יומיומית התקשורת האנושית איננה מתנהלת בהכרח מעמדה שוויונית של משתתפי השיח. חוסר שוויון מודגם לא אחת גם בשיח בין הורים לילדים קטנים. ברוסית קיימת תבנית דומה לציווי הצבאי בעברית, המתאפיינת אף היא בחוסר נימוס ובבוטות. הורים עשויים לפנות לילד במבע מצווה כזה, אך ילד שיעז לפנות כך להוריו ייחשב חצוף ואף עשוי להיענש (לריסה ליסיו, בע"פ). כלומר תבניות שיח שמפרות בידועין ובאופן מופגן נורמות של נימוס שימושיות יותר מכפי שנהוג להניח.²²⁴

דוגמה (150) מעידה כי הציווי הצבאי איננו מוגבל רק לשימוש בצה"ל. הוא "זולג" גם לשימושים אזרחיים. דוגמה נוספת לשימוש בציווי צבאי במסגרת אזרחית מובאת להלן. טכנאי של חברת כבלים מתקין תשתית תקשורת בדירה שאליה הוא הוזמן. הוא מתקשר לטכנאי נוסף כדי שיגיע לסייע לו במלאכה. הדובר משתמש בציווי הצבאי בצורת שאלה כדי לבטא סמכותיות ודחיפות:

151. מתי היית פה? (תועד ע"י ד"ק, 23.08.2013)

המבע מכיל את רכיבי הציווי הצבאי המוכרים: תוחם הזמן **מתי**, אשר פירושו בהקשר הנתון: 'מהו פרק הזמן הקצר ביותר שיידרש לך כדי להגיע?' וצורת פעל לא ליטרלי בגוף שני **היית**, כלומר 'עליך להגיע הנה'. השימוש בהנגנה של שאלה הוא מרכזי מקובל בתנית הקוהורטיב מבוסס-פעל (5.1.5). נראה שגם בציווי הצבאי אינטונציה של שאלה עשויה לרכך את המבע בהשוואה לצורה הדקלרטיבית **דקה היית פה**. עם זאת ניתן לשער שאילו הדובר שוחח עם בכיר בחברה הוא היה מתנסח בדרך אחרת.

5.2.5.4 הציווי הצבאי כקומפליט

כאמור חוסר הנימוס המאפיין את הציווי הצבאי הוא היסק פרגמטי הנובע מצמצום ניכר של מרחב התמרון של הנמען ומהעובדה שהתבנית דורשת ביצוע פעולה שאיננה לרווחתו. לטענתי **הציווי הצבאי מקודד משמעות קומפליטיבית**, התורמת אף היא להיסק של חוסר נימוס. בכך הציווי הצבאי נבדל משאר תבניות הפרפקט מבוססות פעל לא ליטרלי שהצגתי לעיל ובפרק 4. הקומפליטיב, אשר נדון בהרחבה בפרק 3, הוא ציין דקדוקי של ביצוע הפעולה ביסודיות ועד תום. נלווה לו היסק שכיח של עשייה מדעת, בניגוד למשל לאירוע ספונטני או תאונה. ההוכחה שהציווי הצבאי קומפליטיבי מתבססת על שני מבדקים. תחילה אראה כי התבנית אכן מקודדת את הפירוש של ביצוע ביסודיות ועד תום, בין השאר באמצעות זיהוי רכיבים לקסיקליים ודקדוקיים המוכרים ממבעים קומפליטיביים מובהקים אחרים בעברית

²²³ השימוש במרכך **תודה!** במקרה הזה איננו מעיד על נימוס אלא מביע 'סוף פסוק' ואף לשון סג' נהור. ראו גם דוגמה (58) לעיל.
²²⁴ בקורפוסים של שיח דבור רוב השיחות המתועדות נערכות בין ידידים, בני זוג ושותפים לדירה. בקורפוסים מסוג זה נוצר הרושם שבשיח האנושי אין מקום לבוטות ולביסוס סמכות באמצעים לשוניים. כדי לאזן את התמונה נהוג לכלול לפחות בחלק מהקורפוסים הלאומיים (למשל הקורפוס הלאומי הרוסי) סוגות שיח שונות (לריסה ליסיו, בעל פה). אלו כוללות בין השאר תמלילי שיח ממוסדות כוללניים.

ובשפות אחרות. המבדק השני יתבסס על השוואה מעמתת בין זוגות מינימליים המביעים תוכן הורטטיבי זהה כמעט, מלבד הפירוש הקומפלטטיבי (כלב, 2017, עמ' 33–34).

אשווה בין הציווי הצבאי לציווי המובלע. תחילה אציג שנית את דוגמה (140) לעיל המדגימה ציווי צבאי:

152. דקה הכול היה בתוך הברוס

נדמיין את הסיטואציה הבאה: ברגע הישמע הפקודה מונחים על הרצפה 30 פריטים. דקה לאחר מכן הפריטים נמצאים בארגז מלבד חפיסת סיגריות שנותרה על הרצפה. האם בנסיבות האלו הנמענים קיימו את הפקודה? התשובה שלילית, כפי שיעיד כל מי ששירת בתפקיד פיקודי בצה"ל. הפקודה אמנם בוצעה אך לא באופן קומפלטטיבי. לביצוע בלתי קומפלטטיבי נלוות סנקציות: דברי תוכחה כלפי החיילים שהתירשלו וענישה. תנאי האמת של הציווי הצבאי כוללים אפוא ביצוע מוקפד ויסודי. למעשה, כל מבעי הציווי הצבאי מחייבים פירוש קומפלטטיבי כזה. בדוגמת ציווי צבאי נוספת הנמענות מתבקשות להביא את השמיכות שלהן ולהתייצב במקום מסוים כשהן לבושות מדי ב':

153. חמש דקות והייתם למטה על מדי ב'. כל אחת הביאה את השמיכות שלה

די שחיילת אחת לא תתייצב למסדר, תאחר אליו או תתייצב בזמן אך ללא השמיכה שלה, כדי שהדוברת תראה בכך אי עמידה בפקודה. כלומר גם בדוגמה זו הביצוע הקומפלטטיבי הוא חלק מהמסר המקודד. בשתי דוגמאות הציווי הצבאי לעיל מופיעים ביטויים עם כמתים כוללים: **הכול, כל אחת**. כאמור בפרק 3 זהו מאפיין של מבעים קומפלטטיביים. עם זאת ניתן לאתגר את הטענה שהציווי הצבאי מקודד משמעות קומפלטטיבית. האם הפירוש הקומפלטטיבי בדוגמאות לעיל נובע מהביטויים המכמתים ולא מקידוד דקדוקי? נבחן כעת מבע ציווי ללא כמת כולל:

154. שלושים שניות הקפתם את העץ והייתם פה אחרי הקשב

הפקודה (154) מופנית למחלקת טירונים. אם טירון אחד או יותר לא יעמדו בזמנים, או יבצעו רק חלק מהמשימות, תהא זו הפרה של דרישות הפקודה. כלומר גם בהיעדר כמת כולל הפירוש הקומפלטטיבי מקודד בציווי הצבאי. כעת נשווה בין הציווי הצבאי לתבנית הציווי הנפוצה ביותר בעברית הדבורה – הציווי המובלע. נדמיין אדם בעמדת ניהול בכירה נכנס לאולם מאובק שבו שורר אי-סדר ניכר. נלווה אליו האחראי על התחזוקה במקום. הבכיר פונה לאחראי התחזוקה:

155. אי אפשר לעבוד בתנאים האלה! תנקו ותסדרו פה בבקשה!

לאחר ביצוע הוראותיו, הבכיר שב לאולם כדי לבחון את התוצאות. הוא מגלה שהרצפה נשטפה, חפצים מיותרים רבים פונו מהאולם, אך כסא מיותר עודנו ניצב בפינה ומפסק תאורה אחד עדיין תקול. בנסיבות אלו נתקשה לטעון שהוראותיו

לא קוימו, אף על פי שביצוען איננו קומפלטטיבי. ניתן להסיק מכך כי הציווי המובלע איננו מקודד משמעות קומפלטטיבית. משמעות כזו עשויה להתפרש כהיסק בלבד. לעומת זאת, אילו המבע ב-(155) לעיל היה מנוסח בתבנית הציווי הצבאי, אותן התוצאות בדיוק היו מתפרשות כאי-עמידה בתנאי האמת של המבע.

הקשר בין הציווי לקומפלטטיב איננו מפתיע והוא איננו ייחודי לעברית. בשפות מסוימות ציווי קומפלטטיב עשוי להביע בין שאר משמעויותיו פעולה רבת מבצעים או פעולה המשפיעה על מספר אובייקטים (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 58). פעולה שיותר מאדם אחד מבצע, וכל מבצע עושה אותה פעם אחת בלבד, נקראת **פעולה מבוזרת** (distributive action).²²⁵ (Comrie, 1976, p. 24); (צבעוני, תשנ"ג, עמ' 69). בדוגמה (154) כל חייל נדרש להקיף את העץ בתורו ולשוב למקומו. זוהי פעולה מבוזרת. הפירוש הקומפלטטיבי שלה קובע כי כל הקפה אינדיבידואלית היא תנאי הכרחי להשלמת הפעולה המבוזרת.

5.2.5.5 הציווי הצבאי לעומת הקוהורטיב מבוסס פעל

לנוכח הדמיון הסמנטי והצורני בין הציווי הצבאי לקוהורטיב מבוסס-פעל מתעוררת השאלה אם אף הקוהורטיב מבוסס-פעל קומפלטטיבי. נראה כי אין הדבר כך, מאחר שמבעים קוהורטיביים עשויים לקבל פירוש לא-קומפלטטיבי מבלי להפר את תנאי האמת שלהם. נדמיין סיטואציה שבה הדוברת פונה לשאר הנוכחים באירוע: **יאללה, זנו?** האם תנאי האמת של המבע מחייבים שכל הנוכחים יעזבו עם הדוברת את המקום? לטענתי התשובה לכך שלילית. אם חלק מהנמענים יעדיף להישאר במקום, ואילו הדוברת ועוד מספר נמענים יעזבו, תנאי האמת של המבע מתקיימים. באופן דומה, במאי הפונה לשחקנים **בהמשכנו?** עשוי להסתפק גם בהיענות קרובה למלאה לבקשתו לשוב לעבודה. אם בעקבות בקשת הבמאי רוב השחקנים ישובו לסט הצילומים מלבד שחקנית השקועה עדיין בשיחת טלפון, ושחקן אחר שלא קטע את הפסקת העישון שאליה הוא יצא לפני דקות ספורות, ניתן עדיין להמשיך בצילומים. יש להניח שהבמאי לא יראה בחריגות קלות כאלה עילה ל"שבירת הכלים". כדי להבטיח ביצוע קומפלטטיבי של מבע קוהורטיבי, הדובר נדרש לבטא את הפירוש הקומפלטטיבי באופן מפורש:

156. יאללה, זנו? **אני מתכוון כולנו**

157. המשכנו? **כולל מי שיצא להפסקת עישון לפני דקה**

מבין כל תבניות הקוהורטיב שנסקרו לעיל התבנית הקוהורטיבית היא המתאימה ביותר להבעת משמעות קומפלטטיבית היא הקוהורטיב מבוסס-פעל, משום שתבניות מבוססות פעל לא ליטרלי מקודדות פרפקט. בראשית דרכו הפרפקט נושא משמעות קומפלטטיבית או רזולטטיבית כפי שהראיתי בפרק 3, אך מהדיון ב-(5.2.5.5) אנו למדים שהקוהורטיב מבוסס פעל איננו קומפלטטיבי. לכן קל וחומר ששאר תבניות הקוהורטיב אינן קומפלטטיביות.

²²⁵ יש להבחין בין פעולה איטרטיבית (2.9) לבין פעולה מבוזרת (2.4.1.1).

5.2.5.6 הציווי הצבאי: רזולטיבי וקומפליטיבי כאחד

בתחילת הדיון בציווי הצבאי טענתי שהוא רזולטיבי מפני שהוא מביע צפייה רטרופקטיבית בפעולה מנקודת המבט שלאחר השלמתה, אך ב-(5.2.5.4) הצגתי נימוקים לכך שהציווי הצבאי קומפליטיבי. האם שתי הטענות עולות בקנה אחד? לטענתי הדבר אפשרי בהחלט. שפות טבעיות ממעטות לסמן באופן עקבי את ההבחנה בין קומפליטיב לרזולטיבי. גם בשפות שבהן ניתן להצביע על סימון דקדוקי נבדל לכל קטגוריה, למשל צורות פרפקט המבוססות על פועל העזר to be לעומת צורות המבוססות על to have באנגלית מודרנית מוקדמת ובצרפתית עתיקה, ההבחנה בין הקומפליטיב לרזולטיבי נוטה להישחק במשך הזמן (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 81). הסיבה לכך היא שרזולטיבי מניח מראש (presupposes) קומפליטיביות. מנגד ביצוע קומפליטיבי מוביל להיסק שכיח: מכיוון שהפעולה מבוצעת ביסודיות ועד תום, תוצאת הפעולה נתפסת כעובדה מוגמרת וודאית. כלומר הקומפליטיב מוביל להיסק רזולטיבי, ולהיפך. לטענתי, הציווי הצבאי מביע הן רזולטיבי והן קומפליטיבי. הפירוש הרזולטיבי מתייחס לתוצאת הפעולה, כלומר למצב העניינים לאחר השלמתה. לעומתו, הקומפליטיב מבטא את אופן ביצוע הפעולה. אם כך הקומפליטיב חל על טווח הזמן של E, ואילו הרזולטיבי חל על טווח הזמן מהנקודה R ואילך. מבחינה זו, הציווי הצבאי ייחודי מבין כל תבניות הפרפקט המבוססות על פעל לא ליטרלי. זוהי למיטב ידיעתי התבנית היחידה בעברית בת זמננו שמקודדת משמעות קומפליטיבית.

5.3 היוסיב המובלע

התבניות ההורטיביות שהוצגו עד כה חלות בעיקר על הגופים הראשון והשני. היוסיב (jussive) הוא מודוס הורטיבי המביע פקודה, איחול, המלצה, בקשה או תחינה בגוף שלישי (Gesenius, 1910, §109 pp. 321–323). בלשון המקרא מודוס היוסיב מתאפיין בהשמטת ההברה האחרונה בצורת יפעל או במרכז התנועה האחרונה בפועל בגזרות העלולות ובבניין הפעיל בגזרת השלמים (Alvestad & Lutz, 2016, p. 32). לכן הוא נקרא גם "עתיד מקוצר":

158. יְהִי אֹר (בראשית א 3)

159. מְדַשָּׂא הָאֲרֶץ דָּשָׂא (בראשית א 11)

בדומה לקוהורטיבי המקראי, המילית **נא** נלווית לפועל ומביעה תחינה או בקשה:

160. יְדַבֵּר נָא עִבְדְּךָ (בראשית מד 18)

המילית **לו** מופיעה במשפטי תנאי המבטאים משאלה:

161. וַיֹּאמֶר לָכֵן הֵן לֹ יְהִי כְּכַרְךָ (בראשית ל 34)

בגזרת השלמים אין סימון צורני המבדיל בין היוסיב לצורת יפעל אלא בבניין הפעיל. הוראת היוסיב מוסקת במקרים כאלה מההקשר (Jouion, 1923, p. 105)

162. נִיאָמֶר אֱלֹהִים יִשְׁרָצוּ הַמַּיִם שְׂרָץ נֶפֶשׁ חַיָּה (בראשית א 20)

בעברית בת זמננו לא נותר כמעט זכר ליוסיב המקראי מלבד שתי צורות קפואות: **יהי ויחי** והגידופים **תיפח רוחו ויימח שמו** (Ariel, 1978, p. 88). רוב דוברי העברית בימינו אינם מזהים את הצורות הללו כמודוס בגוף נסתר. משום כך ניכרת לעתים אי-התאמה במין ובמספר בשימוש בצורות האלה בעברית הדבורה:

163. יחי ההבדל הקטן

164. לו יהי

165. יחי המלך! יחי [כך] המלכה! (סטטוס בקפה דמרקר, 24.12.2007)²²⁶

166. יחי [כך] החיים (תרגום לעברית של שם סרט בבימוי קלווד ללוש, 1983)²²⁷

להלן אראה שבעשורים האחרונים העברית הכתובה מפתחת תבנית תחבירית להבעת הורטטיב בגוף שלישי, שאותה אכנה להלן **יוסיב מובלע**. התבנית מביעה תכנים דומים לתוכני היוסיב המקראי ובכלל זה בקשה, פקודה ומשאלה בגוף שלישי. היוסיב המובלע מבוסס על סדר לא קנוני של רכיבי המשפט: הפועל פותח, אחריו הנושא הדקדוקי ובסוף המבע עשוי להופיע משלים הפועל. כלומר הסדר הוא VSO לעומת הסדר הקנוני SVO במשפטי חיווי בעברית. הנשוא הוא פועל סביל בצורת יופעל או יפועל:

167. תוחזר המשטרה לאזרחים! (ענת מידן, ידיעות אחרונות, המדור ידיעות אחרונות, 20.3.2012)

168. יפורק שלטון ההון! (שלט באחת מהפגנות המחאה החברתית 19.5.2012)

169. תוחזר קצבת יוצאי צבא (קפה דה מרקר, 6.7.2012)²²⁸

תבנית הורטטיבית מטיפוס VSO מוזכרת לראשונה אצל רוזן (Rosén, 1977, p. 193–235). לטענתו המודוס בעברית בת זמננו הוא קטגוריה תחבירית, פרט לציווי, אשר בו רוזן רואה קטגוריה נטייתית. בכך העברית בת זמננו נבדלת מהעברית המקראית, שבה המודוס הוא קטגוריה נטייתית על פי רוב. רוזן מראה כי שינוי הסדר הקנוני SV ל-VS משנה את משמעות המבע: **יוסף יבורך** הוא משפט חיווי. לעומתו **יבורך יוסף** הורטטיבי. מוצ'ניק (תשמ"ו, עמ' 46) איננה חד-משמעית כרוזן בנוגע לקיומה של תבנית VSO הורטטיבית: "נראה כי יש מקום לבדוק אם אכן נעשה בעברית החדשה שימוש באמצעי תחבירי זה...". שורצולד (1994, עמ' 114) בדומה לרוזן רואה בשינוי סדר הרכיבים

²²⁶ [/http://cafe.themarker.com/post/263110](http://cafe.themarker.com/post/263110)

²²⁷ במקור: viva (sic) la vie. ראו גם: http://www.imdb.com/title/tt0088357/?ref_=nm_flmg_wr_23

²²⁸ [/http://cafe.themarker.com/post/2669830](http://cafe.themarker.com/post/2669830)

הקנוני ל-VSO אמצעי ל"הוראת המשאלה". מדוגמאות (167-169) לעיל ניכר שהיוסיב המובלע מבטא דרישה ממש, ולא רק משאלה.

מלבד סדר הרכיבים VSO היוסיב המובלע כפוף למגבלות דקדוקית ופרגמטיות נוספות. הפועל נוטה כמעט ללא יוצאים מן הכלל בבניין סביל מובהק. במקרים ספורים ייעשה שימוש בבניין נפעל בתנאי שמשמעותו איננה רפלקסיבית או אינקואטיבית אלא סבילה ממש:

170. ייאסר ערפאת²²⁹

אין דוגמאות לשימוש בגופים אחרים מלבד גוף שלישי.

בניגוד למרבית התבניות המודליות החדשות שהוצגו לעיל, היוסיב המובלע משמש בעברית הכתובה בלבד. להשערת הסיבה לכך היא הישענותו על צורות פועל סבילות. יופעל ויפועל הן שתי צורות הנטייה הנפוצות ביוסיב המובלע, אך בעברית הדבורה הן למעשה לא קיימות (Amir-Coffin & Bolozky, 2005, p. 96; Dekel, 2010, p. 90).²³⁰ מבעי התבנית מבטאים תביעה או דרישה שסיכוייהן להתגשם אינם גבוהים (מירה אריאל, בעל פה):

171. יקוצר חצי מהשירות הצבאי

172. יוכשר החזיר

173. יגורש רבין

המבעים מתייחסים לעתיד הקרוב ולעתיד המידי, אך המידיות היא ככל הנראה היסק בלבד. לעתים היא מובעת באופן מילולי באמצעות תוארי פועל דוגמת **לאלתר ומיד**:

174. **תפוטרה המטפלת לאלתר** ללא כל פיצוי. להעמיד לדין ולשלוח לכלא לשארית חייה. לא ברור למה לא

בודקים את הרקע של אנשים המבקשים לעבוד במחיצת ילדים טרם קבלתם לעבודה (מתוך התוכן של תגובת מס' 1 ל ידיעה "גילו שמתעללים לכאורה בבנם כשצפו בשידור מהגן", YNET 24.5.2017)²³¹

לטענתי המשמעות היוסיבית מקודדת בתבנית, אך המבנה התחבירי שלה איננו ייחודי להבעת היוסיב. קיימים בעברית הכתובה מבעי חיווי בעלי מבנה זהה לחלוטין:

175. תוסר התקנת היישום (חיווי במערכת באנדרואיד לאחר לחיצה על "הסר יישום", מאי 2017)

²²⁹ כל דוגמאות היוסיב המובלע לקוחות מ-(כלב, 1993), אלא אם כן צוין אחרת.
²³⁰ דקל נחרצת אף יותר:

Although a large variety of literature on the Hebrew verb system refers to the passive patterns as part of the system, this study suggests that these patterns can be excluded from the Spoken Israeli Hebrew verb system. Out of thousands of verbs (...) only a few (~0.27%) were passive forms, and these were observed in more formal conversations rather than in spontaneous speech. (ibid)

²³¹ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4966791,00.html>

בנסיבות אחרות דוגמה (175) עשויה להתפרש כיוסיב. למשל, כסיסמה בעצרת לביטול ההתקנה הכפויה של יישומון שאיננו ניתן להסרה.²³²

שינוי סדר רכיבי המשפט כאמצעי דקדוקי מתועד בשפות נוספות. באנגלית, בשוודית, בצרפתית, ובגרמנית היפוך הסדר מ-SV ל-VS מסב מבע דקלרטיבי למבע מודלי או אינטרוגטיבי. אין הדבר מפתיע. סדר רכיבים מסומן מציין מסר מסומן, אך פירושו המדויק תלוי בשפה. באנגלית היפוך הסדר עשוי להביע שאלה. בעברית הוא עשוי להביע יוסיב. לכן נראה שתבנית היוסיב המובלע איננה שאולה משפות אחרות. היוסיב המובלע מאפיין סוציולקט אורייני בעל מודעות לשונית גבוהה. מלבד השימוש בצורות הסביל ניכר בו השימוש באוצר מלים ספרותי – תוארי הפועל **לאלתר ולצמיתות** במקום **מיד ולתמיד** וכן כינויי קניין חבורים בשמות העצם. הדוגמה להלן, אשר מפגינה שימוש בשלושת האמצעים הללו, מתאפיינת באמצעי ספרותי נוסף: לשון נופל על לשון. **יחופף** הוא כנראה צורת הסביל של הפועל **חיפף**, כלומר סילק, הרחיק מעליו, ולא צורת הסביל של חפף (שיער), אך מההקשר ברור שמחבר המבע רומז גם למשמעות הזו:

176. יחופף שיערה של אביבית לצמיתות

תבנית היוסיב המובלע משלימה פרדיגמה הורטטיבית בשלושת הגופים: הקוהורטיב מבוסס פעל חל על גוף ראשון, הציווי הצבאי חל ברוב מבעיו על גוף שני והיוסיב המובלע חל על גוף שלישי. השלמות פרדיגמטיות כאלו מוכרות בתהליכי גרמטיזציה (Hopper & Traugott, 2003, p. 159–165). מאחר שהיוסיב המובלע משמש רק בעברית הכתובה, נשאלת השאלה אלו תבניות הורטטיביות בגוף שלישי משמשות בעברית הדבורה.

5.4 האופטיב

בר-אדון (Bar-Adon, 1966) מתאר תופעה לשונית שאותה הוא מכנה "יוסיב חדש" (new jussive), אך בעבודה זו היא תיקרא **תבנית האופטיב** כדי למנוע בלבול בינה לבין תבנית היוסיב המובלע שמוצגת ב-(5.3) לעיל ובעיקר משום שהתבנית שבר-אדון מתאר חלה על כל שלושת הגופים. בספרות הטיפולוגית האופטיב מוגדר כמודוס להבעת רצון, משאלה או תקווה של הדוברת בפסוקית הראשית (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 179).²³³ עם זאת המינוח בקרב החוקרים איננו אחיד. פאלמר (2001, p. 81) גורס כי האופטיב על פי הגדרתה של בייבי חורג מההתניות הדקדוקיות שחלות על האופטיב ביוונית עתיקה, ולכן הוא מבכר את המונח **יוסיב** למודוסים הורטטיביים בגופים ראשון ושלישי. לדעת חוקרים אחרים האופטיב הוא תת-קטגוריה של **מודוס האיווי** (volitional mood), הכולל בין היתר הורטטיבים (Ammann & van der Auwera, 2004, p. 306). גם במקרה זה אצמד להגדרה של בייבי משום שהיא משקפת במידת הדיוק הרבה ביותר את כללי הדקדוק וההתניות הפרגמטיות החלים על התבנית העברית.

²³² משתמשי אנדרואיד יעידו שאכן קיימים לא מעט יישומים מובנים שמותקנים בגרסת הקושחה של הנייד שלהם ללא אפשרות הסרה.
²³³ נראה כי בייבי רומזת בכך להבחנה בין סוביונקטיב, שבאופן מסורתי מנותח כציון של מודליות בפסוקית משועבדת, לבין האופטיב.

תבנית האופטימי מבוססת על מילית השעבוד **ש**- ואחריה פועל נוטה בצורת יפעל בכל הגופים ללא כינוי גוף מפורש בדרך כלל. המבע האופטימי איננו פסוקית משועבדת אלא משפט עיקרי. מילית השעבוד עברה החוורה מלאה, לכן יש המציעים לנתח אותה כתחילית המציינת את המודוס.²³⁴ מבעי האופטימי מבטאים בקשה, הוראה, איחול, רצון, גידוף, שאלה רטורית (incredulous question), אזהרה ואיום (Bar-Adon, 1966, p. 410; Ariel, 1978, p. 79; Bar, 2003, p. 95). הדוגמאות להלן מראות כי האופטימי חל על שלושת הגופים כפי שבר-אדון טוען:

177. רק **שתדעי** אני רוצה להגיד לך גם ש... (משלר, האקס, 69–71)
178. היא נורא שונאת את ישראל. **שתעבור** לשם, **שתסתובב** ברחובות שמה כל הזמן (משלר, היא שונאת את ישראל, 10–13)
179. **שנתחיל?**²³⁵

בצורת השלילה, מילת השלילה **לא** מופיעה לאחר מילית השעבוד ולפני הפועל:

180. **שלא** נדע
- כינוי גוף מפורש מוצרך בגוף מדבר בלבד. להערכתי, הסיבה לכך היא הרצון לבדל את גוף מדבר מגוף נסתר, משום שבעברית הדבורה צורת יפעל דו-משמעית ומשמשת הן לנסתר והן למדבר: (Ariel, 2000, p. 244 fn 44)²³⁶
181. רגע **שאני יבין** אז היסתפרת???????? (תגובה לפוסט בפייסבוק, 22.9.2012)²³⁷
182. **שאני אשפשף?** (פרסומת טלוויזיה לחומר ניקוי, נובמבר 2012)²³⁸

שאני יבין ב-(181) מאיר את עינינו באשר להצרכת כינוי הגוף. ב-(182) מודגמת שאלה רטורית. הדוגמה מראה שכינוי הגוף אכן מוצרך גם כשהפועל נהגה בצורתו התקנית.

תבנית האופטימי בעברית הישראלית התפרסמה לפני גילוי תעודות מדבר יהודה. רבין, ואחריו בר-אדון, טענו שהאופטימי הוא פיתוח מקורי של העברית החדשה (Bar-Adon, 1966, p. 410; Bar, 2003, p. 95). עם פרסום תעודות מדבר יהודה הופרכה לכאורה טענתם זו, שכן באיגרות בר כוכבא העבריות נחשפה תבנית דומה:

²³⁴ ראו למשל מור 2013: <https://www.youtube.com/watch?v=VbOIHuf5Lhs>

²³⁵ <http://www.subtext.co.il/contentPage.php?pageID=4>

²³⁶ צורות האופטימי בגופים נוכח ונסתרת זהות אף הן. בלא הקשר מבאר **שתעבור לשם** דו-משמעי. אף על פי כן ברוב המבעים האופטימיים בגופים אלו לא מופיע כינוי גוף מפורש. ייתכן אפוא שהצרכת כינוי גוף מדבר היא עדות נוספת למסומנות של הורטיביים בגוף מדבר. התופעה נדונה ב-(5.1.6) לעיל.

²³⁷ https://he-il.facebook.com/Meronwiliams.TheBandProject/posts/174592722730188?stream_ref=5

²³⁸ <https://youtu.be/LCDqLQGa3YI?t=13s>

183. לישוע בן גלגולה ראש המחניה שלום **שיד[ו]ע** יהי[ה] לך שהפרה שלקח יהוסף בן ארצטון מן יעקב בן יהודה... (מור, תשע"ו, עמ' 287)

184. משמעון לישוע בן גלגולה שלום **שתשלח** תבִי חמשת כוּ. רין ח[טי]ן... (שם, שם)

5.4.1 הגרמטיזציה של האופטיב

בהתייחסה לאיגרות בר כוכבא בר (Bar, 2003, p. 95) טוענת שהאופטיב בעברית בת זמננו איננו חידוש. אינני בטוח בכך. ניתן להצביע על מספר הבדלים בין האופטיב בימינו לבין הצורות שאנו מוצאים באיגרות בר כוכבא.²³⁹ אזכיר רק את הצרכת כינוי גוף מדבר בעברית בת זמננו – תופעה שלמיטב ידיעתי לא קיימת באיגרות בר כוכבא – וכן את השימוש באופטיב בימינו להבעת שאלה רטורית, גידוף ואיום. ניתן להסביר את הדמיון בין האופטיב באיגרות בר כוכבא לאופטיב בימינו מבלי לערער על הטענה שהאופטיב בדוגמאות (177–182) הוא פיתוח מקורי של העברית בת זמננו. הכיצד? לטענתי האופטיב באיגרות בר כוכבא אבד עם מותה של העברית כשפת אם במאה השנייה לספירה. עם תחיית העברית, התפתחה בה תבנית אופטיב בעלת מבנה דומה, אך ללא קשר לתבנית המתועדת באיגרות בר כוכבא, משום שלדוברי העברית החדשה לא הייתה באותה העת שום אפשרות לדעת שצורה דומה התקיימה בעבר. בכך האופטיב של איגרות בר כוכבא נבדל מצורות דקדוקיות אחרות בלשון המקרא ובלשון חכמים, אשר היו נגישות לדוברי העברית מאז ומתמיד בספרי הקודש. שימוש באופטיב בעברית בת זמננו מתועד כבר מאמצע שנות ה-40 של המאה ה-20 וייתכן שאף קודם לכן (מור, תשע"ו, עמ' 348 הערה 358). תעודות מדבר יהודה ובכללן איגרות בר כוכבא התגלו כאמור מאוחר יותר. כיצד ניתן להסביר כי מבנה תחבירי זהה, הנושא לכאורה תוכן הורטיבי דומה, התפתח באופן עצמאי בשתי תקופות שונות של העברית? האם ברק הגרמטיזציה עשוי להכות פעמיים? לטענתי הדבר בהחלט אפשרי. התפתחות של אופטיב המבוסס על מילית שעבוד במשפט הראשי היא תופעה מוכרת בשפות רבות: רומנית, מקדונית, יוונית מודרנית, אלבנית, סרבו-קרואטית, סלובנית ועוד (Ammann & van der Auwera, 2004). נראה כי מגע בין לשונות בלקניות הוביל להתפתחות תבנית בעלת מבנה זהה בקרב שפות סמוכות גיאוגרפית. עם זאת מגע בין לשוני איננו מסביר את קיומה של תבנית אופטיב דומה בצרפתית (op cit, p. 298):

185. qu'il sorte! 'שיצא!
COMP-he go-out.3SG.SUBJ

יתר על כן, אף אם נניח כי מגע בין-לשוני מסביר את קיומה של תבנית אופטיב דומה בשפות הבלקן, עלינו להסביר כיצד התפתחה התבנית לראשונה. לטענתי אך טבעי שתבנית כזו תפתח בעקבות השמטת פסוקית ראשית שגורה שעברה החוורה: **אני רוצה שתדע... אני מאחלת לך שיצליח...** תוצאת ההשמטה היא משפט עיקרי שבתחילתו מילית

²³⁹ מור (בהתכתבות עם מחבר המחקר) מציע הסבר נוסף. הוא מציין שהתופעה מופיעה בעיקר בטקסטים לא קנוניים בקומראן, בכתובות קבורה נבטיות, במגילות תענית ועוד. היא מצויה בספרות חז"ל, בעברית הרבנית האשכנזית (למשל אצל רש"י), אך גם בעברית החדשה המוקדמת, למשל אצל ברנר. כלומר מבחינת מצאי קווי הלשון העבריים התקיים איזושהו רצף, אף אם הוא לא בהכרח השתלשלות אחת. ייתכן שהשימוש בצורה התקיים כאופציה שולית בעברית הכתובה, וממנה מצא דרכו לעברית החדשה.

שעבוד מוחוורת ואחריה פועל בצורת יפעל בעברית או סובניונקטיב בשפות אחרות. לאחר שהמבנים השגורים **אני רוצה ש...**, **אני מאחלת ל>נושא דקדוקי של מבע אופטימיבי< ש...** ודומים להם התקבעו כנוסחאות להבעת תוכן אופטימיבי, הפסוקית הראשית, המבטאת באופן מילולי את התוכן המודלי של רצון, איחול, תקווה וכדומה, הפכה יתרה (redundant), ולכן ניתן היה להשמיטה. ככל הנראה בתחילת התהליך ההשמטה הייתה רשות, אך עם השלמת תהליך הגרמטיזציה ההשמטה הפכה חובה. השמטת הפסוקית הראשית היא אפוא תהליך צפוי ומונע. לכן סביר שאותו תהליך התרחש בעברית בשתי תקופות שונות, ובאופן בלתי תלוי. אכן הסבר כזה הוצע על ידי קימרון (מור, תשע"ו, עמ' 347). Cole הציע אף הוא הסבר דומה להתפתחות צורת האופטיבי בעברית בת ימינו. הוא התבסס על תופעה המוכרת מהבלשנות הגרמטיבית של קידום (raising) פסוקית משועבדת למעמד של משפט עיקרי (Ariel, 1978, p. 61–63). אריאל שוללת את הצעתו של קול בהתבססה על דוגמאות אופטיבי המבטאות גידופים, שאלות רטוריות ואף איומים:

186. גלנט על איראן: "שלא יחפשו הרפתקאות מולנו" (19.9.2017, YNET)²⁴⁰

שימושים אלו אינם נגזרים ממשפט מורכב הפותח בפסוקית איווי (op. cit., p. 89). לכן הם מהווים לכאורה דוגמת נגד טענת קול. עם זאת ניתן לטענתי ליישב את הסתירה בין השערת קימרון וקול לדוגמאות הנגד שאריאל מציגה. בראשיתו האופטיבי התבסס על השמטת פסוקית עיקרית המביעה איווי. לאחר התגבשות האופטיבי כמודוס עצמאי השימוש בו הורחב לפעולות דיבור דוגמת איום, גידוף ושאלה רטורית. שימושים דומים בתבנית מקבילה מתועדים בין היתר בצרפתית ובספרדית (op. cit., pp. 98–100).

מסלול הגרמטיזציה המשוער של תבנית האופטיבי שהוצג לעיל מדגים עקרון מפתח בגרמטיזציה: מניע זהה עשוי להוביל להיווצרות אותה תבנית דקדוקית בשפות שאין ביניהן קרבה גנטית או מגע. כלומר ניתן להצביע על חוקיות בתהליכי הגרמטיזציה על בסיס המניע לשינוי הלשוני. אלמלא כן לא היה באפשרותנו להציע שחזור דיאכרוני או לשער מסלולי גרמטיזציה צפויים. לטענתי מניע זהה עשוי אף להוביל להתפתחות תבניות דומות **בתקופות שונות של אותה השפה**. לראיה ציין המושא הישיר בעברית הדבורה הוא התחילית **ת**- שנוצרה על ידי מיזוג של מילת היחס **את** עם תווית היידוע, תוך חיטוף התנועה של **את** והיאלמות החוכך הסדקי האטום: $et\ ha > ta-$. התופעה מודגמת להלן:

187. אז זה נכנס [=שינוי בחוק], אחרי שהוצאת ת'טסט, ממש אחרי שהוצאת? ת'טסט? (משלר, טסט ראשון, 54–57)

באיגרות בר כוכבא מתועדת תופעה זהה המונעת מכוח אותם תהליכים בדיוק: התערערות ההגייה של הסותם הסדקי /ʔ/ ושל החוכך הסדקי האטום /h/, חיטוף התנועה של **את** והפיכתה לתחילית (מור, תשע"ו, עמ' 72–74):

188. תעפר הלז (שם, עמ' 74)

189. תשבת הזו (שם, שם)

²⁴⁰ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5018769,00.html>

5.5 מודליות אפיסטימית

מודליות אפיסטימית מבטאת את מידת המחויבות של הדוברת לאמיתות הטענה. המקרה הבלתי מסומן, המובע בצורות החיווי, הוא מחויבות מוחלטת של הדוברת לאמיתות הטענה (Lyons, 1977, p. 468; Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 179). משום כך צורות אנדיקטיביות אינן נכללת בקטגוריה של מודליות אפיסטימית. צייני מודליות אפיסטימית מבטאים דרגות פחותות של מחויבות לאמיתות הטענה.

5.5.1 אפשרות, סבירות וודאות מוסקת

הציינים האפיסטימיים הנפוצים מבטאים **אפשרות** (possibility) שהטענה אמיתית, **סבירות** (probability) – כלומר דרגת מחויבות גבוהה מאפשרות – שהטענה אמיתית ו**ודאות מוסקת** (inferred certainty), שמבטאת מחויבות גבוהה, אם כי לא מוחלטת, של הדוברת לאמיתות הטענה. בעברית דרגות המחויבות השונות מובעות ברגיל באמצעות תארים ותוארי פועל. אפשרות מובעת בין השאר באמצעות **כנראה**, **ייתכן ש**, **אפשר ש**:

190. יונית: הבעיה שהוא [=קו אוטובוס], לפעמים הוא פשוט לא מגיע!

סשה: הוא לא יוצא, **כנראה**.

יונית: כן, מה, כאילו מדלגים על שעות (משלר, ימי לימוד אידיאליים, 258–252)

סבירות מובעת בין היתר באמצעות **צריך ואמור** לפני שם פועל:

191. רימון מים, זה כמו רימון רגיל? רק שאתה פשוט מפיל אותו למים? ואז הוא מתפוצץ כאילו, ואמור

א--ה, זה... **אמור לפגוע** בצוללנים (משלר, רימון, 30–43)

ודאות מוסקת מובעת באמצעות **חייב, בטוח, בטח**:

192. אין אין, אין מוניות שירות כבר אחרי שתיים עשרה, **בטוח** אין (משלר, יום הסטודנט בחיפה,

(129–126)

כדי לבדוק את מידת המחויבות של הדוברת לטענה אציע הוספת **אולי** או **יכול להיות ש**- למבע המקורי. המבע המשוכתב קביל כשהטענה המקורית מביעה אפשרות, אך בדרגות מחויבות גבוהות ממנה התוצאה קבילה פחות עד בלתי קבילה:

193. יונית: הבעיה שהוא, לפעמים הוא פשוט לא מגיע!

סשה: **אולי** / **יכול להיות ש** הוא לא יוצא, **כנראה**.

יונית: כן, מה, כאילו מדלגים על שעות

194. רימון מים, זה כמו רימון רגיל? רק שאתה פשוט מפיל אותו למים? ואז הוא מתפוצץ כאילו, ו? יכול

להיות ש?/ אולי אמר א—הזה... אמור לפגוע בצוללנים

195. אין אין, אין מוניות שירות כבר אחרי שתיים עשרה, ?? יכול להיות ש / ?? אולי בשה אין

על פי הניתוח שהצעתי ב-(4.5), כבר לא מוטעם בצורות יפעל מציין סבירות. בדוגמה (196) להלן הדוברת סבורה שהארכת זמן הבחינה באנגלית בחצי שעה ככל הנראה לא תסייע להצלחה שלה ושל וחברתה. הסבירות מוסקת מהציינים האפיסטמיים כבר ובאמת:

196. החצי שעה הזאת בסוף כבר לא תעזור, באמת (משלר, מבחן באנגלית, 61–63)

מבדק נוסף לזיהוי דרגת מחויבות גבוהה מתבסס על החלפת תואר הפועל בפסוקית מושא הפותחת ב**ידוע ש** >הטענה המקורית<:

197. אין אין, אין מוניות שירות כבר אחרי שתיים עשרה, ידוע שאין

5.5.2 ויתור ותנאי בטל

סקירה מפורטת של מבני תנאי בעברית בת זמננו מופיעה אצל בר (2003). היא מדגימה בין השאר גם מבני ויתור (concession) ותנאי בטל (counterfactual) במשלבים שונים. לו פעל היא דוגמה לתבנית תנאי בטל בעבר ובהווה בעברית הרשמית:

198. לו ידעתי (Bar, 2003, p. 92 ex. 164)

מבע (198) מניח שהדוברת לא ידעה או שהיא איננה יודעת דבר מה. ההבחנה בין עבר להווה מוסקת מההקשר. בעברית הדבורה רווחת תבנית פריפרסטית המבוססת על פועל העזר היה בלויית הבינוני להבעת תנאי בטל בעבר ובהווה (שורצולד, 1994, עמ' 112). ההבדל בין שתי התבניות הוא אפוא משלבי:

199. אם הייתי יודע

בר טוענת שמבני תנאי מסוג (199) הובילו לדחיקת התבנית לו פעל מהעברית הדבורה עקב ריבוי השימוש במשפטי תנאי פריפרסטיים שאינם כוללים מילית תנאי מפורשת:

200. הייתי קונה רולס רויס, אבל אינני יכול (Bar, 2003, p. 92 ex. 165)

זוסמן (2013) סוקר תבניות ויתור בעברית ומתחקה אחר מסלולי הגרמטיזציה שלהן. הוא מצביע על מספר סמנים, אשר באמצעותם הדוברת מתחייבת לאמיתות טענתה: **סבבה ש**, **נכון ש**, **אין ספק ש** ו**ברור ש** (שם, 44–58). הדיון במבני ויתור חורג מתחום עבודה זו, ולכן הם לא יידונו כאן.

5.5.3 הבעת ספק באמצעות יפעל

יפעל עשוי להביע שאלה ליטרלית המתייחסת לזמן עתיד ועיקרה פעולת דיבור של בקשת מידע מהנמען. במקרה כזה הפועל אורתוגנלי מהבחינה הטמפורלית כפי שאראה להלן, אך יפעל עשוי להביע גם משמעות מודלית של הטלת ספק באמיתות הטענה המובעת (dubitative mood) ובכלל זה שאלה רטורית. שימוש כזה ייקרא להלן **יפעל המסופק**. באמצעותו הדוברת מביעה פקפוק בטענה p, תוך השתמעות שהטענה q-אמיתית. לפיכך הדוגמה להלן דו-משמעית בהתאם לפירושו של הפועל **תגיע**. לפי הפירוש הליטרלי-טמפורלי השאלה ב-(201) היא פעולת דיבור של בקשת מידע מהנמען לגבי אירוע בעתיד שהדוברת איננה מחויבת שיתרחש:

201. איך היא **תגיע** להופעה בהיכל התרבות?

תשובות ההולמות את הפירוש הליטרלי-טמפורלי של (201) עשויות לכלול:

- היא תגיע ברכבת
- אין לי מושג
- היא לא תגיע

כאמור מבעי יפעל ליטרליים כבדוגמה (201) מתאפיינים באורתוגנליות טמפורלית. לראיה, ניתן להטות את הפועל בזמנים שונים:

202. איך היא **תגיעה** להופעה בהיכל התרבות?

לעומת זאת, יפעל המסופק איננו טמפורלי. צורתו תמיד יפעל, גם בהתייחסו לאירוע בעבר. בדוגמה להלן **איך הוא לא יהיה שם?** מביע את השאלה הרטורית **איך ייתכן q-** אשר ממנה משתמע כי הטענה האמיתית היא שלילת q-, כלומר p. ואכן, מהדוגמה ברור ש-p אמיתי מכיוון שהדוברים מציינים זאת באופן מפורש הן לפני השאלה הרטורית: "כמו עיניהם ראוהו", והן אחריה: "הוא היה [שם] בבגדי השבת". רמז נוסף המאשש את זיהוי **יהיה** כיפעל המסופק הוא הפרשנות שהכותב מוסיף מיד לאחר השאלה הרטורית: "הם תמהים":

203. יתרה מזו, אנשי הישיבה גם ראו את אביו של הרב צבי יהודה, את מייסד הישיבה והאב הרוחני של

הציונות הדתית, הרב אברהם יצחק קוק, עומד צמוד לכותל לאחר כיבושו. כמו עיניהם ראוהו. ואין

לפטור זאת כשיח תיאולוגי בלתי מזיק שאינו מתיימר להיות מציאותי. להם זה מובן מאליו. "**איך הוא לא**

יהיה שם?" הם תמהים, ואף מציינים כי "הוא היה בבגדי שבת". (רוגל אלפר, הארץ, מדור ביקורת טלוויזיה, הטור "תורה מעל דמוקרטיה" – סרטון ישיבת "מרכז הרב", עמ' 16, 25.5.2017)²⁴¹

לטענתי, בעברית קיימת תפוצה משלימה בין המשמעות המודלית למשמעות הטמפורלית של יפעל. יפעל המסופק אל-זמני. הוא מקודד אפיסטמיות, אך אין הוא מקודד זמן התרחשות. משום כך, אותו המבע ללא שינוי בנטיית הפועל עשוי להתייחס לאירוע בעבר כבדוגמה (203) או לאירוע בעתיד:

204. בתו מתחנת בחודש הבא. איך הוא לא יהיה שם?

כמו-כן, הסבת יפעל המסופק לצורת פעל ליטרלית איננה קבילה, כפי שמעיד המבע המשוכתב להלן:

205. (...) במו עיניהם ראוהו. ואין לפטור זאת כשיח תיאולוגי בלתי שאינו מתיימר להיות מציאותי. להם זה מובן מאליו. "איך הוא לא #היה שם?" הם תמהים, ואף מציינים כי "הוא היה בבגדי שבת".

המבע איך הוא לא היה שם? דקדוקי, אך הוא לא נושא את המשמעות המודלית שמובעת ב-(204), אלא מבטא טענה ליטרלית שהדוברת מאמינה בה: 'איך קרה שהוא לא היה שם'. לטענה נלווית השתמעות של עמדה ביקורתית מצד הדוברת, למשל:

206. א' האב ובתו לא בקשר כבר שנים. בגלל זה הוא לא הגיע לחתונה שלה.

ב' אבל זו בתו היחידה! איך הוא לא היה שם? הוא יכול היה להתעלות על הטינה הישנה.

לאיך הוא לא היה שם? ניתן להציע פירוש נוסף, מוסק, של שאלה רטורית בהדהוד (resonance), המועלית לצורך הפרכת טענה שהועלתה קודם לכן בשיח (Du Bois & Giora, 2014, p. 352). תרומתה לשיח היא רמיזה על התשובה המובנת מאליה – הוא כן היה שם:

207. א' לא ראיתי את שלמה בחתונה. נראה לי שהוא לא היה שם בכלל.

ב' איך הוא לא היה שם! רקדתי איתו והצטלמנו סלפי יחד.

5.5.4 תבנית לך תדע

תבנית לך תפעל מבוססת על פועל תנועה שעבר החזרה. בתבנית רצף של שני פעלים בצורת ציווי. מקורה ביידיש: גיי נייס, מילולית 'לך דע, לכי דע'. המקור היידי משתקף גם באנגלית אמריקאית בביטוי go figure 'לך תבין' שהופיע לראשונה בסוף שנות ה-60 של המאה ה-20, בעיקר בהקשרים של ההווי היהודי (Rosten, 1989, p. 198).²⁴² הביטוי הפך מאז נפוץ בעיקר באנגלית אמריקאית (Spears, 2005, p. 258).

²⁴¹ תודה למירה אריאל על הדוגמה ועל הדיון בה, שהוביל לתובנות חדשות בנושא.

²⁴² רוסטן מציע מספר פירושים לביטוי go figure באנגלית. פירוש 4 להלן דומה מאוד למשמעות שהתבנית לך תדע מביעה בעברית:

5.5.4.1 ניתוח צורני וסמנטי

שני הפעלים בתבנית אינם זהים בצורת נטייתם. לך הוא ציווי נוטה (5.2.1),²⁴³ אך הפועל הראשי מדגים ציווי מובלע (5.2.2). האסימטריה הצורנית נובעת מכך שפעלים מהלקסיקון הבסיסי דוגמת **לך**, **בוא**, **שבי**, **קומו** משמרים ככל הנראה ציווי נוטה כצורות קפואות (שורצולד, 1981, עמ' 40 הערה 1); (Alvestad & Lutz, 2016, p. 27 fn 6). בין שני הפעלים התאם מלא במין ובמספר. בדוגמה להלן שופט בבית דין לעבודה מותח ביקורת על שוטר שהורשע בפלילים והגיש תביעה נגד מעסיקו:

208. **לך תדע** כמה פעמים לקחת שוחד עד שתפסו אותך (7.6.2017, YNET)²⁴⁴

לכאורה לפנינו תבנית ציווי משום ששני פעליה נוטים בצורות ציווי שונות, אך מניתוח הדוגמאות מתברר שבכולן מובע פקפוק בסיכויי ההצלחה של הפעולה ואף השתמעות שהפעולה בלתי אפשרית. הרי דוגמה נוספת:

209. מפקד: טוב, מה אתה עושה אם המצרים מתקדמים אל עבר המוצב?

ח': מה שעשינו בחמישים ושש

מפקד: למה? מה עשיתם בחמישים ושש?

ח': מה שעשינו בארבעים ושמונה! אין יותר טוב מזה

מפקד: ומה עשיתם בארבעים ושמונה?

ח': שלושים שנה **לך תזכור** (משלר, תמליל "גבעת חלפון אינה עונה". במאי: אסי דיין 1976, 123–128)

לך תזכור ב-(209) איננו התוויה לנמען, אלא פקפוק ביכולת האנושית לזכור אירועים מהעבר הרחוק. המבע מתפרש אפוא כך: 'עבר זמן רב מאז. בלתי סביר שמישהו יזכור זאת בימינו'. מוגבלות הזיכרון האנושי משמשת כסות לחוסר בקיאותו של ח' בנוהל המבצעי שעליו הוא מתוחקר. בדוגמה אחרת הספק רב אף יותר. הנמענת, שטיסטה התעכבה שעות ארוכות, החמיצה את טיסת ההמשך. היא משתפת את הדובר בתלאותיה. הדובר מציין שהחוק מחייב לפצות נוסעים על איחור כה ניכר, אף שידוע לו ולנמענת שהסיכוי לזכייה בתביעה נגד חברת תעופה הנמצאת בתהליך של כינוס נכסים אפסי. במקרה דגן המידע הרלוונטי המשותף למשתתפים בשיח – מעמדה המשפטי של חברת התעופה – מוביל להיסק שזכייה בתביעה בלתי אפשרית:

210. **לכי תתבעי** אותם עכשיו (ד"כ וי"ה בשיחת טלפון, 26.5.2017)

A Yinglish [sic] variation of the Yiddish *Gey vays* ("go know"). 1. A expression of surprise that something unexpected happened. [...] 2. A confession of ignorance [...] 4. Could anyone in the world have been expected to make allowances for such an improbability?! [Example:] "Go figure the whole building would sink right into the bog!" (ibid.)

²⁴³ או שזהו ציווי קטום. כפי שהראיתי ב(5.2.3) לעיל, חלק מצורות הציווי הנוטה והציווי הקטום זהות בגוף נוכח.
²⁴⁴ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4972530,00.html>

שם הסרט **לך תבין נשים** מבטא ספק שגבר יצליח להבין נשים. המבע מופנה לגוף שני זכר, אך מופנה למעשה לכלל הגברים:

211. **לך תבין נשים** (במאי: ג'ון קסדן, 2007. שם הסרט המקורי: *In the land of women*)²⁴⁵

כמודגם בין היתר ב-(209) וב-(211) לעיל **לך תדע** איננה הורטיטיבית. הגם שצורתה מזכירה את תבנית הציור הפרפרסטי (5.1.3 לעיל), אין היא מבטאת עידוד הנמען לבצע פעולה כלשהי. התבנית חלה על גוף שני בלבד, אך הרפרט הוא "**אתה** גנרי" (generic you). הורביץ (1999, עמ' 87) מנתחת את השימוש בו בעברית וטוענת כי צורתו גוף מדבר או מדברת שהוראתם "אני" או "סתמי רבתי". עם זאת אתה גנרי איננו זהה לחלוטין במשמעותו ל"אני" ול"סתמי" גרידא, אלא משקף הבעת סולידריות רגשית של הדוברת כלפי נמעניה.²⁴⁶ יפה בעיניי טענתה כי אתה גנרי "פותח" את הטקסט בפני הנמען ומזמינו **לחלוק עם הדוברת את חוייתה** (שם, ההדגשה שלי). אכן במבעים מסוימים הדוברת מבטאת חוויה אישית שבה היא התנסתה, ומשליכה אותה על כלל הזולת. זוהי התְּקָה (dissociation) של הדוברת מהחוויה הפרטית, ומטרתה לְמַצֵּב (to position) את הנמען – ולמעשה את כלל הזולת – בנעלי הדוברת, כאילו הם חווים אותה התנסות ומתבקשים לאשר את הפקפוק שהדוברת מבטאת. התקה כזו מודגמות ב-(212). תחילה המרואיין מציג חוויה אישית בגוף מדבר. לאחר מכן הוא מבטא פקפוק והשלכה בביטוי הקנוני **לך תדע**. הוא חותם את תשובתו **באתה לא יודע** בהתייחסו ספק אל עצמו ספק אל כלל הזולת:

212. מראיין: הרגשת את הקשר [בין הלחץ בעבודה לגילוי גידול בבטנך]?

ש"ז: הרגשתי את הקשר. האם באמת יש קשר? **לך תדע**. אתה לא יודע מאיפה הדברים האלה צצים (ריאיון עם שמי זרחין, במאי קולנוע, ידיעות אחרונות, המוסף 7 לילות, 2.6.2017)

הפקפוק מקודד בתבנית. הוא שזור בכל מבעיה ואיננו ניתן לביטול, אך דרגת הפקפוק מוסקת. היא נעה כאמור בין חוסר ודאות לשלילה מוחלטת של היתכנות הסיטואציה. בדוגמה להלן הדוברת משתפת את הנמענת בהיכרותה האישית עם המגזר הבנקאי, ורומזת לניגוד העניינים לכאורה בפעילות הבנקים למשכנתאות. **לכי תדעי** שולל את האפשרות שהלקוח יוכל לרדת לחקר האמת בנוגע למניעיו האמיתיים של הבנק:

213. **לכי תדעי** אם להאמין לאותו בנקאי, והאינטרס של אותו בנקאי זה לקדם את האינטרסים של הבנק

(משלר, הכיסא החם, 196–201)

²⁴⁵ [/http://www.imdb.com/title/tt0419843](http://www.imdb.com/title/tt0419843)

²⁴⁶ הורביץ עושה שימוש במונח **פסבדו-נוכה**, אך מכיוון ש**אתה גנרי** הוא מונח רווח יותר בספרות הבלשנית הסוקרת את התופעה בשפות נוספות אצמד אליו.

5.5.4.2 גידופים כתת-סוגה

גידופים הם תת-סוגה של **לך תדע**. הביטוי העממי **לך הפש** הוא גרסה נוספת של **לך תחפש**. השמטת התחילית ת-נובעת ככל הנראה מחיטוף התנועה הראשונה והידמות מלאה של הפוצץ השני האטום בעמדה מצעית לחוכך הווילוני האטום /x/ בשני צדדיו:

lex txapes > lexxapes. שתי הגרסאות הן קיצורים של הביטוי המלא:

214. לך תחפש מי ינענע אותך

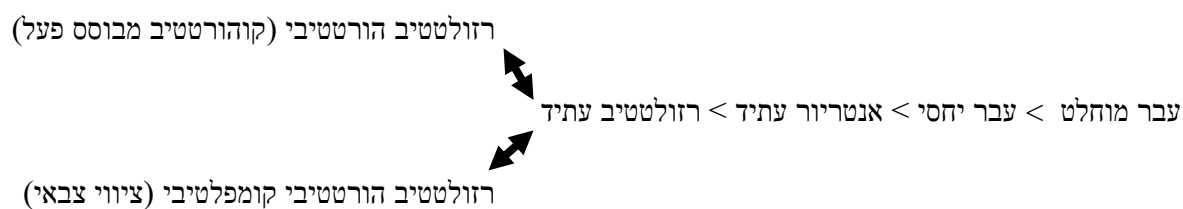
ינענע בלשון איפמית פירושו 'יבצע כך אקט מיני'. לפיכך פירוש הגידוף: 'לא תזכה במבוקשך אצלי, אולי תמצא אחר שיגלה כך עניין מוגבל רק לצורך מגע מיני'. הגידוף מטיל ספק בהיתכנות הסיטואציה, אך פעולת הדיבור היא כאמור הטחת עלבון. גידוף נוסף באותה התבנית הוא **לך תזדיין**, המבטא מסר לא מילולי דומה: התנהגותך איננה לרוחי, אינני מסכים עם מעשיך או עם דעתך. הביטוי הוא ככל הנראה תרגום של *go fuck yourself* באנגלית. מערבית דבורה העברית שאלה את **לך תתניק** (תתנייק במלעיל, כהגייתו בערבית), שפירושו המילולי: קים משכב זכר. ייתכן שהגידופים נוצרו בהשראת ביטויים אחרים, הנושאים מטען אמוציונלי שלילי, ללא קשר לתבנית **לך תדע**: **לך לעזאזל**, **לך קיבינימט**, **לך לכל הרוחות** ודומים להם. מעניין לציין שלכל הביטויים האלו משמעות קומפליטבית של אובדן גמור ובלתי הפיך כשהם אינם מביעים גידוף. ייתכן שהביטוי **לך הפש את החברים שלך**, שאיננו גידוף של ממש אף על פי שהוא מבטא תוכן אמוציונלי שלילי וביקורתי כלפי הנמען, מדגים שלב ביניים (bridging context) בין שימוש ליטרלי בתבנית **לך תדע** לבין גידוף ממש.

5.6 סיכום ומסקנות

בלשנים תיאוריים טוענים לא אחת כי העברית בת זמננו לא התברכה בעושר צייני מודליות (Berman R. A., 2011, p. 9). הם מונים את הציווי הנוטה ההולך ונעלם, את צורת יפעל המשמשת להבעת איריאליס ואת התבנית הפריפרסטית **היה פועל** כצייני המודליות העיקריים. חוקרים אחרים אינם עורכים הבחנה בין משמעות מודלית מקודדת לבין מבעים שמהם משתמעת מודליות (Rosén, 1977); (עמבר, תשמ"ט); (מוצ'ניק, תשמ"ו); (Dekel, 2010), אך ניתוח מבוסס תבניות חושף עושר הבעה מפתיע. העברית בת זמננו מביעה ציווי בחמש תבניות מקודדות לפחות, קוהורטיבי בארבע תבניות שונות, יוסיב ואופטיבי. פרט להורטיביים העברית מביעה מודליות אפיסטמית בתבניות המבטאות דרגות מחויבות שונות של הדוברת לאמיתות הטענה.

סוגיה ברקע הדיון הנוכחי היא הקשר בין צורות פעל לא ליטרליות שנדונו בפרקים 3 ו-4 לבין שתי תבניות הורטיבייות: הקוהורטיבי מבוסס פעל והציווי הצבאי. כפי שהראיתי ב-(5.1.6) שתיהן נוצרו מתבנית רזולטיבי אינדיקטיבית, שהתמיינה לתבניות הורטיביות עצמאיות לפי גוף הנושא הדקדוקי: מבעי רזולטיבי בגוף ראשון רכשו במרוצת הזמן השתמעויות קוהורטיביות, בעוד מבעי רזולטיבי בגוף שני רכשו השתמעויות של הוראה, דרישה

ובקשה ובכך יצרו בין השאר את הציווי הצבאי. תהליך התמיינות דומה מודגם בהורטטיבים המבוססים על צורות הבינוני. הבינוני הקוהרטיבי נבדל מהבינוני המצווה בכינוי הגוף המפורש או המוסק. עם זאת הציווי הצבאי מדגים את שלב הגרמטיזציה המתקדם ביותר. אין המדובר בפרפקט אנטרירי ואף לא ברזולטיבי גרידא אלא בתבנית פרפקט הורטיבית רזולטיבית וקומפלטית. מסלול הגרמטיזציה המשוער שלה החל בצורת פעל ליטרלית להבעת עבר מוחלט. שינויי משמעות מדורגים העניקו ל**פעל** משמעות של עבר יחסי, אשר ממנו נגזרו תבניות שונות בדרגות התמחות (specialization) עולה: אנטריר עתיד, שממנו נגזרות תבניות רזולטיבי עתיד, ומהן התפתחו התבניות ההורטיביות מבוססות פעל לא ליטרלי. ניתן להיווכח שמבחינה סמנטית כל תבנית מוכללת בתבנית הקודמת לה. כלומר כל מבעי התבנית המאוחרת כלולים במבעי התבנית הקודמת לה, אך לא ההיפך. לפיכך כל רזולטיבי הורטיבי הוא רזולטיבי, אך לא ההיפך; באופן דומה כל רזולטיבי הוא אנטריר, אך לא כל אנטריר הוא רזולטיבי, וכן הלאה:

עם זאת מסלול הגרמטיזציה המוצע לעיל מעורר קושי. הוא מנוגד בכיוונו לניבויי תאוריית הגרמטיזציה שגורסת כי בתהליך של הרחבה דקדוקית תבנית מתמחה הופכת לתבנית כללית יותר (Hengeveld, 2011, p. 596). כלומר התאוריה מנבאה כיוון התפתחות הפוך, שבו תבנית הציווי הצבאי משקפת לכאורה את הרובד המוקדם ביותר. ממנו לכאורה התפתחו תבניות רזולטיבי עתיד, אשר מהן התפתחו תבניות אנטריר עתיד וכן הלאה עד לשלב גרמטיזציה המאוחר ביותר של תבנית המביעה את המשמעות הכללית ביותר. הסתירה בין תאוריית הגרמטיזציה למסלול המוצע לעיל תידון בפרק 6.

6 סיכום ומסקנות

הפרק מסכם את משמעות הממצאים העולים מניתוח תבניות הזמנים הדקדוקיים, האספקט הדקדוקי ותבניות הפרפקט השונות שהוצגו בפרקים 3–5. לאחר מכן אבחן את טענת דקל (Dekel, 2010), שלפיה העברית הדבורה בת זמננו היא שפה מוטת אספקט (aspect prominent) ואציע כי הפירוש המקודד של הצורות פעל, פועל ויפעל הוא עבר יחסי, הווה יחסי ועתיד יחסי בהתאמה. אחתום בסוגית מסלול הגרמטיזציה המשוער של תבניות הפרפקט בעברית והשלכותיו על תאוריית הגרמטיזציה.

6.1 הזמנים הדקדוקיים

הממצאים בפרק 1 אינם שוללים את המודל הסטנדרטי, אשר מניח כי צורני הנטייה פעל, פועל ויפעל בעברית בת זמננו משקפים "חלוקה טבעית" לעבר, הווה ועתיד מוחלטים. כלומר יש יסוד להנחה שמשמעות הליבה של כל אחד מהצורנים לעיל אכן טמפורלית, אך אין כוונתי לזמנים מוחלטים אלא דווקא לזמנים יחסיים. יתרה מזו המודל הסטנדרטי איננו מסביר מגוון שימושים לא ליטרליים בכל אחת מצורות הנטייה. ניתן להצביע על הרחבת שימושי הבינוני להבעת עבר בדמות ההווה הנרטיבי וכן להבעת עתיד באמצעות תבניות עתידאיות.

הממצאים מערערים הנחה רווחת נוספת שלפיה צורת הנטייה מקודדת באופן בלעדי את זמן האירוע. הדוגמאות

מעידות שפענוח זמן האירוע מתבסס על **עוגני זמן** לסוגיהם: תיאורי זמן, פסוקיות זמן או פועל ליטרלי בפסוקית העיקרית. עוגני הזמן מהווים זמן ייחוס. הם רכיב לקסיקלי מוצרך במספר תבניות לא ליטרליות דוגמת הפוסטריור ההיסטורי (המודגם ב-104 להלן), אנטריור עתיד (2 להלן) ופוסטריור עבר (4 להלן):

1. באוקטובר 1924 היה זיגמונד פרויד למדען הראשון שדיוקנו עיטר את שער מגזין "טיים". אלברט איינשטיין **יזכה** לכבוד דומה חמש שנים מאוחר יותר (מתוך "כיצד עולה בידה של כנופיה קטנה לכפות את מלחמתה על הרוב ולגרום לו לשרת את שאיפותיה?" מאת ערן רולניק, הארץ, 5.5.2017)²⁴⁷
2. אם עד מחר בשתיים לא **קיבלתם** ממני אימייל, תודיעו לי (עוזר הוראה לכיתה, יוני 2012, בע"פ)

שני ממצאים הנוגעים לזמנים היחסיים מפתיעים: מספרם הרב, שמונה, עומד בסתירה להנחה המקובלת (Rosén, 1977, p. 197 fn 183) כי דלות צורני הנטייה איננה מאפשרת קיום זמנים יחסיים כבאנגלית ובצרפתית למשל. כמו כן הדוגמאות מעידות בבירור שהשימוש בזמנים היחסיים הכרחי על פי הדקדוק. החלפת צורת הנטייה של פועל המביע זמן יחסי משנה את משמעות המבע. בדוגמה להלן **הרס** מביע אנטריור עבר (עבר לעבר). החלפתו ב**הרוס** משנה את הזמן היחסי לפוסטריור עבר (עתיד לעבר) וקובעת תנאי אמת שונים למבע:

3. **צבא מצרים** דיווח **שהרס** 20 מנהרות תת קרקעיות לאורך הגבול עם הרצועה (7.12.2015, Ynet)²⁴⁸
4. **צבא מצרים** דיווח **שיהרוס** 20 מנהרות תת קרקעיות לאורך הגבול עם הרצועה

²⁴⁷ <https://www.haaretz.co.il/magazine/the-edge/.premium-1.4066844>
²⁴⁸ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4736068,00.html>

6.2 לשאלת האספקט בעברית

חוקרים רבים וביניהם (בלאו, תשל"א, עמ' 112; רובינשטיין, תש"ם, עמ' 15–17; שורצולד, 1981, עמ' 72; מוצ'ניק, תשמ"ו, עמ' 52) טוענים שנטיית הפועל בעברית בת זמננו מביעה בעיקר זמן דקדוקי (tense) ולא אספקט או מודוס. כלומר מבחינה טיפולוגית ניתן לשייך את העברית לקטגוריה של שפות מוטות-זמן (tense-prominent) על פי החלוקה הנקוטה אצל (Bhat, 1999). בהאט אכן קובע בפירוש שהעברית בת זמננו היא שפה מוטת-זמן (op. cit., p. 151). למעשה זהו קונסנזוס בקרב חוקרי העברית עד שנת 2010, אך בעבודת הדוקטור של דקל (Dekel, 2010) מוצגת תזה נגדית ולפיה העברית הדבורה בת זמננו היא שפה מוטת-אספקט. הטענה של דקל מנוסחת באופן גורף למדי: “[I]t is assumed that the notion of tense is irrelevant in SIH [Spoken Israeli Hebrew], and that suffixed forms do not express past tense, but rather the perfective aspect.” (Dekel, 2010, p. 121)

למעשה מלבד האוגד **היה**, שאותו דקל מנתחת כציין זמן (op. cit., p. 112) ולא כציין של סטטיביות כמקובל, היא טוענת שבשאר הפעלים בעברית פעל (נטיית הסופיות) מביע כאמור אספקט פרפקטיבי. הניתוח של דקל והפרשנות שלה לממצאים מעוררים לא מעט תהיות ותמיהות. אציג בקצרה כמה מהן. לטענת דקל פעלים דוגמת **לא יודעת וחושבת** מביעים אספקט פרוגרסיבי (op. cit., p. 106):

5. אני **חושבת** שלמדתי המון כבר ב- (דוג' E-1 במקור, 194–208: C-4-1-3 בקורפוס דקל)

למעשה **יודעת וחושבת** הם פועלי מצב מובהקים. הם אינם דינמיים ולכן בשפה שבה לאספקט הפרוגרסיבי ציין דקדוקי, אנגלית למשל, פעלים מסוג זה אינם קבילים בצורת הפרוגרסיב:

6. *I'm knowing

תיוג הפעלים הנוטים בקורפוס דקל לקטגוריות TMA מעורר תמיהה נוספת. לפי דקל שלוש הקטגוריות מוציאות זו את זו. כלומר פועל נוטה מביע רק אחת משלוש המשמעויות זמן, אספקט, מודליות. זוהי קביעה שמתעלמת מהמציאות הדקדוקית בשפות רבות. כפי שהראיתי בפרק 5, ברוסית, שפה מוטת-אספקט (Bhat, 1999, p. 180) נטיית הציווי נושאת תמיד סימון של האספקט הדקדוקי. אין ברוסית אפשרות להביע ציווי ללא אספקט, ולמעשה אין בה קטגוריה פועלית כלשהי, נוטה או בלתי נוטה, ללא ציין אספקט. הזוג המינימלי להלן מדגים ציווי בצורת האימפרפקטיב והפרפקטיב בפועל 'sidet' 'לשבת':

215. *sidi*^{PFV} 'שב/י'

sit.IMP.2SG

216. *posidi*^{PFV} 'שב/שבי קצת'

sit.IMP.2SG

כיצד תנתח דקל מבעי ציווי ברוסית? כמודליים בלבד? כאספקטואליים בלבד? למעשה מבעי הציווי ברוסית הם שילוב של אספקט ומודוס. באופן דומה בצרפתית הפרפקטיב והאימפרפקטיב הדקדוקיים מביעים שילוב של זמן דקדוקי ואספקט. שניהם נוטים בזמן עבר בלבד. לפיכך פועל בנטיית *Passé Défini* הוא לעולם פרפקטיבי, אך הוא גם לעולם מביע סיטואציה בזמן מוחלט עבר. האם יש לסווג פועל כזה כאספקט בלבד או כשילוב של זמן ואספקט? התיגוב הבלעדי של פעלים נוטים לקטגוריה אחת בלבד מבין השלוש מטה באופן ניכר את הממצאים של דקל, משום שפעלים רבים שהיא מתייגת כהבעת אספקט ניתן לתייג כהבעת זמן עבר נוסף למשמעות הפרפקטיבית או אף במקומה. אשוב לסוגיה זו בהמשך.

הניתוח הסמנטי של דקל איננו עקבי עקב אי-נקיטת הבחנה ברורה בין קוד להיסק. אף על פי שדקל איננה מציינת זאת בפירוש, היא קובעת את תיגוב הפעלים לקטגוריות TMA על פי אקציונזארט, וכן על פי משמעותם המוסקת מהקשר (בעיקר בניתוח צורות יפעל כמודוסים שונים). זהו ניתוח פרגמטי לכל דבר, אך היא רואה בממצאי הניתוח עדות למשמעות המקודדת של נטיית הפועל בעברית. במקרים מסוימים היא נסמכת על מבדק שכתוב המבוסס על העברת צורת פעל לצורת הבינוני. המבדק, שמטרתו לזהות משמעות אספקטואלית לכאורה, איננו מקובל בספרות המחקרית ולמעשה עומד בניגוד לעיקרון אוניברסלי: זמן הווה איננו פרפקטיבי, מפני שהוא מביע אירוע החופף לזמן הדיבור. לפיכך סיטואציה בהווה לעולם איננה תחומה.²⁴⁹ לכך יש ראיות לשוניות למכביר. ברוסית הזמנים עבר ועתיד מציינים אספקט פרפקטיבי או אימפרפקטיבי, אך זמן הווה אימפרפקטיבי בלבד. לפיכך טענת דקל (op. cit., p. 122) שצורת הבינוני היא ציין של אימפרפקטיב בעברית איננה תקפה. ההווה הדקדוקי בכל שפה אימפרפקטיבי, אך אין בכך כדי לקבוע שהוא איננו טמפורלי, כפי שדקל מציעה. לכל היותר הממצאים של דקל מעידים שלכל סיטואציה פועלית, בכל שפה למעשה, ניתן לשייך דפוס זמן כלשהו. מכאן ועד לקביעה שפעל מקודד משמעות פרפקטיבית רב המרחק.

6.2.1 ניתוח על פי אקציונזארט

בונה (Boneh, 2016, p. 64–65) בחנה את התזה של דקל על צירופי פעלים המשקפים דפוס זמן ונדלראיניים שונים, והגיעה למסקנה שצורת פעל דו-משמעית בכל דפוס הזמן מלבד הישגים. כלומר פעל מביע משמעות פרפקטיבית או אימפרפקטיבית בדפוס הזמן מצב, פעילות והגשמה. המבדק של בונה מתבסס על שימוש במשפטים מורכבים שבהם פסוקית הזמן פותחת בכש- בלוויית צירוף פועלי מסוג הישג, ואילו בפסוקית העיקרית מופיע צירוף פועלי בדפוס זמן משתנה. ב-(7) מוצג צירוף זמן מסוג מצב בפסוקית העיקרית:

²⁴⁹ ראו למשל (Comrie, 1976, p. 66) וכן: “[T] he notion of a perfective present event is anomalous, since by definition such a situation could not be viewed as bounded” (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 83).

7. כשנכנסתי לחדר, רותי שמחה (דוג' 22 במקור)

לדגם (7) שני פירושים אפשריים: חופף (overlapping), כלומר הכניסה לחדר היא אירוע נקודתי שהתרחש במהלך האינטרוול שבו רותי הייתה שמחה. לפי פירוש זה **שמחה** אימפרפקטיבי, שכן זוהי סיטואציה דורטיבית שאיננה תחומה בזמן. מנגד הפירוש העוקב (consecutive) פרפקטיבי. הוא ממקם כל אחת משתי הסיטואציות **נכנסתי לחדר, שמחה** על ציר הזמן בלא חפיפה ביניהן: תחילה נכנסתי לחדר, לאחר מכן רותי שמחה. שתי המשמעויות, החופפת והעוקבת, קבילות בעברית. לכן לא ניתן לטעון שפעל מקודד פרפקטיביות. אילו פעל היה ציין אספקט פרפקטיבי כפי שדקל טוענת, הפירוש החופף לא היה קביל בעברית. בשאר הדוגמאות מתקיימת דו-משמעות אספקטואלית דומה גם כאשר בפסוקית העיקרית משובצים דפוסי זמן אחרים:

8. כשנכנסתי לחדר, דני צחק (דוג' 23 במקור)

צחק הוא פעילות. דגם (8) דו-משמעי. לפי הפירוש החופף הכניסה לחדר התרחשה בו-זמנית עם צחוקו של דני. כלומר **צחק** אימפרפקטיבי. בפירוש העוקב שתי הסיטואציות פרפקטיביות: לאחר כניסתי לחדר דני צחק. כך גם בפועלי הגשמה:

9. כשנכנסתי לחדר, רותי כתבה את הנאום (דוג' 24 במקור)

הצירוף הפועלי **כתבה את הנאום** הוא הגשמה. לפי הפירוש החופף הכניסה לחדר התרחשה בעת כתיבת הנאום. אך כצפוי אפשרי גם פירוש פרפקטיבי, מסומן יותר: תחילה נכנסתי, ולאחר מכן רותי כתבה את הנאום. בונה מראה שרק במקרה של שני צירופי פועל מסוג הישג לא מתקיימת הדו-משמעות. לטענתה (op. cit., p. 65) במקרה זה הפירוש העוקב בלבד קביל בעברית:

10. כשנכנסתי לחדר, דני ניצח במשחק

ניצח במשחק הוא הישג, בדומה ל**נכנסתי לחדר**. הפירוש העוקב מציב את אירוע הכניסה לחדר בנקודת זמן קודמת לניצחון של דני במשחק. בונה טוענת כי במקרה זה אין אפשרות לפרש את **ניצח במשחק** כסיטואציה אימפרפקטיבית, ונראה כי על כך אין עוררין. היא מסבירה (op. cit., p. 77) שהפירוש העוקב הכרחי בדגם הזה מאחר שהמבנה הטמפורלי הפנימי של הישגים נקודתי בהגדרתו.²⁵⁰ כזכור מצבים, פעילויות והגשמות הם דפוסי זמן דורטיביים. אם כך הפירושים הדו-משמעיים שהודגמו ב-(7-9) אפשריים רק כאשר בפסוקית הראשית צירוף פועלי דורטיבי. בכך מופרכת במידה רבה, אך לא לגמרי, טענתה של דקל. הניתוח של בונה מעיד שהפירוש האספקטואלי של צירופי פעלים שדפוסי הזמן שלהם דורטיביים נקבע על ידי אקצינוזארט, ולא על ידי הדקדוק. עם זאת הטענה שלסדרת הגשמות כבדגם (10) פירוש עוקב בלבד ראוי לבחינה נוספת. מכיוון שזהו הדגם היחיד לכאורה שבו הפירוש הפרפקטיבי

²⁵⁰ “[W]hat induces this special behavior is the special makeup of the run time of achievements which is punctual.”

הכרחי לכאורה, ניתן לראות בכך אישוש מסוים לטענת דקל שפעל מקודד פרפקטיביות, אך לא באופן גורף כפי שהיא טוענת. כלומר בנוסח המוחלש של טענת דקל, פעל מביע פרפקטיביות בהגשמות בלבד. זוהי לכאורה הסיבה של (10) פירוש עוקב בלבד. האומנם? חשיבות הפירוש העוקב נגזרת מהגדרת הפרפקטיב. מוסכם בקרב החוקרים שהפרפקטיב הוא הצורה הדקדוקית המשמשת להבעת רצף אירועים בנרטיב (Comrie, 1976, p. 5; Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 54). כלומר אם למבע רק פירוש עוקב, הרי שהסיטואציות בו פרפקטיביות. אך בחינה נוספת של (10) מעידה שלמבע פירוש נוסף. דני ניצח במשחק תחילה, ורק לאחר מכן נכנסתי לחדר. אכנה פירוש מסוג זה **אנטריוורי**. הפירוש האנטריוורי אמנם איננו מביע חפיפה בין האירועים, אך גם לא מביע רצף איקוני. זהו פירוש מסומן, וכפי שהראיתי בפרק 1, העברית נוטה לציין פירוש אנטריוורי כזה באמצעות ביטויים מרצפים:

11. נעמה: כמה אבי היה מבואס אחרי שהוא נכשל בטסט הראשון.

אבי: [...] כי אז בדיוק, שבועיים אחרי ז--ה...זה היה הטסט השני שלי [...]

כבר נכנס בדיוק, התוקף של ה--..החוק של השת--יים (משלר, טסט ראשון, 31–44)

עם זאת בפרק 1 הוצגו גם דוגמאות נגד, שבהן אין שימוש בביטויים מרצפים. סדר האירועים באותן דוגמאות מוסק בלבד. בלא הקשר נוסף, העמימות הסמנטית באשר לסדר האירועים נותרת בעינה: היא עשויה להיות עוקבת, אך גם אנטריוורית. אציג דוגמה מאלפת שמובאת אצל (צבעוני, 2012, עמ' 95). הדוגמה מעידה שסדרת צורות פעל המביעה הישגים איננה מביעה בהכרח משמעות עוקבת:

12. קראתי קצת בעיתונים ולמרבה הפלא, **פרצה** עוד שביתה, עוד אשה **נאנסה**, עוד ישיש **נרצח**, נכים **הפגינו**

וגימלאים **הפגינו** וחרדים **הפגינו** וחילוניים **הפגינו**. קבלן **פשט את הרגל**, מוכר פלאפל **נקנס** ורוני מילוא

תקף את המערך (עמוס קינן, טנגו אחרון בתל אביב, ידיעות אחרונות, סאטירה עמ' 25, 26.7.1985)

צבעוני מעירה (שם, הערה 3): "על פי ההקשר מבינים שהשביתה פרצה לפני שקראתי, אך אפשר גם להבין שהשביתה פרצה אחרי שקראתי". דעתי כדעתה, אך אתעלם לצורך הדיון מהפועל **קראתי**, מפני שניתן לפרש אותו כחלק מפסוקית

עיקרית במשפט מורכב נטול מילת שעבוד מפורשת. כלומר זוהי הדגמה של **שיח עקיף חופשי** (Free indirect discourse), מונח המשמש בעיקר מבקרי ספרות, ומביע שילוב של דיבור ישיר ודיבור עקיף (Hatav, 2010, p. 285). fn 54. הדיון בשיח עקיף חופשי איננו מענייננו. אתמקד אפוא בפעלים המודגשים לאחר **קראתי**. רובם הישגים, מלבד

הפגינו המבטא פעילות. האם פועלי הישג ב-(12) משקפים סדר עוקב? לא בהכרח. אין שום ודאות שתחילה פרצה שביתה, לאחר מכן אשה נאנסה, לאחר מכן ישיש נרצח וכן הלאה. ייתכן שהאירועים המתוארים התרחשו בסדר אחר, וייתכן אף שחלק מהאירועים התרחשו בו-זמנית. דוגמה (12) מעידה בבירור שפעל איננו מקודד משמעות פרפקטיבית בעברית. הרי המשמעות הנקודתית של הישגים נגזרת מהלקסיקון ולכן אין צורך בנטיית פעל כדי להעניק להם פירוש כזה, ואילו המעט שפעל כציין פרפקטיב אמור היה לתרום למשמעות – סדר עוקב של הישגים – איננו מתקיים בדוגמה. לפיכך התרומה הסמנטית של פעל היא קביעת זמן הסיטואציה בלבד. לטענתי פעל הוא ציין זמן עבר, בדומה לדעתם של

חוקרים רבים אחרים כאמור, אך בשונה מדעת רבים טענתי כאמור היא כי לפעל משמעות מקודדת של **עבר יחסי**, ולא של עבר מוחלט.

6.3 המשמעות הסמנטית של פעל, פועל ויפעל

הממצאים בעבודה זו מעידים שפעל מקודד באופן עקבי משמעות של עבר יחסי בכל תבנית שבה הוא משובץ. ייתכן שיהא זה עבר לעבר כהרס ב-(88 לעיל), עבר רגיל בלתי מסומן, עבר של סיטואציה דורטיבית, חזרתית או הרגלית, אנטריוור עתיד (20 לעיל) או רזולטיב עתיד כלהלן:

13. המחיר אצלנו: 900. **הסכת**: 300 (מתוך אתר האינטרנט של סלקום, יולי 2013)

פעל מביע עבר יחסי גם בפרפקט אל-זמני:

14. שברת קנית

ואף בקוהורטיב מבוסס פעל (15) ובציווי הצבאי (16) להלן:

15. הלכנו!

16. ארבעים שניות פתחתם שתי אלונקות וקשרתם חזק את הפצועים (אנסבכר, 2009, עמ' 84)

בכול התבניות לעיל פעל מביע סיטואציה הקודמת לנקודת ייחוס כלשהי. בעבר מוחלט פעל מביע קדמות לזמן הדיבור. בשאר המקרים הוא מביע קדמות לזמן הייחוס. בהכללה פעל מביע יחס סמנטי של "לפני". באופן דומה אטען שיפעל במשמעויותיו הטמפורליות מביע תמיד **עתידי יחסי**. מהעתיד היחסי ניתן לגזור עתיד מוחלט, משום שהזמן המוחלט הוא מקרה פרטי של זמן יחסי, כפי שנטען בפרק 1. בהכללה יפעל מקודד בעברית יחס סמנטי של "אחרי". יהא זה אחרי זמן הדיבור, כלומר עתיד מוחלט, אחרי נקודת ייחוס בעבר, כלומר פוסטריוור עבר כבדוגמה (4) לעיל, אחרי אירוע בעבר אך בוודאות לפני זמן הדיבור, כלומר פוסטריוור היסטורי כבדוגמה (104) לעיל או אף אחרי נקודת ייחוס בעתיד מוחלט, כלומר פוסטריוור עתיד (עתיד לעתיד), המודגם ב**תשחק** להלן:

17. האלופה תפתח בשבוע הבא את אימוניה עם הסגל המלא וביום שני **תגלה** מול מי **תשחק** במוקדמות ליגת

האלופות (אתר ישראל ספורט, 17.6.2016)²⁵¹

באופן מתבקש, המשמעות המקודדת של הבינוני היא "תוך כדי", כלומר הווה יחסי. בהבעת הווה נרטיבי הבינוני מביע סיטואציה החופפת לזמן ייחוס בעבר מוחלט. בהווה מוחלט האירוע חופף לזמן הדיבור. בצורות עתידאיות הבינוני מביע חפיפה בין זמן הייחוס לזמן התרחשות האירוע. בדוגמה להלן זמן הייחוס הוא בעוד שבועיים. באותה נקודת הזמן הדובר

²⁵¹ <https://www.isport.co.il/include/ajax/showArticle-19524>

צפוי לנסוע. הוא מביע את דרגת הוודאות הגבוהה של האירוע באמצעות דילוג רעיוני בזמן אל נקודת הייחוס, אשר ממנה האירוע נצפה כמתרחש בהווה:

18. אני נוסע בעוד שבועיים לטפל במחלה שלי (פיט מיקאל, אפריל 2013)²⁵²

6.4 סוגית הגרמטיזציה

פרק 5 חותם במסלול גרמטיזציה משוער שמסביר כיצד לטענתי צורת פעל רכשה במרוצת הזמן משמעויות של פרפקט עתיד ואף של הורטטיבים פרפקטיים:

רזולטטיב הורטטיבי (קוהורטטיב מבוסס פעל)

19. עבר מוחלט < עבר יחסי < אנטריוור עתיד < רזולטטיב עתיד

רזולטטיב הורטטיבי קומפלטיבי (ציווי צבאי)

לפי תאוריית הגרמטיזציה הכיוון ההתפתחותי אמור להיות הפוך (Hopper & Traugott, 2003, p. 103), שהרי בתהליך של הרחבה דקדוקית מתפתחות משמעויות כלליות יותר מן המשמעויות הספציפיות. הפרפקט בגרמנית, שהפך מציין של רלוונטיות בזמן הווה לצורת עבר בלתי מסומנת, הוא דוגמה לתהליך של הרחבה דקדוקית כזו (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 85). לפיכך הרזולטטיב ההורטטיבי בעברית אמור היה להפוך לרזולטטיב אינדיקטיבי, משום שהרזולטטיב האינדיקטיבי מביע משמעות כללית יותר. מאותה הסיבה הרזולטטיב האינדיקטיבי אמור היה להפוך בהמשך לאנטריוור, משום שכל רזולטטיב הוא אנטריוור אך לא כל אנטריוור הוא רזולטטיב. בסוף התהליך האנטריוור אמור היה להפוך לעבר יחסי, הנושא את המשמעות הכללית ביותר מבין כל הקטגוריות. בייבי מעידה שבקורפוס הרב-לשוני שהיא ועמיתיה חקרו עבר הוא הקטגוריה הטמפורלית הנפוצה ביותר שמובעת באמצעות הדקדוק (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 81) הנגוולד (Hengeveld, 2011, p. 592) מציב אתגר נוסף למסלול הגרמטיזציה המוצע ב-(19) לעיל. הוא מתבסס על הנחת החד-כיוונית (unidirectional hypothesis) הקובעת שהגרמטיזציה נעה לעולם רק בכיוון אחד (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, pp. 12–14, 107, 115). הנגוולד גורס שאספקט, ובאופן ספציפי פרפקט רזולטטיבי, הופך במרוצת הזמן לציין עבר יחסי, אשר הופך בסוף התהליך לציין זמן עבר מוחלט. לפי הנחת החד-כיוונית ציין זמן עבר לא יהפוך לציין עבר יחסי, ועבר יחסי לא יהפוך לציין רזולטטיב. כיצד ניתן להסביר את הסתירה הברורה בין מסלול הגרמטיזציה ב-(19) לעקרונות תאוריית הגרמטיזציה לעיל? תחילה אתייחס לכרונולוגיה היחסית של צורות הפרפקט בעברית. מספר עדויות תומכות בבירור בטענתי שאלו תבניות חדשות בעברית. אציג כמה מהן.

²⁵² <https://sports.walla.co.il/item/2638094>

6.4.1 גילן היחסי של תבניות הפרפקט מבוססות פעל

התבניות המבוססות על פעל לא ליטרלי בעברית מביעות כולן תכנים המאפיינים פרפקט "צעיר" (young anterior), כזה שהתפתח לאחרונה (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 81). אלו הן:

- תבנית רזולטטיב עתיד המבוסס על פעל לא ליטרלי. הן כוללות את הקוהורטיב מבוסס פעל.
- תבנית אנטריור עתיד מבטאת רלוונטיות של האירוע לזמן הייחוס.
- תבנית הפרפקט האוניברסלי של פועלי הסכמה (נדונה בפרק 3) מבטאת פרפקט אוניברסלי, שבו ניתן לראות סוג של רלוונטיות בזמן הייחוס.
- תבנית הציווי הצבאי מקודדת משמעות קומפלטטיבית ורזולטטיבית בנוסף לתוכנה ההורטיבית.

עדות עקיפה לתקופה המדויקת שבה התחולל השינוי הדקדוקי ניתן למצוא בדוגמה להלן: (Bar, 2003, p. 97)

20. תודיעי לי כשהגעת

בר גורסת כי השימוש בהגעת במקום בתגיעי להבעת Future Perfect "איננו נפוץ ביותר, אך גם לא נדיר ביותר". ניתן להסיק מכך כי עד שנת 2000 לערך השימוש בצורת יפעל להבעת אנטריור עתיד היה הנורמה בעברית הדבורה. שני עשורים לאחר מכן, נראה שהמגמה התהפכה. השימוש בצורת פעל להבעת אנטריור עתיד נפוץ למדי בעברית הדבורה. עדות נוספת, ככל הנראה המובהקת ביותר, מופיעה אצל (קינן, 1952, עמ' 185). בטור שכותרתו "תמונת מחיי הנוער הארצישראלי", הוא מותח ביקורת מרומזת על אופנות בקרב הנוער דאז, ובין השאר מדגים – לראשונה ככל הידוע לי – את זזנו במשמעותו הקוהורטיבית:

21. יאללה, זזנו?

התרשמותי האישית כדובר עברית ילידי היא שאלו אמנם תבניות חדשות. הסיטואציה שבה שמעתי את (20) חרוטה היטב בזיכרוני כרגע מכוון. למשך מספר שניות עלו בי המחשבות: "האם כך מדברים עברית בימינו? מתי השתנו חוקי השפה המאפשרים שימוש כזה בצורת פעל?" כעת, שנים ספורות לאחר אותו רגע, אני נוכח לגלות עד כמה השימוש בתבניות הפרפקט מבוססות פעל לא ליטרלי נפוץ בעברית הדבורה. הוא מחלחל גם אל העברית הכתובה:

22. נא השמד מסמך זה לאחר שלמדת את המספר (מכתב מלווה לקוד הסודי של כרטיס ישראכרט, דצמבר 2016)

באוקטובר 2015 הצגתי את תבניות הפרפקט בעברית בכנס IGDAL הרביעי. אחת המאזינות, דוברת עברית ילידית בשנות העשרים לחייה, העידה שהדוגמאות נשמעות "עברית מתחכמת", כלומר יש בהן מן החידוש, שבו היא איננה

מורגלת. אודה כי זו הייתה גם תחושתי באותה עת. עדות עקיפה אחרונה לגילן הצעיר של תבניות הפרפקט היא ההתייחסות המועטה לתופעה בספרות המחקרית. אף האזכורים המועטים רואים בשימושים כאלה תופעה נדירה (צבעוני, תשנ"ג, עמ' 85), "לא לגמרי פרודוקטיבית" (Boneh, 2016, p. 76 fn 14), או "מוגבלת בהיקפה" ואף בלתי מוסברת (Hatav, 2010, p. 282–283). הראיות אפוא מכריעות: תבניות הפרפקט מבוססות פעל לא ליטרלי הן חידוש של העשורים האחרונים. הן אכן מהוות דוגמת נגד להיפותזת החד-כיוונית, ולמסלול הגרמטיזציה שתאוריית הגרמטיזציה מנבאת. אין בכך כדי לבטל חלילה את עקרונות התאוריה הנסמכים על עדויות משפות אחרות. עם זאת ראוי לבחון מחדש אם הנחת החד-כיוונית איננה חזקה מדי. לא אופתע אם אגלה שבשפות אחרות, נחקרות פחות ומתועדות פחות לאורך התפתחותן, יימצאו דוגמאות נגד נוספות אשר יחלישו את טענת החד-כיוונית. כאן המקום להעיר שהניתוח הדיאכרוני המוצג בספרות המחקרית מיושם רובו ככולו על שפות בעלות **מורפולוגיה משרשרת** (concatenative morphology) כלומר שפות שבהן מוספיות משורשרות לגזע (McCarthy, 1981, p. 373). בעברית ההבדלים בין שְׁבַר : שָׁבוּר : שׁוּבָר מתבטאים בשינוי פנימי בתבנית הפרוזודית (prosodic template). כלומר המורפולוגיה השמית איננה מאפשרת לתחום קו גבול ברור בין צורנים כבשפות משרשרות. ייתכן שלהבדלים הטיפולוגיים בין שפות משרשרות לשפות לא משרשרות יש השלכות על תהליכי השינוי הדקדוקי ועל כיוונו. בשפות בעלות מורפולוגיה לא משרשרת די בהארכת תנועה, בהכפלת עיצור או באבלאוט כדי לגזור משמעות שונה. מידת ההשפעה של מורפולוגיה לא משרשרת על תהליכי שינוי לשוני ראוייה למחקר נוסף.

אם נבחן שנית את התבניות השונות המיוצגות ב-(19), ניווכח במאפיין כמעט ייחודי שבו להערכתנו נעוץ הפתרון לסתירה לכאורה. כולן מבוססות על צורת פעל **ללא שינוי מורפופונולוגי נוסף**. הגרמטיזציה של אותן התבניות מתבטאת אפוא בשני מישורים: במשמעות הדקדוקית החדשה שפעל רוכש בכל שלב ובהקשר שבו פעל "נעטף", כלומר בתבנית שבה הוא משובץ. אלו שניים שהם אחד, שכן התבנית קובעת את המשמעות המלאה, אך המשמעות המלאה נגזרת ממשמעות הליבה של פעל. ייתכן שזו דרכה של העברית לחרוג מהנחת החד-כיוונית מבלי להפר בריש גליה את כלל היסוד של תאוריית הגרמטיזציה: השינוי הדקדוקי לעולם נע קדימה. וכי יש דוגמה מרשימה יותר לתנועה קדימה מגיוס צורני זמן עבר ליצירת פרפקט עתיד במלוא הדרו?

- Alvestad, S. S., & Lutz, E. (2016). Aspect in The Biblical Hebrew Imperative. In E. Lutz (Ed.), *The morpho-syntactic and lexical encoding of tense and aspect in Semitic: proceedings of the Erlangen Workshop* (p. 22–52). Wiesbaden: Harrassowitz.
- Amir-Coffin, E., & Bolozky, S. (2005). *A Reference Grammar of Modern Hebrew*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ammann, A., & van der Auwera, J. (2004). Complementizer-headed main clauses for volitional moods in the languages of South-Eastern Europe: A Balkanism? (O. M. Tomić, Ed.) *Balkan Syntax and Semantics* , 293–314.
- Ariel, M. (2010). *Defining Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ariel, M. (2000). Development of person agreement markers: From pronouns to higher accessibility markers. (M. Barlow, & S. Kemmer, Eds.) *Usage-based models of language* , 197–260.
- Ariel, M. (2008). *Pragmatics and Grammar*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ariel, M. (1978). *That's a problem in Hebrew*. Pennsylvania.
- Ariel, M., Dattner, E., Du Bois, J. W., & Linzen, T. (2015). Pronominal datives: the royal road to argument status. *Studies in Language* , 39 (2), pp. 257–321.
- Austin, J. L. (1962). *How to do things with words?*
- Bach, E. (1981). On time, tense, and aspect: An essay in English metaphysics. (P. Cole, Ed.) *Radical Pragmatics* , 63–81.
- Bar, T. (2003). *Conditional Sentences in Contemporary Hebrew*. Munich: Lincom.
- Bar-Adon, A. (1966). New Imperative and Jussive Formations in Contemporary Hebrew. *Journal of the American Oriental Society* , 86 (4), pp. 410–413.
- Bat-El, O. (2002). True Truncation in Colloquial Hebrew Imperatives. *Language* , 78 (4), pp. 651–683.
- Berman, R. A. (2011). Acquiring and expressing temporality in Hebrew: A T/(M/A) Language. *SKASE Journal of Theoretical Linguistics* , 11 (2), pp. 2–29.
- Berman, R. A. (1978). *Modern Hebrew Structure*. Tel Aviv: University Publishing Projects.

- Berman, R. A., & Ne'eman, Y. (1994). Development of Linguistic Forms: Hebrew. (R. A. Berman, & D. I. Slobin, Eds.) *Relating events in narrative: a cross-linguistic development study* , 285–328.
- Bhat, D. N. (1999). *The prominence of tense, aspect and mood*. Amsterdam: John Benjamins.
- Binnick, R. I. (1991). *Time and the verb: a guide to tense and aspect*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- Bolozky, S. (1979). On the new imperative in Colloquial Hebrew. *Hebrew Annual Review* , 3, pp. 17–24.
- Boneh, N. (2013). Aspect: Modern Hebrew. (G. Khan, Ed.) *Encyclopedia of Hebrew language and linguistics* .
- Boneh, N. (2016). Some thoughts on grammatical aspect in Modern Hebrew. In E. Lutz (Ed.), *The morpho-syntactic and lexical encoding of tense and aspect in Semitic: proceedings of the Erlangen Workshop* (pp. 53–79). Wiesbaden: Harrassowitz.
- Boroditsky, L. A., Schmidt, L., & Phillips, W. (2003). Sex, syntax, and semantics. (D. Gentner, & S. Goldin-Meadow, Eds.) *Language in mind: Advances in the study of language and cognition* , 61–79.
- Buck, T. (1990). *The Penguin German-English Dictionary with a Guide to German Grammar*. Penguin.
- Bybee, J. L., Perkins, R., & Pagliuca, W. (1994). *The evolution of grammar: tense, aspect, and modality in the languages of the world*. Chicago: Chicago University Press.
- Caplice, R. (2002). *Introduction to Akkadian* (4 ed.). Rome.
- Chafe, W. L. (1994). *Discourse, Consciousness and Time: the Flow and Displacement of Conscious Experience in Speaking and Writing*. Chicago: University of Chicago Press.
- Cohen, S. (2016). *Person markers in Spoken Spontaneous Israeli Hebrew: A systematic description and analysis*. Utrecht.
- Comrie, B. (1976). *Aspect*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Comrie, B. (1985). *Tense*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dahl, Ö. (1985). *Tense and Aspect Systems*. New York: Basil Blackwell.
- Dahl, Ö. (2015). Tense, Aspect, Mood and Evidentiality, Linguistics of. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences (2nd edition)* , 24, 210–213.

- de Swart, H. (2007). A cross-linguistic discourse analysis of the Perfect. *Journal of Pragmatics* , 39, pp. 2273–2307.
- Declerck, R. (2006). *The grammar of the English verb phrase volume 1: The grammar of the English tense system* (Vol. 1). (B. Kortmann, & E. C. Tarugott, Eds.) Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Dekel, N. (2010). *A matter of time: tense, mood and aspect in Spontaneous Spoken Israeli Hebrew [Phd dissertation]*. Utrecht: LOT.
- Delancey, S. (1997). Mirativity: The grammatical marking of unexpected information. *Linguistic Typology* , 1, pp. 33–52.
- Depraetere, I. (1995). On the necessity of distinguishing between (un)boundedness and (a)telicity. *Linguistics and Philosophy* , 18, pp. 1–19.
- Diewald, G. (2006). Context types in grammaticalization as constructions. *Constructions special volume 1* , 1–29.
- Dik, S. C. (1989). *The Theory of Functional Grammar. Part 1: The Structure of the Clause*. Dordrecht: Foris.
- Dowty, D. R. (1991). *Word Meaning and Montague Grammar: The semantics of verbs and time in generative semantics and Montague's PTQ*. Dordrecht/Boston/London: Kluwer Academic Publishers.
- Du Bois, J. W., & Giora, R. (2014). From cognitive-functional linguistics to dialogic syntax. *Cognitive Linguistics* , 25 (3), pp. 351–357.
- Du Bois, J. W., Chafe, W. L., Meyer, C., Thompson, S. A., Englebretson, R., & Martey, N. (2000–2005). *Santa Barbara corpus of spoken American English, Parts 1–4*. Philadelphia: Linguistic Data Consortium.
- Evans, N., & Wilkins, D. (2000). In the mind's ear: Semantic extensions of perception verbs in Australian languages. *Language* , 76, pp. 546–592.
- Gamliel, O., & Al-Rahman Mar'i, A. (2015). Bleached Verbs as Aspectual Auxiliaries in Colloquial Modern Hebrew and Arabic Dialects. *Journal of Jewish Languages* , 3, pp. 51–65.
- Gepner, M. (2015). *Motion Verbs in Russian [a handout of a presentation delivered at the IGDAL 4 conference]*.
- Gesenius, W. (1910). *Hebrew Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Glinert, L. (1989). *The Grammar of Modern Hebrew*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Goldberg, A. E. (1995). *Constructions: A Constructions Approach to Argument Structure*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Goldberg, A. E. (2009). The nature of generalization in language. *Cognitive Linguistics* , 20 (1), pp. 93–127.
- Goodman, F. (1973). On the semantics of futurate sentences. *Ohio State University Working Papers in Linguistics* , 16, pp. 76–89.
- Gragg, G. B. (2006). Babylonian Grammatical Texts. (K. Brown, Ed.) *Encyclopedia of Language and Linguistics* , 640–642.
- Greenberg, J. (1978). *Universals of human language, I: Method & theory*. (J. Greenberg, Ed.) Stanford, California: Stanford University Press.
- Grice, P. (1975). Logic and Conversation. (Cole, Peter, & J. L. Morgan, Eds.) *Syntax and Semantics volume 3, Speech Acts* .
- Haspelmath, M. (1999). Economic motivation in noun phrase syntax. *Language* , 75, pp. 227–243.
- Haspelmath, M. (1997). *From Space to Time: Temporal Adverbials in the World's Languages*. Munich: Lincom Europa.
- Haspelmath, M. (1997). *Indefinite pronouns*. Oxford: Oxford University Press.
- Hatav, G. (2010). Relative and absolute tense interpretation in Modern Hebrew. *Hebrew Studies* , 51, pp. 261–285.
- Hatav, G. (1997). *The semantics of aspect and modality: Evidence from English and Biblical Hebrew*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Hengeveld, K. (2011). The grammaticalization of tense and aspect. (B. Heine, & H. Narrog, Eds.) *The Oxford Handbook of Grammaticalization* , 580–594.
- Hengeveld, K., & Mackenzie, L. J. (2008). *Functional Discourse Grammar: A typologically-based theory of language structure* (Vol. 2). Berlin: Mouton De Gruyter.
- Henshke, Y. (2013). Sara Shilo's No Gnomes Will Appear: a linguistic analysis. *Hebrew Studies* , 54, pp. 265–284.
- Hopper, P. J. (1991). On some principles of grammaticization. (E. C. Traugott, & B. Heine, Eds.) *Approaches to grammaticalization, volume 1: Focus on theoretical and methodological issues* , 17–25.

- Hopper, P. J., & Traugott, E. C. (2003). *Grammaticalization* (2 ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Horn, L. (1984). Toward a new taxonomy for pragmatic inference: Q-based and R-based Implicature. (D. Schiffrin, Ed.) *Meaning, form, and use in context: Linguistic applications* , 11–42.
- Iatridou, S. (2001). Observations about the form and meaning of the perfect. (M. J. Kenstowicz, Ed.) *Ken Hale: a life in language* , 189–238.
- Imbs, P. (1960). *L'emploi des temps verbaux en français moderne: essai de grammaire descriptive*. Paris: Klincksieck.
- Ipolito, M. (2007). On the meaning of some focus-sensitive particles. *Natural Language Semantics* , 15, pp. 1–34.
- Janda, L. A. (2004). A metaphor in search of a source domain: The categories of Slavic aspect. *Cognitive Linguistics* , 15 (4), pp. 471–527.
- Janda, L. A., & Lyashevskaya, O. (2012). Semantic Profiles of Five Russian Prefixes: po-, s-, za-, na-, pro-. *Journal of Slavic Linguistics* , 20 (2), pp. 1–48.
- Jespersen, O. (1924). *The philosophy of grammar*. London: George Allen & Unwin.
- Joüion, P. (1923). *Grammaire de l'hébreu biblique*.
- Kalev, D. (2010). *The genetic and typological classification of Modern Hebrew*. Berlin: Lambert Academic Publishing.
- Keenan, E. (1985). Relative Clauses. (T. Shopen, Ed.) *Language Typology and Syntactic Description* , 2: complex constructions, 141–170.
- Kennett, R. H. (1901). *A Short Account of the Hebrew Tenses*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kiparsky, P. (1968). Tense and mood in Indo-European syntax. *Foundation of Language* , 4, 30–57.
- Klein, W. (1994). *Time in language*. London: Routledge.
- Lefevre, F. (1999). *La phrase averbale en français. (Collection Langue & Parole: Recherches en Sciences du Langage.)*. Paris: L'Harmattan.
- Levinson, S. (2001). Covariation between spatial language and cognition, and its implications for language learning. (M. Bowerman, & S. Levinson, Eds.) *Language acquisition and conceptual development* , 566–588.

- Li, W. (2014). Perfectivity and grounding in Mandarin Chinese. *Studies in Language* , 38 (1), pp. 127–168.
- Lindstedt, J. (2008). The perfect – aspectual, temporal and evidential. (Ö. Dahl, Ed.) *Tense and Aspect in the Languages of Europe* , 365–383.
- Lyons, J. (1977). *Semantics* (Vol. 2). Cambridge: Cambridge University Press.
- MacMathúna, S., & ÓCorráin, A. (1997). *Pocket Irish Dictionary*. Collins.
- Maschler, Y. (2003). The discourse marker nu – Israeli Hebrew Impatience in Interaction. *Interdisciplinary Journal for the Study of Discourse* , 23 (1), pp. 89–128.
- McCarthy, J. J. (1981). A prosodic theory of nonconcatenative morphology. *Linguistic Inquiry* , 12 (3), pp. 373–418.
- McFall, L. (1982). *The Enigma of the Hebrew Verbal System*. Sheffield: The Almond Press.
- Mittwoch, A. (1993). The relationship between schon/already and nach/still: A reply to Lobner. *Natural Language Semantics* 2 , 71–82.
- Mourelatos, A. (1978). Events, processes and states. *Linguistics and Philosophy* , 2, pp. 415–434.
- Nedjalkov, V. P., & Jaxontov, S. J. (1988). The typology of resultative constructions. (V. P. Nedjalkov, Ed.) *Typology of resultative constructions* , 3–62.
- Palmer, F. (1971). *Grammar*. Middlesex: Penguin books.
- Palmer, F. (2001). *Mood and modality* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Portner, P. (2011). Perfect and Progressive. (C. Maienborn, K. von Heusinger, & P. Portner, Eds.) *Semantics: An International Handbook of Natural Language Meaning* , 2 (10), 1217–1261.
- Reichenbach, H. (1947). *Elements of symbolic logic*. New York: Macmillan.
- Rosén, H. (1977). *Contemporary Hebrew*. The Hague, Paris: Mouton.
- Rosten, L. C. (1989). *The Joys of Yinglish*. McGraw Hill.
- Sasse, H.-J. (2002). Recent activity in the theory of aspect: Accomplishments, achievements, or just non-progressive state? *Linguistic Typology* , 6, pp. 199–271.
- Schröder, N. W. (1766). *Institutiones ad Fundamenta Linguae Hebraeae* (3rd ed.). Groningen.
- Skinner, B. F. (1957). *Verbal behavior*. Copley Publishing Group.
- Smith, C. S. (1991). *The parameter of aspect* . Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

Spears, R. A. (2005). *McGraw Hill's dictionary of American idioms and phrasal verbs*. McGraw Hill.

Szmrecsanyi, B. (2006). *Morphosyntactic persistence in spoken English: A corpus study at the intersection at variationist sociolinguistics, psycholinguistics and discourse analysis*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

Tobin, Y. (1997). Same versus different crosslinguistically: articles in English, Spanish and Hebrew. (R. Hickey, & S. Puppel, Eds.) *Language History and Linguistic Modelling: Language history*, 1831–1857.

Tobin, Y. (1989). Space, time and point-of-view in the Modern Hebrew verb. (Y. Tobin, Ed.) *From sign to text: A semiotic view of communication*, 61–89.

Traugott, E. C., & Dasher, R. B. (2001). *Regularity in Semantic Change*. Cambridge: Cambridge University Press.

Traugott, E. C., & Trousdale, G. (2010). Gradience, gradualness and grammaticalization: how do they intersect? (E. C. Traugott, & G. Trousdale, Eds.) *Gradience, Gradualness and Grammaticalization*, pp. 19–44.

Tsarfaty, R. (2004). *'binyanim ba'avir': An investigation of Aspect Semantics in Modern Hebrew [MA thesis, Bar-Ilan University]*.

Vendler, Z. (1957). Verbs and Times. *The Philosophical Review*, 66 (2), pp. 143–160.

Verkuyl, H. (1993). *A Theory of Aspectuality: The Interaction between Temporal and Atemporal Structure*. Cambridge: Cambridge University Press.

VET, C. (2007). The descriptive inadequacies of Reichnbach's tense system: a new proposal. In L. de Saussure, J. Moeschler, & G. Puskás (Ed.), *Cahiers Chronos*. 17, pp. 7–26. Amsterdam/New York: Rodopi.

Vetter, D. C. (1973). Someone solves this problem tomorrow. *Linguistic Inquiry*, 4 (1), pp. 104–108.

Weymouth, F. R. (1891). on the Greek Aorist and Perfect. *The Classical Review*, 5 (6), pp. 267–269.

Wierzbicka, A. (1987). Boys Will Be Boys: 'Radical Semantics' vs. 'Radical Pragmatics'. *Language*, 63 (1), pp. 95–114.

Wolfson, N. (1982). *The conversational historical present in American English narrative*. New Jersey: Foris.

Woman in Gold (2015, 00:59:00). [Motion Picture].

- אוזרוב, פ': (2010). מיקום ההטעמה ומבנה המסר בשיח הספונטני בעברית [עבודה לתואר "מוסמך", האוניברסיטה העברית].
- אלפון, ד': (2016). לילה ארוך בפריז. תל אביב: כנרת זמורה-ביתן.
- אנסבכר, י': (2009). כצל צפור. תל אביב: ידיעות ספרים.
- בולוצקי, ש'. (תשס"ב). שונות פונולוגית ומורפולוגית בעברית המדוברת. (ש' יזרעאל, עורך) תעודה י"ח: מדברים עברית. לחקר הלשון המדוברת והשונות הלשונית בישראל, 278–239.
- בורוכובסקי בר-אבא, א'. (תש"ע). העברית המדוברת: פרקים במחקרה בתחבירה ובדרכי הבעתה. ירושלים: מוסד ביאליק.
- בלאו, י'. (תשי"ב-תשי"ג). בינוני פעול בהוראה אקטיבית. לשוננו, יח (ב), עמ' 67–81.
- בלאו, י'. (תשל"א). תורת ההגה והצורות. תל אביב.
- בן-אשר, מ'. (תשכ"ט). התגבשות הדקדוק הנורמטבי בעברית החדשה. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- ברדנשטיין, ר'. (2017). כבר [כתב יד].
- גופמן, א'. (1957/2006). על מאפייני המוסדות הטוטאליים. (מ' זיגדון, מתרגמים) תל אביב: רסלינג.
- דובנוב, ק'. (תשס"ח). על שימושים לא זמניים של המילה "כבר" בתחילת המאה ה-20. לשוננו, ע, עמ' 479–487.
- דורון, ע'. (תשס"ז). על הסמנטיקה של מערכת זמני הפועל בעברית. העברית ואחיותיה, ו-ז, עמ' 249–268.
- האלטר, מ'. (תש"ז). המימרה בכפר: מימרות, בדיחות ובטויים מההתישבות העברית וגם מימרות מקבוצי ההכשרה שבפולין. תל אביב: ידע-עם.
- הורביץ, מ'. (1999). גוף ראשון בגוף שני: עיון דיסקורסיבי בפסבדו-נוכח. (מ' הורביץ, עורך) העברית שפה חיה כרך ב, 75–90.
- זוסמן, א'. (2013). מסלולי גרמטיזציה של מבני ויתור [דיסרטציה, אוניברסיטת תל אביב].
- זיו, י'. (2006). עושים כזה דיבור ישיר. (ר' בן שחר, & ג' טורי, עורכים) העברית שפה חיה כרך ד, 141–156.
- זילבר-ורוד, ו'. (2005). מאפייני גבולות של יחידה פרזודית בעברית הדבורה: ניתוח תפיסתי ואקוסטי.
- יזרעאל, ש'. (תשס"ו). יחידות הבסיס של הלשון המדוברת: פרזודיה, שיח ותחביר. (ע' גונן, עורך) חוקרים עברית מדוברת, 153–182.
- יזרעאל, ש'. (תשס"ו). משפטים חד-אבריים בעברית המדוברת. (ע' גונן, עורך) חוקרים עברית מדוברת, 411–436.
- כהן, א'. (2008). מערכת הזמנים של הפועל בעברית המקראית המאוחרת [דיסרטציה, האוניברסיטה העברית, ירושלים].
- כהן, ס'. (תשס"ט). ושיועד לשאול – מה הוא אומר? דרכי השאלה בעברית מדוברת. בלשונות עברית, 61–62, עמ' 35–47.

- כוזר, ר'. (תשס"ב). תבנית החג"ם הפשוטה בלשון המיוצגת כמדוברת. (ש' יזרעאל, עורך) מדברים עברית, 329–352.
- כוזר, ר'. (תשס"ו). תבנית הפעילים הרציפים המודאליים בעברית ישראלית. לשוננו, סח, עמ' 119–138.
- כלב, ד'. (2017). הזמנים היחסיים בעברית: האנטריוור והפוסטריוור. (א' אמית, & ח' בת-זאב שילדקרוט, עורכים) דברי ימי המפגשים השנתיים ה-31 וה-32 של החוג הישראלי לבלשנות על שם חיים רוזן, 20, עמ' 20–40.
- כלב, ד'. (1993). ניצני סוביונקטיב בעברית החדשה [עבודת גמר בקורס "סמנטיקה של הזמן", אוניברסיטת תל אביב].
- לבנת, ז', & יציב, א'. (תשע"ג). חילופים פונקציונליים של גוף, זמן ומודוס במארג השיח הדבור. (מ' מוצ'ניק, & צ' סדן, עורכים) מחקרים בעברית החדשה ובלשונות היהודים: מוגשים לאורה (רודריג) שורצולד, 461–472.
- מוצ'ניק, מ'. (תשמ"ו). הבעות זמן, מודוס ואספקט בעברית החדשה.
- מוצ'ניק, מ'. (תשס"ב). עתיד לעבר ביצירותיו של חיים באר. לשוננו, סה, עמ' 65–76.
- מור, א'. (תשע"ו). מבית ומחוץ: קובץ מאמרים על התפתחות העברית החדשה. לשוננו, עת, עמ' 500–508.
- מור, א'. (תשע"ו). עברית יהודאית: לשון התעודות העבריות ממדבר יהודה בין המרד הגדול למרד בר כוכבא. ירושלים: האקדמיה ללשון העברית.
- משלר, י', פולק-יצחקי, ה', פישמן, ס', מילר שפירו, כ', גורצקי, נ', אגיון, ג', ואחרים. (2017). קורפוס השיח העברי הדבור של אוניברסיטת חיפה.
- סבי, א'. (תשס"ט). "כבר". בלשנות עברית, 61, עמ' 43–54.
- עמבר, א'. (תשמ"ט). דרכים להבעת המודאליות בעברית של ימינו – עין תחבירי, סמנטי, פרגמטי [דיסרטציה, אוניברסיטת תל אביב].
- פולק, פ'. (תשס"ט). מערכת זמני הפועל בסיפורת המקראית הקדומה: שיטת הזמנים היחסיים. מחקרים בלשון: ספר היובל לאבי הורביץ, יא–ב, 223–244.
- פרץ, י' ב'. (תע"ב [1712]). פרח הלבנון. ברלין.
- צבעוני, ל'. (תשנ"ג). דרכי ההבעה של פרפקטיות, איטרטיביות, התמשכות וזמן בעברית הישראלית הכתובה. לשוננו, נו (א), עמ' 55–87.
- צבעוני, ל'. (1993). דרכי השלילה בעברית ישראלית [דיסרטציה, האוניברסיטה העברית].
- צבעוני, ל'. (2012). זמני הפועל. תל אביב: צבעונים.
- קדרי, מ' צ'. (תשמ"ד). פרט מורפו-סינטקטי מלשון העיתונות של ימינו. בלשנות עברית חפ"שית, 22, עמ' 47–50.
- קימרון, א'. (1994). פרקים בתולדות הלשון העברית: החטיבה הקלאסית, יחידה 2. תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- קינן, ע'. (1988). את והב בסופה. ירושלים.
- קינן, ע'. (1952). בשוטים ובעקרבים: מבחר עוזי ושות'. הוצאת ישראל.

- חבינשטיין, א'. (1998). הבלעת המודליות בלשון המקרא. (א' בורוכובסקי, & פ' טרומר, עורכים) תחביר ומשמעות: עיונים בלשון המקרא ובעברית החדשה, 97-90.
- חבינשטיין, א'. (תש"ם). העברית שלנו והעברית הקדומה. תל אביב: משרד הביטחון - ההוצאה לאור.
- חבינשטיין, א'. (תשל"א). הצירוף הפעלי. תל אביב.
- רוזנטל, ר'. (תשע"ה). השתקפות ההייררכיה הצבאית בשפת הישראלית [דיסרטציה, אוניברסיטת בר-אילן].
- רוזנטל, ר'. (2009). מילון הצירופים. ירושלים: כתר.
- רייני, א'. (תשמ"ט). נטיית הפועל בעל התחיליות בעברית העתיקה לאור הכנענית של מכתבי אל עמרנה. באר-שבע כרך ג, 162-149.
- שורצולד, א'. (תש"ע). "ישראלית שפה יפה": סקירה מאת פרופ' אורה (רודריג) שורצולד, אוניברסיטת בר-אילן. אורנים, כתב עת אקדמי רב-תחומי, 2, עמ' 97-99.
- שורצולד, א'. (1981). דקדוק ומציאות בפועל העברי. רמת גן: אוניברסיטת בר אילן.
- שורצולד, א'. (1994). פרקים בתולדות הלשון העברית, החטיבה השלישית: החטיבה המודרנית, יחידות 9-10 : העברית בת זמננו. תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- שפר, ח'. (תשע"ז). כבר ועוד המשמעויות הקונצפטואליות והפרוצדורליות. חלקת לשון, 49, עמ' 116-131.
- שרביט, ש'. (תש"ם). מערכת 'הזמנים' בלשון המשנה. מחקרים בעברית ובלשונות שמיות (מוקדש לזכרו של יחזקאל קוטשר), 110-125.

Abstract

According to leading linguists of Contemporary Hebrew (henceforth: Hebrew), the verbal inflectional forms *pa'al*, *po'el* and *yif'al* indicate past, present and future tenses, respectively. Consequently, Hebrew is classified a *tense-prominent language* following the typological categories defined by Bhat (1999). In the past three decades four independent studies have addressed the semantics of the verbal inflectional forms of Hebrew, particularly focusing on its expression of tense, aspect and modality (TMA) categories.

Muchnick (1986) analyzed the TMA categories of Hebrew as evinced from a literary corpus – the novel *Everyone had six wings* by Hanoach Bartov (1974 edition, originally published in 1954). However, the grammatical and lexical differences between Bartov's literary prose and Contemporary Colloquial Hebrew are quite noticeable and therefore curtail the validity of Muchnick's findings.

Tzivoni (1993b) applied a twofold approach in her analysis of TMA categories. Her corpus consists of original Hebrew texts (literary prose and daily newspapers) and a diverse collection of translated works originally written in English, French and other languages. These source languages are characterized by the abundance of grammatical tenses, moods and aspectual constructions. Consequently, Tzivoni's analysis often detects unique TMA forms of expression that may be attributed to loan translations. As a control group, Tzivoni examined literary sources originally written in Hebrew and contrasted the two registers. Tzivoni's study sheds light on literary, erudite Hebrew. However, Colloquial Contemporary Hebrew is rarely addressed in her analysis.

Ambar (1989) deals exclusively with the expression of modality in Hebrew. Her dissertation analyzes a corpus of Hebrew newspapers in order to uncover modal constructions. However, since her analysis is restricted to modality, her findings are germane only to the modal constructions of Hebrew, which are discussed in chapter 5 of the current study.

Recently Dekel (2010) examined a corpus of contemporary, spontaneous Colloquial Hebrew. As opposed to her predecessors, Dekel deliberately avoided literary and written registers, which she considers "normative Hebrew". Indeed, Dekel points out that the differences between normative Hebrew and Colloquial Hebrew are significant. Dekel draws an original, albeit debatable conclusion: Modern Hebrew is not a tense-prominent language; rather it is an aspect-prominent language. Specifically, Dekel argues that *pa'al*, which is traditionally analyzed as a past tense marker, is allegedly a perfective aspect marker, contra Bhat (1999) and other

Abstract

linguists. Furthermore, she argues that *yif'al*, which is traditionally analyzed as a future tense marker in Contemporary Hebrew, is in fact a modal marker. Dekel's methodology and conclusions will be revisited below.

The four aforementioned studies apply a pragmatic-based analysis, although this methodology is often termed counter-intuitively "semantic analysis" among Hebraists. Consequently, the conclusions that can be drawn from these works have limited validity as far as a purely grammatical description of Contemporary Hebrew is concerned, since these studies do not draw a clear distinction between *code* i.e., grammar, and *inference* i.e., pragmatic, ad-hoc interpretations.

The current study aims to describe the grammatical constructions that denote TMA categories in Contemporary Hebrew, focusing on colloquial, spontaneous speech. Grammar in this study is defined as the set of abstract rules of the language that contribute to the truth conditions of an utterance. Therefore, the uncovering of the grammatical rules pertaining to TMA categories in Hebrew is based on a clear-cut distinction between the semantic meaning of an utterance and its inferred meaning. This division is based on the Gricean (Grice, 1975) principle of cancelability, according to which an inferred meaning is cancelable, as opposed to a grammatical, or semantic meaning, which is non-cancelable. An attempt to cancel a grammatical meaning would thus violate the truth conditions of an utterance. Put differently, the current study assumes two layers of meaning that have not been kept separate in previous works:

- The rules of the grammar
- Inferential enrichment based on presuppositions, context, the common knowledge base shared by the discourse participants, the time and location in which the exchange occurs etc.

To conclude the current study adopts the theoretical approach of (Ariel, 2010, p. 128), who draws a boundary between code and inference.

The theoretical framework of the current study is founded on two linguistic theories that have emerged and prospered within the Usage-Based community in recent decades: Construction Grammar (Goldberg, 1995) and the theory of Grammaticalization (also known as Grammaticization), which is founded on the seminal works of (Hopper P. J., 1991; Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994; Traugott & Dasher, 2001). Additionally, the current study is based on the well-known textbooks of (Comrie, 1976; 1985; Dahl, 1985; Bhat, 1999).

Abstract

A Construction-based analysis may lead to new insights on grammar, as it bridges the gaps between two approaches: on the one hand the traditional, philological approach to grammar that views inflectional morphology as the sole manifestation of grammar and as the ultimate product of grammaticalization; on the other hand, the pragmatic analysis, which as stated above, has been employed in the aforementioned four studies of Hebrew, is overarching, since it interprets and analyzes utterances according to their context and inferred meanings. The traditional philological school argues that Hebrew has an impoverished morphology and therefore it is highly unlikely that Hebrew would develop grammatical relative tenses (1977, p. 197 fn 183) or a diverse array of moods (Berman R. A., 1978, p. 139–140; 2011, p. 9). By contrast, a pragmatic analysis might suggest that Hebrew is typologically misclassified as tense-prominent or that it has abundant tenses and moods, since every temporal, modal and aspectual grammatical construction that exists in any given source language can be translated into Hebrew even in the absence of parallel grammatical markers (see 4.5.4).

A construction is a form-meaning pair. Constructions are taken to be the basic units of the language (Goldberg, 1995, p. 5). Phrasal patterns are considered constructions if their meaning is not strictly predictable compositionally. In other words, constructions are grammatical rules. Goldberg provides a recursive definition that regards C a construction iff C is a form-meaning pair $\langle F, S \rangle$ such that some aspect of the form, or some aspect of the meaning associated with that form, is not strictly predictable from C's component parts or from other previously established constructions (*ibid.*). This definition enables grammars to form a hierarchy of constructions that are composed of simpler constructions, recursively.

The form-meaning relation is not confined to traditional grammatical categories such as morphemes and phrases; a construction can be any abstract unit associated with a defined meaning. The primary construction is the bare word, which has one or more lexical meanings. Similarly, a rising intonation at the end of a prosodic unit in Hebrew, which signals a question, is considered a construction since the interrogative meaning of a Hebrew utterance is often ascribed exclusively to a distinct intonation pattern (Cohen, 1999, p. 44). Having said, the vast majority of TMA constructions that are presented in the current study are syntactic ones. They typically bear various semantic content and restrictions, which are systematically unveiled by applying acceptability tests or by exposing the hidden semantic content by means of contrasting minimal pairs. The analysis of the Implicit Imperative construction (5.2.2) demonstrates this process of

Abstract

uncovering the tacit rules that speakers employ in order to encode and decipher the message. The hortative meaning of an utterance that seems outwardly identical to a future indicative phrase is governed by a consistent simple, yet undocumented rule (below). A survey of the corpus (Maschler et al., 2017) reveals that the Implicit Imperative is in fact the most widely used imperative construction in Colloquial Hebrew, out of at least five distinct imperative constructions that have been listed in the current study. Implicit Imperative utterances consist of second person *yif'al* forms. And yet unlike indicative future utterances, which also employ *yifa'l*, the Implicit Imperative lacks an overt subject, as shown in examples (1) and (2):

1. *tirshemi gam et kol ma she'ani omer ve-ta'aviri et ze hal'a*
'**Write down** everything I'm telling you and **pass it on** to [your supervisors]'
2. *banexita hem amru li: tisgeri vezhu*
'During landing they told me: **turn it off** and that's it'

In examples (3) and (4) the *yif'al* forms *tekabli* 'you will get', *tuxli* 'you will be able (to do something)', and *tamutu* 'you might die (lit. you will die)' do not convey an imperative meaning or even a milder hortative construal such as a request, proposal etc.:

3. *amru li: at tekabli kaxa vekaxa kesef...ve'at tuxli linsoa, la'asot po vesham*
(Maschler, *dor hamesh*, 145–148)
'They told me: **you will get** such and such fees, and **you will be able to** travel, do this and that'
4. *haya exad lakoax, wai, wai, atem tamutu* (Maschler, *She hates Israel*, 203–204)
'There was once a client, oh my, you might die (lit. you will die)'

The presence of the overt second person pronouns *at* 'you.SG.F', and *atem* 'you.PL' that precede a *yif'al* form instigate a future indicative interpretation. Therefore, in (3) *at tekabli* 'you will get' merely reports a fact rather than urge the addressee to act. By contrast, the lack of the lexical subject pronoun before *tekabli* would prompt a different interpretation i.e., 'get this'. Similarly, *tamutu* without an overt lexical subject is construed in Colloquial Hebrew as a pejorative derived from an imperative: 'drop dead!', whereas in (4) a similar interpretation is ruled out since the verb is preceded by an explicit subject pronoun. Thus we arrive at the conclusion that the verbal inflection form is not the sole carrier of the semantic interpretation of a verb phrase. The lack of a lexical subject indicates a modal meaning, whereas a second person *yif'al* form accompanied by a

Abstract

lexical subject denotes a future indicative construal. A traditional analysis that merely examines verbal inflectional morphology would fail to recognize this regularity. Similarly, a purely pragmatic approach would assume that the hortative construal of *tirshemi* ‘write down’ (1) and *tisgeri* ‘turn it off’ (2) is merely inferred, although it is in fact coded in the construction. In conclusion, a construction-based approach may expose grammatical generalizations that a traditional analysis method i.e., a morphological parsing, might fail to observe. At the same time, a construction-based approach is capable of attenuating “background noise” that a purely pragmatic analysis might produce.

A grammaticalization-based approach is able to detect grammaticalization processes at an early stage, unlike a traditional analysis that observes the final stage of the grammaticalization i.e., an inflectional form. The preliminary stages of grammaticalization are characterized by Fixation, which is a change from free linear orders into fixed ones (Hopper P. J., 1991, p. 21) and Obligatorification, which is the tendency for optional forms to become obligatory (ibid.). Indeed, the ongoing grammaticalization of the implicit imperative in Hebrew exemplifies these processes. Another grammaticalization tenet is gradualness. Grammatical changes occur as series of multiple frequent micro-changes rather than as an abrupt “catastrophic” leap, as certain historical linguists tended to assume (Traugott & Trousdale, 2010, p. 24).

In conclusion, a theoretical framework based on construction grammar and grammaticalization facilitates the detection of grammatical TMA constructions in Contemporary Hebrew, whether these constructions have reached their final stage or they are still going on.

Methodology and corpus

The Haifa Corpus of Spoken Hebrew (Maschler et al., 2017) is the main source of the examples analyzed in the current study. Currently this is the world’s largest corpus of spoken Contemporary Hebrew. It consists of hundreds of recordings that make up dozens of hours of spontaneous discourse that have been elicited from hundreds of informants. The corpus of (Maschler et al., 2017) has two additional advantages: a variety of genres and its longitudinal compilation. Whereas typical corpora adhere to spontaneous speech as their sole genre, (Maschler et al., 2017) includes transcribed radio broadcasts and transcriptions of Israeli film excerpts in addition to spontaneous speech. With respect to the longitudinal compilation, the earliest spontaneous speech recordings date back to the early 1990s. In the current study

Abstract

spontaneous speech recordings elicited since 2008 have been selected. Restricting the sample segment to the recent decade ensures the uniformity and contemporariness of spoken Hebrew. It is universally acknowledged that unlike the literary register, whose grammar changes rather slowly, the grammatical changes of the spoken language proceed rapidly. Therefore, defining a recent cutoff point of the sample is crucial.

The original transcriptions of Colloquial Hebrew corpora adhere to transcription norms and conventions that indicate among the rest non-phonemic segmental and supra-segmental properties such as lengthened pronunciation, hesitation, simultaneous speech, voice raising and lowering, intonation fluctuations and background noise. These have all been normalized out of the examples cited herein for the sake of legibility and clarity. In short the normalization process has attempted to bring the cited examples as close as possible to their corresponding standard written forms without losing phonetic information that is germane to grammatical observations. Consequently, information that does not contribute to grammatical observations such as hesitation signs, background noise etc., has been removed from the transcriptions. In a similar vein, casual, fast speech pronunciation was normalized for the sake of legibility. For instance *anicex* and *loydat* have been transformed into their conventional written forms *anicarix* ‘I need’ and *lo yoda’at* ‘I don’t know’, respectively. Finally, phonemic intonation variations including a rising tone at the end of an interrogative utterance and an emphatic intonation indicated by an exclamation mark have been retained in the examples cited.

Structure of the current study

The current study comprises five thematic chapters, an introduction and conclusions. Chapter 1 is dedicated to tense. It includes definitions of absolute and relative tenses and presents two well-known semantic theories of tense: Jespersen’s (1924) and Reichenbach’s (1947). Reichenbach’s model is considered a de-facto standard in contemporary works about tense and aspect. This convention is maintained in the current study as well. The examples cited in chapter 1 and their analysis lead to the conclusion that *pa’al*, *po’el* and *yif’al* denote past, present and future tenses, as stated by the Standard Model. However, the data suggest that these inflectional forms also convey *non-literal meanings*. In other words, the aforementioned verbal inflectional forms may indicate events that seem to deviate from the inflectional form of the verb. For example *holex* ‘is going’ and *nose’a* ‘is traveling’ indeed indicate a present tense by default. However, they are also employed as a narrative present in (5) and as a futurate (discussed in 1.5.4) in (6):

Abstract

5. *etmol ani holex barexov ve'et mi ani pogesh?*

‘Yesterday while walking (lit. I am walking) down the street guess who I met (lit. meet)?’

6. *be'od shvuayim ani nosea' le'artsot habrit*

‘In two weeks I’m traveling to the USA’

The relative tenses are discussed next. They have been mentioned scarcely in most descriptive grammars of Contemporary Hebrew. The findings suggest that the relative tenses of Hebrew are obligatory in relative clauses and in complement clauses. They contribute to the truth condition of the utterance. Hebrew therefore recognizes two categories of grammatical tenses: absolute tenses that include past, present and future, and relative tenses that include up to eight tenses such as a future in the past, present in the past, past in the future and so on. The main difficulty in detecting the relative tenses and formulating grammatical rules that govern their usage ensue from the fact that they share the same inflectional forms as do their absolute counterparts. *pa'al* for instance is construed as absolute past in (7), while in (8) it conveys a relative past tense:

7. *Oren nasa shilshom letel aviv*

‘Oren traveled to Tel Aviv two days ago’

8. *beyom rishon nar'e laxem et kol ma shekara. veyikre harbe* (The Big Brother, channel 2, 26.6.2015)

‘On Sunday we’ll show you what happened. And a lot will happen’

The temporal construal is therefore dependent on the construction in which the verb is embedded; the verbal inflectional form in isolation cannot be regarded the “final arbitrator” of the verb phrase’s TMA construal. Indeed this conclusion is interspersed throughout the current study. The verbal inflectional form merely provides clues regarding its TMA construal. Yet in order to decipher the precise TMA value of an utterance, it has to be examined in the context of its entire construction.

Toward the end of chapter one a new tense, the *historical posterior*, is discussed and exemplified. The historical posterior was presented by Muchnik (2002). Although it employs the *yif'al* inflectional form, it conveys an event in the absolute past that is viewed prospectively from the narrative’s reference time. In other words, the historical posterior is an absolute-relative tense (Comrie, 1985, p. 64):

Abstract

9. *al af ge'oniyuto Haber lo hiclia'x lehavin ma kara legermanya ahuvato. hu yamut lifney proc hamilxama hashniya velo yidaresh lehaf'il be'acmo et gaz haciklon shepite'ax, sheracax milyoney yehudim*

In spite of his genius, Haber could not fathom what had happened to his beloved Germany. He *would die* (lit. will die) before the break of World War II and *would not be required* (lit. will not be required) to administer his own invention, Zyklon B gas, which murdered millions of Jews.'

The concluding section outlines the three absolute tenses of Hebrew and formulates the constructions of Hebrew's eight relative tenses.

Chapter two, Grammatical aspect, presents the two rival schools of aspectology. On the one hand, the so-called continental, conservative school is mostly engaged in the study of the grammatical aspect in languages such as Russian, classical Greek and modern Romance languages. On the other hand, the so-called Anglo-American school is concerned with aspectuality – be it Aktionstart, inferred meanings and to a lesser extent, grammatical aspect as well. The gaps between the two schools affect their approaches to fundamental research questions: is aspect indeed universal? If so, what are the universal semantic properties of aspect? Following the brief theoretical background, Russian grammatical aspect, which is considered by many linguists as the epitome of viewpoint aspect, is presented. Although the binary distinction between the perfective and imperfective aspects has been discussed extensively in the linguistic literature, there seems to be a lack of consensus regarding the best generalization that describes most accurately and consistently the differences between these aspects. Following the overview of the two schools, Russian aspect is analyzed from a different perspective so to speak – instead of the classical definition that considers the perfective as a grammatical marker of a complete action, I argue that the perfective is in fact a collection of iconic verbal forms whose perfective prefixes are synchronically motivated. To illustrate this point a Usage-Based approach is applied. The lexical complements of perfective verbs are examined in order to show that each perfective prefix governs a distinct semantic category of arguments. In other words, the perfective prefixes of many Russian verbs are in fact iconic. The progressive aspect is discussed next. I argue that a periphrastic construction in Hebrew denotes the progressive aspect: *halax veshaka* 'was (gradually) sinking (lit. went and sank)'. The chapter provides an algebraic definition according to which the progressive aspect is a monotonic function that expresses continuous, accumulated

Abstract

change in accordance with the progression of time. In the final sections the claim that verbal derivation in Hebrew is an aspectual derivational mechanism is challenged. Classic, frequently-cited minimal pairs such as *amad: ne'emad* 'stood still: stood up' are analyzed. The conclusion is that pairs of this type represent a lexical derivational mechanism which doesn't necessarily indicate aspectual values but a more general process of valence and argument structure modification. Any aspectual nuances attributed to the such pairs are merely a byproduct of the verbal derivational process. It is neither a productive mechanism for aspectual modification nor is the resulting aspectual modification predictable. Therefore, verbal derivation in Hebrew does not constitute a productive aspectual derivation mechanism.

Looking at Dahl (1985), the chapter reexamines his definition of the perfective aspect. Dahl's definition of the perfective restricts the perfective aspect to past events. The theoretical consequences of this definition are assessed. On the one hand, Dahl's definition excludes Slavic aspect from the category of viewpoint aspect languages. On the other hand, past tenses in many languages seemingly qualify as perfective aspects rather than tenses. Indeed, a similar claim regarding Hebrew's *pa'al* was proposed recently (Dekel, 2010).

Chapters 1 and 2 serve as a theoretical background for the main topic of the current study, namely the perfect constructions of Hebrew. In chapters 3, 4 and 5 these emerging and prolific constructions are presented and exemplified. Although they do not exhibit the canonical structure of the Western-European perfect, namely an auxiliary *to be* or *to have* followed by the past participle of the main verb, I argue that the perfect constructions of Hebrew encode the same meanings that the perfect tenses of English encode. Hebrew's perfect constructions employ a non-literal *pa'al* form to indicate a non-past event to which an additional perfect sense such as resultativity, relevance at the time of reference (a generalized notion of current relevance that applies to the past perfect and future perfect as well) and even a completive meaning. Seemingly, the choice of *pa'al* is counter-intuitive. Furthermore, it is considered incorrect among purists. Consequently occasional attempts to replace a non-literal *pa'al* with *yif'al* in literary Hebrew have been documented. However, the grammaticalization of perfect constructions that are based on non-literal *pa'al* is motivated. The semantic notion of a perfect comprises an event E that is viewed in retrospect from a point of reference R. The relation between E and R resembles a relative past, since E always precedes R, regardless of the absolute time of the event. Therefore I argue that Hebrew has recruited *pa'al* to indicate the semantic relation E-R iconically.

Abstract

Chapter 3 discusses the universal theoretical characteristics of the perfect including the triggers that bootstrap the emergence of a perfect construction: the completive and the resultative. Since the completive, unlike the resultative, is scarcely discussed in the linguistic literature, the current study aims to refine and extend its definition. I argue that in addition to the requirement of “performing something thoroughly and to completion” (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 54), the completive also conveys a controlled, often deliberate, action. This generalization seems to conform to Kuzar (2006), who introduced the notion of *augmented agency* i.e., a deliberate, diligent action on behalf of the agent. A resultative is a grammatical construction that indicates a state ensuing from an event. The conclusion is that the completive and the resultative are connected both semantically and grammatically: in English, Russian, Classical Greek and quite a few other languages both these notions are expressed by the same grammatical marker. I argue that the resultative and the completive pertain to different time portions of the event in question. The resultative applies to R, the point of reference from which the event and its consequences are evaluated. The completive applies to the timespan of E itself, as it describes the manner in which the event is performed. Hebrew grammatical constructions that convey completive and resultative meanings are presented and analyzed. Finally the chapter discusses the grammaticalization path of perfects, showing that perfects initially indicate completive resultative meanings. They evolve into a more generalized meaning of current relevance. Finally they become perfective and unmarked past markers. Modern French and German are living examples of this evolution path.

Chapter 4 is dedicated to future perfect constructions, which are based on non-literal *pa'al*. While some of these constructions indicate a future event that is viewed retrospectively from a more remote future reference time, others are *omnitemporal* – they indicate an event viewed retrospectively from a reference time although the actual time of the event is not specified by the construction. *shavarta shilamta* literally means ‘you broke, you paid’, although the time of the protasis is not necessarily the absolute past. Indeed, I argue that this construction codes a perfect relation between the event of breaking and the consequent result of having to pay for the damage, although the actual time of the event is underspecified since this construction codes general truth. According to the evolution path discussed in chapter 3, the non-literal *pa'al* perfect constructions appear to be ‘young perfects’ (Bybee, Perkins, & Pagliuca, 1994, p. 81) since they convey a resultative meaning.

Abstract

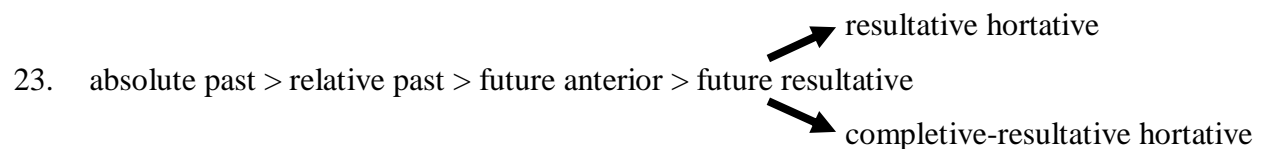
Chapter 5 is dedicated to modal constructions. It focuses chiefly on hortatives that are based on non-literal *pa'al*. I argue that canonical examples such as *halaxnu* 'let's move it! (lit. we left)' and *hayinu* 'we're outta here! (lit. we were)' are new cohortative constructions that communicate self-urging and a resultative aspect (5.1.5). The desired situation that these utterances denote is viewed as-if from a reference time that is subsequent to their completion. Therefore, *halaxnu* means 'consider us as already having left'; although at the time of speech the speakers have not yet left. The Military Imperative construction (5.2.5) uses second person *pa'al* to communicate commands with a completive-resultative meaning: *shloshim shniyot hikaftem et ha'ec* 'be in a state of having run around the tree in 30 seconds (lit. you ran around the tree in 30 seconds)' communicates a command that is allegedly viewed retrospectively, as if its result, namely the state of having run around the tree, is evaluated, although at the time of speech the event of running around the tree has not even started. Further, the semantic analysis suggests that the Military Imperative codes completivity in addition to its coded resultative meaning, since this construction asserts a thorough and complete execution. Epistemic modal constructions are presented next. I argue that the *lex teda* 'go figure' construction functions as a dubitative mood, since it conveys the speaker's doubt concerning the feasibility of the event.

Chapter 6 concludes the findings of the current study. Contra-Dekel (2010) I show that *pa'al* does not code the perfective aspect. Counter examples in which *pa'al* has a non-perfective meaning are presented. Furthermore, the conclusion from the previous chapter suggests that the verbal inflectional forms *pa'al*, *po'el* and *yif'al* code tense, yet unlike the Standard Model, which argues that *pa'al*, *po'el* and *yif'al* designate absolute past, absolute present and absolute future, respectively, I argue that these inflectional form in fact code relative past, relative present and relative future, respectively. I show that the meaning of an absolute tense can be derived from its corresponding relative tense e.g., absolute past is a private case of relative past.

The grammaticalization path of the perfect constructions of Hebrew that was presented in the previous chapters seemingly challenges the grammaticalization theory. Instead of proceeding from a specialized, concrete meaning to a more general meaning, the current study proposes a grammaticalization cline that proceeds toward the opposite direction. I argue that the original coded meaning of *pa'al* is relative past. Through a series of gradual meaning changes, *pa'al* acquired inferences that subsequently became grammaticalized, transforming it into an anterior, or a perfect, which subsequently acquired a more specialized meaning of a resultative as shown

Abstract

in *shavarta shilamta* for instance. Finally some of the *pa'al* based constructions acquired a hortative modal meaning as well, effectively becoming a resultative cohortative e.g., *halaxnu* 'let's be gone' and a completive-resultative imperative, as in *shloshim shniyot hikaftem et ha'ec* 'be in a state of having run around the three in 30 seconds'. I argue that what outwardly seems as a contradiction between the grammaticalization theory and grammaticalization cline proposed in (23) below is resolved as follows. The grammaticalization theory typically focuses on lineal morphology, whereas Hebrew is typologically classified as a non-concatenative morphology language (McCarthy, 1981). Consequently, the traditional grammaticalization path whereby a lexical item undergoes bleaching, then becomes cliticized and finally transforms into an inflectional affix – does not apply to Hebrew constructions discussed in the current study. Indeed, the grammaticalization cline proposed in (23) reveals that the inflectional form *pa'al* remains phonologically intact. Thus the gradual, subtle changes of the coded meaning of *pa'al* are attributed to the entire construction in which *pa'al* is embedded. Therefore, the evolution path of the perfect constructions of Hebrew applies to changes of meaning that do not affect the morphophonemic level. In simpler words, the crucial factor in determining the coded meaning of *pa'al* is the entire construction that surrounds it, be it the Military Imperative construction that is formulated as a phrase initial temporal upperbound followed by second person *pa'al* that lacks an explicit subject pronoun and is construed as a resultative-completive imperative, a first person motion verb in a *pa'al* form such as *halaxnu* 'let's be gone' that carries a resultative cohortative meaning or a future perfect construction such as *im ad maxar beshtayim lo kibaltem mimeni email* 'if by 2:00 PM tomorrow you have not received (lit. did not receive) an email [from me]'. All of these meanings are derived from the core meaning of relative past that *pa'al* encodes. Since the phonetic form of *pa'al* has not changed at all throughout these grammaticalization stages, Hebrew has derived specialized meanings from the core meaning by means of diversifying the construction in which *pa'al* is embedded. In conclusion, the proposed grammaticalization path of the perfect constructions of Hebrew is as follows:

This work was carried out under the supervision of:

Prof. Mira Ariel

Dr. Uri Mor

TEL AVIV UNIVERSITY

אוניברסיטת תל-אביב

THE LESTER AND SALLY ENTIN

FACULTY OF HUMANITIES

THE SHIRLEY AND LESLIE PORTER

SCHOOL OF CULTURAL STUDIES

הפקולטה למדעי הרוח

ע"ש לסטר וסאלי אנטין

בית הספר למדעי התרבות

ע"ש שירלי ולסלי פורטר

Modern Times: New Aspectual and Modal Constructions in
Contemporary Hebrew

THESIS SUBMITTED FOR
THE DEGREE "DOCTOR OF PHILOSOPHY"

by
Danny Kalev

SUBMITTED TO THE SENATE OF TEL AVIV UNIVERSITY

November 2017